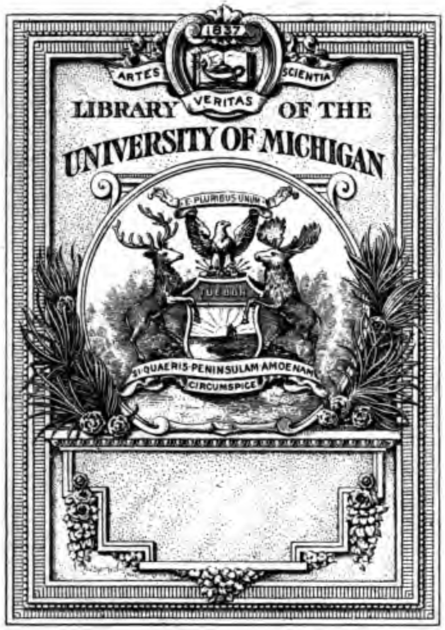

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

COMMENTARII

DE BELLIS

C. IULII CAESARIS.

RECENSUIT ET ILLUSTRAVIT

CAR. ERN. CHRIST. SCHNEIDER

LITT. ANT. PROF. VRATISL.

PARS II. FASC. III.

C. IULII CAESARIS COMMENTARIORUM
DE BELLO GALLICO LIB. VII.

CONTINENS.

HALIS
E LIBRARIA ORPHANOTROPHEI.

MDCCCLV.
1855

PRAEFATIO.

Ex quo tempore prima huius operis pars in publicum prodiit, virorum aliquot doctorum partim inter nostrates, partim apud exteros in Caesaris commentariis opera posita factum est ut nova quaedam ad huius partis emendationem adiumenta accesserint. Primum Parisiensis codicis A. varietas a Beyerlio collecta, quam Carolus Nipperdey anno MDCCCXLVII. in omnium commentariorum editione publicavit, etsi mihi, qui Vossianum A. simillimum illi ex Fabriciano exemplari satis cognitum haberem, non magnum auxilium tulit, tamen nonnullis locis de generis illius auctoritate dubitationem minuit. Similem in alterius generis scriptura usum praestiterunt Havniensis A. lectiones eodem anno Havniae ab H. K. Whitte, artium magistro, in scholae Ronnensis programmate vulgatae, quibus inde a medio libro sexto, ut Parisiensibus a libri quinti capite XXIV. sum usus. Praeterea Whittius alterum codicem Havniensem seu Gottorpiensem denuo contulit et discrepantem eius ab Elberlingii exemplo scripturam in eodem libello proposuit, Nipperdeius autem ea, quae inter *convertit* 5, 44 §. 10 et *periculum* c. 48 §. 7, item quae inter *antiquitus* 6, 11 §. 4 et *parent* c. 13 §. 10 leguntur, quae omnia in Par. A. desunt, a Beyerlio conferri cum Parisiensi B. alteri generi

adscripto iussit et variam huius lectionem indicavit. Proprium vero huius partis subsidium praebuit Gustavi Haenel, viri amplissimi, codex libri septimi capita viginti extrema continens, cuius scripturam Herzogius in secunda editione ad calcem Haen. adiecit. Codex est chartaceus, forma ea, quam octavam vocamus, foliis CCXXVIII. constans, quorum tria ultima vacua sunt, septem (CCXVIII — CCXXIV) *Commentariorum C. Caesaris prelium cum beptingentoride commissum apud Alexiam oppidum in Gallia* exhibent. Ei subscriptum est *MCCCCLXVIIII. XII. Kl. Augustas Presbyter Nicolaus Pini Ecclíae sancti Angeli plebanus manu hoc op' absolvit.*

Emendationem ipsam hac in parte eadem ratione atque in prima ita, ut in illius praefatione Pag. XLVII. significatum est, instituendam et administrandam putavi, sed aliquanto saepius et quo longius procedebatur, eo crebrius ab optimo genere codicum discedendum et alterum sequendum fuit, quia per librariorum negligentiam integritas illius paulatim imminuta est et multa in eo desunt, quibus vel nullo modo vel non nisi aegre carere possis. Itaque propius hoc volumen ad recensionem Oudendorpianam accedens si tamen adnotatione critica, quam Vol. I. Pag. XXXVII. dissensionis potissimum nostrae ab Oudendorpio tuendae causa conscriptam ostendimus, uberiore, quam illud instructum est, factum id eo est, quod novissimi de bello Gallico commentariorum in usum scholarum editores multa ab Oudendorpio recte et sapienter constituta mutarunt easque nonnunquam lectiones exhibuerunt, quae Caesare indignae unam a codicibus commendationem habent. Quod malum ne serperet, neve unius generis codicum admiratione corruptius in dies opus pulcherrimum discipulis traderetur, pro viribus obsistendum et

pluribus verbis, quam apud doctiores necessarium erat, agendum hoc fuit, ut non temere olim viros doctissimos aliquid tribuisse generi alteri, temere vero quae probabiliter in hoc scripta sunt, etiamsi ex coniectura scripta esse posse concedatur, contemni et eorum loco aut corruptelae signa, quae ponere facile est, aut alia, quae certo coniecturae debentur, poni appareret. Quamquam validissima ad hoc efficiendum ratione, qua Oudendorpius usus est, quae universa librorum omnium varietate proponenda continetur, nobis, qui eius opera iam satis effectum illud esse sperantes Caesarem potius, quam librarios cognituris scribere instituissemus, ob id ipsum ne nunc quidem quamvis illa spe falsis licuit uti. Interim librum sextum integro apparatu critico instructum annis MDCCCXLVIII. XLIX. L. natalem regium mandato universitatis litterarum Vratislaviensis celebrandum indicentes edidimus.

Interpretandi quoque viam eandem, quam ab initio ingressus eram, ut ea potissimum, quae ab aliis praetermissa essent, persequerer et quae minus recte explicata, pro viribus constituerem, tenui, imprimisque illud, quod adhuc ab omnibus interpretibus neglectum tamen attente et saepius legenti obscurum esse nequit, longe maximam rerum in his commentariis traditarum partem vel a Caesare vel ab eius legatis in castris et paulo post, quam gestae essent, litteris mandatas ex iisque scriptionibus superato Vercingentorige et omni Gallia devicta confectos ab ipso editosque commentarios esse, cum ad singulorum locorum difficultatem expediendam, tum ad universum hoc scribendi genus illustrandum utiliter adhiberi magis magisque expertus sum. Neque enim ideo, quod Caesarem in Gallia bellantem eiusmodi scriptioni vacasse et ephemerides, quae proprie dicerentur, scriptitasse diserto testimonio proditum

non sit, memoria autem ille insigni et plane mirabili fuit, irrita habenda sunt quae Vol. I. Pag. XXXI—XXXIII. de ea re docui; quae vero Nipperdeius contra nos disputavit, ea quanti facienda sint, in *Schola secunda de interpretandis Caesaris commentariis* indici lectionum Vratislaviensi anno MDCCCLI. praemissa demonstravimus.

D. a. d. III. Idus Octobres MDCCCLV.

LIBER VII.

Quieta Gallia Caesar, ut constituerat, in Italiam ad conventus agendos proficiscitur. Ibi cognoscit de Clodii caede de senatusque consulto certior factus, ut omnes

Cap. 1. §. 1. constituerat] *instituerat* „MS. Lips." Lb. Vind. D. edd. ante Ald. quod ex libri sexti extremis petitum videtur.
de senatusque consulto] Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. tacentibus de And. Ox. Cu. Lov. Urs. Bong. C. Vind. B. Bong. A. Gronovio, Wassio, ex Fabr., Ursino et Ciacconio, ex. Confl., ano-

Cap. 1. §. 1. Quieta Gallia — proficiscitur] Ex libri sexti extremis Caesarem iam esse profectum intelligitur. Itaque *proficiscitur* h. l. continuationem significat itineris, in quo, nisi quieta mansisset Gallia, substiturus et ad exercitum rediturus fuisset. Eodem pertinet *constituerat* verbum, de quo cf. ad 4, 6 §. 5 dicta, quo docemur, quid profecturus ostenderit suis. Nec sane deerat causa, cur de quiete dubitaret. Huius igitur statim initio mentionem facit: Da Gallien ruhig war.

de senatusque consulto] Asconius in Milonianam p. 35, 3 (Cic. ed. Orell. T. V. P. 2) *factum erat senatus consultum, ut interrex et tribuni plebis et Cn. Pompeius, qui pro consule ad urbem erat, viderent, ne quid detrimenti res publica caperet, dilectus autem Pompeius tota Italia haberet. Qui cum summa celeritate praesidium comparasset* etc. Ipse Cicero Milon. c. 25: *si Italiae delectus, ut nonnulli conquisitores tui* (Pompei) *dictitarunt, si haec arma — si delecta iuventus — contra Milonis impetum armata est* etc. Itaque ad Pompeium pertinebat senatus consultum, qui etiam superioribus annis in Cisalpina Gallia dilectum habuerat, ut 6, 1 §. 2 demonstratum est. Inest autem in his significatio voluntatis erga senatum Caesaris, qui cum audivisset senatum decrevisse ut omnes iuniores Italiae coniurarent, etiam non iussus in ea parte Italiae, quam ipse pro consule teneret, dilectum habere institueret, si forte milites quos Pompeius ad urbem coëgisset, non sufficerent. Quamquam deinde ipse his militibus usus est, ut c. 7 §. 5 ostendit. De enclitico cf. 2, 11 §. 5 *sub occasumque solis* cum adn. et Civ. 3, 82 §. 4 *in annosque consulatum definiebant*. Afr. 18, 5 *post collemque*. 35, 4 *in tuaque praesidia*. 64, 1 *in Africamque*. 71, 4 *in eosque*. 90, 4 *de vitaque*. 93, 3 *ab suisque*. 97, 1 *ex regnoque*. Hisp. 15, 6 *in conspectuque*.

ut] Cf. Civ. 1, 2 §. 6: *coacti Scipionis sententiam sequuntur, uti ante certam diem Caesar exercitum dimittat*. 3, 10 §. 4:

iuniores Italiae coniurarent, dilectum tota provincia habere instituit. 2 Eae res in Galliam Transalpinam cele-

nymo Vind., Pl. *de* om. Carr. N. cod. Di. Voss. „mei quotquot ipse consului" Pet. Gott. Voss. A. Egm. Lb. Pal. Hav. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. ACDEFI. Gu. edd. ante Ald. St. Gr. b. Frell. Omissa praepositione et ambigua et insolens fit dictio. *Senatus consulto* enim *certior factus* intelligi potest et is, quem senatus consultum certiorem factum voluit, et quem fecit certiorem. Illud autem, de quo certior factus est, quod colligi ex verbis *ut omnes iuniores Italiae coniurarent* necesse est (cf. 3, 5 §. 3 ibique adscripta) quoniam a Caesare praestari non poterat (cf. quae in int. ex Asconio et Cicerone relata sunt) ad eam partem Italiae, quae eius provincia erat, referri eique a senatu mandatum statui debet hoc, ut quod per ipsum fieri posset, omnes Italiae iuniores coniurarent: durch einen Senatsbeschluß benachrichtigt, daß er das seinige dazu beitragen solle, daß die allgemeine Bewaffnung Italiens zu Stande käme. Hanc sententiam ita a Caesare pronuntiatam esse minus verisimile fit, quam librariorum culpa post *caede* excidisse *de*. Neque enim *senatus consulto certior factus* idem est atque *senatus consulto accepto*, quod opinari videtur Nipperdeius, dum Plutarchum conferri iubet Marc. c. 9, ubi Marcellus praetor Siciliam sortitus (cf. Pighii Ann. 2, 160) dicitur post proelium Cannense Canusium se contulisse δόγμα τῆς βουλῆς δεξάμενος.

iuniores Italiae] „MSS. fere omnes" *It. iun.* Vrat. C. Goth. B. Vind. AD. edd. ante Oud. 1 praeter Ven. f. St. et Oud. 2. (In Vind. B. *iuniores* omissum, in S. Hav. A. pro eo scriptum est *minores*.)

dilectum] „Bong. A. Voss. A. et multi alii" *delectum* Vrat. AB. Goth. B. Vind. AC. Hav. A. edd. ante Oud. *delectu* Vrat. C. *dileui* Hamb. Cf. adn. cr. ad 6, 1 §. 1.

habere] om. S. Leid. A.

satis esse magna utrinque incommoda accepta, quae pro disciplina et praeceptis habere possent, ut reliquos casus timerent. in quibus *ut*, quemadmodum hic, ex solo pendet substantivo. Eiusdem generis haec sunt, quae substantivo additum habent verbum: Civ. 1, 3 §. 7 *dicuntur etiam a nonnullis sententiae, ut legati ad Caesarem mittantur.* ib. 3, 16 §. 4 *Pompeii summam esse ac fuisse semper voluntatem, ut componerentur atque ab armis discederetur.* ib. 102 §. 2 *erat edictum Pompeii nomine Amphipoli propositum, uti omnes eius provinciae iuniores, Graeci civesque Romani, iurandi causa convenirent.*

iuniores] quorum aetas inter annum XVII. et XLVI. esset. Testis est Gellius, 10, 28. Cf. praeter Civ. 3, 102 modo citatum Liv. 3, 41 §. 7 *edicitur delectus, iuniores — ad nomina respondent.* 6, 2 §. 6 *delectum iuniorum habuit ita, ut seniores quoque quibus aliquid roboris superesset, in verba sua iuratos centuriaret.* et 7, 23 §. 3.

§. 2. Eae res] Haec usque ad initium c. 6 narrata Caesar ex pluribus legatorum suorum litteris excerpsisse videtur, quorum alius de rumoribus per Galliam dissipatis, alius de principum conciliis et quae ibi agitata essent consilia, alius fortasse de illo, quod c. 2 scriptum est, deque

riter perferuntur. Addunt ipsi et adfingunt rumoribus Galli quod res poscere videbatur: retineri urbano motu Caesarem neque in tantis dissensionibus ad exercitum venire posse. Hac inpulsi occasione, qui iam ante se 3
populi Romani imperio subiectos dolerent, liberius atque audacius de bello consilia inire incipiunt. Indictis 4
inter se principes Galliae conciliis silvestribus ac remotis locis queruntur de Acconis morte: posse hunc

§. 2. adfingunt] Voss. A. Egm. Par. A. (Bong. A.) non *aff.* (*affigunt* Hamb. Vind. I. Rom. a. Ber. *affligunt* Vind. D. Med. a. Ven. bcde.)

§. 3. inpulsi] Voss. A. Egm. Vrat. A. Goth. B. (Bong. A.) non *imp.* (*impulsis* Dr. B. *impuni* Vind. A.)

§. 4. conciliis] *consiliis* „MSS. plerique" Gott. Voss. A. Egm. Lov. Hav. A. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CF. edd. ante Ven. f. St. Lips. quorum parti placuerit ob praegressum *consilia.* Sed repugnat *indici*, quod verbum proprium est in *conciliis.* Cf. 1, 30 §. 3. 5, 56 §. 1. 6, 3 §. 4. 44 §. 1. 7, 63 §. 5. 75 §. 1; quorum locorum extremo legitur *concilio principum indicto*, cum in reliquis fere *totius Galliae* vel *Galliae* sit. Omnino verbum utrique, concilio et consilio, commune in his libris unum est *convocare*, de quo cf. adn. cr. ad 2, 10 §. 4.

Acconis] *Accenis* Dr. B. *Azonis* Hamb. *Acronis* Vind. C. *al. Athiconis* Vind. B. cf. 6, 4 §. 1. 44 §. 2.

posse hunc] „MSS. plurimi" Pet. Gott. Voss. A. Egm. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. F. edd.

rebus secundum illud Genabi gestis, alius de Vercingetorige certiorem eum fecisset; quae omnia inter se et cum iis, quae postmodo facta ipse vidisset, comparata hunc in modum composuit.

quod res poscere videbatur] Haec non parenthesin faciunt, cuius signa Aldus et nonnulli circumdederunt, sed obiectum continent verborum *addunt* et *adfingunt*, quibus proinde sine commate iungenda, a sequentibus autem, quae, additum et adfictum ipsum exhibent, colo sunt distinguenda. *res* non est Gallica, das Interesse von Gallien, ut Hausius interpretatus est, neque *motus urbanus* et *dissensiones*, ut statuit Oehlerus, sed ea, quae a fingentibus agebatur, ut rebellaretur. Cf. ad 5, 45 §. 1. (*res ad paucitatem defensorum pervenerat*) adscripta. Fictum autem hoc ab illis esse, non pro vero habitum, colligere scriptor ex iis poterat, quae §. 6 nuntiata refert.

§. 3. Hac inpulsi occasione] quam res urbanae re vera turbidae et vulgi Gallorum incitati per ipsorum additamenta et figmenta animi praebere iis videbantur.

qui iam ante — dolerent] Cf. 5, 4 §. 4: *et qui iam ante inimico in nos animo fuisset, multo gravius hoc dolore exarsit.* Aliter infra c. 59 §. 2: *qui ante erant per se infideles.* Cf. adn. ad 5, 4. §. 3.

§. 4. Indictis inter se principes Galliae conciliis] Antea pro se quisque vel unus cum altero consilia inierant. De subiecti collocatione cf. adn. ad 5, 49 §. 4 et infra c. 17 §. 1.

casum ad ipsos recidere demonstrant; miserantur com-
5 munem Galliae fortunam; omnibus pollicitationibus ac
praemiis deposcunt qui belli initium faciant et sui ca-
6 pitis periculo Galliam in libertatem vindicent. In pri-
mis rationem esse habendam dicunt, priusquam eorum
clandestina consilia efferantur, ut Caesar ab exercitu

ante Ald. In Carr. cod. Turr. Vind. BC. *posse* omissum, in Hav. A. Vind. A. Ald. et sqq. post *recidere* positum est. Ac videtur in archetypo margini adscriptum inde diversum locum cepisse. Solet autem a Caesare saepius subiici infinitivo, quam praemitti, et pronomen initio satis convenit. Itaque iudicium anceps est, et non temere Oud. Aldinum ordinem tenuit.

recidere] *recipere* Bong. A. *recedere* Par. A. a. m. pr. et ante *ad ipsos* edd. ante Ber. (*recidere ad ipsos* Goth. B. Ber.)

§. 5. initium] And. Ox. S. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. et sqq. *initia* reliqui cum edd. ante Ald. quo numero Caesar Civ. 3 extr. est usus: *haec initia belli Alexandrini fuerunt.* Sed *initia facere* certe non dixit. Cf. c. 2 §. 2 *facto initio belli.* 5, 53 §. 4 *unde initium belli fieret.* 1, 18 §. 6 *initium eius fugae factum.*

faciant — vindicent] *faciat — vindicet* Ox. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Singularis ad *initium*, pluralis ad *initia* accommodatus a critico videri potest: illum res et dictio *sui capitis*, hunc codices magis commendant. (*vendicent* Egm. Fabr. Vrat. A. Vind. I. Med. a. Ven. bcdef.)

§. 6. In primis] *Eius in primis* And. Ox. S. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. et sqq. praeter Turr. Cum eo conferri potest c. 14 §. 2 *omnibus modis huic rei studendum, ut — Romani prohibeantur.* 8, 52 §. 3 *id agi paucorum consiliis, ut —.* Sed alterum non minus est bonum. Cf. Cic. De am. c. 24 (§. 89) *omnis igitur hac in re habenda ratio et diligentia est, primum ut monitio acerbitate, deinde ut obiurgatio contumelia careat.* Fam. 3, 5 §. 1 *didici ex tuis litteris te omnibus in rebus habuisse rationem, ut mihi consuleres.* (*imprimis* Goth. B. Rom. a. et aliae.)

esse habendam] *esse* Oud. omisit secundum Leid. A. Lov. Dorv. quibus accedunt Lbb. Vrat. C. Goth. B. Hamb. Vind. E. In Ven. f. ante *rationem*, in Ald. ab. P. Man. Gr. a. Turr. Lips. lu. Gr. Dav. Cl. post *habendam* positum est. Cf. 1, 31 §. 14 *idem esse faciendum.* 2, 31 §. 2 *Aduatucos esse conservandos.* 4, 16 §. 1 *sibi Rhenum esse transeundum.* 8, 34 §. 1 *frumenti rationem esse habendam.* Civ. 1, 67 §. 3 *nocturnaque proelia esse vitanda.* (*esse reddendam* Vrat. B.)

recidere] Hisp. 17, 2: *cuius* (Pompeii) *funestae laudes quoniam ad hanc fortunam reciderunt, ut* etc.

§. 5. ac praemiis] Haec et ipsa haud dubie promittebantur, non dabantur; sed tamen *pollicitationes* latius patebant et in primis ad auxilium ferendum spectabant.

§. 6. eorum clandestina consilia] Hoc eadem ratione dictum est atque 1, 11 §. 3 *liberi eorum,* ubi v. adn.

intercludatur. Id esse facile, quod neque legiones au- 7
deant absente imperatore ex hibernis egredi, neque
imperator sine praesidio ad legiones pervenire possit;
postremo in acie praestare interfici, quam non veterem 8
belli gloriam libertatemque, quam a maioribus accepe-
rint, recuperare. 2. His rebus agitatis profitentur

§. 7. audeant absente imperatore] *audeant* praeponunt Pet. Gott. Voss. A. Egm. Fabr. Bong. A. Par. A. Hav. A. Dr. AB. Vrat. AB. Hamb. Gu. Vind. ABF. Ven. f. (haec *aud. imp. abs.*) St. Gr. b. Frell., post *egredi* sine auctoritate Cl., post *imperatore* tacite cum rell. edd. Oud., quo loco ex meis ponunt Vrat. C. Goth. B. Vind. I. (hic *abeunte imp. aud.*)

possit] Hav. A. Vind. A. Bong. C. (Par. A.) Ald. sqq. om. Leid. A a m. pr. *posset* „MSS. plerique" Gott. Voss. A. Egm. cod. Turr. Bong. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. EF. edd. ante Ald. quae mutatio temporis etsi ferri h. l. possit (cf. int.) tamen scriptori insolita est. Librarii vero saepe in hoc potissimum verbo *i* et *e* confuderunt. Cf. c. 2 §. 2. 8, 3.

§. 8. acceperint] V. C. Urs. Hav. A. Vind. A. (Par. A.) St. Lips. sqq. *acceperant* „MSS. plerique" Bong. A. Gott. sec. Whitt. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. (Gu.) Vind. CDEI. edd. ante St. P. Man. Gr. b. Frell. Ald. b. Turr. Sic sane 3, 8 §. 4: *reliquasque civitates sollicitant, ut in ea libertate, quam a maioribus acceperant, permanere, quam Romanorum servitutem perferre mallent.* Sed huic loco in longiore oratione obliqua scriptoris iudicium et assensus minus conveniebat.

recuperare] *reciperare* Oud. 2. idque Pl. in Bong. A. sed cum *u* super *i* scriptum vidit. Cf. adn. cr. ad 3, 8 §. 2. (*recuperatur* Vind. D. *recuperant* Rom. a. Med. a. *recuperent* Lb. Ven. bcde.)

Cap. 2. §. 1. His] *pro his* Dr. A. quod ad illustrandam vel tollendam brevitatem, de qua in int. dixi, factum videtur. (*hiis* Gott. Vrat. BC. Hamb. *iis* Rom. a. Med. a. Ven. b. Ber. Ald. a. Gr. a. Turr.)

§. 7. sine praesidio] sine quo venturus videbatur, si nondum elatis Gallorum consiliis iter ingressus esset. Neque enim proficiscens in Italiam quieta scilicet Gallia praesidium secum duxerat. Similiter revertentem obsessis viis facile intercludi ab exercitu posse putabant. Itaque concise dictum est quod plene sic enuntiandum erat: *neque imperator cum praesidio venturus sit, sine praesidio autem ad legiones pervenire non possit.*

§. 8. postremo] Hoc aperte aliquid vel ex oratione illorum vel in ea ab ipsis praetermissum esse significat, quod etiam res ut statuamus, postulat. Nam unum commemoratum est, sine praesidio venientem facile intercludi posse. Poterat vero cum praesidio venire, poterat praesidium arcessere, poterant legiones audere ex hibernis egredi. His omnibus hoc gravissimum et postremum adiiciunt. Cf. 5, 28 §. 7. 29, §. 5.

Cap. 2. §. 1. His rebus agitatis] Alex. 3, 2: *atque haec principes in consiliis concionibusque agitabant: populum Romanum* etc. Alio autem loco, alio tempore

Carnutes se nullum periculum communis salutis causa recusare principesque ex omnibus bellum facturos pol-
2 licentur, et quoniam in praesentia obsidibus cavere inter se non possint, ne res efferatur, ut iureiurando ac fide sanciatur, petunt, conlatis militaribus signis, quo

§. 2. cavere inter se] *inter se* om. Lov. Duk. Hamb. ante *cavere* posuit Oud. secundum „MSS. optimos". Sed Bong. A. Par. A. Hav. A. Gott. sec. Whitt. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Vind. AB. cum edd. ante Oud. omnibus postponunt, item ex. Fabr. et Confl.

possint] Leid. A. S. Hav. A. Vind. A. *possent* reliqui cum edd. ante Oud. praeter St. quod minus etiam probabile, quam c. 1 §. 7. *possit*, tamen recepit Dübnerus.

ut] *aut* „MSS. plerique" Gott. Voss. A. Egm. Lov. Bong. A. Par. A. Hav. A. Dr. AB. Vrat. AB. Hamb. Gu. Vind. AB.

ac] *aut* „MSS. 3" Gott. Egm. Dr. A. Vrat. AB. Gu. Vind. B. inc.

conlatis] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. Vind. A. non *coll.*

quo] And. Ox. S. Leid. A. Ursini optimus (Not.) Hav. A. Vind. A. Iu. sqq. etiam Dav., cuius ex Fabr. perperam tacet. *quod*

has res agitatas atque ea, quae deinceps dicuntur, professos esse Carnutes verba huius capitis extrema cum c. 1 §. 4 collata demonstrant. Itaque hunc fere in modum explenda est narratio: *His rebus a principibus in conciliis agitatis Carnutes, cum iterum concilium haberetur, profitentur.* Similem brevitatem vide 1, 30 §. 4.

Carnutes] clientes Remorum, qui proximis annis duobus Tasgetium regem a Caesare datum interfecerant et cum Senonibus Accone auctore coniuraverant contra Caesarem, sed huius celeritate oppressi deditionem fecerant. 5, 25. 6, 4.

bellum facturos] Cf. adn. ad 3, 29 §. 3.

§. 2. obsidibus cavere inter se] Cf. adn. ad 6, 2 §. 2.

ne res efferatur] In coniunctione erravit Lippertus eandem eius h. l. atque deinde in verbis *ne ab reliquis deserantur* vim esse arbitratus. Recte iam Petrarcha, quod ad hoc attinet, Hist. 16, 4: *et quoniam silvestribus in locis, ubi haec fiebant, copia obsidum non sit nec acciri queant, quin res in apertum exeat.*

iureiurando ac fide] Cf. 1, 3 §. 6: *inter se fidem et iusiurandum dant.* Hic vero postpositum nomen generale facit ut iusiurandum disertius distinguatur ab obsidibus et alterum illud cautionis genus significare intelligatur, quo Carnutes, quia altero seu obsidibus uti non poterant, se uti velle ostendunt. Itaque *ac* h. l. respondet fere nostro das heißt, *et* l. l. und zwar. Similia huic nonnulla adscripta sunt ad 5, 1. §. 4.

conlatis militaribus signis] Signa militaria Gallorum c. 88 §. 4, Germanorum 4, 15 §. 1 commemorantur, atque de his dixit aliquid Horkelius ad Taciti Germ. c, 7 p. 697. Praepositi h. l. adiectivi ratio haec videtur, quod *collatis signis* proelii commissi significationem habere solebat.

quo] non cum *more* construendum, sed per se accipiendum est, ut *hoc* 5, 56 §. 2: *hoc more Gal-*

more eorum gravissima cerimonia continetur, ne facto initio belli ab reliquis deserantur. Tum conlaudatis 3
Carnutibus dato iureiurando ab omnibus, qui aderant, tempore eius rei constituto ab concilio disceditur.
3. Ubi ea dies venit, Carnutes Cotuato et Conconeto-

„reliqui“ (Confl.) MS. Dion. Voss. Bong. A. Par. A. Gott. sec. Whitt. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. (Gu.) Vind. BCDEFI. inc. et reliquae ante Iu. errore frequenti. Cf. 6, 11 §. 1 et Senecae Epist. 5 §. 2 et quem ibi laudat Fickertus, Drakenb. ad Liv. 36, 33 §. 3.

eorum] om. Dr. A a m. pr.

gravissima cerimonia continetur] *gravissimae cerimoniae continentur* iidem libri scripti et editi, qui *quo. gravissima cerimonia continentur* Gott. Voss. C. Vrat. B a m. pr. Gu. Vind. EF. inc. *g. c. continetur* reliqui (*ceremonia* Par. A.) cum edd. ante Iu. quod mutari a Scaligero non debebat. Cf. int. Scaligeranam lectionem non incommode interpretatus est Heldius ihre heiligsten Ceremonien sind in dieser Sitte enthalten, iungens ille *quo more*, ita tamen, ut et *more* abundet et *eorum* utrum ad *more*, an ad *ceremoniae* referendum sit, ambigas. Utrumque vitat Mori interpretatio: ritus sacrosancti et inviolabiles constant hac re, signorum comportatione, more Gallis usitato. Sed quomodo in una re eaque simplicissima plures cerimoniae inesse possint, non docet. Longius a verbi significatione aberrat Sincerus: auf welche Weise ihre heiligsten Handlungen bestätigt werden, et, qui cerimonias mysteria interpretatur, Dion. Vossius: summa taciturnitate cohibentur.

§. 3. conlaudatis] Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. Vind. A. non *coll.*

Cap. 3. §. 1. Cotuato] *Catuato* „MSS. 4.“ Pet. Egm. Vrat. A. Hamb. *Contuato* Vind. C. *Conturato* Dr. B. *Conturoto* Bong. C. Vind. F. Ciacconio et Vossio et recentioribus quibusdam hic idem videtur, qui ab Hirtio 8, 38 *Gutruatus* vocatur, atque ita h. l. scribendum vel Hirtii locum secundum hunc corrigendum putant. Sed Hirtius dicit *Carnutum in civitate bellum ortum esse* Caesarem superiore commentario exposuisse, *principem sceleris illius et concitatorem belli Gutruatum fuisse* ipse nos docet, nulla Caesaris auctoritate utens. Deinde ita verba de eo facit, ut summae inter suos auctoritatis et dignitatis virum atque in concilio, quod c. 2 relatum est, oratorem potius, quam unum hominem desperatum agnoscas. Itaque et Caesaris et Hirtii codicibus fidem habere debemus.

Conconetodumno] Pet. Fabr. (*conconctodunino* sec. Confl.) *concóneto dumno* Bong. A. Pl. *conconeto düno* Vind. A. *conconetoduino* Vrat. C. *conconetoduno* Lov. Fabr. Vind. E. *conconeto-*

lorum est initium belli. Cf. Alex. 45, 3: *vexillo sublato, quo pugnandi dabat signum.*

continetur] Recte hoc Morus et Heldius interpretati sunt. Vid. adn. cr. et Freundii Lex. h. v. p. 1010, b, v. 8 sqq.

§. 3. conlaudatis] Cf. adn. ad 5, 2. §. 3.

dumno ducibus, desperatis hominibus, Genabum signo dato concurrunt civesque Romanos, qui negotiandi causa ibi constiterant, in his Gaium Fufium Citam, honestum

domno Ort. Fabr. *conconnetodumno* Gott. Fabr. et Wh. Par. A. *conconneto Dūno* Gu. *c̄connetodūno* Voss. A. Fabr. *conconneto domno* Vrat. B. *Concogneto dumno* Dr. A. et pro v. l. Vind. B. *Conconnetodunno* Egm. Fabr. *conconeonnetodunno* Vrat. A. *Coneto dunno* Hav. A. *Conetodumo* Rom. a. Med. a. Ven. b. Ber. *Conetoduno* Goth. B. Ven. cde. Ald. sqq. *Κονητοδούνου* Met. *condunnoduino* Bong. *C. Conconeto* Pal. *conceneto* Hamb. qui post *ducibus* addit *et diuno ducibus*. *Condūno* Ven. f. *condunno* Vind. F. *Conduno* Voss. B. Dnk. Dr. B. Vind. C. *Canduno* Vind. I. Oud. qui inde a Ven. c. vulgatam scripturam tenuit, de codicibus nihil nisi plerosque habere *Conconeto duno*, *dunno domno* dicit, quod analogiae et simplicitati nominum Gallicorum repugnat. Vulgatae terminationi, quam secundum optimum codicem mutavi, etiam hoc obstat, quod in *dunum* non virorum, sed oppidorum nomina Gallica exire solent: *dumnus* terminationem commendat *Geidumnorum* 5, 39 §. 1 et *Dumnorigis* nomen.

signo dato] „MSS. plurimi" Gott. Voss. A. Egm. Par. A. Hav. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. AEF. Ven. f. *d. s.* cum rell. edd. Oud. tacente Pl. Cf. adn. cr. ad 3, 5 §. 3.

Gaium] Pet. Gott. Voss. A. Egm. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. AB. Vind. BE. Petr. 16, 4. *G.* Hamb. Med. a. Ven. b. *C.* Vrat. C. Goth. B. Vind. A. edd. rell. om. Hav. A. *G. et* Leid. A. *Gallum* Vind. I. *C. Gallum* Vind. C.

Fufium] Bong. A. sec. Oud. et „ut videtur" Pl. Voss. A. Egm. sec. Oud. (Par. A.) Dr. A. Vind. A. *Futium* Pulm. *Fusum* Vrat. A. *susium* Dr. B. *sissium* Hamb. *rufum*, in m. *al. sufium*, Vind. F. *Suffium* Petr. *Φύσιον* Met. *Fusium* reliqui, ut videtur, codd. Oud. Hav. A. Gott. sec. Wh. Vrat. BC. Goth. B. Vind. C. cum edd. quod illius aetatis Romani *Furium* scribebant.

Citam] „Bong. A. Voss. A. Egm. Cu. Pet. Leid. A. Busl." (Lbb. Fabr.) „3 al. inc. MSS. Vrs." (vett. cc. constanter habent *Citam*,

C. 3. §. 1. desperatis hominibus] Cf. Cic. Catil. 2, 5. (§. 10) *si ex urbe exierint desperatorum hominum flagitiosi greges* et ibid. 3 (§. 5) *exercitum — collectum ex senibus desperatis, ex agresti luxuria* etc. cum eiusdem pro Rosc. Am. 10 (§. 27) *hospiti oppresso iam desperatoque ab omnibus* et in Pis. 41 (§. 99) *abiectum, contemptum, despectum a ceteris, a te ipso desperatum et relictum — videre te volui; vidi.* unde colligas a Cicerone *desperatos homines* dici, de quibus bene sperare nefas sit; qua significatione non aliena ab illa, quae *perditorum*-est, etiam Caesar h. l. usus videtur. Nam quod vulgo interpretantur, qui nullam spem reliquam habentes nihil non audeant, id fortunae magis, quam ingenio et moribus vitio verti solet.

qui negotiandi causa ibi constiterant] Haec verba, quae eadem c. 42, 4 leguntur, ubi sermo est de Haeduorum oppido Cabillono, Dübnerus interpretatur *qui s'y étaient arrêtés dans leur voyage pour affaires de négoce.* Sed *consistere* verbum certae et fixae sedis significationem habet. Cf. Bruti ep. ad Cic. Fam. 11, 9

equitem Romanum, qui rei frumentariae iussu Caesaris praeerat, interficiunt bonaque eorum diripiunt. Celeri- 2 ter ad omnes Galliae civitates fama perfertur. Nam ubi quae maior atque inlustrior incidit res, clamore per agros regionesque significant; hunc alii deinceps exci-

non *Cottam*, quod Aureliae familiae cognomen est. Vrs. Not.) „Brant.“ Gott. sec. Whitt. (*Citā*) Par. A. Dr. A. Vrat. AB. Hamb. Vind. A. et adscripto *al. Cotam* B. *Citam* Hav. A. *conttam* Dr. B. *coctam* Vrat. C. Goth. B. Vind. CFI. *Cottam* Vind. D. (Gu.) edd. ante Oud. *Cita*, etsi alibi non occurrat, tamen pro vero habendum et comparandum cum *Casca*.

qui] om. Vind. A.

frumentariae] *f. causa* Vind. A. Hav. A. And. Leid. A. (*furment.* Hamb.)

praeerat] *praeerant* Leid. A. Vind. A. (*praeherat* Hamb.)

§. 2. omnes] *omnis* Hav. A. Vrat. A. *omneis* Ald. a. Gr. a. Turr.

ubi quae] Lov. a Torrentio coll. sec. Fabr. '„*ubique* vel *ubicumque* MSS. qdd.“ *ubique* Gott. Voss. A. Lov. Heins. Bong. AC. Par. A. Hav. A. Dr. B. et a m. pr. A. Vind. ABF. *ubicunque* Egm. Ort. Dr. A a m. s. Vrat. AB. *ubi* reliqui cum edd. Quod cum per se satis bonum auctoritate careat, *ubicunque* autem alibi in his commentariis non legatur, et temporis significatio aptior hic, quam loci sit, recepi id, quod in optimorum librorum scriptura inesse videbatur. Caesar sane post *si* ponere solet *qua* et post *ubi* posuit *quis* 6, 23 §. 7. Sed Cicero Tusc. 5, 8 (§. 22) *si quae pars* scripsisse existimandus est, et Hirtius 8, 24 §. 3 *ne quod simile incommodum* scripsit, quae ad illud tuendum sufficere possunt.

inlustrior] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. Vind. A. non *ill.*

hunc] And. Ox. Pet. Vrat. B. Lips. sqq. *hinc* Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. ab. P. Man. *hanc* „reliqui“ cod. Brant. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. A. Goth. B. Hamb. Gu. Gott. sec. Wh. Vind. CDEFI. edd. rell. ante Lips. *ac* Vrat. C. *rem.* S. Non toleranda visa est Lipsii scriptura Dübnero, qui interrogat, an Caesar unquam scripturus fuerit *clamorem proximis tradunt*. Neque vero, si *hunc* scripsit, ita scripsisse putandus est. Nam inter *excipiunt* et *tradunt* locus relinquitur obiecto ex superioribus atque

§. 1: *ego ne consistere possit in Italia Antonius, dabo operam.* Virgil. Aen. 8, 10: *Latio consistere Teucros.* Atque illi bona habuisse Genabi dicuntur, quod non magis convenit iter facientibus. Itaque nos dicamus die sich des Handels wegen dort niedergelassen hatten.

§. 2. incidit] Cf. adn. ad 2, 14 §. 6.

clamore per agros regionesque significant] *Agri* sunt loca culta et habitata a possessoribus vel separatis in aedificiis vel una in vicis domicilium habentibus, Feldmarken, qua significatione opponuntur *oppidis* 3, 9 §. 7. 6, 10 §. 2. Eadem obtinet 6, 31. §. 2 et infra c. 4, 3. ubi tamen oppida quoque praesertim minora non minus, quam h. l. simul intelligi

3 piunt et proxumis tradunt; ut tum accidit. Nam quae Genabi oriente sole gesta essent, ante primam confectam vigiliam in finibus Arvernorum audita sunt; quod spatium est milium passuum circiter centum sexaginta. 4. Simili ratione ibi Vercingetorix, Celtilli filius, Ar-

ipsa re petendo, eidem illi, quod S. alieno loco receptum habet, rei per clamorem significatae. Cui brevitati non dissimilis illa est, quam zeugma, quod vocant, habet, et illa, quae in adn. ad 6, 1 §. 3 est declarata. Quodsi *hanc* scripsisset, quod exhibuit Dübnerus, id, quod maxime demonstrandum erat, omisisset, clamorem iterari.

proxumis] „Bong. A.“ cum *i* super *u* Pl. „Egm.“ Voss. A. Fabr. Par. A. non *proximis*. Cf. 6, 35 §. 5 et adn. cr. ad 5, 38 §. 1.

§. 3. Nam quae] *namque* Dr. A. Vind. A. *namque cum haec* Leid. A. quae vera est relativi pronominis interpretatio.

passuum] om. Cu. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. et tacente Pl. Oud. qui suam ad 1, 15 extr. adn. conferri iubet, in qua Caesarem interdum *milia* pro *milia passuum* dicere docet. Recte. Et sequi eum non dubitarem, nisi ipsius de Bong. A. silentio plus, quam Plüschkii h. l. tribuerem.

centum sexaginta] Dr. A. Vrat. A. Hamb. *centum LX* Voss. A. Egm. Fabr. Bong. A. Pl. (Par. A.) *C sexaginta* Vrat. B. *CL*. Lbb. Ven. cde. *CLX*ᵃ Dr. B. Vind. F. *CLX* Vrat. C. Goth. B. Vind. A. edd. rell. Cf. 3, 14 §. 2, ubi similis optimorum librorum inconcinnitas aliter tollenda erat.

Cap. 4. §. 1. ibi] *ubi* Bong. A. Leid. B. Dr. AB. Vrat. B.

Vercingetorix] *Vercingetorix* Bong. C. Dr. B. Vrat. B. Vind. B. edd. ante Ald. Gr. b. Frell. *Vergentorix* Vind. Cl. *Cingentorix* Vind. F. *Vergingetorix* Hav. A. *Veruingetorix* Vind. A. *Vercingetoris* Vrat. C. *Vercingetorigis* Pal. Goth. B. *Βερκιγκέτορυξ* Met. „*Βεργιγγέτορυξ* vel *Βερκιγκέτορυξ* adeo variat, ut nescias utrum maluerit. Nos quod saepius, retinuimus.“ Iu. *Vercingent.* editi ante Aldum et Gr. b. Frell. cum codd. deterioribus plerisque habent ubique: Aldinam scripturam meliores libri tuentur. De ipso nomine, quod Caesari non dignitatis aut muneris, sed proprium hominis visum est, cf. adn. ad 5, 3 §. 2.

possunt. Atque hae partes sunt *regionum*, quae h. l. latius patentes dici videntur, non diversae a *pagis* proprie dictis, qua de re cf. adn. ad 6, 23 §. 5. Itaque clamor et res clamore significata ex eo loco, in quo res acciderat, primum ad vicos circumiacentes et si qua ibi oppida erant, deinde ad proximos his, tum ad totam regionem, ex regione autem eodem modo ad proximas et sic per totam Galliam perferebatur. Ceterum clamor ipse nuntium afferre rei ipsius non poterat, sed efficiebat ut proximi novi aliquid accidisse intelligerent, quod quid esset, accurrentes sciscitarentur auditumque suis referrent.

Cap. 4. §. 1. Simili ratione] Cf. c. 38, 10: *hortatur, ut simili ratione atque ipse fecerit, suas iniurias persequantur.* Pertinet autem ad universam agendi rationem, quum in Arvernis inibat Vercingetorix, similem illam eius, qua rebellabant Carnutes.

vernus, summae potentiae adulescens, cuius pater principatum Galliae totius obtinuerat et ob eam causam, quod regnum adpetebat, ab civitate erat interfectus, convocatis suis clientibus facile incendit. Cognito eius con- 2 silio ad arma concurritur. Prohibetur ab Gobanni-

adulescens] Voss. A. Egm. Par. A. Vrat. A. non *adol.* Cf. 1, 47 §. 4. 52, 6. 3. 7. §. 2. 11, 5. 21, 1. 6, 28 §. 3.

cuius] om. Vind. A. (ut *qui* c. 3, 1.) *eius* Ven. c d e.

adpetebat) Voss. A. Egm. Par. A. Vrat. A. Vind. A. non *app.*

interfectus] *interdictus* And. Ox. vet. cod. Vrs. (Not.) Hav. A. cuius auctor de aqua et igni cogitasse, construi autem verbum ita voluisse videtur, ut is, *cui persuasum est*, quandoque dicebatur *persuasus.*

facile incendit] *facere intendit* S. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. quod incertum est temere et casu, an consulto sit factum. Sequentibus quidem et praecedentium primis (*simili ratione*) non male illud convenit, et Salustius et Livius *intendere* cum infinitivo posuerunt, et apud Lucretium 5, 385 *quod facere intendunt* legitur. Sed Caesar *intentos* tantum animos vel oculos dicit. Neque vero *convocatis* demum *clientibus* Vercingetorix consilium istud cepit, quod verbo *intendit* poterat demonstrari. Si igitur consulto factum est, male factum est, sicut *interdictus.* Sed *intendit* etiam Ort. et inc. testibus Fabr. et Elb. habent, in quibus *facile* servatum videtur. Itaque calami lapsu primum illud scriptum, deinde *facile* vel simili errore vel consulto illatum videtur. Praeterea *eos* interiectum habent edd. ante Oud. praeter inc. omnes, quod Oud. librorum plurimorum et optimorum auctoritate delevit. Tantum in Pet. Dorv. Duk. non legi illud non ostendit, et legitur in Pet. Fabr., in Confl., ut videtur, in Dr. B. Vrat. C et a m. s. B., in Goth. B. Vind. BD. non male, ut ex adn. ad 4, 21 §. 6 intelligi potest, sed minime necessario. Cf. ad 6, 43 §. 1 adscripta.

§. 2. eius] *enim* Vind. CI. *eo* Bong. C. om. V. C. Vrs. („habet *cognito consilio ad arma concurritur*, *prohibetur ab Gobanitio patruo suo*, etc.“ Not.)

concurritur] „*concurrit* et *concurrunt* MSS. et Edd. nonnulli“ *concurrit* Vind. C. *concurrunt* Confl. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Vind. D. edd. ante Ven. f. (non Inc. teste Elb.) St. Gr. b. Turr. *congruunt* Lb. om. Gu. ut videtur.

Galliae totius] Arverni illa aetate principem dignitatis et potentiae locum totius Galliae habuisse videntur, de quo cum Haeduis contenderant. Cf. 1, 31 §. 4. Itaque Celtillus, potentissimus Arvernorum, recte *totius Galliae* principatum obtinuisse dicitur; neque opus est ut cum D. Vossio hanc Galliam Celticam interpretemur, nisi forte etiam 6, 11 §. 5 non de omni Gallia tripartita illa, sed de Celtica loqui scriptorem putamus.

regnum] sc. sua in civitate; a qua deinde *interfectus* cum dicatur, dubitari non potest quin publice condemnatus sit. Cf. 1, 4 §. 1 de Orgetorige Helvetio narrata, et ad dictionem ib. 19, 1, ubi civitas *animadvertere* in aliquem, et §. 4, ubi *statuere* de aliquo dicitur.

clientibus] plebeiis, qui partim in eius clientela erant, partim se ei in servitutem dicaverant. Cf. 6, 11 §. 4. 13, 2. 15, 2.

tione, patruo suo, reliquisque principibus, qui hanc ten-

Prohibetur] om. And. Ox. Pet. sec. Fabr. et Oud. (Pet. Confl. non secus atque Bong. C. et Pal. tenere illud traditur) Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. qui restituendum putabat. Dr. B. qui *prohibertur* habet, et Vind. F. addunt *ab Gergobia*, Bong. C. Pal. *ab Gorgobea*, Ber. *ab Gorgobio*, omisso hi quinque *ab Gobannitione*, cuius loco Leid. B. item addens *a Gergovia* habet *Vercingetorix*, R. vero et ipse *a Gergovia* addens tenet *ab Gobanitione*. Atque hoc, quod in R. Leid. B. scriptum sit *prohibetur a Gergovia*, Oud. sibi indicio esse professus alterum etiam verbum *prohibetur* esse a mala manu, licet vel maxime legeretur in MSS. omnibus, restitutum a Cl. eiecit denuo. Sed *prohibetur a Gergovia* addendum putare poterat nemo, qui paulo post *expellitur ex oppido Gergovia* scriptum videret: *a Gergovia* audiendum existimare et in margine notare poterat qui *prohibetur* solum per se quid significaret, non intelligeret. Non magis credi potest quod suspicatur Herzogius, ad *destitit* adscriptum *prohibetur* male huc esse relatum. Nam et tempus aliud est, nisi *desistit*, quod deteriores habent, genuinum putas, et notio alia. Neque illud probabile est, quod plenam interpunctionem in Bong. A. Pl. post *prohibetur* positam respicienti in mentem venire possit, adiectum esse ad sensum verborum *ad arma concurritur* declarandum, qui re vera is est, qui declarari ita potuerit. Neque enim egebat ille declaratione neque tali adscripta non obscurior potius, quam clarior fiebat. Contra omittendi causa haec esse potuit, quod non appareret, quanam re prohiberi Vercingetorix diceretur. Accedit quod Caesar „non solet hoc verbum tam simpliciter ponere sine adiuncta re, qua quis prohibeatur", ut recte monet Oud. cui quos Nipperdeius obiicit locos (1, 6 §. 1. 3, 6. §. 3. 5, 9 §. 3. Civ. 1, 66 extr. 3, 23 extr. 25, 2) ii, opinor, non ignoti illi erant, sed quia rem ex reliqua oratione facile colligendam habent, non comparandi videbantur cum hoc, in quo si *prohibere* ita dictum interpretabatur, ut nos dicimus verhindern aut abhalten, non sane inveniebat a quo prohibitus ille a patruo suo reliquisque principibus esset. Verum tamen *prohibere* is quoque dicitur, qui verbis impedit seu vetat. Cf. Liv. 3, 39 §. 2 *prohibentibus minaciter decemviris.* Cic. Verr. 1. 2 c. 64 (§. 156) *qui cum a praetore prohiberentur, a quattuor quaestoribus impedirentur, omnium minas atque omnia pericula prae salute sua levia duxerint.* Et infra c. 33, 3 Caesar simili ratione: *cum leges duo ex una familia vivo utroque non solum magistratus creari vetarent, sed etiam in senatu esse prohiberent.* Sic igitur Vercingetorigem patruus et principes prohibebant facere id, quod cupiebat: sie waren dagegen, traten gegen ihn auf, verbis consilium eius improbantes et si minus pareret, vim facturos se ostendentes. Eo

§. 2 patruo suo] qui etiam a fratre Celtillo dissensisse et in contraria factione videtur fuisse.

qui] Eo definiuntur principes *reliqui*, ut 3, 29 §. 3: *in Aulercis Lexoviisque, reliquis item civitatibus, quae proxime bellum fecerant.* Aliter Hirtius 8, 23 §. 1: *concurrunt reliquarum civitatium legati, quae Bellovacorum speculabantur eventum.* in quibus *reliquae* absolute dictae sunt, ut ib. c. 20, 2. Cf. adn. ad 5, 1 §. 1.

tandam fortunam non existimabant, expellitur ex oppido Gergovia: non destitit tamen atque in agris habet dile- 3

enim spectant illa *ad arma concurritur*, quae arma adversariorum esse verba *consilio eius cognito* demonstrant. Atque oratione illos usos esse significatur quodammodo verbis *qui hanc tentandam fortunam non existimabant*, quod argumentum orationis illorum fuerit. Deinde, cum non pareret, vi eum ex oppido expulerunt; quae ipsa gradatio commodissima est. Etiam *suo* magis placere debet, si praecessit *prohibetur* cum personae, ad quam pronomen referatur, significatione. His de causis restituendum illud fuit et recte restitutum est a Nipp.

Gobannitione] „MSS. longe plurimi" Pet. Voss. A. Egm. Lov. Bong. A. Par. A. Dr. A. Vrat. C. Goth. B. Vind. E. *Gobannicione* Gott. *Gobannitico* And. *Gobannitino* Cu. sec. Oud. (*Gobanitino* sec. Fabr.) Leid. A. S. Hav. A. *Gobatnitino* Vind. A. *Gobannitione* Vrat. AB. *Gobanitione* Parisini sec. Achaintr. Hamb. cum edd. praeter Ber. omnibus. *Gabanicione* Vind. I. *Gabinitione* Vind. C. „Erat illi patruus *Gobacio* (ed. pr. *Gobocio*)" Petr. Hist. 16, 6. *τοῦ πενϑεροῦ αὐτοῦ Βανιτίονος καλουμένου* Met. De cod. Urs. Dr. B. Vind. F. Bong. C. Pal. Leid. B. R. atque ed. Ber. relatum est in adn. ad v. *eius* et *prohibetur*.

tentandam] *tentandi* Leid. A., et a m. pr. Duk. *causam tandem* Vind. A. *temtandam* Vind. C. *temptandam* Voss. A. Egm. Fabr. Bong. A. Pl. (Par. A.) Dr. AB. Vrat. AB. Hamb. Vind. B. Rom. a. Med. a. Ven. bcdef.

expellitur] *expelliturque* Vasc. St. Gr. b. (Frell.)

Gergovia] Vind. A. (Gu.) P. Man. Lips. sqq. *Gergobia* „Bong. A. Voss. A. And. Pet. al. cum Edd. quibusdam" Pet. Fabr. a m. pr. (a m. s. *Gergovia*) Par. A. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. E. Ald. a. Gr. ab. St. Frell. Turr. *gegorbia* Dr. B. *Gerboja* Vind. C. *Geigobia* Pal. *Gergobina* Ven. f. *Gergonia* Petr. 16, 6. *Gorgonia* Med. a. Ven. bcde. *gergouie* Rom. a. *gergobiae* Ber. om. R. et Vind. Fl. quorum prior *Vercingentorix*, posterior *Vergentorix* eius loco ponit. Et *Vercingentorix* ad *Gergobia* addunt Gr. b. Frell. Itaque *Gergobia* scribendum esset, nisi in sequentibus undecim locis optimi codices constanter tenerent *v*, excepto ultimo c. 59, 1, in quo rursus ad *b* relabuntur, quod in penultimo quoque c. 45, 4 exhibet Bong. A. sed superscripto *u*. Etiam Civ. 3, 73 §. 6 libri tuentur *Gergoviam*.

§. 3 destitit tamen] „Bong. A. Pet. Ox. Egm. Voss. A. Carr. 5, al. inc. Flor." Par. A. Gott. cod. Turr. Dr. A. Vrat. AB. Vind. A.

hanc tentandam fortunam] Quae alibi, cum *tentari* dicitur, simpliciter *fortuna* audit, ut 3, 6 §. 4. 5, 55 §. 2. infra c. 64, 2, genitivo autem addito certioribus finibus circumscribitur, ut 1, 36, §. 3 in verbis *quoniam belli fortunam tentassent*, ea h. l. quasi ad unam rem destinata eiusque rei moderatrix ac domina cogitanda et *hanc fortunam* pro huius rei fortuna, ut 5, 19 §. 2 *hunc metum* et alibi similia, dixisse scriptor videtur. Res ipsa ea est, quam Vercingetorix moliebatur, defectio et bellum adversus Romanos gerendum.

§. 3 non destitit tamen atque — habet] Simili modo post praeteritum praesens legitur c. 12, 1:

ctum egentium ac perditorum. Hac coacta manu quoscunque adit ex civitate, ad suam sententiam perducit.
4 Hortatur, ut communis libertatis causa arma capiant, magnisque coactis copiis adversarios suos, a quibus
5 paulo ante erat eiectus, expellit ex civitate. Rex ab suis appellatur. Dimittit quoquoversus legationes; ob-
6 testatur, ut in fide maneant. Celeriter sibi Senones,

desistit tamen „MSS. reliqui". . . . Fabr. Hav. A. Gu. St. Gr. b. Frell. Cl. *tamen desistit* „vulgo" Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Hamb. edd. rell. ante Oud. excepta Ven. f. *tamen destitit* Vind. D.

dilectum] „Bong. A. Lov. Voss. A. 4 al." (Par. A. Hav. A. Gott. sec. Wh.) *delectum* Gott. Fabr. Dr. AB. Vrat. AC et a m. s. B. Goth. B. Hamb. Vind. AC et pro v. l. B. edd. ante Oud. Cf. adn. cr. ad 6. 1 §. 1. Quamquam h. l., si *dilectum* proprie Romanorum dictum putamus, *delectum* teneri potest.

Hac] *ac* Bong. A. Pl. Voss. A. Fabr. Vind. A. Hamb. Ven. cde. errore frequenti, ex spiritus asperi praetermissione in vetustissimis libris poni soliti repetendo. Cf. adn. cr. ad c. 14 §. 4.

§. 5 quoquoversus] *quoque versus* Voss. A. Egm. Par. A. Dr. B. Vrat. B. Hamb. *quaque versus* „MSS. 4" Bong. C. Vind. F. Ven. f. *quoquo versus* edd. praeter Med. a. St. Frell. quae unum vocabulum exhibent, id quod recte factum ostendi ad 3, 23 §. 2. Ex eo enim, quod proprie significat wohin auch immer gewendet, exstincta relativi potestate factum est unum indefinitae significationis vocabulum, überall hin; sicut et *quoquo* et *quicunque* interdum dicuntur in sententiis non relativis. Quod autem in inscriptionibus, ut in Cenotaphio Pisano apud Norisium fol. 1 v. 10 a fine (apud Orellium Inscr. T. 1 p. 162 v. 10 a f.) legitur *quoque versus*, quod Norisius p. 409 pro synonymo habuisse videtur et Garatonius ad Cic. Philipp. 9, 7 (§. 16) si *quoque* idem sit, quod *quocunque*, non absurdum iudicat, id Nipperdeius rectius refert ad *quisque* pronomen, a quo ita, ut *quo* a *quis*, sit ductum *quoque*; sed quod Caesarem et reliquos scriptores item ubicunque non relativa sententia sit, *quoque versus* scripsisse putat, minus probabile videtur. Primum enim codices neque in B. Gall. commentariis satis fidem faciunt (cf. infra c. 14, 5 et supra l. 3, ubi Bong. A. Pl. *quoq: versum* habet) et in B. civ. 1, 25 §. 6. 36, 2. 2, 8 §. 2. et Afr. 24, 3 aperte derogant. Deinde quod secundum originem a Nipperdeio demonstratam significari hoc vocabulo potuit, nach einer

Vercingetorix ubi de Caesaris adventu cognovit, oppugnatione destitit atque obviam Caesari proficiscitur. et aliis locis, quos Oud. ostendit ad 5, 11 §. 2. Postpositi autem adverbii *tamen* ea vis est, ut duo verba *non destitit* in unam perseverandi notionem quasi contrahat. Cf. c. 10, 2 *praestare visum est tamen omnes difficultates perpeti.*

adit] Cf. adn. ad 6, 4 §. 2.

ad suam sententiam perducit] Cf. Cic. Att. 16, 8 §. 1: (Octavianus) *veteranos quiqui Casilini et Calatiae sunt, perduxit ad suam sententiam. Nec mirum: quingenos denarios dat.*

§. 5 ut in fide maneant] Recte Sincerus hoc ad ea refert, quae c. 2. narrata sunt.

Parisios, Pictones, Cadurcos, Turonos, Aulercos, Lemovices, Andos reliquosque omnes, qui Oceanum attingunt, adiungit; omnium consensu ad eum defertur imperium. Qua oblata potestate omnibus his civitatibus 7
obsides imperat, certum numerum militum ad se celeri-

jeden der vier Seiten hin, id eius modi est, ut in inscriptionibus necessario significandum videri potuerit, communi vero usu omnium qui dicere vellent überall hin, idem receptum, alterum inusitatum fuisse minime persuadeat. Ceterum hoc quoque rectius coniunctim scribitur, praesertim cum *quoque* adverbium per se solum in usu fuisse non videatur.

§. 6 Cadurcos] *Caduercos* Vind. C. *Caduros* Vrat. A. *Canducos* Vind. I. *Carducos* Bong. A. Pl. qui c. 5. 7. 64 et 8, 32. 34. cum vulgata scriptura consentit.

Turonos] „Bong. A. Voss. ABC. Lov. Cu. Egm. S. al.“ Par. A. Dr. A. Vrat. AC. Goth. B. Vind. B. (Gu.) Ald. a. Gr. a. P. Man. Oud. 2. *Teronos* cum *u* super *e* Vrat. B. *Toronos* Gott. *Tursūmos* Vind. A. *tursomnos* Hav. A. *Turones* Pet. Fabr. et cum rell. edd. Oud. 1. *Tulones* Bong. C. Dr. B. Vind. F. *turlones* Vind. I. *Effurones* Hamb. Cf. 2, 35. ubi *Turones*, et infra c. 75 et 8, 46, ubi *Turonis* legitur. Itaque eadem variatione hi atque *Teutoni* et *Teutones*, *Santoni* et *Santones* vocabantur.

Aulercos] *Auleurcos* „MSS. plurimi“ Voss. Egm. Bong. A. Pet. Confl. Gott. Wh. Vrat. AB. Vind. B. *Auleurchos*, corr. *Aulerchos*, Dr. A. *Auleurcus* Par. A. *Aulurcos* Hav. A. Vind. A. *Telurcos* Vind. C. Cf. adn. cr. ad 3, 17 §. 3.

Andos] „iidem qui *Turonos*, et plerique reliquorum“ Lov. Bong. A. Par. A. Hav. A. Gott. Wh. Dr. B. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. A. edd. ante St. *Andros* Leid. A. S. *Indos* Vind. C. om. Vind. E. *Andes*, ut volebat Glareanus, Dr. A. Petr. 16, 7. St. et sqq. atque 2, 35. 3, 7. 8, 26 legitur *Andes*, *Andibus*, *Andium*. Sed v. paulo ante ad *Turonos* adscripta.

adiungit] *adiungunt* Bong. A. Voss. A. Lov. Par. A. Gott. Wh. a m. pr. Dr. A. Vrat. B. Hamb. Vind. B. *aiungit* Vind. F.

§. 6 Senones-Aulercos] In his ordinandis scriptor primum civitatum dignitatem et potentiam secutus propterea Senones primos posuisse videtur, qui c. 75 maiores reliquis copias mittere iubentur. His Parisios iungit, ut finitimos et qui civitatem suam cum illis coniunxerant, ut 6, 3 §. 5 scriptum est. Utrique Vercingetorigi et Arvernis inter septentrionem et occidentem spectantibus ad dextram positi erant; Pictones autem et Cadurci, qui deinde nominantur, ad sinistram, Turoni et Aulerci a fronte et ex adverso. Sic illud *quoquoversus* quasi particulatim ante oculos ponitur. De tempore enim, quo singulas civitates sibi adiunxerit Vercingetorix, quae 5, 21 §. 1 ordinis ratio esse potuit, neque legati Caesarem certiorem fecisse neque Caesar postea quaesivisse videtur.

qui Oceanum attingunt] quas civitates *Armoricas* appellari docemur c. 75, quo loco Lemovices nominatim inter eas referuntur, omissis Andis, de quibus tamen hic locus dubitationem nullam relinquit. De Lemovicibus autem res dubia est eo, quod et c. 75 etiam prius commemorantur et alibi Arvernis finitimi dicuntur. Cf. Ukerti Gallia p. 270.

ter adduci iubet, armorum quantum quaeque civitas domi quodque ante tempus efficiat, constituit; in primis equitatui studet. Summae diligentiae summam imperii severitatem addit; magnitudine supplicii dubitantes cogit. Nam maiore commisso delicto igni atque

§. 7 iubet] *iussit* „MSS. plerique" h. e. ut ex Fabr. Confl. Wh. Beyerl. meorumque testimonio colligitur, omnes praeter Bong. A. Hav. A. Vind. A. quibus And. Ox. Cu. Leid. A. adnumerandi videntur, et edd. ante Ald. Quod quo minus ita probetur, ut §. 3 *destitit*, hoc impedit, quod nulla copula hoc verbum coniunctum est proximo. Ut igitur pariter atque illud ad *qua oblata potestate* referatur, temporis aequalitate opus est, qua sublata novum hoc enuntiatum a priore separatum videri necesse est; id quod h. l. minus est aptum. Haud dubie enim haec tria, de obsidibus, de militibus, de armis, pariter ex illa Vercingetorigi oblata potestate pendent, et sicut his verba adiecta sunt simili significatione praedita, imperandi, iubendi, constituendi, ita horum verborum tempus idem esse convenit. Simul apparet post *iubet* non maiore, quam post *imperat* utendum esse interpunctione.

armorum] *armatorum* Pet. Confl.

equitatui] *equitatu* Vrat. C. Goth. B. Vind. E. quod ipsum desiderabat Oud. Cf. adn. cr. ad 6, 42 §. 1.

§. 8 addit; magnitudine supplicii] *addit magnitudinem supplicii.* Vind. A. (*adit* — Hav. A. *adiit* — Hamb. — *subpl.* Egm. Fabr.)

§. 7 Qua oblata potestate] quae necessario summa, etiam vitae necisque, ut sequentia docent, erat. Cf. 6, 23 §. 4 de Germanorum magistratibus, *qui bello praesint, ut vitae necisque habeant potestatem.*

armorum] Haec proprie dicta neque de armatis interpretanda sunt, de quibus cogitasse videntur qui pro *efficiat* magis proprie dicendum fuisse *conficiat*, ceterum *cohortes* quoque et *legiones effici* a Caesare dici monuerunt. Milites, quos *celeriter* adduci ad se iubebat, ob id ipsum fortasse non omnes satis instructi armis venturi erant, eoque haec eius de armis efficiendis constitutio pertinebat.

§. 8 dubitantes cogit] Alibi *dubitantes* ii sunt, qui ad sententiam alicuius accedere dubitant. Cf. 7, 63 §. 3. 8, 3 §. 4. Hic vero, si sermo est de militibus iam adductis, cogitari debebit de iis, qui imperio parere et imperata facere nolebant, eodemque referri verbum *cogit:* sin de adducendis, *dubitantes* erunt venire cunctantes et lentius venientes, ad eosque satis aptum est *cogere* verbum, minus aptum vero quod de maioribus et levioribus delictis dicitur, quae qui severissime puniri a Vercingetorige viderent, retardari potius et deterreri, quam incitari, ut ad eum se conferrent, debebant. Sed tamen, si semel perveniendum eis erat quo a civitate sua quisque missi essent, aliquid ad celeritatem eundi et deponendam dubitationem momenti habitura erat severitas illa, qua omnia delicta puniri ab imperatore viderent. Ac civitates quoque eadem admonebantur, ne sero mitterent milites. Itaque ad omnes, quorum opera et obedientia opus esset Vercingetorigi, haec verba referenda videntur.

omnibus tormentis necat, leviore de causa auribus desectis aut singulis effossis oculis domum remittit, ut sint reliquis documento et magnitudine poenae perterreant alios. 5. His suppliciis celeriter coacto exercitu Lucterium Cadurcum, summae hominem audaciae, cum parte copiarum in Rutenos mittit: ipse in Bituri-
ges proficiscitur. Eius adventu Bituriges ad Haeduos, 2
quorum erant in fide, legatos mittunt subsidium rogatum, quo facilius hostium copias sustinere possint. Hae- 3
dui de consilio legatorum, quos Caesar ad exercitum

§. 9 igni] *igne* „MSS undecim" Gott. Voss. A. Egm. Lov. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. DEFI. edd. ante Ald. quod non erat deterius. Cf. adn. cr. ad 6, 19 §. 3.

alios] om. Dorv. Pal. Vrat. C. Goth. B. Et offendisse in eo videtur Lipsius, cuius notula in Fabr. est *glos.* ex qua Oud. patere dicit Lipsio hanc vocem pro glossa suspectam fuisse, sed plenum perspicuumque Caesaris stylum resecare eam omnino vetare. Potius dicendum erat, si *alios* abesset, audiendum esse *reliquos*, idque minus h. l. aptum esse. Docendi quidem, quomodo ipsis agendum esset, erant omnes, perterrendi vero ii, qui similiter delinquere vellent.

Cap. 5. §. 2. possint] *possent* Leid. A. Vind. A. „Edd. qdd." Bryl. a. 1548. Turr. Cf. c. 1, 7. 2, 2.

Cap. 5. §. 1. His suppliciis celeriter coacto exercitu] Haec supplicia, quae de adductis et praesentibus, qui delinquerent, sumerentur, etiam ad mittendos et adducendos vim habuisse in superiore adn. demonstratum est, atque eius rei ratione habita celeriter iis et per ea coactus et comparatus unumque in locum conductus dici potuit exercitus. Tamen mirum, si id, quod proxime et maxime iis effici poterat et debebat, ut praesentes dicto audientes essent imperatori et strenue se exerceri ab eo paterentur et celeriter condiscerent quae ad militiam opus essent, nullo verbo significatum est. Itaque suspicari licet *coacto exercitu* h. l. non illo, qui sane usu receptus erat, sed paulo ampliore sensu positum esse, qui tamen a propria nominis et verbi significatione non alienus esset: nachdem durch diese Strafen schnell ein ordentliches, eingeübtes Heer zusammen gebracht war. Atque eadem ratione dicta esse possunt illa de Viridovice 3, 17 §. 2: *ex quibus* (civitatibus) *exercitum magnasque copias coëgerat*, aus denen er ein eingeübtes und zahlreiches Heer zusammengebracht hatte.

summae hominem audaciae] Hoc ex legatorum litteris petitum iudicium videtur. Cf. c. 8 §. 1.

Rutēnos] De his cf. Ukerti Gallia p. 266. Erant finitimi Cadurcis, ad meridiem siti Arvernis. Legationibus (c. 4 §. 5) paruisse non magis videntur, quam Bituriges, qui ad septentrionem versus positi ab Arvernis erant.

§. 2. adventu] Cf. adn. ad 3, 23 §. 4.

§. 3. de consilio legatorum] Cf. Handius Turs. 2, 215 dictiones *de sententia*, *consilio*, *voluntate*, *exemplo*, *more*, *compacto* tractans, qui pro Civ. 3, 4, ubi nihil eiusmodi legitur, hunc lo-

reliquerat, copias equitatus peditatusque subsidio Bitu-
4 rigibus mittunt. Qui cum ad flumen Ligerim venissent,
quod Bituriges ab Haeduis dividit, paucos dies ibi mo-
rati neque flumen transire ausi domum revertuntur
5 legatisque nostris renuntiant se Biturigum perfidiam
veritos revertisse, quibus id consilii fuisse cognoverint,
ut, si flumen transissent, una ex parte ipsi, altera Ar-
6 verni se circumsisterent. Id eane de causa, quam lega-
tis pronuntiarunt, an perfidia adducti fecerint, quod ni-
hil nobis constat, non videtur pro certo esse ponendum.

§. 3 subsidio] *consilio* Bong. A.
§. 4 revertuntur] *reverterunt* Voss. C. *revertunt* Ald. b. Lips. Iu. Gr. Dav. tacente Fabr.
§. 5 id consilii] *id consilium* Egm. Vrat. A. Vind. A. Sic 5, 6 §. 5: *id esse consilium Caesaris, ut* etc. De genitivo cf. adn. ad 1, 21 §. 2.
§. 6 pronuntiarunt] *pronunciarint* „MSS. fere omnes“ Egm. Fabr. Gott. Wh. Dr. B. et, qui corr. *pernun-*, A. Vrat. ABC. Goth. B. Vind. EFI. inc. *pronuntiarint* Pet. Voss. A. Gott. Fabr. Bong. A. Par. A. Vind. BC. *pronuntiaverint* Vind. A. Hav. A. Elb. Leid. A. *pronuntiaverunt* Hav. A. Wh. cuius testimonium minus h. l. fide dignum videtur, quam Elb. Perexiguam igitur habet indicativus auctoritatem, Hamb. et fortasse Vind. D. et editionum; tamen a Caesare positus iudicari debet. Nihil enim causae erat, cur hoc, quod in facto erat positum, cum dubitationis significatione demonstraret, neque vero ad suam scribentis orationem referre illud poterat, quae altera est coniunctivi in huiusmodi enuntiatis ratio. Non recte igitur Whittius recepit *pronuntiarint*. De syncope cf. adn. cr. ad 5, 8 §. 3.
ponendum] And. Ox. Cu. S. Leid. A. (Urs.) Par. B. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. *proponendum* reliqui cum edd. ante Ald. quod Apitzius et plerique recentiores praetulerunt, partim quod *proponere* idem sit atque *dicere*, partim ob illa 6, 11 §. 1 *non alienum esse videtur de Galliae Germaniaeque moribus et quo differant hae nationes inter sese, proponere*, quae similem habeant interrogationis formam. Praeterea legitur 1, 20 §. 6: *quae ipse intellegat, quae civitas queratur, proponit.* 6, 7 §. 8: *quid sui sit consilii, proponit.* 7, 45 §. 9: *quid iniquitas loci habeat incommodi, proponit.* Sed ubique adiunctam habet demonstrandi et quae minus nota sunt, ea ut cognoscantur et iudicari possint, efficiendi significationem, quam affert praepositio, fere ut in nostris

cum significare voluisse videtur. Ex eo, quod Haedui hac de re legatos Caesaris adierunt, colligi potest non idem omnes sensisse et fuisse qui Vercingetorigi resisti nollent.
ad exercitum] De praepositione v. adn. cr. ad 6, 38 § 1. Exercitus partim in finibus Treverorum, partim in Lingonibus, partim in Senonibus hiemabat (6, 44) neque ad hos omnes adisse Haedui videntur, sed ad proximos, qui erant in Lingonibus.
§. 7. discessu] Cf. adn. ad 5, 3 §. 6.

**Bituriges eorum discessu statim cum Arvernis iun- 7
guntur.**

6. His rebus in Italiam Caesari nuntiatis, cum iam ille urbanas res virtute Cn. Pompei commodiorem

vortragen, vorstellen; quae h. l. inepta est. Aptissima vero est affirmandi notio, quam cum per se habet verbum simplex, tum certiorem reddunt addita *pro certo*. Neque aliter Livius, qui Caesarianis dictionibus uti solet, 10, 9 §. 12: *id ne pro certo ponerem, vetustior annalium auctor Piso effecit*. et 23, 6 §. 8: *ponere pro certo sum veritus*. Accedit quod *pro* ex antecedentibus errore facile potuit repeti.

§. 7. cum Arvernis iunguntur] *se cum Arvernis coniungunt* iidem, qui paulo ante *ponendum*. quae locutio Caesari familiaris est. Cf. 1, 37 §. 4: *si nova manus Suevorum cum veteribus copiis Ariovisti sese coniunxisset*. 2, 3 §. 4: *Germanosque sese cum his coniunxisse*. 3, 17 §. 3: *seque cum Viridovice coniunxerunt*. 4, 16 §. 2: *seque cum iis coniunxerat*. 7, 38 §. 7: *quasi- non necesse sit nobis Gergoviam contendere et cum Arvernis nosmet coniungere*. 39, 3: *si se tot hominum milia cum hostibus coniunxerint*, Civ. 3, 15 §. 6: *ac se Libo cum Bibulo coniunxisset*. 97, 5: *qui se cum iis coniunxerant*. Contra *iungere* nisi in rebus, velut navibus, ratibus, lignis, carris, ponere non solet, eique vel *inter se* addit, ut 4, 17 §. 3, vel solum casum, ut Civ. 2, 10 §. 7 de turri: *ut aedificio iungatur*. Itaque satis probabilis est lectio Aldina. Ac fortasse prima haec Caesaris manus fuit, deinde, cum Haeduorum fidem in suspicionem adduxisset, id quod in Ephemeridibus fecisse non videtur, ne maiore Bituriges suspicione premeret, si ipsos se cum Arvernis coniunxisse demonstraret, in Commentario alterum illud posuit, quod patientes eos magis, quam agentes ostenderet. Quamquam fieri etiam potuit ut Aldina lectio in Commentario, altera in Ephemeridibus locum haberet, si Bituriges pariter atque Haeduos in suspicionem adducere voluit. Dictio quidem reprehendi non potest. Cf. 3, 11 §. 3 *ne- tantae nationes coniungantur*. et Liv. 26, 24 §. 13 *si populus R. foedere iungeretur regi*. quos locos adhibuit Whittius; et ad praepositionem Cic. De div. 2, 72 (§. 149) *religio- quae est iuncta cum cognitione naturae*.

Cap. 6. §. 1. Caesari] Cf. adn. cr. ad c. 11 §. 8.

Cn.] Bong. A. Pl. Hav. A. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. *Gnei* Gott. Voss. A. Egm. Fabr. Par. A a m. s. Vrat. B. *Gneii* Vrat. A. Vind. A. *Gn.* Dr. A. Vind. l. Med. a. Ven. b. et, sup. *i*, Vind. B. *C.* Ven. def. *G.* Hamb. Cf. adn. cr. ad 4, 1 §. 1.

Pompei) Bong. A. Pl. Par. A. Vrat. C. Hamb. Ven. d. Ber. *Pompeii* reliqui codd. mei et edd. tacentibus Fabr. et Confl. quod se-

Cap. 6. §. 1. virtute Cn. Pompei commodiorem in statum] Cf. Cic. ad Pompeium Att. 8, 11 B: *ex quibus* (litteris) *ea, quae in agro Piceno gesta erant, cognovi commodiora esse multo, quam ut nobis erat nuntiatum, Vibulliique virtutem industriamque libenter agnovi*. Comparativum non recte declaravit Sincerus: daß die in der Stadt Rom entstandene Händel besser abgelauffen,

in statum pervenisse intellegeret, in Transalpinam Gal-
2 liam profectus est. Eo cum venisset, magna difficul-
tate adficiebatur, qua ratione ad exercitum pervenire
3 posset. Nam si legiones in provinciam arcesseret, se

cundum Priscianum T. 1 p. 20 Kr. et necessarium et nominatim Caesari probatum videtur. Postquam enim *i* consonam inter duas vocales ab antiquis geminari solitam et *maiius*, *peiius*, *eiius* scriptum esse narravit, inde *Pompeiii* quoque genitivum per tria *i* scriptum et horum postremum pro vocali accipiendum esse idque Caesari doctissimo artis grammaticae placitum a Victore quoque in arte grammatica de syllabis comprobari docet. Sed post consonam sive simplicem sive geminatam positum *i* pro vocali esse accipiendum per se patebat. Itaque probabiliter Schneiderus in Gramm. 1, 284 quod Caesari placuerit, id ad *Pompei* genitivum pertinuisse suspicatur. Nam ita scripsisse quosdam Cassiodorus ab eodem p. 289 laudatus tradit. Sed ne sic quidem constat, ipse Caesar *Pompei* ut a nominativo quadrisyllabo, an *Pompeii*, quod a trisyllabo legitimum est, scripserit. In belli civ. codicibus iisdem nunc illud, nunc hoc, item *Petreii* 1, 39 §. 1 et Afr. 24, 1, *Petrei* 1, 74 §. 3 et 2, 17 §. 3 legitur. Quae inconstantia nescio an non sit scriptori imputanda.

§. 2 adficiebatur] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. Vind. A. non *aff.*

§. 3. arcesseret] Pet. Egm. Fabr. Dr. B. Vrat. A. Gu. Vind. A. Ven. f. *arcerseret* Bong. A. Pl. Par. A. *a Caesare* Hamb. a m. pr. *accesseret* Ber. *accerseret* Vrat. C. Goth. B. Vind. C. reliquae edd. ante Oud. (*accerserat* Ven. cde.) *arcessiret* alii, quos indicavi ad 5, 11 §. 2, ubi v. adn. cr.

das man gemeinet. Commodior status factus erat, quam fuerat: es war ein besserer Zustand der Dinge eingetreten. Cf. 6, 20 §. 1: *quae civitates commodius suam rem publicam administrare existimantur.* Ceterum fallitur Nipperdeius p. 4 ex hac Pompeii laude colligi posse negans hos Commentarios ante belli civilis initium esse scriptos. Sane exorto bello civili cum contumelia Pompeii mentionem fecisse pusilli non ingenii, ut Nipp. ait, verum animi neque admodum circumspecti fuisset, sed laudem huius modi Caesar nec Pompeio illo tempore tributurus nec de Labieno ita, ut saepe facit, verba honorifica facturus fuisse cuiquam videbitur, qui contulerit quae in commentariis belli civilis de utroque dicit, quae profecto neque magnanimi viri sunt neque valde circumspecti.

pervenisse] Cf. adn. cr. ad 4, 38 §. 2.

profectus est] ut qui rebus urbanis plus tribueret, quam provincialibus. Pertinet hoc eodem atque illud, quod c. 1 de dilectu a se habito ostendit, ad voluntatem erga senatum demonstrandam.

§. 2. magna difficultate adficiebatur, qua ratione] Cf. c. 17 §. 3: *summa difficultate rei frumentariae adfecto exercitu*, in quibus res, in qua difficultas posita erat, genitivo indicatur. Hic vero indicatur verbis *qua ratione* etc., atque in hac ipsa ratione posita eiusque rationis esse difficultas cogitanda est, quippe

absente in intinere proelio dimicaturas intellegebat: si ipse ad exercitum contenderet, ne his quidem eo tempore, qui quieti viderentur, suam salutem recte com- 4

§. 4 his] Pet. Voss. A. Egm. Lov. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. AB. Vrat. A. Vind. BCI. Ven. cde. *is* Gott. Vrat. B. Vind. AF. Vulgo *iis*. Cf. adn. cr. ad 5, 7 §. 6.

eo tempore, qui quieti] *qui eo tempore pacati* „Cu. And. et ceteri eius sectae" Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. *eo t. qui quieti* „reliqui vetustiores" Pet. Voss. A. Egm. Bong. A. Dr. AB. Vrat. A. Hamb. Vind. F. et, inter versus posito *qui*, Par. A. *eo t. quique et* Gott. Voss. C. *eo t. quiqui et* Vrat. B a m. pr. *eo t. quique etiam* inc. *qui eo t. quieti* „reliqui" cod. Brant. Lov. Vrat. C. Goth. B. Vind. BCD. tres Confl. (etiam Pet.) edd. ante Ald. *quorum eo t. quieti* Lbb. Ad sensum optima videtur lectio Aldina. Nam *pacatos* Caesar non modo eos dicere solet, qui pacem facere et armis abstinere coacti sunt, sed etiam eos, quorum animi hostiles esse desierunt. Cf. 3, 7 §. 1: *cum omnibus de causis Caesar pacatam Galliam existimaret*. Itaque si scripsit *pacati*, ne iis quidem, a quibus hostile nihil exspectari posse videretur, satis tuto credi potuisse dixit. Contra *quieti* sunt qui sese non commovent, nihil hostile faciunt, ceterum quo animo sint, non ostendunt. Sic c. 1 §. 1 *quieta Gallia*. Atque talem quietem agi etiam ab iis posse, qui non sint animo pacati, cum per se patet, tum ex eo apparet, quod 5, 24 §. 7 partem aliquam Galliae *pacatissimam et quietissimam* dici videmus. Si igitur *quieti* scripsit, etiam eos, in quibus nullum signum animi hostilis appareret, suspectos sibi fuisse ostendit. Id vero mirum non erat, praesertim si quies ad speciem erat sumpta, quod verbo *viderentur* significatum esse potest. Hoc tamen verbum ita interpretari licet, ut non qui speciem praeberent quietis, sed qui quieti esse putarentur, quorum motus nullus esset allatus, intelligamus. Alterum in Aldina lectione percommodum hoc est, quod pronomen relativum suum tenet locum neque a demonstrativo divulsum est interiectis verbis iis, quae ipsa ante relativum posita alio referri debent, quam quo maxime et quasi sua sponte inclinant. Fallitur enim Whittius, qui Bong. A. secutus *eo tempore qui quieti viderentur* sublata ante pronomen relativum interpunctione scripsit. Tamen etiam ad *committi*, quo debent, relatorum *eo tempore* verborum ratio reddi potest. Proficiscens enim ex Italia Caesar, quamquam de motu Carnutum et Arvernorum certior factus, tamen non dubitaverat, quin per Haeduorum fines ad exercitum pervenire posset. Nam tum demum, cum in Transalpinam Galliam venisset, illa se difficultate affectum esse scribit. Ingressus enim in provinciam et ibi

quam invenire et expedire difficillimum esset. Itaque ante illa verba non audiendum est *nesciens*, quod qui statuunt, difficultatem absolute dictam faciunt: C. kam in eine sehr schwierige Lage, negationem autem, qua opus est ad sequentia, non in praecedentibus iam demonstratam, sed omnino omissam a scriptore statuunt, cui si hoc licebat, etiam licebat dicere *quae itinera essent, quibus-posset, vel quae loca ab hostibus occupata essent.*

§. 3. proelio] Cf. adn. cr. ad 5, 11 §. 2.

mitti videbat. **7.** Interim Lucterius Cadurcus in Ru-
2 tenos missus eam civitatem Arvernis conciliat. Progressus in Nitiobroges et Gabalos ab utrisque obsides accipit et magna coacta manu in provinciam Narbonem
3 versus eruptionem facere contendit. Qua re nuntiata Caesar omnibus consiliis antevertendum existimavit, ut

de rerum statu, qui tunc esset, certior factus etiam de Haeduorum fide dubitare cogebatur. Hoc igitur tempore res eo perducta erat, ut ne his quidem recte credi posse putaret: ſogar dieſen konnte er jetzt, nunmehr, nicht trauen, die ruhig ſchienen. Iam haec ad sensum tolerabilis lectio ad verba et ad codices, quales adhuc cognitos habemus, respicientibus neque ex Aldina neque ex ea, quae ante Aldum vulgata erat, a critico aliquo facta, sed ipsa primum in hanc, deinde in illam mutata videri debet; per se vero considerata et cum Aldina comparata ab ipso potius scriptore in Ephemeridibus posita, deinde cum simpliciore et commodiore, quam Aldus vulgavit, commutata videtur.

Cap. 7. §. 1. Lucterius] *Lucretius* „MSS. 6" Gott. Voss. A. Egm. Bong. A. Par. A. *Lucrecius* Vrat. C. Vind. B. *Luterius* Vind. I. Cl. *Lutherius* Petrarch. Hist. 16, 11. *L.* Hamb.

§. 2 in Nitiobroges] Penultimam, quae in omnibus libris h. l. est *bri*, secundum c. 31 §. 5 et 46, 5 et 75, 3, ubi optimi *bro* exhibent, quod in simili nomine *Allobrogum* certum habetur, corrigere non dubitavi, quia neque Caesarem verisimile est sibi non constitisse in nomine proprio scribendo, neque librarios ter peccasse, semel verum tenuisse consentaneum. Etiam in primo nomine peccant hic nonnulli. Ipse Bong. A. habet *iniciobriges* (sec. Oud. *in Ic.*) Vind. C. *initiobriges*, Dorv. Voss. B. *in Itiobriges*, Dr. A. *in Viciobriges*, Hamb. *in ratiobriges*. Cf. Ukerti Gall. p. 263.

Narbonem] *Narbonam* Leid. A. S. Voss. AB. Dorv. „hic et infra". Hav. A. „semper" Wh. Dr. B. Vind. AF. Ven. f. *marbonem* Ven. c. *nerbouem* Vrat. B. *narbonensem* Dr. A. corr. Cf. adn. cr. ad 3, 20 §. 2.

§. 3 antevertendum] ante *consiliis* ponit Vind. I. *ante vert.* Rom. a. Med. a. Ven. b. *anteveniendum* Pet. sec. Fabr. et Oud. (tac. Confl.) cuius lectionis inventor *omnibus consiliis* ablativos existimasse videtur.

Narbonem] *Narbona* Vind. A. *Narbonam* Dr. B. Vind. F. Ven. f. *narbonem* Vrat. B.

Cap. 7. §. 2. Progressus in Nitiobroges et Gabalos] Nitiobroges Ukertus in tabula ad occidentem, Gabalos ad orientem a Cadurcis, utrosque autem ad septentrionem posuit a Rutenis; cui hic locus repugnare videtur. Nam qui *progressus* a Rutenis Narbonem versus eruptionem facere contendisse dicitur, is non videtur septentrionem versus iter fecisse; aut scriptor reversum illum ex Nitiobrogibus et Gabalis in Rutenos dicere oblitus est.

§. 3. omnibus consiliis antevertendum] Hi dativi sunt iique referendi ad Caesaris ipsius consilia, quae varia illo tempore ab eo agitata esse supra demonstratum est: his omnibus illa re nuntiata hoc *antevertendum* et praeponendum seu prius agendum

Narbonem proficisceretur. Eo cum venisset, timentes 4
confirmat, praesidia in Rutenis provincialibus, Volcis
Arecomicis, Tolosatibus circumque Narbonem quae-
loca hostibus erant finitima, constituit, partem copiarum 5

§. 4 Volcis] V*olscis* Dr. A. Gr. a. Turr. *Volcis* Vrat. B a m. pr. *Locis* vetus Hotomanni. Cf. adn. cr. ad 6, 24 §. 2.

Arecomicis] Pet. Fabr. (Par. A.) Dr. B. Vrat. C. Hamb. Vind. A. St. Gr. b. Frell. In. sqq. *Areconicis* Vind. I. Etiam Graeci k tenent. Cf. Ukerti Gall. p. 292. *Aretomicis* „MSS. fere omnes" cod. Brant. Gott. Cu. Voss. A. Egm. Lov. Pet. Confl. Bong. AC. Hav. A. Vrat. AB. Vind. E. et cum punctis sub *to* Dr. A. *Arctomicis* Goth. B. *Aritomicis* Pal. *Aretonicis* Vind. C. *Aretomias* Vind. F. *Artomicis* „al." Vind. D. edd. ante St. P. Man. Ald. b. Turr. Lips.

circumque] *circumquaque* Vind. A.

Narbonem] *Narbonam* Dr. B. Vind. F. Ven. f. *Norbonam* Vind. A.

loca hostibus erant] Ante Oud. vulgabatur *loca erant hostibus*, quod ille in ed. 1 „secundum MSS." ita immutavit, ut iam in Ven. f. St. Gr. b. Frell. legebatur, in ed. 2 rursus praeposuit *erant*, neque id male. Cf. 4, 25 §. 1: *quarum et species erat barbaris inusitatior et motus ad usum expeditior.* Civ. 2, 37 §. 5: *castra erant ad bellum ducendum aptissima.* Alex. 45, 2: *quod et tempestas erat turbulenta et nulla suspicio hostis.* Sed codices refragantur. Ego *l. e. h.* tantum in Vrat. C. Goth. B. inveni, et quod in Fabr. *e. l. h.* ex Pet. Gott. Voss. A. Egm. affertur, haud dubie errore factum. In Par. A. est *l. hostibu e.*

finitima] *finituma* Oud. 2.

existimavit, ut Narbonem proficisceretur. Cf. Plaut. Bacch. 3, 5 v. 1: *Rebus aliis antevortar, Bacchis, quae mandas mihi.* et qui cum personae dativo iungit, Terent. Eun. 4, 5 v. 12: *miror, ubi ego huic antevorterim*, ubi intransitive dictum est. Hic vero transitivum est et pro obiecto habet profectionem Narbonem. Veram interpretationem ostendit in thesauro Gesnerus *praeferendum* adscribens, quod non intellectum est ab Herzogio, nec fugit ea Heldium, qui c. 6 §. 2 respici iussit. Sincerus et Franciscus et Adolphus Wagneri alius aliter errarunt: auf welche Zeitung er auf alle nur ersinnliche Weise seine Abreise nach N. zu beschleunigen gesucht. Franciscus Wagner: u. hielt für nöthig, diesem Unternehmen vorzukommen u. nach Narbone zu gehen. Adolphus: Cäsar suchte auf alle Weise zu verhindern, daß er nach Narbo zöge.

§. 4. praesidia] Hinc apparet milites satis multos in provincia fuisse, qua de re antea dictum non est. Praesidiis enim pluribus in locis constitutis tamen supererant qui in Helvios duci possent. De evocatis quidem, quibus Crassum 3, 20 §. 2 usum esse legimus, hic nihil est quod cogitemus.

quae loca hostibus erant finitima] Haec verba definiunt quod proxime dictum est *circum Narbonem.* Non enim omnia circum Narbonem loca hostibus erant finitima, ideoque opus non erat ut omnibus ex partibus circumponerentur praesidia. Vulgo post *Narbonem* incidunt.

ex provincia supplementumque, quod ex Italia adduxerat, in Helvios, qui fines Arvernorum contingunt, convenire iubet. 8. His rebus comparatis, represso iam Lucterio et remoto, quod intrare intra praesidia peri-
2 culosum putabat, in Helvios proficiscitur. Etsi mons

Helvios] *helbios* Bong. C. Vind. CI. *Elvios* Leid. B. *Heduos* Leid. A. „alii" Gott. Ort. Vrat. B. Gu. et a m. pr. Dr. A. et pro v. l. Vind. B. *Eduos* inc. *Iluos* cod. Ciacc. *elinos* (*eliuios?*) Hav. A. Wh. *Helinos* cod. Petr. Hist. 16, 11. (*Aeduos* ed. pr.) *Aluetios* Hamb. *Helvetios* „MSS. 2" Lov. cod. Brant. N. Dr. B. Vrat. C. (hic — *ci* —) Goth. B. Pal. Vind. DE. Rom. a. an *Eluatios* Lipsius in Fabr. Optimos igitur libros consentientes in vulgata habemus, item c. 8 §. 1 et 2, ubi cf. adn. Magis dubia res est Civ. 1, 35 §. 4. Cf. Ukerti G. p. 293, qui recte a Valesio Helvios in provincia collocante dissentit, id quod hoc quoque loco firmare poterat.

Cap. 8. §. 1 Helvios] *Heluos* Hamb. *Heduos* Gott. Fabr. Vrat. B. Vind. B. Gu. et a m. pr. Dr. A. *Helvetios* Pal. Vrat. C. (hic — *ci* —) Vind. D. cod. Brant. et Oud. iidem, qui c. 7.

§. 2 Etsi mons] *Et simon* Vind. A. *mons* om. „MSS. plerique" Pet. Gott. Voss. A. Egm. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. AC et a m. pr. B. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CEFI. Bong. C. Pal. Atque ex his pro *etsi* habent *et sic* Dr. A. Vrat. C et a m. pr. B. Goth. B. Hamb. Vind. E. Gu. Bong. C. Pal. et, qui *mons* tenere videtur, Lov. Fabr. In Dr. B. et edd. ante Gr. a. *et si* scriptum est, duobus vocabulis, tollendi scilicet asyndeti, de quo cf. adn. ad 5, 34 §. 2. Quod ad nominis praetermissionem attinet, quam

§. 5. quod ex Italia adduxerat] ex illo dilectu, quem c. 1 ut rerum urbanarum causa habitum memoravit. Hos milites secum in Galliam duxerat, sed Narbonem sine iis venisse videtur. Nam dicitur eos in Helvios non duxisse, sed *convenire iussisse*.

Cap. 8. §. 1. represso iam Lucterio et remoto] Cf. 3, 14 §. 1: *neque hostium fugam captis oppidis reprimi posse*. Simili metaphora *repressus* dicitur Lucterius, in seinem Vorhaben gehemmt. Neque enim manum conseruisse ostenditur, neque id, quod eum repressisse et removisse dicitur, ita comparatum est, ut de pugna cogitari possit, neque satis recte additum esset *et remoto*, nisi ad explicandum et amplificandum illud pertineret. Ceterum commode ante haec incidit ur. Non his rebus comparatis repressus est Lucterius, sed Caesar, represso illo, profectus.

intrare intra praesidia] Cic. ad Pompei. Att. 8, 11 D §. 4: *neque enim eos solos arbitrabamur capi, qui in armatorum manus incidissent, sed eos nihilo minus, qui regionibus exclusi intra praesidia atque intra arma aliena venissent*. Item in re militari *intrare* positum est Afric. 79, 2. 80, 1.

putabat] Hoc Clarkius semicolo, non commate distinguendum duxit, ne ambiguum esset, Lucterius, an Caesar periculosum putaverit; quod neque dubium esse potest, neque si esset dubium, isto modo desideretur.

§. 2. discludit] Cf. adn. ad 4, 17 §. 7.

Cevenna, qui Arvernos ab Helviis discludit, durissimo tempore anni altissima nive iter impediebat, tamen discussa nive sex in altitudinem pedum atque ita viis patefactis summo militum labore ad fines Arvernorum per-

Oud. stylo Caesaris repugnare dicit, sibi quidem et memoriae causa scribens etiam Caesar omittere illud potuit, lectorum vero, quorum plerique nescirent, quid esset Cevenna, rationem habens quilibet vel paulum perspicuitatis studiosus ponere debuit. Iam praetermissio dubitari potest utrum Ephemeridibus, an negligentiae librarii accepta sit referenda.

Helviis] *Heluis* Hav. A. Vind. A. Dr. B. *heuiis* Ven. cde. *Heduis* Gott. Fabr. Vrat. B. Vind. B. Gu. et a m. pr. Dr. A. *eduis* Hamb. *Helvetiis* Lov. Fabr. Vind. CI. cod. Brant. et Oud. iidem, qui c. 7.

discussa] *discissa* Leid. A. S. Hav. A. Vind. A. *discisa* Cu. Oud. 2. Utroque aptius ad laborem demonstrandum est *discussa*. Maiorem enim virium contentionem flagitat *quatere*, quam *scindere* et *caedere*, quae actiones instrumentorum ope acutorum perficiuntur, quibus ne locus quidem est in nive nisi gelu adstricta, qualem illam fuisse Oud. 2 sine auctoritate facit ut statuere debeamus. *Discutere* legitur Liv. 2, 9 §. 3 et Alex. 46, 2: *discindere* et *discidere* in his commentariis non occurrunt. Curtio quidem nix *discussa* est solis calore soluta, 7, 3 §. 10.

sex] Bong. A. Pl. (Par. A.) Hav. A. Gott. Wh. Vind. EFI. et a me visi omnes praeter Vind. A. cum edd. ante Ald. b. (*saex* Ber.) et Turr., non *VI*. Sed. Hav. A. Vind. A. cum Ox. Cu. Leid. A. S. numerum post *pedum* ponunt, quo loco magis ad participium, quam ad nomen pertinere videtur. Et fortasse ea de causa *discissa* ab illis praelatum est, ut sententia esset: nachdem der Schnee 6 F. tief aufgerissen war, cum vulgatae sensus sit nachdem der 6 F. hohe Schnee auseinander geworfen war.

altitudinem] *altitudine* Ox. Leid. AB. Hav. A. Goth. B. Hamb. Ber. Turr. (*altitunem* St.) Cf. adn. cr. ad 2, 5 §. 6, quo loco Handius Turs. 3, 330, cum omnes codices in ablativo consentire putaret, eum tolerabilem iudicabat.

summo militum labore] *summo* om. Buslid. (Lb.) Vind. D. edd. ante Ven. f. *militum* tertio loco ponunt Carr. cod. Turr. Vind. I. Flor. sec. Brut. pro *labore* edd. ante Aldum cum Bong. A. et plerisque codd. habent *sudore*, quod ille secundum alterius generis libros mutavit: *labore* legitur in Hav. A. Vind. A. neque aliud

durissimo] non ad sensum, sed ad efficiendum id, quod Caesar agebat, h. e. difficillimo; quae tamen difficultas simul ad sensum dura et molesta erat. Cf. infra c. 10 §. 1 *duris subvectionibus*. Civ. 3, 25 §. 3: *durius cotidie tempus ad transportandum lenioribus ventis*, quod recte interpretatus est Heldius. Item Hirtius 8, 5 §. 4 *tempestatibus durissimis* cum *hiemis difficultate* coniungit.

atque ita] non minore negotio. Cf. adn. ad 3, 7 §. 1.

viis patefactis] quae obrutae nive latuerant. Minus proprie 3, 1 §. 2 *iter per Alpes* dicitur *patefieri*.

3 **venit. Quibus oppressis inopinantibus, quod se Cevenna ut muro munitos existimabant, ac ne singulari quidem unquam homini eo tempore anni semitae patuerant, equitibus imperat, ut quam latissime possent, vagentur**
4 **et quam maximum hostibus terrorem inferant. Celeri-**

Oud. ex And. Ox. Cu. S. Leid. A. attulit. Idem Oud. tenens *labore*, sed utrumque a Caesare scriptum esse coniiciens, *sudore ac labore*, Velleii locum confert 2, 128 §. 3: *quique nihil Asinio Pollioni negaverunt, quod nobilissimis summo cum sudore consequendum foret*. Herzogius, qui et ipse utrumque mavult, sed ordine inverso, *labore ac sudore*, sudorem ad hiberni laboris magnitudinem declarandam non ineptum videri ostendit, eademque de causa Dübnero placuit *sudore*. Idem recepit Nipperdeius, adscriptis duobus locis Ciceronis, Divin. in Caec. c. 22 (§. 72) et De leg. agr. 2, 26 (§. 69) quorum altero suam *existimationem multo sudore, labore vigiliisque collectam*, altero *vectigalia vestra plurimo maiorum vestrorum sanguine et sudore quaesita* dicit. His similem hunc habebis, si *summo militum sudore* ad *viis patefactis* rettuleris, quod cum per verborum collocationem fieri non possit, quae illa cum *pervenit* iungi iubet ita, ut c. 41 extr. *Caesar summo studio militum ante ortum solis in castra pervenit*, necesse est summum militum sudorem aut comitem pervenientis Caesaris aut causam eius adventus dici statuas: er kommt unter dem heftigsten Schweiße der Soldaten dorthin, aus in Folge, vermittelst ihres heftigen Schweißes. Horum vero posterius metonymiam habet minime probabilem. Vere enim sudaverant milites et tamen non hoc sudore, qui labore effectus erat, sed ipso labore illo effecerant ut Caesar illuc perveniret. Prius autem, quod proprie dictum videri debet, rem fortasse miram neque iniucundam habet, si militibus non frigore torpentibus, sed sudore madentibus illo tempore Caesar ad fines Arvernorum pervenit, et ob utrumque memorari in Ephemeridibus poterat, sed in Commentarium quod referretur, dignum minus erat. Itaque *labore* praeferendum, *sudore* non casu et temere factum, sed ex Ephemeridibus petitum videtur, quibus in his scribendis usum esse Caesarem cum aliis rebus, tum eo verisimile fit, quod *pedum VI.* mentionem facit.

§. 3 quidem] om. S. Leid. A. Par. B. Hav. A. Vind. A. Id Reisigius in Scholis gramm. p. 587 minus perspectam habens codicum indolem probabat, Handius recte improbat Turs. 4, 70.

possent] *possunt* Dorv. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Vind. E. edd. ante Ven. f. *possint* Leid. AB. Voss. AB. Egm. S. Duk. „al. Vasc.“ (Par. A.) Voss. Cl. Vrat. A. Hav. A. Vind. A. St. Gr. b. Frell. Oud. In re dubia tenui quod Bong. A. Pl. Gott. Wb. Dr. A. Vrat. B. Hamb. (Gu. Lov. Pet. Fabr. Confl.) inc. Elb. Ven. f. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. exhibent. Cf. adn. cr. ad 6, 29 §. 4 et ad huius libri 1, 7.

§. 3. singulari] Cf. 4, 26 §. 2: *ubi ex litore aliquos singulares ex navi egredientes conspexerant.* cuius loci immemor Dübnerus de uno *singularem*, de pluribus *singulos* dici docet.

ter haec fama ac nuntiis ad Vercingetorigem perferuntur; quem perterriti omnes Arverni circumsistunt atque obsecrant, ut suis fortunis consulat, neu se ab hostibus diripi patiatur, praesertim cum videat omne ad se bel-

§. 4 haec] *hac* Hamb.

ac nuntiis] Voss. A. Egm. Fabr. cod. Turr. V. C. Urs. Not. Ber. P. Man. Ald. b. Lips. sqq. *ac nuntii* „omnes" Brant. „MS. Brant. Egm. Pet. Duk. Dorv. Palm. Vasc." Bong. A. Pl. Par. AB. Gott. Wh. Pal. Dr. AB. Vrat. ABC. Hamb. Gu. Vind. CD. edd. rell. (praeter Ber. P. Man. Ald. b.) ante Lips. *hac nuncii* Goth. B. *nuncii* Leid. A. S. Vind. A. Hav. A.

perferuntur] *perferunt* Dorv. Goth. B. Pal. Par. B. Vind. A. Hav. A. Wh. *deferunt* Vrat. C. *perfertur* Leid. A. S. Hav. A. Elb. — *Haec fama ac nuntii perferuntur*, quae lectio est a codicibus firmissima, etsi *nuntius perferri* et ab Hirtio 8, 36 §. 1 et alibi dicitur, *prius-quam fama ac nuntius adferretur* ipse Caesar 6, 30 §. 2 dicit, tamen propter numeri diversitatem et additum ad *fama*, ad *nuntii* non additum pronomen ferri nequit. *Haec fama nuntii perferunt* et *Haec fama nuntii perfertur*, quae fere parem atque secundam auctoritatem habent, quorum in priore *nuntii* sunt homines, qui fama accepta haec pertulerint, in altero *nuntius* est res, cuius fama perlata sit, pariter prava et contorta videntur. Denique *haec fama ac nuntii perferunt*, quod non multo magis, quam vulgatum, a codicibus commendatur, sententiam eandem atque hoc, sed multo minus commode enuntiatam habet, accusativum sine ratione praeponens nominativis et famam pariter ac nuntios tamquam personam inducens.

neu se ab hostibus diripi patiatur] And. Ox. Cu. S. Leid. A. (Urs.) Hav. A. et, qui pro *neu* habet *ne*, Vind. A. Ald. sqq. *neve ab hostibus diripiantur* ceteri, nisi quod Bong. A. Pl. *omnibus* habet pro *hostibus* et Pet. *deripiantur*, cum edd. ante Aldum; in quo displicet primum ambiguitas, cum nescias, utrum se ipsos, an suas fortunas diripi nolint, deinde subiecti post *consulat* et ante *videat* (*videant*, quod Oud. ex Bong. A. et Voss. B., Confl. ex Bong. C. et Pal. affert. ex meis Dr. B. Hamb. Vind. CI. exhibent,

§. 4. fama ac nuntiis] Utrumque ore et sermone hominum efficitur; sed in *fama* nulla inest auctoris significatio, quam habet *nuntius*, quo nomine alibi vel homo rem aliquam nuntians vel res ab aliquo nuntiata, hic actio nuntiandi seu sermo alicuius indicatur. Quae igitur *fama ac nuntiis* perferuntur ad aliquem, ea cum ab aliis audit, tum ab iis, quibus nuntianda sunt mandata. Cf. Cic. Att. 4, 1 §. 4: *etsi omnia aut scripta esse a tuis arbitror aut etiam nuntiis ac rumore perlata.* Id. ad Q. F. 2, 12 §. 5: *amor autem eius* (Caesaris) *erga nos perfertur omnium nuntiis singularis.* Caesar Civ. 2, 37 §. 2: *iamque Caesaris in Hispania res secundae in Africam nuntiis ac litteris perferebantur.*

omnes Arverni] qui apud eum in exercitu erant.

suis fortunis] Cf. adn. ad 3, 12 §. 3.

neu] Cf. adn. ad 4, 17 §. 10.

ad se] Imperite Metaphrastes: ἐπειδὴ πολέμαρχος ὑπὸ τῶν Γάλλων πάντων εἰρημένος εἴη.

lum translatum. Quorum ille precibus permotus castra ex Biturigibus movet in Arvernos versus. 9. At Caesar biduum in his locis moratus, quod haec de Vercingetorige usu ventura opinione praeceperat, per causam

vitiosum esse apparet) facta mutatio. Quae incommoda ut possis evitare, si cum Dübnero ante *ne* cogitando repetas *consulat*, quasi scriptum sit *consulatque ne* etc., hoc ipsum maxime incommodum est, quod *ne* alio, quam quo *ut*, referre cogaris, praesertim cum quicquid opus sit ad verbi illius notionem absolvendam, id omne ex usu linguae videri debeat dativo *suis fortunis* contineri. Haec igitur a Caesare sic scripta esse minus credibile est, quam temere librarium verbi *patiatur* litteras quattuor priores omisisse, quo facto primum *diripiatur*, deinde illa, quae sensus requirere videretur, exstiterint.

§. 5 in] om. Vind. B. *per* „Bong. A. Voss. A. Leid. A. 7 al. inc." Gott. Lov. Lbb. Bong. AC. Par. A. Pal. cod. Turr. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CEFI. in quo codex optimus non minus corruptus apparet, quam in *omnibus* et *videant*.

Cap. 9. §. 1 his] Bong. A. Pl. Par. A. Dr. AB. Vrat. A. Hamb. Vind. ABCF. edd. ante P. Man. Turr. *hiis* Vrat. BC. *iis* Goth. B. (Gu.) P. Man. Ald. b. Lips. sqq.

usu] *usus* „MSS. 9" Bong. A. Par. A. Egm. Lov. Hav. A. Gott. Wh. a m. pr. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. CE et a m. pr. B. edd. ante Ber. *rursus* Vind. I.

praeceperat] *perceperat* „MSS. 9" Carr. Gott. Wh. Dr. B et corr. A. (a m. pr. *perreperat*) Vrat. BC. (hic — *coep* —) Goth. B. Hamb. Vind. ADE. edd. ante St. Turr. *perceperat perceperat* Hav. A. In Dr. A. etiam sex verba *ventura opinione perreperat pro causa supplementi* bis scripta exstant, semel ante *At* initio huius capitis, iterum suo loco. In Fabr. *praeceperat* ex Voss. A. Egm. tantum, *perceperat* tantum ex Lov. allatum est.

per causam] *pro causa* „MSS. 7" Gott. Bong. C. Pal. Dr. AB. Vrat. BC. Goth. B. Vind. BCDE. edd. ante Ven. f. (*pro eā* Med. a.) *per causa* Vind. F. om. Hamb.

§. 5. movet] Cf. adn. ad 4, 9 §. 1.

in Arvernos versus] Cf. Salust. Cat. 56, 4: *modo ad urbem, modo in Galliam versus castra movere.* quae Brantius minus apte cum illis, quae c. 7 §. 2 leguntur, *in provinciam Narbonem versus*, contulit.

Cap. 9. §. 1. usu ventura opinione praeceperat] De origine et propria significatione *usu venire* dictionis alii aliter sentiunt. Cf. Ottonis Excursus ad Cic. Cat. mai. Lipsiae a. 1830 ab eo editum, p. 224—230. Lindemannus primum *ususvenit* dictum, deinde, ut *multismodis* in *multimodis*, sic illud in *usuvenit* mutatum indeque speciem ablativi natam existimat, ut Otto p. 225 narrat. Hoc ita fieri potuisse concedentes, quo minus factum credamus, et testimoniorum defectu et eo prohibemur, quod ipsum *usus venit* alio sensu usurpatum videmus. V. c. 80 §. 1 et cf. Civ. 3, 84 §. 4. Otto ipse cum Gernhardo *usu* dativum putat et comparat nostra es kommt für den Gebrauch, es kommt zum G., es bietet sich dem G. dar, quae neque usitata neque inter se valde similia et a verbi *venire* usu aliena sunt. Ac Ci-

supplementi equitatusque cogendi ab exercitu discedit, Brutum adulescentem his copiis praeficit; hunc monet, ut in omnis partes equites quam latissime pervagentur; 2

adulescentem] Bong. A. Voss. A. Egm. Par. A. Vrat. A. non *adol.* Cf. adn. cr. ad c. 4 §. 1. (*adoloscentem* Dr. B. *ad descendentem* Hamb.)

his] Lbb. Par. A. Dr. AB. Vind. ABCF. Gu. edd. ante P. Man. Frell. Turr. *hiis* Bong. A. Pl. Vrat. ABC. Hamb. om. Vind. I. *is* P. Man. *iis* Goth. B. Ald. b. Lips. sqq.

§. 2 omnis partes] Bong. A. Voss. AC. Par. A. *omnibus partibus* Leid. BC. Vrat. B. inc. *omnes partes* „reliqui" Hav. A. Dr. AB. Vrat. AC. Goth. B. Hamb. Vind. AB. edd. ante Oud. ex-

ceroni circiter duodecies (locos indicavit Otto) hac formula utenti et semper *usu*, nunquam *usui* scribenti quis credat hunc dativum potius esse visum, quam ablativum? Et quidni *usu* seu experientia *venire* alicui seu contingere aliquid eodem modo dici potuisse videatur, quo *hereditas venire, litterae venire* alicui dicebantur quae ad aliquem perventurae essent? Ac Caesarem quoque *usu* pro ablativo habuisse eo fit verisimilius, quod addidit *opinione praeceperat*, experientiae opponens coniecturam et quod usus adducturus et in medio positurus esset, id praeceptum et occupatum dicens opinione. Nec aliter visum videtur belli Africi scriptori, qui c. 57, 3 cum *usu venisse hoc* iunxit dativum *civi Romano*. Ad alterum cf. Liv. 35, 35 §. 5 *ne se ad bellum Achaicum aut rem ullam, quam sua quisque opinione praecipere posset, crederent missos esse.* quem locum ostendit Aldus nepos.

per causam supplementi equitatusque cogendi] Supplementum Caesar c. 7 §. 5 a se ex Italia adductum in Helvios convenire iussum ostendit. Horum militum pars biduo illo nondum convenisse videtur. Etiam equites ex provincia praeter illos, qui cum ipso profecti venerant, in itinere ad eum fuisse credibile est. Hi omnes appropinquante Vercingetorige cogendi videbantur, atque ea causa ab exercitu discedere se dicebat. Sed re vera tendebat ad legiones, a quibus iam averterat Vercingetorigem, atque illud prae se ferebat vel ut hostes consilium suum celaret, vel ut copias, quas cum Bruto relinquebat, confirmaret. *Per causam*, etiamsi Civ. 3, 76 §. 1 aliter dictum sit, satis constat plerumque idem significare, quod Germanicum unter dem Vorwande; quod ipsum recte posuit Franciscus Wagner, lapsus ille in *supplementi* nomine interpretando: u. d. V. eine Rekrutirung anzustellen (und die Reiterei zusammenzuziehen).

ab exercitu discedit] non diutius, quam biduum in his locis moratus necdum de adventu Vercingetorigis certior factus, sed quod eum in Arvernos castra ex Biturigibus moturum et a legionibus abscessurum esse praeviderat. *Exercitum* appellat non propter illorum, a quibus discedebat, numerum, qui exiguus fuisse videtur, sed quod ipse, qui discedebat, imperator erat; neque alios designat sequentibus verbis *his copiis*, quae perperam Graecus τοῖς ἱππεῦσιν interpretatus est.

Brutum adulescentem] Cf. adn. ad 3, 11 §. 5.

§. 2. pervagentur] Praepositio referenda videtur ad regiones, quarum notio continetur adverbio *latissime*. Cf. c. 45 §. 1.

daturum se operam, ne longius triduo ab castris absit.
3 His constitutis rebus suis inopinantibus quam maximis
4 potest itineribus Viennam pervenit. Ibi nanctus recen-

ceptis Ald. a. Gr. a. Turr. quae *omneis parteis*. Cf. adn. cr. ad 6, 32 §. 3, quo loco *tris partes* minus probabiliter ab Oud. exhibitum in aequalitatem redegimus, quod hic per codices facere non licuit.

§. 3 His] In Bong. A. legitur *sed his*; et re vera quae sequuntur, adversantur quodammodo iis, quae antecedunt. Nam si plurium dierum itineribus iisque maximis opus erat Caesari, ut Viennam perveniret, fieri non poterat ut non longius triduo a castris abesset. Eodem pertinet quod *suis inopinantibus* pervenisse Viennam dicitur, qui si comites Caesaris ab exercitu discedentis intelligendi sunt (cur enim Viennenses nihil de suo adventu suspicatos esse demonstraret?) praeter exspectationem eorum iter illud instituisse significatur. Nam iter potius, quam adventum eius illis inopinantibus accidisse ex interiectis *quam maximis potest itineribus* colligitur. Itaque *sed* ad sensum satis aptum, sed minime aptum est ad dictionem *his constitutis rebus*, quae ubique pariter ac pleraeque nominis huius et pronominis ablativum absolutum habentes initium enuntiati facit ita, ut continuetur narratio. Cf. loci ad 5, 5 §. 1 significati. Atque omnino ablativis absolutis raro praefixum est *sed*, ut 5, 15 §. 1. et Civ. 3, 101 §. 4, quibus locis nihil huius simile est. Quod autem h. l. adversari antecedentibus vidimus, id apertius, quam ipsis illis *suis inopinantibus* factum est, demonstrare opus non erat. His de causis *sed* reiiciendum et errore ex proximo *absit* illatum videtur.

suis] Ante hoc *omnibus* additum habent Ox. Cu. S. Leid. A. margo Pet. (hunc codicem Fabr. a m. s. ante *rebus* additum id habere testatur) Hav. A. Vind. A. et editiones inde ab Aldo usque ad Lipsium, sed aliae postposito commate, quod Ciacconio placebat, aliae praeposito, quod Oud. si pro genuino haberetur, malebat, ut Caesar non *omnibus rebus constitutis*, sed *omnibus suis inopinantibus* Viennam pervenisse diceretur. Atque hoc sane praestat. Neque nulla erat causa, cur *omnibus suis* diceret, si de comitibus cogitabat, quorum nullum suscepti itineris longitudinem suspicari aut scire voluisset. Contra non apparet, cur interpolandum alicui visum sit. Nam quod Apitzius putat ex c. 10 §. 2 verbis *omnium suorum voluntates* correctorem deprompsisse *omnibus*, prorsus a vero abhorret. Herzogio quidem *omnibus* magis, quam *suis* idoneum videbatur, ut illo recepto hoc uncis circumscripserit. Lipsius vero ab Ursino monitus *omnibus* eiecit, quem cum Scaligero et reliquis secutus est Oud. Neque mihi recipiendum videtur, partim propter codices, partim quod non caret ambiguitate. In Ephemeridibus vero locum habere potuisse non nego, quibus Caesarem haec scribentem usum esse *bidui* §. 1 facta mentio indicat.

daturum se operam] Cf. 6, 29 §. 5 *sese confestim subsequi dicit*. ibique adn.

§. 3. Viennam] quod oppidum est Allobrogum. Cf. Ukerti Gall. p. 452.

tem equitatum, quem multis ante diebus eo praemiserat, neque diurno neque nocturno itinere intermisso per fines Haeduorum in Lingones contendit, ubi duae legiones hiemabant, ut, si quid etiam de sua salute ab Haeduis iniretur consilii, celeritate praecurreret. Eo cum pervenisset, ad reliquas legiones mittit priusque omnes in unum locum cogit, quam de eius adventu Arvernis nun-

§. 4 Ibi] *inde* Ox. V. C. Urs. Hav. A. Vind. A. quod ferri potest.
nanctus] Bong. A. et a m. pr. Par. A. cuius auctoritate accedente ad ea, quae in adn. cr. ad 4, 36 §. 3 ostendi, vulgatum *nactus* (Vind. C. *actus*) mutare non dubitavi. Etiam in Senecae Epistolis codicem optimum *n* tueri testatur Fickertus ad Ep. 2, 4. 12, 2.
eo] om. Oud. 2.
intermisso per] *inermis super* Vind. A.
Lingones] *Ligones* Vind. C. P. Man. Ald. b. *Linguones* Vind. A. *Lingonas* Dr. B. Vind. F. Cf. et hinc suppleatur adn. cr. ad 1, 26 §. 6.
duae] Bong. A. Hav. A. Gott. Wh. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. AEFI. edd. ante Ald. b. Turr. non *II*.
quid] *quod* „MSS. 7. inc." Gott. Voss. A. Egm. Par. A. Hav. A. Vrat. AB.
§. 5 Eo cum] *hoc uni* Vind. A.
cogit] *coegit* Voss. B. Vind. A.

§. 4 recentem equitatum] diversum ab illo, cuius cogendi causa discedere se ab exercitu dixerat.

multis ante diebus] ex Italia, ut videtur, proficiscens. Male Graecus ὀλίγῳ πρόσθεν.

ut, si quid etiam] Cf. 6, 43 §. 3: *ut, si qui etiam in praesentia se occultassent, tamen his pereundum videretur.*

de sua salute] Falluntur Adolphus Wagner et Lippertus, dum hanc Haeduorum salutem interpretantur, non reputantes illi neque celeritate Caesarem talia consilia irrita reddere neque quae ad libertatem recuperandam spectarent, ea de sua *salute* inita ab Haeduis dicere potuisse, quin ipse Romanorum amicitiam illis perniciosam esse confiteretur. Gallos quidem c. 2 §. 1 et alibi communem *salutem* hanc dicentes facit; hic vero suo nomine loquitur. Itaque eodem modo hoc accipiendum est atque illud c. 6 §. 4, ubi *suam salutem* ne iis quidem, qui quieti viderentur, recte committi dixit, quod ipsum ad Haeduos potissimum spectabat. Ceterum cf. adn. ad c. 10 §. 3. Quod *de* praepositione utitur, rei atrocitatem lenit verbo, ut Cicero Fam. 9, 24 §. 1: *nam et Aquini et Fabrateriae consilia sunt inita de me.*

praecurreret] Notabilis est mixta ex propria et metaphorica dictio, quae reliquis in locis simpliciter propria est. Ad eundem modum Germanico verbo entgehen, quod metaphorice dici solet, propriam addens significationem de eo, qui eundo et ambulando periculum evitat, dixeris er entgeht der Gefahr.

§. 5 omnes in unum locum cogit] Haec verba dubium relinquunt, utrum in hiberna duarum legionum, quae in Lingonibus erant, reliquas octo, an in reli-

6 tiari posset. Hac re cognita Vercingetorix rursus in Bituriges exercitum reducit atque inde profectus Gorgo-

§. 6] Gorgobinam] „Bong. A. Voss. A. Pet. Egm. Lov. rell.“ Gott. Pal. Par. A. Vrat. ABC. Gu. Petr. Hist. 16, 15. inc. *Gorghobinam* Dr. A. *Gergobinam* cod. Ci. Lbb. Dr. B. Vrat. B a m. s. Goth. B. Hamb. Vind. CDEF et pro v. l. B. Med. a. Ven. bc def. Vasc. St. (Frell.) *Gergobinan* Rom. a. *Gergobinnam* Bong. C. *Γεργοβίνναν* Met. *Gergoniam* V. C. Voss. *Gorgoviam* Lov. Fabr. *Gergobiam* Ber. Ald. a. Gr. ab. *Gergoviam* P. Man. Ald. b. Turr. Lips. sqq. sed cum uncis Iu. Gr. Oud. 2. *Gortonam* Cu. S. Leid. A. Par. B. Hav. A. et „qui etiam refert *Gorboliam*“ Ox. et, qui *Gorgoboiam* post *exercitum* addit, Vind. A. Hoc ex Ephemeridibus petitum esse potest, in quibus Caesar aliud nomen posuisset, quod postmodum corrigendum putasset: tantum apparet, mera variandi libidine non magis, quam mero scribendi errore exstitisse *Gortonam*. De situ oppidi Ukertus Gall. p. 399 nihil ostendit nisi ad orientem versus a Ligeri, certe ab Elavere flumine positum fuisse.

quarum hiberna alterutra ceteras, an omnes decem in diversum aliquem ab iis, quos adhuc tenuissent, locum coëgerit; sed et per se verisimile est et ex fine capitis sequentis verisimilius fit Agedincum, ubi sex legiones hiemabant, ceteras quattuor esse coactas. Itaque ex Lingonibus ad reliquas legiones misisse, sed duas tantum, quae Trevirorum ad fines positae longissime aberant, ex ipsarum hibernis evocasse, sex Agedinci hiemantes de suo adventu certiores fecisse, deinde ipse cum duabus ex Lingonibus Agedincum profectus ita omnes decem in unum locum conduxisse videtur. Nam *omnes* in hoc verborum contextu quis non pro feminino habeat? Et tamen pro masculino accipere debebit qui Bruti adolescentis et copiarum cum eo relictarum non prorsus immemorem scriptorem fuisse volet. Quamquam etiamsi certam generis notam prae se ferret, negligentiae eum vix absolveret.

quam de eius adventu Arvernis nuntiari posset] Hic Caesaris *adventus* secundum verba *eo cum pervenisset* alius videri non potest nisi is, quo ad legiones in Lingonibus hiemantes venerat; de quo si Arvernis nuntiari prius non potuit, quam ille omnes legiones in unum locum coëgisset, non incredibili quadam Caesaris in cogendis celeritate, sed casu et felicitate ipsius vel infelicitate Arvernorum ita factum esse putandum est. Coniunctivus non consilium Caesaris, sed rem cogitatam tantum, non factam significat. Cf. 6, 4 §. 1: *iubet in oppida multitudinem convenire. Conantibus prius, quam id effici posset, adesse Romanos nuntiatur.* Ib. 3 §. 2: *prius, quam illi aut convenire aut profugere possent, magno pecoris atque hominum numero capto — in deditionem venire coëgit.*

§. 6. rursus in Bituriges exercitum reducit] C. 5 §. 1 Vercingetorix in Bituriges exercitum duxisse dictus est: nunc rursus id facit faciensque reducit eum eodem, unde adduxerat. Sic pleonasmum haec verba nullum habent, qualem habere possunt illa 6, 3 §. 3: *rursus in hiberna legiones reduxit;* etsi ab his quoque defendi interpretatione potest. Cf. adn. ad 4, 1 §. 5.

binam, Boiorum oppidum, quos ibi Helvetico proelio victos Caesar conlocaverat Haeduisque adtribuerat, oppugnare instituit. **10.** Magnam haec res Caesari difficultatem ad consilium capiendum adferebat: si reliquam partem hiemis uno loco legiones contineret, ne stipendiariis Haeduorum expugnatis cuncta Gallia deficeret, quod nullum amicis in eo praesidium videret positum esse; si maturius ex hibernis educeret, ne ab re-

quos ibi-victos] *quod sibi-victor* Bong. A. *quod sibi-victos* Pet. Voss. A. Par. A. *quod ibi-victor* Dorv. Vrat. C. Goth. B. Vind. DE. edd. ante Ven. f. *quod ibi-victos* Voss. B. R. N. Voss. Cl. Carr. cod. Turr. Dr. B. Vrat. A. Vind. C. Ven. f. *quos ibi-victor* Lov. cod. Brant. Hamb. *quos ibi-victis* Dr. A. *Oppidum* Boiorum Caesar neque *sibi* neque *ibi* collocasse dici poterat, Boios ipsos ibi, ubi oppidum erat, Helvetico proelio *victor* collocasse poterat dici; sed illam victoriam non solum de Helvetiis, sed etiam de Boiis, non una cum his de illis, reportatam fuisse demonstrandum erat. Itaque optimi codicis lectio nulla ex parte probabilis et in vulgata acquiescendum videtur.

conlocaverat] Par. A. (Bong. A.) Vrat. A. Vind. A. non *coll.* *cumloc.* Voss. A. Fabr. *coloc.* Hamb.

adtribuerat] Par. A. (Bong. A.) Voss. A. Vind. A. non *att.*

Cap. 10. §. 1. adferebat] Voss. A. Egm. Par. A. (Bong. A.) Vrat. A. Vind. A. non *aff.* (*afferrebat* Hamb.)

uno loco] „Bong. A. Voss. A. Pet. Egm. et 4 al. cum inc.“ Gott. Par. A. Hav. A. Dr. A. Vrat. AB. Hamb. Gu. Vind. AB. Ven. f. *uno in loco* reliqui MSS. et editi, etiam Oud. quemadmodum legitur 4, 1 §. 7 *neque longius anno remanere uno in loco.* et Afr. 78, 3 *postquam diutius in uno loco Scipio commorabatur.* Sed sine praepositione idem 73, 4: *dabat operam, ut legiones non uno loco contineret.* Nam quod ibi vulgo legitur *in uno loco*, id nullam codicum auctoritatem habet. Cf. infra c. 77 §. 8: *hominum milibus LXXX. uno loco interfectis.* 5, 18 §. 1: *quod flumen uno omnino loco pedibus-transiri potest.*

si maturius] *sin mat.* And. Ox. Cu. S. Ald. sqq. In Leid. A. Vind. A. Hamb. haec duo et tria sequentia, in Hamb. etiam novem

Caesar conlocaverat] 1, 28 §. 4: *Boios petentibus Haeduis, quod egregia virtute erant cogniti, ut in finibus suis collocarent, concessit.* Ibi quod petentibus Haeduis concessisse, id hic ipse fecisse Caesar dicitur: Helvetico proelio victos non in servitutem redegisse, sed Haeduorum in finibus collocasse.

Haeduisque adtribuerat] Sic c. 76 §. 1 Caesar Commio Atrebati *Morinos* et Civ. 1, 35 §. 4 Massiliensibus *bello victas Gallias adtribuisse* dicitur, qui sub illorum imperio essent. Eodem pertinet, quod c. 10 §. 1 stipendiarii Haeduorum Boii fuisse significantur. Tales enim esse eos Caesar voluerat ideoque ita de iis h. l. loquitur. Haedui tamen eos *postea in parem iuris libertatisque conditionem atque ipsi erant, receperunt* (1, 28 §. 4) quae conditio melior erat, quam stipendiariorum, de quibus cf. 1, 30 §. 2. 36, §. 3.

Cap. 10. §. 1 videret] Adden-

2 frumentaria duris subvectionibus laboraret: praestare visum est tamen omnes difficultates perpeti, quam tanta contumelia accepta omnium suorum voluntates alie-
3 nare. Itaque cohortatus Haeduos de supportando commeatu praemittit ad Boios qui de suo adventu doceant hortenturque, ut in fide maneant atque hostium impetum magno animo sustineant. Duabus Agedinci legionibus atque impedimentis totius exercitus relictis ad Boios proficiscitur. **11.** Altero die, cum ad oppidum Senonum Vellaunodunum venisset, ne quem post

praecedentia inde a *quod* omissa sunt. Cf. 1, 44 §. 5. *si pace uti velint*, ubi Aldus item *sin* dedit, et ib. 45, §. 3 *si iudicium senatus observari oporteret*, ubi nulla est librorum discrepantia. Alterum certum locum habet ib. 13 §. 3 *sin bello persequi perseveraret*, ubi tres deteriores *si*, et 5, 35 §. 4 *sin autem locum tenere vellent*, non praecedente *si*, ubi unus Vind. I habet *si*.

§. 4. Agedinci] „MSS. tantum non omnes" Pet. Gott. Voss. A. Egm. Bong. A. Par. A. Hav. A. Dr. B. Vrat. C. Vind. B. Rom. a. Med. a. Ven. f. *Agediuci* Vrat. B. *Agedinei* Dr. A. Vrat. A. Vind. A. *Agendinci* Hamb. Vind. E. *Agendinei* Goth. B. *Agendici* Ven. bcde. Ber. Ald. sqq. *Agendeaci* Pal. *agendum* Vind. C. *ageduum* Vind. I et, in m. al. *agedinci*, F. *Agedici* Oud. 2. Cf. adn. cr. ad 6, 44 §. 3.

dum hoc iis, quae in adn. cr. ad 4, 2 §. 2 commendandae lectionis *Gallia delectatur* adscripsi.

ab re frumentaria duris subvectionibus] Civ. 3, 9 §. 5: *maxime a re frumentaria laborabant*. Afr. 5: *ne circumventus a tergo ab equitatu hostium laboraret*. qui tamen locus ambiguam structuram habet. Alia vide apud Handium Turs. 1, 58; qui cum praepositionem interpretatur in Hinsicht, *ad* praepositionem interpretatur, non *ab*, quae originem laboris et molestiae sive locum et partem, unde labor accidat, demonstrans respondet nostro von Seiten. Additus autem h. l. ablativus *duris subvectionibus* causam indicat, quae efficiebat, ut inde accideret labor.

§. 2 praestare visum est tamen] Cf. c. 4 §. 3, ad cuius loci similitudinem hunc interpungendum putavi, et adn. cr. ad 3, 10 §. 1.

voluntates] Id recte Lippertus interpretatur *animos*, minus recte Moebius *omne voluntatis genus*. Quae *alienari* dicitur voluntas, ea simplex est animi propensio, et unius hominis *voluntates* ita dici non magis solent, quam *animi*.

§. 3 cohortatus Haeduos] Hoc ne quis miretur post illa, quae c. 9 §. 4 legimus, tenendum est civitatem Haeduorum etiam tum in amicitia Romanorum fuisse, cuius rei testimonium est c. 5 §. 3, illa vero, quae c. 9 significata sunt, non de universis, sed de parte et quibusdam eorum esse dicta.

de suo adventu] futuro. Cf. adn. ad 5, 47 §. 1. Itaque proficiscitur ad Boios (§. 4) sed non pervenit. V. c. 12 §. 1.

Cap. 11. §. 1 Vellaunodunum] Hoc oppidum, quod apud alios scriptores non occurrit, Ukertus in tabula ad occidentem versus ponit ab Agedinco et p. 475 hodie

se hostem relinqueret, quo expeditiore re frumentaria
uteretur, oppugnare instituit idque biduo circumvalla-
vit: tertio die missis ex oppido legatis de deditione 2
arma con[illegible]i, iumenta produci, sexcentos obsides dari
iubet. [illegible] conficeret, C. Trebonium legatum re[illegible]
quit: [illegible]quam primum iter conficeret, Ge[illegible]

Cap. [illegible] 1. idque] *id* Carr. cod. Turr. Duk. Pulm. V[illegible] *eoque* S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. quod ad sensum mini[illegible]ptum esse locorum ad 3, 23 §. 2. significatorum comparatio monstrare potest.

§. 2. conferri] „Bong. A. Voss. ABC. Lov. Egm. 6 al. Vasc.“ Voss. A. Egm. (Gott. Lbb.) Bong. C. Pal. Par. A. Dr. AB. Vrat. AC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BDF. edd. ante Ald. St. Gr. b. (Frell.) Oud. 2. *efferri* Leid. A. *proferri* reliqui codices et edd. etiam Oud. 1. Id nihilo erat deterius. Sic Civ. 2, 22 §. 5 *Massilienses arma tormentaque ex oppido, ut est imperatum, proferunt.* Immo, si arma celandi consuetudinem, qualis exempli causa 2, 32 sq. in Aduatucis apparet, respicias, magis placere potest. Cf. c. 12 §. 3, ubi eadem est in eadem re lectionis varietas.

sexcentos] Hav. A. Gott. Wh. Dr. AB. Vrat. AC. Goth. B. Hamb. Vind. A. CDEFI. edd. ante Ald. b. Turr. *secentos* Vrat. B. *sescentos* Voss. A. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. quam formam Plauto secundum codices ubique tribuit Ritschelius praef. in Trin. p. 114. *DC* Ald. b. Lips. sqq. Cf. adn. cr. ad 5, 2 §. 2.

§. 3. relinquit] *reliquit* Lov. „3 al.“ Dr. AB. (hic, ut Vind. A. *quid*) Vrat. C. Goth. B. Hamb. Vind. CF. edd. ante Ald. Cf. adn. cr. ad 5, 2 §. 4.

conficeret] Leid. A. Hav. A. Par. B. Vind. A. Oud. 2. Reliqui et Oud. 1. *faceret*, quod si ita, ut vulgo dicebatur et a Caesare in his de b. G. commentariis circiter vicies dictum est, accipiatur,

esse ibi statuit *Beaune:* Dübnerus in indice secundum Valckenaerium alia nomina hodierna adscripsit. Ex Caesaris narratione magis ad meridiem versus situm fuisse putes.

post se] Cf. adn. cr. ad 5, 17 §. 3.

quo expeditiore re frumentaria uteretur] Haec ad proxime dictorum rationem definiendam pertinent. Hostem Caesar omnino nullum post se relinquere non poterat, quippe qui Senones omnes hostes haberet; sed qui rem frumentariam impediret, nullum et poterat relinquere et volebat. Vellaunodunenses igitur ita siti erant, ut rem frumentariam impedire possent, fortasse in ipsa via strata, quae Agedinco duceret in Boios, qua subvehi Caesari frumentum oporteret, dum supportaretur ab Haeduis.

idque] Memorabile est additum alteri verbo pronomen obiectum demonstrans, quod tamen priori non additum, sed ibi audiendum relictum est, plane ut Civ. 3, 21 §. 4 in verbis ad 6, 43 §. 1 adscriptis. Factum id rectae et legitimae orationis studio videtur, ne duo deinceps verba obiecto carerent.

§. 2 conferri] 2, 15 §. 2: *omnibusque armis ex oppido conlatis.*

§. 3 iter conficeret] Eadem dictione scriptor usus est 2, 12 §. 1. 4, 4 §. 5. 14 §. 1. 6, 30 §.

4 **Carnutum proficiscitur, qui tum primum adlato nuntio de oppugnatione Vellaunoduni, cum longius eam rem ductum iri existimarent, praesidium Genabi tuendi causa,**

[illegible]ineptum est. Cur enim iter faceret potius, qua[illegible]ceret? Et [illegible]tanto eundi amore flagrabat, cur Genabum [illegible]m profici[illegible]tur? Ad Boios autem, si forte id audien[illegible] iter iam [illegible]bat ex quo Agedincum reliquerat. Nec si[illegible] *inde* in[illegible]ut et *quam primum* suppleveris, quicqua[illegible]beris; ex [illegible]vis enim loco quam primum facere iter poterat, Genabi vero etiam expectandum erat ut aliquamdiu teneretur. Maiore autem post *faceret*, quam ante *ipse ut* interpunctione facta sensum tolerabilem, sed orationem duobus nominibus insolitam reddideris, primum quod *ipse* non alterum membrum incipit, deinde quod *Genabum proficiscitur* abrupte dictum est. Contra sublata post *faceret* et posita post *Genabum Carnutum* interpunctione (ut in Pet. Confl. non post *faceret*, sed post *Genabum* incisum est) plura incommoda existunt. Neque enim qui proficiscitur, tam itineris faciendi, quam perveniendi causa proficisci solet (illorum, quos Civ. 1, 69 §. 2 *ad iter profectos* accipimus, singularis erat conditio), neque Caesari illo tempore illud in consilio esse poterat; sequentia autem (*qui comparabant*) interposito enuntiato novo a Carnutum nomine seiuncta pessime habebunt et vix intelligi poterunt. Quae cum ita sint, iis assentiendum putavi, qui *faceret* illatum ab aliquo, cui *conficeret* in paucis verbis iteratum displiceret, a Caesare tamen *conficeret* positum censent.

§. 4. tum] In edd. ante Oud. exceptis inc. sec. Elb. St. Gr. b. Frell. erat *tunc*, quod ille in ed. 1 tacite mutavit, in 2 restituit, ego tantum in Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Hamb. Vind. CF. inveni. *Tum* praeter reliquos a me collatos Bong. A. Pl. (Par. A.) Voss. A. Egm. Fabr. Hav. A. Gott. Gu. tuentur: tunc minime vitiosum neque non usitatum Caesari (absolute positum est Civ. 2, 13 §. 3, relative Gall. 5, 41 §. 1) sed multo rarius est.

adlato] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. non *all.*

1. 7, 56 §. 3. 83, §. 7. Ad iterationem cf. 1, 3 §. 3 ibique adn. Atque hoc ipso in loco *tum primum* positum videmus paulo post *quam primum*. Ipsum *iter* est ad Boios susceptum illud, quod quam celerrime confecturus Caesar relicto Vellaunoduni Trebonio Genabum in via situm proficiscitur.

§. 4 Tum primum adlato nuntio] Non prius, quam eo tempore, quo Caesar expugnato iam Vellaunoduno Genabum contendebat, Carnutibus nuntius de oppugnatione allatus est, eoque *tum primum* allato praesidium Genabo tuendo comparabant. Sic nihil causae est, cur *tum primum* cum Lipperto magis ad *comparabant*, quam ad id, quod proximum est, *adlato nuntio*, pertinere statuamus. Ac nescio, an proprie dictum *tum primum* omnino referri ad *comparabant* non possit. Nuntius enim de oppugnatione Vellaunoduni etiam iterum iterumque afferri Carnutibus potuit: praesidium Genabi tuendi causa, quod eo mitterent, iterum comparare Carnutes propter expugnationem oppidi paulo post factam non potuerunt. Et proprie dictum etiam ab Hirtio est 8, 51 §. 1: *tum primum enim veniebat ab illo universae Galliae bello.*

quod eo mitterent, comparabant. Huc biduo pervenit. 5
Castris ante oppidum positis diei tempore exclusus in posterum oppugnationem differt quaeque ad eam rem usui sint, militibus imperat, et quod oppidum Genabum pons fluminis Ligeris contingebat, veritus, ne noctu ex 6

§. 5. d[illegible] *die* Dorv. Vrat. C. Goth. B. Cf. adn. cr. ad 2, 23 §. 1. sint] *sunt* Dr. A. Vind. I.

§. 6. contingebat] And. S. Cu. Pet. Leid. A. Hav. A. Par. B. Vind. A. Ald. ab. Gr. ab. P. Man. Turr. *continebat* reliqui codices et edd. (Med. a. *cotin.*) Id Hotomannus tuebatur collato loco Ciceronis Verr. 4, 52 §. 117) de Syracusis haec dicentis: *pars oppidi, quae appellatur Insula, mari disiuncta angusto, ponte rursus adiungitur et continetur.* Sed oppidum Genabum flumine non fuisse in duas partes divisum, quae partes ponte contineri etiam ex Caesaris usu dici potuissent (cf. 1, 38 §. 4 *reliquum spatium mons continet* et 5, 24 §. 7) verba docent §. 7: *ex oppido egressi flumen transire coeperunt.* Aliter Dion. Vossius interpretatur: „urbem adversae fluminis ripae adiungit, aut quasi unum cum illa continentem facit.“ Sed quem confirmandae interpretationis adscribit locum Civ. 1, 54 §. 3: *milites-flumen transportat continentemque ripae collem improviso occupat*, is ita tantum referri huc potest, si *ripae* genitivus est pendens ex *continentem* participio verbi transitivi pro adiectivo posito, et si *continere* ripam idem significat atque *continuare*, fortsetzen, im Zusammenhange erhalten: sin *ripae* dativus est, quemadmodum Ciceronem *aërem mari continentem*, *praedia fundo continentia* dixisse lexica ostendunt, *continens* adiectivum est ex verbi intransitivi participio factum idemque significat atque *coniunctum* neque aut ipsum cum accusativo construi aut ad verbi constructionem eandem probandam adhiberi potest. Non magis ad hoc faciunt Plautina Mil. 2, 5 v. 58 et Stich. 3, 1 v. 44, quorum illud (*Nimis beat quod commeatus transtinet per parietem*) in Fabr., hoc (*Per hortum utroque commeatus continet*) ab Oberlino adscriptum est, cum utrumque verbum intransitivum sit: durchgehen, zur Verbindung dienen. Eae vero interpretationes, quae accusativi pariter atque rei naturae et oppidi situs rationem habent, velut Daehnii, qui dicit esse *coërcere*, ut alius non esset exitus, Baumstarkii, qui tria simul proponit: Die Brücke hält die Stadt fest, schließt sich fest an die Stadt an, macht den Schluß der Stadt selbst, Lipperti, eine Brücke verband die Stadt mit dem jenseitigen Ufer, partim usui linguae, partim sequentibus minus conveniunt, omnes autem eo laborant, quod certo significatu, quem Ciceronis locus monstrat, sublato arbitra-

quod eo mitterent] Sine ratione supervacua haec nonnullis sunt visa. Etiam in oppido ipso praesidium comparare Carnutes poterant, incolas omnes qui arma ferre possent, armantes et in muris collocantes.

§. 5 sint] Coniunctivus orationem Caesaris imperantis refert, quae recta haec erat: parate quae ad oppugnationem usui sunt. Quae cuiusmodi essent, ipsi sciebant.

§. 6 contingebat] Cf. 1, 38 §. 4. 5, 43 §. 6. 6, 29 §. 2. 7, 7 §. 5. 23 §. 3. 24 §. 2.

oppido profugerent, duas legiones in armis excubare
7 iubet. Genabenses paulo ante mediam noctem silentio
8 ex oppido egressi flumen transire coeperunt. Qua re
per exploratores nuntiata Caesar legiones, quas expeditas esse iusserat, portis incensis intromittit atque oppido potitur, perpaucis ex hostium numero desideratis, quin cuncti caperentur, quod pontis atque itinerum angu-
9 stiae multitudinis fugam intercluserant. Oppidum diri-

rium adhibentes ambiguitatem et obscuritatem afferunt orationi. His de causis indignam Caesare lectionem, quam Oud. quoque improbabat, secundum eos codices, qui in hoc potissimum libro suam nobis auctoritatem approbarunt, correxi.

§. 8. Caesar] *Caesari* „MSS. 9" Pet. Gott. Voss. A. Egm. Lov. Lbb. Pal. Bong. A. (hic *Caesari*) Par. A. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. E. edd. ante Ven. f. quod si ante *nuntiata* positum esset, nihil magnopere offensionis haberet. Cf. c. 6 §. 1: *his rebus in Italiam Caesari nuntiatis - profectus est.* ubi rursus *Cesar* est in Hav. A.

perpaucis ex] *perpauci. VI.* Vind. A. (In Dr. B. *ex* inter versus scriptum, in Vrat. C. Goth. B. omissum est.)

cuncti] om. Leid. B. *vivi* And. Ox. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. *cuncti vivi* Oud. quod non solum ad explicandam codicum discrepantiam, sed etiam ad sensum satis aptum est. Nam in oppidorum expugnationibus plures interfici, quam vivi capi solent. Tamen *cuncti* sufficere posse, *vivi* aut errore aut pleonasmi, quem illud haberet, tollendi causa illatum videtur. Ceterum Oud. in adn. commemorata scripturae diversitate tantum „utrumque admitterem" scripsit, ut dubitari possit, an recipi in ordinem noluerit.

multitudinis] *multitudini* And. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. ab. Vasc. St. P. Man. (Frell.) Oud. qui sine dubio

§. 8 perpaucis - desideratis] Ablativi rem non ante, quam oppido potiretur, sed simul factam indicant atque eam, quae expugnationis rationem et conditionem amplius declaret. Itaque appositionis modo adiecti sunt, ut illi 6, 14 §. 5 *metu mortis neglecto* et ib. 23 §. 3 *repentinae incursionis timore sublato*, et commate ab antecedentibus verbis distinguendi, minime vero novam periodum incipere putandi, quae interpunctio est ed. Frellonianae. Verbum *desiderare*, quod aliis locis (5, 23 §. 3. 7, 55 §. 4) de rebus et personis earundem partium dici solet, ut nostrum vermiſſen, h. l. ad hostes translatum est, qui capto eorum oppido iam non sui iuris, sed in alienam potestatem redacti erant.

quin cuncti caperentur] Negatio, quam antecedere *quin* coniunctioni oportet, non, ut Dübnerus putabat, in verbo *desiderari*, quod idem sit atque *non adesse*, sed in nomine *perpaucis* inest, cuius loco si *multis* posueris, *quin* sequi non magis poterit, quam si *multum abest* praecedat. Additum *cuncti* similem abundantiam affert orationi atque illud, quod 3, 18 §. 4 legitur, *proxima nocte*, in verbis *neque longius abesse*, *quin proxima nocte Sabinus clam ex castris exercitum educat.*

multitudinis] Cf. adn. ad 6, 34 §. 1.

pit atque incendit, praedam militibus donat, exercitum Ligerem traducit atque in Biturigum fines pervenit. 12. Vercingetorix, ubi de Caesaris adventu cognovit, oppugnatione destitit atque obviam Caesari proficisci-

elegantius esse iudicat. Neutrum inelegans est, et genitivus a codicibus tutior.

§. 9. Ligerem] Bong. A. Voss. A. Pet. Lov. Egm. Dorv. Par. A. Dr. A. Vrat. AC. Goth. B. *Ligarem* Hamb. *Ligerim* reliqui codices et edd. omnes. Cf. adn. cr. ad 3, 9 §. 1.

Cap. 12. §. 1. oppugnatione destitit] Ante Oud. inde ab Aldo vulgatum erat *o. desistit*: *destitit* Oud. ex Bong. A. Voss. A. Pet. Lov. „6 al." editisque ante Aldum restituit. Idem exhibent Gott. Bong. C. (Par. A.) Vind. C. Gu. et maior pars meorum. In Egm. Fabr. *distitit* scriptum est: *desistit* habent Hav. A. Dr. A. Vind. A. Hamb. Cf. ad c. 4 §. 3 adn. Praeterea *ab oppugnatione* in Leid. A. Hav. A. Vind. A. *oppugnare* in Bong. C. legitur, quorum neutrum a Caesaris usu abhorret. Cf. Civ. 2, 12 §. 4: *itaque ab defensione desistere*. et 1, 53 §. 1: *neque prius fugere destiterunt*. 6, 2 §. 1 *et pecuniam polliceri non desistunt*. 7, 17 §. 2 *atque Haeduos adhortari non destitit*. Sed reliqui horum de b. G. commentariorum loci solum habent ablativum: 1, 8 §. 4 *conatu*. 42, 2 *pertinacia*. 45, 1 *negotio*. 4, 12 §. 2 *fuga*. 6, 4 §. 2 *sententia*. 39, 4 *obpugnatione*. 7, 26 §. 5 *consilio*. codicibus tantum in duobus postremis nonnihil dissentientibus. Biturigum, positum in via, Noviodunum) Vind. A. (hic *inturigum*) Leid. A. (hic *Noboiodunum*) Hav. A. (Par. B. et haud dubie And. Ox. Cu. S.) Ald. sqq. In Vind. D. tantum *biturigum*, in Gott. Wh. *s. biturigum* idque a m. s. super *oppidum* scriptum, in Leid. C. (Oud. posuit Lov. C.) Lbb. Vrat. B. inc. Ven. f. item apud Petr. Hist. 16, 19 tantum *Noviodunum* (Petr. ed. pr. *Noviodinum*), in reliquis codicibus et edd. ante Ald. nihil horum omnium legitur. Nomen oppidi quin praetermissum a scriptore esse non possit, nulla dubitatio est, idque *Noviodunum* fuisse initium c. 14. docet. Noviodunum autem c. 55, Haeduorum oppidum dicitur ad ripas Ligeris opportuno loco positum. Praeterea Suessionum erat, de quo mentio fit 2, 12: Biturigum nullum usquam commemoratur. Itaque Oud. et *Biturigum* et *positum in via* tamquam insitiva uncis inclusit, *Noviodunum* tenuit idque Haeduorum oppidum idem illud c. 55, dictum, sed Biturigum in finibus positum fuisse arbitratus est. Verba eius, quae Apitzius in Schedis p. 58 laude prosequens non intellexit, Ukertus in Gall. p. 398 mutata adscripsit, haec sunt: „Non erat oppidum Biturigum, sed Aeduorum, in finibus Biturigum. Nam, hoc occupato, dein ad Biturigas ulterius profectus

Cap. 12 §. 1 oppugnatione destitit] sc. Gorgobinae Boiorum; quod cur significandum scriptor non putaverit, minus mirabimur, si omnia illa, quae c. 10 et 11 narrata sunt, gerentem perpetuo de illo oppido eiusque oppugnatione cogitasse sumimus, ita ut satis habuerit hanc nominare. Nos dicamus: V. gab seine Belagerung auf. Id vero eiusmodi est, ut ex Ephemeridibus sine omni mutatione translatum videatur.

tur. Ille oppidum Biturigum, positum in via, Novio-
2 dunum oppugnare instituerat. Quo ex oppido cum le-

est et Avaricum cap. sequenti etiamnum in finibus Biturigum obpugnatum ivit." (Ukertus: — quo occupato demum in fines Biturigum Caesar profectus sit.) Sed quo iure aut exemplo oppidum extra fines Haeduorum positum Haeduorum oppidum vocari a Caesare potuerit, Oud. non ostendit neque reputavit Haeduorum oppidum ubivis terrarum positum Romanos tum quidem causam cur oppugnarent nullam habuisse, quippe a quibus illi nondum defecissent. Accedit quod quae c. 55 de Haeduorum Novioduno traduntur, ita comparata sunt, ut nondum in huius anni rebus dictum nedum paulo ante oppugnatum et in deditionem redactum a Caesare oppidum describi facile intelligatur. Quae cum ita sint, verba illa, quorum tria postrema Oud. silentio praetermisit, temere esse damnata et errore in parte codicum excidisse, Noviodunа autem in Gallia tria esse a Caesare commemorata cum Danvillio et Reichardo statuendum puto. Nam quod Apitzius Oudendorpii verbis quasi consectarium subiecit: „Est igitur illud *Biturigum positum in via* (auf dem Wege zu den Bit. gelegen) ineptum interpretis additamentum. Nam quum Caesar in finibus Biturigum versetur, per se iam intelligitur etiam oppidum ab eo oppugnatum in finibus Biturigum esse." id ab Oudendorpii mente pariter atque a sensu illorum verborum et a sana ratione abhorret. Oudendorpio enim *Biturigum* delendum videbatur propterea, quod Noviodunum quamvis in finibus Biturigum positum, tamen non Biturigum oppidum esset, sed Haeduorum. De ceteris v. inf.

oppidum Biturigum, positum in via, Noviodunum] Caesar, cum traducto Ligerem exercitu Biturigum fines intraret, nondum cognoverat Vercingetorigem oppugnatione destitisse, sed tamquam ad Gorgobinam oppugnantem ire ad eum pergebat et in via, qua ei eundum erat, positum oppidum ob id ipsum, quod erat in via positum, expugnandum sibi putabat. Itaque verbis *positum in via* rationem reddit consilii, quod fortasse non cepisset, si Vercingetorigem iam adversus se proficisci cognitum habuisset. Oppidum ipsum diversum esse ab eo, quod c. 55 commemoratum est, in adn. cr. docui contra Oudendorpium, qui idem putabat et propterea *Biturigum* nomen delebat: hoc loco arguendus est crassus Nipperdeii error, qui nomen illud servans recte idem oppidum hic Biturigum, infra Haeduorum dici autumat. „Bituriges enim" inquit „in fide Haeduorum fuerant et ab iis desciverant seque cum Vercingetorige coniunxerant. Sed expugnatis eorum oppidis Novioduno et Avarico eos sub potestatem Haeduorum redisse apertum est." Primum nusquam Caesar oppida dicit eorum, quorum in fide seu clientela sunt incolae, sed quorum in finibus sita sunt. Deinde, si clientelae rationem habuisset, non Biturigum, sed Arvernorum oppidum hoc post illorum defectionem dicere debuisset. Denique non Haeduorum causa bellum gerebat, neque si quod oppidum ab iis descivisset, id ab ipso expugnatum eorum imperio subiiciebatur; nisi forte *potestatem* illam, quae c. 13 extr. dicitur, Haeduorum dici credimus. Quomodo vero ex verbis c. 11 extremis (*exercitum-pervenit*) colligere Nipperdeius

gati ad eum venissent oratum, ut sibi ignosceret suae-
que vitae consuleret, ut celeritate reliquas res confice- 3
ret, qua pleraque erat consecutus, arma conferri, equos
produci, obsides dari iubet. Parte iam obsidum tra- 4
dita, cum reliqua administrarentur, centurionibus et
paucis militibus intromissis, qui arma iumentaque con-
quirerent, equitatus hostium procul visus est, qui agmen
Vercingetorigis antecesserat. Quem simulatque oppi- 5
dani conspexerunt atque in spem auxilii venerunt, cla-
more sublato arma capere, portas claudere, murum
complere coeperunt. Centuriones in oppido, cum ex 6
significatione Gallorum novi aliquid ab iis iniri consilii

§. 2. ignosceret] *cognosceret* Bong. A. Pl.

§. 3. conferri] *proferri* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Vrat. B. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. Oud. Cf. c. 11 §. 2. quo loco item, ut hoc, sequens *produci* ad utrumvis tuendum adhiberi potest.

§. 6. iis] Bong. A. Pl. Par. A. Dr. A. Vrat. A. edd. pleraeque ante Oud. qui tacite scripsit *his*, quod est in Pet. Fabr. Hav. A. Vind. AFI. Dr. B. Gu. Ven. cdef. St. Gr. b. Frell. *hiis* Gott. Fabr Vrat. BC. Hamb.

potuerit Noviodunum c. 55 significatum idem esse atque c. 12, difficile dictu est. An ripas Ligeris, quod flumen Bituriges ab Haeduis dividebat, c. 55 dictas nullas nisi sinistras et oppidum ab exercitu Ligerem traducto oppugnatum nullum nisi ad ripas Ligeris positum esse potuisse existimabat?

§. 3 ut celeritate-consecutus] Haec pertinent ad apodosin, non ad protasin, quo relata sunt a Petrarcha Hist. 16, 19: *orant, ne in eos praeter suum morem saeviat neve pro tam levi causa de sua celeritate aliquid intermittat, quae tot illi victorias peperisset, sed eis vitae dimissis feliciter progrediatur ad reliqua. Piae preces videbantur; flectitur itaque* etc. qui etiam *pleraque* secus intellexit. Non ad universas res a Caesare adhuc gestas neque ad totum bellum Gallicum, sed eodem id referendum, quo *reliquae res*, sc. ad ea, quae inde a c. 6 narrata sunt, quae omnia ad seditionem Gallorum et ad bellum Vercingetorigis spectabant. Primum fuerat, ut ne prius dimicare legiones cogerentur, quam ipse ad eas pervenisset, secundum, ut provinciales tueretur, tertium, ut Boios obsidione liberaret. Atque horum non solum primum et secundum, sed etiam tertium, ut §. 1 demonstratum est, consecutus iam erat celeritate; sed quo tempore legati Noviodunensium de deditione agebant, id nondum cognitum habebat. Itaque dicit *pleraque*, sc. eorum, quae agenda susceperat; ex quibus unum reliquum erat, quod et ipsum celeritate conficere volebat. Haec interpretatio praeferenda videtur ei, quae ad *pleraque* audire iubet eorum, quae consecutus erat. Nam si quid erat, quod non celeritate, sed alia arte consecutus esset, non satis causae erat, cur celeritate potius reliqua conficere vellet.

§. 5 simulatque oppidani conspexerunt atque] De repetito *atque* cf. adn. ad 3, 9 §. 6, in

intellexissent, gladiis destrictis portas occupaverunt suosque omnes incolumes receperunt. 13. Caesar ex castris equitatum educi iubet, proelium equestre committit: laborantibus iam suis Germanos equites circiter CCCC.

destrictis] Id Oud. ex Voss. A. Leid. A. Egm. quibus accedunt (Par. A.) Hav. A. recepit: reliqui libri scripti et edd. ante Oud. habent *districtis*, quod secundum ea, quae in adn. cr. ad 1, 25 §. 2 et de orthographia nominis *dilectus* ad 6, 1 §. 1 dicta sunt, non vitiosum videtur.

Cap. 13. §. 1. proelium] „Bong. A. Voss. A. Carr. 7 al.“ Gott. Egm. Bong. C. Pal. cod. Turr. cod. Steph. sec. Hotom. Par. A. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BC. edd. ante Ald. *proeliumque* reliqui et Ald. sqq. quod cum Plüschkius etiam in Bong. A. legisse videretur, ego in adn. cr. ad 1, 50 §. 1 tenendum putabam. Nunc diserto Oudendorpii testimonio plus tribuens *que* omisi. Nam huius quoque generis asyndeta non ita rara sunt. Cf. c. 4 §. 2. 9, 1.

CCCC.] Bong. A. Pl. Hav. A. Gott. Wh. Dr. AB. Vrat. BC. Goth. B. Vind. AB. edd. ante Ald. b. Turr. *CCCC*^{o3} Vind. F. $\overset{c}{IIII}$ Vind. Cl. *quadringentos* Egm. Fabr. Vrat. A. Vind. D. Hamb. *CD.* Ald. b. Lips. sqq.

pariter atque scriptoris in verbis 4, 27 §. 1 *simulatque* scribendum est, non minus, quam *postquam* et similia, quorum significatio ea est, ut sub uno accentu pronuntiari duo verba debeant.

in spem auxilii venerunt] Cf. adn. ad 3, 6 §. 2. Significatur *initium* spei.

§. 6 ex significatione Gallorum] Cogitandum est de omnibus iis, quae fecisse dicuntur Galli, quae centurionibus animum eorum mutatum significabant. Cf. Civ. 1, 86 §. 1: *id vero militibus fuit pergratum et iucundum, ut ex ipsa significatione potuit cognosci.* quae qualis fuerit, paulo post indicatum est verbis *et voce et manibus - significare coeperunt, ut statim dimitterentur.*

receperunt] non in castra reduxerunt, quae parum accurata est nonnullorum interpretatio, sed effecerunt, ut se reciperent, sc. ex oppido, cuius loci significatio inest in superioribus. Eius vero loci, in quem se receperint, nihil est quod lectorem admoneat; et quamvis re vera se in castra receperint, tamen, si iussu Caesaris vel sua sponte inter oppidum et castra substitissent, non minus recte centuriones recepisse eos dicerentur. Itaque respondet fere nostro zurückziehen, cum transitivum est, consimili praeditum significatione atque in reflexiva dictione sich zurückziehen, aptum idem ad locum huic similem Civ. 1, 45 §. 8: *hoc idem Caesar facere cogebatur, ut summissis in eundem locum cohortibus defessos reciperet.* in quo cum possit audiri *ad se*, quod Civ. 3, 58 §. 2 (Pompeius equitatum - *navibus ad se intra munitiones recepit*) additum est, nihil nisi *inde* audire praestat. Cf. Liv. 10, 42 §. 1: *haec primo ignorare consul et intentus recipiendo exercitui esse.* §. 3: *adciri quas receperat copias signaque in urbem inferri iussit.* — Prorsus a scriptoris mente aberravit Petrarcha: *incolumem exercitum intromittunt. Capto ad hunc modum oppido* etc.

Cap. 13. §. 1 ab initio] non huius anni, ut Lippertus putabat, quod si intelligi scriptor voluisset, adiicere debuisset, sed eius temporis, quo Caesar omnino equites

summittit, quos ab initio habere secum instituerat. Eorum impetum Galli sustinere non potuerunt atque in 2 **fugam coniecti multis amissis se ad agmen receperunt; quibus profligatis rursus oppidani perterriti conprehensos eos, quorum opera plebem concitatam existimabant, ad Caesarem perduxerunt seseque ei dediderunt. Quibus rebus confectis Caesar ad oppidum Avaricum, quod** 3 **erat maximum munitissimumque in finibus Biturigum atque agri fertilissima regione, profectus est, quod eo oppido recepto civitatem se in potestatem redacturum confidebat.**

summittit] Bong. A. Voss. A. Egm. Gott. Par. A. Vrat. A. Goth. B. Vind. B. Ber. non *subm.* (*sumittit* Pal. *submitti* Ven. f. *sunt acturi* Hamb.)

habere secum] „multi codices" Bong. A. Voss. A. Gott. Egm. Par. A. Carr. cod. Turr. Dr. A. Vrat. A. Gu. Vind. Bl. *secum habere* vulgo.

§. 2 conprehensos] Bong. A. Par. A. Egm. non *comp.*

§. 3 rebus] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. om. reliqui codices, excepto fortasse Pet., de quo Fabr. et Confl. tacent, et edd. ante Ald. male, iudice Oud. suam ad 4, 17 (§. 10) adn. conferri iubente, in qua docet, quod verissimum est, Caesarem saepenumero *res* dicere, ubi pronomen vel adiectivum generis neutrius sufficere poterat. Etiam Elberl. tuetur *rebus* idque 5, 26 §. 3 et 6, 30 §. 2 male omissum esse in quibusdam libris ostendit. Praeterea *omnibus rebus his confectis* 4, 19 §. 4, *his confectis rebus* 5, 2 §. 1, *his rebus confectis* 5, 56 §. 4 et 7, 90 §. 1, ipsum autem *quibus rebus confectis* Civ. 1. 76 §. 1 et 2, 22 §. 6, quo loco non solum verba, sed etiam res quae praecedunt, eaedem sunt, leguntur. Sed haec omnia dubitationem iniicere possunt, an *rebus* additum potius a critico, quam a librario omissum sit; collatisque illis c. 11 §. 3 *ea qui conficeret*, 1, 13 §. 2 *id, quod ipsi diebus XX. aegerrime confecerant*, Civ. 3, 62 §. 1 *Quibus ille cognitis*, 8, 53 §. 2 *Quibus non frangebantur animi inimicorum Caesaris*, lectionem codicum optimorum non reprehendendam esse, intelligitur. Tamen eiicere *rebus* non audeo, quia in iisdem codicibus illis supra et infra haud pauca vitiose omissa sunt.

Germanos habere secum potuerat. Nam ad eam rem ipsam, de qua quoque in loco sermo fit, referenda est huius dictionis significatio. Cf. 6, 8 §. 9. 7, 28 §. 6. Civ. 1, 27 §. 2. 41, 5. 74, 2. 2, 23 §. 1. Itaque statim primo belli Gallici anno hoc instituisse, instituti autem mentionem non prius fecisse propterea videtur, quod equites illi nondum quicquam, quod tanti esset, gessissent. Postea vero etiam plures arcessivit. Cf. c. 65.

instituerat] Cf. adn. cr. ad 5, 1 §. 1.

§. 3 agri fertilissima regione] Hic ablativus loci est, non pendens ille ex *in* praepositione ante *finibus* posita (neque enim in fertilissima tantum agri Biturigum regione, sed toto in agro maximum illud munitissimumque erat oppidum) sed per se locum significans, ut Civ. 2, 24 §. 4 *hoc itinere est fons*, et praepositione carens simili de causa atque 1, 27 §. 2 *cum - eos in eo loco, quo tum essent, suum adventum exspectare iussisset,*

14. Vercingetorix tot continuis incommodis Vel-
launoduni, Genabi, Novioduni acceptis suos ad concilium
2 convocat. Docet longe alia ratione esse bellum geren-
dum atque antea gestum sit: omnibus modis huic rei
studendum, ut pabulatione et commeatu Romani pro-
3 hibeantur. Id esse facile, quod equitatu ipsi abundent
4 et quod anni tempore subleventur. Pabulum secari non
posse: necessario dispersos hostes ex aedificiis petere: hos

Cap. 14. §. 2 gestum sit] „MSS. et Edd. pler." Pet. Gott. Voss. A. Egm. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BEI. edd. ante Ald. St. Gr. b. Frell. (*gestum: sit* Ven. b.) *sit gestum* Hav. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. a., P. Man. Turr. Lips. sqq. Id nisi codicum causa non erat mutandum.

et] *aut* „MSS. plurimi" Pet. Gott. Voss. A. Egm. Lov. Lbb. cod. Turr. Bong. AC. Pal. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CEF. edd. ante Ber. Ven. f. *ut* Ber. Petr. ed. pr. Hist. 16, 21. (cod. *ut pabulo hostes et commeatibus arceantur.*) *aut*, quod Oud. Civ. 1, 48 conferri iubens (§. 7: *qui erant pabulandi aut frumentandi causa egressi*) tolerabile existimaverit, fortasse quod interpretaretur *ut Romani pabulandi aut commeatus recipiendi causa egressi prohiberentur*, ferri posse non videtur. Vercingetorigi enim sufficere non poterat alterutro Romanos prohibere: utroque prohibere eos debebat, si vincere volebat. Cui igitur Aldina lectio auctoritate carere videtur, ei scribendum est *ac*, quod saepe in *aut* corruptum esse constat. Cf. Hand. Turs. 1, 512. De *ac* ante *c* v. adn. ad 1, 44 §. 4.

prohibeantur] *prohiberentur* Ox. S. Hav. A. Vind. A.

§. 3 quod equitatu] *ut e.* „Bong. A. Lov. Egm. 6 alii" Voss. A. Lbb. Bong. C. Pal. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. EF. inc. et Gott. in quo sec. Fabr. ad *ut* adscriptum est *al. cum*, sec. Wh. *cum* superscriptum. *atque e.* Vind. D. Rom. a. Med. a. Ven. bcde. *et quod e.* Vind. B. Ber. quemadmodum Oudendorpio scripsisse Caesar videbatur; quo posito paulo facilius explicari potest *ut*, quippe cui *et* similius sit, quam *quod*, cuius deinde praetermissio condonari librario debeat. Sed *ipsi* in prioris causae expositione eum locum tenet, ut ad posteriorem pertinere non videatur; ex quo verisimile fit aequalitatis signum priori nullum esse a scriptore praemissum. Neque vero *ut* probari potest, quod Dübnerus pro *utpote qui* positum putabat, quod ipsum nisi post *sibi id esse facile* locum non haberet: solum *ut* ne post hoc quidem poni posset, quin dici videretur facile fieri posse, ut ipsi equitatu abundarent.

§. 4 secari] *secare* S. Leid. A. Hav. A. Vind. A.

hos] *os* Voss. A. Fabr. Par. A. Cf. adn. cr. ad c. 4 §. 3. om. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. magno perspicuitatis detrimento.

quod eadem proxime praecedit. *Agri* nomen, quod si abesset, *fertilissima regione* pro ablativo qualitatis fere ut 5, 13 §. 2 *pari spatio*, haberi posset; partim concinnitatis causa partim ideo additum videtur, ut *fertilissima* verus esse superlativus intelligatur.

omnes cotidie ab equitibus deleri posse. Praeterea salutis causa rei familiaris commoda neglegenda: vicos atque aedificia incendi oportere hoc spatio a Boia quo-

equitibus] *equitatu* Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. *equitatibus* Ven. cde. de quo dixit Oud. ad 6, 7 §. 3.

deleri] And. Ox. Cu. S. Pet. Par. B. Hav. A. Vind. A. cod. Steph. sec. Hotom. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. *delere* Leid. A. *deligi* Gott. Voss. C. *diligi* N. Voss. Cl. Bong. A. Voss. AB. Lov. Egm. Par. A. Dr. A. Vrat. A. Gu. *dilligi* Hamb. *dirigi* Ort. Leid. C. Dr. B. Vrat. B. inc. *diripi* „MSS. 4" R. Bong. C. Pal. cod. Turr. Vrat. C. Goth. B. Vind. BEF. edd. ante Ald. Vasc. St. Gr. b. (Frell.) margo Gr. a. pro var. lect. *dirripi* Vind. C. *deripi* margo Cl. Ex his *deleri* unum aptissimum esse liquet. Exempla eius verbi ex his commentariis petita Freundius in Lexico et Heldius in adn. ad h. l. exhibent, quibus adde 8, 28 §. 5 *delendi equitatus nostri nacti occasionem videbantur* et ib. 37, 1 *externoque hoste deleto.* Neque id, quod alterius generis codices habent, *diligi*, tam dissimile illi est, ut aliud quid scriptum a Caesare esse videri debeat, quemadmodum videbatur Oudendorpio, velut *discidi, elidi, deiici, excipi,* quorum tertium arripuit Dübnerus. Nam *e* et *i* in vetustis libris, ut in Plauti codice decurtato, saepe discerni non possunt. Et 3, 18 §. 1 pro *delegit* in Ox. scriptum est *dirigit.* Itaque una littera mutata *deleri* abibat in *diligi.* Quod ante Aldum vulgatum erat *diripi*, id non tantum ostendere, quantum opus sit, recte monet Heldius: illud minus recte statuit, ex *diripi* factum esse *dirigi, diligi, deligi;* quae omnia sensu carentia antiquiora illo existimanda sunt.

§. 5 hoc] *hoc est* Iu. Gr. Dav. tacente Fabr. quorum posterius errore typographi illatum esse probabiliter suspicatur Clarkius.

a Boia] *a boya* Hamb. *abvia* Ven. c. *ab oia* (*omnia*) Dr. B. *a bora* Ort. Fabr. *abora* Vrat. B. *ab ora* Ort. Oud. Leid. C. Vind. C. inc. *a hora* Leid. B. In Vind. A. omnia inter *salutis causa* et *adire posse* posita ob homoeoteleuton exciderunt. [*a Boia*] Iu. Gr. nonnullique recentiores, quibus hoc glossema videbatur. Davisius vero non solum *a Boia*, sed etiam *hoc est spatio* et *quoquoversus* ex margine illata suspicabatur: deinde, cum Clarkius in vulgata sensum esse perspicuum dixisset, sententiam mutavit, neque Oud. non in vulgata acquievit. Ciacconius *ab hoste,* Ukertus Gall. p. 323 *a Romanis* a Caesare scriptum, denique nonnemo excidisse quaedam post *oportere* putabat. V. int.

Cap. 14. §. 5 salutis] suae cuiusque. Cf. §. 9.

aedificia] singularia, extra vicos per agros passim exstructa, ut 2, 7 §. 3.

a Boia] Ut 3, 9 §. 7 *Venetiam* Caesar Venetorum terram dicit, ita h. l. *Boiam* Boiorum, quorum ex finibus egressus in Bituriges Vercingetorix medio inter Boios et Romanos capto loco incendi vicos et aedificia *a Boia* iubens nulli parti Biturigum quamvis amicorum parcendum ratus ostendit, unde initium fieri incendiorum debeat. Cf. Civ. 1, 38 §. 1 *ab Ana.* Alex. 35, 5 *a Comanis.* Deinde *quoquoversus* addens non recta tantum aliave una ad castra Romanorum pertinente regione procedendum esse docet iis, qui incendia facturi essent, sed aliis

**quoversus, quo pabulandi causa adire posse videantur.
6 Harum ipsis rerum copiam suppetere, quod, quorum in finibus bellum geratur, eorum opibus subleventur: Romanos aut inopiam non laturos aut magno cum peri-
7 cula longius ab castris processuros; neque interesse,**

quoquoversus] om. Vind. F. *quoqueversus* Gr. b. a. 1549 *quoque v.* „MSS. multi" Voss. A. Gott. Egm. Par. A. Dr. AB. Vrat. B. Hamb. Cf. adn. cr. ad c. 4 §. 5.

§. 6 magno cum periculo] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. (Bong. A. Pl.) *cum* om. „reliqui" Pet. Gott. Voss. A. Egm. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. (A) CDEFI. edd. ante Ald. St. Gr. b. Frell. „contra perpetuum fere Caesaris morem." Scilicet uno tantum belli Gall. loco 5, 29 §. 6 Oud. sine praepositione vulgatum videbat *nullo periculo (ad proximam legionem perventuros)*: reliqui, quorum ipse tres significavit, *cum* praepositionem additam habent. Sunt autem hi: 1, 10 §. 2. 47, 3. 3, 1 §. 2. 4, 28 §. 2. 5, 16 §. 2. 19, 2 *magno cum periculo*. 5, 50 §. 3 *minore cum p.* 1, 17 §. 6. 5, 47 §. 4. 52, 3 *quanto cum p.* Atque etiam 5, 29 §. 6 secundum codices et edd. praeter Graev. et Oud. omnes *nullo cum p.* scribendum fuit. Itaque non minus h. l. quam c. 13 §. 3 in *rebus* verum exhibuisse Aldus videtur; praesertim cum solus huius nominis ablativus omnino nisi in certis quibusdam dictionibus, ut *meo, tuo, suo periculo*, minus usitatus esset.

processuros] *progressuros* Hav. A. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. consentientibus, ut videtur, And. Ox. Cu. S. quos Oud. in iis, qui *processuros* habeant, quos inter et Leid. A. et Vind. A. est, non rettulit. Atque hi omnes cum Par. B. editionibusque iisdem 5, 47 §. 1 non *eo die milia possuum XX. procedit* exhibent, sed *progreditur*, quod mihi mera variandi libidine in illius locum substitutum videbatur. Eandem hic versatam esse eo fit verisimilius, quod Leid. A. et Vind. A. alterum tenent, cum illic omnium eius generis librorum consensus rem magis dubiam reddat. Nam alibi, ut 4, 11 §. 4 *processurum*, ib. 32, 3 *processisset*, hoc verbum intactum reliquerunt; et *progredi* non minus bonum et Caesari usitatum esse constat. Cf. 7, 73 §. 1 *nostris copiis, quae*

ad dextram et septentrionem versus, aliis ad sinistram eundum omnesque circum Romanos partes regionesque vastandas significat usque eo, *quo pabulandi causa adire posse* Romani *videantur*, quibus verbis terminationem incendiorum absolvit, inchoatam illam verbis *a Boia;* quae qui tollenda putant, simul significationem tollunt loci, quo habitum sit concilium, qui vero mutant in *ab hoste* vel *a Romanis*, dum *quoquoversus* proprie dictum esse volunt, incendiorum initium a castris Romanorum fieri iubent, quasi ibi concilium habuerit Vercingetorix. Cf. Civ. 1, 36 §. 2: *classem quoquoversus dimittunt.*

§. 6 Harum] Pronomen ad longius remota illa §. 2 spectat, *ut pabulatione et commeatu Romani prohibeantur.* Cf. ad *eorum* una pars 1, 1 §. 4 adscripta.

subleventur] Eadem voce vocisque forma paulo ante §. 3 est usus.

ipsosne interficiant, impedimentisne exuant, quibus amissis bellum geri non possit. Praeterea oppida incendi 8
oportere, quae non munitione et loci natura ab omni sint periculo tuta, neu suis sint ad detrectandam mili-

longius ab castris progrediebantur. Itaque Oud. etiam h. l. quid praeferendum esset, nesciebat, sed tenuit Aldinum, cui sane favet hoc, quod paulo ante *cum* praepositio ab eodem genere codicum recipienda fuit. Tamen *processuros* tutius videtur.

§. 7 impedimentisne] Hoc Oud. ex novem ab ipso collatis, Bong. A. Voss. ABC. Leid. ABC. Duk. Dorv., ex Gott. Egm. atque ex edd. quibusdam, Rom. a. Med. a. Ven. bcdef. St., restituit pro *impedimentisve*, quod legitur „in aliis", in Vrat. A. et Ber. reliquisque edd. De Gott. et Egm. exemplar Fabr. idem testatur, quod Oud., praeterea de Lov., et de Pet. Bong. C. Pal. Consl. ut a codicibus satis tutum videatur. Nec obstat ratio; sed usus scriptorum tamen alius est, de quo dixit Handius Turs. 4, 87, qui miratur, quod unus Caesar hac in re poëtarum morem sit imitatus. In his vero Terentius est, neque a vero abhorret, quod Dübnerus putat, dictionem hanc sermonis cotidiani fuisse.

§. 8. neu suis] *ne usuis* Voss. A. Fabr. a m. pr. *ne usui* idem a m. s. Lov. sec. Oud. Duk. *ne usae* Lov. Fabr. *neu sui* „MSS. 2" Gott. Wh. a m. pr. Vind. C. *ne suis* Leid. A. Hav. A. Vind. A. Gr. quemadmodum Hotomanno et Baumstarkio scribendum esse videbatur. Atque ita scriptum est 5, 22 §. 5 (*ne-neu*) 7, 53 §. 1. Civ. 1, 86 §. 4. 3, 98 §. 2. et *ne-neve* 1, 26 §. 6. 6, 32 §. 1. 7, 29 §. 1. Civ. 1, 64 §. 3. 74, 3. 3, 73 §. 2. 112, 11. Sed *neu-neu* legitur Civ. 1, 76 §. 1: *flens Petreius manipulos circumit militesque appellat, neu se neu Pompeium, imperatorem suum, adversariis ad supplicium tradant, obsecrat.* in quibus prius *neu* non cum Baumstarkio copulare verba *appellat* et *obsecrat* existi-

§. 7 impedimentisne exuant] Cf. c. 42 §. 6: *hos continuo in itinere adorti omnibus impedimentis exuunt,* sie berauben sie ihres sämmtlichen Gepäckes. Atque eodem modo h. l. *impedimenta* dici ostendi ad 2, 17 §. 2. Nec aliter Heldius ea interpretatur, sed rationem minus probabiliter reddit: Verc. spricht mit Beziehung auf die Leichtigkeit, das Gepäck der Römer zu plündern, wenn diese um Lebensmittel zu holen sich weit von ihrem Lager werden entfernen müssen. Cogitasse videtur de castrorum expugnatione (nam pabulatum emissi sine impedimentis ibant) quae sane facilior futura erat, si longius pabulandi causa discessissent milites, sed tamen sine caede eorum, quos Caesar haud dubie castris praesidio relicturus erat, effici nullo modo poterat. Neque quod paulo ante magno cum periculo longius ab castris processuros Romanos dixit Vercingetorix, ad castra Romanorum atque impedimenta potius, quam ad processuros ipsos referri debet. Itaque non de direptione impedimentorum cogitandum, sed ad iumenta, equos mulosque respiciendum videtur, quibus fame consumptis futurum erat, ut impedimenta sua relinquere iisque semet ipsi exuere cogerentur Romani. Iumenta vero ipsa, quemadmodum Hotomanno placebat, impedimenta h. l. vocata non videntur. Iis enim neque *exui* aliquis neque vero amissis bellum geri non posse recte vereve dicitur.

tiam receptacula neu Romanis proposita ad copiam com-
9 meatus praedamque tollendam. Haec si gravia aut acer-

mandum, sed quia *obsecrat* nullam negationem habet, ad posterius *neu* referendum ita est, ut in mera negatione, cui voluntatis significatio non admixta sit, ad subsequens *neque* praecedens idem refertur. Cf. Senecae Epist. 7 §. 6: *utrumque autem devitandum est, neve similis malis fias, quia multi sunt, neve inimicus multis, quia dissimiles sunt.* qui locus etiam similior huic est eo, quod *ne* cautionem, non deprecationem significat; quamquam sermo Latinus non ita, ut noster, distinguere haec solet. Alia exempla contulit Handius Tursell. 4, 175.

detrectandam] Bong. A. Pl. Hav. A. Vrat. B. Goth. B. St. et sqq. usque ad Oud. qui *detractandam* scripsit in „MSS. 9" inventum. Idem legitur in Gott. Egm. (Par. A.) Dr. B et a m. s. A. Vrat. AC. Vind. AF. Ven. bcdef. et sqq. usque ad Steph. *detractandum* Med. a. *detrectandum* Rom. a. Ber. *contrectandam*, ut videtur, Dr. A a m. pr. *detretandam* Hamb. *decretandam* Voss. A. *detestandam* Vind. E. Forma ab Oud. recepta alibi maiorem, quam h. l., auctoritatem habet, velut Frontini Strateg. 1, 1 §. 9 et Aurelii Vict. De viris ill. c. 62 et in nonnullis eorum locorum, quos Oud. et Arntzenius in adn. ad Frontinum et Aurelium contulerunt ex aliis scriptoribus, inter quos aetate proximus Caesari Salustius est, cuius Iug. c. 53. extr. alii *detractant* (bonos) alii *detrectant* legunt. Ex Cicerone nullum exemplum affertur, neque apud Caesarem alterum exstat.

§. 9 gravius] *graviora* Vasc. St. Gr. b. (Frell.)

aestimare debere] Horum posterius exstat in „Pet. Cu. Leid. A. And. Ox. S. al." Par. B. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. omissum est in „Bong. A. Voss. ABC. Lov. Egm. Brant. 5 al." Voss. A. Egm. Gott. Lbb. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BDI. edd. ante Ald. Praeterea ex iis, in quibus exstat *debere*, Par. B. Hav. A. Vind. A. Ald. ab Gr. a. P. Man. Turr. etc. ante Oud. *aestimari*, Vasc. St. Gr. b. (Frell.) *existimari*, ex reliquis Lov. Leid. C. Vrat. B. Hamb. Vind. CI. inc. Ven. f. *existimare*, Pet. Fabr. et Conf. Bong. C. Pal. Dr.

§. 8 receptacula] In oppidis enim facilius delitescebant qui militiam detrectarent, quos multos fuisse c. 5 §. 1 significatum est, eoque ex agris, in quibus dilectus habebatur, se recipiebant. Munita autem oppida neque facile adiri neque relinqui a detrectantibus poterant, quin ab iis, qui ibi praesidio essent, animadverterentur et deprehenderentur.

tollendam] Cf. 6, 17 §. 5 *posita tollere.* Civ. 3, 103 §. 1 *pecunia societatis sublata.* Phaedri Fab. 2, 8 v. 27 *praedamque tollit* (cervum, quem in stabulo inter boves repertum occidi iussit dominus) quo usus est adversus Hotomannum *tollendam* abundare putantem Oud. Respondet nostro erheben, quod posuit in interpretatione Adolphus Wagner, rectius, quam Franciscus (noch daß sie den Römern Gelegenheit schafften, Magazine anzulegen oder die gemachte Beute zu verwahren) et Baumstarkius (auf die Seite schaffen) qui *receptacula* etiam huc videntur rettulisse. Sed pro eo *proposita* dicuntur oppida, quasi invitamenta, idque pariter ac *tollendam* facilitatem auferendi significat.

ba videantur, multo illa gravius aestimare debere, liberos, coniuges in servitutem abstrahi, ipsos interfici; quae sit necesse accidere victis. 15. Omnium consensu hac sententia probata uno die amplius XX. urbes Biturigum incenduntur. Hoc idem fit in reliquis civita-

AB. Vrat. C. Goth. B. Vind. F. *extimare* habent. Omisso verbo *debere* suum iudicium Vercingetorix multitudinis iudicio opponit. Non enim sibi, sed iis, apud quos verba facit, gravia haec *aut* acerba videri posse concedit. Haec ipsa autem aestimantium diversitas facit, ut aegre careamus si minus utrorumque, certe eius, qui sese ceteris opponit, significatione. Deinde liberi et coniuges haud dubie non unius Vercingetorigis, sed omnium et eorundem sunt, qui *ipsi* interfici dicuntur; quae multo commodius dicta videntur, si *aestimare* horum ipsorum, quam si Vercingetorigis actio est. Denique loquentis ingenio et moribus magis convenit, quid statuere debeant Galli, praecipere, quam quid statuat ipse, demonstrare. Itaque *debere* ut multa alia temere omissum in parte codicum, non interpolatum iudicandum, ceterum *aestimare*, an *aestimari* a Caesare scriptum sit, incertum videtur. Nam quod Oud. activum in MSS. tantum non omnibus, fortasse uno alteroque excepto, esse dicit, ex iis, quae supra scripta sunt, secus habere intelligitur. Sed praestare omnino activum censeo.

abstrahi] *abstrai* Dr. A. Hamb. Cf. §. 4. (*distrahi* margo Cl.)

Cap. 15. §. 1 hac] *haec* Pet. Leid. AC. Vind. A. *ac* „MSS. 4" Voss. A. Egm. Pal. Par. A. Hav. A. Gott. Wh. a m. pr. Dr. A. Vrat. A. Goth. B. Vind. B. St. om. Voss. C.

fit] Hoc legitur in And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Dr. B. editionibusque una inc. sec. Elberl. excepta omnibus, deest in Oud. „reliquis" Pet. Gott. Voss. A. Egm. Lov. Carr. cod. Turr. Bong. A. Par. A. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu.

§. 9 gravius] De adverbii usu cf. adn. ad 3, 20 §. 1 et adn. cr. ad 4, 17 §. 4, item quas Heldius comparavit dictiones *tenuissime aestimare* et *male existimare*, quamquam in his pro adverbio ponere adiectivum vix licebat, cui hic maxime locus erat. Atque ita Salustius apud Macrobium Sat. 2. 9 p. 354 ed. Lugd. Bat. a. 1670: *apud veteres et sanctos viros superba illa, gravia, indigna Romano imperio aestimantes.* Tacitus Ann. 13, 42: *an gravius aestimandum sponte litigatoris praemium honestae operae assequi, quam corrumpere cubicula principum feminarum?* quod non aliter dictum videtur, quam illud Caesaris Civ. 3, 26 §. 4 *leviusque tempestatis, quam classis periculum aestimaverunt.*

Cap. 15. §. 1 urbes] Quae Vercingetorigem cap. sup. *oppida* vocantem fecerat, eas ipse h. l. *urbes* dixit non variandae orationis causa, ut Lippertus putabat, quippe cuius rei parum studiosus esset, sed ideo, ut oppida Gallorum eadem significatione dici intelligeretur, qua vulgo Latini *oppidum* appellarent, diversa illa ab ea, qua Britannos uti 5, 21 §. 3 demonstravit. Similiter c. 36 Gergoviam primum *urbem*, deinde *oppidum*, c. 68 Alesiam primum *oppidum*, deinde *urbem* appellat. Cf. Ukerti Gallia p. 218 sq.

in reliquis civitatibus] quae c. 4 §. 6 nominatae sunt.

2 tibus. In omnibus partibus incendia conspiciuntur; quae etsi magno cum dolore omnes ferebant, tamen hoc sibi solatii proponebant, quod se prope explorata victo-
3 ria celeriter amissa reciperaturos confidebant. Diceba-

Vind. CEI. Cf. Civ. 1, 60 §. 4: *Magna celeriter commutatio rerum.* ubi edd. ante Oud. et codices Leid. B. Goth. A. *fit* ante *commutatio* interpolatum exhibent Et apud Cic. De nat. deor. 3, 40 ad verba: *Quae cum dixisset, Cotta finem* editiones ante Davisium *fecit* adiiciunt. Hic vero omisso verbo *hoc idem* incertum fit, nominativus sit, an accusativus. Neque caret illud auctoritate.

§. 2 hoc sibi solatii] *h. solatium sibi* Vind. A. Cf. adn. cr. ad c. 5 §. 5. (*si. so. h.* Hamb. — *sollatii* Goth. B. — *solacii* Bong. A. Pl. Par. A. Vind. B. quod verum videbatur Lachmanno ad Lucret. 6, 4. Sed *mendacium*, quo exemplo istud tuetur, alius generis esse liquet.)

quod se prope — reciperaturos confidebant] *quod se prope* om. N. Voss. Cl. Bong. A. Voss. ABC. Pet. sec. Oud. et Fabr. Gott. Egm. Par. A. Dr. AB. Vrat. AB. Gu. Vind. B. inc. *se prope* om. R. Lov. Duk. Dorv. Vrat. C. Goth. B. Hamb. Vind. CDEFI. edd. ante Ven. f. Vasc. St. Gr. b. (Frell.) In Ven. f. est *quod pro expl.* — In Pet. Confl. *quod* omissum. Supersunt vulgatae hac in parte praeter Ald. reliquasque editiones auctores Leid. ABC. (quorum tamen B. solum *quod*, C. ne id quidem exhibere suspicor) And. Ox. Cu. S. Hav. A. Vind. A. et Par. B. cui Achaintrius alios undecim numero Parisienses adiungit, quod vix credibile est. Praeterea pro *confidebant* Hamb. *considerabant*, And. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. habent *sperabant*. Itaque Oudendorpio haec omnia insitiva, genuina tantum haec videbantur: *explorata victoria celeriter amissa reciperaturos.* (ita pro *recuperaturos* cum Bong. A. (in quo *u* super *i* legit Pl.) Voss. A. And. Ox., quibus accedunt Par. A. Vind. A., in adnotatione ed. maioris et in ed. 2 scripsit, qua de re cf. adn. cr. ad 3, 8 §. 2.) eamque coniecturam Morus, Oberlinus, Whittius probantes *quod se prope* et *confidebant* uncis incluserunt. Dübnerus *quod* necessarium putans ut coniectura natum uncis inclusum tenuit, *se prope* eiecit, *confidebant* intactum reliquit. Denique Apitzius non solum *se prope*, sed etiam *hoc sibi solatii proponebant* delet et Caesarem scripsisse coniicit *quae etsi magno cum dolore*, *omnes ferebant tamen*, *quod explorata — confidebant.* Oudendorpii coniectura dictionem similem reddit ei, quae est 4, 7 §. 3: *quod Germanorum consuetudo haec sit a maioribus tradita*, *quicunque bellum inferant*, *resistere neque deprecari.* Sed *confidebant* a codicibus satis tutum habemus, eoque admisso etiam *quod* admittamus necesse est; quod si solum exhiberent ii, qui exhibent, recipiendum utique, sed fortasse coniecturae tribuendum esset: nunc, cum addita in antiquissimis eorum *se prope* verba sint, neutiquam necessaria illa, sed tamen apta et scriptore digna, omnia tria pro veris et fideliter servatis accipienda videntur. *Prope*, quod §. 4 et 5 iterum iterumque occurrit, fiduciam non temere susceptam eoque firmiorem indicat, sed interpolandum videri non magis, quam 3, 18 §. 8 (*laeti, ut explorata victoria*) aut 5, 43 §. 3 (*maximo clamore*, *sicuti parta iam atque explorata victoria*) debebat.

tur de Avarico in communi concilio, incendi placeret, an defendi. Procumbunt omnibus Gallis ad pedes Bi- 4

§. 3 Dicebatur] *dicebantur* Dr. B. *dicebant* Hamb. *dicebatur al. deliberabatur* Pet. Fabr. *deliberabatur* Vind. D. *deliberatur* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. cum edd. praeter inc. omnibus et pro var. lect. Pet. sec. Oud. *Dicebatur*, quod exhibent „reliqui" Gott. Voss. A. Egm. Lov. Lbb. Carr. cod. Turr. cod. Steph. Confl. Bong. A. Par. A. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Gu. Vind. BCEF. inc., non facile potest errore factum videri ex *deliberatur*, cui verbo certus locus est 1, 7 §. 4. 4, 9 §. 1. Civ. 1, 10 §. 2. 2, 30 §. 1, significationem autem aeque aptam (cf. 1, 35 §. 2 *de communi re dicendum*. 5, 26 §. 3 *de re communi dicere*) tempus vero aptius habet eo, quod narrationem ad concilium supra memoratum redire et quae hoc capite relata praecedunt, ea postea facta esse indicat, cum praesens tempus continuare haec ipsa et rem in novo concilio deliberatam proponere videatur. Qua in re primum mirari licet, quod non eodem in concilio de Avarico atque de reliquis Biturigum urbibus amplius viginti consultatum, sed huius urbis causa novum concilium sit habitum. Deinde statuendum videtur prius concilium non fuisse commune, sed aliquorum, quos Vercingetorix ut *suos* convocaverit, quorum tamen consensu factum esset, ut urbes et Biturigum et reliquarum civitatium incenderentur. Praeterea statuendum est novum hoc concilium post incendia illa habitum esse et aliquot dies inter prius et hoc intercessisse, per quos et incendia illa facta et doloris omnium significationes et consolationes prolatas existimare debebimus, quibus praeteritis iterum concilium idque commune habuerit Vercingetorix eodem in loco moratus (nam postea demum c. 16 §. 1 Caesarem subsecutus dicitur) cum Caesar interim Avaricum oppugnare coepisset, ut omnis illa de incendendo an defendendo oppido consultatio fere inanis esset. His de causis non novum hoc, sed idem concilium interpretari et, si *deliberatur* tenemus, vertere debemus über A. wird in der allgemeinen Versammlung berathschlagt. Sed quod nos articuli beneficio sine ambiguitate declaramus, id scriptor temporis mutatione demonstrasse et propterea *dicebatur* posuisse videtur, quo lector dum cogitare de aliis rebus ibidem dictis actisque cogitur, sua sponte animum refert ad illa, quae supra sunt de eodem concilio relata.

placeret] *placeant* cum puncto sub *n* Leid. A. *placeat* Hav. A. Vind. A.

§. 3 communi] Quae proxime dicta sunt de magno omnium dolore et de solatio, ad singulas pertinent civitates, in quibus urbes incendebantur: nunc revocamur ad illud concilium omnium simulque docemur, qua ratione non solum de Biturigum, sed etiam de reliquorum urbibus constitui aliquid in eo concilio potuerit. Cf. 2, 4 §. 4 *in communi Belgarum concilio*.

incendi] De forma interrogationis cf. adn. cr. ad 6, 31 §. 1.

§. 4 Procumbunt] Tempus praesens sollicitudinem Biturigum ante oculos ponit, qui cum primum mentio de Avarico iniecta esset, statim suppliciter precari incipiunt.

turiges, ne pulcherrimam prope totius Galliae urbem,
quae et praesidio et ornamento sit civitati, suis mani-
5 bus succendere cogerentur. Facile se loci natura de-
fensuros dicunt, quod prope ex omnibus partibus flu-
mine et palude circumdata unum habeat et perangustum
6 aditum. Datur petentibus venia, dissuadente primo
Vercingetorige, post concedente et precibus ipsorum et

§. 4 et praesidio] *et* om. „MSS. plerique“ Pet. Gott. Voss. A. Egm. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. edd. ante Ald. In Vind. C. eius loco est *in*. *Et* ut non necessarium, ita est aptissimum, quia statim non simplex, sed duplex illius urbis momentum esse ostendit. Cf. Horat. Carm. 1, 1 v. 2: *o et praesidium et dulce decus meum*. Contra Ariovistus 1, 44 §. 6 *amicitiam populi Romani sibi ornamento et praesidio, non detrimento esse oportere* dicens in praesidii cogitationem inter loquendum videtur incidisse. Cf. ib. 33, §. 2, ubi Caesar aliquid *turpissimum sibi et rei publicae* esse dicit, cum Civ. 3, 10 §. 9, ubi idem *et rei publicae et ipsis placere oportere* aliquid demonstrat.

et ornamento sit] *s. e. o.* Vind. A. (*e. o. fit* Hamb.)

civitati] *civitatis* Leid. A. Hav. A. et punctis subscriptis Vind. A. (*civitatibus* Voss. B. *eis omnibus* Dr. B. Vind. F. „Vasc.“ margo Frell. *ei* Bong. C. Pal. *omnibus* „Ven.“ Med. a. Ven. bcdef. om. „MSS. 3. ed. Rom. Med.“)

suis manibus] *suisque omnibus* And. *suis* om. Vind. E.

succendere] *incendere* Leid. A. Lov. Dorv. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Hamb. edd. ante Ald. (*incedere* Ven. cd.)

cogerentur] *cogantur* And.

§. 5 ex omnibus partibus] *ex* om. Vrat. A. Cf. adn. cr. ad 5, 17 §. 2.

habeat] *habebat* Dr. A. *habet* Ven. bcdef.

prope totius] Praeponere hoc adverbium Caesar, Livius postponere solet. Cf. Hand. Tursell. 4, 603.

§. 5 flumine] Id Hotomannus Dionem l. 40 rapidum appellasse docet „ut aliquid videlicet inepto Graecorum more affingeret.“ Fortasse Hotomannus flumen illud, quod etiam tum Avaronis nomen tenuisse testatur (secundum Ukertum p. 394 hodie *Auron* et *Evre* appellatur) non rapidum esse norat: alioquin iniqua erat reprehensio. Dio enim 40, 34 rationem difficultatis oppugnandi reddens τὸ τεῖχος δυσπρόσοδον ἦν, inquit, τῇ μὲν ἑλῶν δυσδιαβάτων, τῇ δὲ ποταμοῦ ῥοώδους αὐτὸ περιέχοντος. quod si verum erat, aptissime additum esse quis neget? Deinde videndum erat, an quemadmodum alibi, ita h. l. alium praeter Caesarem auctorem secutus esset Dio. Neque vero omnibus Graecis crimini vertendum quod uni et alteri hic et illic iure obiici potest.

et perangustum] Cf. adn. ad 2, 25 §. 1.

§. 6 misericordia volgi] Cum Vercingetorigis, ut ex ipsius oratione intelligitur, nulla misericordia esset neque reliqui, qui in concilio aderant, vulgi potius, quam omnium Avaricensium rationem habuisse videantur, *misericordia vulgi* h. l. non ut apud Cic. Att. 7, 12 §. 3 (*frangor*

misericordia volgi. Defensores oppido idonei deliguntur. 16. Vercingetorix minoribus Caesarem itineribus subsequitur et locum castris deligit paludibus silvisque munitum, ab Avarico longe milia passuum XVI. Ibi 2
per certos exploratores in singula diei tempora quae

§. 6 volgi] Hoc quamvis ab uno Bong. A. recte recepisse Oud. pro *vulgi* videtur. Cf. 1, 39 §. 5 et 46, 4, quibus locis etiam Par. A. et secundum Whittii silentium Hav. A. Gott. *o* tuentur. Sed 4, 5 §. 2 unus Ox. *volgus*, 7, 28 §. 6 omnes tenent *vulgi*.

Cap. 16. §. 1 Caesarem itineribus] *i. C.* Hav. A. Vind. AI.

deligit] *diligit* Hav. A. *delegit* Bong. A. sec. Oud. (tac. Pl.) Hamb. Vind. BI. Id praesens esse potest, ut 3, 18 §. 1, ubi cf. adn. cr. Sed ambiguitas cum omnino aliquid incommodi habet (cf. adn. cr. ad 5, 11 §. 2) tum h. l. post *deliguntur* etiam minus probabilis videtur.

XVI.] „vel *sedecim* MSS. omnes, non *XV*“ *XVIcim* Lov. Lbb. *sedecim* Pet, Fabr. *quindecim* Hamb. *XV.* Ven. bcde. Ald. ab. Gr. ab. P. Man. Frell. Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl.

§. 2 in singula diei tempora] *insigni dei tempora* a m. pr. Bong. A. sec. Oud. *insignideitempora*, sup. a. m. s. vulg., sec. Pl. (Pro *saepe misericordia puerorum*) sed ut c. 28 §. 6 (*ne qua in castris ex eorum concursu et misericordia vulgi seditio oreretur*) interpretanda, *vulgus* autem de plurima congregatorum parte, a quibus pauci, fortasse principes, dissentirent, accipiendum est.

Defensores oppido] Artius haec, quam *oppido idonei* cohaerent. Cf. c. 16 §. 1 *locum castris deligit*. Defensores ipsos ex Biturigibus delectos esse c. 21 §. 3 docemur. De oppugnatione autem hunc delectum habentes nondum certiores facti erant, sed futuram esse facile intelligebant, si Caesarem Novioduno recepto illuc profectum esse acceperant, id quod ex sequentibus colligi potest, quae talia sunt, ut Vercingetorigem eodem die, quo habitum est concilium, de Caesaris itinere per exploratores cognovisse verisimile sit.

Cap. 16. §. 1 minoribus] Comparativus referendus videtur ad ea itinera, quibus Caesar antecessisset, quae vel *magna* fuissent, sicut c. 35 §. 5 Vercingetorix *magnis itineribus* antecessisse dicitur, vel *iusta*; quamquam etiam unius diei itinere Caesarem ad Avaricum pervenire potuisse concedendum est. Ne ad iustam magnitudinem omnino referatur, ut factum est a Metaphraste, qui ἐλάσσονι τοῦ εἰωθότος ὁδῷ interpretatur, cum *subsequitur* verbum, tum interpositum Caesaris nomen dissuadet. Ratio autem Vercingetorigis haec erat, quod non proelio decertare cum Romanis, sed pabulatione et frumentatione intercludere eos volebat.

ab Avarico longe] Haec cur commate a praecedentibus verbis distinxerim, in adn. cr. ad 5, 2 §. 3 ostendi. De adverbii usu ex vetusti sermonis amplitudine repetendo dixi ad 5, 47 §. 5.

§. 2 per certos exploratores] Aliis locis Caesar simpliciter *per exploratores* tam de Romanis, quam de barbaris dicit. Cf. 1, 12 §. 2. 22, 4. 3, 2 §. 1. 4, 4 §. 6. 19, 2. 5, 49 §. 1. 6, 7 §. 9. 29, 1. 7, 11 §. 8. 18, 3. 35, 1.

ad Avaricum agerentur, cognoscebat et quid fieri vellet,
3 imperabat; omnes nostras pabulationes frumentationes-

diei in Bong. C. Vasc. Gr. b. Frell. *dierum*, pro *tempora* in Lov. Duk. Dorv. Carr. Brant. Pal. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Hamb. Vind. C. legitur *opera*.)

agerentur] *gererentur* Ox. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. AFI. Dr. B. Gr. a. Turr. Cf. 3, 26 §. 3: *prius-quam-quid rei gereretur, cognosci posset.* Ibi Vind. C. St. *ageretur*. 5, 8 §. 1: *Labieno in continente relicto, ut- quaeque in Gallia gererentur, cognosceret.* And. Ox. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. *fierent*. 6. 10 §. 3: *mandat, ut-quaeque apud eos gerantur, cognoscant.* 7, 85 §. 1: *Caesar idoneum locum nactus quid quaque in parte geratur, cognoscit.* 4, 14 §. 1: *prius ad hostium castra pervenit, quam quid ageretur, Germani sentire possent.* 8, 35 §. 4: *cum-exploratoresque missi quae agerentur, renuntiassent.* Alii *gererentur*. Ib. 43, 2: *cum, quid ageretur in locis reliquis, essent ignari.* Alex. 57, 2: *ut, quid ageretur, perspiceret.* Secundum haec dubitare licet, variandi studio illatum, an ex Ephemeridibus petitum sit *gererentur*. Hirtium, quem Ephemerides cum Commentariis contulisse a vero non abhorret, *agi* praetulisse vidimus.

et] om. Hav. A. Vind. A. Cf. adn. cr. ad 3, 18 §. 2.

§. 3 omnes] *omnis* Par. A. Vrat. A. Hav. A. Gott. Wh. Ven. f. *omneis* Ald. a. Gr. a. Turr.

44, 3. 83, 4. Hic *certos* appellat singulis diei temporibus attributos, fere ut *certas custodias* c. 19 §. 2 et *certa subsidia* 2, 22 §. 1, ubi cf. adn. Itaque Germanice interpretandum bestimmte Kundschafter, non sichere, aut eigens dazu angestellte, quorum prius rem aut supervacaneam aut eam, quae sciri ante eventum non posset, infert, posterius a significatione nominis alienum videtur.

in singula diei tempora — cognoscebat] Actio cognoscendi seu opera, quam dabat, non uni cuidam diei tempori, sed singulis sive omnibus destinata erat, quasi Germanice dicas auf jede Zeit des Tages kam eine besondere Anhörung von Berichten. Similiter *in* cum accusativo temporis constructum est 5, 22 §. 4, quem locum Baumstarkius adhibuit, *quid in annos singulos vectigalis populo Romano Britannia penderet, constituit;* item 1, 3 §. 2 *in tertium annum profectionem lege confirmant*, et 4, 29 §. 4 *frumentum in hiemem provisum non erat*, et aliis locis, quos significavit Handius Turs. 3, 335. Tempora ipsa, quae fuerint a Vercingetorige exploratoribus ad referendum, ipsi ad cognoscendum constituta, Caesar non ostendit: diem quidem non naturalem, sed civilem seu νυχθήμερον intelligendum esse liquet.

quid fieri vellet, imperabat] Cf. Terent. Andr. 3, 2 v. 10: *Non imperabat coram, quid opus facto esset puerperae.* Phorm. 1, 4 v. 45: *quin tu quid faciam, impera.* Caesar fere simplex *ostendere* verbum ponit. Cf. adn. cr. ad 3, 26 §. 1. Neque *imperare* cum interrogativo pronomine construi posset, nisi *ostendendae* et *declarandae* voluntatis significationem haberet. Cf. infra ad c. 31 §. 4 dicta. Post *imperabat* maxima interpunctio minus apta videtur. Certe *ibi* initio huius enuntiati positum etiam ad sequentia pertinet.

que observabat dispersosque, cum longius necessario procederent, adoriebatur magnoque incommodo adficiebat, etsi quantum ratione provideri poterat, ab nostris occurrebatur, ut incertis temporibus diversisque itineribus iretur. 17. Castris ad eam partem oppidi positis

adficiebat] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. non *aff.*

§. 3 procederent] Coniunctivi rationem redditam v. in adn. cr. ad 5, 19 §. 2.

occurrebatur] Infra c. 22 §. 1: *singulari militum nostrorum virtuti consilia cuiusque modi Gallorum occurrebant.* 24, 4: *ut quo primum occurreretur, aut cui rei ferretur auxilium, vix ratio iniri posset.* 1, 33 §. 4: *quibus rebus quam maturrime occurrendum putabat.* Nos similiter dicimus begegnen pro entgegen treten. Quae actio etsi cum ea, quae *providere* est, coniuncta esse solet, tamen ipsa alia est, ita ut huic parum respondere et potius *providebatur* dicendum fuisse videatur, quemadmodum 6, 34 §. 7: *at in eiusmodi difficultatibus quantum diligentia provideri poterat, providebatur, ut potius in nocendo aliquid praetermitteretur, — quam cum aliquo militum detrimento noceretur.* Sed interdum res diversi generis ita componuntur, ut si eiusdem essent. Cf. 2, 11 §. 5: *ita sine ullo periculo tantam eorum multitudinem nostri interfecerunt, quantum fuit diei spatium.* Itaque h. l. remedii allati ambitus aequasse dicitur ambitum providentiae, quam ratio et intellectus dabat.

ut — iretur] Non pendere coniunctionem ex verbo *occurrebatur*, si hoc priori illi *provideri* respondet, manifestum est. Non magis enim *occurrebatur* in sequentibus invenit quo eius notio compleatur, quam *provideri*, sed complementum utriusque ab antecedentibus petendum est, incommodum illud, quo Vercingetorix Romanos afficiebat. Itaque fallitur Baumstarkius *occurrere* interpretans verhindernd bewirken (quod addit aus Vorsicht die Maßregel treffen, id et a priori diversum est et ex Heldii interpretatione adscitum videtur) neque omni ex parte probari potest Heldii ratio, qui dicit: in occurrebatur liegt außer der negativen Bedeutung des Verhinderns und Vereitelns auch die positive Bedeutung des Ergreifens gewisser Maßregeln um jenes Zweckes willen. Wegen dieser letzteren Bedeutung nun konnte in einem Satze mit ut angefügt werden, was in Folge jenes Entgegenhandelns geschah. Ausgeführt läßt sich daher der Gedanke so fassen: „man suchte die Plane der Feinde zu vereiteln und ging dabei so zu Werke, daß man ꝛc." Nam *ut si* est so daß, aeque poni poterat, sive *occurrebatur* nihil nisi negationem, sive affirmationis aliquid adiunctum habebat. Et hac in parte rectius sensit Baumstarkius suae interpretationi addens: Andere meinen ut stehe hier statt ita ut. Atque hi verum statuere videntur, si modo verbis *ut — iretur* non quid occurrentes fecerint aut quo modo et qua re occurrerint, sed quid occursu eorum tali, qualis verbis antecedentibus definitus est, effectum sit, demonstrari simulque in iis voluntatis et consilii significationem aliquam inesse statuunt, quae aliquanto clarius cernitur in illis ex l. 6 supra allatis *ut potius in nocendo* etc.

Cap. 17. §. 1 Castris ad eam

Caesar, quae intermissa a flumine et a paludibus aditum, ut supra diximus, angustum habebat, aggerem apparare, vineas agere, turres duas constituere coepit;
2 nam circumvallare loci natura prohibebat. De re frumentaria Boios atque Haeduos adhortari non destitit; quorum alteri, quod nullo studio agebant, non multum adiuvabant, alteri non magnis facultatibus, quod civitas erat exigua et infirma, celeriter quod habuerunt, con-

Cap. 17. §. 1 a paludibus] Praepositionem Oud. ex Bong. A. Voss. A. Lov. „multis aliis" editisque ante Aldum, Gr. b. Frell. restituit. Exstat eadem in Egm. (Par. A.) Dr. B. Vrat. AC. Goth. B. Hamb. Vind. CDFI. omissa in Pet. Gott. Hav. A. Dr. A. Vrat. B. Vind. AE. Gu. Ald. reliquisque edd. et a Dübnero, quae res Beyerlii de Par. A. silentium suspectum reddit. Sed tamen saepius a librariis, quam a scriptore eam in huiusmodi locutione omissam esse constat. Pro *paludibus* legitur *palude* in And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. quo numero usus est scriptor c. 15 §. 5 in oratione Biturigum, quam paulo post ipse demonstrat verbis *ut supra diximus*. Idque mutandi occasionem praebuisse videtur critico, cum scriptor partes respiciens paludis illius pluralem pro singulari posuisset, quemadmodum *silvam* et *silvas* dixerat in eadem re 2, 19 §. 4 et 8, 28 §. 3.

habebat] *habeat* Vind. A.

§. 2 adhortari] *adortari* Vrat. A. Hamb. Cf. adn. cr. ad c. 14 extr.

destitit] *distitit* Bong. A. (tac. Pl.) Voss. A. Egm. *desistit* V. C. Urs. Not. Leid. A. Hav. A. Vind. A. *desinit* Hamb.

partem oppidi positis Caesar, quae] De verborum structura cf. adn. ad 5, 49 §. 4 et quae hisce simillima sunt, c. 81 §. 1: *uno die intermisso Galli atque hoc spatio magno cratium — numero effecto media nocte silentio ex castris egressi ad campestres munitiones accedunt.*

intermissa a flumine et a paludibus]. Ea pars, qua flumen et paludes *intermittebant*, quemadmodum 1, 38 §. 5 *qua flumen intermittit* legimus, *intermissa* dicitur eadem significatione, qua alibi tempus a labore et ab opere intermissum, h. e. vacuum relictum, ut in adn. ad 5, 11 §. 4 ostendi. Neque alia est *a* praepositionis in hac dictione vis, quam adiectivis *vacuus* et *liber* adiunctae, eamque ob rem etiam solum ponere ablativum et verbi causa *planitiem intermissam collibus* dicere licuit, ut c. 70 §. 1.

ut supra diximus] C. 15 §. 5 in oratione Biturigum, quos quae orantes fecit, ea ipse *dixit* seu demonstravit, quae propria est verbi *dicere* significatio, non quo orationem illam fictam a se ostendere aut testimonio suo hac in parte comprobare voluerit.

vineas agere] Cf. adn. ad 2, 12 §. 3.

§. 2 consumpserunt] non modo praebendo, quod si solum in mente habuisset scriptor, *absumpserunt* dixisset, sed etiam vescendo, quod scilicet necessarium iis erat. Itaque sensus fere is est, quem Germanice reddas, sie waren bald mit dem, was sie hatten, fertig.

sumpserunt. Summa difficultate rei frumentariae adfecto exercitu tenuitate Boiorum, indiligentia Haeduorum, incendiis aedificiorum, usque eo, ut complures dies frumento milites caruerint et pecore ex longinquioribus 3

§. 3 adfecto] Vind. A. (Bong. A. Par. A.) non *aff. adfaceta* Voss. A. Fabr. *affeto* Hamb. *confecto* Leid. A.

frumento milites] „multi" Gott. Voss. A. Egm. Bong. A. Par. A. Hav. A. Dr. A. Vrat. AB. Gu. non *m. f.* qui ordo vulgatus est, ad sonum minus gratus. In Voss. B. *milites* omissum, in Hamb. *m. furmenti* (*-furmento* etiam in Med. a.) scriptum est.

caruerint] *cauerint* Dr. B. *caruerunt* Vrat. B. Gu. *carerent* Leid. A.

et] *ut* Vind. F.

ex longinquioribus] „MSS. 10 et Edd. qdd." Gott. Voss. A. Egm. Fabr. Pet. Bong. C. Pal. Confl. Bong. A. Dr. AB. Vrat. BC. Goth. B. Vind. BFI. St. Gr. b. Frell. *et l.* Vrat. A. *et legionibus* Hamb. *long.* Ven. cde. Ber. *e long.* Hav. A. Vind. A. (Par. A.) cum reliquis edd. *Ex longinquioribus* sine varietate legitur 4, 27 §. 6 et Civ. 1, 29 §. 2. Contra *e loco* 1. 25 §. 2 et 26, 3 codices tuentur. Cf. Hand. Turs. 2, 614. Lachmannus tamen in Lucretio, cuius ceteris in locis *e* ante *l* habeant MSS., 2, 458 ex coniectura posuit *e levibus.*

§. 3 Summa difficultate rei frumentariae adfecto exercitu] Cf. adn. ad c. 6 §. 2 et Civ. 3, 47 §. 6: *meminerant* (milites) *ad Alesiam magnam se inopiam perpessos, multo etiam maiorem ad Avaricum maximarum se gentium victores discessisse.*

caruerint et — sustentarent] Haec temporis mutatio etsi aliquanto rarior, tamen offensioni non maiori est, quam quae in indicativo fit 4, 26 §. 3, quem locum cum hoc composui in adn. cr. ad 4, 4 §. 2. Plura, quamquam ne ipsa quidem multa sunt, exempla perfecti ad imperfectum adiuncti, ut 4, 4 §. 3 et quod modo legimus huius cap. §. 2: *quorum alteri — non multum adiuvabant, alteri — celeriter quod habuerunt, consumpserunt.* Reversae autem ad usitatum tempus orationis effectus h. l. is est, ut minus usitati significatio, de qua cf. adn. ad 2, 21 §. 4, eo magis conspicua fiat. Eadem ratione Ciceronem usum esse verisimile est Orat. c. 38 §. 131) de miseratione verba facientem: *qua nos ita dolenter uti solemus, ut puerum infantem in manibus perorantes tenuerimus, ut alia in caussa excitato res nobili, sublato etiam filio parvo, plangore et lamentatione compleremus forum.* et Philipp. 1, 15 (§. 36) quem locum Nipperdeius adhibuit, de Bruto: *qui ludis suis ita caruit, ut in illo apparatissimo spectaculo studium populus Romanus tribuerit absenti, desiderium liberatoris sui perpetuo plausu et clamore leniret.* item Velleium Paterculum 1, 9 §. 1 de Perse, Macedonum rege: *biennio adeo varia fortuna cum consulibus conflixerat, ut plerumque superior fuerit magnamque partem Graeciae in societatem suam perduceret.*

pecore] Civ. 3, 47 §. 7 inopiae magnitudinem describens, quam milites singulari patientia tulerint, *pecus vero,* inquit, *cuius rei summa erat ex Epiro copia,*

vicis adacto extremam famem sustentarent, nulla tamen vox est ab iis audita populi Romani maiestate et su-
4 perioribus victoriis indigna. Quin etiam Caesar cum in opere singulas legiones appellaret et si acerbius inopiam ferrent, se dimissurum oppugnationem diceret,
5 universi ab eo ne id faceret, petebant: sic se complures annos illo imperante meruisse, ut nullam ignominiam

adacto] *adducto* Leid. A. *abacto* edd. ante Ald. quod probatum Ciacconio et Hotomanno, Oudendorpio vero etiam magis convenire *ex* praepositioni visum, id ipsum, quod maxime demonstrandum erat, quo esset pecus actum, non demonstrat. Praepositioni autem non discessum, de quo cogitasse videtur Oud., sed processum significanti qui minus conveniat vulgatum? Similiter 4, 27 §. 6 obsides *arcessiti* dicuntur *ex longinquioribus locis*, alibi alia.

vox est ab iis audita] Pro *ab* legitur *ex* in Leid. A. Hav. A. Vind. A. pro *iis* Vind. A. corr. habet *usu*, Hav. A. Dr. AB. Vind. CFI. edd. ante P. Man. Frell. Turr. *his*, Gott. Wh. Hamb. Vrat. BC. *hiis*. Voss. A. Gott. Fabr. Vrat. A. Goth. B. Gu. (Bong. A.) *iis* tenent. Verba *vox est* in Hav. A. Vind. A. tertium et quartum, in Vind. C. primum et quartum locum tenent. Vind. F. *est* omittit, Dr. B. idem post *audita* iterat. Voss. A. Gott. Fabr. et Wh. Vrat. B. Gu. *audita* non quinto, sed tertio loco ponunt. Illud *ex*, quod est in Leid. A. duobusque cognatis, damnans Oud. suam ad Civ. 1, 1 (§. 1) adn. conferri iubet, in qua *vox ab iis* cum Brantio interpretatur *vox eorum*, ut *a populo Romano imperia* 5, 54 §. 4, quod aliter intelligendum in adn. ostendi. Etiam h. l. *ab iis* referendum puto non ad nomen, sed ad verbum. Cf. 2, 31 §. 4: *si forte pro sua clementia ac mansuetudine, quam ipsi ab aliis audirent*. Civ. 2, 29 §. 1: *ad id, quod ab alio audierat*. Neque enim verendum erat, ne quis ita haec dicta putaret, ut illa Civ. 3, 19 §. 3: *multa suppliciter locutus silentioque ab utrisque militibus auditus*. At nihilo deterius erat *ex*. Cf. 6, 37 §. 9: *ut ex captivo audierant*. Civ. 2, 38 §. 1: *ex perfugis quibusdam oppidanis audit*.

§. 5 complures] *conplures* Bong. A. Pl. *complureis* Ald. a Gr. a. Turr. *compluris* Leid. A. (Hav. A.) Oud.

magno in honore habebant. Cf. Taciti Ann. 14, 24: *ipse* (Corbulo) *exercitusque ut nullis ex proelio damnis, ita per inopiam et labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem adacti*. Paulo aliter Caesar Civ. 1, 48 §. 6: *pecora, quod secundum* (a frumento) *poterat esse inopiae subsidium, propter bellum finitimae civitates longius removerant*.

sustentarent] Cf. adn. ad 1, 28 §. 2.

§. 4 Caesar cum] Praepositi nominis ratio haec videtur, quod ab ipso imperatore oblatam tantae inopiae levationem recusantes eo maiore laude digni videri debent. Cf. adn. ad 4, 11 §. 1. *Cum* eodem modo, quo c. 16 §. 3, intelligendum esse positum in apodosi imperfectum docet.

§. 5 acciperent] Cf. adn. ad 4, 25 §. 5.

acciperent, nusquam infecta re discederent: hoc se igno- 6
miniae laturos loco, si inceptam oppugnationem reliquissent: praestare omnes perferre acerbitates, quam 7

nusquam] „MSS. plerique" Pet. Gott. Voss. A. Egm. Lov. Carr. Bong. C. Pal. Brant. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CEI. edd. ante Ald. St. Gr. b. Frell. *num quid* Hav. A *nunquam* Vind. A. edd. rell. tacente de Bong. A. Pl. Id Herzogio propter verbum *discederent* praeferenti Lippertus respondet ipsum verbum hoc suadere, ut praeferatur *nusquam*, ne eius loci, ex quo discessio facta sit, significatio desideretur. Itaque *nusquam* esse putat *nullo ex loco*; quae interpretatio ne iis quidem locis, quibus apta est, Cornelii Nepotis Milt. 4, 3 *auxilium nusquam nisi a Lacedaemoniis petiverunt*, et Ciceronis Att. 10, 14 §. 1 *qua* (difficultate pecuniaria (*erui nusquam nisi ex privatorum bonis posset* (Caesar et Pompeius) necessaria (intelligi enim utrobique potest id, quod nos dicimus nirgends) huic certe minus convenit, quam quae ad plerosque et haud dubie ad Hirtianum 8, 44 §. 3 *quod nusquam diutius sine periculo commoraturus videbatur* et ad Hisp. 41, 3 adhibenda est. Neque enim tam de loco, quam de re, unde discessum sit, agitur. Haud probabilius Lipperto Handius codicum et verae scripturae causam egit Turs. 4, 349 *nusquam* h. l. pro *nunquam* dictum esse docens cum eoque duo Ciceronianos comparans, Verr. 4, 65 (§. 146) *cives Romani a me nusquam discedere* et Att. 5, 11 §. 3 *nihil esse melius*, *quam illum* (Pompeium) *nusquam discedere*, quo utroque altera adverbii significatio certa, qua nostro nirgendshin respondet, ea, quam Handius statuit, multo aptior est, cum h. l. vulgaris statuenda, ceterum *nunquam* per se non minus probandum sit, quam *nusquam*.

infecta] *incepta* Bong. A. Leid. A. Voss. A. Pet. Egm. Carr. (hic *incoepta* sec. Brant.) „3 al." Lov. Par. A. Dr. AB. Vrat. AC. Goth. B. Hamb. Vind. CEFI. *incerta* Ort. Gott. Voss. C. Leid. C. Gu. inc. *in certa* Vrat. B. *Incepta* Dübnerus ut exquisitius praetulit, quamvis paulo post legatur *inceptam oppugnationem*. Neque ego iteratione offendor, sed offendor ambiguitate, cum etiam is, qui nimis tardus et timidus est, nusquam incepta re discedat, quia nusquam rem incipit, et qui mediam abrumpit, non magis incepta discedat et tamen constantiae et patientiae laude careat, quam is demum merito sibi vindicat, qui nusquam infecta discedit. Quare hoc tenendum, illud ut errore ex sequentibus illatum reiiciendum putavi. *Infecta re* certa lectio est Civ. 2, 14 §. 6. 3, 57 §. 5, *re infecta* 7, 82 §. 4. Civ. 3, 40 §. 6, *infectis iis* Civ. 1, 33 §. 4.

§. 6 inceptam] *incertam* Gott. Voss. C. Leid. C. Vrat. B. Gu. (*in coeptam* Vrat. C. Med. a. Ven. bcde. Turr.)

§. 7 praestare] om. Hamb. *praestaret* Bong. A. (tac. Pl.) Voss. A. Lov. Egm. Dorv. Pet. Cond. Par. A. Dr. B. Vrat. ABC. Goth.

§. 7 quam non — parentarent] Coniunctivus non ex *ut* coniunctione, quae audienda sit post *quam* particulam, sed ex hac particula ipsa coniunctionis vi ut in *priusquam* praedita pendere videtur. Eodem modo dixit belli Africi scriptor 25, 4: *cepit con-*

non civibus Romanis, qui Genabi perfidia Gallorum interissent, parentarent. Haec eadem centurionibus tribunisque militum mandabant, ut per eos ad Caesarem deferrentur. 18. Cum iam muro turres adpropinquassent, ex captivis Caesar cognovit Vercingetorigem consumpto pabulo castra movisse propius Avaricum atque ipsum cum equitatu expeditisque, qui inter equites proeliari consuessent, insidiarum causa eo profectum, quo nostros postero die pabulatum venturos arbitraretur.
2 Quibus rebus cognitis media nocte silentio profectus ad
3 hostium castra mane pervenit. Illi celeriter per exploratores adventu Caesaris cognito carros impedimentaque sua in artiores silvas abdiderunt, copias omnis in

B. Gu. Vind. F. quod Oud. ob *parentarent* factum putabat, quasi esset ex *perferre* factum *perferrent*. Mihi calami lapsu, non mentis errore ortum videtur.

parentarent] *paterentur*. Bong. A. Pl. *patenter* Hamb.

Cap. 18. §. 1 adpropinquassent] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. Vind. A. non *app*.

insidiarum] *insidiandi* And. Ox. Cu. S. V. C. Urs. Leid. A. Hav. A. Par. B. Vind. A. non male. Cf. Afr. 53 et 62, 1 *insidiandi gratia*.

eo] om. And. Ox. S. Leid. A. Hav. A. Par. B. Vind. AD. edd. ante Ber. exceptis Ven. 1471 et inc. sec. Elberl. *esse* Lov. Brant. Hamb. *eorum* Vrat. C. Cf. c. 87 §. 3: *repulsis hostibus eo, quo Labienum miserat, contendit.* quo loco cum omnes libri in *eo* consentiant, etiam hoc a melioribus oblatum pro genuino habendum videtur, quamquam omitti a scriptore potuisse Oudendorpio, Daehnio, Elberlingio concedendum est.

§. 3 Illi] *illic* „MSS. 4“ Voss. A. Egm. Pet. Confl. Par. A. Vrat. A. quod quomodo ortum sit, apparet.

silium satius esse sibi suoque regno subsidio ire, quam dum illos adiuturus proficisceretur, ipse suo regno expulsus forsitan utraque re expelleretur.

Cap. 18. §. 1 movisse] Cf. adn. ad 4, 9 §. 1.

expeditisque] Hos eiusdem generis fuisse atque illos in exercitu Ariovisti, de quibus 1, 48 dictum est, Morus aliique putant, Salmasius autem De re mil. Rom. p. 196 (Lugd. Bat. 1657. 4.) cum expeditis Caesaris, quod *antesignanos* appellat Civ. 3, 75 §. 5 et 84, 3, comparat. His omnibus aliquid commune fuisse necesse est, sed qualis horum proeliandi consuetudo fuerit, cum Caesar nihil doceat, nescimus.

arbitraretur] Hic coniunctivus pariter atque *consuessent* nihil nisi captivorum orationem referre videtur, qui vel opinione sua ducti vel re ab ipso Vercingetorige demonstrata hoc dixerint: *eo profectus est, quo vos pabulatum venturos arbitratur.*

§. 3 celeriter] Hoc ad verba finita magis, quam ad participium pertinet neque commate ab *illi* seiungi debet.

artiores silvas] Eas Davisius ita dictas opinatur, quod crebris

loco edito atque aperto instruxerunt. Qua re nuntiata 4
Caesar celeriter sarcinas conferri, arma expediri iussit.
19. Collis erat leniter ab infimo adclivis; hunc ex omnibus fere partibus palus difficilis atque inpedita cingebat, non latior pedibus quinquaginta. Hoc se colle in- 2
terruptis pontibus Galli fiducia loci continebant generatimque distributi in civitates omnia vada ac saltus eius

aperto] *operto* Bong. A. sec. Oud. tacente Pl.

Cap. 19. §. 1 leniter] And. Ox. Cu. Pet. Leid. A. Hav. A. Ald. sqq. praeter Gr. b. (St. post *ab infimo.*) *leviter* Voss. A. Egm. Gott. Fabr. (de Gott. tacet Wh.) Bong. A. Pl. Par. A. Dr. A. Vrat. AB. Vind. ACEI. Gu. Ven. f. Gr. b. Cf. var. lect. 2, 8. §. 2. *breviter* Lov. Dorv. Duk. a m. pr. Bong. C. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Hamb. edd. ante Ven. f.

adclivis] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. et, qui pro *v* correctus habet *n*, Vind. A. non *accl.* (*acclinis* Hamb. *acclivus* Rom. a. Ber. *ac divis* Dr. B. *arduus* Pet. Fabr. et Confl.)

inpedita] Voss. A. Egm. (Bong. A.) non *imp.*

quinquaginta] Bong. A. Pl. Dr. A. Vrat. AC. Goth. B. Hamb. Vind. ADE. Gott. Wh. edd. ante Ald. b. Turr. (*qnq.* Med. a.) *La* Dr. B. *L* Vrat. B. Ald. b. Lips. sqq.

§. 2 generatimque] *-im-* corr. Dr. A. *gregatimque* margo Cl.

distributi] *distributis* „MSS. 8“ Voss. A. Egm. Lov. Gott. (hic a m. pr. sec. Wh.) Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CF. inc. *distribuit* Ven. cde.

saltus] *salutis* Dr. B.

arboribus *arceantur* hominum aditus, quasi participium sit activa significatione praeditum. Rectius ab arboribus ad silvas translato nomine eas, quarum arbores exiguis inter se spatiis distent, ut veluti coartatae videantur, *artas* appellari statueris. Usitatius autem erat *densas* dicere.

§. 4 sarcinas conferri] *in unum locum*, quod additum est 1. 24 §. 2 in descriptione proelii Helvetici, quod commissurus Caesar idem illud fieri iubet. Etiam hoc loco proelium commissurus erat, sed loci natura perspecta destitit.

Cap. 19. §. 1 Collis erat — adclivis] Cf. 1, 43 §. 1 *Planities erat magna*, et alia ad 1, 12 §. 1 adscripta, maiorem illa verbi substantivi, quam quae copulae est, vim habentia; quod magis apparebit conferenti haec, quae hisce simillima et tamen diversa leguntur 3, 19 §. 1: *Locus erat castrorum editus et paulatim ab imo acclivis.* in quibus *erat* copula est.

ab infimo] Cf. 2, 18 §. 1 ibique adscripta.

§. 2 Hoc se colle] De pronomine *se* cf. adn. ad 4, 1 §. 10.

generatimque distributi in civitates] Hunc locum adhibui ad explicandum id, quod 1, 51 §. 2 de Germanorum copiis *generatim* constitutis scriptum est, quod aliter interpretatur Sybelius libri ad 6, 22 §. 2 memorati p. 16, argumentis usus parum, ut mihi videtur, idoneis. Cf. Horkelius libri Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit inscripti T. 1. p. 697 sq. et Taciti Hist. 4, 23.

saltus eius paludis] *Saltus* Caesar 6, 43 §. 5 distinguere a *silvis* videtur, sed quomodo dif-

paludis certis custodiis obtinebant sic animo parati, ut, si eam paludem Romani perrumpere conarentur, haesi-
3 tantes premerent ex loco superiore; ut qui propinqui-
tatem loci videret, paratos prope aequo Marte ad dimi-

paludis] *paludes* Vrat. B. *paludibus* Vind. C.

certis custodiis] And. Ox. Cu. S. Pet. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. om. reliqui cum edd. ante Ald. cuius erroris occasionem terminationum similitudo dare potuit. Glossema quidem haec non redolent.

obtinebant] *opt.* Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Par. A. Vrat. A. Ber. *ott.* Dr. B.

haesitantes] *haesitantis* Ox. *he si tantis* Hav. A. *haesitanteis* Ald. a. Gr. a. Turr. (*hescitantes* Hamb.)

§. 3 qui—existimaret] om. Vind. D. edd. ante Ven. f. praeter inc. *qui* om. Vrat. C. —*videret*—*existimarent* Vind. CE. —*viderent*—*existimaret* Dr. B. —*viderent*—*estimarent* Vind. A. —*viderent*—*existimarent* And. Ox. S. Leid. A. „al." Hav. A. Vrat. C. Goth. B. Ald. ab. Gr. a. P. Mau. Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl.

ferant, non ostendit. Idem Civ. 1, 37 §. 1 *saltus Pyrenaeos* a C. Fabio legato occupari iubet, deinde ab hoc praesidium adversariorum deiectum *ex saltu* scribit. Poëtae saepe *silvas, saltus, nemora* coniunctim dicunt ita, ut nunc confundere ea videantur. Varronem verisimile est a *saliente* pecore appellatos existimasse De lingua Lat. 5, 36 Müll. *quos agros non colebant propter silvas aut id genus, ubi pecus posset pasci et possidebant, ab usu suo saltus nominarunt. Haec etiam Graeci νομάς, nostri nemora.* Ac nescio an de eodem verbo cogitaverint qui h. l. *traiectus* interpretati sunt, ut Sincerus (Passagen) et Fr. Wagner (Uebergänge) quod ad sensum utique commodissimum, sed ab usu linguae non minus alienum est, quam quod Baumstarkio placuit, alle etwas festeren und mit Gebüsch bedeckten Stellen jener Sumpfgegend, aut quod Heldius proposuit, waldige Zugänge, aut Lippertus, Schleichpfade. Alii vulgarem significationem tenuerunt, ut Ad. Wagner (Waldungen) et Herzogius (alle Fuhrten und Waldungen dieses Sumpfes, wo sie leicht umgangen werden konnten) sed qui locus silvis in tam angusta palude esse potuerit, nemo docuit. Omnino ut *vada*, ita *saltus* paludis dici non poterant; sed qui ad eum pertinerent cum eaque ita coniuncti essent, ut a colle collisque radicibus usque ad paludem atque extremi etiam in ipsam procurrerent, ii *paludis* saltus dici potuisse videntur. Collem ab infimo partim apertum, partim silvestrem fuisse a vero non abhorret. In silvas autem facilius traiicere poterant Romani, quod eae partes arboribus tectae erant, ut de colle animadverti traiicientes non possent.

certis custodiis] quarum suum cuiusque locum tenentium, non temere alias alibi collocatarum, non prohibere transituros erat, sed custodire et observare, si transirent, suosque certiores facere. Cf. 4, 4 §. 4, ubi Germani negantur Rhenum *clam* transire potuisse *propter custodias Menapiorum*.

§. 3 aequo Marte] aequis conditionibus, ut neutri loco, numero aliisve rebus magis iuvarentur. Eodem sensu Livius 1, 25 §. 11

candum existimaret, qui iniquitatem conditionis perspiceret, inani simulatione sese ostentare cognosceret. In- 4
dignantes milites Caesar, quod conspectum suum hostes perferre possent tantulo spatio interiecto, et signum proelii exposcentes edocet, quanto detrimento et quot virorum fortium morte necesse sit constare victoriam; quos cum sic animo paratos videat, ut nullum pro sua 5

perspiceret — cognosceret] *perspiceret — cognoscerent* Vind. CE. *perspicerent — cognosceret* Hav. A. Wh. (sec. Elberl. utrumque singulari exhibet.) *perspicerent — cognoscerent* And. Ox. S. „al.“ Dr. B. Vrat. C. Goth. B. edd. ante Oud. exceptis Ven. f. St. Gr. b. Frell. (*perspicernet* Ven. c.) Si scriptor horum verborum numerum variavit, duo priora plurali, posteriora singulari posuisse existimandus est, quemadmodum in Leid. A. Hav. A. Elb. Vind. A. variatum videmus; sed probabilius est ipsum ad omnia quattuor eundem singularem adhibuisse, varietatem criticis vel librariis deberi.

§. 4 suum] *sui* Bong. A. Pl. Cf. adn. ad 4, 28 §. 2. *In conspectu suo* Alex. 60, 1 et Afr. 4, 4, *in conspectum suum* Afr. 46, 3 certa sunt.

perferre] *ferre* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. ut 1, 39 §. 1 *ne vultum quidem atque aciem oculorum ferre potuisse.* (*preferre* Med. a. *praeferre* Ven. bcde.)

sit] „MSS. tantum non omnes“ *fit* Voss. A. Fabr. *esset* Ald. a. etc. ante Oud. In Hamb. *sit* ante *necesse* positum est.

§. 5 videat — recusent] And. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. (Bong. A. Pl.) et sec. Achaintrium Parisienses. *videt — recusent*

in pugna trigeminorum: *iamque aequato Marte singuli superarant*, item Curtius 4, 1 §. 8: *de regno aequo, si vellet, Marte contenderet.* Aliter Hirtius 8, 19 §. 2: *quod* (proelium) *cum diutius pari marte iniretur*, et Caesar Civ. 3, 112 §. 7: *sic est pugnatum, ut aequo proelio discederetur et neutri pellerentur;* in quibus de eventu pugnae cogitandum est, ut in *vario, incerto, ancipiti, dubio Marte.*

§. 4 Indignantes milites Caesar, quod] Etiamsi adisse Caesarem et apud eum indignantes verba fecisse milites vix credendum sit, tamen indignatio eorum ex parte ad ipsum pertinebat, idque interiecto inter ea verba, quibus indignatio continetur, nomine eius significatum videtur. Cf. adn. ad 5, 49 §. 4.

conspectum suum] ihren Anblick, sive quod ipsi conspicerentur ab hostibus, quemadmodum *aspectus* dicitur *multitudinis* c. 76 §. 6: *neque erat omnium quisquam, qui aspectum modo tantae multitudinis sustineri posse arbitraretur.* item *conspectus urbis* a Cicerone pro Sulla c. 9 (§. 26) et *meus conspectus* a Terentio Hec. 5, 2 v. 22: *etsi scio pol his meum fore conspectum invisum hodie.* Alibi *conspectus* fere est eius, qui conspicit, der Blick, ut locis in adn. cr. significatis et c. 30 §. 1: *neque se in occultum abdiderat et conspectum multitudinis fugerat*, h. e. conspici a multitudine noluerat. Id vero milites indignari non poterant, quod Galli conspici se ab ipsis in tanta propinquitate paterentur, sed quod ipsi tam prope versantes se conspicere sustinerent.

laude periculum recusent, summae se iniquitatis condemnari debere, nisi eorum vitam sua salute habeat
6 cariorem. Sic milites consolatus eodem die reducit in castra reliquaque, quae ad oppugnationem oppidi pertinebant, administrare instituit. **20.** Vercingetorix, cum

Hamb. *videret — recusent* Voss. AC. Pet. Gott. Egm. Leid. BC. Dr. A. Vrat. AB. Gu. inc. et sec. Beyerlium Par. A. *videret — recusarent* Bong. A. sec. Oud. *videret — recusassent* Lov. *videret — recusarent* (reliqui Oud.) Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Vind. CD. edd. ante Oud. Secundum codices Caesar *videret — recusent* scripsisse iudicandus est, quemadmodum edidit Dübnerus; hoc enim posito facile omnem scripturae varietatem explicueris. Nec desunt negligentiae in temporum consecutione admissae exempla. Cf. adn. cr. ad 5, 58 §. 4 et quae ad huius libri c. 17 §. 3 adscripta sunt. Sed ea tamen aliquid excusationis habere solent, quae h. l. nulla videtur. Itaque aut *videret* aut *recusent* in illa, quam codices commendant, scriptura mutari debet. *Videat* autem facilius ex *videret*, quam *recusarent* ex *recusent* fieri potest, et maiorem illud a codicibus commendationem habet. His de causis Oudendorpium secutus sum, cuius iudicium etiam Nipperdeius approbavit.

cariorem] *kariorem* Ox. *char.* Ven. f. Gr. ab. Frell. Turr. *Carissima* 5, 33 §. 6 et *carissimum* Civ. 2, 32 §. 2 et *carissimasque* Afr. 91, 2 in quibusdam *ch*, *k* nusquam habent, sed Alex. 60, 1 in Par. B. scriptum est *karissimaeque*. Etiam oblitterato *k* litterae usu fuisse qui *karissime* in epistolis subscriberent ex Velio Longo docet Schneiderus Gramm. 1, 293. Alii *krus* scribebant teste Terentiano Scauro ab eodem ibidem citato, et in inscriptionibus *kara* notatur *KR.* de quo dixit Gesnerus in Thesauri parte secunda extrema.

§. 6 consolatus] *consolatos* Bong. A. Voss. A. Pet. Lov. Egm. „5 al" Lbb. Bong. C. Pal. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. inc. Ita Iustinus 22, 6 §. 4 *sic consolatis militibus.* Caesarem vero non ita solere recte dicit Oud. Cf. 1, 20 §. 5 *consolatus rogat.* 5, 4 §. 2: *consolatus Induciomarum hortatusque est.* 7, 29 §. 1 *concilio convocato consolatus cohortatusque est.* Civ. 3, 98 §. 2 *consolatus consurgere iussit.* Nec aliter Hirtius Alex. 32, 4 *in fidem receptos consolatus.*

oppidi pertinebant] *p. o.* „MSS. qdd." Pet. Gott. Voss. A. Egm. Par. A. Dr. A. Vrat. AB. Gu. Vind. I. Ven. f. Sic sane oppidi oppugnatio magis a castrorum, quam Caesar in animo habuerat, oppugnatione distinguitur; sed reductis in castra militibus de hac non amplius cogitari potuisse per se intelligitur.

§. 6 administrare] curare ut fiant, besorgen. Cf. c. 81 §. 2, ubi Galli item dicuntur *reliqua, quae ad oppugnationem pertinent, administrare*, et 8, 37 §. 1: *Caninius — ad obsidendos oppidanos revertitur externoque hoste deleto — opera undique imperat administrari.* Minus recte Forcellinus hunc locum composuit cum Ciceronis Verr. 5, 47 (§. 124) ubi dubia est scriptura in verbis Tyndaritanorum: *a nobis populo Romano semper et belli adiumenta et pacis ornamenta administrata sunt.* Alii

ad suos redisset, proditionis insimulatus, quod castra propius Romanos movisset, quod cum omni equitatu discessisset, quod sine imperio tantas copias reliquisset, quod eius discessu Romani tanta opportunitate et celeritate venissent: non haec omnia fortuito aut sine consilio accidere potuisse; regnum illum Galliae malle 2

Cap. 20. §. 1 insimulatus] *insimulatur* cod. Ciacc. Voss. B. Vind. F (I.). Vasc. St.§Gr. b. (Frell.) κατηγορήθη Met. Verbum finitum praeferebat Oud. in errorem inductus interpunctione maxima §. 2 post *beneficio* in edd. ante ipsum plerisque posita, quo tamen loco iam Clarkius recte colon fecerat.

fortuito] „Ita R. Steph. Scal. et alii ediderunt. Atque id sane inveni in Voss. pr. Leid. pr. Scalig. Leid. sec. et Bong. pr. a m. sec. et Bong. pr. a m. sec. testaturque Ursinus per *o* scriptum quoque esse in suo ac Vaticano cod. In reliquis MSS. et Edd. est *fortuitu*." In ed. Scal. *fortuitu* legi testatur Elberl., neque aliud legitur in Iu.; sed Graev. cum Steph. habet *fortuito*, idemque in Bong. A. de quo relata ab Oud. typographus corrupit, scriptum esse silentium Plüschkii docet. De suo et Vaticano Ursinus in Emend., de suo solo in Notis dixit. De Voss. A. idem, quod Oud., testatur Fabr., cuius de reliquis (Cu. Pet. Gott. Egm. Lov. Lb. Lbb.) silentium *fortuitu* in iis esse indicat, ut in Pet. Bong. C. Pal. silentium Confl.; atque de Gott. disertum exstat Whittii testimonium. In Par. A. a m. pr. *fortuito*, a m. sec. *fortuitu*, in Hav. A. Vind. A. *fortuito*, sed in hoc *u* super *o* legitur. Ex

legunt *ministrata*, quod praefert Zumptius, quia *administrata* non significet quod debeat, *praebita*, *oblata*, sed quod ineptum sit, illos ei rei praepositos esse. *Administrare* a Cicerone ea significatione, quam requirit Zumptius, dici an potuerit, nescio: a scriptore belli Africi ita dictum videtur 74, 2: *se res complures, quae utiles bello sint, administraturos.* Cf. ib. 33, 2. Hunc tamen locum a Forcellino non debuisse cum illo componi apparet. Neque probabilis est sententia Gesneri, qui immemor illorum, quae c. 81 §. 2 leguntur, Caesarem tamquam rei publicae ministrum has res administrare dici statuit.

Cap. 20. §. 1 proditionis insimulatus] Eadem locutione §. 12 et c. 38 §. 2, ubi sunt *insimulati proditionis*, iterata usus est Sallustius in fragmento Historiarum l. 2 a Prisciano 5, 2 §. 5 allato: *quem ex Mauritania rex Leptasta proditionis insimulatum cum custodibus miserat.* Ceterum dubitari potest, a quonam accusatus sit Vercingetorix, nec sine molestia quadam eius rei mentionem desideramus, quae si minus ad eventum necessaria, tamen ad hominem et ad statum Gallorum cognoscendum scitu digna erat.

eius discessu] Cf. adn. ad 5, 3 §. 6.

tanta opportunitate] tam opportuno ipsis tempore. Cf. adn. ad 6, 29 §. 4.

potuisse] De constructione dictum est ad 6, 42 §. 1.

§. 2 regnum illum Galliae] Notandum est pronomen minore cum vi, quam solet, et minus conspicuo loco positum. Similiter c. 76 §. 1 *quibus ille pro meritis*, quod tamen a codicibus non ita firmum est, et secundum Oud. 1, 13 §. 2 *uno illum die*, quod nullam auctoritatem habet.

Caesaris concessu, quam ipsorum habere beneficio: tali
3 modo accusatus ad haec respondit: Quod castra movisset, factum inopia pabuli, etiam ipsis hortantibus: quod propius Romanos accessisset, persuasum loci opportunitate,
4 qui se ipsum munitione defenderet; equitum vero ope-

meis Vrat. C. *fortuna*, Dr. AB. Vrat. AB. Goth. B. Hamb. Vind. E. (Gu.) et edd. ante Oud. praeter St. et Gr. omnes habent *fortuitu*. Secundum haec paulo firmius videtur *fortuito*, fere ut apud Ciceronem Phil. 10, 2 et Fam. 5, 8 §. 3 et Offic. 1, 29 §. 5, cuius aliis in locis etiam omnes libri in eo consentire dicuntur. Sed apud Plautum Aulul. 2, 1 v. 41 *fortuitu* (penultima longa, ut in *simitu*) multo maiorem a codicibus, in belli Afr. 3, 5 certe non minorem auctoritatem habet; neque nihil tribuendum Prisciano 15, 4 §. 24 utrumque agnoscenti et alterum ab adiectivo, alterum a substantivo, quamvis parum hoc probabiliter, repetenti. Cf. Garatonius ad Cic. Agr. 2, 7 p. 1703. Hal., qui propter codicum perpetuam discrepantiam certi quicquam vix pronuntiari posse iudicabat.

§. 3 qui] *que* Bong. A. Leid. C. *qua* inc.

tali modo accusatus] His verbis instituta §. 1 oratio, interrupta infinitivis *potuisse* et *malle*, denuo instituitur, plane ut 3. 22 §. 4 verbis *cum his* memoria renovatur longius remotorum *cum DC. devotis*. Interpungendi ratio utrobique eadem atque 6, 42 §. 1 adhibenda.

ad haec] Demonstrativum *haec* non ad *tali modo*, sed eodem, quo hoc, quod et ipsum demonstrativum est et capita accusationis supra exposita demonstrat, pertinet, non aliter ac si *tali modo accusatus* abesset. Quid intersit, apparet Civ. 1, 85 §. 1, ubi verbis *haec quam potest demississime et subiectissime exponit*, sc. Afranius, subiicitur *ad ea Caesar respondit*, non *ad haec*. Ibi *ea* non eodem, quo *haec*, sed ad hoc ipsum referri debet. Res sane eadem est, sed aliud est iam demonstratum aliquid iterum demonstrare, aliud ipsum demonstrans demonstrare.

§. 3 persuasum] Hoc generis neutrius eodemque modo dictum esse, quo *factum*, Heldius in tertia editione intellexit, post Heldium non intellexit Oehlerus, offensus ille participio *persuasus*, quod etsi a Caesaris usu abhorret, tamen illa quoque aetate a nonnullis usurpatum esse Gesnerus docuit, et non offensus multo duriore ellipsi, qua *se fecisse* omissum putat, quod repetendum sit ex passivo *factum*.

qui se ipsum munitione defenderet] Avarico autem defendendo tuendoque ipsa propinquitate magis idoneus esset, quam alius aeque vel magis munitus, sed longius a Romanis remotus. Nam hoc in primis spectandum erat Vercingetorigi, ut illud oppidum retineretur, ideoque consumpto pabulo castra moverat *propius Avaricum* (c. 18 §. 1). Neque id crimini vertebant adversarii, sed quod *propius Romanos* castra movisset (§. 1) suosque hostibus et periculo obiecisset. Itaque ne hoc quidem crimini sibi vertendum dicit, quippe persuasum loci opportunitate, qui non solum Avaricum propinquitate, sed etiam *se ipsum munitione defenderet*, ut sine periculo consistere in eo et versari quamvis propius Romanis potuerint. Quod autem Avarici

ram neque in loco palustri desiderari debuisse et illic fuisse utilem, quo sint profecti. Summam imperii se consulto nulli discedentem tradidisse, ne is multitudinis studio ad dimicandum inpelleretur; cui rei propter animi mollitiem studere omnes videret, quod diutius la-

§. 4 illic] *illis* „MSS. pler." Pet. Gott. Voss. A. Egm. Lov. Carr. Bong. C. Pal. Bong. A. Par. A. Dr. B. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CDEFI. edd. ante Ald. *illi* Dr. A. Vind. B. quae forma fuit adverbii antiqua, restituenda illa fortasse Hirtio Alex. 25, 5. *illic*, quod ab Aldo ex codice exhibitum esse Hav. A. Vind. A. idem exhibentes fidem faciunt, certum locum habet 1, 18 §. 3 et Civ. 3, 102 §. 6.

§. 5 is] *his* Voss. A. Egm. Fabr. Par. A. Hav. A. Dr. B. Vrat. A. et cum puncto sub *h* Bong. A. Pl.

inpelleretur] Egm. (Bong. A.) et, qui *inpelletur*, Par. A. non *imp.*

et propius Avaricum motorum castrorum mentio nominatim facta non est, in hac brevitate capita orationis summatim referente mirum videri nequit. Quamquam se ipsum audientes cogitare de alia re, quam ille locus defenderit, iubemur, quae praeter oppidum Avaricum nulla succurrit. Neque enim negligentia Caesar accusativum h. l. pro nominativo posuisse existimandus est, quo alibi utitur, velut c. 28 §. 3 *cum angusto exitu portarum se ipsi premerent.* 70, 3 *hostes in fugam coniecti se ipsi multitudine impediunt.* 73, 4 *quo qui intraverant, se ipsi acutissimis vallis induebant.* 5, 37 §. 6 *desperata salute se ipsi interficiunt.* 6, 24 §. 6 *ne se quidem ipsi cum illis virtute comparant.* Ib. 37, 10 *seque ipsi adhortantur.* Quorum ad modum hic quoque *se ipse* scribendum ei fuisse nonnulli putaverunt; quod si scriptum esset, locus ille nullis defensoribus eguisse demonstraretur, sed quomodo id persuadere potuisset Vercingetorigi, ut propius Romanos accederet, in incerto relinqueretur. Nam eiusmodi locum, qui defensoribus non egeret, quo longius a Romanis recessisset, eo facilius invenire potuisset. Itaque non temere scriptum est *se ipsum*, quo Avarici admonemur. *Munitionem* vero (nam in hac quoque fuit qui haereret) naturalem esse nemini, qui c. 19 legit, obscurum esse potest, tum facile intelligitur eo ipso, quod *locus* ea *defendere se* dicitur. Res naturales saepe *munire* locum aliquem legimus, nec aliter c. 36 §. 5 *collis egregie munitus* dici videtur.

§. 5 multitudinis studio] Male Wagneri interpretati sunt, Franciscus aus allzugroßer Gefälligkeit zum gemeinen Manne, Adolphus durch Nachgiebigkeit gegen die Menge. Cf. 6, 9 §. 4 *magno militum studio* cum 1, 19 §. 2 *summum in populum Romanum studium.* Et h. l. ambiguitatem, si qua est, subsequens *studere* verbum tollit.

mollitiem] C. 77 §. 5: *animi est ista mollitia, non virtus, paulisper inopiam ferre non posse.* 3, 19 §. 6: *ut ad bella suscipienda Gallorum alacer ac promptus est animus, sic mollis ac minime resistens ad calamitates perferendas mens eorum est.*

diutius] Cf. adn. ad 4, 35 §. 2.

6 borem ferre non possent. Romani si casu intervenerint, fortunae, si alicuius indicio vocati, huic habendam gratiam, quod et paucitatem eorum ex loco superiore cognoscere et virtutem despicere potuerint; qui dimicare
7 non ausi turpiter se in castra receperint. Imperium se ab Caesare per proditionem nullam desiderare, quod habere victoria posset, quae iam esset sibi atque omnibus Gallis explorata: quin etiam ipsis remittere, si sibi

§. 6 intervenerint] „*intervenirent* et *intervenissent* MSS. et Edd. qdd." Hoc Ven. f. St. Gr. b. Frell., *intervenirent* autem Pet. Gott. Voss. A. Egm. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BCI. edd. ante Ven. f. exhibent. Itaque *intervenerint*, quod tamen necessarium est, cum in recta oratione hic neque imperfecto neque plusquamperfecto locus esset, non alia neque maiore auctoritate nititur, quam *illic* §. 4.

§. 7 remittere] *remitteret* „MSS. pler." Id in Fabr. ex uno Lov., ex Bong. A. a Pl. cum dubitationis signo allatum et in Par. A. Hav. A. Gott. Wh. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. ABCDEI. edd. ante St. Turr. exhibitum etsi ab origine *quin* vocabuli non abhorreat, usui tamen et scriptoris et linguae repugnat. Cf. 1, 17 §. 4. 4, 2 §. 2. 7, 17 §. 4.

§. 6 si alicuius indicio vocati] Quemadmodum 1, 14 §. 1 in verbis *si alicuius iniuriae*, ita h. l. ponderis causa *alicuius* potius, quam *cuius* dicendum fuit, ne id, quod *fortunae* deinde opponendum erat, *indicio* potius, quam fortunae oppositum videretur. In *si cuius indicio* pronomen enclitici instar est, ut apud Ciceronem Fam. 3, 8 §. 3 in *si cuius aures ad hanc disputationem patent*, et totum a persona in rem transfert pondus, cuius partem personae relinquit *alicuius*, eique id, quod sequitur, pronomen *huic* accommodatum est.

despicere] Hoc reliquis contemptum significantibus verbis praetulisse scriptor propterea videtur, quod propria eius significatio magis et ad ea, quae praecedunt, *ex loco superiore cognoscere*, et ad id, quod sequitur, *potuerint*, apta videretur. Non alienum est quod c. 9 §. 4 in *praecurreret* monui. Ceterum cf. adn. ad 6, 39 §. 4. Ambiguitatem vero nullam his in verbis esse, recte monet Lachmannus ad Lucret. 4, 418.

§. 7 sibi] Hunc si singularem esse statuimus, quo sane ducunt proxima, ita ut in recta oratione fuisse *mihi* sumamus, non facile inveniemus, qua mente orator addiderit *atque omnibus Gallis:* sin pluralis est, et in recta oratione fuit *nobis*, quemadmodum c. 14 §. 8 *suis* refert quod idem dixerat *nostris*, ea mente addidisse illa videtur, ut victoriam, quae iam esset explorata, non ad eos solum, qui eam reportaturi essent, sed ad omnes Gallos pertinere eoque maiorem imperatori, per quem eventura esset, gratiam deberi demonstraret.

remittere] sc. imperium. Recte conferri iubent Civ. 2, 32 §. 14: *equidem me Caesaris militem dici volui: vos me imperatoris nomine appellavistis; cuius si vos poenitet: vestrum vobis beneficium remitto, mihi meum nomen restituite, ne ad contumeliam honorem dedisse videamini.* Similiter Tacitus Ann. 11,

**magis honorem tribuere, quam ab se salutem accipere
videantur. Haec ut intellegatis, inquit, a me sincere 8
pronuntiari, audite Romanos milites. Producit servos, 9
quos in pabulatione paucis ante diebus exceperat et
fame vinculisque excruciaverat. Hi iam ante edocti, 10
quae interrogati pronuntiarent, milites se esse legionarios dicunt: fame et inopia adductos clam ex castris exisse, si quid frumenti aut pecoris in agris reperire
possent: simili omnem exercitum inopia premi, nec iam 11
vires sufficere cuiusquam nec ferre operis laborem posse:
itaque statuisse imperatorem, si nihil in oppugnatione
oppidi profecissent, triduo exercitum deducere. Haec, 12
inquit, a me, Vercingetorix, beneficia habetis, quem pro-**

§. 10 Hi] *ii* Bong. A. Pl. (Gu.) edd. ante Oud. exceptis Ven. cdef. St. Gr. b. Frell. *hii* Gott. Fabr. et Wh. Vrat. ABC. Hamb. *hic* Hav. A. Vind. A. *Hi*, quod Oud. tacite restituit, sec. Fabr. etiam in Pet. Voss. A. Egm. legitur.

§. 11 cuiusquam] *cuiquam* Carr. Ox. Duk. Pulm. Vind. FI. Oud. qui cur mutaverit genitivum, non ostendit, sed dum comma ante *nec ferre* positum tenet, *posse* verbi subiectum, *quenquam* vel *eos*, audiendum statuere videtur; quo quidem supplemento utendum esse paulo certius docemur dativo, qui verbi *sufficere* notionem absolvit, quam genitivo, qui ad *vires* referendus non impedit, quo minus has esse putemus quae vel posse sufficere et ferre laborem vel sufficere et posse ferre negentur. Hoc autem nullam vim ad codicum auctoritatem evertendam habere facile intelligitur. Neque vero per se reprehendi potest lectio ab Oud. praelata, immo similem reddit hunc locum illi c. 85 extr. *nec iam arma nostris nec vires suppetunt.*

profecissent] *profecisset* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ven. f. sqq. (*proficiscent* Dr. A. *proficissent* Par. A. Ven. b.) Singularis, quem tenuit Oud., aptior videtur, si ex cogitatione imperatoris hoc relatum est, quippe quem secum ita potius locutum esse statuendum sit, *si nihil profecero*, quam *profecerimus* aut *profecerint*. Ad orationem vero apud milites habitam pluralem magis aptum esse apparet, ideoque magis horum personae convenit. Unde enim scirent, quid statuisset imperator, nisi ipsius ex oratione?

triduo] *triduum* Bong. A.

§. 12 inquit] post *a me* Ald. b. Turr. Lips. In. Gr. Dav. Cl. contra „MSS." ceterum sine vitio. Cf. Cic. De or. 2, 3 (§. 13) 3: *remittere beneficium Asiaticus ait.*

§. 11 nec ferre operis laborem posse] Nihil impedire videtur, quo minus hoc de viribus dictum accipiatur. Cf. Civ. 1, 64 §. 5: *quorum aut animus aut vires videbantur sustinere non posse.* Ac nescio, an etiam ad *sufficere* referri debeat *posse*. Cf. Cic. Phil. 2, 7 (§. 16): *quamquam nec scribae sufficere nec tabulae nomina illorum capere potuerunt.* Liv. 36, 45 §. 2: *quoad sufficere re-*

ditionis insimulatis; cuius opera sine vestro sanguine tantum exercitum victorem fame paene consumptum videtis; quem turpiter se ex hac fuga recipientem ne

Nihil sane, inquit Catulus. Sed ut hic in codicibus positum est, ita 5, 30 §. 1: *Vincite, inquit, si ita vultis, Sabinus.* Reliqui loci sunt 4, 25 §. 3. 5, 30 §. 2. 44, 3. 6, 8 §. 3. 35, 8. huius cap. §. 8. 38, 2. 50, 4. 6. quibus omnibus praeter primum Vind. A. ut hic scriptum habet *inquid*, accedente 6, 35 §. 8 Dr. A. et huius cap. §. 8 Par. A., idque l. 4 est in Hamb. Cf. Schneideri Gramm. 1 p. 254.

vestro] *nostro* Hav. A. Dr. A. Vrat. A. qui diversorum librorum in vitio consensus a compendiorum et litterarum *n* et *u* similitudine repetendus est. Scribebatur *uro.*

paene] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. om. reliqui MSS. et editi ante Aldum. Additum esse potest a critico, qui re vera consumptum fame exercitum Romanorum dici a Vercingetorige non potuisse putaret, quippe quem ipsi Galli paucis diebus ante ad oppugnanda castra accedere vidissent et quem triduo demum exacto discessurum esse audissent. Hunc tamen criticum mirum est multo gravius peccatum a Vercingetorige *tantum* exercitum memorante aut non animadvertisse aut corrigendum sibi non sumpsisse. Aequius et indoli codicum convenientius fuerit *paene* errore librariorum post *fame* omissum, a scriptore ut propius ad veritatem accedens eo consilio additum iudicare, quo magis fide digna et ab hyperbole abhorrens oratio videretur.

ex hac fuga] And. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Parisienses sec. Achaintrium, cod. Urs. in Emend. ex quo Lipsius *hac* recepit, quod reliquis codicibus, etiam Parisiensi A., et editis ante Lipsium deest. Lipsii iudicium secuti sunt posteriores editores in iisque Oud., quamquam hic necessarium pronomen non putabat. Conferri iubet 2, 12 §. 1: *priusquam se hostes ex terrore ac fuga reciperent.* 6, 41 §. 3: *deletis omnibus copiis equitatum se ex fuga recepisse.* Civ. 3, 102 §. 1: *quascunque in partes se ex fuga recepisset.* ib. §. 6: *qui se ex fuga in finitimas civitates recepisse dicerentur.* 8, 20 §. 2: *Bellovaci — ex fuga paucis atque his vulneratis receptis.* Alex. 3, 4: *Pompeium se ex fuga eodem recepisse.* 47, 2: *quod eo se recepisse ex fuga credebat Octavium.* Quorum locorum minime eadem omnium est ratio (cf. adn. ad primum et ad 4, 27 §. 1 *hostes proelio superati, simulatque se ex fuga receperunt* etc.) neque propterea, quod alibi omitti pronomen potuit, etiam h. l. non necessarium

miges potuerunt. Caesar eo verbo alibi usus non videtur.

§. 12 tantum exercitum victorem] cuius tamen paulo ante (§. 6) et paucitatem et ignaviam cum contemptu memoraverat. Hic vero intererat eius et multitudinem et victoriam praedicare eorum, qui iamiam essent fame paene consumpti ipsius scilicet opera. Itaque oratoris partes agit Vercingetorix, scriptor autem hunc verbis eius colorem induxisse videtur consilio ad ingenium hominis et Gallorum omnium adumbrandum. Similem et simili de causa institutam repugnantiam habet Ambiorigis oratio 5, 27 §. 9, ubi v. adn.

qua civitas suis finibus recipiat, a me provisum est. 21. Conclamat omnis multitudo et suo more armis concrepat, quod facere in eo consuerunt, cuius orationem adprobant: summum esse Vercingetorigem ducem: nec de eius fide dubitandum, nec maiore ratione bellum administrari posse. Statuunt, ut X. milia hominum de- 2

fuisse putandum est. Erat necessarium, si orator Romanos etiam in castris versantes iam esse in fuga docere suos volebat, id quod ab eius consilio, qui turpiter eos se in castra recepisse (§. 6) dixisset, nequaquam alienum erat. Hac igitur mente prope instantem discessum eorum nihil nisi continuationem fugae haud minus turpem futuram demonstrans eos, quos iam animo relinquentes castra videt, turpiter se *ex hac fuga* recipientes dicit. Neque vero id, quod significare volenti necessario utendum erat pronomine, etiam significandum necessario erat, sed qui relictis *castris* se aliquo reciperent, ii nulla ratione habita eius fugae, qua se in castra recepissent, omnino in fuga esse et ex fuga se recipere dici poterant. Itaque recte omissum pronomen videri posset, nisi codicum ratio obstaret, ex quibus eos, qui omittunt, iam saepe omittendo peccasse cognitum est, qui habent, quamvis interpolati sint, dictionem tam non vulgarem tamque aptum sensum praebentem aliena manu illatam habere vix credibile videtur.

Cap. 21. §. 1 Conclamat] *clamat* Bong. A. Duk. Voss. B. Vind. CI.

concrepat] *concrepit* Bong. C. ut *sonit*, *sonunt*. (*concrepant* Hamb.)

adprobant] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. Vind. A. non *app*. (*approbat* Dr. A. *probant* Lov. Fabr. Hamb.)

a me provisum est] His verbis neque vicorum et oppidorum incendia, de quibus cogitare nos iubet Rhellicanus, neque aliud quicquam aut supra in oratione commemoratum aut aliunde cognitum Gallis orator significat, sed simpliciter prudentia sua effectum pronuntiat, ne qua civitas fugientes Romanos recipiat: quibus rebus id effectum sit, demonstrare non magis suum putat, quam c. 29 §. 6, qua ratione totius Galliae consensum prope iam effectum habeat.

Cap. 21. §. 1 in eo] Cf. adn. cr. ad 2, 32 §. 2. Verbis *quod facere—adprobant* Whittius cum St. Gr. b. Frell. parenthesis signa circumdedit, minus apte propterea, quod post *suo more* declaratio exspectatur huius moris, quam illa verba praebent. Neque enim omnino armis concrepare solebant Galli, sed in eo, cuius orationem approbabant. Quod autem in eo hoc facere *consuesse* dicuntur, facit ut *quod* ad solum *concrepat*, quo debet, non ad *suo more concrepat*, referatur; *suo more* vero necessarium erat, ne *quod* etiam ad clamorem pertinere videretur, qui et ipse in more erat Gallis, ut 5. 26 §. 3 observatum est. Sed huncce clamorem non Gallorum proprium dictum esse sequentia demonstrant: *summum esse Vercingetorigem ducem* etc.

nec de eius fide dubitandum] Quaeri potest, utrum *nec* haec ad superiora adiiciat, quemadmodum c. 20 §. 11, ut totum enuntiatum sit tripartitum, an novum oratio-

3 lecta ex omnibus copiis in oppidum submittantur, nec solis Biturigibus communem salutem committendam cen-

§. 2 copiis] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. *locis* reliqui et edd. ante Ald. quod ad *delecta* pariter atque ad *submittantur* (vel *mittantur*) ineptum est. Idem in suo codice legit Petrarcha et ut potuit, tolerabile reddere studuit hac conversione: *decem milia ex omni Gallia electorum hominum oppido intruserant eo consilio, ne vel solis Biturigibus salus publica crederetur, vel servati oppidi gloria solorum esset Biturigum, sed Gallorum omnium.* Hist. 16, 34.

submittantur] iidem, qui *copiis* (*summ.* Ald. a. Gr. ab. St. Frell. Turr.): *mittuntur* Voss. A. Fabr. *mittantur* reliqui cum edd. ante Ald. Qui *mitti* aliquo dicuntur, ii fere cogitantur praesentes adesse ibi, quo mittuntur, debere, quid eis agendum sit, vel addito nomine vel alio modo demonstratur; quod cum h. l. factum non sit, in oppidum illos *mitti* audientes desideramus aliquid, quod praebet *submittantur*. Id vero non est quod magis, quam *copiis*, pro interpolato habeamus.

§. 3 penes eos] *poenes eos* Med. a. *paene in eo* And. Ox. Ald. ab. Gr. a. St P. Man. Turr. Lips. Cl. et pro v. l. margo Frell. quae in ordine verborum non aliter, quam Gr. b. et teste Brantio Vasc., habet *penes eos*, ut Oud. *paene in eo* ex Vasc. referens huius marginem significare voluisse videatur. *μετὰ δὲ ταῦτα μυρίους ἐπιλέκτους ἄνδρας εἰς τὴν πόλιν πέμπειν ἐψηφίσαντο, μόνοις οὐ δεῖν τοῖς Βιτούριξι τὴν πάντων σφῶν σωτηρίαν ἐγχειρίζειν λέγοντες· ἐν τούτῳ γὰρ σχεδὸν, εἰ ταύτην διαφυλάξειαν τὴν πόλιν, τὴν νίκην πᾶσαν κεῖσθαι.* Met. qui plane assecutus videtur mentem eius, cui Aldina scriptura accepta est referenda. Caesarem vero, si idem in mente habuisset, non *communem salutem*, sed *defensionem oppidi*, neque *intellegebant*, sed *arbitrabantur* scripturum fuisse consentaneum est. A communi enim salute solis Biturigibus committenda deterreri Galli non eo poterant, quod illa salus esset in hac vel illa re posita, sed quod aut soli Bituriges ad eam tuendam non sufficere viderentur, aut si sufficerent, alia incommoda secutura essent, quibus Galli occurrendum putarent. Ac si intellexisse eos Caesar dixisset summam victoriae paene in eo constare, si Avaricum retinuissent, ipse rem ita se

nis membrum idque bipartitum incipiat, ut c. 85 §. 6: *agger contegit; nec iam arma nostris nec vires suppetunt.* Hoc probabilius est, ne tertia pars enuntiati exilis sit repetitio primae, et ut ne vis primae imminuatur. Ad hoc igitur interpunctionem accommodavi.

§. 3 communem salutem] quam quidem Gallos in retinendo Avarico positam putavisse secundum ea, quae ex captivis audiverant (c. 20 §. 11) quaeque Vercingetorigis extrema oratio eis persuaserat, minime mirandum est. Itaque recte scriptor eos his potissimum verbis in censendo utentes facit idque eo magis, quod haec verba iam per se causam satis gravem, cur ita censerent, continent. Communis enim salus scilicet ab omnibus tuenda, non solis aliquibus committenda erat. Accedebat vero alia causa, quam suo nomine scriptor deinceps exponit, ut in adn. cr. docui.

sent, quod penes eos, si id oppidum retinuissent, summam victoriae constare intellegebant. 22. Singulari

habere confirmasset et maximum ad victoriam momentum tribuisset ei oppido, cuius tamen oppugnationem paulo ante (c. 17 §. 4) si milites acerbius inopiam ferrent, se dimissurum dixisset. Sed illud salva veritate dicere suoque assensu approbare poterat, eius victoriae, quae reportata esset de Romanis, si Bituriges Avaricum retinuissent et Romani infecta re discedere coacti essent, summam tamquam propriam ad unos pertinere Bituriges. Atque ea ipsa sententia est alterius eiusque tanto maiore codicum auctoritate firmatae scripturae *penes eos*. Quae praepositio etsi reliquis in locis cum verbo substantivo constructa legitur (Civ. 1, 76 §. 4 *edicunt, penes quem quisque sit Caesaris miles, ut producatur*. 87, 1 *ut quod quisque eorum in bello amiserit, quae sint penes milites suos, iis, qui amiserant, restituatur*. 2, 20 §. 8 *Varro — quod penes eum est pecuniae, tradit*. Alex. 70, 7 *restitueret sociis — quae penes eum essent*.) tamen, quemadmodum auctor Rhet. ad Herenn. 4, 5 (§. 7) de exemplis disputans, quibus rhetor praecepta artis illustret et confirmet, postquam eius, qui discere velit, magni interesse dixit, utrum unum omnia, an omnia neminem, sed aliud alium putet consequi posse, ita pergit: *Si enim putabit posse omnia penes unum consistere, ipse quoque ad omnium nitetur facultatem*, eum ad modum Caesar *penes eos constare summam victoriae* dicere potuit, quorum operae ac virtuti tribuenda esset, sive penes quos omnia, quae ad summam victoriae pertinerent, ita coniuncta essent, ut eius laudis nulla pars ad alios pervenire posset. Et hoc erat incommodum illud, cuius evitandi causa Galli *ex omnibus copiis* delecta hominum milia X. in oppidum submittenda nec solis Biturigibus *communem salutem* committendam censebant. Quibus verbis scriptor non suum de Avarico iudicium, sed Gallorum pronuntiat, qui in eo retinendo communem salutem positam putabant; deinde vero rationem reddens, cur hanc, quam putarent, salutem communem non solis Biturigibus committendam censerent, ita verba facit, ut simul, quid in Gallorum decreto veri esset, demonstret. Summa enim eius victoriae, quae omnino secutura erat Gallos, si Bituriges oppidum retinuissent, re vera penes Bituriges constabat. In hac autem victoria Galli communem salutem positam putabant. Huius igitur victoriae summam non sine ratione penes omnes sive omnibus communem esse eiusque laudem ad omnes pertinere volebant.

id] „MSS. omnes" om. (Cu. Fabr. Gu.) Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. Iu. Gr. Dav.

Cap. 22. §. 1 Singulari] *et s.* Dr. B. Vind. F. quod interposi-

summam victoriae] totum illud, quod victoriae notione et appellatione comprehenditur, quod qui tenet et proprium habet, vere et perfecte victor esse existimandus est. Cf. Civ. 1, 82 §. 3: *quod spatii brevitas etiam in fugam coniectis adversariis non multum ad summam victoriae iuvare poterat*.

constare intellegebant] De infinitivi usu cf. adn. cr. ad 2, 15 §. 4 et quae ad 3, 23 §. 7 sunt dicta. Imperfecti post praesens illati exempla collegi in adn. cr. ad 6, 4 §. 3.

militum nostrorum virtuti consilia cuiusque modi Gallorum occurrebant, ut est summae genus sollertiae atque ad omnia imitanda et efficienda, quae ab quoque tra-
2 duntur, aptissimum. Nam et laqueis falces avertebant,

tum videtur ad molliendum transitum. Is Scaligero tam durus et abruptus est visus, ut *Desunt* praescripserit; quod servatum ab Iu. et Gr. posteriores moniti a Dion. Vossio cuncta cohaerere demonstrante sustulerunt. (*singuli* Vind. I. In Pal. et Goth. B. *Singulari-occurrebant* ob homoeoteleuton exciderunt.)

cuiusque] *huiusce* Cu. S. Pet. Leid. A. Hav. A. Vind. A.

sollertiae] *solertiae* Par. A. Vrat. C. Goth. B. Hamb. Med. a. Ven. bcdef. Ald. a. Gr. ab. St. Frell. Turr. cui codicum auctoritas h. l. et Civ. 2, 8 §. 3 et 15 §. 4 et Festi testimonium in *Sollum* p. 293, a, 15 et 298, b, 12 Müll. obstat.

et efficienda] „MSS. praeter unum alterumque, non *atque e.*" *ac e.* Vind. A. *atque e.* Hav. A. inc. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl.

quae ab quoque] Horum loco vacuum spatium est in Hav. A. *quae a q.* Dr. B. St. Gr. b. Frell. *qua ea q.* S. Leid. A. Vind. A. *ab quoquo* Duk. Dorv. Goth. B. edd. ante Ven. f. *quae a quoquo* Vind. C. *quae ab quocunque* Hamb. Cf. adn. cr. ad 4, 22 §. 6 et ad 6, 23 §. 9.

traduntur] *tradantur* Ox. Cu. S. Leid. A. Vind. A. Vasc. St. Gr. b. (Frell.) Oud. cui coniunctivus pronomini relativo adiunctus elegantior videbatur, quam indicativus. Eadem opinione ductum eum 6, 20 §. 3 et 22 §. 2 et 23 §. 9 et 28 §. 2 coniunctivum invitis codicibus vel tulisse vel intulisse vidimus. H. l. *tradantur* ad tempus et locum incertum significandum minime ineptum, *traduntur* rem simpliciter in facto positam demonstrans non minus aptum videtur, quam *arbitrantur* 6, 19 §. 4 in verbis *omniaque, quae vivis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt.*

§. 1 Singulari] Continuatur c. 19 extremum, cui si adiuncta haec essent, nemo in transitu haesitaret. Iam quae interiecta sunt de accusatione Vercingetorigis eiusque eventu, eorum neque initium idonea caret iunctura et exitus eodem redit, unde digressa erat narratio. Itaque nihil est quod h. l. desiderari possit. Nam decem illa milia hominum, quae Galli supra dicti sunt in oppidum submittenda censuisse, ea dubitari nequit quin re vera sint missa.

cuiusque modi] Cf. 5, 12 §. 5: *materia cuiusque generis.* Afr. 36, 1: *cuiusque modi generis hominum.*

occurrebant] Cf. adn. ad 4, 6 §. 1 et infra c. 24 §. 4.

ut est] Cf. adn. ad 3, 8 §. 3.

§. 2 laqueis falces avertebant] Pro *laqueis* Metaphrastes posuit ἁρπαγῶσι, quo nomine c. 84 §. 1 usus est pro *longuriis.* Laqueorum usum adversus arietes commemorat Vegetius De re mil. 4, 23: *laqueis captos arietes per multitudinem hominum de muro in obliquum trahunt et cum ipsis testudinibus evertunt.* Ab arietibus autem *falces* eodem auctore c. 14 non differebant nisi eo, quod arietum capita ferro vestita erant, falces vero trabes erant adunco ferro praefixae, *ut de muro extrahant lapides.* Itaque ad falces non aliter atque ad arietes faciebant laquei, et a Vegetio c. 23 referuntur inter

quas cum destinaverant, tormentis introrsus reducebant, et aggerem cuniculis subtrahebant eo scientius, quod apud eos magnae sunt ferrariae atque omne genus cuniculorum notum atque usitatum est. Totum autem 3

§. 2 destinaverant] *distinaverant* And. „Voss. unus" Voss. A. Egm. Fabr. Par. A. sec. Achaintr. *distinuerant* codices nonnulli sec. Cl. Vasc. Gr. b. (Frell.) *destinuerant* Vind. B. *destinaverat* Pal. Goth. B. *demostraverant* Hamb. Cf. adn. cr. ad 3, 14 §. 6. Recte Met. *κατασχόντες*.

apud] *apot* Dr. B. *aput* Dr. A. qui idem 1, 9 §. 3 a m. pr. exhibet. Praeterea 1, 2 §. 1 in Bonn. et 1, 50 §. 4 in Vind. A. legitur *aput*, in reliquis belli Gall. locis, qui undequadraginta sunt, codices in *apud* consentire videntur.

plura, quae dicit esse adversum arietes *vel falces* remedia. Neque secundum ea, quae Caesar paulo post c. 23 §. 5 de muris Gallicis refert, deerat ratio, cur falcibus potius, quam arietibus in hac oppugnatione uteretur. Sed tamen et Aduatucorum in Gallia muros eum ariete tentaturum fuisse legimus 2, 32 §. 1, et falces novimus non solum ad extrahendos de muris lapides, sed etiam ad detergendas pinnas nudandosque muros, ad coria et alia tegimenta detrahenda adhibitas esse. Cf. praeter Liv. 38, 5 §. 3 et 4, quem locum ad 3, 14 §. 5 adscripsi, Appianus Rom. hist. 7, 33: *δρεπάνοις ἀπὸ κάλων ἐπάλξεις τε κατέσυρε καὶ τὸ τεῖχος ἀπεγύμνου.* et 8, 16: *κριοῖς τὸ τεῖχος — τύπτων δρεπάνοις τε περισπῶν ὅσαι βύρσαι περὶ αὐτὸ καὶ ἄλλα σκεπαστήρια ἦν.* et adversus has quoque laqueis usos esse obsessos idem Appianus narrat: *βρόχοις τὰ δρέπανα περιέσπων* et *τὰ δρέπανα βρόχοις παρῆγον.* Avaricenses autem turres instruxisse muris easque coriis intexisse §. 3 traditur. Sic dubius h. l. relinquitur falcium usus.

tormentis introrsus reducebant] *Tormenta* Caesar plerumque machinas, quibus tela torquentur (2, 8 §. 2. 4, 25 §. 1 et 2. 7, 41 § 3. 81, 5. Civ. 1, 17 §. 3. 2, 2 §. 1 et 5.) interdum tela ipsa (Civ. 2, 9 §. 5. 3, 51 §. 8. 56, 1.) semel chordas seu funes machinarum dicit, Civ. 3, 9 §. 3 de Salonensibus: *praesectis omnium mulierum crinibus tormenta effecerunt*. Itaque Morus hic quoque tormenta suspicabatur *contortos funes* significare. Sed laqueos illos quid aliud fuisse putamus nisi funes vel duplicatos vel ab imo inflexos et revinctos, quibus falces caperentur et averterentur aversaeque destinarentur atque immotae tenerentur? Quas si deinde *funibus* intra muros reduci audiremus, novos nobis funes cum laqueis copulatos fingere et sollertiam Gallorum requirere cogeremur; *contortis* autem *funibus* reduci audientes etiam dubitare cogimur, an laquei non fuerint contorti. Praeterea desideramus adminiculi significationem, quo hominum, qui falces avertissent ac destinassent, vires augerentur adeo, ut easdem reducere possent. Itaque *tormenta* cum Lipsio Poliorc. 5, 8 interpretari praestat machinas, quales sunt ergatae (cf. Vitruv. 10, 16 §. 12) seu trochleae; quae interpretatio neque ab origine vocabuli neque ab usu scriptorum abhorret. Plinius Nat. hist. 34 §. 89 Sill. de Perillo tauri artifice: *huc a simulacris deorum hominumque devocaverat humanissimam artem: ideo tot conditores eius*

murum ex omni parte turribus contabulaverant atque
4 has coriis intexerant. Tum crebris diurnis nocturnisque eruptionibus aut aggeri ignem inferebant aut milites occupatos in opere adoriebantur, et nostrarum turrium altitudinem, quantum has cotidianus agger expresserat, commissis suarum turrium malis adaequa-

§. 3 turribus] *turibus* Hamb. om. Gott. Voss. C. Gu. Vrat. B. inc.

§. 4 altitudinem] *altitudini* And. Hav. A. Vind. A.

cotidianus agger expresserat] *cotidiani aggeres expresserant* Egm. Vrat. A. *quotidianas aggere expresserant* Leid. A. *quotidianas a. e.* Lips. *quotidiano aggere expresserant* S. *quotidianis a. e.* Dr. B. — *ager* — Vind. C. (*cotid.* pro *quotid.* scripsi cum Bong. A. Egm. Fabr. (Par. A.) Vrat. AB. Vind. I. *quottid.* Med. a. Ven. bcde. Cf. adn. cr. ad 1, 1 §. 3.)

malis] *alis* Dr. B. quemadmodum Ciacconius et Lipsii amicus Poliorc. 5, 7 scribendum putabant. κορυφαῖς Met.

laboraverant, ut ex ea tormenta fierent. Idem 10 §. 43 Hard. de luscinia: *omnia tam parvulis in faucibus, quae exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit.* Seneca Tranq. c. 1: *non ex arcula prolata vestis, non mille ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressa.* quibus locis omnibus de machinis et instrumentis aliis alibi cogitandum est. Et ad trochlearum vim lentius et certius operantem accommodatum est *reducere* verbum, in quo praepositio non repetitionem, sed regionem indicat diversam ab iis, quae verbis *avertebant* et *destinaverant* significatae sunt, et ad ipsos, qui ducebant, spectantem.

§. 3 turribus contabulaverant] non turribus contabulatis instruxerant, ut interpretatus est Forcellinus, cui a lingua obstat quod *contabulare* verbi notio absoluta neque indigens ullius neque patiens talis complementi est, a re, quod *totum murum omni ex parte* contabulasse turribus dicuntur; sed turribus exstructis et adminiculantibus continuam per totum murum tabulationem effecerant; quod quodmodo fieri potuerit, ex Hirtii loco 8, 9 ad 5, 40 §. 6 allato intelligitur. Atque huic interpretationi firmandae apta sunt Suetonii et Curtii verba, quorum alter Calig. 19 Xerxis mentionem facit, qui *Hellespontum contabulaverit,* alter 5, 7 §. 8 (cap. 23 Zumpt.) eiusdem exercitibus Europam inundatam dicit *contabulato mari molibus;* quibus in verbis *molibus* ablativus eandem atque h. l. *turribus* adminiculi significationem habet. Alias solis tabulatis sine turribus altiorem murum faciebant, ut ait Vegetius 4, 19.

§. 4 cotidianus agger] A parte, quae cotidie aggerebatur, translata ad totum appellatione *cotidianus* dicitur *agger*, fere ut *summus mons* et similia.

expresserat] Non ipse agger surgens et in altitudinem crescens fecerat ut turres quoque impositae surgerent, nisi forte non superne iniecta terra et materia, sed ab imo aggesta altiorem eum factum putamus; sed quod hominibus necessario faciendum fuerat surgente illo, ille ipse dicitur fecisse.

commissis suarum turrium malis] Turrium *malos*, lexicographis

bant, et apertos cuniculos praeusta et praeacuta materia 5 et pice fervefacta et maximi ponderis saxis morabantur moenibusque adpropinquare prohibebant. 23. Muri autem omnes Gallici hac fere forma sunt. Trabes di-

§. 5 et apertos cuniculos-prohibebant] om. cod. Brant. Voss. ABC. Leid. BC. Lov. Egm. Gott. Dorv. Pal. Par. A. Dr. B. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. DEF. Rom. a. Med. a. Ven. bcdef. Met. In Pet. Confl. haec omnia in margine a m. pr. sunt scripta. In Vind. CI. Ber. *et apertos cuniculos*, in Carr. et Duk. *apertos cuniculos* desunt. Pro *apertos cuniculos* Dr. A. *aperto cuniculo*, Ald. b. *apertos Cunicula*, pro *praeusta* Vind. C. *perusta*, pro *et* ante *praeacuta* Dr. A. *atque*, Ber. *etiam*, pro *maximi* Vind. A. *maxima*, denique *adpropinquare*, non *app.*, idem Vind. A. (Bong. A.) exhibet.

Cap. 23. §. 1 Muri autem omnes Gallici hac fere forma sunt] *Muris a. omnibus Gallicis haec f. f. est* V. C. Urs. Not. S. And. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. In. sqq. Vulgatam ante Scaligerum lectionem Oud. simpliciter „reliquis“ tribuit codicibus; sed in Bong. A. Pl. pro *Gallici hac* legitur *galliac*, item *ac* pro *hac* in Voss. A. Fabr. Par. A. Hamb. et *Gallici omnes* pro *o. G.* in Gott. Wh. Dr. A. Vrat. B. Gu. Vind. B., quorum ex primo Fabr. ordinem quidem adiectivorum inversum, sed casum et verbi dis-

nostris incognitos, trabes illas dixisse Caesar videtur directas, ad quattuor turris unius cuiusque angulos stantes, intra quas tabulata sunt, quae malos coniungunt, *commissos* autem seu coniunctos malos binos duarum turrium significare voluisse ita, ut ab una turri ad alteram tigna pertinerent, quibus tignis rursus turris instar tabulatum imponeretur, id vero non per totum murum, sed ea tantum ex parte factum esse, ad quam turres Romanorum in aggere exstructae spectarent.

§. 5 apertos cuniculos — morabantur] impediebant quo minus procederent eoque, quo tendebant, pervenirent; quod tamen efficere Avaricenses non poterant, nisi et a Romanis quoque cuniculos agi, et quibus locis agerentur, certiores facti essent et aditum sibi ad eos paravissent. Sed horum omnium scriptor unum tantum demonstrat, *apertos* cuniculos dicens, priora quasi relatu non satis digna lectori supplenda relinquit. Fieri autem potuit ut vel a speculatoribus, quemadmodum Apolloniatibus apud Vitruvium 10, 16 §. 9, res nuntiaretur Avaricensibus, vel, sicut Ambraciotis apud Livium 38, 7 §. 7, cumulus repentae terrae eminens index operis fieret, vel ipsi suis in cuniculis sub aggere sonitum fodientium Romanorum acciperent atque inde transversam sibi ad eorum cuniculos viam facerent et a latere eos aperirent et perforarent.

Cap. 23. §. 1 Trabes directae, perpetuae in longitudinem — conlocantur] Adiectiva h. l. qualitates significant non trabibus inhaerentes, sed collocatione effectas, unam in angulis conspicuam, quos ad exteriorem muri lineam adiectae pares utrinque seu rectos habent, alteram ad prioris cuiusque trabis ultimam posteriorisque primam partem pertinentem, quae partes nullo seiunctae spatio inter se contingunt, ita ut quae duae pluresve deinceps sive una pone alte-

rectae, perpetuae in longitudinem, paribus intervallis
2 distantes inter se binos pedes in solo conlocantur. Hae

crepantiam a Scaligeri lectione nullam, neque ex reliquis codicibus quicquam praeter *ac* ex Voss. A. affert. Denique Dübnerus, cui Par. A. ad manus fuit, tacite edidit *Muri sunt autem omnes Gallici hac fere forma*, quod sive ex ductibus erutum codicis illius, quem tamen Achaintrius et Beyerlius consensu in fine positum *sunt* habere testantur, sive ab ipso excogitatum probari non potest. Magis credi posset a Caesare scriptum *Muri autem omnibus Gallis hac fere forma sunt* diversis lectionibus originem dedisse, nisi verisimilius esset vulgatam ante Scaligerum, quam etiam Aldus tenuit, cum vitii aliquid traxisset, quale Bong. A. ostendit, licentius esse in altero genere codicum correctam, aut ipsum in Ephemeridibus dativum, in Commentario posuisse nominativum, qui magis usitatus esset. Cf. 6, 12 §. 8: *eo tum statu res erat.* 5, 41 §. 5: *sese tamen hoc esse in Ciceronem populumque Romanum animo.* Civ. 3, 57 §. 3: *Scipionem ea esse auctoritate.* Dativo usus est Seneca Nat. quaest. 7, 11 §. 2 de cometis: *forma eis non est una.*

directae] *derectae* And. Ox. *derecte* Hav. A. *directe* „Bong. A. Leid. A. al." Ven. f. Cf. adn. cr. ad 4, 17 §. 4 et 8.

conlocantur] Voss. A. Egm. Fabr. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. non *coll. collocant* Pet. Fabr.

§. 2 Hae revinciuntur] Ita vel *eae rev.* optimos quosvis, ut Bong. A. Leid. A. Voss. A. Ox. S. et alios, *aere* vel *ere v.* Carr.

ram collocatae sunt trabes, eae unius in longitudinem speciem praebeant perpetuitate. Non aliter *perpetuas* intellexisse videtur Metaphrastes *δοκὰς* (immo *δοκοὺς*) ponens *ἐπ' εὐθείας ἀλλήλαις οὔσας καὶ συνεχεῖς*, quae si legisset Lipsius, fortasse non interpretatus esset *solidas, non e partibus factas* (Poliorc. 3, 5 p. 149), quales scilicet fuisse trabes illas per se clarum erat neque omnino demonstrari adiectivo neque, si tamen, addi *in longitudinem* debebat, quod additamentum Lipsius, ne prorsus inutile esset, commate ab adiectivo separatum rettulit ad verbum *conlocantur* et interpretatus est *in longum non in altum*, quasi timendum fuisset scriptori, ne *in solo collocatae* trabes non iacentes, sed erectae stantes existimarentur, nisi *in longitudinem* collocatas diceret, quod eo sensu ne potuisse quidem dici videtur. Ceterum *perpetuas trabes* etiam singulares per certum spatium a prima eius parte usque ad ultimam pertinentes appellari posse Vitruvius docet 3, 3 §. 5: *in araeostylis autem nec lapideis nec marmoreis epistyliis uti datur, sed imponendae de materia trabes perpetuae.* etsi has quoque solidas potius, quam ex pluribus arte revinctis constantes intelligendas esse non tam adiectivum, quam res ipsa demonstrat. Ad eam vero, quam Caesar dixit, perpetuitatem declarandam valde opposita sunt verba tabulae Murator. a Forcellino allata: *semitam lapidibus perpetuis constratam recte habeto.* itemque Iosephi De bello Iud. 7, 8 §. 5 p. 426 Haverc. *δοκοὺς μεγάλας ἐπὶ μῆκος προσεχεῖς ἀλλήλαις κατὰ τὴν τομὴν συνέθεσαν*, quibus Lamb. Boius usus est contra Lipsium plaudentibus Oudendorpio, Moro et Garatonio ad Cic. Verr. 1, 46 p. 322. Neap. 217 Havn.

revinciuntur introrsus et multo aggere vestiuntur; ea autem, quae diximus, intervalla grandibus in fronte saxis effarciuntur. His conlocatis et coagmentatis alius 3

et septem suorum exhibere dicit Oud. *hae reviciuntur* Bong. A. *haere vic.* Par. A. *hac re vic.* Voss. A. *hae revincuntur* Vrat. A. (Egm. Fabr. *hae revinciuntur*) *hae re v.* Ven. cd. *hae res v.* Ven. e. *eae r.* Rom. a. Med. a. Ven. b. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. *hec r.* Vrat. C. *eae vinc.* Gu. *aere v.* Pet. Fabr. et Confl. Gott. Fabr. Bong. C. Carr. Ven. 1471 et inc. Elb. Ber. Ven. f. *ere v.* Gott. Wh. Vrat. B. Vind. B. *e rev.* Dr. A. *aere vintiuntur* Hav. A. Wh. (*—vinc.* Elb.) *aere vincuntur* Vind. I. *aere revinciuntur* Ort. Fabr. *hec r.* Hamb. *haec r.* „ed. Scal." immo Elz. 1635. (cf. adn. cr. ad 5, 15 §. 3 et Fleckeisen in *Rhein. Mus.* 1849. fasc. 2 p. 280.) *ea r.* Goth. B. Lips. 1586.

introrsus] „Leid. A. S. Cu. Egm. Carr. Ciacc. Lov." Oud. „Carraniensis codex et alius" Ciacc. „Cu. et MS. Lips. Poliorc. p. 178" Fabr. *extrorsus* „reliqui" Pet. Gott. Bong. A. Par. A. Hav. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Hamb. Vind. DEF. edd. ante St. (*extorsus* Ven. de.) P. Man. Ald. b. Turr. Lips. *extrorsusus* Goth. B.

fronte] *frontem* Hav. A. Vind. A. Cf. adn. cr. ad 2, 8 §. 2.

effarciuntur] *efferc.* Ox. Hav. A. Vind. A. *affarc.* Vind. B. *essarc.* Pal. Confl.

§. 3 conlocatis] Par. A. Vrat. A. (Bong. A.) et, qui *con* inter versus scriptum habet, Vind. A. non *coll.* (*locatis* Lov. ab Heinsio collatus Fabr. *collatis* Duk. Carr. cod. Turr. Bong. C. Hamb. Vind. DEI. edd. ante Ven. f. (*colatis* Ven. c.) Vasc. (Frell.) Gr. b.)

§. 2 Hae revinciuntur introrsus] Pronomen easdem illas, quae modo perpetuae in longitudinem collocari dictae sunt trabes demonstrat, quas *introrsus revinciri* audientes de vinculis cogitare debemus ab extrema prioris cuiusque trabis parte ad primam posterioris pertinentibus et firmam compagem tangentium sese trabium efficientibus. Ea enim adverbii vis est, reliquis in locis (2, 18 §. 2. 6, 10 §. 5. 7, 22 §. 2) conspicua, neque verbi significatio obstat, de qua cf. adn. ad 4, 17 §. 7. Lipsius et recentiores de transversis trabibus cogitarunt, quarum in verbis Caesaris nullum vestigium apparet.

multo aggere vestiuntur] h. e. ad latera et superne adiecto circumdantur eaedem illae trabes perpetuae. Ad dictionem cf. Lucani Phars. 2, 678: *tunc aggere multo Surgit opus.* Heldius in tertia quartaque editione et Antonius Eberz in Annalibus Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft inscriptis a. 1847 p. 599 aggerem interpretantur ad extremas trabes ab oppido adiectum; quae si scriptori mens fuisset, neque in firmitatis ratione reddenda huius aggeris mentionem praetermissurus neque vero eo usurus fuisset verbo, quod et propria et translata significatione in rebus vel undique vel pluribus ex partibus tegendis circumdandisque dici solet.

grandibus in fronte saxis effarciuntur] explentur ita, ut neque vacui quicquam in fronte sive inter capita trabium neque aggeri ibi locus relinquatur. Quam longe introrsus pertineant saxa, non magis definitur, quam quousque intus adiectus pateat aut surgat agger:

insuper ordo additur, ut idem illud intervallum servetur, neque inter se contingant trabes, sed paribus intermissae spatiis singulae singulis saxis interiectis arte
4 contineantur. Sic deinceps omne opus contexitur, dum
5 iusta muri altitudo expleatur. Hoc cum in speciem va-

coagmentatis] *eo agmentatis* Dr. B. *coagminatis* Gott. Ort. Leid. C. Voss. BC. Carr. cod. Turr. Vrat. A. et a m. pr. B. Vind. E. Gu. *coagminatis coagmentatis*, Bong. A. Voss. A. Egm. Par. A. *coagminatis et coagmentatis* Vind. F. edd. ante Ber. *coagminatis et coaugmentatis* Lov. Duk. Dorv. Vrat. C et a m. s. B. Goth. B. Vind. D. Ber. Hamb. (hic — *coaum.*) Dr. A. (— *coaugum.*) Pal. Confl. (— *coaugemenatis*).

additur] *aditur* Vind. B. *additus* And. *addicitur* Dr. B. Vind. E. *adicitur* Vrat. C. Goth. B. *adiicitur* Dorv. (Bong. C. Pal. Confl. Vind. DF.) edd. excepta Ven. f. omnes. Ne id quidem male. Cf. Civ. 3, 66 §. 4 *maiorem adiecerat munitionem.* Sed aeque bonum est alterum, quod tanto maiorem a codicibus habens auctoritatem negligi ab Oud. non debebat. Cf. Civ. 3, 54 §. 1 *noctu magnis additis munitionibus.*

intermissae] *intermissis* Leid. A. quemadmodum scribendum putabat Hotomannus, sine idonea ratione, ut monstravit Heldius. *intermisse* (Rom. a.) Ven. ef.

§. 4 iusta] *iuxta* Bong. A. Pet. Egm. Ox. Dr. AB. Vrat. A. *vix* Voss. AB.

expleatur] *compleatur* Ox. Leid. A. S. Hav. A. Vind. A. quod et ipsum ferri potest.

§. 5 cum] *tum* Leid. A. Duk. Bong. C. Vind. CI. Cf. adn. cr. ad 5, 4 §. 3. *enim* Ald. b. Lips.

tantum *grandia* in fronte saxa, *multo* aggere vestitae trabes dicuntur, earumque rerum non ad amussim aequam omnium quoquoversus magnitudinem fuisse consentaneum est. Opponuntur autem saxa aggeri, eaque verborum collocationis ratio est.

§. 3 alius insuper ordo additur] item trabibus constans, quae eadem ratione eodemque intervallo atque infimae collocantur et introrsus revinciuntur et aggere vestiuntur et cum saxis coagmentantur; quarum rerum duae tantum, una, quae ad intervallum, altera, quae ad saxa pertinet, in sequentibus commemorantur, reliquae ut per se intelligendae omittuntur.

neque inter se contingant trabes] sc. secundi ordinis, quae, cum idem illud, quod in primo, intervallum servetur, non magis inter se contingunt, quam infimae, sed pariter binos inter se pedes distant. Has vero insuper additas et illas infimas item non inter se contingere, quae Lipsii et plerorumque ex recentioribus opinio est, his quidem verbis non significatur, neque ita, ut illi volunt, statui potest. Trabes enim secundi ordinis non in trabibus, sed in saxis primi, saxa autem in trabibus collocari atque ita fieri, ut trabes inter se non contingant, statuunt. Id scriptor si docere voluisset, verbo demonstrare et mentionem facere primi ordinis debuisset. Ceterum quod illis necessarium videbatur, quodque re vera aliquid ad defendendum ignem valebat, id *multo aggere*

rietatemque opus deforme non est, alternis trabibus ac saxis, quae rectis lineis suos ordines servant, tum ad utilitatem et defensionem urbium summam habet opportunitatem, quod et ab incendio lapis et ab ariete materia defendit, quae perpetuis trabibus pedes quadragenos plerumque introrsus revincta neque perrumpi

quod et] *et* om. Bong. A. Pl.
quadragenos] *quadrigenos* Vind. C. *quadringenos* Bong. A.

vestitae trabes inferiores ultro praestabant.

§. 5 in speciem varietatemque] Praepositionis significatio, cum ad utrumque nomen relatae una eademque esse debeat, alia esse nequit, quam illa, qua 5, 29 §. 5 suam sententiam Titurius *in utramque partem* esse tutam dicit. Solum quidem *in speciem* aliter dictum est non modo 5, 51 §. 3 in *obstructis in speciem portis*, sed etiam apud Cic. Verr. 5, 33 (§. 86): *Egreditur in Centuripina quadriremi Cleomenes e portu, sequitur Segestana navis, Tyndaritana, Herbitensis —: praeclara classis in speciem, sed inops et infirma propter dimissionem propugnatorum atque remigum;* ad quorum tamen similitudinem etiam hic locus, si additum non haberet *varietatemque*, ita redigi posset, ut praepositio non ad partem, in quam spectatur, sed ad rem, quae affectatur et petitur, referretur.

quae rectis lineis suos ordines servant] Quod *suos* ordines servare dicuntur trabes et saxa, hos ordines diversos esse docemur ab illis, quos §. 3 collocatis et coagmentatis cum saxis trabibus effici vidimus, qui communes sunt trabibus cum saxis, rectis et ipsi, ut videtur, lineis in latitudinem collocati. Hi vero, qui alii sunt trabium, alii saxorum, in altitudinem surgentes cogitandi et *rectae* non ad libram, sed ad perpendiculum *lineae* intelligendae sunt. Neque enim ideo, quod agger inter trabes interiectus est, minus hae ordines suos servant, quam saxa, quae ne ipsa quidem omnia sine calce aut mortario inter se apta esse credibile est. Ceterum non nego etiam ita, ut Lipsio videbatur, alternantes trabes et saxa rectis lineis, non curvis, suos ordines servare dici potuisse, sed eas diametros sive in obliquum ductas esse et totum opus speciem praebere tessellati, id vero demonstrari a scriptore, non divinandum relinqui lectori debuisse. Quod cum neque h. l. neque §. 3 factum sit, Lipsium et plerosque errasse, Heldium hac dumtaxat in parte verum vidisse arbitror.

perpetuis trabibus pedes quadragenos plerumque introrsus revincta] Ut supra trabes perpetuas introrsus revinciri dixit, ita h. l. *materiam*, quae perpetuis trabibus in longitudinem collocatis revinctisque constabat, breviter *perpetuis trabibus revinctam* demonstrat addita longitudinis ipsius, quae esse solebat, significatione; quam qui sero fieri putant ideoque has trabes transversas interpretantur, hi transversarum, si quae essent, longitudinem ad operis firmitatem multo minoris, quam directarum, ex quibus crassitudo muri penderet, perpetuitatem vero nullius omnino momenti esse non reputant, scriptorem autem iisdem vocabulis res diversas significantem quasi consulto tenebras lectoribus obiicientem faciunt. Qui si ita, ut par est, sibi constat, non sine ratione structurae, quae omni-

neque distrahi potest. **24.** His tot rebus inpedita oppugnatione milites, cum toto tempore frigore et adsiduis imbribus tardarentur, tamen continenti labore omnia haec superaverunt et diebus XXV. aggerem latum pedes CCCXXX., altum pedes LXXX. exstruxe-

Cap. 24. §. 1 His] Bong. A. Pl. Par. A. Dr. AB. Vrat. A. Vind. ABCF. Gu. Hav. A. edd. ante P. Man. Frell. Turr. *hiis* Gott. Wh. Vrat. BC. Hamb. *iis* Goth. B. P. Man. Ald. b. sqq.
inpedita] Voss. A. (Bong. A) Par. A. non *imp.*
tempore frigore] *t. et f.* Turr. *t. luto f.* Ursini liber, S. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. margo Pet. Lips. Iu. sqq. Haec lectio repetita ex Ephemeridibus videtur, in quibus scriptor id, quo maxime tardari opus et aggerem, quo minus perficeretur, impediri necesse esset, vel solum vel una cum frigore et imbribus, quorum vicissitudine illud effectum esset, commemorandum putasset. Certe glossemati similis non est. Neque copula post *frigore*, quam Dr. A. inter versus scriptam habet, consistere cum ea nequit, si frigore et imbribus effectum esse dicitur ut luto tardarentur.
adsiduis] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. non *ass.*
tardarentur] Bong. A. S. Ox. Hav. A. Vind. A. Rom. a. Med. a. Ven. bcde. Ald. a. Gr. a. St. P. Man. Turr. Iu. sqq. *traderentur* Voss. A. Egm. Par. A. Vrat. A. *transderentur* Ald. b. *turbarentur* Leid. B. Dr. B. Vind. F. Ven. 1471 sec. Elb. Ber. Vasc. Gr. b. (Frell.) Lips. (Lipsius secutus videtur Ursinum, qui dum scribit in Emendationibus „*Milites cum toto tempore, luto, frigore, et assiduis imbribus turbarentur*). Ita legitur in meo libro.“ fortasse nihil praeter additum *luto* vocabulum notare voluit, *turbarentur* ex Gr. b., quae ad manus esset, rettulit.) *terrerentur* Carr. Lov. „5 alii“ Gott. Lbb. Brant. Bong. C. Pal. cod. Turr. Dr. A. a m. sec. Vrat. BC. Hamb. Gu. Vind. BCI. inc. *terrentur* Goth. B. et a m. pr. Dr. A. *tenerentur* Flor. (Ven. f.) *conarentur* velut ex Lipsii coniectura in Fabr. adscriptum est.

bus muris ubique eadem erat, descriptione absoluta crassitudinis, quae *plerumque* erat, mensuram et modum ostendit. Ablativi *perpetuis trabibus* neque ita absoluti sunt, ut paulo ante *alternis trabibus ac saxis*, neque sic cum *revincta* cohaerent, ut 3, 13 §. 5 *ferreis catenis* in verbis *ancorae pro funibus ferreis catenis revinctae*, sed accuratius definiunt id, quod *revincta* significat, et trabium perpetuitatem cum eo coniunctam cogitari iubent. Accusativi *pedes quadragenos* ex verbo *revincta* pendent et spatium, per quod revincta materia pertinet atque extenditur, tamquam ab hac effectum proponunt. Similiter infra c. 72 §. 2: *reliquas omnes munitiones ab ea fossa pedes quadringentos reduxit.*

Cap. 24. §. 1 His tot rebus] quae c. 22 et 23 sunt demonstratae. Nam muri quoque ratione impediri oppugnationem necesse erat, neque inepte eam scriptor hoc potissimum loco describendam existimavit.

aggerem] Perperam Metaphrastes h. l. χῶμα et §. 2 et 4 μηχανὴν posuit, fortasse in errorem inductus eo, quod is paulo post *murum hostium paene contingere* dicitur, et memor illorum, quae 2, 32 §. 1 scripta sunt, *si prius, quam murum aries attigisset, se dedidissent*, quae recte vertit

runt. Cum is murum hostium paene contingeret, et 2
Caesar ad opus consuetudine excubaret militesque hortaretur, ne quod omnino tempus ab opere intermitteretur, paulo ante tertiam vigiliam est animadversum fumare aggerem, quem cuniculo hostes succenderant; eo- 3
demque tempore toto muro clamore sublato duabus portis ab utroque latere turrium eruptio fiebat, alii 4

§. 2 is] om. Bong. A. *his* Voss. A. Egm. Fabr. Hav. A. Dr. AB. Vrat. A. Gu. Vind. BC. Ven. f. *hiis* Gott. Vrat. C. Hamb.
et] om. „MSS. 10" Voss. A. Egm. Gott. Lov. tres Conf. Bong. A. Par. A. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. CKI. cod. Turr. edd. ante Ald. *cum* Dr. B.
consuetudine] *ex c.* Pet. *consuetudinem* Bong. A. (*—nē* sec. Pl.) *consuetum* Duk. cod. Turr. Bong. C. Vind. CI.
hortaretur] *cohortaretur* And. Ox. S. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. quod deterius non erat. Sic. c. 29 §. 1 *consolatus cohortatusque est, ne se admodum animo demitterent.* 86, 3 *cohortatur, ne labori succumbant.* Contra 5, 38 §. 2: *hortaturque, ne occasionem dimittant.* Infra c. 62 §. 5 in And. Ox. Hav. A. Vind. A pro *hortabatur* est *cohortabatur* et communis est in verbis compositis librariorum inconstantia. (*ort.* Dr. B. Hamb.)
tertiam] *III.* Ald. b. Lips. sqq.
est animadversum] *a. e.* Vind. A. Cf. adn. cr. ad 2, 27 §. 1.
§. 3 eodemque] eodem Ox. S. Leid. A. St. „recte". Scilicet non magnopere desideraretur, si abesset, copula, sed plurium periculorum simul imminentium significationem minime ineptam habet.
utroque latere] *utraque parte* Leid. A. (*—later—* corr. Dr. A.)

πρὶν ἢ τὸν κριὸν πρὸς τῷ τείχει γενέσθαι. Tamen §. 5 posuit *χῶμα.* Caesarem vero mirari licet latitudinem quidem et altitudinem aggeris significandam putasse, longitudinis autem mentionem nullam fecisse; nisi forte eadem haec ubique erat, et certo ab oppidi oppugnandi moenibus intervallo initium fieri aggeris solebat.

§. 2 excubaret] Nulla causa videtur, qui minus proprie hic, quam infra §. 5 dictum accipiatur. Ipsa, quae proxime praecedunt, a metaphora declinant.

ne quod omnino tempus ab opere intermitteretur] His verbis significari id, quod Caesar milites ut caverat ne fieret, non ne ipsi facerent, hortaretur, cum omnino adverbium adiectum, tum passivum positum pro activo, quod loci in adn. cr. ad *hortaretur* adscripti habent, demonstrat. Similiter 4, 25 §. 5: *cohortati inter se, ne tantum dedecus admitteretur.* Cf. ad c. 27 §. 2 adscripta. De verbo *intermitteretur* dictum est ad 5, 11 §. 4.

paulo ante tertiam vigiliam] Haec temporis significatio insolentius ad apodosin adiecta et tamen ad protasin quoque eiusque partem tertiam referenda, cuius partis alia atque primae et secundae ratio temporis haec est, ut, cum agger haud dubie iam prius paene contingeret murum et Caesar prius excubaret, hortatio in idem tempus incideret, quo fumare agger animadverteretur, haec igitur res non minus,

faces atque aridam materiem de muro in aggerem eminus iaciebant, picem reliquasque res, quibus ignis excitari potest, fundebant, ut quo primum occurreretur, aut cui rei ferretur auxilium, vix ratio iniri posset. Tamen, quod instituto Caesaris semper duae legiones pro castris excubabant pluresque partitis temporibus erant in opere, celeriter factum est ut alii eruptionibus resisterent, alii turres reducerent aggeremque interscinderent, omnis vero ex castris multitudo ad restinguendum concurreret. 25. Cum in omnibus locis consumpta

§. 4 materiem] „Bong. A. And. Ox. Lov. Gott. Voss. C. Inc. *materiam* MSS. plerique et Edd. qdd." *maleriam* Par. A. Vrat. AC. Goth. B. Hamb. Vind. A. Rom. a. Ven. def. Ber. Gr. ab. St. Frell. Turr. Cf. adn. cr. ad 4, 17 §. 8.

occurreretur] S. Leid. A. Par. B. Hav. A. Vind. A. Iu. sqq. Reliqui libri cum editis ante Scaligerum simplex habent *curreretur* (Hamb. *curretur*) quo Caesar neque alibi usus reperitur neque h. l. potuit uti. Quo *currat*, quaerere fingitur is, qui animo consternatus est, qualem Euclionem facit Plautus Aulul. 4, 9, 1: *Perii, interii, occidi. Quo curram? quo non curram?* neque res ea est, cuius aliquis rationem ineat, ut recte dici queat *vix ratio posse iniri*. Compositum vero aptissimum et prorsus eodem sensu usurpatum est 3, 4 §. 2: *ut quaeque pars castrorum nudata defensoribus premi videbatur, eo occurrere et auxilium ferre.*

§. 5 semper duae] Voss. A. Egm. Gott. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Gu. Vind. BEI. edd. ante Ald. *duae* Hamb. Vind. F. *duae semper* (Hav. A.) Vind. A. Ald. a. sqq. tacente Oud.

pluresque] *duaeque* And. Ox. margo Goth. B. Ald. ab. Gr. ab. P. Man. Vasc. (Frell.) Turr. Lips. „melius; nam alternatim excubabant et opus faciebant." Hotom. Is easdem legiones partim excubuisse pro castris, partim in opere fuisse singulis noctibus existimasse videtur. Qui si sensus est lectionis Aldinae, non melior haec, sed peior habenda est, cum neque tantum laborem iisquam imperfecti coniunctivus *cum* coniunctioni additus (*contingeret, excubaret, hortaretur*) ab ipsa coniunctione temporis demonstrandi vim abisse docet, cuius in locum nexus eius, qui inter partes totum efficientes intercedit, significatio videtur successisse. Nam causae quidem notio, quam vulgo propter coniunctivum inesse in ea putant, hic locum non habet, et partium nexus non minus, quam causae et effectus in cogitatione positus et ab eius, qui verba facit, iudicio et voluntate profectus coniunctivum vel requirit vel admittit. Simili ratione Hirtius 8, 43 §. 4: *Cum pertinaciter resisterent oppidani magnaque parte suorum siti amissa in sententia permanerent, ad postremum cuniculis venae fontis intercisae sunt atque aversae.*

§. 5 partitis temporibus] Cf. adn. cr. ad *pluresque*. 6, 6 §. 1 *partitis copiis*. Ib. 33, 1 *partito exercitu*.

omnis vero] De adverbio v. adn. cr. ad 1, 12 §. 2.

iam reliqua parte noctis pugnaretur, semperque hostibus spes victoriae redintegraretur eo magis, quod deustos pluteos turrium videbant nec facile adire apertos ad auxiliandum animadvertebant, semperque ipsi recentes defessis succederent omnemque Galliae salutem in illo vestigio temporis positam arbitrarentur, accidit inspectantibus nobis quod dignum memoria visum praetereundum non existimavimus. Quidam ante portam 2
oppidi Gallus, qui per manus sevi ac picis traditas gle-

dem iniunctum esse verisimile sit, et quod ad *erant in opere*, non ad *excubabant* additum est *partitis temporibus*, excubias quidem per totam noctem iisdem, opus vero non item faciendum fuisse demonstrat. Sed lectio illa aliam admittit interpretationem. Reliquae enim legiones, quae praeter duas excubantes sex numero erant, nocturna tempora ita partita habere potuerunt, ut duabus labore functis duae aliae succederent. Sic singulis temporibus duae, singulis autem noctibus plures, quam duae semper in opere erant, constantes illae ex bis terve duabus, quibus singula tempora partitione obvenerant. Itaque suspicari licet *duae*, ut magis definitum reique praesenti accommodatum, in Ephemeridibus locum habuisse.

Cap. 25. §. 1 pluteos turrium] „Sic MSS. et Edd. Vett. non *t. pl.*" *t. pl.* Goth. Wh. Dr. A. Vrat. B. Vind. B. Gu. Gr. Dav. Cl. (*pl. turium* Hamb.)

animadvertebant] *advertebant* Pet. *animum advertebant* And. Ox. (Hav. A.) Oud. qui eam scribendi rationem in superioribus libris omnino bis, 1, 24 §. 1 et 5, 18 §. 2, a codicibus satis tutam cum Davisio exhibuit (quamquam L. 5 *animadvertit* non solum in Vrat. A. Goth. A. Vind. BD. sed etiam in Hav. A. Vind. A. et sec. Whittium in Gott. cui Fabr. divisionem tribuit, exstat) in reliquis locis fere ex uno duobusve alterius generis libris recepit. Cf. 4, 32 §. 3. 26 §. 3. 25 §. 1. 12 §. 5. 1, 52 §. 1.

omnemque Galliae salutem in illo vestigio temporis positam arbitrarentur] om. Vind. D. edd. ante Ber. (*omnesque* etc. Pal. Vrat. C. Goth. B. — *positam habitarentur* Hamb.

praetereundum] *praetermittendum* And. Ox. cum edd. excepta sec. Elberl. inc. omnibus.

§. 2 qui] V. C. Urs. And. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Lips. sqq. om. reliqui codices et editiones ante Lips. nec legit Petrar-

Cap. 25. §. 1 pluteos turrium] Curtius 5, 3 §. 7 (cap. 10. Z.): *procaesaque materia cratibus et pluteis faciundis, ut qui turres admoverent, extra teli iactum essent.* Similiter h. l. plutei interpretandi videntur ii, quibus protecti milites antea admovissent, tunc reducerent turres, non diversi illi ab iis, *qui ad similitudinem obsidis contexuntur e vimine et ciliciis vel coriis proteguntur ternisque rotulis, quarum una in medio, duae in capitibus apponuntur, in quamcunque partem volueris, admoventur more carpenti*, quemadmodum scribit Vegetius 4, 15; qui si cum imis turribus coniuncti erant, *plutei turrium* dicun-

bas in ignem e regione turris proiiciebat, scorpione ab
3 latere dextro traiectus exanimatusque concidit. Hunc ex proximis unus iacentem transgressus eodem ille munere fungebatur: eadem ratione ictu scorpionis exani-
4 mato altero successit tertius et tertio quartus, nec prius ille est a propugnatoribus vacuus relictus locus, quam restincto aggere atque omni parte summotis hostibus

cha 16, 36. Omisso relativo eadem huius sententiae fit conformatio, quae sequentis est: *Quidam Gallus proiiciebat*: *concidit. Hunc transgressus fungebatur*: *successit tertius.* Idque ego ferendum putarem, si nihil omnino in iis libris, qui omittunt *qui*, temere omissum, in iis, qui habent, non temere adiectum viderem. Nunc, cum et alibi et in hoc Commentario saepius contra factum videam, scriptorem ipsum variandae orationi consuluisse et coeptum verbis *ante portam oppidi* descriptionem his *qui proiiciebat* perfecisse, rem dignam memoria visam, quae acciderit, simpliciter verbo *concidit* demonstrasse puto.

traditas] *transditas* Ald. b. Lips. sqq. (*traditis* Dr. A. Vrat. B. Gu. *transditis*... Fabr. Vind. B. *traditi* Hamb. *traditos* Ber.)

glebas] *globos* Ber.

traiectus] *traniectus* Hamb. *transiectus* Ald. b. Lips. sqq.

§. 3 altero] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Lips. sqq. *alteri* reliqui codices et editiones. Quod qua re illatum videatur, in adn. cr. ad 5, 27 §. 5 ostendi. Ablativus ad rei gravitatem tanto aptior est dativo (cf. ad 4, 21 §. 6 adscripta) ut nullo modo vereri potuerit scriptor, ne, si *altero* posuisset, id lectores an pro dativo accipiendum esset, dubitarent.

§. 4 omni parte] Ita libri scripti editique iidem, qui *altero* habent: *o. illa p.* Leid. B. *o. ex p.* codex Ciacconii et Par. B. *o. ea p.* reliqui cum Metaphraste (*καὶ πάντων τῶν ταύτῃ ὄντων πολε-*

tur, quasi partes earum; si minus, tamen, quod sine eis turrium usus et administratio difficilis et cuique earum certus pluteorum numerus attributus esset, recte habet genitivus. Quo minus autem superioribus turrium partibus attexta munimenta interpretemur, de quibus cogitasse videtur Gesnerus in Thesauro hic turribus scribens *pluteos* fuisse pro *lorica*, aut Morum sequamur, qui secundum Metaphrasten (*τὰ τῶν πύργων στέγη*) in indice posuit *turrium tecta*, maxime impedit hoc, quod deustis pluteis factum esse dicitur ut non facile *aperti ad auxiliandum adirent.* Auxiliaturis enim eiusmodi munimenta aditum ad turres auxilii-que lationem et turrium reductionem tutiorem reddere non poterant. Quamvis igitur plutei illi, quos infra c. 41 §. 4 Fabius dicitur vallo castrorum suorum addituros fuisse, itemque illi, quorum atque aggeris ad commissuras c. 72 §. 4 grandes cervos eminuisse docemur, loricae nomine appellari potuerint et altero loco ab ipso scriptore sint appellati, hos quidem turrium pluteos ab iis, quae 5, 40 §. 6 turribus pinnae loricaeque ex cratibus attextae vocantur, diversos existimare debemus.

vestigio] Cf. adn. cr. ad 4, 5 §. 3.

§. 2 concidit] Cf. adn. ad 6, 40 §. 7.

finis est pugnandi factus. 26. Omnia experti Galli, quod res nulla successerat, postero die consilium ceperunt ex oppido profugere, hortante et iubente Vercinge-torige. Id silentio noctis conati non magna iactura suo- 2
rum sese effecturos sperabant, propterea quod neque longe ab oppido castra Vercingetorigis aberant, et palus, quae perpetua intercedebat, Romanos ad insequendum tardabat. Iamque haec facere noctu apparabant, 3

μίων ἡττηθέντων) quod rem parum dignam memoria reddens probari non potest, corrigi facillime ita, ut in Ciacconii libro et in Par. B. factum dicitur, potest, cum et 5, 43 §. 7 huiusque libri c. 22 §. 3 et 36 §. 5 *ex omni parte* certum, et alibi, e. c. 5, 40 §. 2, *ex* a librariis in *ea* mutatum sit. Sed male inculcati pronominis in utroque genere codicum exempla non rara sunt, velut *ei* 1, 42 §. 6 et 7, 64 §. 4, *eo* 7, 28 §. 5 et 8, 29 §. 4 et 55 §. 2, quo loco Oud. de Bongarsiano quemadmodum h. l. Pl. tacet. Itaque lectionem haud dubie bonam (cf. 5, 15 §. 1) ab iisdem libris, qui paulo ante meliora dederunt, oblatam cum Oud. tenere non dubitavi.

summotis] Bong. A. Par. A. Vrat. ABC. Goth. B. edd. ante P. Man. Frell. Turr. non *subm.* (In Ven. d. excidit *u.* *sumotis* Hamb. *semotis* Dr. A.)

Cap. 26. §. 2 sperabant] *putabant* And. Ox. Hav. A. Vind. A. et vulgata pro varia lectione adscripta S.

palus, quae perpetua] *palus*, *perpetua quae* Oud. ut elegantius scripsit secundum S. Leid. A. assentientibus Hav. A. et Vind. A. in quo tamen *que* tamquam encliticum est ad *perpetua*, ut in Ven. de. ad *palus*, in Vind. C. ad *paulus* (nam ita in hoc atque Pl. teste etiam in Bong. A. scriptum est) adiectum. (Idem Vind. C. pro *perpetua* habet *propterea.*) Elegantiae, quam Oud. interpunctione tenuit, certius a scriptore prospectum est verborum collocatione.

§. 3 haec] „Bong. A. Voss. A. Leid. A. Lov. Pet. al. inc." Gott. Egm. Par. A. Hav. A. Vrat. A. Gu. Vind. A. *id* Ven. f. *hoc* reliqui codd. et edd. quod ad praecedens *id* accommodatissimum et facta comparatione cum eo, quod c. 43 §. 2 legitur *haec fa-*

Cap. 26. §. 2 conati — sperabant] Quod illi, si noctu facere conati essent, sine magna iactura sese effecturos sperabant, id *conati sperare* dicuntur, translato ab effecturis ad sperantes, quia iidem erant, praedicato, plane ut 5, 39 §. 4: *hanc adepti victoriam in perpetuum se fore victores confidebant;* quem locum Whittius in praefatione contulit, Heldius ipsum silentio praeteriit, hoc nostro autem, ut legitime constructa videri oratio possit, verbo *conari* molitionem significari statuit rei cuiusdam mediae inter consilii captionem et efficiendi apparationem, quae diversa ab utraque quasi transitum faciat ab una ad alteram; cuiusmodi res neque omnino facile cogitari neque quam illi tum moliti sint, dici potest. Certe quam Heldius demonstrat, *mit der Ausführung des Beschlusses umgehen und auf dieselbe bedacht sein*, ea non

cum matresfamiliae repente in publicum procurrerunt flentesque proiectae ad pedes suorum omnibus precibus petierunt, ne se et communes liberos hostibus ad supplicium dederent, quos ad capiendam fugam naturae et
4 virium infirmitas inpediret. Ubi eos in sententia perstare viderunt, quod plerumque in summo periculo timor misericordiam non recipit, conclamare et signi-
5 ficare de fuga Romanis coeperunt. Quo timore perterriti Galli, ne ab equitatu Romanorum viae praeoccupa-

ciunt, rei convenientius videtur. Tamen alia est verbi *efficere*, alia simplicis *facere* vis, et ad unum illud, quod eis in consilio erat, efficiendum pluribus opus erat factis, quorum etiam significatio inest in verbo *apparabant* (cf. Alex. 7, 1 *in apparanda fuga*) quae cum omnia eodem pertinerent, recte plurali numero demonstrantur. Itaque *haec* interpretari licet *ea*, *quae ad hoc pertinent*, et in memoriam vocare talia, quale illud Ciceronis Acad. 1, 11 (§. 41) *feretis haec?* de quibus agit Wopkensius Lect. Tull. 1, 4 p. 22—24 Hand.

petierunt] *petiverunt* S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Cf. adn. cr. ad 4, 27 §. 4 (*pecierunt* Med. a.)

inpediret] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. non *imp.* (— *pediebat* Leid. A.)

§. 4 in sententia perstare] „Hoc ordine MSS. plerique. *praes.* Bong. A. Voss. C. male. *sententiam* Dorv. cum Rhell. et Gland.“ Scilicet ante Oud. editi praeter Ven. f. primum verbo locum tribuunt cum Pal. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Hamb. Vind. I., accusativum autem, quem Oud. ex uno Dorv. affert, editiones ante Gr. a. omnes praeter Ven. f. exhibent cum Pal. Dr. B. Vrat. C. et m. pr. Goth. B. eumque Rhellicanus quasi Graeca dicendi forma uso scriptore ferebat, Glandorpius cum Ciceroniano *in tabulas perscribere* et Caesariano *in potestatem habere* comparabat; denique *praestare* pro *perstare* communi errore scriptum est in Bong. A. Pl. Vind. AF. *perstrare* in Hav. A.

recipit] *recepit* Bong. A. (cum *i* super *e* sec. Pl.) Voss. B. (*reccipit* Hamb.)

minus, quam prima in cogitatione et voluntate consistit et ab illis tum interdiu non minus, quam silentio noctis fieri poterat et fiebat. Nec satis apte confert 6, 4 §. 1: *Acco — iubet in oppida multitudinem convenire. Conantibus prius, quam id effici posset, adesse Romanos nuntiatur. Necessario sententia desistunt.* Ibi enim *conantes* sunt convenientes et facere id, quod iussi sunt, apparantes.

§. 3 ad capiendam fugam — inpediret] Cf. ad. 2, 24 §. 1 adscripta et adn. cr. ad 3, 19 §. 4.

§. 5 ne — viae praeoccuparentur] Simili ratione haec ad *quo timore* addita sunt atque 5, 4 §. 4 *suam gratiam inter suos minui* ad *id factum*. Ceterum non est quod harum viarum mentionem in superioribus a scriptore factam non esse mireris aut pugnare hoc cum illo, quod c. 15 §. 5 et 17, 1 de uno ad oppidum aditu dictum est, putes. Unus enim oppugnationis erat aditus

rentur, consilio destiterunt. 27. Postero die Caesar promota turri directisque operibus, quae facere instituerat, magno coorto imbre non inutilem hanc ad ca-

§. 5 consilio] *a consilio* Leid. B. Cf. adn. cr. ad c. 12 §. 1.

Cap. 27. §. 1 directisque] *et directis* inc. *derectisque* V. C. Urs. cod. Steph. sec. Hotom. Voss. A. Par. A. Hav. A. *derelictisque* Leid. B. *erectisque* R. Voss. B. Bong. C. Dr. B. Vind. 1. et inter versus Duk. *perfectisque* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Dorv. et a m. pr. Duk. Vrat. C et a m. sec. B. Goth. B. Vind. CD et, *al. errectis* in marg., F. edd. ante Lips. *καὶ — συντελέσας* Met. *perfectis* Vind. A. Id quamvis aptum ad sequentia *quae facere instituerat* (*instituit* Vind. A. *instituerant* Vind. C. et *u* superne adiecta Dr. B.) et aggerem, qui c. 24 §. 2 paene contingere murum dictus est, pariter ac reliqua opera iam perfectum satis commode demonstrans, tamen post verba *promota turri* (*permota* „MSS. 3" Vrat. C. inc. *premota* Vind. C. *remota* Hamb.) vix potuit locum habere. Frustratur enim iniectam his verbis spem et quid reliquis operibus factum sit, audire exspectantes aliud docet, quod doceri nihil iam attinebat. Prorsus vero satisfacit *directis*, si omnia opera ita collocata et disposita significat, ut ad impetum in moenia faciendum opus esse videbatur. Atque idem fere significari cum *acies dirigi* dicatur, recte observat Oud. Nec aliter *equitatu directo* dictum est Afr. 78, 2. Opera ipsa turrim, vineas, tormenta, falces interpretor: de aggere, licet et ipse directus dici possit (Civ. 2, 1 §. 1 *duabus ex partibus aggerem, vineas turresque ad oppidum agere instituit*. Hisp. 7, 1 *aggerem vineasque agere instituit*. 38, 6 *circummunitiones iugo dirigunt*.) tamen cogitandum non videtur, quia is non hoc demum die directus, sed iam a prima oppugnatione dirigi coeptus erat. Neque de motu cogitandum, cuius significationem a verbo alienam infert Oud. interpretatio „*Directis operibus* idem est, ac *oppidum versus promotis*, *et institutis*, sive ita *dispositis*, ut operibus illis iam factis noceri et adpropinquari posset urbi."

imbre] *imbri* And. Ox. Cu. Pet. Hav. A. Med. a. Ven. bcdef. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. *hymbri* Vind. C. *ymbre* Vind. A. *hymbre* Rom. a. Schneidero in Gramm. 3, 232 Priscianus p. 762 sq. unam tantum ablativi formam statuisse videbatur

isque pro multitudine, quae oppugnantium esse solet, angustus: semitae et viae reliquis ex partibus etiam per paludes aditum exitumque dabant, idque h. l. et huius cap. §. 1 (*hortante et iubente Vercingetorige*) satis significatum est, prius significari necesse non fuit, cum usus earum ad oppugnationem nullus esset. Atque eadem causa fuit, quare praeoccupandas eas imperator, antequam captum oppidum esset, non curaret; in quo offendit Eberzius l. c. p. 604.

Cap. 27. §. 1 promota turri] sc. altera, ut c. 25 §. 2 *ante portam oppidi*. Quid altera factum sit, scriptor item ut alia singularia, quae in Ephemeridibus cum temporis et dierum significatione commemorasset, omisit, hoc unum ad memoriam eorum, qui rebus interfuissent, et ad scientiae fidem reliquis faciendam sufficere arbitratus.

piendum consilium tempestatem arbitratus, quod paulo incautius custodias in muro dispositas videbat, suos quoque languidius in opere versari iussit et quid fieri

imbri; quod si ita esset, haud exiguam huic scripturae auctoritatem adderet. Sed Priscianus illo loco (T. 1. p. 332 Kr.) postquam *mensium nomina in is vel in er desinentia ablativum per i finire* docuit: *Quintilis a Quintili*, *Aprilis ab Aprili*, *September a Septembri*, *October ab Octobri;* et Juvenalis versus duos adscripsit *Septembri* et *Decembri* habentes, ita pergit: *Possunt tamen etiam haec communia esse*, *unde Kalendas Septembres dicimus. Praeterea simplex eorum similiter invenitur faciens ablativum in i*, *imber imbri.* atque eius exempla unum ex Statio, duo ex Cicerone adiicit. Itaque duabus rationibus *Septembri* etc. recte se habere demonstrat, quod etiam haec non minus, quam *Quintilis* et *Aprilis* communia esse possint, communium autem omnium legitima haec sit terminatio, et quod simplex eorum (nam ex nomine *imber* composita putabat *September* etc. p. 176) quamvis commune non sit, similiter in i faciens ablativum inveniatur. Harum rationum alteri etiam qui *imbre* pariter atque *imbri* usu receptum nosset, tribuere aliquid poterat, etsi non tantum, quantum is, qui solum *imbri* cognitum haberet. Neque vero credibile est *imbre* ab Horatio et recentioribus poëtis usurpatum fugisse Priscianum. Per hunc igitur etiam Caesari ea forma uti licuit, quam h. l. codicum meliorum, Afric. 47, 6 omnium in terminatione consensus tuetur.

arbitratus, quod — videbat, suos quoque] Cu. Fabr. Hav. A. Vind. A. Oud. *arbitratus est*, *q.—v.*, *s. q.* S. Ox. Pulm. cod. Turr. margo Gr. a. et cum plena post *est* interpunctione Vasc. St. Gr. b. (Frell.) *arb. est*, *q. — v.*, *suosque* reliqui libri scripti editique, praeterquam quod Goth. B. *tudebat* pro *videbat*, inc. *suos et*, Lips. *arb. est. Quod* — habet. Verbi *arbitrari* perfecto scriptor in enuntiatione absoluta nusquam, in protasi semel usus est 1, 5 §. 2: *ubi iam se ad eam rem paratos esse arbitrati sunt*: plerumque imperfectum, nonnunquam praesens historicum ponit; ubi vero iudicium vel opinionem tamquam rem in facto positam narrari attinebat, ibi fere *existimavit* dicere solet. Iam h. l. minus illud ad rem attinere et significando ei, quod postero die Caesar arbitratus sit, aptius esse participium videtur, quod ipsum multis locis ita interpositum legimus. Cf. 4, 22 §. 2: *Hoc sibi Caesar*

languidius in opere versari] Non iam occupatos in opere languidius, quam coepissent, agere, sed occupationem simulare et speciem praebere opus minus strenue, quam alias facientium iussit. Certe agger, quod opus adhuc eos exercuerat, iam erat perfectus, et reliqua quoque opera ad oppugnationem directa, ut faciendum nihil superesset, nisi ut murum ascenderent. Ad dictionem cf. c. 77 §. 11: *cuius rei timore exterriti diem noctemque in opere versantur*. (§. 10 erat *in munitionibus cotidie exerceri.*) Qui locus obstat, quo minus *in opere* cum Fr. Wagnero interpretemur *in aggere*; Deßwegen ließ er auch die Seinigen etwas nachläßiger auf den Schanzen herumgehen: quod neque per se ineptum est et verbis *in muro dispositas* satis convenit.

vellet, ostendit legionibusque intra vineas in occulto 2
expeditis cohortatus, ut aliquando pro tantis laboribus

satis opportune accidisse arbitratus, quod neque post tergum hostem relinquere volebat neque belli gerendi propter anni tempus facultatem habebat neque has tantularum rerum occupationes Britanniae anteponendas iudicabat, magnum iis numerum obsidum imperat. Item 3, 28 §. 1. 4, 19 §. 4. 21 §. 1. 23 §. 4. 34 §. 2. 5, 7 §. 6, ubi verbum finitum praecedit. 6, 3 §. 4. Civ. 2, 40 §. 4. 42 §. 1. 3, 60 §. 3. Praeterea ratio verbis *quod — videbat* indicata multo aptius ad id, quod iusserit Caesar, referri atque in hoc demonstrando adhibitus comparativus *languidius* respondere videtur ei, qui in demonstranda ratione adhibitus est *incautius*. Facile vero *quoque* corrumpi potuit in *que*, eoque facto *est* ad *arbitratus* adiici. Nam quod Lipsius *suosque* idem ac *suos quoque* significare putaverit, a Caesaris et illius aetatis usu abhorret. Ad *suos quoque* cf. c. 61 §. 4: *quibus rebus auditis, quod existimabant tribus locis transire legiones — suas quoque copias in tres partes distribuerunt,* cuius loci omnino similis nostri forma est, et c. 67 §. 2: *qua re nuntiata Caesar suum quoque equitatum tripertito divisum contra hostem ire iubet.*

§. 2 legionibusque] Ita Bong. A. Voss. ABC. Leid. BC. Pet. Egm. Gott. Lov. Buslid. Lb. Par. A. Gu. Dr. A. Vrat. AB. Hamb. *legionesque al. legionibusque* Vind. B. *et legionibus* inc. *legiones* (reliqui codd. Oud.) Hav. A. Vind. A. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Rom. a. Med. a. sqq.

intra] *extra* Bong. A. cod. Steph. sec. Hotom. et pro var. lect. Vind. B. *iuxta* pro v. l. Leid. A. *extra castra* Voss. ABC. Leid. BC. Pet. Egm. Gott. Lov. Buslid. Duk. Lb. Bong. C. Par. A. Dr. A. Vrat. AB. Gu. Hamb. Vind. Cl. inc.

vineas] *niueas* Vrat. B. *vineasque* Lov. Hamb. *vineis* Leid. B. Voss. C. *vinea* Pal. Goth. B. om. Duk. Bong. C. Vind. Cl.

in occulto] om. S. Leid. A.

expeditis] Ita Bong. A. Voss. ABC. Leid. B. Pet. Egm. Gott. (a m. sec. teste Whittio) Par. A. Dr. A. Vrat. A. Hamb. *expediti* Lb. Gott. a m. pr. sec. Wh. Gu. *expediri* Leid. C. Buslid. inc. et, qui in m. a m. s. *expeditos* habet, Vrat. B. *expeditas* (reliqui codd. Oud.) Hav. A. Vind. A. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Rom. a. Med. a. sqq.

cohortatus] *aliquando cohartatus* Hamb. *cohortatur* And. Ox. S. Leid. A. Dorv. Carr. cod. Turr. Bong. C. Par. A. Hav. A. Dr. B.

§. 2 legionibusque intra vineas in occulto expeditis] Legiones Caesar non in castris, qui proprius earum erat locus, sed ipso in aggere intra vineas, quae ibi suum habebant locum et iis, qui in opere versarentur, non occultandis, sed obtegendis inserviebant, in occulto et ita, ut cerni ab hostibus non possent, iusserat expediri et ad rem gerendam instrui et parari, eoque ita, ut fieri se velle ostenderat, facto eas cohortatus est. Verbo *expedire* similiter usus est Caesar Civ. 1, 51 §. 4: *celeriter sese Galli equites expediunt*, et Tacitus Ann. 13, 7: *expedire copias*. Etiam vineae expeditae dici poterant; sed ita lectionem Oudendorpianam interpretatus est nemo praeter lexicographum Quedlinburgensem.

cohortatus, ut aliquanto — perciperent] Ut aliquando face-

fructum victoriae perciperent, his, qui primi murum ascendissent, praemia proposuit militibusque signum
3 dedit. Illi subito ex omnibus partibus evolaverunt murumque celeriter compleverunt. 28. Hostes re nova perterriti muro turribusque deiecti in foro ac locis pa-

Vrat. C. Goth. B. Vind. AEF. Rom. a. Med. a. Ven. bf. Ber. Oud. Praesenti, ut ab eo ordiar, repugnant circumposita utrinque perfecta; nam etiam *ostendit* perfectum esse in adn. cr. ad 3, 26 §. 1 demonstravi; neque causa erat, cur alia narrationis forma institueretur. Ipsum enim illud, quod fieri se velle Caesar ostenderat, hoc erat, ut legiones expedirentur. Itaque nec interpunctioni idoneus post *ostendit* locus, et melius continuata ibi per copulam, quam finita est oratio. Sed quod fieri voluisset Caesar, id vere factum legionesque expeditas fuisse explicate dicendum erat, priusquam expeditarum cohortatio proponeretur. Hanc ob rem ablativi absoluti praeferendi accusativis hic non minus sunt, quam dativis c. 25 §. 3. Recte vero *intra* Oud. ab illis codicibus firmatum tenuit, quod in altero genere ut *introrsus* c. 23 §. 2 corruptum deinde inutile additamentum *castra* et alia traxit vitia, a quibus tamen optimus eius generis codex immunis est. Salustii verbis Iug. 94, ubi Marius dicitur *extra vineas egressus*, frustra ad tuendum *extra* usum esse Hotomannum patet.

rent quod tam diu facere recusassent aut dubitavissent, ut pro tantis laboribus fructum victoriae perciperent, cohortari milites Caesar nisi per iocum aut ironiam non potuit. Hunc igitur sensum, qui inesse in verbis videbatur, declinantes alii imperfecto conatum significari statuerunt; neque ii male, si abesset *aliquando*, quod ad *perciperent* spectans ad solam perceptionem seiunctam a conatu referri nequit, ad conatum autem percipiendi relatum incommoditatem sensus non tollit; Dübnerus verbis *ut — perciperent* non argumentum orationis cohortantis, sed illud indicari contendit, quo milites ut obsequerentur cohortationi, adduci debuerint: cohortationem ipsam per se intelligendam hanc esse, ut fortiter pugnarent, et fortiter iis pugnandum ideo esse demonstrari a Caesare, *ut — perciperent*. Ne id quidem ad sensum ineptum; sed tamen nec reliquis locis consilium significant *ut* et *ne* coniunctiones verbis hortandi subiectae, et h. l. milites magis opus erat doceri, quo modo eis agendum, quam quo consilio fortiter pugnandum esset. Itaque ut c. 24 §. 2 inter *hortaretur* et *ne* omissum vidimus *ut caverent*, ita hic inter *cohortatus* et *ut* audiamus *ut operam darent*, quod supplementum non precarium, quemadmodum illud, quo utitur Dübnerus, sed coniunctionis, quae sequitur, naturae non minus, quam illud c. 24 debitum est.

signum dedit] *tuba* addidit Petrarcha 16, 38 de suo, sed probabiliter. Cf. adn. ad 2, 20 §. 1 extr.

§. 3 ex omnibus partibus] Cf. adn. cr. ad 5, 17 §. 2.

Cap. 28. §. 1 perterriti muro — deiecti in foro — constiterunt] Cum earum rerum, quae hostibus accidisse dicuntur, non eadem sit temporis ratio, sed primum eos perterritos, deinde ipso terrore urgente deiectos esse cogitandum sit, prius participium ab altero non magis, quam hoc a verbo finito

tentioribus cuneatim constiterunt hoc animo, ut, si qua
ex parte obviam contra veniretur, acie instructa depu-
gnarent. Ubi neminem in aequum locum sese demittere, 2
sed toto undique muro circumfundi viderunt, veriti, ne
omnino spes fugae tolleretur, abiectis armis ultimas
oppidi partes continenti impetu petiverunt, parsque ibi,
cum angusto exitu portarum se ipsi premerent, a mili- 3
tibus, pars iam egressa portis ab equitibus est inter-
fecta, nec fuit quisquam, qui praedae studeret. Sic et 4
Genabi caede et labore operis incitati non aetate con-

Cap. 28. §. 1 contra veniretur] *conveniretur* Vind. C. *contra venirent* Voss. BC. *veniretur* V. C. Urs. Not. „et ita Faernus" Urs. Not. „Faernus delebat *contra*" Id. Em. *contraveniretur* edd. ante P. Man. Turr. Oud. quae scriptura h. l. non magis probabilis est, quam apud Ciceronem, cuius locos Gesnerus in Thes. indicavit, quorum unum (Tusc. 1, c. 23. §. 55.) Glandorpius cum hoc comparabat, *contravenire* idem esse docens atque occurrere et adversari. Iam de Cicerone dudum nulla dubitatio est quin duo verba esse statuerit; Caesar vero, si unum esse voluisset sive occurrere (entgegenkommen) significans sive adversari (entgegentreten) *obviam* adverbium praeponere non potuisset, quin aut bis idem diceret, aut verbi vim infringeret. Et fuerunt quibus *obviam* delendum videretur. Verum simplici verbo *venire* recte duo iungi poterant adverbia, quorum unum locum quem peterent venientes, alterum animum eorum hostilem designaret; et simile quid factum vidimus 1, 31 §. 1, ubi idem Ursini liber cum pluribus *in occulto* post *secreto* omittit. Ceterum recentioribus quoque duo illa visa esse verba Quintilianus fidem facit 6, 3 §. 95 *veniret contra* ponens. Caesaris locum Handius attigit Turs. 2, 114 sine ratione *contra* delentibus assensus.

§. 2 petiverunt] *petierunt* Hamb. Cf. adn. cr. ad 4, 27 §. 4.

§. 3 exitu portarum] *p. e.* Leid. A. Oud. de quo idem iudicandum, quod de *gravi armorum onere* 4, 24 §. 2. Portae nunc primum commemoratae paulo illustriorem sibi locum postulant.

§. 4 Sic et] *sed et* Egm. *sed* Leid. A.

Genabi] *caenaben* Vind. A. *Genabensi* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Ald. sqq. Id reprehendi non potest. Cf. c. 47 §. 7 *Avaricensibus praemiis* et Civ. 2, 32 §. 13 *Corfiniensem ignominiam*. ex eoque temere decurtato primum id, quod Vind. A., deinde quod reliqui habent, *Genabi*, fieri potuit. Sed hoc quoque probabile esse et *Genabi caedes* ita dictum videri, ut nostrum das Blutbad von Genabum, vere monuit Nipperdeius exemplisque probavit, quo-

(*constiterunt*) commate seiungi debet, cui locus est in rebus pariter accidentibus, velut supra c. 23 §. 1: *trabes directae, perpetuae* etc.

§. 4 Sic et Genabi caede — incitati] Adverbium animum demonstrat militum proximis verbis significatum, non praedae et captivorum, sed vindictae et caedis cupidum. De Genabensi facinore v. c. 3 §. 1 et c. 17 §. 7. De verbo cf. adn. ad 1, 4 §. 3.

4 fectis, non mulieribus, non infantibus pepercerunt. Denique ex omni numero, qui fuit circiter milium XL., vix DCCC., qui primo clamore audito se ex oppido eiecerunt, incolumes ad Vercingetorigem pervenerunt.

rum duo satisfaciunt: unum Cic. pro Flacco c. 2 (§. 5): *cum Hispaniae, Galliae, Ciliciae, Cretae, quibus in provinciis non obscure versatus est, vitia et flagitia protuleris.* alterum Salust. Iug. 33 §. 4: *producto Iugurtha verba facit: Romae Numidiaeque facinora eius memorat.* Reliqua a Caesare petita, etsi alia ratione sunt, veluti cum Civ. l. c. *Italiae fugam*, ib. 1, 4 §. 5 *iter Asiae Syriaeque*, Gall. 5, 54 §. 4 *recentia Gallici belli officia* dicit, in quibus genitivo non locum, sed obiectum indicat actionis eius, cuius notio in altero nomine inest, tamen hoc efficiunt, ut ne illud quidem, quod codices meliores h. l. exhibent, ab eius usu abhorruisse videatur.

§. 5 omni] *o. eo* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Par. B. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. excepta St. quod referri ad incolas Avarici in proximo significatos et pari modo genuinum esse potest atque 1, 44 §. 4 *eas omnes copias* et infra c. 57 §. 4 *illum omnem locum.* Nec desunt in ea parte codicum, quae pronomine h. l. caret, temere omissi eiusdem exempla: 5, 47 §. 2 *ei* omittunt, et supra c. 24 §. 2. ex ipso Bong. A. excidit *is.* Tamen *perpaucae ex omni numero* 3, 15 §. 5, *LX. milia ex omni numero deligunt.* infra c. 83 §. 4 sine offensione leguntur, neque abest suspicio, quin *eo* additum sit ab aliquo, cui haec ita dicta viderentur, ut illa c. 79 §. 2: *omnem eam planitiem, quam—patere demonstravimus.*

milium XL.] „MSS. plurimi" Voss. A. Gott. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. BC. Goth. B. Vind. I. edd. ante Ald. *milium quadraginta* Egm. Vrat. A. Hamb. Gu. *millia XL* Pet. Fabr. *XL milia* Pet. sec. Oud. Vind. A. *quadraginta milium* Ald. a. Gr. ab. St. P. Man. Frell. Turr. *XL milium* (Hav. A.) Ald. b. Lips. sqq.

eiecerunt] „MSS. plurimi" Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Carr. cod. Turr. Pal. Bong. A. (hic *eiecer̄.*) Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. (Gu.) Vind. BCD. edd. ante Gr. a. P. Man. *eiecerant* (Hav. A.) Vind. A. Gr. ab. St. Frell. Turr. Alb. b. sqq. Perfectum eam habet vim, ut rem magis per se constantem, quam ex alia re pendentem cogitari iubeat, ideoque ad enuntiationes interiectas, qualis haec est, quas pronomen relativum aliunde pendere demonstrat, minus adhiberi solet, quam plusquamperfectum et imperfectum, quae rem solam per se cogitari non patiuntur, sed alio eam referendam esse significant. Itaque rarae sunt huiusmodi dictiones, sed tamen non nullae. Cf. 5, 54 §. 3: *ut praeter Haeduas et Remos, quos praecipuo semper honore Caesar habuit, — nulla fere civitas fuerit non suspecta nobis.* infra, c. 87 §. 5: *Labienus — coactis undequadraginta cohortibus, quas ex proximis praesidiis deductas fors obtulit, Caesarem — facit certiorem.* Civ. 2, 32 §. 2: *Caesar me, quem sibi carissimum habuit, — vestrae fidei commisit.* 3, 4 §. 5: (equites) *CC ex Syria a Commageno Antiocho, cui magna Pompeius praemia tribuit, missi erant.* Ib. 14 §. 2: *Una ex his* (navis), *quae perseveravit neque imperio Caleni obtemperavit, quod erat sine*

Quos ille multa iam nocte silentio ex fuga excepit veritus, ne qua in castris ex eorum concursu et misericordia vulgi seditio oreretur, ut procul in via dispositis familiaribus suis principibusque civitatum disparandos 6

militibus privatoque consilio administrabatur, *delata Oricum atque a Bibulo expugnata est.* Plura inveniuntur perfectorum *consuevit*, *potuit*, *fuit* exempla, quorum postremum hoc ipso loco positum videmus (*qui fuit circiter m. XL.*) eoque minus restituere dubitavi *eiecerunt*, cuius temporis indicativo vis h. l. paene eadem est, quae coniunctivo 2, 21 §. 4 et locis ibi demonstratis.

§. 6 silentio] *s. sic.* And. Ox. Urs. Leid. A. Par. B. et, ut videtur, Cu. Fabr. (quamquam in eodem Fabr. etiam Pet. Gott. Voss. A. Egm. haud dubie perperam idem habere significatum est) Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. *sic* Hav. A. Vind. A. (*scilentio* Hamb.)

ex fuga] om. And. Ox. Leid. A. Par. B.

excepit] *excoepit* Vrat. C. *recepit* Leid. B. „Liber meus habet, *Silentio sic ex fuga recepit* etc. ut nisi ita legatur, non satis aptus sensus elici possit.“ Urs. Em. *excipit* „Edd. qdd.“ Ven. cf. *accepit* Bas. a. M XXXI.

ex eorum concursu] *ex cursu eorum* Leid. A. *concursu eorum* Ox. Hav. A. Vind. A.

oreretur] Bong. A. Voss. A. Par. A. *oriretur* reliqui cum edd. (*orrir.* Hamb.) V. adn. cr. ad 5, 53 §. 1.

ut] *et* Carr. Lov. „quatuor recentiores“ cod. Turr. Gott. Lbb. Bong. C. Pal. Dr. AB. Vrat. BC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CE. inc.

curaret] *curarent* Bong. C. Vind. C. et a m. pr. Vrat. B. In Dr. A. *—ra—* correctum est. Verbis *ut—curaret* plerique accuratiorem actionis eius, quae verbo *excepit* demonstrata est, descriptionem contineri existimantes ideoque exceptionem illam non iam fuga ad castra delatorum, sed adhuc in fuga versantium interpretantes primum rei post exceptionem factae, qua describi exceptionem volunt (er fieng sie so auf, daß er sie trennen ließ), praepostere inserunt rem antea factam (nachdem er aufgestellt hatte), deinde precario *ut* coniunctione consequentiam potius significari sumunt, quam consilium, quod certe non magis ineptum est: er fieng sie auf, um sie trennen zu lassen. Si vero Vercingetorix illos, ut in interpretatione docui, non in itinere, sed

§. 6 Quos ille multa iam nocte silentio ex fuga excepit] Hos non in via, qua fugerent, exceptos esse primum ex eo intelligitur, quod iam incolumes ad Vercingetorigem pervenisse sunt dicti, deinde, quod a Vercingetorige, qui in castris erat, et *multa iam nocte* et *silentio* excepti esse dicuntur, quorum prius fortuitum, alterum supervacaneum erat in fugientibus. Itaque ex fuga, qua incolumes pervenissent ad castra, in haec ipsa receptos statuere et *ex fuga exceptos* ita interpretari debemus, ut fugam eorum non interceptam, ut 6, 35 §. 6 in *multos ex fuga dispersos excipiunt*, sed ut 2, 13 §. 4 in *omnis ex fuga Suessionum multitudo in oppidum proxima nocte convenit*, finitam ponamus, *excipere* autem verbum similiter atque in *hospitio excipere* ad illorum adventum et ad viam, qua venerant, referamus.

deducendosque ad suos curarat, quae cuique civitati pars castrorum ab initio obvenerat.

29. Postero die concilio convocato consolatus cohortatusque est, ne se admodum animo demitterent
2 neve perturbarentur incommodo: Non virtute neque in

in castris excepit, neque consequentiam neque consilium his verbis significari neque omnino locum esse coniunctivo patet. Itaque una littera mutata legendum puto *ut — curarat*, quo exceptionis cum curatione convenientia declaretur, posita illa in eo, quod non uno omnes simul, sed suo quemque castrorum loco excepit. Cf. c. 68 §. 1: *Vercingetorix copias, ut pro castris conlocaverat, reduxit*. Eiusdem generis, sed alius speciei illud est, quod 5, 43 §. 5 legimus, *ut se sub ipso vallo constipaverant*, itemque illud 2, 23 §. 1: *ut in sinistra parte acie constiterant*, ubi cf. quae adscripta sunt, ex quibus simul apparet *sic* adverbium in parte codicum exstans ipsum satis esse probabile et posse ad *ut disparandos — curarat* referri. Sed eo posito scriptorem tam multa verba interiecisse minus probabile est. Quod ad syncopen attinet, cf. Civ. 3, 42 §. 5 *comportarat*, Gall. 2, 19 §. 2 *collocarat*, 3, 7 §. 2 *hiemarat*, 2, 33 §. 3 *imperarat*, 1, 5 §. 3 *oppugnarant*, Alex. 26 §. 3 *pacarat* vel *placarat*, denique Afr. 28 §. 2 ipsum *curarat* secundum optimos codices restituendum. Quae si pauca videntur, cum *curaverat* undecies in Oud. recensione legatur, similem fere in reliquis formis *ve* inter *a* et *r* habentibus rationem obtinere reputandum est.

Cap. 29. §. 1 neve] *ne* „MSS. plerique" Voss. A. Egm. Gott. Lov. Bong. C. Pal. Carr. cod. Turr. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. CEFI. edd. ante Gr. a. P. Man. Id animi commoti est, quali Cicero Attico 1, 16 §. 9 orationis suae in Clodium habitae initium scribit: *ille locus inductus a me est divinitus: ne una plaga accepta patres conscripti conciderent, ne deficerent —. Quamobrem, patres conscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem* etc. Caesari vero suo nomine argumentum orationis a Vercingetorige habitae proponenti minus convenit nec nihil ambiguitatis habet. Itaque *neve*, quod in altero genere codicum et, si Plüschkii silentium non fallit, etiam in Bong. A. legitur, tenui. Cf. 2, 21 §. 2: *milites non longiore oratione cohortatus, quam uti suae pristinae virtutis memoriam retinerent neu perturbarentur animo hostiumque impetum fortiter*

quae cuique civitati pars castrorum ab initio obvenerat] Recte Baumstarkius hoc confert cum illo 4, 4 §. 2: *ad Rhenum pervenerunt; quas regiones Menapii incolebant* etc. quod pari modo explendam brevitatem habet. Aliter comparati sunt loci a Zumptio Gramm. §. 705 exhibiti, quem tamen conferri iubet Seyffertus. Quod *ab initio* singulis civitatibus singulae partes castrorum obvenisse dicuntur, non horum tantum castrorum, de quibus idem c. 19 §. 2 demonstratum est, sed etiam illorum, quorum mentio facta est c. 16 §. 1, et omnium omnino, quae in hoc bello habuerat Vercingetorix, similem rationem ac distributionem fuisse docemur.

acie vicisse Romanos, sed artificio quodam et scientia oppugnationis, cuius rei fuerint ipsi imperiti. Errare, 3 si qui in bello omnis secundos rerum proventus exspectent. Sibi nunquam placuisse Avaricum defendi, cuius 4 rei testes ipsos haberet; sed factum inprudentia Biturigum et nimia obsequentia reliquorum, uti hoc incommodum acciperetur. Id tamen se celeriter maioribus 5 commodis sanaturum; nam quae ab reliquis Gallis civi- 6 tates dissentirent, has sua diligentia adiuncturum atque unum consilium totius Galliae effecturum, cuius consensui ne orbis quidem terrarum possit obsistere; idque se prope iam effectum habere. Interea aequum esse ab 7 his communis salutis causa impetrari, ut castra munire

sustinerent — proelii committendi signum dedit. et adn. crit. ad huius libri c. 14 §. 8.

§. 2 imperiti] Cf. adn. cr. ad 6, 20 §. 2.

§. 4 inprudentia] Egm. Par. A. (Bong. A.) non *imp.* *in prud.* Vind. A.

§. 5 se] om. Leid. A. Ox. *ex se* Hamb. In Bong. A. Oud. pro *se celeriter* scriptum invenisse videtur *sceleriter*. Pl. tacet.

sanaturum] *senaturum* Bong. A. (teste Pl. cum *r* super *n*) Voss. A. a m. pr. Vind. C. Ven. f. In Dr. A. *sa* — correctum est. Incommodum illud utique cum plaga seu vulnere comparari poterat; sed reliquis in locis mala animi potius, quam status et conditionis externae metaphorice dicuntur *sanari*, veluti Civ. 1, 35 §. 2 et 2, 30 §. 3 mentes ad defectionem inclinantes, Gall. 8, 38 §. 2 timentes, Liv. 2, 34 §. 1 discordia, 6, 18 §. 2 domestica mala; et *maioribus commodis* potius compensatio damni, quam vulneris alicuius sanatio effici potuisse videtur. Fortasse Caesar *sarturum* scripsit, ut Civ. 3, 73 §. 5 *dandam omnibus operam, ut acceptum incommodum virtute sarciretur.*

§. 6 consensui] *consensu* And. Ox. S. Leid. A. V. C. Urs. Brant. Voss. C. Pet. Conll. (Par. A.) Hamb. Vind. I. edd. ante Ven. e. inc. excepta, Ber. Ald. ab. P. Man. Lips. sqq. Cf. adn. cr. ad 6, 42 §. 1, quo loco idem codicum genus et maiore consensu vulgarem dativi formam (*casui*) tuetur, quod hic habet insolentiorem, cui etiam ambiguitas obstat. Nam *cuius consensu* significare poterat *qua consentiente*, ut interpretatus est Baumstarkius.

idque] Cf. adn. cr. ad 6, 11 §. 4.

§. 7 his] *hiis* Gott. Vrat. ABC. Hamb. *iis* Goth. B. Rom. a. Med. a. Ven. b. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. *his* ex mente scriptoris dictum est et comparari potest cum indicativo in oratione obliqua pro coniunctivo poni solito.

munire instituerent] *munire constituerunt* Hamb. *muniri inst.* Hav. A. *munirent* Vind. A.

Cap. 29. §. 4 cuius rei testes ipsos haberet] Cap. 15 §. 3—6.

§. 7 Interea] De duplici huius vocabuli potestate v. adn. ad 4, 9 §. 1.

instituerent, quo facilius repentinos hostium im]
sustinerent. 30. Fuit haec oratio non ingrata G
et maxime quod ipse animo non defecerat tanto ac
incommodo neque se in occultum abdiderat et co
2 ctum multitudinis fugerat, plusque animo provide
praesentire existimabatur, quod re integra primo i
3 dendum Avaricum, post deserendum censuerat. It
ut reliquorum imperatorum res adversae auctorit
minuunt, sic huius ex contrario dignitas incommod
4 cepto in dies augebatur. Simul in spem veniebant
adfirmatione de reliquis adiungendis civitatibus; pri
que eo tempore Galli castra munire instituerunt, e
sunt animo consternati homines insueti laboris, ut e

sustinerent] *sustinere possent* And. Ox. Cu. S. Pet. Le
Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. Cf. c. 5 §. 2: *quo facilius h*
copias sustinere possint. 3, 13 §. 6: *quod tantas tempe*
Oceani tantosque impetus ventorum sustineri ac tanta
navium regi velis non satis commode posse arbitrabantu
posse ab iisdem codicibus abest, qui h. l. illatum habent.
discrepantia vero infra c. 48 §. 4: *non facile recentes atq*
tegros sustinebant. In re dubia eos codices secutus sum, q
eiusmodi interpolationibus liberi esse solent, quamquam *susti*
fatendum est a pari errore atque paulo ante *munirent* in
A. natum esse posse.

Cap. 30. §. 1 et maxime] „MSS. plurimi" in iisque Vind. A.
Hamb. *m.*, omissa copula, Hav. A. Ald. ab. Gr. a. P. Man.
Lips. sqq. Sic 4, 25 §. 3: *Atque nostris militibus cuncta*
maxime propter altitudinem maris. Contra 5, 45 §. 1: *Q*
erat in dies gravior atque asperior oppugnatio, et maxime
magna parte militum confecta vulneribus res ad pauci
defensorum pervenerat. V. ibi adn.

neque se] Sic editi libri omnes: scripti pronomen omittun
excepto Duk. qui *se* post *in occultum* positum habet, mini
neo loco.

§. 4 adfirmatione] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vr
Vind. A. non *aff.*

Cap. 30. §. 2 post deserendum] Cap. 26 §. 1.

§. 4 in spem veniebant] V. adn. ad 1, 18 §. 5.

Galli] Recte Hausius hos proprie dictos et Celtas intelligendos atque ita discrepantiam tollendam esse docuit; quae nonnullis etiam post Hausium inter hunc locum atque ea, quae 3, 23 et 5, 42 de Aquitanis et de Nerviis Belgis narrantur, intercede sa est.

et sic sunt animo const Non immerito his verbis duntur qui iis rem sign putant Vercingetorigis or effectam, ut Nipperdeius et fertus, quorum alteri *co* *nati* corruptum, alteri ita tol dum videtur, si *ad arma* *menda* cogitatione addatur militer Herzogius *conster*

quae imperarentur, sibi patienda et perferenda existimarent. 31. Nec minus, quam est pollicitus, Vercingetorix animo laborabat, ut reliquas civitates adiungeret, atque earum principes donis pollicitationibusque allicebat. Huic rei idoneos homines deligebat, quorum quis- 2

et perferenda] Ita And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. et, ut Oud. putat, codex Vrsini, qui in Emend. Faërnum secundum V. C. omittenda haec statuisse dicens suo in codice legisse ea videtur; item Aldus et sqq. usque ad Lipsium, qui Faërno auctore ea omisit; denique Oud. qui per Lipsium eiecta restituit, iure, ut equidem opinor. Facile enim excidere propter homoeoteleuton potuerunt, et Caesar verba res eiusdem generis significantia coniungere solet.

Cap. 31. §. 1 earum principes donis pollicitationibusque allicebat] — *alliciebat* vulgo (*ell.* Hamb.): *allicebat* Bong. A. Vind. A. (hic *adl.*) quem principum in utroque genere codicum consensum non fortuitae erroris communioni acceptum referendum esse grammaticorum auctoritas persuadet. Ita enim Charisius Inst. gram. L. 3 cap. 1 p. 145 Lind.: *alliceo. ces. lexi. pelliceo. ces. lexi.* Diomedes autem p. 364 Putsch: *augeo auxi, alliceo allexi, sed apud veteres allicio legimus, pelliceo pellexi.* Secundum haec etiam 5, 55 §. 3 *allicēre* pronuntiandum videtur: *exsules damnatosque tota Gallia magnis praemiis ad se allicere coepit.* In ceteris magna est codicum discrepantia. Quod supra posui, id inde ab Aldo vulgatum exstat in And. Ox. Cu. S. Leid. A. Par. B. Hav. A. Vind. A. De Vrsini codice, quem illis addit Oud., neque in Notis neque in Emendationibus quicquam significatum est. Reliqui codices et

interpretatur *erectos, concitatos,* testemque citat Livium, qui 7, 42 §. 3 et 21, 24 §. 2 *ad arma,* 10, 43 §. 13 *in fugam* cum hoc participio coniungens terrorem animis iniectum simulque quo is spectaverit et quid petiverit, demonstrat eadem brevitate, qua Thucydides 2, 65 §. 9 de Pericle dicit: *ὁπότε γοῦν αἴσθοιτό τι αὐτοὺς παρὰ καιρὸν ὕβρει θαρσοῦντας, λέγων κατέπλησσεν ἐπὶ τὸ φοβεῖσθαι, καὶ δεδιότας αὖ ἀλόγως ἀντικαθίστη πάλιν ἐπὶ τὸ θαρσεῖν.* Caesar vero eiusmodi nihil addens magnitudinem terroris ex eo, quod effecerit, cognoscendam, ipsum autem terrorem non tamquam oratione Vercingetorigis iniectum proponit, quippe quam non ingratam fuisse auditoribus et bonam eis spem attulisse ostendit, sed clade Avaricensi res duas effectas esse docet ad reliquum tempus reliquosque Gallos non minus, quam ad hos, apud quos habita erat oratio, pertinentes, unam, ut castra munire instituerint, alteram, ut animos imperiorum impatientes demiserint et dicto obedientes esse quamvis dura imperantibus didicerint. Ac de reliquo tempore reliquisque Gallis ut cogitemus, admonemur verbis *eo tempore* et *Galli*, et quod *homines insueti laboris* dicuntur. Ceterum verbo *consternari* ante Caesarem nemo et ipse hoc uno loco usus videtur: postea Hirtius semel 8, 19 §. 7 (*consternati profugiunt*) deinde Livius et historici saepius.

Cap. 31. §. 1 animo] Id oppositum videtur verbis, quibus erat pollicitus.

que aut oratione subdola aut amicitia facillime capere
3 posset. Qui Avarico expugnato refugerant, armandos
4 vestiendosque curat. Simul ut deminutae copiae redintegrarentur, imperat certum numerum militum civitatibus, quem et quam ante diem in castra adduci velit,

edd. ante Aldum habent *eas bonis pollicitationibus* (*eos* a m. pr. Vrat. B. *ea* Ven. de. *donis* Carr. cod. Turr. ed. Flor. apud Brutum. *pollicitationionibus* Bong. A. Pl. ante corr. *pollicitationibusque* Carr. ed. Flor. apud Brutum), quorum medium haud dubie corruptum et ex *donis* ortum est, extremum durum et Caesari insolitum asyndeton facit, quod tamen Dübnerus recepit, primum neque verbo *allicere,* quod rectius ad singulares homines, ut l. 5. l. c., quam ad civitates refertur, neque adiuncto *donis* satis convenire videtur. Universos enim Vercingetorix non facile poterat donare nec, si principes sibi conciliasset, opus habebat. Denique modorum diversitas et post *adiungeret* repetitus indicativus *alliceba*t obiectorum commendat diversitatem. His de causis *principes* temere omissum, deinde *earum* necessario mutatum in *eas*, sicut corrupto *donis* in *bonis* eiectum *que* videtur.

§. 2 quorum quisque aut oratione — facillime capere posset] In his *quorum quisque* desunt Vrat. A.; pro *aut* Lips., lu. Gr. *et*, pro *oratione* Vind. A. *orationes*, Gr. *ratione* exhibent; *facillime* in Dr. B. Vind. B. omissum, in Dr. A. margini adscriptum est; (*facilime* Gott. Wh. Vrat. C. Hamb.) *capere*, pro quo Hav. A. Vind. A. Ald. et sqq. et, si Pl. silentium non fallit, ipse Bong. A. *capi* habent, a plerisque codd. et ab edd. ante Aldum abest et tantum in Bong. A. et Lov. teste Oud. (in Lov. secundum Fabr. post *posset*) et in Dr. A. et Vind. B. legitur. Hic quoque temere praetermissum aliquid in maxima parte codicum videtur. Nam ipsum sriptorem omisisse verbum et *allicere* nobis audiendum reliquisse, quemadmodum statuit Dübnerus, aut *posse* pro *valere* dixisse, quae Clarkii et Apitzii opinio est, pariter a vero abhorret. *Allicere* enim verbum remotius est, eaque actio Vercingetorigis erat dona offerentis atque ostendentis, quibus perferendis delecti

§. 3 Qui — refugerant, armandos — curat] De ellipsi pronominis demonstrativi cf. ad 5, 8 §. 1, sed etiam ad 4, 7 §. 8 dicta.

§. 4 quem et quam ante diem in castra adduci velit] Cum dubitari nequeat, quin *quam* interrogativum sit, *quem* eadem ratione dictum esse consentaneum est, etsi post *certum numerum* relativum exspectari debebat, quod ipsum supra c. 11 §. 5 eidem verbo subiectum vidimus: *quaeque ad eam rem usui sint, militibus imperat.* Nam illo accusativo assumpto *imperare* voluntatis declaratae significationem deponit et iniunctam significat adducendi necessitatem, in qua interrogatio locum non habet. Itaque si tamen *quem* interrogativum est, ad declarandi et ostendendi notionem referri debet, quae in propria verbi *imperare* significatione quamvis deposita illa inest, ut certum numerum imperans Vercingetorix simul imperare dicatur, quem numerum et quam ante diem in castra adduci velit, sicut c. 16 §. 2 de eodem dicitur *quid fieri vellet*, *imperabat.*

sagittariesque omnes, quorum erat permagnus numerus

homines subdolae orationis facultate instructi et amicitia coniuncti iis, ad quos mittebantur, haud dubie plus, quam allicere poterant, ut, si tamen hoc intelligi voluisset scriptor, necessario adiicere verbum ipsum debuisset. Clarkii autem rationi ad sensum probabiliori adverbium refragatur *facillime*. Itaque restat, ut aut *capere* aut *capi* pro vero habeatur. *Capere* satis bonum est et habet amplius illud, quod in Dübneri ratione desideratur, neque reprehendi propterea debet, quod caret obiecto, ab Hirtio quidem addito 8, praef. §. 8 (*quae rerum novitate aut admiratione nos capiunt*) sed item omisso a Cicerone Or. c. 19 (§. 63): *de rebus placatis ac minime turbulentis docendi caussa, non capiendi loquuntur*. Minus fortasse placet *facillime* cum activo coniunctum. Nam ut illis hominibus facillimum esset minimumque negotii facesseret capere eos, ad quos mittebantur, Vercingetorix certe non curabat. Sed tamen qui facillime perficere rem potest, is maxime idoneus rei et potissimum ad eam deligendus est. Et si quis quaerat, cur *quorum quisque—posset* potius, quam *qui—possent* dictum sit, alios illorum aliud habuisse reputans, quo capere possent, cum rerum divisione recte personarum distributionem coniunctam esse inveniat. *Capi* vero non minus est bonum et Caesari usitatum: 1, 40 §. 9: *hac* (ratione) *ne ipsum quidem sperare nostros exercitus capi posse*. (cui loco hunc adscribens Oudendorpium sequebar.) 6, 22 §. 3: *ne adsidua consuetudine capti studium belli gerendi agri cultura commutent*. 7, 43 §. 3: *capti compendio ex direptis bonis*. Eo recepto *quisque* ad principes referendum et *quorum* cum *oratione subdola* et *amicitia* construendum est, quod utrumque commodissimum sensum efficit. Nam principes quoque alii aliter facillime poterant capi, et in deligendis hominibus idoneis cuiusque illorum rationem habere et eos deligere debebat Vercingetorix, a quibus quisque facillime capi posset. Unum incommodum est, quod *quorum* genitivus non ex pronomine, cui proximus est, et quod coniunctum habere solet genitivum, sed ex nominibus illis paulo remotioribus pendet. Verum tamen his ipsis genitivus si minus necessarius, certe non inutilis est, et alibi idem a proximo pronomine separandus et ad nomen tertio loco positum referendus invenitur: 4, 27 §. 6: *obsidesque imperavit; quorum illi partem statim dederunt*. 7, 8 §. 5: *quorum ille precibus permotus*. Civ. 1, 4 §. 4: *cum communibus inimicis in gratiam redierat, quorum ipse maximam partem illo adfinitatis tempore adiunxerat Caesari*. Hoc igitur scribi atque edi a Caesare potuit, et mihi, si in omnibus illius generis libris omissum esset, item ut alia in altero genere recte servatum tenendumque videretur; sed *capere* ita comparatum iisque in libris repertum est, ut pro interpolato haberi vix possit. Accedit etiam illud, quod passivum non prorsus ambiguitate caret, qua deceptus Franc. Wagnerus *homines idoneos* interpretatus est principes.

§. 4 deminutae] And. Ox. Cu. S. Pet. Leid. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. ab. Frell. Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. Oud. *diminutae* reliqui codices cum edd. ante Ald. (*dimmin*. Med. a.) et St. P. Man. Cl. in iisque et Hav. A. discrepans a cognatis et Bong. A. qui ceteris in locis veram scripturam habet: 1, 18 §. 4 *deminuta*, 53 §. 6

in Gallia, conquiri et ad se mitti iubet. His rebus celeritur id, quod Avarici deperierat, expletur. Interim Teutomatus, Olloviconis filius, rex Nitiobrogum, cuius pater ab senatu nostro amicus erat appellatus, cum magno equitum suorum numero et quos ex Aquitania conduxerat, ad eum pervenit.

deminuerat (hoc Pl. teste cum *i* super *e*), 7, 33 §. 2 *deminuisse*, 43, §. 4 *deminuere*, 73 §. 1 *deminutis*.

numerus in Gallia] *i. G. n.* V. C. Vrs. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Oud. quod melius videtur.

§. 5 Teutomatus] Dr. AB. Vrat. A. cum edd. ante Lips. exceptis Ven. bcde. quae cum Vind. D. Vrat. B a m. sec. et Goth. B a m. pr. *Teutonatus* habent. *Tautomatus* Voss. A. Fabr. *Teumatus* Pet. Fabr. *Tentomacus* Hamb. *Τουτόμανος* Met. *Theuthomanus* Vind. C. *Theutomatus* Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. Aspirationem secundum codices sustulit Oud., — *matus* intactum reliquit, pro quo secundum eosdem — *motus* scribendum erat, quemadmodum scriptum exhibent Bong. A. Cu. S. Leid. A. Hav. A. (hic *Tentomotus*) Vind. A. et Pets. cod. 16, 46. (ed. pr. *Theotomotus*). At c. 46 nullus habet — *motus*, et *a* in penultima retinent omnes. Oberlinus malebat *Teutomarus*, ut *Viridomarus*. Sed in *t* codices fere consentiunt. Quantitas penultimae magis dubia, quam in *Critognatus*, *Gutruatus*, *Cotuatus*, et quia *mātus* Latinis non nominis proprii, sed participii terminatio est, *Teutomătus* verisimilius videtur.

Olloviconis] *Alloviconis* S. Cu. Leid. A. Vind. A. *Alloniconis* Hav. A. *Olloniconis* Bong. C. Vind. C. *ollo niconis* Gott. *Oloviconis* Petr. cod. (*Oloruconis* ed. pr.) *Oloniconis* Hamb. Vind. I. *Olluiconis* Ven. cde. *Solloviconis* Egm. Vrat. A.

Nitiobrogum] „MSS. plurimi ut c. 46 etc.“ Bong. A. Par. A. Dr. A. Vrat. A. et a m. pr. B. Gu. Vind. ABI. *Nitiogrobum* Pet. et Bong. C. Confl. Vind. C. *in Ciobrogum* Hamb. *Nitiobrogorum* Vind. F. *Mitio brigrum* Dr. B. *Nichioborgum* Petr. (cod. *Victioburgum*) *Nitiobrigum* reliqui cum edd. Cf. supra ad c. 7 §. 2 adn.

equitum suorum numero] *n. e. s.* Hav. A. Vind. A. quod ad sequentia aptius videtur, in quibus *et* male deest Vasc. St. Gr. b. (Frell.)

§. 5 Interim] dum imperati a Vercingetorige milites et sagittarii ad eum adducuntur. In Ephemeridibus dies ipse, quo Teutomatus ad eum pervenit vel pervenisse nuntiatus est, scriptus fuerit.

rex Nitiobrogum] Hos obsidibus Lucterio datis cum Arvernis se coniunxisse supra c. 7 relatum est. Itaque iam tum Teutomatus copias equestres comparare coepisse comparatasque sua sponte adduxisse ad Vercingetorigem videtur.

ab senatu nostro amicus erat appellatus] ut Castici Sequani pater 1, 3 §. 4, Pisonis Aquitani avus 4, 12 §. 3. Sic necessitudine quadam Teutomatus cum Romanis coniunctus erat, eamque ob rem memorabile videri scriptori potuit.

conduxerat] Cf. adn. ad 2, 1 §. 4.

pervenit] Hos, etsi praecedit

32. Caesar Avarici complures dies commoratus summamque ibi copiam frumenti et reliqui commeatus 2 nactus exercitum ex labore atque inopia refecit. Iam prope hieme confecta, cum ipso anni tempore ad gerendum bellum vocaretur et ad hostem proficisci constituisset, sive eum ex paludibus silvisque elicere, sive obsidione premere posset, legati ad eum principes Haeduorum veniunt oratum, ut maxime necessario tempore civitati subveniat: Summo esse in periculo rem, quod, 3 cum singuli magistratus antiquitus creari atque regiam potestatem annum obtinere consuessent, duo magistratum gerant, et se uterque eorum legibus creatum esse

Cap. 32. §. 1 Avarici] *Avarico* „Bong. A. Voss. A. Egm. Lov. 7 recentiores" Gott. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. C. (hic post *complures dies*) F. edd. ante Ald. Librariis errandi occasionem sequentis vocabuli initium dare potuit: Caesar in his nominibus ablativo nisi ita, ut simul motum a loco respiciat, uti non solet. Cf. Oud. Neque apud Ciceronem Att. 5, 20 §. 3 quod vulgo legitur, *qui Antiochia tenebatur*, verum videtur.

nactus] *nantus* Bong. A. Pl. Cf. adn. cr. ad c. 9 §. 4, quo loco *nanctus* magis tutum est. Ceterum *nantus* quoque non vitiosum et ut *quintus* vel *ultus* factum esse potest.

refecit] *reficit* Bong. A. Dr. A. Ox. Hav. A. Vind. A. Dorv. Hamb. Id rei momento et gravitati non magis, quam antecedentium verborum amplitudini et latiori subiecti descriptioni respondet. Ea vero, quae sequuntur, nulla cum his copula coniuncta quasi novum caput ordiuntur. Itaque perfectum in pluribus utriusque generis codicibus exstans tenui.

§. [illegible] constituisset] *instituisset* Bong. A. *constitueret* Vrat. A. *constituit* Dorv. Pal. Vrat. C. Goth. B. Verbum a Bong. A. exhibitum infra c. 56 §. 5 eadem in re certum locum habet: *iter in Senones facere instituit.* i. e. vel coepit vel apparavit. Sed h. l. consilii capti terminationem, quam *constituere* verbum demonstrat, aptiorem esse patet.

expletur, tamen quia hic de illius temporis rebus Vercingetorigis narratio finitur, potius pro perfecto habendum est.

Cap. 32. §. 1 commoratus — refecit] De participii significatione cf. ad 5, 7 §. 3 adscripta; quae si probabilia sunt, etiam *nactus* participium, quod per se solum dubium non esset quin idem, quod *postquam nactus est*, significaret, *qui nactus est* interpretari debemus. Commoratio autem ex labore, copia frumenti ex inopia reficiebat exercitum.

§. 2 obsidione] V. adn. ad 4, 19 §. 4.

principes Haeduorum] non omnes, sed nonnulli, iique privato potius consilio, quam publice missi.

§. 3 singuli] Cf. adn. cr. ad 1, 16 §. 4.

eorum] Hoc cum *uterque* construendum.

4 **dicat. Horum esse alterum Convictolitavem, florentem et inlustrem adulescentem, alterum Cotum, antiquissima familia natum atque ipsum hominem summae potentiae et magnae cognationis, cuius frater Valetiacus proximo**
5 **anno eundem magistratum gesserit. Civitatem esse omnem in armis, divisum senatum, divisum populum, suas cuiusque eorum clientelas. Quod si diutius alatur**

§. 4 Convictolitavem] „MSS. — *vim* Leid. A. Pet. et infra.;“ Voss. A. Egm. Gott. Bong. A. Par. A. cod. Petr. 16, 49. Ven. f. *convicto litavim* Vind. A. *Convictolitaven* Lov. *Convittolitatem* Hav. A. *Connitolitamen* Hamb. *Convinctolitaen* Dr. B. *Convinctolitanem* Vrat. B. *Coniunctolitanem* Bong. C. hic et infra et Vind. I. *Convitolitanem* Pal. hic et infra et St. *Convictolitanem* Dr. A. Vrat. AC. Goth. B. (Gu.) Petr. ed. pr. et cum reliquis edd. Oud. cui etiam *Litavici* nominis analogia obstat. Ego et hoc et reliquis in locis (c. 33 §. 4. 37, 1. 39, 2. 42, 4. 55, 4. 67, 7) quorum in duobus postremis Bong. A. Pl. *b* habet, *v* restituere non dubitavi. Magis dubia est accusativi forma, de qua cf. adn. cr. ad 5, 18 §. 1 et ad huius l. c. 55 §. 4.

inlustrem] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. non *ill.*

adulescentem] Bong. A. (cum *o* super *u* sec. Pl.) Voss. A. Egm. Vrat. A. *adulisc.* Par. A. *adolosc.* Dr. AB. Hamb.

Valetiacus] Ante Oud. legebatur *Vedeliacus*, ab Aldo haud dubie ex codice sumptum, quamquam in nostrorum nullo repertum. Quod Oud. dedit, id iam Ber. Ven. f. St. et leviter mutatum in *Valetiacius* reliquae ante Aldum editiones exhibent, in eoque codices fere consentiunt, praeterquam quod in ultima et antepenultima inter *c* et *t* fluctuant. In Bong. A. est *Valeciatus*, in Vind. A. *Valeciacus*, in Hav. A. *Altiacus*. Ad eundem modum factum est ac *Divitiacus*.

§. 5 esse omnem] Bong. A. Voss. A. Ox. Egm. Par. A. Hav. A. Dr. AB. Vrat. AC. Goth. B. Vind. AF. Ven. f. In Gott. Voss. C. Gu. Vrat. B. inc. *esse* omissum, in reliquis edd. post *omnem* positum est.

suas] *in suas* Iu. et sqq. a quo licet And. et Ox. non discrepare videantur, tamen praepositionem ex coniectura posuisse videtur

§. 4 esse alterum] De verborum collocatione v. adn. cr. ad 6, 9 §. 2.

florentem et inlustrem] Cum his Herzogius Nepotis verba composuit Att. 11 §. 4 *quod non florentibus se venditavit, sed afflictis semper succurrit*, in quibus *florentis* significatio ex opposito perspicitur, et Hamilc. 3 §. 2, ubi Hasdrubal *adolescens illustris, formosus* praedicatur, illud propter generis splendorem, cui in Convictolitave adiunctam laudem ipsius meritis et virtute partam intelligere licet.

atque ipsum] Hoc Seyffertus Zumptium citans Gramm. §. 698 interpretatur *und auch*, quasi esset *et ipsum*. *Ipse* opponitur familiae, qua natus erat.

magnae cognationis] i. e. et numerosae et potentis.

§. 5 divisum senatum, divisum populum] sc. duas in partes; nam ita tantum, aucta significatione, sustinendo iterationis ponderi par est verbum *dividere*.

controversia, fore uti pars cum parte civitatis confligat: id ne accidat, positum in eius diligentia atque auctoritate. 33. Caesar, etsi a bello atque hoste discedere detrimentosum esse existimabat, tamen non ignorans,

Scaliger, qui in vulgata lectione non sine causa offendit, si eius sensum hunc esse putavit, Convictolitavem et Cotum suos quemque habuisse in Haeduis clientes. Is enim communis Gallorum erat mos, quorum genere copiisque amplissimum quemque plurimos circum se ambactos clientesque habere 6, 15 §. 2 didicimus. Sed *clientelae* civitates esse possunt, quae se ad amicitiam Haeduorum aggregaverant; quarum cum magna pars ad Sequanos transisset, adventu Caesaris *veteres restitutae* Haeduis *clientelae* dicuntur ib. c. 12 §. 5. Hae si aliae Convictolitavi, aliae Coto favebant, ea vero tertia et maxima divisio erat. Attamen privatarum quoque utriusque hominis potentissimi clientelarum post publicam populi et senatus divisionem mentio fieri poterat a legatis, non quo Caesarem docerent quod ipse iam cognitum haberet, sed ut rei eum admonerent periculum, in quo versaretur civitas, valde augentis. Atque de his potius, quam de civitatibus cum haec verba ipsa, tum illa, quae sequuntur, *fore uti pars cum parte civitatis confligat*, ut cogitemus, suadent. Ceterum *in clientelas* Convictolitavis et Coti (nam ad hos referendum esset *cuiusque eorum*, non ad senatum et populum) *divisus* senatus et populus secundum Caesaris usum (1, 1 §. 1 *Gallia est omnis divisa in partes tres.* 6, 11 §. 5 *omnes civitates in partes divisae sunt duas*) is esset, qui omnis uterque duabus constaret clientelis, ita ut omnes populares senatoresque omnes alterutrius essent clientes; quod non modo propter ea, quae 6, 15 de clientibus tradita sunt, sed etiam propter iteratam in senatu et in populo divisionis significationem minime verisimile est.

Cap. 33. §. 1 detrimentosum] *detrimento suo* R. Vind. C. et *suo* in Duk. pro v. l. adscriptum est. *detrimento summo* Ven. cde. *detr.* (*imento* an *imentosum?*) *summum* Voss. B. *detrimento sibi* Vind. I. de quo cogitabat Oud. Nam *detrimentosus* praeter hunc locum nusquam occurrit, et inauditum atque insolens verbum Caesar tamquam scopulum fugiendum censebat, ut Gellius 1, 10 ex eius de analogia libro refert. Sed verbum tam simile usitatis illis *portentosus* (quod a Moro commemoratum est) *damnosus*, *odiosus*, etiamsi a nullo dum scriptore usurpatum exstaret, inauditum atque insolens iudicare ille et fugere non poterat, quin omnem linguae progressum et naturale incrementum proscriberet.

id ne accidat] Cf. adn. ad 1, 4 §. 2 et ad 4, 13 §. 4.

Cap. 33. §. 1 non ignorans, quanta ex dissensionibus incommoda oriri consuessent] Hae *dissensiones* civiles sunt, ut supra c. 1 §. 2 et 6, 22 §. 4, *incommoda* autem ea, quae in sequentibus demonstrata sunt, ubi cavisse Caesar dicitur, ne civitas Haeduorum ad *vim atque arma* descenderet. Quorum magnitudinem non ignorans si quando ipse ad arma civilia descensurus esset, scilicet invitus et coactus descendere iudicari debebat, neque aliam ob causam hoc de se professus videtur.

quanta ex dissensionibus incommoda oriri consuessent, ne tanta et tam coniuncta populo Romano civitas, quam ipse semper aluisset omnibusque rebus ornasset, ad vim atque arma descenderet, atque ea pars, quae minus sibi
2 confideret, auxilia a Vercingetorige arcesseret, huic rei praevertendum existimavit et quod legibus Haeduorum his, qui summum magistratum obtinerent, excedere ex finibus non liceret, ne quid de iure aut de legibus eorum

atque arma] *atque ad arma* Ven. bcde. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. etiam Oud. qui praepositionem a codd. plerisque abesse testatus tamen, quod Caesar repetere eam soleat, tenuit. Sed idem paulo ante *a bello atque ab hoste* a Vasc. St. Gr. b. oblatum non recepit, neque ego, quamquam Dr. B. Vind. F. idem exhibent, recipiendum putavi. Non magis vero *ad* [illegible]neri debuit, quod in nullo codice repertum est.

descenderet] And. Ox. Cu. S. Pet. Urs. (?) Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. In reliquis codd. et in edd. ante Aldum est *discederet*, ex quo exprimi sensus non ineptus poterat.

sibi confideret] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Dr. B. et, si Plüschkii et Fabr. silentio fides habenda, Bong. A. et Egm. cum Ald. et sqq. Reliquis deest *sibi*, quod non minus genuinum, quam *descenderet* videtur. *Confidere* Caesar nusquam absolute, *confidere sibi* Civ. 3, 7 §. 2 et 10, 7 dixit, item Hirtius Alex. 14, 1 et scriptor belli Africi 19, §. 3.

arcesseret] Ita Pet. Fabr. Confl. Egm. Fabr. *accesseret* Voss. A. Gott. Fabr. *accersceret* Hamb. *accersiret* Vind. A. *accerseret* Vrat. BC. Goth. B. Vind. BC. edd. ante Oud. excepta Ven. f. et, quae *acceseret* habent, Ber. Ald. b. *accederet* Dr. A. corr. *occurreret* Dr. B. Cf. adn. cr. ad 5, 11 §. 2.

praevertendum] *pervertendum* Hav. A. *praeveniendum* Leid. B. *praeoccurrendum* Vind. CF. Hoc utrumque ex interpretatione eaque falsa fluxit.

§. 2 his] *hiis* Gott. Fabr. Vrat. ABC. Hamb. *iis* edd. ante Oud. exceptis Ven. cde.

de iure aut de legibus] Inc. Ven. f. St. Oud. secundum Bong. A. Voss. ABC. Egm. „tres alios". Reliquae edd. et tres Confl.

huic rei praevertendum] non praeveniendum aut occurrendum, quemadmodum Morus putabat, quod et praecedentibus parum convenit, quibus iam demonstratum est, cui rei occurrere Caesar voluerit, et propter dativum probari nequit, cuius loco accusativus ponendus erat, sed praecipue et prius, quam ulli alii operam dandam animumque advertendum; quae interpretatio est a Forcellino proposita et locis Plautinis et Livianis confirmata atque illustrata.

§. 2 non liceret] Coniunctivus rem animo Caesaris obversantem, quam ille in consilio capiendo consideraret et respiceret, indicat. Cf. 1, 47 §. 4: *commodissimum visum est C. Valerium Procillum — quod in eo peccandi Germanis causa non esset, ad eum mittere.* ubi *visum est*, ut hic *statuit*, de re cogitata sermonem esse significat, res ipsa non minus, quam haec, vera et in facto posita est.

de iure aut de legibus] Inter

deminuisse videretur, ipse in Haeduos proficisci statuit senatumque omnem et quos inter controversia esset ad se Decetiam evocavit. Cum prope omnis civitas eo 8
convenisset, doceretúrque paucis clam convocatis alio

Par. B. Hav. A. Vind. A. Dr. B. Vrat. AC. Hamb. *de* post *aut* omittunt, Hav. A. Vind. A. mutato ordine *de legibus aut iure* exhibent.

ad se Decetiam evocavit] Nomen *Decetiam* ab Vrsini codice Vaticano et ab Ortelii duobusque Ciacconii codicibus et a Petrarchae 16, 49 ed. pr. suppeditatum primus vulgavit Lipsius confirmaruntque Bong. A. And. Ox. Cu. S. Leid. A. Pet. Par. B. Hav. A. et, in quo *Deciciam* est, Vind. A. Reliqui aut omittunt, ut Dr. B. Hamb. Vind. F. St. Gr. b. Frell. Met., aut pro eo habent *etiam*, ut cod. Brant. Voss. A. Par. A. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Vind. EI. cum reliquis ante Lips. edd. In codice Petrarchae Hamb. scriptum est *Decenam*, et *Decenna* ab Vkerto Gall. p. 470 ex Itiner. Ant. et Tab. Peut. affertur. *Decisa*, quod idem Vkertus ut variam in hoc Caesaris loco scripturam affert, ab Oud. his verbis commemoratum „in Cuiac. et Petav. marginibus additur *Decetia*, quae aliis *Decisa*“ fortasse non in ullo Caesaris codice, sed apud geographum aliumve scriptorem inventum ei, qui illud in m. Cu. et Pet. addidit, idem, quod Caesari *Decetia*, significare videbatur. Et oppidum seu vicus, cui nomen *Decize*, hodie superest in ea regione quae *Nevers* appellatur. Minus certa sunt verba *ad se*, quae in Hav. A. et, ut videtur, in Vat. Vrsini omissa, in cod. Brant. Vrat. C. Goth. B. Vind. EI. et edd. ante Oud. una Ven. f. excepta omnibus post *etiam* vel *Decetiam* posita, videri possunt ex coniectura esse illata ad explendam lacunam, quae oblitteratis primis nominis litteris exstitisset; quibus remotis haud incommode fit ut evocantem illos Caesarem facilius adhuc Avarici commorantem necdum Decetiam ingressum cogitare possimus, quam si *ad se* Decetiam evocasse eos dicitur. Sed discessisse eum Avarico et se Decetiam contulisse nusquam docemur et utrumque ipsi supplere debemus; quod si cui facilius post *evocavit*, quam post *statuit* fieri posse videtur, is Avarici adhuc commorantem ostendisse legatis iturum se Decetiam atque ibi ad se venire illos et sibi praesto esse iussisse putet. De verbo, quod Bong. C. Hamb. in *advocavit*, Ven. de. in *vocavit* mutant, cf. adn. cr. ad 4, 20 §. 4.

ius et *leges* eadem, quae inter genus et speciem ratio intercedit. Nam etiam per consuetudinem et morem vel maiorum vel gentium erant quae postulare vel recusare Haeduis liceret, quae qui negaret vel facere eos cogeret, de iure eorum aliquid deminueret, etiam si legem eorum violaret nullam. Caesar vero, si eos, quibus per leges non liceret, excedere ex finibus iussisset, de iure eorum nulla re alia, quam legum deminutione quicquam deminuisset. Itaque per *aut* facta iuris et legum diiunctio negationis causa facta, sententia eadem videtur, quam cum affirmatione dicta haec haberent: *ut iuris ac legum eorum rationem habuisse videretur*, in quibus cum genere coniuncta esset species.

§. 3 docereturque] i. e. demonstraretur. Nam ea fere signi-

loco, alio tempore atque oportuerit, fratrem a fratre renuntiatum, cum leges duo ex una familia vivo utroque non solum magistratus creari vetarent, sed etiam in senatu esse
4 prohiberent, Cotum imperium deponere coëgit, Convictolitavem, qui per sacerdotes more civitatis intermissis magistratibus esset creatus, potestatem obtinere iussit.

§. 3 duo] Bong. A. And. Ox. Voss. AC. N. Hav. A. (Par. A. Gott. sec. Whitt.) Pet. Confl. Gu. et a m. pr. Dr. A. *duos* Dr. Bet. a m. sec. A. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. ACD. edd. ante Oud. (*duas* Ven. cde.) Cf. adn. cr. ad 5, 38 §. 3 et Garaton. ad Cic. Sext. c. 53 p. 217. (Hal. p. 1203, 31.)

§. 4 Convictolitavem] Voss. A. Egm. Gott. Bong. A. Par. A. „fortasse Hav. A.“ Wh. Vind. I. Ven. f. *Convictolitavim* Pet. Fabr. — *taven* Lov. — *taen* Dr. B. *Convicta lab[illegible]lictavicum* Vind. A. *devicto litamen* Hamb. *Convictolitan[illegible]* reliqui (*Convinct*. Dr. A. Vrat. B. *Coniunct*. Vind. BI.) et edd. Cf. c. 32 §. 4.

intermissis] *intmissis* Par. AB. sec. Achaintrium. *inter* Voss. Clarkii *intromissis* Bong. C. quemadmodum nonnulli ex coniectura scribendum putarunt. *admissis* malebat Oud. *παρόντων τῶν ἀρχόντων* Met. V. int.

ficatio activi in his commentariis esse solet: passivum de personis in doctrina, quae proprie vocatur, seu eruditione dictum est 2, 20 §. 3 (*ab aliis doceri poterant*) 5, 42 §. 2 (*ab iis docebantur*). Ac de Caesare dicto perspicuitatis causa, ne *civitas* doceri videretur, Caesaris nomen addi debebat.

oportuerit] Recte Heerwagenius apud Heldium hoc ita explicat, ut statuendum dicat in oratione recta *oportuit*, non *oportebat*, fuisse. Sed poterat in ea hoc non minus, quam illud esse, et insolentius est inter imperfecta perfectum.

§. 4 intermissis magistratibus] His verbis significatus civitatis Haeduae mos hic fuisse videtur, ut singulis annis finita regia potestate eius, qui summum magistratum gesserat, non continuo, quemadmodum Romae consules, iam ante creatus succederet novus, sed certum quoddam tempus fortasse unius diei vacuum non solum à summo, sed ab omni magistratu intercederet, quo sacerdotes seu druides quasi interreges eum, qui successurus esset, crearent. Hoc modo creatus rectissime *intermissis magistratibus* creatus dicitur eadem significatione verbi, qua 5, 7 §. 6 *intermissa profectio*, ib. 8 §. 1 *ventus intermissus*, alibi alia a Caesare multa dicuntur. Neque illud obstat huic interpretationi, quod inferiorum magistratuum apud Haeduos mentio nusquam facta est. Quibus enim *summus* est magistratus, iis inferiores non deesse necesse est, et pluralis ipse rem iam per se planam aperte demonstrat. Si vero in illa summorum magistratuum controversia inferiores ii, qui a partibus Coti stabant, potestatem continuam tenuerant, et ipse fortasse Cotus, ut qui *alio tempore atque oportuerit*, renuntiatus esset, sine intermissione successerat fratri, nihilo tamen minus Convictolitavis cum asseclis suis mori civitatis obsecutus *intermissis magistratibus* creatus erat.

34. Hoc decreto interposito cohortatus Haeduos, ut controversiarum ac dissensionis obliviscerentur atque omnibus omissis his rebus huic bello servirent, ea, quae meruissent praemia ab se devicta Gallia exspectarent equitatumque omnem et peditum milia X. sibi celeriter mitterent, quae in praesidiis rei frumentariae causa disponeret, exercitum in duas partes divisit: quattuor 2

Cap. 34. §. 1 dissensionis] „MSS. multi." Voss. A. Egm. Lov. Gott. Lbb. Bong. AC. Par. A. Carr. cod. Turr. Pal. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. BCDFI. Gu. edd. ante Ald. et teste in Notis Ursino Faernus. (*dissenc.* Gott. Vrat. C. *discens.* Hamb. Vind. B.) *dissensiones* Dr. B. *dissensionum* And. Ox. Cu. S. Pet. Leid. A. „alii" Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. quo numero et superiore capite §. 1 usus est et hic uti potuit, ut controversias illas civiles fuisse et ad rem publicam spectasse significaret. Sed singularis causam et originem earum in animi et studiorum diversitate positam ostendit, cuius si obliviscerentur, plus facerent, quam si controversiarum inde ortarum memoriam deponerent.

his rebus] *hiis r.* Vrat. BC. Hamb. *his tribus* Ven. f. Pronomen in ed. Ven. a. 1471 teste Elb. et in Ber. omissum Faerno auctore eiecit Lipsius, quem secuti sunt In. Gr. Dav. Cl. et, ne bis idem dicatur, Nipperdeius. Sed *omnes has res* Caesar non, ut Oud. putabat, controversias et dissensiones ipsas dicit, sed ea omnia, quae illarum causa adhuc tanto cum studio egerant, alteri pro Convictolitave, alteri pro Coto summis opibus pugnantes. Has res omittentes omissisque huic bello servientes satisfacturi erant Caesari, neque erat quod *omnes res* omittere eos iuberet. Alia ratione Stephanus tautologiae, quam putaverit, occurrens et *omnibus omissis, his rebus, huic bello servirent* distinguens orationem languidam reddidit.

ea, quae] *atque quae* Leid. A. Vind. A. *ea omnes* Dr. A. a m. pr. *ea quae omnes* idem a m. sec. et Vind. B. *eaque quae* edd. omnes excepta inc. et *eaque* in nonnullis codd. ut in Bong. A. Pl. Hav. A. scriptum est, *eaque quae* in nullo repertum videtur. Cum eorum, quae Caesar Haeduos ut faciant hortatur, non omnium eadem ratio et tertium pariter ac primum magis in cogitatione, secundum et quartum in actione positum sit, recte tertium sine copula adiicitur secundo, qua addita nescias, utrum duo posteriora cum duobus prioribus, an tertium cum secundo iungi scriptor voluerit.

sibi] om. Med. a. Ven. bcde.

Cap. 34. §. 1 huic bello servirent] Cf. adn. ad 4, 5 §. 3.

sibi celeriter mitterent] non Decetiam, ubi tum erat, sed illuc, ubi futurus esset eo tempore, quo paratae forent copiae illae equestres et pedestres. Petebat autem Gergoviam, idque ipsum docuisse Haeduos et de ratione itineris sui certiores fecisse existimandus est. Itaque c. 38 §. 1 decem illa milia peditum eodem proficisci videmus.

quae in praesidiis—disponeret] h. e. ita, ut essent in praesidiis. Cf. 1, 43 §. 9 *in mandatis*.

exercitum in duas partes divisit] Ex his verbis et ex iis, quae

legiones in Senones Parisiosque Labieno ducendas dedit, sex ipse in Arvernos ad oppidum Gergoviam secundum flumen Elaver duxit; equitatus partem illi adtribuit,
3 partem sibi reliquit. Qua re cognita Vercingetorix omni-

§. 2 adtribuit] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. non *attr.*

proxime sequuntur, Caesarem omnes legiones, etiam duas, quas c. 10 §. 4 Agedinci relictas ostendit, secum Deceliae habuisse apparet. Idem colligi potest ex eo, quod c. 43 §. 5 consilia inisse dicitur, quemadmodum *rursus* omnem exercitum contraheret. Relictas autem Agedinci legiones, quarum mentio post c. 10 nulla facta est, tum, cum a Vercingetorige discedere et in Haeduos proficisci statuit, eodem evocasse, ipse vero cum octo reliquis Avarico Decetiam venisse videtur. Sine legionibus enim civitati, de cuius fide iam ante dubitasset (c. 9 §. 4) quaeque tum omnis in armis esset (c. 32 §. 5) non temere se commiserit. Neque propterea, quod c. 33 §. 2 legiones non commemorat, sine iis venisse putandus est. Nam illo loco de se suaque profectione dicere satis habebat, et tamen iisdem verbis utens, quibus c. 32 §. 2 suum ad hostem proficiscendi consilium ostenderat, profectionem eodem modo et cum exercitu instituendam significat. Id fefellisse videtur Vkertum adeo, ut Decetia Caesarem Avaricum revertisse et Avarico Gergoviam contendisse finxerit: Cäsar selbst eilt auf Bitten der Aeduer zu diesen, um ausgebrochene Streitigkeiten zu schlichten. Dieß geschieht in Decetia, er stellt die Ordnung her, und bricht dann von Avaricum mit 6 Legionen auf. Gall. p. 399.

§. 2 Elaver] Hoc non aliter, quam *cadaver* et *papaver* pronuntiandum videtur. Certe verbi *elapo* non facile cuiquam Romae haec legenti in mentem venerit, neque hodierni nominis *Allier* correptae penultimae plus tribui debet, quam productae in *Elaris*, quo utitur Sidonius Apoll. Paneg. v. 209: *Clitis, Elaris, Atax* etc., et in altero eiusdem nomine *Elauris.* Tamen Baumstarkius *Elăver* praescripsit.

equitatus partem illi adtribuit, partem sibi reliquit] Haec equitatus distributio ante, ut videtur, facta a Caesare, quam ipse Gergoviam ducere sex legiones coepisset, non ad hoc, quod proxime praecedit, sed ad illam exercitus seu legionum divisionem, cuius ratio adiectis verbis *quattuor — duxit* demonstratur, referenda ideoque maiore interpunctione post *duxit* utendum est, quam post *dedit*. Quod non hunc ad modum, qui exspectari poterat: *exercitum equitatumque in duas partes divisit: quattuor legiones cum parte equitatus Labieno — dedit, sex cum reliquo equitatu ipse — duxit,* rem referre maluit, eo factum esse potest, quod tantundem equitum Labieno attribuisset, quantum reliquisset sibi, illo autem modo pro ratione legionum instituta esse distributio equitatus videretur. Quod autem *duxit* potius, quam *ducere constituit* scribens hysteron proteron fecit, brevitatis studio fecisse videtur. Sic enim sufficiebant tria illa verba, quae sequuntur, *qua re cognita;* quae ad *duxit* relata iam non egent numeri singularis excusatione, quam in adn. ad 5, 7 §. 1 adhibendam putabam.

bus interruptis eius fluminis pontibus ab altera fluminis parte iter facere coepit. 35. Cum uterque utrique esset exercitus in conspectu fereque e regione castris castra poneret, dispositis exploratoribus, necubi effecto ponte

§. 3 fluminis parte] *p. fl.* Vind. CI. Cl. *p. Elaveris* Vind. A. *Elaveris p.* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Par. B. Hav. A. Ald. et sqq. praeter Cl. In Ven. de. *pontibus ab altera fluminis* omissa sunt. Qui varietatem codicum ab interpolatione natam, a scriptore tantum *ab altera parte* positum arbitrantur, non solum eius codicum generis, quod *fluminis* exhibet, indolem adversantem habere, sed etiam contra Caesaris scribendi consuetudinem facere videntur, de qua cf. adn. ad 4, 29 §. 4 et haec, quae ib. c. 15 §. 2 leguntur: *reliqui se in flumen praecipitaverunt atque ibi timore, lassitudine, vi fluminis oppressi perierunt.* Hunc equidem magis crediderim *ab altera fluminis Elaveris parte* scripsisse, quorum utriusque recensionis auctor alius aliud tamquam inutile sustulerit. Cf. 1, 12 §. 2: *Ubi per exploratores Caesar certior factus est tres iam partes copiarum Helvetios id flumen traduxisse, quartam vero partem citra flumen Ararim reliquam esse.*

Cap. 35. §. 1 uterque] om. Dr. A. Vind. B.

utrique] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. AI. Ven. cde. Ald. sqq. *utrinque* vel *utrimque* reliqui.

esset] iidem, qui *utrique*, exceptis Vind. I. Ven. cde. *exesset* Par. A. *exisset* reliqui.

exercitus] *exercitui* Par. B. Hav. A. Vind. A. Vasc. P. Man. Gr. b. (Frell.) Turr. Ald. b. *exercitum* Leid. A.

in conspectu] *conspectus* Leid. A.

fereque] *fere* Lov. Brant. Hamb. Vind. A. *peraeque* Ven. bcde.

e regione] *e rigione* Voss. A. Fabr. *e r. Vercingentorix* Ven. f.

castris] *castrorum* Med. a. Ven. bcde. om. Lov. Fabr. Brant. Pal. Vrat. C. Goth. B. Vind. E. Hamb. Oud. 2.

poneret] iidem, qui *esset*, excepto Leid. A. in quo est *ponerent*. *ponebat* Ven. cdef. *ponebant* reliqui. In lectione ante Aldum vulgata protasis est *cum uterque utrinque exisset exercitus*,

Cap. 35. §. 1 Cum uterque esset exercitus in conspectu] scilicet nulla re nisi flumine diremptus, id quod proxime praecedentia verba significant, cuius fluminis ripas planas et apertas, silvestrem autem locum, qui §. 2 dicitur, remotiorem a flumine fuisse consentaneum est.

fereque e regione castris castra poneret] Hoc iam non ex praecedentibus sequitur, sed a scriptore ita factum esse narratur, qui autem factum sit, facile coniicitur.

dispositis exploratoribus] Hoc initium est apodosis.

necubi] Ut *alicubi* secundum veteres grammaticos ab Handio Turs. 1, 230 indicatos ex *aliquo* et *ubi* compositum *aliquo in loco* significat, ita *necubi* secundum scriptorum usum ab eodem 3, 149 monstratum *ne quo in loco* significans ex *ne* et *quo* et *ubi* compositum esse, et si *ne quo*, *ne quis* rectius scribitur, quam *nequo*, *nequis*, rectius *ne cubi* scribi videtur, quemadmodum tacite scripsit Nipperdeius. In eadem sen-

Romani copias traducerent, erat in magnis Caesari difficultatibus res, ne maiorem aestatis partem flumine impediretur, quod non fere ante autumnum Elaver vado
2 transiri solet. Itaque ne id accideret, silvestri loco

cui apodosis *in conspectu fereque e regione castris castra ponebant* nullo modo respondet. Sive enim *cum exisset exercitus* ita dictum est, ut 3, 13 §. 9 *cum saevire ventus coepisset*, quod explicatum v. in adn. 3, 12 §. 1, exitum non sequebatur hoc, ut castra ponerent, sed ut irent et in agmine essent aut aliquid eorum facerent, quorum causa exire exercitus solent, cuiusmodi illa sunt, quae Sosia Plautinus Amph. 1, 1 v. 65 sqq. facta narrat *postquam utrinque exitum est maxuma copia*; sive potius, quia cotidie exibant et exitus minime fortuitus erat, ita, ut 3, 12 §. 1 *cum ex alto se aestus incitavisset*, rursus non exitu fiebat, ut in conspectu fereque e regione castra ponerent, sed eo, quod eodem tempore et ex castris similiter positis exissent et eadem celeritate idemque tempus iter fecissent; quarum rerum in illa lectione nihil et earum loco aliquid prorsus inutile dictum est. Nam eos, qui Gergoviam contenderent, non castris se tenuisse sed exisse quis non sua sponte statuat? Accedit quod ea pars narrationis, qua castra poni dicuntur, nullo neque vinculo neque nexu cum sequente cohaeret. Quae vero a Dübnero tentata est medicina, ea vereor ne malum reddat peius. Verba enim *in conspectu — traducerent*, quae omni parenthesis nota carent, parenthesin faciens ab usu scriptoris abhorrentem exitu utriusque exercitus difficultatem creat Caesari, illa, quae difficultatem afferebant, quasi aut minori momento praedita aut per se clara obiter attingit. Quae cum ita sint, *exisset* ut Caesare indignum et vitiosum abiici debet. Neque obscurum est, quomodo oriri potuerit. Scilicet *esset exercitus* scripturus librarius facili lapsu *exesset exercitus* scripsit, quod ipsum in Par. A. legitur; ex quo cum factum esset *exisset*, *utrique* et *poneret* mutari necesse fuit.

Caesari difficultatibus] „*Caesar d.* Voss. B. *Caesari d.* And. Ox. S. Leid. A. Vrs. al. *Caesaris d.* vel *d. Caesaris* MSS. et Edd. qdd." Sic parum definite Oud. fortasse in dubitationem coniectus eo, quod in ex. Fabr. *Caesaris* ex nullo codice, *d. Caesari* ex uno Gott. relatum videbat. Sed Whittio teste Gott. ut Vrat. B. et Gu. habet *d. Caesaris*, et *Caesaris d.* legitur in cod. Steph. sec. Hotom. Bong. A. Pl. Par. A. Hav. A. Dr. AB. Vrat. AC. Goth. B. Hamb. Vind. BCDEFI. et omnibus ante Scaligerum editionibus. Itaque dativus alterius tantum generis codicibus neque iis omnibus

tentia fuerit is, qui ad Lucani versum Phars. 9, 1058 *Necubi suppressus pereat gener* — scholion a Webero editum adscripsit *alicubi*. Similiter comparata sunt *sicubi* et *nuncubi*, quorum penultimam sub ictu posuit Terentius Eun. 3, 1 v. 13 *Consilia. mirum. tum sicubi eum satietas.* Ib. 1, 2 v. 83 *Num solus ille dona dat? nuncubi meam.* ut et ipse *si cubi*, *num cubi* scribere debuisse videatur. Eadem ratio est compositorum *necunde* et *sicunde*. Sed quod in ratione erat, minime omne in usu fuisse constat, *cubi* autem et *cunde* vocabula usitata fuisse non videntur.

castris positis e regione unius eorum pontium, quos Vercingetorix rescindendos curaverat, postero die cum duabus legionibus in occulto restitit, reliquas copias 3
cum omnibus impedimentis, ut consueverat, misit, ca[r]-

nititur, et inter eos Vrs. ab reliquis discrepat eo, quod *res* omittit, cuius loco Voss. B. habet *rei*. Genitivo ad *difficultatis* nomen adiecto, etsi Caesar fere rem significat, ex qua existit difficultas, velut cum *locorum*, *hiemis difficultates* dicit, tamen personam quoque in difficultate versantem significari posse Hirtii locus ostendit 8, 40 §. 5: *qua difficultate eorum cognita*. Status autem et conditio rerum, quae breviter *res* dicitur, qualis sit, demonstrari ita solet, ut esse in aliquo quasi loco dicatur. Civ. 1, 79 §. 3 res est *magno in periculo*, Gall. 6, 38 §. 2 *in summo discrimine*, et Civ. 3, 15 §. 3 scriptor iisdem verbis, quibus hic, utitur: *erat res in magna difficultate*. Iam fieri potuisse, ut ea difficultas, in qua res esset, simul personae alicuius difficultas diceretur, et ita vulgatam ante Scaligerum lectionem defendi posse non nego. Sed parum consentaneum erat rerum conditionem in personae difficultatibus potius, quam personam ipsam in difficultatibus versantem cogitare, praesertim cum personae difficultates nullae aliae sint, quam in quibus versatur persona. Neque usu et exemplis comprobari potest genitivus. Cf. praeter ea, quae supra allata sunt, 2, 25 §. 1: *rem esse in angusto*. huius libri c. 32 §. 3: *summo esse in periculo rem*. c. 41 §. 2: *quanto res in periculo fuerit*. Civ. 1, 54 §. 1: *cum in his angustiis res esset*. Dativi vero etsi exempla non magis suppetunt, quia reliquis in locis opus non erat demonstrari, ad quem pertineret difficultas, periculum, discrimen, in quo res versaretur, ratio tamen constat, et cum hostes aliquid fecissent, quo rerum conditio non ipsis, qui fecerant, sed Caesari in difficultatem perducta esset, cui etiam sequentia quid timendum fuerit, demonstrant, causa non deerat, cur adderetur *Caesari*.

§. 2 castris positis] *sitis*, omisso *castris*, „MSS. 9" Bong. A. Voss. A. Gott. Vrat. B. Gu. Hamb. inc. *situs* Egm. Vrat. A. *situm* Leid. B. Vind. C. *suis* Vind. B. et, ut videtur, Dr. A. a m. pr. *castris* Dr. A. corr. et, superscripto *positis*, Leid. A. *positis* Lov. Fabr. Lb. *positis castris* St. Gr. b. Frell. Certum h. l. habemus trium syllabarum in optimo codice eiusque asseclis temere praetermissarum exemplum. Nam *castris positis* carere, quemadmodum Oud. putabat, propter *postero die* non possumus. Neque Metaphrastes ea, ut Oud. videbatur, omisit, sed recte interpretatus est *στρατοπεδευσάμενος*.

postero die] *postridie* Ox. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. ab. St. p. Man. Turr. Lips. quo Caesar in Comm. de b. G. non utitur nisi addito *eius diei:* Civ. 1, 67 §. 5. 3, 6 §. 3. 41 §. 1 solum posuit.

§. 3 impedimentis] *copiis* Bong. C. In Dr. B. verba inter *impedimentis* et *cohortibus* interiecta exciderunt, in Vind. A. *impedimentis* post *ut consueverat* positum est.

ptis quibusdam cohortibus, uti numerus legionum con-

captis] *craptis* a m. pr. *captis* a m. sec. Hav. A. sec. Wh. „Hav. A. si recte video, *craptis quibusdam*" Elb. *ereptis* Vind. A. *demptis* Leid. C. Duk. Dorv. MSS. Clarkii, Vrat. C. Goth. B. Vind. BCDF. edd. ante Oud. excepta sec. Elb. inc. In nonnullis Oud. codd. *captis* post *quibusdam* positum est. *additisque cohortibus aliquot* Petr. 16, 51.

quibusdam] *quartis quibusdam* Leid. B. *quartis quidem* Ox. *quartis quibusque* And. Ald. ab. Gr. a. margo Vasc. (m. Frell.) P. Man. Torr. Lips. Dav. Cl. [*quartis*] *quibusque* Iu. Gr. (*quartis*) *quibusque* Oud. cum hac adnotatione: demptis quartis quibusque] MSS. et Edd. vett. *demptis quibusdam*. Graecus item *τινὰς σπείρας κατασχών*. *His*, reliquis videlicet copiis. CLARK. *Quartis* servant MSS. Andin. et Oxon. et Leid. sec. et Vascosani margo. Sed *demptis* non agnoscunt And. et Oxon. et pro *quibusque* (quod est in solo Andino, si excerptis est credendum) habet Oxon. *quidem*. Reliqui omnes nec *quartis* habent, et *quibusdam* legunt. *Demptis* etiam modo reperi in Leid. tert. Duk. et Dorvill. Ceteri, quotquot numerare possum *captis quibusdam* vel *q. captis*. Unde adparet saltem *captis* sive delectis, reponendum pro *demtis*. de reliquis videant acutiores: Mihi non satisfacio. an *sectis quibusdam cohortibus* vel simile quid, ut reliquarum IV legionum cohortes ita secaverit et diviserit, ut viderentur esse sexaginta, sive sex legiones, quamvis duas eis detraxisset? vel an Vossio adsentiendum, et legendum *detractis quartis q. c.* Certe ita MSStis propius adhaerebimus. Blasius Vigenerus, quem laudat Brantius, mavult *demptis tertiis quibusque cohortibus.*" Haec Oud. qui non videtur *captis* in And. et Ox. omissum significare voluisse, quemadmodum Elb. putabat, qui hoc vocabulum ab iis abesse scribit. Sed quamvis firmum a codicibus *captis* a Caesare scriptum non videtur. Neque enim *deligendis* cohortibus, quae Oud. interpretatio est, neque *demendis*, ut Achaintrius assentiente Dübnero *capere* verbum contra linguae usum declarat, effici poterat, ut quadraginta cohortes sex legionum speciem praeberent. Eadem de causa ne *demptis* quidem probari potest, quod in quibusdam codicibus exstat, quod si in omnibus exstaret, scriptor satis negligenter id, quod minus necessarium erat, dixisse, alterum, quod maxime desiderabatur, quonam Caesar demptas illinc cohortes traduxisset, reticuisse existimandus esset. Itaque coniectura opus est, quae felicissime cessit Wendelio Coburgensi in Seebodii Sylloge inscripta: *Neues Archiv a.* 1830 *n.* 29 *carptis* proponenti firmantique verbis Livii 26, 38 §. 2 *in multas parvasque partes carpere exercitum*, in quibus simili errore nonnulli libri *capere* exhibent, ut Gall., 3, 17 §. 5 *caperetur*, Civ. 1, 63 §. 2 et 78, 5 *caperet*,

§. 3 ut consueverat] Superioribus diebus Caesar omnes legiones cum omnibus impedimentis miserat et iter facere iusserat, illo vero die cum duabus legionibus restitit praeter consuetudinem, in impedimentis autem consuetudinem suam tenuit et cum parte copiarum omnia misit. De illa enim consuetudine, quam 2, 19 §. 1 commemorat, si cogitari h. l. voluisset, plura ei verba facienda fuissent.

stare videretur. His quam longissime possent pro- 4
gredi iussis, cum iam ex diei tempore coniecturam ca-

Afr. 75, 4 *capere*, et apud alios scriptores alia, quae Drakenborchius ad Liv. 6, 32 §. 11 ostendit. Cum enim singulae cohortes trinis manipulis constarent, in totidem partes divisae ita, ut quantum singulae cohortes obtiuere solerent spatium, tantum laxatis singulis manipulis tribueretur, re vera erant *carptae* et trium cohortium instar videri poterant. Sic autem divisis decem ex quadraginta cohortibus fiebant, ut quae quattuor essent legiones, eae sex viderentur, idque scriptor verbis *carptis quibusdam cohortibus* significare potuit, si nihil nisi certum quendam carptarum numerum fuisse demonstrandum putavit, numerum ipsum indicare supersedit. Si numerum quoque eumque denarium demonstrare voluit, nihil obstat, quo minus *carptis quartis quibusque cohortibus* scripsisse putetur, quae codicis Andini lectio est, in qua plurali cavetur, ne singularum legionum singulae eaeque quartae cohortes dictae videantur. Ac fortasse haec ipsa fuit Ephemeridum scriptura, quam postmodum vel propter insolentiam pluralis numeri vel quod ampliorem declarationem requireret, cum illa, quam Commentariorum lectoribus satisfacere arbitraretur, commutaverit. Nam interpolatione aut errore ex *quibusdam* factum esse *quartis quibusque* vix est credendum; causa autem, cur Caesar non omnes pariter, sed ex quaternis singulas cohortes carperet, satis idonea erat, si quartae partis exercitus dispositione et itineris faciendi ratione mutanda effici poterat quod volebat, ut numerus legionum constare videretur. Ceterum *sectis*, quod Oudendorpio in mentem venit, ad sensum non minus probabile, quam *carptis*, sed ei, quod codices habent, minus est simile: Vossii et Vigeneri commenta irrita fiunt eo, quod rem a Caesare institutam non ad *reliquas copias*, quas ipse demonstrat, sed ad omnes sex legiones pertinuisse ponunt.

§. 4 progredi] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. (Vind. D.) Rom. a. Med. a sqq. *proficisci* Vind. A. *egredi* reliqui codices (*eggr.* Hamb.) cum ed. inc. Id post Dübnerum Nipperdeius et Seyffertus receperunt, non perpendentes illi *egredi quam longissime* proprie quemquam dici non magis potuisse, quam *ingredi quam proxime*, adscita autem cum Dübnero discedendi significatione aliquid inferri, quod rei, de qua sermo est, minus conveniat. Quamvis longe enim illi a castris suis *discederent*, nisi *progrederentur* et Gergoviam versus iter facere pergerent, efficere id, quod Caesar spectabat, ut hostes quam longissime ab se removeret, non poterant. Neque vero *longissime* per linguae usum licet pro *longissimo agmine* positum accipere atque ita *egredi* tueri, quamquam quae Dio Cassius 40, 35 §. 2 de hac re verba facit, ab eiusmodi interpretatione profecta videntur: *τὰ μὲν σκευοφόρα καὶ τοῦ στρατοῦ τὸ πλεῖον προέπεμψε, μακρὰν ἐκτεταμένῃ τάξει κελεύσας αὐτοὺς προϊέναι, ὥστε καὶ πάντας σφᾶς ἐνταῦθα εἶναι δοκεῖν.*

caperet] iidem, qui *progredi*, et Vind. A. *coeperit* Bong. A. Pl. (*ceperit* sec. Oud.) *ceperat* reliqui cum ed. inc. Hoc quoque devoratum est ab illis, qui *egredi* concoquere potuerunt, ex quibus Seyffertus haec adscripsit: *cum iam ceperat*) die rein zeitliche Bedeutung macht das nebenstehende *iam* deutlich: nachdem er die-

peret in castra perventum, isdem sublicis, quarum pars inferior integra remanebat, pontem reficere coepit.
5 Celeriter effecto opere legionibusque traductis et loco

sen befohlen hatte, und nachdem er nunmehr die Vermuthung gezogen hatte. Zumptii vero, quo teste sententiarum suarum fide non indigne uti solet, paragraphum nullam citavit. Respiciendum ei erat quod Zumptius §. 579 docet de plusquamperfecti indicativo ad *cum* adiecto, quod Caesaris usui non minus, quam Ciceronis accommodatum esse exempla demonstrant a me in adn. cr. ad 3, 15 §. 1 collata, quibus nunc septimum addo 5, 19 §. 2: *cum equitatus — se in agros eiecerat — essedarios ex silvis emittebat;* deinde recordandum illorum, quae leguntur 2, 33 §. 6 (*cum iam defenderat nemo*) et 7, 6 §. 1 (*cum iam ille urbanas res virtute Cn. Pompei commodiorem in statum pervenisse intellegeret*) et 83 §. 8 (*cum iam meridies adpropinquare videretur*) in quibus *iam* pariter atque hic ut nostrum bereits aliquod tempus intercessisse significans, priusquam aliquid fieret, non impedit, quo minus id, quod fiebat, non temporis solum, sed causae nexu coniunctum cum altero cogitetur.

isdem] Gott. Fabr. et Wh. Hamb. Vind. A. *hisdem* Pet. Voss. A. Egm. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. A. Vrat. AB. Vind. BCI. Ven. f. *hiisdem* Dr. B. Vrat. C. *iisdem* Goth. B. cum edd. Cf. 2, 3 §. 5. 7, 1 §. 3. 3 §. 2. 12 §. 4. *idem* 1, 31 §. 1. et fortasse *is* 2, 29 §. 3.

sublicis] Cf. adn. cr. ad 4, 17 §. 4.

§. 5 traductis] Hav. A. Vind. A. Ven. f. sqq. (*transd.* Ald. b. Lips. sqq.) et, ut videtur, And. Ox. Cu. S. Leid. A. Lov. Duk. Hos enim praetermittit Oud. enumerans eos, qui „non habent", qui sunt Bong. A. Voss. ABC. Pet. Egm. Gott. Leid. BC. Dorv., quibus accedunt Brantii et Clarkii codices, Pal. Conf. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BCEFI. cum edd. ante Ven. f. In Carr. et cod. Turr. est *transmissis*, quod praeferebat Oud. Sed *traductis* multo maiorem habet auctoritatem et ipsa simplicitate praestat.

§. 4 pars inferior] Qui *partem* ordinem interpretantur (die untere Reihe der Brückenpfeiler Baumstarkius et Seyffertus adscripserunt) adversus linguae usum faciunt et rem inferunt vix commemoratione dignam, siquidem nihil Romanorum intererat, utrum superior, an inferior ordo sublicarum integer relictus esset. Sublicis immissae fuerant trabes transversariae materia directa, per quam iretur, constratae, quibus rescissis superior pars sublicarum integra remanere non potuerat, inferior remanserat. Aliter rem narrat Polyaenus Strat. 8, 23 §. 9: γεφύρας διακεκομμένης τὰ μὲν στρώματα πεπηγότα ἐχούσης, τὰς δὲ ἐπάνω δοκίδας ἀφηρημένας. Sublicae enim, quod cum Schneidero Passovius in Lexico ponit, στρώματα dici nullo modo potuerunt, trabes transversae magis potuerunt, eoque posito Vercingetorix nihil nisi materiam directam, asseres et longurios, quibus trabes constratae erant, τὰς ἐπάνω δοκίδας, abstulisse dicitur. Longius a Caesare et a vero aberrat Dio 40, 35 ratibus eum traiecisse flumen tradens: σχεδίας ἐποίησε καὶ ἐπ' αὐτῶν διέβη τὸ ῥεῦμα.

castris idoneo delecto reliquas copias revocavit. Ver- 6
cingetorix re cognita, ne contra suam voluntatem dimicare cogeretur, magnis itineribus antecessit. 36. Caesar ex eo loco quintis castris Gergoviam pervenit equestrique eo die proelio levi facto perspecto urbis situ, quae posita in altissimo monte omnis aditus difficiles

Cap. 36. §. 1 quintis] *quinctis* Ald. b. *quinis* Leid. B. Bong. C. Dr. B. Vind. C. *quantis* sup. a m. s. *motis castris* Vind. A.

equestrique eo die proelio] Hoc ordine „MSS. multi" Pet. Voss. A. Egm. Gott. Bong. A. Par. A. Hav. A. Dr. A. Vrat. AB. Gu. Vind. A. (hic sine *que*) Ven. f. Reliqui cum ceteris edd. *equestrique proelio eo die*, ut c. 53 §. 2 *levi facto equestri proelio*. 5, 50 §. 1 *eo die parvulis equestribus proeliis ad aquam factis*. 1, 18 §. 6 *quod proelium equestre adversum paucis ante diebus esset factum*. 8, 45 §. 1 *Labienus interim in Treviris equestre proelium facit secundum*. Hic vel numeri et soni gratia dirempta nomina vel *eo die* verba propterea interiecta sunt, quod temporis definitio tantummodo ad proelium factum neque simul ad perspectum urbis situm referenda est.

omnis] Ita Ond. secundum Ox. Egm. Voss. B. quibus accedunt Pal. Par. A. Vrat. AB. et fortasse Bong. A. ex quo Pl. refert *oῖs*. Ceteri cum edd. plerisque *omnes*, Ald. a. Gr. a. Turr. *omneis* habent. Lectio non omnino certa videtur.

§. 5 revocavit] *νυκτὸς ἀνεκαλέσατο* Dio; quae temporis significatio in iis, quae Caesar §. 4 scripsit, inest.

§. 6 magnis itineribus antecessit] *οἱ δὲ Γαλάται τῷ παραλόγῳ τῆς διαβάσεως ἐκπλαγέντες ἔφευγον* Polyaenus; quod ex Caesaris verbis ductum non videtur.

Cap. 36. §. 1 quintis castris] Hac dictione, qua Caesar primus et hoc uno loco usus videtur, Livius deinde saepe et alii scriptores sunt usi, satis constat idem significari atque verbis quinti diei itinere confecto seu eo tempore, quo quater mota castra quintum ponenda sunt. Nam ita Livius 28, 33 §. 1 Polybii verba 11, 30 *παραγενηθεὶς ἐπὶ τὸν Ἴβηρα ποταμὸν δεκαταῖος* interpretatus est: *profectusque decimis castris pervenit ad Iberum*. Ac si *castra* tempus ponendorum castrorum dici potuisse putamus, qua mente nonnulli interpretes hic metonymiae mentionem faciunt, ratio aperta est ablativi, qui etiam a reliquis scriptoribus ut h. l. a Caesare cum verbo ablativum temporis recipiente construitur. Cf. Liv. 38, 13 §. 11: *ex eo loco ad Tabas tertiis castris perventum*. Curt. 3, 7 §. 5 (17 Z.): *castrisque motis et Pyramo amne ponte iuncto ad urbem Mallon pervenit, inde alteris castris ad oppidum Castabulum*. Tac. Hist. 3, 15: *universo cum exercitu secundis a Verona castris Bebriacum venit*. Sin subtilius agendum putamus, eum, qui confecto itinere, cum iam castra ponenda sunt, aliquo pervenit, *cum* illis castris illuc venientem cogitare possumus, mit dem fünften Lager, ut vertit Oehlerus, vel etiam *ab* iis illic locatum, quasi dicatur das fünfte Lager brachte ihn dorthin, sicut tertio die venturum is dies locaturus dicitur a Cicerone De divin. 1. 25 versum Homericum Il. 9, 363 ita reddente:

habebat, de expugnatione non prius agendum constituit,
2 quam rem frumentariam expedisset. At Vercingetorix

de expugnatione non prius agendum constituit] Bong. A. Voss. ABC. Egm. Lov. „5 alii" Lbb. Par. A. Gott. sec. Wh. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. (hic — *constituit agendum* Gu. Vind. BCDFI. edd. ante Ald. (Ven. e. — *Agendum const.*) *de oppugnatione desperavit*, *de obsessione non prius agendum constituit* And. Ox. Leid. A. (hic — *instituit*) Hav. A. Vind. A. *de expugnatione desperavit: de obsessione non prius agendum constituit* Ald. et sqq. tacente Confl. et de Pet. et Cu. exemplari Fabr. in quo de Voss. A. Egm. Lov. idem, quod ab Oud. refertur, Gott. vero *de obsidione* omittere dicitur. Aldina lectio, quam praeter consuetudinem secutus est Nipperdeius, unum commodum hoc habet, quod Bongarsianae origo ex ea facillime repeti potest, ceterum auctoritate destituta est et, si *expugnationem* scriptor significatione usitata dixit (cf. c. 69 §. 1 *ut nisi obsidione expugnari posse non videretur* sc. Alesia) sententiam efficit minime verisimilem, quam Mori ostendit interpretatio: Vidit non posse urbem capi, etsi obsideretur; voluit tamen eam obsidione aliquamdiu premere, sed commeatu ante proviso. In lectione Andina, quam Whittius recepit, offensionem praebere potest *obsessioni* opposita *oppugnatio*, cum Hirtius quidem 8, 26 §. 2 et 4 *oppugnare* et *obsidere* in eadem re posuisse videatur, et quod *desperari* de rebus bonis et per se expetendis dici solet, velut de salute, de victoria, quibus rebus oppugnatio adnumerari non potest. Sed *pugna* non magis bonum et per se expetendum est, et tamen recte 1, 40 §. 8 *desperantes de pugna* dicuntur ii, qui etiam tum pugna decertare cupiebant et aliquamdiu fore, ut decertarent, speraverant. *Oppugnationis* autem notio etsi latius patet, et quicunque *obsidetur*, is simul *oppugnatur*, ut Hirtius non temere *obsideri* oppidum idem dixerit, quo clausum aliquem dixerat *oppugnari*, nihilo tamen minus sicut alia vocabula proprie genus significantia, ad speciem transferri, et ea expugnandi ratio, quae vi et et aggere, vineis,

Tertia te Phthiae tempestas laeta locabit.

de expugnatione non prius agendum constituit] *Agendum* dubitari potest utrum de ea actione, quae proprie dicitur, quae facientis est, an de cogitatione accipiendum sit, quam significari statuit Moebius *deliberandum*, *cogitandum* interpretans et locum conferens Civ. 1, 26 §. 5, quo tamen loco res aeque incerta est: *Paulo post renuntiat* (Libo Caesari), *quod consules absint*, *sine illis non posse agi de compositione. Ita saepius rem frustra tentatam Caesar aliquando dimittendam sibi iudicat et de bello agendum.* Quin etiam eodem sensu, quo *de compositione*, *de bello agi* hic dictum videri potest, si scriptor ironice locutus est. Atque ipsa illa *de compositione*, *de pace agere* et similia, in quibus actio plerumque ad orationem refertur, interdum proprie dictam designant, ut Civ. 3, 18 §. 5: *conatus tamen nihilo minus est aliis rationibus per conloquia de pace agere.* et interdum dubites loquendi, an cogitandi significatio verbo adiuncta sit, velut Civ. 3, 83 §. 4: *postremo omnes aut de honoribus suis, aut de praemiis pecuniae, aut de*

castris prope oppidum in monte positis mediocribus circum se intervallis separatim singularum civitatium

turribus utitur, *oppugnatio* vocari atque ita *obsessioni*, cuius *causa haec fere esse consuevit, ut frumento hostes prohibeantur* (Civ. 3, 47 §. 3) opponi potest et opposita est a Livio 5, 2 §. 1: *Cum spes maior imperatoribus Romanis in obsidione, quam in oppugnatione esset.* De tali igitur oppugnatione, quam Caesar Gergoviae eandem atque Avarici futuram esse sperasset, perspecto urbis situ recte desperasse dicitur. Sed illud mirari licet, quid ei spem iniecerit, quam re perspecta deponere cogeretur, et quid desperare eum coëgerit de re tota ex ipsius arbitrio pendente et mox a parte militum (c. 47.) tentata; ut non tam de oppugnatione eo sensu, quo l. l. de pugna Galli, alibi alii de sua salute similibusque rebus, quae periturae aut nullae futurae videntur, quam de oppugnationis, si ea uti instituisset, felici successu desperasse idque breviter verbis *de oppugnatione desperavit* significasse existimandus sit. Quamquam ne huius quidem desperationis causa idonea apparet. Nam ipsam illam in altissimo monte positam et omnes aditus difficiles habentem urbem paulo post a Romanis non solum oppugnatam, sed paene expugnatam et vi captam videmus, et haec situs eius descriptio talis est, ut diuturnae atque operosae sive oppugnationis sive obsessionis exspectationem moveat, desperandum Caesari de oppugnatione oppugnationisque successu fuisse non ostendat. Quae cum ita sint, eam scripturam, quam codex Bongarsianus exhibet, in qua nihil inest, quod aut per se improbabile sit, aut antecedentibus non conveniat, veram puto, Andinam ex Ephemeridibus fluxisse suspicor.

§. 2 prope oppidum] *pro oppido* Ox. Ald. ab. Gr. ab. P. Man. Vasc. (Frell.) St. Turr.

in monte] om. Bong. A. Voss. ABC. Cu. Pet. Egm. Lov. „5 alii" Par. A. Gott. sec. Wh. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BCDEFI. edd. ante Ald. Non temere hoc additum, sed errore omissum videtur. *Prope oppidum* enim etam in radicibus montis posita castra dici poterant, et quamvis ex sequentibus in monte ea posita fuisse colligi possit, tamen perspicuitatis amantem scriptorem magis ipsum initio docere, quam postmodum colligendum lectori permittere decebat. Magis affine pleonasmo est quod ab Aldo editum in Ox. legitur, *pro oppido in monte*, cuius lectionis partem priorem Oud. scriptori sufficere, vulgatam a Lipsio *prope oppidum in monte* ex glossemate originem ducere potuisse non male iudicabat. Sed solum *pro oppido* ex nullo codice affertur,

persequendis inimicitiis agebant. Nec mirum, si verbum omnia illa pariter significans pariterque cum accusativo rei et cogitatae et oratione tractatae et effectae construi solitum pro accusativo posita praepositione eandem retinens significationis varietatem nonnunquam ex duabus mixtam recipit. Praepositionis autem vim consentaneum est ubique esse eandem, respondentem illam nostrae wegen et occasionem vel causam actionis indicantem. Nos quidem pro actionis varietate variare praepositionem solemus: an, auf etwas denken, von, über etwas sprechen, für etwas thätig sein. — De verbo *constituit* cf. adn. ad 2, 10 §. 4 et ad 4, 6 §. 5.

copias conlocaverat atque omnibus eius iugi collibus occupatis, qua despici poterat, horribilem speciem prae-
3 bebat principesque earum civitatium, quos sibi ad consilium capiendum delegerat, prima luce cotidie ad se

et a Lipsio vulgatam praeter codices (Vrs. Leid. A. Hav. A. Vind. A. et, ut videtur, And.) commendat hoc, quod orationem haud paulo numerosiorem reddit.

civitatium] „Bong. A. Voss. A. Lov. Egm. h. l. et §. 3" quod testimonium Oudendorpii utroque loco silentio Plüschkii et in Lov. et Egm. testimonio exemplaris Fabriciani confirmatur: de Voss. A. tacet Fabr. Lectionem Oudendorpii secutus est Dübnerus, ut etiam in Par. A. reperta ab eo videatur, qui liber secundum Beyerlii silentium cum reliquis codicibus editisque ante Oud. omnibus *civitatum* habere iudicandus est. Cf. adn. cr. ad 4, 3 §. 1.

conlocaverat] Egm. Vrat. A. (Bong. A.) Par. A. non *coll.*

despici] In Vind. A. *de* puncto subscripto notatum et supra scriptum est *a*.

§. 3 cotidie] post *ad se* positum habent Vrat. C. Vind. I. (hic *cott.*) et edd. ante Oud. excepta Ven. f. (*quott.* edd. ante Ber.) *om.* Ox. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. non sine causa, si verba *seu — videretur* scriptoris opinionem de conditione, qua Vercingetorix convenire illos iuberet, significant. Nam quod quis cotidie facere dicitur, id si conditione aliqua dicitur facere, eam conditionem consentaneum est in facto potius, quam in opinione positam demonstrari. Contra quod non cotidie fit, sine offensione ad conditionem opinabilem referri potest. Sed coniunctivus *videretur* si ad orationem spectat Vercingetorigis principes ad se convenire iubentis, *cotidie* iam non cum *iubebat*, sed cum *convenire* construendum satis est probabile.

§. 2 conlocaverat] sc. in castris, ut §. 7. Itaque totidem erant castra, quot civitates: media cum Arvernis tenebat Vercingetorix.

qua despici poterat] qua ex parte neque silvae neque alia obstabant, quo minus despici in loca subiecta et species praeberi illic versantibus posset. Atque ipse despectus valebat aliquid ad terrorem iniiciendum iis, qui undique capitibus suis imminentes hostes viderent, qui in planitie oppositos etiam plures aequo animo conspexissent. Alienum non tam ab re, quam a verbis sensum intulit Metaphrastes: *πάντας τε τοὺς τοῦ ὄρους τούτου γηλόφους κατασχὼν, ᾗ καθορᾶν οἷόν τε ἦν, ταύτῃ ὡς ἐκπληκτικωτάτην τὴν στρατιὰν διέταττε.* Ceterum verba *qua despici poterat* recte ad sequentia retulit, quo esse referenda locus, quem tenent, indicat. Neque credibile est Vercingetorigem *omnes* eius iugi colles, etiam eos, in quibus civitates collocaverat, ea tantum parte, qua despici poterat, occupavisse.

§. 3 principesque earum civitatium, quos] Pronomen demonstrativum de civitatibus circum Vercingetorigem collocatis, non de omnibus quae defecerant aut defectionem parabant, sermonem esse significat: relativum principes earum definit (cf. adn. ad c. 4 §. 2) et ex omnium principum numero certos quosdam, non ex civitatibus principes a Vercingetorige delectos esse docet.

convenire iubebat, seu quid communicandum, seu quid
administrandum videretur, neque ullum fere diem inter- 4
mittebat, quin equestri proelio interiectis sagittariis,
quid in quoque esset animi ac virtutis suorum, pericli-
taretur. Erat e regione oppidi collis sub ipsis radici- 5

convenire iubebat] *venire i.* „MSS. 4" Gott. Bong. C. Gu. Vrat. B. inc. ἰέναι—παρήγγελλεν Met. *i. c.* Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Oud. Cf. 4, 21 §. 4: *huc omnes undique ex finitimis regionibus et quam superiore aestate ad Veneticum bellum effecerat classem iubet convenire.* 6, 4 §. 1: *cognito eius adventu Acco, qui princeps eius consilii fuerat, iubet in oppida multitudinem convenire.* 1, 7 §. 2: *pontem, qui erat ad Genuam, iubet rescindi.* Sed imperfecti alia eaque magis ad graviorem eius temporis significationem accommodata collocatio est 4, 31 §. 2: *nam et frumentum — conferebat et quae gravissime adflictae erant naves, earum materia atque aere ad reliquas reficiendas utebatur et quae ad eas res erant usui, ex continenti comportari iubebat.* 7, 67 §. 4: *si qua in parte nostri laborare — videbantur, eo signa inferri Caesar aciemque constitui iubebat.* Ceterum ordinem, qui placuit Oudendorpio, et minus vulgarem esse et veram verborum *prima luce cotidie*, de qua paulo ante monui, constructionem magis adiuvare fatendum neque illud dissimulandum est, non plane eandem imperfecti *iubebat* atque reliquorum duorum, *praebebat* et *intermittebat*, esse vim, quippe quo non actionis ipsius, sed eius effectus indicetur continuatio, atque hanc causam esse potuisse scriptori, cur id paulo aliter collocandum artiusque coniungendum cum verbo effectum declarante putaret.

§. 4 periclitaretur] And. Ox. Cu. S. Hav. A. Vind. A. (Par. B. Achaintr.) Duk. Dorv. Vrat. C. Goth. B. edd. praeter inc. quae cum Leid. C. Ort. Dr. B. Gu. et m. pr. Gott. Wb. et Vrat. B. habet *perficeretur.* In Vrat. A. est *prospiceretur*, in Carr. cod. Turr. cod. Steph. Voss. B. Hamb. Vind. CE. *perspiceret*, in „reliquis" Pet. Gott. (a m. sec. teste Whittio) Voss. A. Egm. Lov. Par. A. et inter versus B. Dr. A. Vind. B. *perspiceretur*, Bong. A. Pl. *pspiceretur.* Horum postremum recepit Dübnerus, non animadvertens passivo et antecedens activum *intermittebat* et maxime pronomen obstare *suorum;* Nipperdeius *perspiceret* dedit, quod scilicet optimorum librorum scripturae similius est, quam vulgatum, sed significationem certae cognitionis, si rem ipsam et equestris proelii vim, quae esse potuerit, respicimus, a veritate abhorrentem, si voluntatem Vercingetorigis demonstrari putamus, supervacaneam habet. Vulgatum aptissimum est et exemplis tutis-

§. 4 interiectis sagittariis] Cf. c. 31 §. 4, quo loco Vercingetorigem sagittarios ad se mitti iussisse traditum est. Hos iam ad eum convenisse videmus.

§. 5 Erat] Non errasset Iungermannus, si h. l. novi capitis signum apposuisset. Dum ea, quae §. 2—4 relata sunt, a Vercingetorige fiebant et gerebantur, Caesar expediendae rei frumentariae intentus de expugnatione agendum non putabat: nunc illa, ut videtur, expedita animum ad hanc adiicit.

bus montis egregie munitus atque ex omni parte circumcisus, quem si tenerent nostri, et aquae magna parte
6 et pabulatione libera prohibituri hostes videbantur. Sed

simum. Cf. 2, 8 §. 1: *cotidie tamen equestribus proeliis, quid hostis virtute posset, et quid nostri auderent, periclitabatur.* Alex. 13, 4: *in portu periclitati remigio, quid quaeque earum efficere posset.* Hoc igitur contentus esse debebat Oudendorpius, non duarum litterarum ex mendo librarii servandarum gratia malle *perspecularetur,* quod verbum neque aptius h. l. esset, quam *perspiceret,* neque omnino satis certum est. Nam Suetonii Iul. c. 58 dubium est, utrum *praespeculatus* legendum sit, an *perspeculatus;* Plinii Nat. hist. 8, 26 §. 40 Hard. §. 96 Sillig. *speculatum* in optimis libris, *speculatus* in duobus aliis, *perspeculatus* quod Gesnerus in Thes. inde affert, in nullo exstat; Afr. 31, 2 *prospecularetur* maiorem auctoritatem habet, quam *persp.*

§. 6 Sed is locus praesidio ab his non nimis firmo tenebatur.] om. Vind. E. *sed his locus* etc. Dr. B. Hav. A. Vind. BF. *sed his* — (om. *locus*) Vind. A. *sed locus* (om. *is*) Bong. C. Vind. I. — *ab his,* quod ex Pet. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. cod. Brant. Dr. B. Hamb. Gu. Vind. ABCF. Ven. cdef. et, in quibus ante *praesidio* positum est, Vasc. St. Gr. b. (Frell.) pro vulgato *ab iis* recepi, in Duk. Vind. I. omissum, in Dr. A. *ab is,* in Gott. Vrat. ABC. *ab hiis* scriptum est. Pro *non nimis,* quod Achaintrius parum diligenter Parisinos codices „fere omnes" exhibere narrat, in Leid. A. R. N. Voss. Cl. Dr. A. Hamb. *non minus,* in Voss. B. *nominis,* in Gott. *non minis,* in Bong. A. teste Oud. a m. sec. *non minimis,* teste Pl. *non* cum litura, super qua scriptum est *minim,* in ed. inc. solum *non* legitur. „utrum in Hav. A. exstet *nimis* an *minus,* discernere non possum." Elb. ὁρῶν οὖν τοῦτον ὀλιγώρως ὑπὸ τῶν Γάλλων φρουρούμενον Met. *Is collis, quod ceteris omnibus difficilior erat atque praeruptior, negligentius servabatur.* Petr. 16, 54. In *nimis* offendentes Canterus et Hotomannus, alter *minus* pro eo scribendum, alter *tamen,* quod ante *silentio* positum cum attenuatione praesidii consistere non posse putabat, huc transponendum et *non nimis tamen firmo* legendum censebat; atque hoc Oud. tacite mutatum in *non nimis firmo ta-*

egregie munitus] non opere, ut ad c. 20 §. 3 ostendi, sed natura, quod additum 2, 29 §. 1 (*sua omnia in unum oppidum egregie natura munitum contulerunt*) h. l. omissum videtur propterea, quod sequentia verba *atque ex omni parte circumcisus* idem accuratius docent. Quod si opere quoque egregie munitum collem Caesar repperisset, eius rei mentionem ut 5, 9 §. 4 *locum nacti egregie et natura et opere munitum*) et ib. 21 §. 4 (*locum reperit egregie natura atque opere munitum*) vel h. l. vel paulo post in expugnationis narratione facturus fuisset, praesertim cum illo tempore primum Galli castra munire instituissent, ut c. 30 §. 4 demonstravit.

hostes] oppidanos. Cf. c. 44 §. 4 quem locum conferri iubens Vkertus Gall. p. 400 tamen hunc perperam interpretatus est: Der Stadt gegenüber war ein Hügel, am Fuße des Berges selbst, sehr steil, die Besatzung dort konnte Cäsars Soldaten zum Theil vom Wasser abschneiden.

**is locus praesidio ab his non nimis firmo tenebatur. Tamen silentio noctis Caesar ex castris egressus, pri- 7
usquam subsidio ex oppido veniri posset, deiecto prae-**

men non spernendum dicit. Aliis *tamen* illud in *tum* mutandum videbatur, itaque editum est in Steph. et Cl. Sed praecedit nihil, quo *tum* referri possit. Recentiores quidam parenthesin commenti *tamen* ad collis munitionem egregiam pertinere existimant, quod, cum nullum appareat parenthesis indicium, iure damnat Handius Turs. 4, 211, ipse probans *minus*, sed id quomodo intelligendum sit, non docens. Comparationi quidem, qua praesidium diceretur non minus firmum fuisse, quam munitio, aut quam res posceret, cum insolentia talis comparationis adversatur, tum eventus illud tam firmum non fuisse arguit; extra comparationem autem *non minus firmum* ita, ut idem significaret atque *non infirmum*, hoc uno loco praeter consuetudinem dixisse scriptorem a vero abhorret. Mihi vulgata lectio ferenda videtur. Ei, quod verbis *quem si tenerent nostri* continetur, id, quod res erat, opponitur et diversum ab illo esse ostenditur: Optandum erat, ut nostri collem tenerent, *sed* re vera praesidio ab hostibus tenebatur. Nam quod Heldius *sed* ad iudicium de collis opportunitate pertinere putat, propter quam praesidio ab hostibus firmissimo occupari debuisset, id quia negligentiam hostium Caesari collem occupaturo utilissimam significaret, haec ipsa occupatio per *itaque* coniungenda potius, quam opponenda per *tamen* fuisset. Quod autem praesidio *non nimis firmo* teneri collis ab hostibus dicitur, eo res qualis esset definitur sic, ut ab eo, qui numerum hostium non nosset, definiri poterat, non diversitas rei, quam *sed* demonstrat, tollitur. Nam *non nimis* non cum Oud. *parum*, zu wenig, sed ita, ut verba sonant, nicht sehr, vel nicht allzu — interpretandum simulque reputandum est nullam hostium negligentiam aut temeritatem notari, si collem egregie munitum, oppido suo subiectum praesidio non nimis firmo tenere dicantur. Atque huic rei sic ab eo, quod optandum erat, diversae rursus deinde opponitur id, quod a Caesare effectum est, et dubitationi, cui obnoxium videri poterat, eximitur: Is locus praesidio ab hostibus propter eius naturam et situm non nimis firmo tenebatur: *tamen* Caesar duas ibi legiones collocavit. Similis huic locus est Civ. 1, 70 §. 1: *Erat in celeritate omne positum certamen, utri prius angustias montesque occuparent. Sed exercitum Caesaris viarum difficultates tardabant, Afranii copias equitatus Caesaris insequens morabatur. Res tamen ab Afranianis huc erat necessario deducta, ut, si priores montes, quos petebant, attigissent, ipsi periculum vitarent, impedimenta — servare non possent.* Magis tamen ad sensum placeret *non minime firmo*, quod designasse corrector Bong. A. Pl. videtur, quod ad dictionem conferri posset cum Hirtiano 8, 52 §. 4, quo Pompeii arma *non minimum terrorem* foro inferre dicuntur. Nisi forte *tamen* non ad initium sequentis, sed ad finem huius enuntiati referendum est: *Sed is locus praesidio ab his non nimis firmo tenebatur tamen. Silentio* etc. quemadmodum Cicero ad Att. 1, 16 §. 2 scripsit: *cum illum plumbeo gladio iugulatum iri tamen diceret.* Cf. Cort. ad Salust. Cat. c. 61 §. 3 et adn. cr. ad b. Gall. 3, 10 §. 1.

sidio potitus loco duas ibi legiones conlocavit fossamque duplicem duodenum pedum a maioribus castris ad minora perduxit, ut tuto ab repentino hostium incursu etiam singuli commeare possent.

37. Dum haec ad Gergoviam geruntur, Convictolitavis Haeduus, cui magistratum adiudicatum a Caesare demonstravimus, sollicitatus ab Arvernis pecunia cum quibusdam adulescentibus conloquitur, quorum erat princeps Litavicus atque eius fratres, amplissima familia

§. 7 conlocavit] Voss. A. Egm. Vrat. A. (Bong. A.) Par. A. non *coll.*

Cap. 37. §. 1 adiudicatum a Caesare] *abiud.* — Vrat. A. et in Egm. Fabr. *d* super *b* scriptum est. *ad iudicandum* — Pal. *a C. adiud.* Hav. A. sec. Wh. *a C. adsignatum* Vind. A. *adsignatum a C.* And. Ox. Cu. S. Leid. A. et sec. Elb. Hav. A. Id Oud. in adnotatione alteri tamquam glossemati praelatum in ed. 2 recepit, nec mihi Caesar ita scribere non potuisse videtur; sed alterum praeter codices magis commendat Hirtii usus Alex. 66, 5: *id homini nobilissimo, Lycomedi Bithynio, adiudicavit.* et 78, 3: *eidem tetrarchiam legibus Gallograecorum iure gentis et cognationis adiudicavit.* quibus locis nulla codicum in verbo discrepantia est.

adulescentibus] „Bong. A. Voss. A. Ox. et semper" Egm. Vrat. A. Vind. C. Par. A. et cum *o* super *u* Bong. A. Pl. non *adol.* (*adolosc.* Dr. B. Hamb. *adolosent* Dr. A.)

conloquitur] Vrat. A. (Bong. A.) Par. A. non *coll.* (*colo.* Hamb.

Litavicus] „MSS. hic et infra *Litavius*, *Lictaviccus*, *Lictavictus*, *Litaviccus* (Par. A. et saepe Hav. A.), *Litavictus* (Bong. A. et ed. pr. Petrarchae 17, 4.), etc." *Litanicus* Vrat. B. *Litanices* Dr. A. *Littavicus* Vind. A. *Littaviccus* Vrat. A. Egm. *Lictavitus* cod. Petr. Non magis in sequentibus tredecim locis, quibus hoc nomen exstat, vulgata eius scriptura optimi codicis auctoritate nititur. Nam etiam c. 40 §. 7, ubi Oud. MSS. meliores eam retinere testatur, Bong. A. Pl. in ultima habet *ct* et reliquis in locis idem vel *cc*, quod c. 40 §. 3 et 6 Plüschkio a primo scriptum et in *ct* mutatum, c. 39 §. 3 et 43, 2 et 54, 1 et 67, 7 utrum *cc* an *ct* esset, incertum videbatur. Praeterea 38, 4 et 6 in priore parte *Lict* — exhibet. At Vind. A. in hac plerumque *Litt* —, extremo tamen loco (c. 67) *Lit* — habens terminationem ubique tenet vulgatam. *Litavicus* si a Caesare scriptum fuit, Romanis lectoribus propter adiectivi speciem, quam *Convictolitavis* nominis pars posterior adiuvabat, penultima brevis videri debuit: longam si esse voluit, quemadmodum Baumstarkius fortasse *Ludovici* nominis similitudine ductus putavit, positionem fecisse et *Litavictus* scripsisse videtur. Vulgatam Dio Cassius loco a Nipperdeio citato 40, 37 expressit: *ἀπατησάντων σφᾶς ἄλλων τε καὶ Λιταουίκου.*

fratres] *frater* Vind. A.

§. 7 duodenum pedum] Cf. ad 5, 42 §. 1 adscripta, quae si probanda sunt, nec Petrarcha recte altitudo an latitudo significata sit, dubitavit (*duodenos pedes seu altitudinis seu latitudinis*

nati adulescentes. Cum his praemium communicat hortaturque, ut se liberos et imperio natos meminerint: 2
unam esse Haeduorum civitatem, quae certissimam 3
Galliae victoriam distineat; eius auctoritate reliquas

adulescentes] iidem qui supra *adulescentibus*, et Bong. A. sine *o*. **§. 2 his]** Pet. Voss. A. Egm. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A .Dr. AB. Vrat. A. Gu. Vind. ABCI. Ven. cdef. St. Gr. b. Frell. *hiis* Gott. Vrat. BC. Hamb. *iis* Goth. B. et edd. rell.

§. 3 distineat] *dedistineat* Bong. A. Voss. A. Egm. Par. A. Vrat. A. *destineat* „3 alii" *detineat* „alii" Gott. Dr. B. Vrat. B. Gu. Vind. CDF. edd. ante Ald. Cum duarum lectionum in optimo codice perperam coniunctarum utraque metaphoram habeat non dissimilem ei, qua Civ. 2, 39 §. 5 et 3, 70 §. 2. 73, 5 aliquid *morari* et *interpellare* victoriam dicitur, ferri fortasse utraque potest, praeferri debet ea, quae Caesaris stylo magis convenire et aliorum scriptorum usu commendari et a ceteris codicibus maiorem auctoritatem habere videbitur. *Detinere* in his commentariis semel 3, 12 §. 5 (*quod nostrae naves tempestatibus detinebantur*) in b. civ. bis legitur eadem significatione incessu et progressu prohibendi fixumque in aliquo loco tenendi (festhalten): 2, 17 §. 3 *Caesarem ad Massiliam detineri* 3, 75 §. 4 *consecutus equitatus novissimos proelio detinebat*. *Distinere* saepius occurrit significans congressu et coniunctione prohibere idque vel partes totum efficientes, quod nos dicimus auseinander halten, ut 4, 17 §. 6. 2, 5 §. 2. 7, 50 §. 1. 84 §. 3. Civ. 3, 44 §. 2. 52 §. 1, vel accedere ad alios et cum iis coniungi nitentes: entfernt halten. Sic 3, 11 §. 4 *qui eam manum distinendam curet* et 7, 59 §. 5 *legiones a praesidio atque impedimentis interclusas maximum flumen distinebat*. Minime igitur abhorrens a sua consuetudine fecerit scriptor, si *victoriam* certam et destinatam Galliae quasi iam adventantem et praesentem unius civitatis mora *distineri* dixerit. Nam ita potius propter adiectivum *certissimam* interpretandum hoc est, quam ut Oud. putavit, qui tantum priorem verbi significationem novit. Atque eadem translatione Cicero et Livius locis ab Oud. adhibitis *pacem distineri* dixerunt, ille Phil. 12, 12, hic l. 2, 15 §. 5, iterumque Livius *rem* 37, 12 §. 2, quem locum monstravit Drak. ad l. 2. Denique quod ad codices attinet, nonnihil tribuendum videtur Dr. A. et Vind. B. cum Vind. A. Hav. A. reliquisque consensui.

reliquas] *reliquos* Ox. Leid. A. Hav. A. Oud. 2.

habentem 16, 55) nec recte Oehlerus utramque intelligendam statuit.

Cap. 37. §. 1 quorum erat princeps Litavicus atque eius fratres] Cf. Afr. 13, 1: *Hostes interim, quorum dux erat Labienus et duo Pacidii*. Civ. 1, 49 §. 2: *Harum rerum omnium facultates pons Ilerdae praebebat et loca trans flumen integra*. Cicero ad Pompeium ep. altera Att. 8, 11: *C. Messius, familiaris tuus, mihi dixit aliique complures*.

§. 2 communicat] Cf. adn. ad 6, 13 §. 7, in qua locos demonstravi, quibus Caesar hoc verbo

contineri; qua traducta locum consistendi Romanis in
4 Gallia non fore. Esse nonnullo se Caesaris beneficio
affectum, sic tamen, ut iustissimam apud eum causam
5 obtinuerit; sed plus communi libertati tribuere. Cur
enim potius Haedui de suo iure et de legibus ad Caesarem disceptatorem, quam Romani ad Haeduos veni-
6 ant? Celeriter adulescentibus et oratione magistratus
et praemio deductis, cum se vel principes eius consilii
fore profiterentur, ratio perficiendi quaerebatur, quod
civitatem temere ad suscipiendum bellum adduci posse
7 non confidebant. Placuit, uti Litavicus decem illis milibus, quae Caesari ad bellum mitterentur, praeficeretur
atque ea ducenda curaret, fratresque eius ad Caesarem
praecurrerent. Reliqua qua ratione agi placeat, constituunt. 38. Litavicus accepto exercitu, cum milia passuum circiter XXX. ab Gergovia abesset, convocatis
subito militibus lacrimans Quo proficiscimur, inquit,
2 milites? Omnis noster equitatus, omnis nobilitas interiit: principes civitatis, Eporedorix et Viridomarus,

§. 6 adulescentibus] iidem, qui §. 1 (*adul.* Bong. A. Pl.)

§. 7 uti] Ox. (Bong. A. Par. A. Hav. AB.) Vind. A. *Et* Hamb. *ut* Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Vind. BC. edd. ante Oud.

Cap. 38. §. 1 XXX.] *XL* Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. *XXV* Vind. B. (*triginta* Vrat. A. Hamb. Vind. DF.)

§. 2 Eporedorix] *Eporidorix* S. *Eporedorex* Vind. C. *Eporedirix* hic et in sqq. scripsit Oberlinus secundum Millinum et lapi-

usus est; qui cum omnes vulgarem significationem exhibeant, ne hic quidem aliter interpretandum neque de promisso potius, quam dato praemio cogitandum videtur.

§. 4 sic tamen] Cf. adn. cr. ad 5, 15 §. 1.

plus communi libertati tribuere] quam illi a Caesare seu merito seu immerito accepto beneficio, quippe quo nihil sibi opus esse debuerit. Hoc supplendum est propter sequentia *Cur enim — veniant*, quae Caesarem disceptatorem illius controversiae esse debuisse negant. De verbo *tribuere* dixi in adn. cr. ad 5, 7 §. 1.

§. 6 deductis] sc. eo, quo oratio magistratus et praemium ducebant, vel, si sequentia potius spectamus, ad id consilium amplectendum. Sic 2, 10 §. 5: *ad eam sententiam cum reliquis causis haec quoque ratio eos deduxit, quod — cognoverant.* Alii a partibus Romanorum ad contrarias, vel a recta in pravam sententiam deductos interpretantur, cuiusmodi nihil a scriptore significatum est. Neque apparet, cur Oud. *deduci* necessitatem magis notare, quam persuasionem monuerit, aut quomodo id ex 6, 10 (§. 2) collegerit.

vel principes eius consilii fore] si forte Convictolitavis, qui princeps et auctor erat, auctoritatem defugeret. Cf. adn. ad 2, 14 §. 4.

§. 7 Reliqua qua ratione agi placeat, constituunt.] Ad verborum collocationem cf. c. 4 §. 7: *armorum quantum quaeque ci-*

insimulati proditionis ab Romanis indicta causa inter-
fecti sunt. Haec ab his cognoscite, qui ex ipsa caede 3
fugerunt; nam ego fratribus atque omnibus meis pro-
pinquis interfectis dolore prohibeor quae gesta sunt,
pronuntiare. Producuntur ii, quos ille edocuerat, quae 4
dici vellet, atque eadem, quae Litavicus pronuntiaverat,
multitudini exponunt: Omnes equites Haeduorum inter- 5

dem a. MDCCXCII. in fundamentis arcis Bourbon Lancy detectum, in quo legitur C. IVLIVS EPOREDIRIGIS F. MAGNVS | PRO L. IVLIO CALENO FILIO | BORMONIEE DAMONAE | VOT. SOI | cui inscriptioni in versu penultimo aperte vitiosae etiam Elberlingium plus, quam analogiae et codicibus tribuisse miror.

Viridomarus] *Viridomacus* Hamb. *Viridomarius* Vind. I. *Viridimarus* Gott. Voss. C. *Varidomarus* Par. B. Vind. A. *Virdomarus* Pet. *Virdumarus* Ald. b. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. (haec *Verd.*) Id ab Oud. quis primus edidisset ambigente recte secundum codices mutatum denuo exhibuerunt Oberlinus et Elb. Fastos triumphales, ut sibi videbantur, et Propertium poëtam, cuius locum in adn. ad 5, 3 §. 2 significavi, secuti, immemores eorum, quae docuit Drak. ad Liv. Ep. I. 20. Tamen *Vindomārus* legitur in inscriptione apud Orell. 3582.

§. 3 his] Hav. A. sec. Elb. Vind. AB. Ald. a Gr. a. Turr. *iis* (Hav. A. Wh.) St. P. Man. Gr. b. Frell. Lips. sqq. *ipsis* „MSS. fere omnes" Voss. A. Egm. Gott. Pet. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CDEFI. edd. ante Ald. quod per se ferri potest. Sic Civ. 3, 20 § 4: *atque ipsis, ad quorum commodum pertinebat, durior inventus est Caelius.* Sed minus convenit sequentibus *nam ego dolore prohibeor*, quorum loco tale quid exspectabatur, quale supra legitur in Vercingetorigis oratione c. 20 §. 8: *haec ut intellegatis a me sincere pronuntiari.* Et odiosa fit pronominis repetitio: *qui ex ipsa caede fugerunt.* Itaque ad hoc aberrantes librarii ex *iis* fecisse *ipsis*, codices alterius generis, quibus tamen unus de meliori accedit, veram servasse scripturam videntur.

§. 4 ii] *hii* Gott. Fabr. Dr. A. Vrat. BC. Hamb. *hiis* Vrat. A. *hi* Pet. Lov. Fabr. Par. A. Hav. A. sec. Elb. Dr. B. Vind. ABCFI. Ven. cde. In Bong. A. Oud. super *ii* scriptum esse testatur *duo*, de quo Pl. tacet. Contra in Cic. Post red. in sen. c. 4 pro *duo consules* Gruterus in codd. Palatt. scriptum vidit *ii c.*

§. 5 Omnes] *multos* „plurimi" Voss. A. Egm. Gott. Carr. cod. Hotom. Steph. Bong. A. Par. A. et a m. sec. B. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. BC. edd. ante Ald. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. Hoc Oud. nec praecedentibus nec sequentibus satis accommodatum esse intelligens secundum And. Ox. Cu. Pet. et var. lect. S. restituit ab Aldo usque ad Lipsium vulgatum *omnes*, quod et

vitas — efficiat, constituit. **ad dictionem ipsam c. 83 §. 5: *quid quoque pacto agi placeat, occulte inter se constituunt.***

Cap. 38. §. 4 multitudini] Cf. adn. ad 6, 34 §. 1.

fectos, quod conlocuti cum Arvernis dicerentur; ipsos se inter multitudinem militum occultasse atque ex me-
6 dia caede fugisse. Conclamant Haedui et Litavicum
7 obsecrant, ut sibi consulat. Quasi vero, inquit ille, consilii sit res, ac non necesse sit nobis Gergoviam
8 contendere et cum Arvernis nosmet coniungere. An dubitamus quin nefario facinore admisso Romani iam ad nos interficiendos concurrant? Proinde, si quid in nobis animi est, persequamur eorum mortem, qui indignissime interierunt, atque hos latrones interficiamus.
9 Ostendit cives Romanos, qui eius praesidii fiducia una erant. Continuo magnum numerum frumenti commeatusque diripit, ipsos crudeliter excruciatos interficit.

a Metaphraste expressum et probatum a Petrarcha videbat: *ad faciendam verbis fidem subornati testes prodeunt de conficta historia nil mutantes.* (17, 6.) Post *multitudini exponunt* facile *omnes* potuit in *multos* corrumpi, idque ita factum esse eo verisimilius fit, quod in quibusdam utriusque generis codicibus diversa ab genere scriptura exstat, in S. et (Leid. A.) *multos*, in (Lov.) et (Gu.) *omnes.* Qui utrumque interpolationi, Caesari nihil nisi *equites Haeduorum interfectos* tribuunt, huic simul et meliori generi iniuriam faciunt. (*omneis* Ald. a. Gr. a. Turr.)

conlocuti] . . . Fabr. (Boug. A.) Par. A. Vrat. A. non *coll.* (om. Dr. B. *locuti* Vind. F.)

militum] *equitum* Gott. Fabr. Wh. Dr. A. Vrat. B. Gu. Vind. B. Met. (τῶν ἱππέων).

fugisse] „MSS. plerique" *perfugisse* Leid. A. *confugisse* Leid. C. *profugisse* Goth. B. (Pal.) cum edd. praeter Ven. f. omnibus.

§. 6 obsecrant] post *ut sibi consulat* Oud. sine adnotatione. (*obscerant* Rom. a.)

§. 8 si quid in nobis animi est] *s. q. a e. i. n.* Hamb. *in nos s. q. a. e.* Dr. B. *s. q. e. i. n. a.* And. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Oud. (*quit* Par. A.)

§. 9 Continuo] And. Ox. Cu. S. Pet. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. om. reliqui et edd. ante Aldum. Cf. c. 42 §. 6: *Hos*

§. 5. ipsos se inter multitudinem militum occultasse] Non aliter haec intelligenda videntur, quam illa 4, 33 §. 1: *cum se inter equitum turmas insinuaverunt*: scilicet in unam coniuncta loci, quem se occultaturi petivissent, et rei, qua se occultassent, notione. Cf. Handius Turs. 3, 401. Milites sunt Romani caedem facientes, quorum inter multitudinem illi se insinuasse et occultasse dicunt.

§. 6 ut sibi consulat] Moebius *sibi* interpretatur Litavico et Haeduis. Verbum *obsecrant* de Litavico cogitari vix patitur.

§. 9 ipsos] qui frumentum commeatumque Caesari supportabant. Bene sensum huius loci perspexit Petrarcha Hist. 17, 8: *Erant in comitatu Romani cives magnam vim frumenti et commeatuum reliquorum ad castra Caesaris deferentes, qui, ut tutius proficiscerentur (o mens homi-*

Nuntios *tota* civitate Haeduorum dimittit, eodem mendacio de caede equitum et principum permovet: hortatur, ut simili ratione atque ipse fecerit, suas iniurias persequantur.

39. Eporedorix Haeduus, summo loco natus adulescens et summae domi potentiae, et una Viridomarus,

continuo in itinere adorti etc. quo loco si abesset *continuo*, multo facilius ferri absentia posset, quam hoc, quo id, quod praecedit, *ostendit cives Romanos*, manifestum est ad *hos latrones* et ad pronomen declarandum spectare minimeque eiusdem generis esse atque haec, quae sequuntur, *diripit*, *interficit;* a quibus aptissime separatum est interiecto adverbio temporis, quo sese exceperint actiones diversae, continuitatem significante. Itaque temere hoc in melioribus libris omissum videtur.

§. 10 eodem — permovet] Pet. Gott. Leid. C. cod. Steph. sec. Hotom. (Par. A.) Vrat. B. a m. pr. Gu. Hamb. St. Gr. b. Frell. Lips. sqq. *eodem — permonet* Bong. A. Pl. et eius generis reliqui apud Oud., Voss. A. Egm. Fabr. Bong. C. Pal. Confl., Parisienses teste Achaintrio, Gr. AB. Goth. B. Vrat. AC. et a m. sec. B. Vind. CDI. cum edd. ante Aldum. *in eodem — permonet* And. S. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. *in eodem — permanet* Ox. Ald. ab. Gr. a. Man. Turr. Idem debuisse videntur And. et ceteri, qui *in* praeponunt, in quibus *permonet* alio aeque facili errore atque in reliquis, qui praepositione carent, exstitisse putandum est. Nam quod Oud. existimabat, *in mendacio permovere* eodem sensu, quo *mendacio*, dici potuisse, quod si verum esset, aliter de scriptura huius loci iudicari deberet, non esse verum recte monuit Handius Turs. 3, 273 sq. Sed *permanere in mendacio* vel *in eodem m.* (ut 1, 32 §. 3 *in eadem tristitia*) apte dicitur is, qui aut monitus, ut verum dicat, aut aliis verum fatentibus vel mendacium mutantibus mentiri vel idem falsum dicere perseverat. Quae cum ab hoc loco aliena sint, error in Bong. A. etc. commissus ita potius, ut in Pet. etc. factum est, quam ut in Ox. etc. emendandus fuit.

Cap. 39. §. 1 adulescens] Voss. A. Egm. Fabr. Par. A. Vrat. A. Vind. C. et cum *o* super *u* Bong. A. Pl. (*adolos.* Dr. B. Hamb.)

Viridomarus] *Veridomarus* Vind. C. *Viridiomarus* Bong. C. „et sic fere semper deinceps" Confl. *Viridoramarus* cum pun-

num caeca et futuri inscia) *sese illis adiunxerant: eos Litavitus ostendens digito Occidamus, inquit, hos latrones. Paretur statim impiis praeceptis. Vixdum verba finierat, concursuque militum crudeliter interfecti sunt et direpta, quae ferebant, omnia.* et melius, quam Rhellicanus, qui mentione facta eorum, quae c. 34 §. 1 de praesidiis rei frumentariae sint dicta, Vnde colligo, inquit, idem frumentum a Litavici exercitu direptum esse.

Cap. 39. §. 1 Eporedorix Haeduus etc.] Haec etsi quodammodo ad declarandum illud faciunt, quod c. 38 §. 2 ex Litavici oratione relatum est, tamen sequentium causa, in quibus iterum iterumque Eporedorigis et Viridomari mentio fit, posita et a praecedentibus seiungenda videntur.

pari aetate et gratia, sed genere dispari, quem Caesar sibi ab Divitiaco traditum ex humili loco ad summam dignitatem perduxerat, in equitum numero convenerant,
2 nominatim ab eo evocati. His erat inter se de principatu contentio, et in illa magistratuum controversia alter pro Convictolitave, alter pro Coto summis opibus pu-

ctis sub *ra* Dr. B. *Viridomarius* Dr. A. *Virdumarus* Ald. b Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. Cf. c. 38 §. 2.

sibi ab Divitiaco] V. C. Vrs. Hav. A. In. sqq. *sibi a deuitico* Vind. A. *sibi ab D. sibi* Bong. A. Pl. *ab D. sibi* „MSS. pler. et Edd. qdd.“ Voss. A. Egm. Gott. Par. A. Vind. C. Gu. Ven. 1471 et inc. sec. Elb. Ber. *a. D. sibi* Dr. A. Vrat. AB. Vasc. St. Gr. b. (Frell.) *sibi* om. Lov. Duk. Dorv. Pet. et Bong. C. Confl. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Hamb. Vind. DEF. cum reliquis ante Iu. edd. Pronomen quin a scriptoris manu sit, mihi propter perspicuitatis rationem, quam habere solet, non dubium est; et quia vitiosa codicis optimi scriptura facilius explicari potest, si priori loco, quam si posteriori positum fuit, in illo retinendum putavi, quem alterum librorum genus tuetur. (*ab Divitiato* Hamb. *a. D.* Ven. f. *a Diviatico* Vind. F. *aduatico* Dr. B.)

traditum] om. cod. Brant. Lov. Hamb.

§. 2 magistratuum] *magistratum* Hav. A. et ante corr. Dr. A. *magistratus* Leid. A. Vind. AD. edd. ante Ald. Sic a Cicerone Att. 2, 7 §. 3 *rixa auguratus* dicitur.

Convictolitave] „MSS. 4“ Lov. Egm. Gott. Vind. F. Rom. a. Ven. f. *Convictolitavi* Bong. A. *convicto litavo* Voss. A. Fabr. *convictolitavio* Pet. *convicto littavico* Vind. A. *Convictolitano*

nominatim ab eo evocati] Cf. 5, 4 §. 2.

§. 2 His erat inter se de principatu contentio] Non sine ratione Rhellicanus haec eo consilio addita existimat, ut intelligatur, cur Caesar illos nominatim ad se evocandos putaverit; sed quod Caesarem sperasse dicit ipsius consuetudine atque impulsu fieri posse ut in concordiam redirent, minus probabile videtur. Certe concordia ista, quam vere exstitisse inter eos eventus docuit, neque per Caesarem effecta videtur neque Romanis utilis fuit. Propius a vero abest rebus eum Haeduorum sic satis (cf. c. 34 §. 1) compositis ne novae controversiae orerentur, providere et ideo factionum diversarum principes secum habere potius, quam in civitate relinquere voluisse.

in illa magistratuum controversia] qui deinde nominati sunt, Convictolitavis et Coti, quorum uterque se magistratum ferebat. Lippertus de munere cogitasse et pluralem eo rettulisse videtur, quod plures de eo contenderent (*bei dem Streit, wo zwischen zwei Männern — daher der Plural —, die zur Erlangung der höchsten obrigkeitlichen Stelle Hoffnung hatten, entschieden werden sollte*) quasi quod plures ambiunt, ob id ipsum unum esse desinat.

alter—alter] Scribentem haec Caesarem fugere non poterat dictionis suae ambiguitas, si prius *alter* etiam ad eum, qui posteriori loco nominatus esset, posterius ad priorem referri usus linguae patiebatur, id quod supra c. 17 §. 2 scripta legentibus du-

gnaverant. Ex his Eporedorix cognito Litavici consilio media fere nocte rem ad Caesarem defert; orat, ne patiatur civitatem pravis adulescentium consiliis ab amicitia populi Romani deficere, quod futurum provideat, si se tot hominum milia cum hostibus coniunxerint, quorum salutem neque propinqui neglegere neque civitas levi momento aestimare posset. 40. Magna affectus sollicitudine hoc nuntio Caesar, quod semper Haeduorum civitati praecipue indulserat, nulla interposita dubi- 3

„Voss. A. 3 al." Par. A. Vind. C. *Convictolitani* Hav. A. *Convictolitaio* S. Leid. A. „et infra." *Convinctolitane* Dr. A. Vind. B. Vrat. B. *Coniunctolitane* Vind. I. *Convitolitane* Bong. C. Hamb. *Convictolitane* (reliqui Oud.) Dr. B. Vrat. AC. Goth. B. Med. a. Ven. bcde. Ber. Ald. sqq. De consona ultimae ad. c. 32 §. 4 dictum est: vocalem, quam optimus codex et Hav. A. praebebant, etsi c. 67 §. 7 satis certam, tamen in reliquorum librorum dissensu recipere dubitavi propterea, quod scriptor consulto ut accusativi, ita ablativi formam variasse videbatur. Simili ratione Civ. 1, 40 *Sicore* et ib. 62 *Sicori* scripsit, quod observavit Schneiderus Gramm. 2, 237.

§. 3 his] Voss. A. Egm. Fabr. Bong. A. Pl. Dr. AB. Vrat. A. Vind. ABCFI. Gu. Ven. cdef. St. Gr. b. Frell. *hiis* Gott. Fabr. Vrat. BC. Hamb. *iis* (Par. A.) Goth. B. edd. rell.

adulescentium] iidem, qui §. 1 *adulescens. adolescentum* Hav. A. (*adolos.* Dr. AB. Hamb.)

Cap. 40. §. 1 quod] *qui* V. C. Vrs. Cu. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Id ferri posset, si sequeretur coniunctivus, aut nihil praecederet nisi *Caesar*, aut *hoc nuntio accepto Caesar*, ut prae-bium esse nequit: *de re frumentaria Boios atque Haeduos adhortari non destitit; quorum alteri, quod nullo studio agebant, non multum adiuvabant, alteri non magnis facultatibus, quod civitas erat exigua et infirma, celeriter quod habuerunt, consumpserunt.* Adde Civ. 2, [illegible] §. 1. Ac nescio, an hoc etiam magis consentaneum putaverit, quam alterum. Cf. 5, 3 §. 2: *in ea civitate duo de principatu inter se contendebant, Induciomarus et Cingetorix; e quibus alter, simulatque de Caesaris legionumque adventu cognitum est, ad eum venit, se suosque omnes in officio futuros — confirmavit, quaeque in Treviris gererentur, ostendit. At Induciomarus* etc. Tamen alterum non minus probabat. Cf. 5, 54 §. 3 *praeter Haeduos et Remos, quos praecipuo semper honore Caesar habuit, alteros pro vetere ac perpetua erga populum Romanum fide, alteros pro recentibus Gallici belli officiis.* Civ. 3, 51 §. 4: *aliae enim sunt legati partes atque imperatoris: alter omnia agere ad praescriptum, alter libere ad summam rerum consulere debet.* Itaque h. l. nullo momento aestimasse putandus est, utrum pro utro pugnasse lector arbitraretur. Idem statuendum videtur 1, 53 §. 4. 5, 27 §. 9. Civ. 3, 4 §. 5. 15, 6. 109, 5. Afr. 67, 1. Hisp. 33, 5.

§. 3 levi momento aestimare] Cf. 3, 20 §. 1.

Cap. 40. §. 1 quod — indulserat] His verbis Metaphrastes

tatione legiones expeditas quattuor equitatumque omnem
2 ex castris educit; nec fuit spatium tali tempore ad contrahenda castra, quod res posita in celeritate videbatur:
3 Fabium legatum cum legionibus duabus castris praesidio relinquit. Fratres Litavici cum comprehendi ius-

cipuae Caesaris erga Haeduos indulgentiae etiam hoc, quod nulla interposita dubitatione ad eos profectus est, tributum videri posset.

quattuor] Voss. A. Egm. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Goth. B. edd. ante Ald. *quatuor* Dr. A. Vrat. A. Hamb. Vind. AF. Ald. a. Gr. ab. P. Man. St. Frell. Turr. *IIII*or Dr. B. Vind. I. Hav. A. *IIII* Gott. Fabr. et Wh. Vrat. BC. *IV* Ald. b. Lips. sqq.

§. 2 posita in celeritate] *in c. p.* Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Hamb. edd. excepta Ven. f. omnes ante Oud., qui quod „MStorum omnium auctoritate" transposuisse voces dicit, non satis accurate dicit. Certe neque Brutus ex Carr. aut Vrsinus et Brantius ex suis neque ex Lov. exemplar Fabr. discrepantem a vulgato ordinem verborum afferunt: tantum *esse*, quod edd. praeter inc. omnes ante Oud. addunt, omissum testantur.

§. 3 Fabium legatum] *F. legatum* Hamb. *C. Fabium legatum* Hav. A. Vind. A. Ald. et sqq., etiam Oud., cuius testimonio rursus parum accurato „MSS. et Edd. multi carent *C.*" Carent vero Pet. Gott. Voss. A. Egm. Lov. Bong. AC. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. (Hamb.) Vind. BCDEFI. Gu. Petr. Bist. 17, 11 et edd. ante Ald. eoque eiecto haud inepte festinare narratio videtur. Cf. 8, 30 §. 2: *Caninius legatus cum legionibus duabus ad eos persequendos contendit.* quod scribenti Hirtio fortasse hoc ipsum obversabatur. Etiam a Caesare sine praenomine Civ. 1, 38 §. 1 *Afranius et Petreius et Varro, legati Pompeii,* appellantur.

relinquit] *reliquit* Leid. A. „3 al." Dr. AB. Vrat. C. Goth. B. Hamb. Bong. C. Pal. Vind. C et, qui — *quid*, A. *κατέλιπε* Met. Cf. adn. cr. ad 5, 2 §. 4.

rationem reddi putabat festinationis, qua Caesar quamvis magna sollicitudine affectus tamen ad Haeduos profectus sit: *ταῦτα δ' ὁ Καῖσαρ ἀκούσας ἐν μεγάλῃ μὲν ἐγένετο φροντίδι . ὅτι δὲ ἀεὶ τῇ τῶν Ἑδουέων πόλει εὐμενέστατα προσεφέρετο, οὐδὲν ἀναμείνας* etc. Sed sollicitudinis potius reddenda erat ratio, ideoque magis probabilis interpretatio Petrarchae est 17, 10: *abscessit hoc nuncio somnus Caesari, cura autem gravis accessit, quod Aeduorum res semper ei cordi fuerat, et periculum providebat. et quoniam celeritatem eximiam res poscere visa est* etc. Quamquam scriptoris mentem ne hic quidem plane assecutus videtur. Scilicet non amoris cuiusdam erga Haeduos, quo etiam tum teneretur, magnitudine sollicitus erat Caesar, sed quod civitatem eam, cui semper praecipue indulserat, tamen ad defectionem spectare videbat. Qua ex re quid de reliquis sperandum esset, quae adhuc in fide esse videbantur, facilis erat coniectura. Ad dictionem cf. 1, 40 §. 15 et infra c. 63 §. 8.

§. 2 videbatur] Non minus absolute dictum hoc est, quam paulo ante *fuit*, neque audiendum ei, quod praecipit Baumstarkius.

sisset paulo ante repperit ad hostes profugisse. Adhortatus milites, ne necessario tempore itineris labore per- 4 moveantur, cupidissimis omnibus progressus milia passuum XXV. agmen Haeduorum conspicatus inmisso equitatu iter eorum moratur atque inpedit interdicitque omnibus, ne quemquam interficiant. Eporedorigem et 5 Viridomarum, quos illi interfectos existimabant, inter

repperit] Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Bong. A. Par. A. Vrat. AB. Goth. B. Rom. a. Med. a. Ven. bf. (iidem, qui 6, 9, §. 8) et Vind. A. Ven. cde. Vulgo *reperit*, quod tempus etsi magis respondere praecedentibus et insequentibus videtur, tamen in actionum dissimilitudine et in enuntiato per se constante mutari recte potuit.

profugisse] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. et sqq. *fugisse* reliqui et edd. ante Ald., quod errori in praepositionibus verborum compositorum vulgari tribuendum videtur. Sic supra c. 26 §. 1 *profugere* in Hamb. et 8, 44 §. 2 *profugisse* in Ox. decurtata sunt, et infra c. 58 §. 6 verbo *profugerant* idem iisdem in libris, in quibus hic accidit. Mutati enim loci et liberi a periculo spatii petiti significatio, quam praepositio addit, h. l. aptissima et verbum in his commentariis frequentissimum est. Cf. 1, 31 §. 9: *ob eam rem se ex civitate profugisse*. ib. 53, 3: *naviculam — nactus ea profugit*. 2, 14 §. 4: *qui eius consilii principes fuissent — in Britanniam profugisse*. 3, 20 §. 1: *unde L. Mallius — profugisset*. 5, 53 §. 2: *Induciomarus — noctu profugit*. ib. 54, 2: *Cavarinum — interficere publico consilio conati, cum ille praesensisset ac profugisset, — expulerunt*. 6, 3 §. 2: *prius, quam illi aut convenire aut profugere possent*. ib. 44 §. 3: *nonnulli iudicium veriti profugerunt*. 7, 11 §. 6: *ne noctu ex oppido profugerent*. ib. 40, 7: *Gergoviam profugit*. 8, 5 §. 1: *dispersi profugiunt*. ib. 13, 3: *aut — longius profugerent*. ib. 19, 7: *quo fors tulerat, consternati profugiunt*.

§. 4 inmisso] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. non *imm*. *in misso* Hav. A. *intermisso* Vind. A. *immissu* Pal. Goth. B.

inpedit] iidem, qui *inmisso*, non *imp*.

quemquam interficiant] *q. interficiatur* Dr. B. *quis quem interficiat* Ox.

§. 5 Eporedorigem] *Eporidorigem* Bong. A. Voss. A. Lov. Egm. „4 al." Gott. Par. A. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Vind. BF. Rom. a. Med. a. Ven. f. *Eporidorigen* Pal. *Eporiderigem* Hamb. *Eporodorigem* Vind. C. *Emporedorigem* Lips. In. Gr. *Eporedorige* Dr. B.

existimabant] *existum*. Bong. A. Voss. A. Egm. Par. A.

§. 4 ne quemquam] Qui exemplorum paucitate commoti hoc inusitate dictum esse, usum postulare *ne quem* docent, non meminerunt satis usitatae dictionis *nequidquam*, nec reputarunt quibus *si quisquam* notum esset, his illud novum videri non potuisse, quod porro etiam Hirtius usurpavit 8, 48 §. 9: *orat, ut timori suo concedatur, ne in conspectum veniat cuiusquam Romani*.

6 equites versari suosque appellare iubet. His cognitis et Litavici fraude perspecta Haedui manus tendere, deditionem significare et proiectis armis mortem depre-
7 cari incipiunt. Litavicus cum suis clientibus, quibus more Gallorum nefas est etiam in extrema fortuna deserere patronos, Gergoviam profugit. 41. Caesar nun-

§. 6 His] Bong. A. Pl. Par. A. Dr. AB. Vrat. A. Vind. AB. CF. Gu. edd. ante P. Man. Gr. b. Frell. Turr. *hiis* Gott. Vrat. BC. Hamb. *iis* Goth. B. P. Man. Ald. b. Lips. et sqq.

deditionem] „Bong. A. Pet. Egm. 8 al.“ Pet. Voss. A. (ex quo Oud. *deditione* affert) Egm. Gott. Fabr. Pet. Bong. C. Pal. Confl. Par. A. Vind. CDFI. Gu. et a me collati omnes praeter Vind. A. qui cum Hav. A. et reliquis Oud. et Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. habet *et deditionem*.

§. 7 profugit] *perfugit* Hav. A. Vind. A. ut 8, 21 §. 1, quo loco in And. Ox. Cu. S. Leid. A. *profugit*, in ceteris est *confugit*. Reliquorum locorum, quos ad §. 3 adscripsi, non amplius tres quibusdam in libris in *per* mutatam *pro* habent: 1, 53 §. 3

§. 6 deditionem significare] Si scriptor hoc sine copula adiecit, hanc deditionis significationem ab illa, quam verba *manus tendere* demonstrant, distinguere, minime vero illam his verbis declarare voluisse existimandus est, quemadmodum vertit Franc. Wagner: ſtreckten ſie zum Zeichen ihrer Uebergabe die Hände aus. Neque enim opus erat declaratione, neque per asyndeton adiicere scriptor declarationem solet. Sequitur autem mortis deprecatio, quae haud dubie verbis fiebat, eaque per copulam cum hac deditionis significatione coniuncta. Quare hanc quoque voce factam interpretari par est. Cf. 2, 13 §. 2: *omnes maiores natu ex oppido* (Bellovacorum Bratuspantio) *egressi manus ad Caesarem tendere et voce significare coeperunt, sese in eius fidem ac potestatem venire.* et Civ. 1, 28 §. 2: (Brundisini cognita Pompeii profectione) *vulgo ex tectis significabant.* Illud dubium est, utrum copula his verbis subiecta seriem omnium, quae fecisse Haedui dicuntur, finitam esse indicet, ut 6, 2 §. 3 (*Nervios, Aduatucos ac Menapios*) an secundum tertiumque praedicatum (*significare* et *deprecari*) copulet ita, ut utrumque tamquam alterum sine copula succedat primo *tendere*, et series non tripartita sit, sed bipartita, sicut 1, 23 §. 1 et infra c. 63 §. 8; cui rationi respondet illa, quam 5, 33 §. 6 obtinere vidimus. Nam quod Nipperdeius p. 68 docet seriem ita bipartitam esse, ut prior pars duobus praedicatis constet ob concitationem orationis sine copula positis, posterior unum habeat per copulam adiunctum, parum probabile videtur. Ut enim concitatione orationis asyndeton effici potuisse credamus, neque hic locus erat concitationi, neque, si erat, subito residere illa et altera pars per copulam adiungi debebat; ut nihil dicam de ambiguitate, quam ista ratione adscita augeri necesse est.

§. 7 cum suis clientibus] quos angustiore significatione dici ad 6, 15 §. 2 ostendi, ubi proprio nomine *ambacti* vocantur. De his enim cogitandum esse sequentia demonstrant, quae ipsa definiendae *clientium* notionis causa addita videntur. *Soldurioru*m

tiis ad civitatem Haeduorum missis, qui suo beneficio conservatos docerent quos iure belli interficere potuisset, tribusque horis noctis exercitui ad quietem datis castra ad Gergoviam movit. Medio fere itinere equites 2
a Fabio missi quanto res in periculo fuerit, exponunt. Summis copiis castra oppugnata demonstrant, cum crebro integri defessis succederent nostrosque adsiduo labore defatigarent, quibus propter magnitudinem castrorum perpetuo esset isdem in vallo permanendum; multitudine sagittarum atque omnis generis telorum 3
multos vulneratos; ad haec sustinenda magno usui fuisse

in septem deterioribus, 5, 52 §. 2 in una Ven. f, 7, 11 §. 6 in uno Carr.

Cap. 41. §. 1 exercitui] *exercitu* Hav. A. Cf. adn. cr. ad c. 4 §. 7 et ad 6, 44 extr.

§. 2 a Fabio] *ab F.* And. Ox. Oud.

adsiduo] Vrat. A. (Bong. A.) Par. A. non *ass.* (In Hav. A. pro *que adsiduo labore* vacuum spatium est. *assidue* habent Med. a. Ven. bcde.)

isdem] „plerique" Bong. A. Par. A. Gott. Dr. A. Vind. B. *iisdem* Carr. cod. Turr. Goth. B. Hamb. Vind. C. Ald. a b. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. *isidem* Voss. A. Fabr. *hisdem* Pet. Fabr. Vrat. B. *hiisdem* Dr. B. Vrat. C. *eisdem* Ox. Leid. A. „et alii" Vind. A. Hav. A. Oud. Cf. adn. cr. ad c. 35 §. 4. (*eodem* Egm. Vrat. A. *iisdem eodem* Vind. D. edd. ante Ald. Vasc. St. Gr. b. (Frell.)

§. 3 omnis generis] *omni genere* Vrs. (Emend.) And. Ox. Leid. A. S. Par. B. Hav. A. Vind. A. Oud. 2. cum in ed. 1. satis habuisset rectius hoc pronuntiare, quam *omnis generis*, quod Vrsino etiam insulsum videbatur. Sane mirum est neutrum vidisse priorem hunc genitivum, si non ex *multitudine*, sed ex altero *telorum* pendeat, rectissime habere, ceterum *omnis* telorum *generis* quoque *multitudinem* sine vitio dici potuisse, *omni genere* vero,

autem, quos Hotomannus et alii ex 3, 22 huc revocant, conditio similis, sed dignitas erat maior et genus hominum Aquitanis proprium.

Cap. 41. §. 1 castra — movit] quae castra posita fuisse confectis rebus superiore capite narratis non minus patet, quam ipsas res illas insuperque Caesaris in castra reditum confici tribus horis non potuisse. Tamen Moebius ad verba c. 40. *nulla interposita dubitatione* adscribere haec potuit: *Man bemerke die Schnelligkeit Cäsars, der nach Mitternacht auf die erhaltene Nachricht von dem Abfall der Aeduer mit vier schlagfertigen Legionen aufbricht,* 25000 *Schritte marschirt und, nachdem er das Heer der Aeduer zur Uebergabe gebracht und seinen Soldaten eine dreistündige nächtliche Ruhe verliehen, vor Sonnenaufgang wieder in das Lager zurückkehrt, also einen Marsch von* 50000 *Schritten ungefähr in drei Stunden zurücklegt.*

§. 2 Summis copiis] Cf. 5, 17 §. 5.

4 tormenta; Fabium discessu eorum duabus relictis por-
tis obstruere ceteras pluteosque vallo addere et se in
5 posterum diem similem ad casum parare. Iis rebus

si ita scripserit Caesar, negligentius scripsisse, cum omne genus telorum, nisi multitudo accedat, ad *multos* vulnerandos nihil prosit, ideoque multitudinis notionem ex priori membro repeti debere. Atque mihi haec negligentia minime improbabilis videtur.

tormenta] *tomenta* Lipsii ed. prior a 1589, quemadmodum secundum Civ. 3, 44 scribendum coniecerat Hotomannus.

§. 4 in posterum] *in* om. Vind. I. *imposterum* Rom. a.

similem ad] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. et sqq. *similem* Dr. B. *similemque* reliqui cum edd. ante Ald.

parare] iidem, qui *similem ad. expectare* Dr. B. Vind. F. *apparere* Vrat. B. a m. pr. *appetere* Carr. et ed. Flor. sec. Brutum. *apparare* reliqui cum edd. ante Ald. nisi quod in Fabr. hoc tantum ex Pet. et Gott., *similemque* vero ex Voss. A. Lov. Egm. et Gott. et in Confl. *similemque* ex omnibus tribus (Pet. Bong. C. Pal.), *apparare* vero ex nullo allatum est. Praeterea *similemque* ex Vind. BCDFI., *apparare* ex Vind. CEI. notatum accepi. Denique in cod. Turr. *similemque casum apparare* legitur, ex quo verisimile fit *appetere*, quod neque in Ven. f. exstat neque in ed. Florentina ab eo, qui mihi eam contulit, lectum videtur, perperam a Bruto esse scriptum. — Lectionem ante Aldum vulgatam *et se in posterum diem similemque casum apparare*, quam Oud. ita corrigendam putabat, ut inter *similemque* et *casum* interiiceretur *ad*, integram repetierunt Whittius et recentiores, inter quos plerique tacent, Dübnerus in dictione *se apparare in*, quamvis alibi fortasse non exstet, nihil inesse dicit, quod eam suspectam reddere possit. Sed plura insunt a Caesaris usu aliena. Primum *se* pronomen verbo *apparare* praeter consuetudinem non modo Commentariorum (cf. supra c. 17 §. 1, 26 §. 3, Civ. 2, 7 §. 4, Alex. 7, 1.) sed omnium scriptorum coniunctum. Nam quod Freundius in Lexico ex Plauti Asin. 3, 3 v. 11 exempli causa dictionis *se apparare* cum infini-

§. 3 tormenta] Tormentis Caesarem ad propellendos hostes usum esse supra 2, 8 §. 2 et 4, 25 §. 1 cognovimus. Tamen, quod ad oppugnationes potissimum comparari et adhiberi solebant, etiam infra c. 81 §. 5 complura tormentis tela coniecta esse in hostes noctu ad munitiones Romanorum aggredientes memoria dignum putavit. Cf. 8, 14 et 41 extr. Hic vero magno usui fuerant, eoque magis id memorabile erat.

§. 4 discessu eorum] De ablativo cf. adn. ad 5, 3 §. 6, ex qua apparet nullam Heldio causam fuisse, cur *eorum* ad equites a Fabio missos potius, quam ad hostes referendum putaret.

pluteosque] Cf. adn. ad huius libri c. 25 §. 1.

similem ad casum] Simili anastrophe usus est Cicero De off. 2, 6 (§. 19): *vel secundas ad res vel adversas.* Alibi Caesar eam nisi in pronomine relativo usurpasse non videtur. Cf. 5, 1 §. 3 *quam ad rem.* 6, 33 §. 4 *quam ad diem.* ib. 35 §. 1 *quem ad diem.* 7, 55 §. 10 *quam ad spem.* Civ. 2, 32 §. 11 *quem ad finem.*

cognitis Caesar summo studio militum ante ortum solis in castra pervenit.

42. Dum haec ad Gergoviam geruntur, Haedui primis nuntiis ab Litavico acceptis nullum sibi ad cognoscendum spatium relinquunt. Inpellit alios avaritia, 2

tivo constructae attulit, *Qui sese parere apparent huius legibus*, id rectius sic dictum accipitur, ut ib. 1, 3 v. 31 *Volt placere sese amicae.* Deinde una eademque praepositio non unum idemque in priore atque in posteriore nomine significans (cf. adn. ad c. 23 §. 5) cum alibi saepe eadem significans idem bis posita reperiatur. Denique ipsum *in* ad posterius nomen ea significatione referendum, qua verbis parandi adstrui minus solet. Cf. c. 79 §. 4: *seque ad eruptionem atque omnes casus comparant.* Afr. 14, 1: *simulque ad circumeundum comparare se coeperant.* Alex. 13, 4: *seque ad confligendum omnibus rebus paraverunt.* ib. §. 5: *se ad dimicandum parabat.* Adde infra 65, 1: *ad hos omnes casus provisa erant praesidia* etc. Iam harum rerum omnium nulla est una, quae non exemplis tueri sese possit. Nam et illud, quod 4, 10 §. 2 legimus, *in eam se consuetudinem a d d u x e r u n t*, minus usitatum esse fatendum fuit, et in verbis Civ. 2, 43 §. 3 *pauci lenunculi ad officium imperiumque conveniebant* non plane idem significat eadem in priore atque in posteriore nomine praepositio, et *paratum in res novas* Tacitus Hist. 4, 32, *in utrumque paratus* Virgilius Aen. 2, 61, uterque ab Handio Turs. 3, 310 citatus, et *quae in Sestium apparabantur crimina* Cicero Q. Fr. 2, 3 §. 6 dixit. Sed tamen coniunctarum vis ea est, ut Caesarem ita scriptum hoc edidisse non credam. Potius *ad* praepositionem temere post *casum* translatam cum verbo *parare* coaluisse, tum *que* necessario ad *similem* adiectum crediderim. Aldi vero scripturam, sive ea per coniecturam inventa, sive ex incorrupto fonte hausta sit, veram esse iudico.

§. 5 lis] Bong. A. Pl. Par. A. Vrat. A. P. Man. Ald. b. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. *hiis* Vrat. BC. Hamb. *his* Dr. AB. Goth. B. Vind. A. edd. ante P. Man. Turr. Id tacite restituit Oud. Cf. 1, 30 §. 4 *Ea re permissa.* ib. 31, 2 *Ea re impetrata.* 2, 11 §. 1 *Ea re constituta.* 8, 46 §. 1 *Ea re cognita.*

Cap. 42. §. 1 ab] „MSS. non *a.*" Gott. Voss. A. Egm. Lov. Pet. et Bong. C. Confl. cum parte meorum meliore. *a* Bong. A. Pl. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. cum edd. ante Oud.

§. 2 Inpellit] Egm. Vrat. A. (Bong. A.) Par. A. non *imp.*

Cap. 42. §. 2 Inpellit] sc. ad faciendum quod in sequentibus fecisse dicuntur: *bona civium Romanorum diripiunt* etc. Cf. Civ. 1, 4 §. 2: *Scipionem eadem spes provinciae atque exercituum impellit.* Male Franc. et Ad. Wagneri huc referunt illud *ut levem auditionem habeant pro re conperta:* — trieb einige der Geiz, andere die Rachsucht und die dieser Nation angebohrne Leichtsinnigkeit an, ein bloßes Gerücht für offenbare Wahrheiten zu halten. et *Andre treibt der Geiz, andre der Jähzorn und die Unbesonnenheit, welche vorzüglich diesem Geschlechte angebohren ist, ein leichtes Gerücht für ausgemachte Sache zu halten.* Ut

alios iracundia et temeritas, quae maxime illi hominum generi est innata, ut levem auditionem habeant pro re
3 conperta. Bona civium Romanorum diripiunt, caedes
4 faciunt, in servitutem abstrahunt. Adiuvat rem proclinatam Convictolitavis plebemque ad furorem inpellit,
5 ut facinore admisso ad sanitatem reverti pudeat. Marcum Aristium, tribunum militum, iter ad legionem facientem fide data ex oppido Cavillono educunt. Idem

conperta] Bong. A. Par. A. non *comp.*

§. 4 inpellit] Par. A. (Bong. A.) non *imp.*

reverti pudeat] *p. r.* Leid. A. Ox. „et alii" Hav. A. Vind. A. Oud.

§. 5 Aristium] *Aristum* Bong. C. Dr. A. Vind. BC. Hamb. Ber. „cui postea proconsuli scripsit Cicero Fam. l. 13. etsi perperam ibi *Aristo* legitur." Glandorpius. Scilicet epistola illius libri 50. in cod. Med. *Aucto*, in aliis alii, *Aristo Procos.* inscripta est in Victoriana ed. prima, qua usus Glandorpius temerarium iudicium fecit.

fide data] *d. f.* Hav. A. Vind. A. et eadem, ut videtur, auctoritate, qua §. 4 *pudeat reverti*, Oud.

Cavillono] *Cavilono* Hamb. *Cavillano* Vind. CI. *Cavillonno* Vind. A. et teste Achaintrio Parisini nonnulli. *Cavilloncio* Hav. A. *Cabillone* Petr. Hist. 17, 17. *Cabillono* Turr. et sqq. nulla codicum

enim avaritia ad fidem nuntiis Litavici habendam impellere nonnullos potuerit, quia homines quod volunt, facilius credunt, quomodo iracundia efficere idem poterat, quae nisi habita fide existere non potuisset? Neque vero *levis auditio* erat mendacium de caede equitum et principum per nuntios Litavici tota civitate Haeduorum divulgatum. Sed temeritate Gallis ita innata, ut levem auditionem habeant pro re comperta, fiebat ut fide habita mendacio iracundia impulsi caedes facerent etc.

§. 4 ut facinore admisso ad sanitatem reverti pudeat] Iterum male Wagneri: — der das Volk in eine solche Wuth versetzte, daß es sich, nach verübter That schämen mußte, den Fehler einzusehen. — *und treibt den Pöbel zur Wuth, dass, nach verübter Unthat, er sich schämt zur Besinnung zurückzukehren.* Non effectus, sed consilium indicatur Convictolitavis plebem ad furorem impellentis et quam vehementissime concitantis ideo, ut facinus committeret, quo eam admisso ad sanitatem reverti puderet. Nam animi concitationem et errorem fateri et excusare minus durum est, quam facinore admisso culpam confiteri, quod ad sanitatem revertenti facere necesse est. Effectum scriptor demonstraturus non *ut facinore admisso — pudeat*, sed, si per veritatem licuisset, *ut facinus committant, cuius pudore ad sanitatem reverti prohibentur* scripsisset. Furoris enim effectus non pudor est, sed facinus, quod sequi pudor potest, in illis vero, ut eventus docuit, non sequebatur.

§. 5 Idem] quod facere Aristium coëgerant, quem fide data ex oppido Cavillono eduxerant; cuius actionis vim aliam, aliam speciem fuisse h. l. docemur. Itaque plene interpungendum fuit.

facere cogunt eos, qui negotiandi causa ibi constiterant. Hos continuo in itinere adorti omnibus inpedimentis 6 **exuunt, repugnantes diem noctemque obsident, multis utrimque interfectis maiorem multitudinem ad arma con-**

praeter And. et Ox. auctoritate. At c. 90 §. 7 plerique *Cab.* exhibent, quae res movisse Oudendorpium videtur, ut h. l. vulgatam scripturam teneret, quamquam *v* magis sibi placere, ut in *Cevenna* et *Gergovia*, non dissimulavit. Sed a codicibus omnino *v* maiorem commendationem habet, quippe quod c. 90 in Leid. A. Hav. A. Vind. A. exstet, quorum consentienti in utroque loco testimonio plus tribuendum est, quam reliquorum inconstantiae.

§. 5 in itinere] *in* om. „MSS. plurimi" Pet. Gott. Voss. A. Egm. Lov. Bong. A. Par. A. Hav. A. Dr. A. Vrat. AC. et a m. pr. B. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. ACE. Ven. f. Cl. Id tolerabile visum Baumstarkio *indem sie ihnen auf der Stelle nachfolgten* interpretanti et ablativi usum comparanti cum eo, qui I, 18 §. 5 obtinet in verbis *imperio populi Romani*, quem absolutum dicit; quod utrumque pariter a vero abhorret.

§. 6 inpedimentis] Vind. A. (Bong. A.) non *imp.*

utrimque] Par. A. (Bong. A.) non — *inque. utrumque* Dr. A.

multitudinem ad arma concitant] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. et sqq. Reliqui codices et editiones ante Aldum pro *ad arma* habent *armatorum*, praeterea Vind. C. *multitudinis* pro — *nem*, et pro *concitant*, quod in Hamb. omissum est, in Voss. A. Fabr. *et concitant* notatum videtur. Qui *armatorum* tenent, ii verbo *concitare* aut significationem tribuere debent conciendi, aut si id minus volunt, quia sine exemplo est, absolute dictum interpretari, quo sensu nos fere dicimus aufwiegeln, ut 5, 26 §. 2 *suos concitaverunt.* ib. 38, 2 *Aduatucis concitatis.* 7, 1[illegible] §. 2 *plebem concitatam.* 8, 31 §. 2. Civ. 3, 9 §. 2. Sed tam concitatione illo tempore, cum plebs ad furorem impulsa et pars Romanorum interfecta esset, et ad eos, qui iam armati essent, quo ipso sese ad pugnam paratos ostendebant, opus non erat, et si tamen isti concitandi erant, ut armis suis uterentur, scriptori qui-

Vulgo colon ponunt et ad *idem* audiri iubent *quod fecerat Aristius*, et *idem facere* interpretantur *exire* eamque notionem inesse volunt in verbo *educunt*, quod idem sit atque *exire iubent*. Sed neque est idem, neque si hoc ipsum *exire iubent* praecederet, ad *idem* non *quod facere Aristium iusserant* potius, quam *quod fecerat Aristius*, audiendum, sin autem subiiceretur *idem faciunt ii, qui —*, hoc *faciunt* non *iubent* potius, quam *exeunt* interpretandum esset. Quamquam enim *exire* faciendi notionem non minus, quam *iubere* adiunctam habet, tamen cum dicimus *exire iubent*, non eum, qui exire iubetur, facere aliquid dicimus, sed eos, qui iubent exire. Praecedit vero *educunt*; cuius verbi notionem faciendi simplicem nihil in ipso est quod duplicandam et educentes facientes ut aliquis faciat aliquid, cogitandos esse lectorem admoneat. Ceterum negotiatoribus quoque fidem datam esse scriptor non ostendit, eoque minus Dübnerus *idem facere* interpretari debebat *fide accepta discedere.*

citant. 43. Interim nuntio allato, omnes eorum milites in potestate Caesaris teneri, concurrunt ad Aristium,
2 nihil publico factum consilio demonstrant; quaestionem de bonis direptis decernunt, Litavici fratrumque bona publicant, legatos ad Caesarem sui purgandi gratia mit-
3 tunt. Haec faciunt recuperandorum suorum causa; sed contaminati facinore et capti conpendio ex direptis bonis, quod ea res ad multos pertinebat, et timore poenae

dem id potius demonstrandum erat, quam ad rem concitarentur. Itaque Aldinam lectionem tenui, alteram per errorem omissa praepositione illatam puto ab aliquo, cui *arma* compendio scriptum videretur. Cf. infra c. 45 §. 6.

Cap. 43. §. 1 allato] *ablato* Bong. A. Pl. Hav. A. (*allata* Vrat. A.)

§. 2 fratrumque] *f. eius* Leid. A. Vrat. A. *que* om. Vind. B. *quae* a m. pr. habet Par. A.

§. 3 recuperandorum] *recip.* Bong. A. Pl. et Par. A., uterque cum *u* super *i*, sed Par. A. *u* a m. sec. scriptum habens. Cf. adn. cr. ad 3, 8 §. 2 et ad locos ibi significatos. (In Dr. B. *recup.* inter *suorum* et *causa* positum (in Hav. A. et Vind. A. *recup. causa suorum* scriptum est.

conpendio] Bong. A. Par. A. Egm. non *comp.*

et timore] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. (Bong. A. Pl.) *et* om. „reliqui" Lov. sec. Fabr. Gott. sec. Whitt. Pet. et Bong. C. sec. Confl. Carr. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. BC. Gu. edd. ante Ald. Turr. Remota coniunctione aut asyndeton, quale 5, 33 §. 6 et alibi exstat, scriptor fecit, aut Haeduos duabus de causis poenam timuisse eoque timore exterritos consilia de bello inisse dicit, quod et contaminati facinore et capti compendio ex direptis bonis essent, quarum rerum altera sane timorem poenae iniicere, altera vero nullam eiusmodi vim habere poterat. Accedit quod hoc modo verborum *quod ea res ad multos pertinebat* et sententia inepta et relatio ambigua, participium autem *exterriti* inutile additamentum fit. Asyndeton vero sine ratione fecisse Caesar non videtur.

Cap. 43. §. 1 nuntio allato, omnes — teneri] Eodem modo eidem substantivo appositus est accusativus cum infinitivo c. 48 §. 1: *crebris nuntiis incitati, oppidum a Romanis teneri.* et apud Hirtium 8, 19 §. 4: *nuntii adferuntur, imperatorem instructis copiis adesse.* Alibi Caesar concursum istum mollit, ut 2, 1 §. 1: *crebri ad eum rumores adferebantur, litterisque item Labieni certior fiebat omnes Belgas — coniurare.* Plerumque vero *de* praepositione utitur. Cf. 5, 53 §. 6. 6, 36 §. 1. 7, 11 §. 4. 59, 1.

milites] Hos Dübnerus cum equitibus confundens in argumento capitis posuit *leur cavalerie.*

§. 3 capti] De huius verbi usu Caesaris cf. adn. cr. ad c. 31 §. 2. Sicut 6, 22 §. 3 *adsidua consuetudine capti*, ita hic *compendio capti* dicuntur, velut allecti et irretiti lucri, quod fecerant, dulcedine, quod quia dimittere nolebant, de bello consilia

exterriti consilia clam de bello inire incipiunt civitates-
que reliquas legationibus sollicitant. Quae tametsi Cae- 4
sar intellegebat, tamen quam mitissime potest, legatos
appellat: nihil se propter inscientiam levitatemque vulgi
gravius de civitate iudicare neque de sua in Haeduos
benivolentia deminuere. Ipse maiorem Galliae motum 5
exspectans, ne ab omnibus civitatibus circumsisteretur,

civitatesque] *que* om. Carr. cod. Turr. Egm. Voss. B. Dorv. Vrat. A. Vind. F.

§. 4 tametsi] *tamen si* Goth. B. *tamen etsi* Dr. B. Vind. ACF. benivolentia] „MSS. plerique" Pet. et Bong. C. Confl. Voss. A. Gott. Egm. Fabr. Hav. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. AI. edd. ante Ven. f. *benev.* (Bong. A. Par. A.) Ven. f. et sqq. Cf. adn. cr. ad 5, 25 §. 2.

§. 5 maiorem] *m. deinde* Egm. Vrat. A. Par. A. civitatibus] om. And. Ox. Hav. A. Vind. A.

a] om. Ox. Duk. Bong. C. Hav. A. Vind. AC. *ab* Bong. A. ed. Oud. *ad* (*Gergoviam*) Egm. Vrat. A.

inibant. Atque haec altera erat consiliorum causa, accedens ad facinoris conscientiam, quae perfidia et caede Romanorum contaminatos agitabat, eoque maiorem vim habens, *quod ea res ad multos pertinebat;* quae dictio explicata est ad 1, 14 §. 3, quo addas 5, 25 §. 4: *veritus, quod ad plures pertinebat, ne civitas eorum inpulsu deficeret.* Nam si pauci direptionis et lucri participes fuissent, horum avaritiae facilius resisti ab integris pacis auctoribus potuisset. Sine ratione Lippertus haec verba (*quod pertinebat*) post ea, quae sequuntur, *et timore poenae exterriti*, posita rectius se habitura dicit.

§. 4 gravius de civitate iudicare] Cf. Civ. 2, 32 §. 2: *neque sine causa et Caesar amicissime de vobis et illi gravissime iudicaverunt.* et ib. §. 4: *quid irati gravius de vobis sentire possunt.* quo utroque loco non de iudicis sententia litem dirimente aut poenam infligente, sed de mala opinione et existimatione sermonem esse liquet. Neque h. l. de poena cogitandum esse, quo sensu Ad. Wagnerus vertit *er werde nichts Schweres über das Volk beschliessen*, cum ipsa res, tum tempus praesens arguit, quod ille temere futurum fecit.

§. 5 Ipse] Non ita raro in his Commentariis qui fecisse aliquid dictus est, idem deinde *ipse* aliud quid fecisse dicitur, quasi prius illud non ab ipso, sed ab alio sit factum. Ibi pronomen aut ad actionem potius, quam ad personam pertinet, aut personam ab aliis, ad quos actio eius erat relata, velut ad se ipsam revocat sive subiectum alterius actionis ab alterius obiecto distinguit. Prioris generis est 1, 10 §. 3: *munitioni — T. Labienum legatum praefecit; ipse in Italiam magnis itineribus contendit:* der Schanze setzte er den L. vor; selber eilte er nach Italien. item 1, 24 §. 2. 2, 2 §. 2. 4, 12 §. 4. 5, 2 §. 4. 37, 5. 53, 3. 6, 5 §. 6. 33, 3. Posterioris 4, 36 §. 2: *his Caesar numerum obsidum — duplicavit eosque in continentem adduci iussit, quod — existimabat. Ipse idoneam tempestatem nactus — naves solvit:* Diesen legte C. noch einmal so viel Geiseln auf —. Er seinerseits segelte ab. In eodem genere, quod plenam interpunctionem requirit, cum in altero fere minor

consilia inibat, quemadmodum a Gergovia discederet ac rursus omnem exercitum contraheret, ne profectio nata ab timore defectionis similisque fugae videretur. **44.** Haec cogitanti accidere visa est facultas bene rei gerendae. Nam cum in minora castra operis perspi-

ac rursus] om. Vrat. A. *ac rursum* Leid. AB. Vind. A.

contraheret] *contrahere* Bong. A. Pl. Par. A. (*extraheret* Vind. C.)

similisque] Ox. Hav. A. Vind. A. Vulgo *similis* legitur; quod si verum est, ipse Caesar suam profectionem, quam meditabatur, natam ab timore defectionis dixisse atque id unum efficere et cavere voluisse videtur, ne ea similis fugae videretur. Illud vero neque ipsum per se verisimile fit et pugnat quodammodo cum eo, quod supra demonstravit, propterea se a Gergovia discedere voluisse, ne ab omnibus civitatibus circumsisteretur. Nam aliud est nolle ab omnibus circumsisti idque ne fiat, timere, aliud timere defectionem. Et si non pugnat, supervacaneum fit eo, quod de consilio Caesaris iam edocti sumus. Si vero his de causis non Caesaris hanc confessionem, sed hostium opinionem esse volumus, ut quasi ex ore eorum petitis verbis profectio quippe nata ab timore similis fugae dicatur, ambiguitate offendamur necesse est, quam scriptor verbis non minus, quam timoris suspicionem Caesar rebus vitare debebat et *que* ad *similis* adiecto facillime et plane suo more vitabat. Hoc igitur etiam Oud. iudice non male additum in Ox. accedente duorum codicum auctoritate adieci, praesertim cum et alibi saepe et hoc ipso in capite copula temere in altero genere codicum omissa sit.

Cap. 44. §. 1 bene rei gerendae] *r. b. g.* Ven. f. Cl. *b. g. r.* And. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Oud. (— *gerendi* ante corr. Dr. A.)

in minora castra] „MSS. plerique“ Pet. Gott. Voss. A. Egm. Fabr. Hav. A. Gott. Elberl. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. A. Vrat. AB. Vind. Bl. Gu. *in c. m.* Hav. A. Gott. Whitt. *in minorata c.*

ponenda sit, est 2, 35 §. 3 et 5, 1 §. 5. Hoc vero loco, qui eodem pertinet, inter *legatos appellat* et *ipse consilia inibat* interiecta appellantis verba reditum ad personam paulo insolentiorem reddunt, quam aut praetermissis illis aut repetita legatorum mentione futurus fuisset.

rursus] Hoc proprie dictum videri posse ad c. 34 §. 1 monui. Quamquam nihil impedit, quo minus opponi tantum contractio divisioni illo loco commemoratae statuatur. Cf. adn. ad 4, 1 §. 5.

ne] Diversum hoc ac illo, quo paulo ante consilium Caesaris declaratum vidimus, et comparandum cum eo est, quod legitur 6, 9 §. 7, *ne pendant*, ubi cf. adn.

similisque fugae] Cf. 5, 47 §. 4 et 53, 6 ibique adn.

Cap. 44. §. 1 bene rei gerendae] non eius, quae modo commemorata est, sed alicuius, quae si gesta esset, bene gesta dici posset: *de faire un beau coup*, ut vertit Ablancourtius. Similiter 5, 57 §. 1: (Labienus) *de suo ac legionis periculo nihil timebat: ne quam occasionem rei bene gerendae dimitteret, cogitabat.*

ciendi causa venisset, animadvertit collem, qui ab hostibus tenebatur, nudatum hominibus, qui superioribus diebus vix prae multitudine cerni poterat. Admiratus 2
quaerit ex perfugis causam, quorum magnus ad eum cotidie numerus confluebat. Constabat inter omnes, 3
quod iam ipse Caesar per exploratores cognoverat, dorsum esse iugi prope aequum, sed hunc silvestrem et

Vind. A. *memoria in c.* Ber. *in* om. Hamb. Ven. f. *m in c.* Dr. B. Vrat. C. Goth. B. cum reliquis edd. (etiam Oud.)

poterat] In Dr. A. inter *t* et *e* superscriptum est *u*. *poterant* Vind. A.

§. 3 dorsum] *deorsum* Vrat. C.

eius] Ita Dr. A. sed correctus in *e*.

hunc] om. And. Ox. Cu. S. Hav. A. Vind. A. Ald. et sqq. usque ad Cl. qui secundum Davisii coniecturam scripsit *hac*. *hoc* N. *hinc* Oud. 2. qui in 1. Aldum secutus in adn. an *hinc* posset legi, dubitavit, sed id quo sensu, non docuit.

silvestrem] Ita cum plerisque And. Ox. Cu. S. Leid. A. Vind.

collem] quem accuratius descriptum videas c. 46 §. 3. Est illa pars iugi, in quam castra Caesaris spectabant.

tenebatur] etiamtum, cum Caesar eum nudatum hominibus animadvertit. Cf. c. 45 §. 6 et 7. Similem repugnantiae speciem praebent illa Civ. 3, 22 §. 4: *Ita magnarum initia rerum, quae — sollicitam Italiam habebant, celerem et facilem exitum habuerunt.*

poterat] cf. c. 48 §. 3: *matresfamiliae, quae paulo ante Romanis de muro manus tendebant, suos obtestari-coeperunt.* et 59, 2: *Bellovaci — qui ante erant per se infideles, manus cogere — coeperunt.* quibus locis item, ut hoc, si verbi primarii ratio habita esset, plusquamperfectum poni debuisset. Sed quoniam temporis praeteriti significatio, quae in plusquamperfecto inest coniuncta cum actionis ad aliam referendae significatione, quae imperfecti est, illis locis in adverbio *ante*, h. l. in verbis *superioribus diebus* certa et conspicua inest, verbo eam iterum iniungi necesse non erat.

§. 2 quorum — confluebat] Hoc cur interiecto nomine *causam* a *perfugis* separatum sit, ex iis, quae ad 5, 1 §. 1 adscripsi, patebit. Cf. praeterea 5, 52 §. 4 et 6, 13 §. 1 et adn. ad huius libri c. 4 §. 2.

§. 3 Constabat inter omnes] Heldius vertit: *sie machten alle (die befragten Ueberläufer) die gleichlautende Aussage.* Sed de loci natura Caesar non quaesiverat, neque abest a verbis Latinis veritatis testificatio eius rei, in qua illi omnes consentiebant. Cf. 8, praef. §. 4: *constat enim inter omnes nihil tam operose ab aliis esse perfectum, quod non horum elegantia commentariorum superetur.* Itaque rectius dixeris: *alle waren darin einverstanden und wussten —.* Atque haec consensionis omnium in re vera praedicatio non ad omnia, quae sequuntur, sed ad proxima pertinet, quae de dorso iugi dicta sunt, quem locum omnes pariter cognitum habentes iisdem verbis describebant.

dorsum esse eius iugi prope aequum] Pronomen ad collem refertur modo commemoratum, qui

angustum, qua esset aditus ad alteram partem oppidi:
4 vehementer huic illos loco timere nec iam aliter sentire, uno colle ab Romanis occupato, si alterum amisissent,

E. Rom. a. Med. a. Ven. bcdef. Ber. Ald. ab. Gr. a. P. Man. *silvestre* Hav. A. Vind. A. N. Vasc. St. Gr. b. (Frell.) Turr. Lips. sqq. qui omnes masculinum *dorsi* nominis genus damnasse, unum probasse neutrum videntur. Contra Glandorpius non novisse neutrum videtur, si quidem ad verba *Dorsum esse eius iugi* haec, quae Iungermanni Sylloge exhibet, adscripsit: „Veteribus dicebatur *dorsus* in genere masculino et foeminino. Plautus in Milite: *Timeo quid rerum gesserint*, *ita dorsus tota prurit.*" Sed in Plauti codicibus optimis Mil. glor. 2, 4 v. 44 legitur *dorsus totus*, idque a Nonio p. 137 Gerl. confirmatum et retentum a Ritschelio sufficit ad librorum auctoritatem h. l. tuendam. Recentioribus *dorsum* magis placuerit: de Caesaris eiusque aetatis usu nihil constat, neque apud Livium aut Tacitum discerni genus potest. (Quod Herzogius pro masculino citat Prisciani testimonium p. 198, id ex Krehliano indice petiisse videtur: a me quidem neque illo neque alio loco dictum a Prisciano inventum est.)

qua] *que* cum *a* super *e* Voss. A. Fabr. *qui* R.

partem oppidi] *o. p.* Cu. (de quo tacet Fabr.) Ox. Leid. A. Vind. A. Oud. (Whittium *o. p.* ex Hav. A. afferentem Gottorpiensis codicis signum (B) pro Havniensis A. signo (A) ponere voluisse suspicor.)

§. 4 vehementer huic illos loco] *h. l. v. i.* Cu. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Oud. (*vaehem.* — Med. a. *vehaem.* — Ven. bcde.)

iugi eiusdem collis erat, cuius hic dorsus describitur. In qua descriptione primum tenendum est non totum dorsum respici, cuius partem oppidum occupabat, quod aequo an iniquo solo inaedificatum esset, Caesaris nihil intererat, sed eam dorsi partem, quae extra oppidum esset; deinde hanc ipsam dorsi partem accuratius definiri verbis *qua esset aditus ad alteram partem oppidi*, quippe quod non totum dorsum complebat, ut undique exeuntibus ex oppido statim descendendum, adeuntibus usque ascendendum esset, sed ab ea parte, quae a castris Romanorum aversa erat, exitum primum aditumque extremum, quia dorsus ibi prope erat aequus, prope aequum habebat; denique hanc dorsi aequitatem, minime vero quod silvestris et angustus esset, timorem iniicere Gallis atque efficere potuisse, ut omnes ad illum locum muniendum traducerentur. Cf. Civ. 3, 45 §. 3, ubi locus quidam editus a Caesare occupatus et muniri coeptus, *cum una ex parte prope aequum aditum haberet*, a Pompeio, qui ei propinquum et contrarium collem occupavisset, impugnari dicitur.

sed hunc silvestrem et angustum] Hoc utrumque vim ab aequitate diversam habebat et quare minus illi loco timendum esset, efficiebat: tamen non impediebat, quo minus vehementer timerent. Diversitatem *sed*, diversarum rerum coniunctionem *hunc* demonstrat, quod non solum dorsum, sed dorsum *aequum* mente repeti iubet. Cf. Alex. 29, 5: *quorum impetum adeo pertimuerunt hostes, ut in fuga spem salutis collocarent, sed id frustra.* Similis pronominis usus est 5, 18 §. 1: *quod flumen uno omnino loco pedibus atque hoc aegre*

quin paene circumvallati atque omni exitu et pabulatione interclusi viderentur: ad hunc muniendum locum omnes a Vercingetorige evocatos. **45.** Hac re cognita Caesar

quin] om. Vrat. A. *quum* Bong. C. *quem*, deinde *intercludi videbantur*, ante corr. Dr. A. *non dubitari quin* „ita legitur in meo libro“ Vrs. Emend. Idem legitur in Leid. A. Cu. Hav. A. Vind. A. et in marg. Pet. Si *non dubitari* verborum *nec iam aliter sentire* loco, aut ante ea *non dubitare* (quod ipsum Vrsinus in Notis apud Iungermannum in vetere codice ante *quin* legi docet) scriptum esset, variandae aut amplificandae orationis causa factum videretur: hoc loco interpretamentum ad *quin* coniunctionem, cuius rationem non male reddit, adscriptum et male in ordinem receptum videri debet.

§. 5 locum] om. „MSS. plerique“ Lov. Lbb. Bong. A. Par. A. Gott. Pet. Bong. C. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CDF. edd. ante Ald. Turr. non solum contra Caesaris genium, ut iudicabat Oud., sed re ipsa vetante. Collis enim in antecedentibus nullus ita significatus est, ut tamquam satis notus lectori simpliciter per *hunc* pronomen demonstrari potuerit; nisi forte *unum* et *alterum* interpretandum putamus den einen — den andern et duos tantum colles circum Gergoviam fuisse statuimus; *locum* autem ex longius remotis, non ex proximis *collem*, ad *hunc* suppleri voluisse scriptorem quis credat?

transiri potest. cuius generis exempla plura exstant. *Angustum* explicatum vide ad 4, 23 §. 3.

§. 4 vehementer — timere nec iam aliter sentire, uno — viderentur:] In hac causae, quam Caesar quaesiverat, expositione varietas quaedam apparet. Timorem enim perfugae alii hunc dixisse videntur, ne oppidum ipsum a Romanis dorso potitis caperetur, alii, ne omni exitu et pabulatione intercluderentur, id quod colle aliquo in illa parte a Romanis occupato fieri posset. Nec mirum, si non omnes eandem rei hoc ipso tempore agi coeptae rationem reddebant, sed in dorsi quidem natura describenda omnes, etiam qui superioribus diebus ad Caesarem perfugissent, consentiebant, munitionis autem causa omnes Gallorum copias in alteram oppidi partem traductas eamque ob rem collem nudatum esse item consensu ii, qui novissimi venerant, referebant, de ipso vero loco, qui illa in parte muniendus esset, et de consilio Vercingetorigis minus inter eos constabat. Heldius et nonnulli *alterum collem* ad dorsum referentes *dorsum* primum summum iugum, deinde iugi partem eam, qua descensus in planitiem erat, significare eamque partem, quia colles in ea essent, ipsam *collem* nominari putant. Cui interpretationi ad lectionem Oud. 2. *hinc silvestre et angustum* accommodatae in dorsi nomine ambiguitas orationem aenigmati similem faciens, in *colle* usus linguae obstat, a quo scriptorem discessisse eo minus credibile est, quo certius eum in *uno colle* tenuit. Nihil vero obstat, quo minus *alterum* interpretemur einen zweiten. Cf. Civ. 1, 18 §. 5: *quorum adventu* *altera castra ad alteram oppidi partem ponit.* Alex. 11, 4: *ita proelium secundissimum est factum. Capta est una hostium quadriremis, depressa (depren-*

mittit conplures equitum turmas eo de media nocte: iis imperat, ut paulo tumultuosius omnibus locis pervaga-
2 rentur. Prima luce magnum numerum impedimentorum

Cap. 45. §. 1 conplures] Voss. A. Bong. A. Par. A. non *compl.* (*quamplures* Dr. A. Hamb. Vind. I.)

turmas eo de media nocte: iis imperat] Ita And. S. et reliqui eius generis libri, nisi quod Ox. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. pro *eo de* habent *eodem*, cui in Hav. A. semicolon adiectum est, et in Leid. A. Hav. A. Vind. A. pronomen (in Hav. A. Vind. A. *his* pro *iis*) post *imperat* legitur; item Ald. et sqq. (*his imp.* St. Gr. b. Frell.) Ceteri cum edd. ante Ald. habent *turmas. eisdem* (Confl. *iisdem*, Hamb. *eidem*, Gu. *iis*) *media nocte imperat*, ut Caesar dicatur primo misisse in aliquem locum equites, deinde imperasse eis media nocte, ut paulo tumultuosius omnibus locis vagarentur. In qua dictione magnopere desideratur loci, in quem equites missi sint, significatio, neque apparet, cur alio tempore missi, alio vagari iussi dicantur, aut quam ob rem non aliis, sed eisdem, qui missi essent, imperatum illud demonstretur. Et huic quidem incommodo remedium in promptu est, si *eisdem* mutes in *eis de*, quod recentiores editores quidam fecerunt; sed reliqua duo permanent, et quod alterius tollendi causa proponit Dübnerus, ut *de media nocte* referas ad *pervagarentur*, id per verborum collocationem facere non licet. Cf. Afr. 37, 1: *ipse VI. Kal. Feb. circiter vigilia prima imperat, speculatores apparitoresque omnes ut sibi praesto essent.* Haec igitur lectio sana non videtur; sed utrum *eo de*, an *eodem* sc. quo Gallorum copiae evocatae erant, praeferendum sit, dubitari potest, et non sine ratione Oud. *iis* pronomen, quod incertum in codicibus locum habet, ex interpolatione additum suspicabatur.

locis] *in l.* Pet. Cu. S. Leid. A. Dorv. Pal. Goth. B. Vind. D. Vrat. C et a m. s. B. cum edd. praeter inc. et Ven. f. omnibus, etiam Oud., quem tamen praepositionem commode abesse non fugiebat.

pervagarentur] And. Ox. Cu. S. Hav. A. Ald. et sqq. exceptis St. et Cl., quae cum Leid. A. Vind. A. *pervagentur* exhibent. *vagentur* Hamb. *vagarentur* ceteri codd. et edd. ante Ald., quod §. 3 aptius est.

§. 2 impedimentorum] *omnium i.* Vrat. A. *impeditorum* Vind. A.

sa?) est altera, deinde omnibus epibatis nudata; magna praeterea multitudo in reliquis navibus propugnatorum est interfecta.

Cap. 45. §. 2 magnum numerum impedimentorum] Ex iis, quae ad 2, 17 §. 2 de impedimentis eiusque nominis usu Caesaris docui, collatis cum eo, quod ad huius libri c. 14 §. 7 demonstratum est, facile intelligitur rei hic narratae perspicuitati magno detrimento futurum fuisse, si mulorum mentio nominatim facta non esset. Eiusdem vero perspicuitatis causa impedimentorum quoque facta est mentio, ne cui obscurum esset, quid magnus ille mulorum in castris numerus sibi vellet. Quo sensu autem mulos ab impedimentis distinxerit scriptor, ex adn. ad 2, 19 §. 1 et ad 5, 15 §. 1 (*equites hostium essedariique*)

ex castris mulorumque produci eque his stramenta de-

ex castris mulorumque produci eque his stramenta detrahi] om. Hamb. *ex castris detrahi* reliquorum plerique cum edd. ante Lips. „In omnibus, quae vidi, exemplaribus locus hic mancus mutilusque circumfertur. unius autem optimi mei libri ope insigni repleta lacuna ita illum supplevimus: Prima luce magnum numerum impedimentorum ex castris mulorumque produci, neque iis ferramenta detrahi mulionesque etc.“ Vrsinus Emend. Cum Vrsini codice consentiunt vetus codex D. Vossii, Cu. sec. Fabr. et Oud., S. Leid. A. Pet. sec. Confl. et Fabr., margo Pet. Oud., Hav. A. Vind. A. praeterquam quod hi omnes *stramenta* pro *ferramenta*, pro *iis* autem vet. cod. Voss. *in*, Cu. sec. Fabr. et Pet. sec. Confl. et Fabr. cum Hav. A. Vind. A. *his* exhibent. *Ferramenta*, quo nomine Caesar 5, 42 §. 3 secundum linguae usum instrumenta ferrea appellat, Vrsinum ex coniectura de soleis seu calceis ferreis cogitantem fecisse, *stramenta*, quibus 5, 43 §. 2 casae tectae dicuntur, Lipsium ex codice restituisse indidemque vel sua sponte *eque iis* pro *neque iis* scripsisse arbitror, quem Scaliger et reliqui deinceps secuti sunt. Codices And. et Ox. h. l. sui dissimiles atque eodem casu, quo Bong. A. et reliquos decurtatos esse silentium Oudendorpii et Aldina recensio arguit, quae eadem omnia pariter atque Metaphrastes et Petrarcha ignorat. Quorum alter Hist. 18, 3 haec habet: *Ostentatis legionibus, quasi quod aliud esset acturus, et hac illac per tenebras noctis magno strepitu discurrere iussis equitibus et immixtis turbae mulionibus galeatis, quo maior ac strepentior motus esset omniümque animos errore ac pavore vario atque incerta expectatione suspenderet.* alter haec: *πάμπολυ δὲ καὶ σκευοφόρων πλῆθος ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἐκ τοῦ στρατοπέδου ἐξαγαγὼν τοῖς ἱπποκόμοις κράνη ἐνδύντας, ὥστε ἱππέων δόξαν τοῖς πολεμίοις παρέχειν, κατὰ τοὺς τοῦ ὄρους λόφους περιιέναι παρήγγειλε.* Atque in lectione ante Lipsium vulgata, si *detrahi* mutaretur in *produci*, Morus acquiescendum putabat *impedimentorum* nomine mulos satis perspicue significatos, *mulorum* interpretandi causa in margine additum ex eoque porro *eque iis stramenta detrahi* ortum existimans. Dübnerus colligi potest. Nulla enim ratione impedimenta interpretari licet Packpferde, quam unam speciem nusquam ne ii quidem, qui de annona impedimentis tributa verba faciunt, ut legis 28. codicis Theodosii de erogatione militaris annonae scriptor, quive interfecta esse aut cecidisse impedimenta dicunt, ut Frontinus Strateg. 2, 1 §. 11 et Livius 38, 41 §. 3, eo nomine significasse videntur, hoc vero loco si Caesar significare voluisset, agasones quoque vel equisones, non muliones tantum commemorasset; sed contracto notionis ambitu, quoniam de plaustris et oneribus cogitare opus non est, Packthiere interpretari licet.

eque his] Cf. 5, 36 §. 2 *inque eam rem.* Civ. 2, 10 §. 2 *inque eis.* ib. 9, 7 *exque ea.* 3, 108 §. 3 *perque foedera.* Alex. 51, 1 *perque Mauritaniam.* et quod ad praepositionem attinet, Alex. 59, 2 *nomen Pompeii ex scutis detraxerunt.* Civ. 1, 89 §. 3 *celeriter ex tertia acie singulas cohortes detraxit.*

stramenta] „*Stramenta mulorum*, sarcinae iis impositae, clitellae, ea, quibus muli insternuntur.“ Morus in Indice. Quo-

trahi mulionesque cum cassidibus equitum specie ac

vero ipsam lectionem illam integram servari iubet, cum *detrahi* verbum de mulis sermonem esse indicet. Quod qua ratione ductus affirmaverit, nescio, sed vernaculam dictionem die Pferde aus dem Stalle ziehen ei obversatam esse suspicor, quae vereor ut talem verbi Latini usum comprobet. Aliquanto probabilior est Mori coniectura; sed tamen neque Caesar impedimenta sic simpliciter pro mulis aut equis dixisse videtur, neque illa, quae Moro suspecta sunt, minorem auctoritatem habent, quam verbum *producti*, neque omnino causa erat, cur quis praeter *mulorum* nomen etiam illa adderet, quae tantum abest ut rem clariorem reddant, ut ipsa declarationem requirant.

mulionesque] *que* om. Lov. Fabr. et Hamb. *calonesque* Vind. A. *mullionesque* Pet. Confl.

rum primum haud dubie ab h. l. alienum, secundum incertum, tertium vero cum rei, tum linguae causa probandum est. Cf. Livii 7, 14 §. 6: *solerti animo rem novam excogitat* (C. Sulpicius dictator) *qua deinde multi nostri atque externi imperatores, nostra quoque quidam aetate, usi sunt. Mulis strata detrahi iubet binisque tantum centunculis relictis agasones partim captivis, partim aegrorum armis ornatos inponit. His fere mille effectis centum admiscet equites et nocte super castra in montes evadere ac silvis se occultare iubet neque inde ante moveri, quam ab se acciperent signum.* Atque haec, quae Livius *strata* dicit, a Caesare *stramenta* dici potuisse eiusque nominis significationem a vulgari, qua supra 5, 43 §. 1 (*casas, quae more Gallico stramentis erant tectae*) usus est, diversam iam tum obtinuisse Ofilii ICti, de quo cf. Orellii Onom. Tull., verba docent a Gaio Dig. 50, 16 l. 234 §. 2 relata, quibus loco quodam XII. tabularum (cf. Dukerus ad Opuscula varia de Latinitate ICtorum p. 134) non solum cibum, sed etiam vestimenta et *stramenta* contineri ait: sine his enim vivere neminem posse. Recte igitur Franc. Wagnerus vertit die Decken abnehmen, recteque Freundius in Lexico hunc Caesaris locum cum Gaiano coniunxit. Alii *strata* Livii et *stramenta* Caesaris interpretantur clitellas, Packsättel, quorum scilicet Livius in simili re narranda mentionem facit 10, 40 §. 8: *Sp. Nautium mulos detractis clitellis cum cohortibus alariis in tumulum conspectum propere circumducere iubet atque inde inter ipsam dimicationem quanto maxime posset moto pulvere ostendere.* deinde c. 41 §. 6: *insidentes mulis calones frondosos ramos per terram trahebant.* Sed etiamsi clitelis quoque insterni dici potuerint muli, stratorum tamen et stramentorum nomine ipsas potius, quam stragula iis supposita significari ex eo, quod Livius Sulpicii mulis strata, Nautianis clitellas detractas esse dicit, minime colligi potest. Immo illi tum, cum strata iis detrahi iuberet Sulpicius, non magis clitellas gestasse, quam hi, quibus Caesar stramenta detrahi iussit, cum clitellis prodiisse ex castris videntur. Neque illud satis constat, quod Caesaris interpretes nonnulli h. l. affirmant, insideri clitellis non potuisse, quod Scheffero quidem et Drakenborchio ad priorem Livii locum secus est visum, aut stragulis mularibus commode potuisse insideri; quod si constaret,

simulatione collibus circumvehi iubet. His paucos ad- 3
dit equites, qui latius ostentationis causa vagarentur.

§. 3 latius] *cautius* Hav. A. Vind. A. et pro var. lect. S. vagarentur] *vagentur* Leid. A. Hav. A. Vind. A.

de solis certe stragulis cogitandum non esset. Sed si pluribus stragulis instrati erant muli, id quod ex Livii binis tantum centunculis *relictis* efficitur, infimis fortasse et ipsum dorsum iumenti contingentibus insideri poterat, ea vero, quae pulvinorum instar proxime substrata erant clitellis, vix recipiebant sessorem. Crassiora enim et rigidiora videntur fuisse, palea vel rebus aliis farcta, ut Schefferus dicit, vel etiam stramento, quod vulgo vocatur, ut statuit Forcellinus pari probabilitate, si modo rei, non nominis habita ratione stramentum commemoravit. Nam longe a vero aberrare videntur ii, qui duabus nominis significationibus conflatis *stramenta* interpretantur Strohdecken vel stroherne Packsättel, quod genus clitellarum invenit Herzogius, cuius verba haec sunt: Stramenta nannte Caes. auf jeden Fall die aus Stroh bestehenden Packsättel; an ein künstliches Polster ist gar nicht zu denken. An igitur centunculos a Sulpicio relictos non manu factos, sed mulis innatos putabat? Meliora docet asinus Appuleii loco ab Oud. citato Met. l. 8 p. 174 ed Pric. (p. 168 ed. Alteb.) *deaque vehiculo meo sublata et humi reposita cunctis stramentis me renudatum ac de quadam quercu destinatum flagro illo pecuinis ossibus catenato verberantes paene ad extremam confecerant mortem.*

collibus circumvehi] Qui *collibus* dativum esse docent, et analogiam, quam sequi volunt, deserunt et sensum alienum efficiunt hunc, ut circum colles vehi eosque circumequitare muliones iubeantur. Neque Zumptius, cuius auctoritate illi utuntur, aut *circumvehi alicui* pro *circumvehi aliquid*, aut *circumire, circumnavigare, circumequitare* sic dici consuevisse vel potuisse tradidit. Collibus ablativum esse loci, in quo seu per quem circumvehendum illis et circuitu ad alteram oppidi partem contendendum esset, recte statuit Heldius et similes huic quattuor significavit ad 2, 19 extr. (Civ. 1, 40 §. 1: *his pontibus pabulatum mittebat.* ib. 55, 3: *eodem ponte in castra revertuntur.* 70, 4: *eo consilio, uti — iugis Octogesam perveniret.* 2, 3 §. 1: *freto Siciliae — pervehitur.*) Eodem pertinet *eodem iugo* §. 5 et *circumvectus eo mari, quod Africae partis esse dicitur* Alex. 28, 2. Sed ex duabus, quas adiecit, interpretationibus, auf den Hügeln et über die Hügel hin, prior ut minus definiens magis convenit ablativo ad quamlibet collium partem pari iure referendo, etsi id, quod altera demonstrat, utique verisimile est, per summos colles eos, quo magis ex oppido conspicerentur, circumvehi esse iussos. Colles ipsos extremos illius iugi et tum quidem vacuos et ab hostibus relictos fuisse consentaneum est.

§. 3 latius] quam muliones, ut ultra colles conspecti magnorum equitatuum coniunctorum speciem opinionemque praeberent.

longo circuitu] Cf. adn. ad 1, 41 §. 3. Longitudo circuitus partim per colles definita, partim equitum arbitrio permissa efficiebat, ut circumeuntes et facilius et diutius ex oppido animadverti possent.

Longo circuitu easdem omnes iubet petere regiones.
4 Haec procul ex oppido videbantur, ut erat a Gergovia
despectus in castra, neque tanto spatio certi quid esset,
5 explorari poterat. Legionem unam eodem iugo mittit
et paulum progressam inferiore constituit loco silvis-
6 que occultat. Augetur Gallis suspicio, atque omnes
7 illo ad munitionem copiae traducuntur. Vacua castra

omnes] om. Gott. Vrat. A.

§. 4 Gergovia] Cf. adn. cr. ad c. 4 §. 2.

§. 5 eodem] *eadem* Dr. B. *uno* Vrat. A.

paulum] *paulo* Bong. A. Leid. A. Egm. Vrat. AC. Oud. *paululum* Vind. A. Vere Oud. adverbii formam ab ipso ex veterrimis, ut ait, codicibus receptam a Caesare optimisque scriptoribus non tantum comparativis adiungi docet, sed in dictionibus *post paulo, paulo infra, paulo supra*, quas commemorat, tamen comparationem inesse eum fugit; quae cum ne ab illis quidem locis absit, qui verbis adiunctum habent *paulo*, qui paucissimi sunt, hoc vero loco nulla sit, recte et Handius Turs. 4, 412 hoc abstinuit et Whittius, Dübnerus, Nipperdeius *paulum* restituerunt. Cf. var. lect. c. 79 §. 2.

§. 6 omnes illo] *i. o.* Vrat. BC. *omnis i.* Goth. B. *o. ille* Dr. B. Ven. de. *o. illos* ante corr. Hamb. et Vind. C.

ad munitionem] And. Ox. Cu. S. vet. cod. Dion. Vossii, Leid. A. margo Pet. Confl. Hav. A. Vind. A. cod. Turr. margo Gr. a. *ad* om. Vind. D. *suspitionum* Vind. C. *munitionum* reliqui cum edd. ante Oud. Hoc si in omnibus codicibus legeretur, credi oporteret scriptorem non illum quidem cum adverbio genitivum construxisse,

easdem omnes iubet petere regiones] Hoc ad certi consilii impetusque in certam partem faciendi simulationem necessarium omnibus et mulionibus et additis equitibus imperabat, cum turmis equitum eodem, sed media nocte missis aliud tempori missionis accommodatum imperavisset.

§. 4 ut erat a Gergovia despectus in castra] Cf. adn. ad 5, 43 §. 5. Ex castris autem illi progressi erant. Itaque statim initio quo tenderent, ex oppido animadvertere et omne iter eorum oculis prosequi poterant hostes.

neque tanto spatio certi quid esset, explorari poterat] De genitivo cf. ad 1, 21 §. 2 adscripta. Quod autem propter spatii magnitudinem certi nihil explorari ab hostibus poterat, id ipsum suspicionem eis iniiciebat, quae deinde, cum legionem unam eodem iugo missam paulo post nusquam apparere viderent, augebatur, quae existere non potuisset, si quid rei esset illud, quod procul videbatur, exploratum habuissent. Ergo falluntur qui *neque* h. l. res diversas iungere et idem, quod *neque tamen* significare putant.

§. 5 eodem iugo] *Iugum* h. l. ut c. 44 §. 3 et 36, 2 accipiendum, pronomen autem ad eas partes regionesque referendum, quae modo significatae sunt, per quas vehi quasque petere illi iubebantur, quae omnes eiusdem iugi partes erant, ablativus autem ita, ut in *collibus* §. 2 interpretandus est, et quoniam legio ex castris iugum petens in eoque itura necessario ascensura erat, Germanice dicas licet diefelbe Bergkette hinauf.

hostium Caesar conspicatus tectis insignibus suorum occultatisque signis militaribus raros milites, ne ex oppido animadverterentur, ex maioribus castris in minora traducit legatisque, quos singulis legionibus praefecerat, 8
quid fieri vellet, ostendit; in primis monet, ut contineant milites, ne studio pugnandi aut spe praedae longius progrediantur. Quid iniquitas loci habeat incom- 9
modi, proponit: hoc una celeritate posse mutari; occa-

quemadmodum volebat Heldius et Seyffertus, sed certum quoddam genus militum Gallorum significare voluisse, exquirendumque esset, utrum eos a loco, quem adhuc tenuissent, an ab usu, quem praestitissent vel praestituri essent, petita appellatione *munitionum copias* dixisset. Nam de his omnibus cogitari non inepte in dictione nova et inusitata posset et re vera ab iis, qui hanc lectionem secuti sunt, cogitatum est. Metaphrastes enim *πάντας τοὺς τῶν ἄλλων τόπων φρουροὺς* interpretatus est, Sincerus alle ihre Völcker, die sie zu Beschützung ihres Lagers gebrauchet, Dübnerus *les troupes destinées á la défense des places*. Nunc *ad* praepositione temere omissa factum videtur, ut pro *munitionem* scriberent *munitionum*. Cf. adn. cr. ad c. 42 §. 6.

§. 7 ne] *que* Vind. B. *qui* „Bong. A. Voss. ABC. Lov. Egm. Brant. 6 al.“ Gott. Lbb. Bong. C. Pal. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CDEFI. edd. ante Ald. Ne hoc quidem Dübnerus temperare sibi potuit quin Caesari impertiret, sed interpretandum lectori reliquit.

animadverterentur] *animandv.* Ven. b. *animadverteretur* V. C. Vrs. Not. cui singularis non reiiciendus videbatur, Hav. A. sec. Elb. et Vind. A. *adverterentur* Leid. A. Hinc et ex eo, quod pro *ne* tot codices exhibent *qui* Oud. Caesarem scripsisse coniiciebat *quî ex oppido non adverterentur*, quod mihi non magis Latinum videtur, quam *quin ex oppido adv.* vel *animadv.*

§. 8 vellet] „*velit* Bong. A. Voss. A. Carr. et 4 alii“. Quod si verum est, cum etiam Hav. A. Vind. ACI. *velit* exhibeant, haud dubie Caesar ita scripsisse existimandus est. Sed de Bong. A. tacet Pl., de Voss. A. Fabr., et in Par. A., qui solet cum Voss. consentire, legitur *vellet*. (*velet* Turr.)

§. 9 mutari] „MSS. XI.“ Pet. Gott. Voss. A. Egm. Bong. AC. Pal. Par. A. Dr. AB. Vrat. AC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BCDFI. edd. ante Ald. *imitari* inc. sec. Elb. et, in m. a m. sec. *immutari*, Vrat. B. *vitari* Hav. A. Vind. A. Ald. et sqq. quod per se non deterius, sed cum altero comparatum glossemati similius est. Itaque cum Dübnero et Nipperdeio alterum praetuli.

§. 7 insignibus] Cf. 2, 21 §. 4 ibique adscripta, quibus addas Tac. Ann. 1, 24 *neque insignibus fulgentes* (legiones) quod aliter interpretatur Orellius.

§. 8 ne] Cf. adn. ad c. 43 §. 5. Monitum ipsum non solum ad legatos, sed etiam ad tribunos militum pertinuisse c. 47 §. 2 docemur.

§. 9 mutari] h. e. effici, ut non amplius sit incommodum. Cf. Civ. 2, 29 §. 3: *nam etiam Caesaris beneficium mutaverat consuetudo*.

sionis esse rem, non proelii. His rebus expositis signum dat et ab dextra parte alio ascensu eodem tempore Haeduos mittit. 46. Oppidi murus ab planitie atque initio ascensus recta regione, si nullus amfractus intercederet, MCC. passus aberat.

§. 10 dextra parte] „Bong. A. Voss. ABC. Ox." Par. A. Gott. sec. Whitt. Dr. A. Vrat. A. Ven. ef. Turr. *p. dextra* Hav. A. Vind. A. *dextera p.* reliqui codd. et edd. etiam Oud. Cf. adn. cr. ad 1, 20 §. 5.

Haeduos] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. et, si recte silet Pl., Bong. A., quem Oud. „reliquorum" numero *ad Haeduos* exhibentium non exemit. His reliquis adnumerandi sunt Pet. Gott. Voss. A. Egm. Lov. Lbb. acceduntque Bong. C. Par. A. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Gu. Vind. BCDEFI. edd. ante Ald. margo Frell. In Dr. B. *ab heduos*, in Hamb. *abeduos* legitur.

Cap. 46. §. 1 Oppidi murus] *o. mons* Leid. B. *o. muris* Leid. A. *o. muros* Voss. AC. Egm. Leid. C. Gott. sec. Whitt. Par. A. Vrat. A et a m. pr. B. Gu. *murus o* Vind. A. *muros o.* Hav. A. *oppida muros* Dr. A. *ad oppidi muros* Bong. A. Pet.

ab] *a* „multi" Hav. A. Vind. Al. Hamb. St. Gr. b. Frell. Cf. adn. cr. ad 6, 21 §. 3. *at* Bong. A. *ibi a.* Pet. sec. Oud. *ubi a* sec. Fabr. *ubi (ab)* sec. Conf.

ascensus] *escensus* And. *ascensu* Hamb.

recta] *a r.* Leid. A. post *regione* Ven. f.

MCC.] *M. CC^{os}* Dr. A. *in CC* Lov. Fabr. *mille CC* Vind. I. *mille CC^{tos}* Voss. A. Fabr. *mille ducenti* Egm. Fabr. Vrat. A. Hamb. *CC* Ox. Pet. sec. Oud. et Fabr. Bong. C. sec. Conf. Hav. A. Vind. A.

passus] *pass.* Vind. A. *passuum* Hav. A. om. Vind. I.

aberat] *aberant* Ox. — Si initio huius § lectionem codicis optimi (*ad oppidi muros*) servatam volumus, ex qua non solum *ad* sub finem cap. superioris ante *Haeduos* in reliquis eiusdem generis libris, sed etiam *muris* et *muros* in diversi generis duobus originem ducere verisimile est, aut post *muros* inserere aliquid, quemadmodum codicis Pet. scriba, qui *ubi*, non *ibi*, scripsisse videtur, aut hoc extremum *aberat* mutare debemus in *erant*, ut ab planitie ad muros mille ducenti passus esse dicantur. Nam quod Oud. commemorata codicis Bong. A. lectione adiecit: „quasi fuerit *Aeduos mittit ad oppidi muros. Ab planitie* sc. *murus* vel *oppidum*", ei merito nihil tribuit ipse „Nil temere muto" addens. *Erant*, si maiorem a codicibus commendationem haberet, etiam propter sequentia *quicquid huic* etc. satis placeret; sed quoniam

§. 10 signum dat] Cf. adn. ad 2, 20 §. 1 extr. Hoc signum non legatis, sed militibus datum esse cum per se patet, tum ex c. 46 §. 4 intelligitur, eoque magis verisimile fit has res, quibus expositis datum esse dicitur, apud eosdem milites a Caesare esse expositas. Cf. adn. ad c. 47 §. 1.

Cap. 46. §. 1 recta regione] Cf. adn. ad 6, 25 §. 2 et Civ. 2, 24 §. 4: *abest directo itinere ab Vtica paulo amplius passus mille. Sed hoc itinere est fons, quo mare succedit longius, lateque is locus restagnat; quem si qui vitare voluerit, sex milium circuitu in oppidum pervenit.*

Quicquid huic circuitus ad molliendum clivum ac- 2
cesserat, id spatium itineris augebat. A medio fere 3

in composito omnes consentiunt, *oppidi murus aberat* tenendum, *ad* temere illatum videtur.

§. 2 huic] *hinc* Flor. sec. anon. Vind. *hunc* Turr. *huc* ex coniectura Nipp.

circuitus] *circuitu* V.C. Vrs. Not. („quod antique pro *circuitui* positum est" Vrs.) Ox. Vind. A. *circuitui* Hav. A. *circumitus* Ber. Dativum ineptum esse liquet; ablativus si pro *circumeundo* accipiatur, ferri possit.

molliendum] *moliendum* „MSS. plerique" Pet. Gott. Voss. A. Egm. Lov. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. P. Man. *movendum* Vind. B. Cf. adn. ad 5, 9 §. 1.

clivum] *cunum* Turr.

spatium itineris augebat] *ad sp. it. aug.* Vind. I. *spatio it. augebatur* V. C. Vrs. And. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Hoc qui excogitavit, is *id* pro accusativo, *spatium* pro nominativo habuisse et ambiguitatem removere voluisse, ceterum *spatium itineris* directi intellexisse videtur, quod MCC. passuum esse demonstratum est.

§. 3 A] *At* Graeviana ed. a. 1713, quam tacite secutus est Oud. Idem tacens tenuit Dübnerus, neque Beyerlius ex Par. A. aliud renuntiavit Nipperdeio. Sed Bong. A. Pl. Hav. AB. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. AB. (Fabr. Conll. Gu. Vind. CDEFI.) cum rell. ante Oud. edd. habent *a*.

§. 2 huic] quod quantumque a planitie ascendenti minimum et necessario emetiendum esse modo significatum est. Nam ea vis est dictionis, quae oppidi murum *recta regione* MCC. passus abesse a planitie demonstravit. Ipsum autem illud, quo pertinet *huic*, non sola longitudo et mensura itineris est, quam si in mente habuisset scriptor, *his* vel *huc* posuisset, sed ipsum iter ad murum directum, cuius illa erat mensura, quod ita cum ea coniungi et rei natura patiebatur et verba *quicquid circuitus* suadebant. Aliis *huic* masculinum esse videbatur, ut Moro, qui adscripsit: „sc. adscensui, qui fit recta regione." cui obstat quod *ascensus* nomen supra ita posuit scriptor, ut plura de eo dicturus et lectorem illuc solo pronomine revocaturus fuisse non videatur. Idem obstat Oudendorpio, qui *huic* pro feminino accipit et *rectae regioni* intelligi iubet, quod ad sensum aeque commodum est, si *rectam regionem* directum iter interpretamur. Praeterea ipsa generis ambiguitas monet, ut neutrum esse putemus, quod etiam Sincero videbatur, sed id substantivi potestate praeditum, non adiectivi, quemadmodum ille volebat, qui explicandi causa *spatio* adiecit.

accesserat] additum illud ab ascendentibus, qui circuitu alii maiore, alii minore clivum mollientes plus minusve circuitus ad iter brevissimum adiiciebant, quicquid autem adiecerant, eo longius iter ut esset, efficiebant. Plusquamperfectum circumeundi actionem, quae iter longius faciebat, eo tempore, quo faciebat, perfectam et praeteritam cogitari iubet; neque id sine ratione. Nam finito demum circuitu quoque comparari iter cum itinere et alterum maius dici poterat. Ver-

colle in longitudinem, ut natura montis ferebat, ex grandibus saxis sex pedum murum, qui nostrorum impetum tardaret, praeduxerant Galli atque inferiore omni spatio vacuo relicto superiorem partem collis usque ad murum
4 oppidi densissimis castris compleverant. Milites dato signo celeriter ad munitionem perveniunt eamque trans-
5 gressi trinis castris potiuntur. Ac tanta fuit in castris capiendis celeritas, ut Teutomatus, rex Nitiobrogum,

in longitudinem] Ox. Cu. S. Leid. A. Dorv. Hav. A. Vind. AI. Gr. ab. Vasc. St. (Frell.) Oud. *in longitudine* „reliqui" Pet. Gott. Voss. A. Egm. Boug. AC. Par. A. Pal. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. (Gu.) Vind. BF. reliquae edd. Cf. adn. cr. ad 2, 5 §. 6.

§. 5 Ac] *at* Goth. B. Vind. I. Cf. adn. cr. ad 6, 41 §. 2.

Teutomatus] Leid. A. et S. Hos certe Oud. vulgatam servare dicit, quae tamen inde ab Aldo usque ad ipsum erat *Theutomatus*, quod est in Vind. C. *teuthomatus* Vind. I. *Votomatus* Boug. A. Par. B. Hav. A. Vind. A. „*Vitom.* Cu." *Votoniatus* Cu. Fabr. *Notomatus* „alii" Pal. Vrat. C. Goth. B. Vind. E. *Votomapatus* „alii" Voss. A. Lov. Par. A. Dr. B. et sec. Wh. Gott. ex quo Fabr. *Votomapacus* affert. *Vocomapatus* „alii" Pet. sec. Fabr. et Confl. *Vicomapatus* Pet. sec. Oud. *Votomapalus* Gu. *Vatomapatus* „alii" Egm. Vrat. A. *Notomapatus* „alii et inc." *Votonomatus* Vind. F. *Votampatus* Dr. A. *Votambatus* Vind. B. *Nocomapatus*, in m. a m. sec. *Funtomatus*, Vrat. B. *Votoma pater* Hamb. *Votimarus* Petr. Hist. 18, 4. *Ταυτόμανος* Met. *Fontomatus* margo Goth. B. et edd. ante Ald. Cf. adn. cr. ad c. 31 §. 5.

Nitiobrogum] Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Boug. A. Pl. Hav. A. Vrat. AB. Gu. et corr. in *tio* Dr. A. a m. pr. *Tutiobrogum* Dr.

bum autem ipsum, si *circuitus* actionem significat, non proprie, sed ita intelligendum est, ut ascendentes non solum recta regione, sed etiam per amfractus ire et hoc itineris genus cum illo coniungere cogitentur. Qua interpretatione adhibita tautologiae species, quam verborum *accesserat* et *augebat* coniunctio prae se ferre videbatur, evanescit.

§. 3 in longitudinem] Metaphrastes haec ad praecedentia pertinere opinans *ἀπὸ δὲ μέσου σχεδὸν τοῦ μήκους τοῦ ὄρους κατὰ τὴν φύσιν λίθοις — ᾠκοδομήκεσαν* vertit; pertinent vero ad sequentia et regionem, qua ductus erat murus, demonstrant; quae si omni parte directa fuisset, verbum *praeduxerant* suffecisset. Sed natura montis ea erat, ut longitudinis ratio non ubique haberi potuisset. Qua igitur in re montis naturae aliquid tributum tribuendumque fuerit, haec verba significant et una cum sequentibus murum non ad lineam praeductum docent, sed ita, *ut natura montis ferebat*, de qua dictione cf. adn. ad 4, 32 §. 1.

densissimis castris] „confertissimis tentoriis et tabernaculis" Hotomannus. Quae explicatio praeferenda est non modo ei, quam secundum Metaphrasten, qui *πολλοῖς στρατοπέδοις* interpretatus est, Davisio *tribus* ante *densissimis* desideranti opposuit Clarkius his verbis: forte trina

subito in tabernaculo oppressus, ut meridie conquieverat, superiore corporis parte nudata vulnerato equo vix se ex manibus praedantium militum eriperet. 47. Consecutus id, quod animo proposuerat, Caesar receptui cani iussit, legionisque decimae, quacum erat concionatus,

B. Vind. F et cum ∿ super *gum* C. *uitiobrogum* Hamb. *Nitidrogum* Vind. A. *Intiobrigum* Bong. C. Confl. *Nitiobrigum* reliqui cum edd. Cf. adn. cr. ad c. 7 §. 2.

nudata] *nuda* V. C. Vrs. Leid. A. S. Hav. A. Vind. A.

Cap. 47. §. 1 cani] *canere* Leid. A. Hav. A. Vind. A.

legionisque decimae, quacum erat concionatus, signa constiterunt] Vulgatae ab Aldo lectioni cetera haec eadem, sed in fine *constitere* exhibenti Oud. hanc adnotationem adiecit: „Vt vulgo exhibent, exstat in Vrsin. Cuiac. Andin. Leid. pr. et Scalig. Reliqui MSS. et Edd. primae *legionique etc. constituit.* nisi quod *legioni* habeat Lovan. *decimae* non agnoscunt Gott. Voss. tert. Leid. tert. et Ed. Inc. et *constiterunt* sit in Oxoniensi et Leid. primo. Ceterum erravit Brantius et cum eo alii, qui putarunt in Carr. libro exstare *qua tum e. comitatus.* nam Brutus id e sola Gryphii editione protulit, et in Carrar. esse, uti dixi in ceteris, adnotavit.“ Brantium errasse vere monuit Oud., sed ex Carr. et ed. Flor. Brutus non *legionique*, sed *legionisque decimae*, *quacum erat concionatus*, *signa constituit* refert, quemadmodum etiam in Pet. et Lbb. Fabr. scriptum videtur. Nam *legionique* in Fabr. tantum ex Gott. Voss. A. Egm. et Lov. ab Heinsio collato, *constituit* autem ex iisdem et ex Pet. et Lbb. adnotatum est. Sed Confl. et *legionique* et *constituit* Petaviano pariter atque Bong. C. et Palatino tribuit, et utrumque in ed. Flor. secundum anon. Vind. et in

castra, tam exiguo in spatio posita, poterant, sine nota numerali, recte *densissima castra* appellari.“ (communi enim cum Davisio errore Clarkius tria tantum castra Gallorum fuisse putabat) verum etiam ei, quae nostris inde ab Heldio interpretibus placuit: mit Lagern, dicht an einander; quae a linguae usu paulo minus abhorrens, Caesaris tamen consuetudini, qua 2, 22 §. 1 *sepibus densissimis* et 3, 29 §. 2 *densiores silvas* et 4, 38 §. 3 *densissimas silvas* dixit, non magis conveniens, simul rem infert et *mediocribus intervallis* c. 36 §. 2 et ipsis quodammodo *trinis castris* adversantem, quibus §. 4 Romani potiri dicuntur. Haec enim non alia de causa *trina* potius, quam *tria* dici videntur, quam quod propius inter se, quam cum reliquis coniuncta essent.

Cap. 47. §. 1. Consecutus id, quod animo proposuerat] quod cuiusmodi fuerit, non cum Heldio ex c. 43 verbis extremis, sed ex primis c. 44 petendum videtur, quibus collatis rei deinceps expositae ratione habita intelligitur eadem sententia *re bene gesta* h. l. dici potuisse, nec satis causae fuisse Kranero, cur dissimulatum aliquid occultatumve a scriptore suspicaretur. *Animo* autem, quod idem dubitabat utrum pro dativo, an pro ablativo habendum esset, secundum Caesaris loquendi usum haud dubie ablativus est.

quacum erat concionatus] Hoc ad Caesaris orationem c. 45 significatam spectare non fugit Her-

2 signa constiterunt. At reliquarum milites legio-

Ven. f. legitur. Pro Vrsini autem codice, cuius h. l. neque in Notis neque in Emend. mentio ab Vrsino fit, Oud. haud dubie nominare voluit Oxoniensem, quem deinde cum Leid. A. *constiterunt* exhibere testatur, quod idem sicut *legionisque* Par. B. Hav. A. Vind. A. exhibent. In reliquis a me collatis idem, quod in plerisque Oud. et in vet. cod. Dion. Vossii, item in Par. A. editisque ante Aldum legitur: *legionique* — *constituit*; sed pro *legionique* Dr. A. a m. pr. habebat *legionem*, et *decimae* (*decime* Bong. A. Pl. Ven. b. *X*e Hav. A.) cum Gott. Voss. C. Leid. C. inc. omittunt Gu. et a m. pr. Vrat. B. *legionique* ex Vind. CDFI. *constituit* ex iisdem et ex Vind. E. relatum accepi. *qua tum erat comitatus* in Gr. b. 1549 et 1560 inveni. *contionatus* Beyerlius in Par. A. legit, *conceronatus* ex cod. Steph. attulit Hotomannus. — Secundum optimum codicem Caesar primum receptui cani iussisse, deinde legioni decimae signa constituisse dicitur. Hic primum offensioni est insolentia dictionis, cum *signa constituere* Caesar nullo loco, Livius autem pluribus eadem significatione, qua *consistere iubere* (quo Caesar utitur Civ. 1, 79 §. 4) vel *facere ut consistant signa*, dixerit, dativum vero ne is quidem usquam addiderit. Cf. Drakenb. ad 27, 16 §. 11. Praeterea molesta est ambiguitas, non tam illa, quae paulo prudentiorem lectorem decipere non potest, qua tamen deceptus Nipperdeius *concionatus* participium a verbis *quacum erat* seiunctum cum sequentibus construxit, quasi concionari Caesar apud milites potuisset, priusquam signa constitissent, quam haec, quod nescias, utrum receptui cani iubendo Caesar ut signa legionis decimae consisterent, effecisse, an ipse sua manu, qua signa fugientium prendisse dicitur Civ. 3, 69 §. 4, illi legioni constituisse signa putandus sit; quorum prius per se magis verisimile est, alterum magis convenire verbis videtur. Quae si in omnibus codicibus exstarent, ferri et in priorem sententiam dicta credi deberent: C. ließ zum Rückzuge blasen und brachte (dadurch) der zehnten Legion die Banner zum Stehen. Sed alterius codicum generis lectionem respicientibus *constituit* vel errore pro *constit'unt*, sicut *legionique* pro *legionisque*, scriptum vel consulto ab aliquo, qui temere illato dativo succurrere vellet, factum videri debet. De verbi terminatione cf. adn. cr. ad 3, 21 §. 1.

§. 2 At] „Attentius perpendenti apparebit istud (AT) minus apto hic loco esse positum (signa *constitere*. At — *retinebantur*.)

zogium et Dübnerum, sed quo iure *concionatus* dici potuerit Caesar quae tantum legatis proposuisset, non docuerunt. Scilicet non abhorret a vero ea, quae c. 45 §. 9 proposuisse dicitur, in concione proposita esse, quam edoctis, quid fieri vellet, monitisque legatis et tribunis apud cunctum exercitum habuisset. Eius rei indicium haud obscurum in verbis illis §. 10 *his rebus expositis signum dat* inesse vidimus. Iam h. l. disertum ipsius testimonium habemus et simul decimam legionem in illa concione proximum a suggestu locum tenuisse accipimus; qua re fieri potuerat, ut et facilius ab iis audiretur et promptius eos dicto audientes haberet. Neque alia de causa eius rei mentio fieri videtur. Concionem autem ipsam apud omnes et ita, ut ab omnibus

num non exaudito sono tubae, quod satis magna valles intercedebat, tamen ab tribunis militum legatisque, ut erat a Caesare praeceptum, retinebantur; sed elati spe 3

Quare ex MS. Reg. scribendum existimo *ac*. Quamquam et illud (*at*) si referatur ad (*non exaudito tubae sono*) ferri quoque posse videtur." Clark. „*Ac* confirmant Bong. pr. Voss. pr. Petav. Egm. et quatuor alii cum Ed. Incerta. Malim tamen *at*. *Reliquarum legionum* (quo ordine MSS. plerique haec ponunt) milites distinguit a decima legione. Gr. οἱ δὲ δὴ τῶν λοιπῶν ταγμάτων στρατιῶται. et Celsus *vero*" Oud. *ac* Pet. Voss. A. Gott. Egm. Lov. Lbb. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. A. Vrat. AB. Vind. ACl. *ad* ed. Bryling. tacente Confl. Vix credibile videtur scriptorem ea, quae de reliquis legionibus dicturus erat, in eodem genere cum illis, quae de decima dixerat, ponere voluisse. Nam quod in iis inest speciem praebens generis eiusdem, *retinebantur*, id re vera ab eo, quod in decumanis effecerat Caesar, diversum non minus est, quam illud, quod ad tubae sonum pertinet, neque eo, quod adiunctum habet *tamen*, ad similitudinem redigitur eius, quod decima legio fecerat, ut recte hoc ita continuari potuerit: (Die Banner der zehnten L. machten Halt) und die Soldaten der übrigen L., welche das Blasen nicht gehört hatten, wurden gleichwohl von den Tribunen und Legaten zurückgehalten. Aber etc. Recte vero habent haec: — Die Soldaten der übrigen L. dagegen — zurückgehalten; aber etc. Ceterum cf. locus in adn. cr. ad c. 46 §. 5 citatus.

milites legionum] *l. m.* „MSS. plerique" Voss. A. Gott. Egm. Par. A. Hav. A. Vrat. AB. Gu. Vind. Cl. *milites* om. Vind. A. Vulgatum ordinem non solum Plüschkii de Bong. A. silentio motus, sed etiam ipsius causa tenendum putavi. Est enim valde ad reliquas legiones decimae opponendas accommodatus.

sono tubae] Gott. Voss. A. Egm. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Hav. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. ABFI. Ven. f. *t. s.* reliquae edd. (*tube* — Ven. b.) et sine nota Oud. Non temere *tubae* insigniore loco positum est, quam *sono*.

magna valles intercedebat] Ita Oud. secundum Bong. A., in quo tamen Pl. *interedebat* legit, et Voss. A., quem *intercedebant* cum puncto sub *n* exhibere tradit, cuius puncti mentio in Fabr. facta non est, et Egm. scripsit, et ita etiam in Par. A. scriptum est. *magnae valles intercedebant* V. C. Vrs. Ox. Leid. A. Par. B. Hav. A. (hic *magne* —) Vind. A. *magna vallis intercedebat* re-

audiri posset et deberet, habitam esse ex c. 52 §. 2 apparet, ubi plura ex ea referuntur. Itaque *quacum* non cum Oud. et Handio Turs. 2, 148 dictiones *orare*, *verba*, *orationem habere cum aliquo*, *agere cum populo* comparantibus pro *apud quam* accipiendum neque cum Dübnero restringendum ad *erat*, ut Caesar tum, cum concionaretur, cum legione decima fuisse dicatur, cui et usus loquendi et tempus verbi finiti pariter ac participii obstat, sed praepositio, ut saepe, ad coniunctionem loci propinquitate effectam referenda, ceterum hoc in primis notandum exemplum est illius vel celeritatis vel negligentiae, qua scriptor rem nondum commemoratam quasi iam sit commemorata, proponere solet.

celeris victoriae et hostium fuga et superiorum temporum secundis proeliis nihil adeo arduum sibi esse exi-

liqui codices (— *intercedat* Vrat. C) et edd. ante Oud. Cf. adn. cr. ad 6, 34 §. 2, quo loco pro *valles abdita*, quod auctoritate Bong. A. Voss. A. Hav. A. nititur, Par. A. *valles abditae*, reliqui *vallis abdita* exhibent. Hoc tamen loco mirum est nonnullos eorum, qui *valles* singularem esse posse nescirent, duo vocabula, quam unum corrigere et *magna* in *magnae* atque *intercedebat* in *intercedebant*, quam *valles* in *vallis* mutare maluisse. Neque vero pluralis ferri non posse videtur. Fieri enim potuit, ut quo tempore Caesar receptui cani iussit, reliquae legiones hostem per colles ad oppidum fugientem sequentes proximo a trinis, quae ceperant, castris colle superato iam in altero tertioque versarentur, et plures inter eas et decimam legionem vel potius eum locum, quo tuba canebat, valles intercederent. Sed tamen ad tubae sonum intercipiendum sufficiebat una, praesertim *satis magna*, neque opus est ut plures lectori locandas tradidisse scriptorem credamus, cum optimi codicis lectio ita comparata sit, ut reliquorum varietas facilius ex ea, quam ipsa ex illa derivari possit.

§. 3 et superiorum] *superiorumque* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. etiam Oud, qui Andino et ceteris addens Vrsinianum de Petaviano cogitasse videtur, quem Fabr. inter eos, qui *et superiorum* habeant, non refert, neque Confl. discrepare ab Aldo ostendit; quamquam in hoc etiam de Bong. C. et Pal. tacetur, quos cum Aldo consentire credibile non est. Aldina lectio aeque probabilis est. Cf. 3, 11 §. 5: *quas* (naves) *ex Pictonibus et Santonis reliquisque pacatis regionibus convenire iusserat*. 5, 56 §. 4. Civ. 3, 10 §. 5: *morte Curionis et detrimento Africani exercitus tanto militumque deditione ad Corcyram.* Alterius exempla plura sunt.

adeo arduum sibi esse existimaverunt] *adeo arduum estimabant* Vind. A. *ad. ar. sibi existimabant* iidem, quos Oud. *superiorumque* exhibere ostendit, cum Hav. A. Ald. sqq. atque *esse* etiam in Hamb. et Vind. I. omissum, in Vind. E eius loco iterum *sibi* scriptum, in Voss. A. Fabr. *sibi esse* in *subiesse* corruptum, in Vind. Cl. *sibi* ante *arduum* positum, in Vrat. C. Hamb. Vind. B. *adeo* omissum, in Dr. B. Goth. B. Vind. DE. Gu. et edd. ante Ven. f. adiectivo postpositum est. Lectionem in Ven. f. exstantem et ab Aldo mutatam cum reliquis codicibus tuetur Pet. sec. Fabr. et Confl. Si Caesar ita scripsit, ut edidit Aldus, rationem habuit antecedentis imperfecti *retinebantur* et dativum rettulit ad adiectivum, eo sensu, quem Germanice reddas ſie waren der Meinung, es gebe nichts für ſie ſo ſchweres: sin ita, ut in optimo codice scriptum est, duarum rerum, quas milites elati fecerint, hanc unam fuisse, dativum autem magis ad infinitivum, quam ad adiectivum pertinere ostendit: ſie dachten, es gebe für ſie nichts ſo ſchweres. Vtrumvis satis bonum, sed *sibi esse* melius, quam solum *sibi*, et hac in parte Vind. A. utrumque omittens praestare ceteris eius generis codicibus videtur. Sed fortasse scriptor in Ephemeridibus id, quod ceteri exhibent, posuit, deinde infinitivo auxit et simul verbum finitum concinnitatis gratia amplificavit. Nam quod Oud., qui Aldinam lectionem tenuit, *existimarunt* scribendum putat, id non sufficit ad varietatis rationem reddendam.

stimaverunt, quod non virtute consequi possent, neque
prius finem sequendi fecerunt, quam muro oppidi por-
tisque adpropinquarunt. Tum vero ex omnibus urbis 4
partibus orto clamore qui longius aberant, repentino
tumultu perterriti, cum hostem intra portas esse exi-
stimarent, sese ex oppido eiecerunt. Matresfamiliae de 5

neque prius finem sequendi fecerunt] *n. fi. pr. se. fe.* „plurimi“ Bong. A. Par. A. Hav. AB. Dr. A. Vrat. AB. Gu. Vind. B. *n. se. pr. fe.* (omisso *finem*) Vind. A. *nec pr. fi. fe. se.* Vind. I. Vulgatum ordinem et ratio tuetur et usus confirmat. Cf. 1, 53 §. 1: *neque prius fugere destiterunt, quam ad flumen Rhenum — pervenerunt.* 6, 37 §. 2: *nec prius sunt visi, obiectis ab ea parte silvis, quam castris adpropinquarent.* 8, 13 §. 3: *nec prius finem fugae fecerunt, saepe amissis superioribus locis, quam se aut in castra suorum reciperent, aut nonnulli pudore coacti longius profugerent.* 3, 18 §. 7: *non prius Viridovicem reliquosque duces ex concilio dimittunt, quam ab his sit concessum, arma uti capiant et ad castra contendant.* 4, 12 §. 2: *atque ita perterritos egerunt, ut non prius fuga desisterent, quam in conspectum agminis nostri venissent.*

adpropinquarunt] Gott. Egm. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. A. Vrat. BC. Goth. B. edd. ante Oud. — *quaverunt* cod. Turr. Vind. CI. Duk. Voss. B. et sec. Oud. A., in quo sec. Fabr. scriptum est *adpro*[a]*opinq*[a]*uerunt.* — *quare* Hamb. — *quarent* R. Pet. Fabr. Dr. B. Vrat. A. Vind. AF. Hav. A. et „auctoritate Petav. Leid. pr. et Oxon. aliorumque“ Oud., quo tamen iudice „verissimum fors fuit *adpropinquarint.*“ Ex iis, quae in superiore adn. proposita sunt dictionis *neque prius — quam* l. 6 et l. 3 exempla, apparet lectionem ab Oud. receptam, etiamsi consilii significatio a mente scriptoris aliena videtur, probari tamen posse, illud autem, quod idem verissimum iudicabat, si consilium significatum sit, saltem non esse falsum, eaque conditione etiam l. l. *pervenerint* tolerabile fieri. Sed quoniam neutro loco de consilio cogitandum videtur, utroque lectio vulgata praeferenda est. — *adpr.* Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. non *appr.* (*apr.* Vind. C.)

§. 4 existimarent] *existum.* Bong. A. (tac. Pl. Voss. A. Par. A. . . . Fabr. (*extim.* Vrat. C.)

§. 3 quod non — possent] Cf. adn. cr. ad 4, 7 §. 5.

sequendi] Cf. ad 5, 17 §. 3 adscripta.

§. 4 pectore nudo prominentes] Hoc verbo, quod Freundius temere negat apud Caesarem exstare, status significatur mulierum in extremo muri margine ora et manus ad Romanos convertentium, id quod facere non poterant nisi superiore corporis parte ultra murum proiecta. Itaque recte Metaphrastes γυμνῷ τῷ στήθει προνευόμεναι vertit (rectius erat προνεύουσαι) et Germanice verti potest sich vorbeugend, quamquam inflexionis et inclinationis significatio verbi non est propria. Simili modo Statius Theb. 11, 416 de hominibus certamen funestum spectaturis dicit *Prominet excelsis vulgus miserabile tectis.* Saepius in situ locorum adhibe-

muro vestem argentumque iactabant et pectore nudo prominentes passis manibus obtestabantur Romanos, ut sibi parcerent, neu sicut Avarici fecissent, ne a mulie-
6 ribus quidem atque infantibus abstinerent: nonnullae de muris per manus demissae sese militibus tradebant.
7 L. Fabius, centurio legionis VIII., quem inter suos eo die dixisse constabat excitari se Avaricensibus praemiis neque commissurum, ut prius quisquam murum ascenderet, tres suos nactus manipulares atque ab iis sublevatus murum ascendit: hos ipse rursus singulos exce-

§. 5 pectore nudo prominentes] *p. n. promittentes*, vulg. in m. a m. sec. pro var. lect., Dr. A. *p. n. praeminentes* Hamb. *pectoris fine p.* And. Ox. Id Oud. ut doctius, quam a librariis proficisci potuerit, recepit et ex Afr. 85 §. 1 *umbilici fine* (*per mare — ingressi*), ex Salust. Hist. 3 (p. 299 Kritz.) *fine inguinum* (*ingrediuntur mare*), ex Appuleio et Hygino similia, deinde Heinsium, Burmannum, A. Gronovium, Gesnerum conferri iussit, sed quomodo intelligendum sit, non ostendit. Ex recentioribus qui eum secuti sunt, Herzogius et Lippertus sensum eius eundem atque lectionis ante Oud. vulgatae statuisse videntur, cum Herz. hanc glossemati similem dicat, Lippertus de nudis pectoribus multa verba faciat, quasi *pectoris fine prominentes* dici potuerint quae pectore tenus nudae prominerent. Superiore parte corporis usque ad imum pectus exstantes, inferiore obiectu alicuius pinnae vel loricae tectae ita significari potuerunt secundum Horatium, qui Ep. 5, 35 de puero ad mentum usque defosso loquens *Cum promineret ore* dixit. Sed ea significatio non solum, quoniam muris Gallicis loricas vel pinnas fuisse nusquam dictum est, obscura, sed etiam supervacanea et ab eo, quod illae deinceps fecisse dicuntur, aliena erat. Itaque *pectoris fine prominentes* a Caesare scriptum esse vix potest, *pectoris fine nudatae* vel tale quid in Ephemeridibus locum habere et inde illud, quod sane librariorum captum superat, in illos codices venire potuit.

a mulieribus] Bong. A. Voss. ABC. Pet. Egm. Lov. „et sex recentiores cum Edd. primis“ Gott. Bong. C. Pal. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. BDEFI. Rom. a. Ber. *a* om. Hav. A. Vind. A. Med. a Ven. bcdef. Ald. sqq. ut 1, 22 §. 3 a Caesare, 8, 44 §. 2 ab Hirtio omissum est in dictionibus *proelio abstinere* et *se cibo abstinere*. Eo minus h. l. verendum est ne interpolatum sit.

§. 7 hos] „MSS. plerique“ Pet. Gott. Egm. Bong. AC. Pal. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BCFI. edd. ante Ald. St. Gr. b. Frell. *hoc* cum *s* super *c* Voss. A. Fabr. *ac* Cu.

tur ita, ut non multum differat a promuntorii significatione, de qua cf. adn. ad 3, 12 §. 1. Sic Ovidius Met. 13, 778 *collem prominere in pontum*, Livius 37, 23 §. 1 Phaselidem, quam urbem Cicero Verr. 4, 10 (§. 21) *proiectam in altum* vocat, *prominere penitus in altum* dixerunt.

§. 7 inter suos] Perperam Freundius haec ad *constabat* retulit.

ptans in murum extulit. **48.** Interim hi, qui ad alteram partem oppidi, ut supra demonstravimus, munitionis causa convenerant, primo exaudito clamore, inde etiam crebris nuntiis incitati, oppidum ab Romanis teneri, praemissis equitibus magno cursu eo contende-

sec. Oud. *eo* Cu. Fabr. *eos* Hav. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq.

Cap. 48. §. 1 hi] Pet. Lov. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. AB. Vind. ABF. Ven. cdef. *hii* Gott. Fabr. Vrat. ABC. Hamb. *ii* Goth. B. Rom. a. Med. a. Ven. b. Ber. Ald. sqq. om. Duk. Bong. C. Vind. CI.

inde] *deinde* Leid. A. *et inde* Vind. I.

ab Romanis] om. Gott. Voss. C. Leid. C. Vrat. B. Gu. inc. *ad R.* Dr. B. *a R.* „MSS. plerique“ Voss. A. Egm. Par. A. Pet. Confl. Bong. C. Hav. A. Dr. A. Vrat. A. Hamb. Vind. ABCI. St. Gr. b. Frell. In Bong. A, secundum Pl. *ab* scriptum esse credendum est.

cursu] V. C. Vrs. Leid. A. Par. B. Hav. A. Vind. A. *cum cursu* „Vir doctus“ L cum coniecturae signo Fabr. *δρομαῖοι* Met. (*magno* non expressit) *conuersu* Bong. A. *concurso* ante corr. Par. A. *concursu* idem correctus cum reliquis codd. (Goth. B. additum habet *equitum*, sed id punctis notatum) et edd. omnibus; quod quid sibi velit, incertum est. Cogitari potest de hominibus prae festinatione inter se concurrentibus, quales proponit Petrarcha 18, 6: *glomerati advolant — et praecurrente equitatu nullo ordine cetera turba consequitur;* vel de cursu concitato, quem in mente habuisse videtur Baumstarkius verbi *concurrere* significationem cum celeritatis notione coniunctam respici iubens; vel de hominum concurrentium multitudine, de qua interpres Francogallus Ablancourtius *reviennent en foule*) et nostrates Franc. Wagnerus (in großer Menge) et Adolphus Wagnerus (*in grossen*

Cap. 48. §. 1 primo exaudito clamore] Non aliter hoc intelligendum, quam c. 28 §. 5 *qui primo clamore audito se ex oppido eiecerunt.* Clarkio tacite *primo, e. cl.* scribenti *primo* adverbium videbatur, de quo dictum est in adn. ad 2, 30 §. 1; quod si est, *exaudito clamore* non ablativi absoluti sunt, sed eadem ratione atque *crebris nuntiis* referendi ad participium *incitati*, ut Galli duobus temporibus duabus rebus incitati dicantur, primo exaudito clamore, inde crebris nuntiis. Atque ita fere Metaphrastes: *πρῶτον μὲν τῆς τῆς πόλεως κραυγῆς ἐξακούσαντες, ἔπειτα δὲ καὶ πολλαῖς ἀγγελίαις — ἐποτρυνθέντες.* Ea vero putida est temporis in rebus simillimis distinguendi diligentia. Praeterea *primo*, ubicunque certum adverbium est, in his quidem libris neque *inde* neque *deinde* particulae, sed *post*, *postquam*, *postea*, *posteaquam* sequi solent. Cf. huius l. c. 15 §. 6, 30 §. 2, 87 §. 1. 58 §. 1. 6, 39 §. 4. 1, 31 §. 5, 5, 6 §. 4. Denique *inde* plerumque idem significans, quod *eo ex loco*, hic ad res in tempore sese excipientes translatum esse, etiamsi nullum praecedat temporis adverbium, facile intelligitur.

oppidum ab Romanis teneri] Cf. adn. ad c. 43 §. 1.

2 runt. Eorum ut quisque primus venerat, sub muro
consistebat suorumque pugnantium numerum augebat.
3 Quorum cum magna multitudo convenisset, matresfamiliae, quae paulo ante Romanis de muro manus tendebant, suos obtestari et more Gallico passum capillum ostentare liberosque in conspectum proferre coeperunt.
4 Erat Romanis nec loco nec numero aequa contentio; simul et cursu et spatio pugnae defatigati non facile recentes atque integros sustinebant. 49. Caesar, cum iniquo loco pugnari hostiumque augeri copias videret, praemetuens suis ad Titum Sextium legatum, quem minoribus castris praesidio reliquerat, misit, ut cohortes ex castris celeriter educeret et sub infimo colle ab dextro latere hostium constitueret, ut, si nostros loco depulsos vidisset, quo minus libere hostes insequeren-
2 tur, terreret. Ipse paulum ex eo loco cum legione pro-

Haufen) cogitarunt. Sed Caesar ita incertum suspendere lectorem non solet. Itaque *concursu* errore codicis optimi male correcto factum, genuinum *cursu* videtur, quod certum locum habet 3, 19 §. 1: *huc magno cursu contenderunt.* ubi in Ven. cde. Ber. item *concursu* legitur, ut huius cap. §. 4 Ber. *concursu* edidit pro *cursu.*

Cap. 49. §. 1 augeri copias] *c. a.* V. C. Vrs. Leid. A. Hav. A Vind. A. Gott. Dr. A. Vrat. B. Gu.

misit] „Bong. pr. Vossiani, Leidenses“ Pet. Gott. Egm. N. Bong. C. Par. AB. Hav. A. Vrat. AB. Gu. Vind. AC. inc. Ven. f. St. *missit* Dr. A. *miltit* „MSS. alii“ Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Hamb. edd. rell. et tacente Pl. Oud.

ex castris] post *celeriter* Vrat. A. om. Cu. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A.

§. 2 paulum] *paululum* Dr. A. Vind. AB. S. Leid. B. *paulatim* Leid. A. *paulo* cod. Turr.

ex] *ab* Leid. A.

cum legione progressus] *p. c. l.* . . . . Fabr. Gott. sec. Whitt. Dr. A. Vrat. B. Gu.

§. 2 ut] Cf. adn. cr. ad 3, 4 §. 2.

§. 3 tendebant] Cf. ad c. 44 §. 1 adscripta.

Cap. 49. §. 1 praemetuens suis] Praepositione non significari locum, nec recte Herzogium composita *praemunire*, *praecludere* et his similia cum hoc comparasse facile intelligitur; nisi forte metum imperatoris pro munimento obiectum hostibus ipsius milites texisse putamus. Non magis augendi significationem cum Fr. Wagnero et Seyfferto tribuere praepositioni possumus, cum participium h. l. non adiectivi, sed verbi vi praeditum sit. Itaque tempus ea significari statuendum est; quod, etsi metus omnis malum, quod metuitur, praecedit, tamen ubi periculum non praesens est, ibi praepositione quoque sine tautologia demonstratur.

gressus, ubi constiterat, eventum pugnae exspectabat. 50. Cum acerrime comminus pugnaretur, hostes loco et numero, nostri virtute confiderent, subito sunt Haedui visi ab latere nostris aperto, quos Caesar ab dextra parte alio ascensu manus distinendae causa miserat.
Hi similitudine armorum vehementer nostros perterruerunt; ac tametsi dextris humeris exertis animadverte- 2

constiterat] *constituerat* Vind. AI. Vrat. B. Frell.
Cap. 50. §. 1 pugnaretur] om. Bong. A. Voss. ABC. Egm. Gott. Leid. C. Par. A. Dr. A a m. pr. Vrat. B et a m. pr. A. Hamb. Gu. Vind. B. inc. (*pugnareretur* Dr. B. *pugnaret* Ven. cde et puncto adiecto b.) Dübnerus *comminus* ex coniectura mutare in *commissi* idque interpretari *se battant*, quam *pugnaretur* pro genuino agnoscere scriptorisque usum respicere maluit.

Cf. Lucret. 3, 1019: *Quae tamen etsi absunt, at mens sibi conscia factis Praemetuens adhibet stimulos.* Phaedr. 1, 16: *Ovem rogabat cervus modium tritici Lupo sponsore. At illa praemetuens dolum* etc.

§. 2 ubi constiterat] Verborum collocatio ea est, ut loco, ex quo cum legione progressus sit Caesar, demonstrando plus momenti tribuatur, quam ipsi progressui, qui rursus maiore, quam locus, pondere praeditus videretur, si ordo verborum hic esset: *ipse paulum ex eo loco, ubi constiterat, cum legione progressus.* Erat autem nec per se nullius momenti, quod fuerat locus ubi Caesar constitisset, nec nihil lectoris intererat disertis verbis et certius, quam c. 47 §. 1 factum est, id ipsum doceri. Ceterum *cum legione* Caesarem constitisse in hoc verborum ordine non minus perspicuum est, quam in altero usitatiore; sed ad ipsam legionem referri verbum *constiterat* eaque insolentioris ordinis causa videri vix potest. Cf. adn. ad c. 59 §. 2.

Cap. 50. §. 1 ab latere nostris aperto] Cf. adn. ad 5, 35 §. 2. Pronomen, etsi ita collocatum est, ut ex nomine pendere videatur, tamen referri debet ad verba *subito sunt Haedui visi*, quibus loci, in quo visi sint, haec addita est significatio, eum locum Romanis a latere eoque aperto fuisse; quo in loco esse visi eadem brevitate *ab latere Romanis visi* dicuntur, qua paulo post qui exertis humeris esse animadvertebantur, *exertis humeris animadverti* dicuntur. Cf. Plauti Aul. 4, 3 v. 1: *Non temere est quod corvos cantat mihi nunc ab laeva manu.* Vis dativi non fugit Sincerum, qui vertit ben unſern zur Seite, neglecta illa a Moro, cuius verba his adscripta „ubi ad nostros adiri poterat" repetere satis habuit Heldius, nec recte declarata a Baumstarkio, qui dativum incommodi dicit, aut a Seyfferto et Kranero, qui interpretantur „ubi latus nostris apertum erat."

manus distinendae causa] Hoc supplementum eorum, quae c. 45 extr. dicta sunt, dubitari potest an non solum ad Caesaris consilium explicandum, sed etiam ad accusandos Haeduos spectet, qui, cum diversam in partem missi essent a Caesare, subito alibi visi non auxilium Romanis, sed terrorem attulerint.

§. 2 dextris humeris exertis animadvertebantur] De brevitate in ablativo conspicua et paulo ante monitum et pluribus supra

bantur, quod insigne pacatum esse consuerat, tamen id ipsum sui fallendi causa milites ab hostibus factum existimabant. Eodem tempore Lucius Fabius centurio quique una murum ascenderant, circumventi atque in-

§. 2 pacatum] *pacatū* ex Bong. A. refert Pl. duobus interrogandi signis ad lineam *m* litteram indicantem adiectis. *paccatum* Voss. A. Fabr. Hamb. Vind. D. *peccatum* Vind. I. *pacatis* Ald. et sqq. „Sic ut videtur, exhibent MSS. Cuiac. Vrsin. And. Scal. Oxon. ex quibus nihil varietatis adnotatum est. Sed reliqui mei omnes cum Carr. et Edd. primis dant *pacatum*. quasi pro *pacatorum; φίλων σημεῖον* Gr.“ De And. et Ox. id, quod res est, Oud. coniecisse, certe Aldus non sine codice edidisse *pacatis* videtur: de reliquis tribus minus probabilis eius coniectura est, cum Leid. A. Par. B. Hav. A. Vind. A. teneant *pacatum;* quod ipsum, etsi paulo insolentius, tamen satis bonum et alteri etiam propter codices praeferendum est. — In inc. teste Elb. *pacatum* omissum et pro *insigne* scriptum est *in signis*.

consuerat] „MSS. tantum non omnes, certe vetustissimi plures“ inc. sec. Elb. *consueverat* cod. Turr. Hamb. Vind. C. edd. ante Oud. Cf. adn. cr. ad 4, 24 §. 4.

dictum est ad 1, 28 §. 4, ubi de Boiis legimus *quod egregia virtute erant cogniti*. Quod ad rem his verbis traditam attinet, Lipsio ad Tac. Hist. 1, 54 eam suspectam sibi ostendenti et de humeris et quomodo exeri ii potuerint nec capere se nec legisse fatenti recentiores interpretes nequaquam ita responderunt, ut quod ille ignorabat, docuisse aut dubitandi causam nullam reliquisse videantur. Scilicet aliter vestitos aliter humerum vel humeros exerere consentaneum est. Et Gallos quidem ita ut Romanos sagis usos esse ad 5, 42 §. 3 vidimus, quo loco sagulis terram exhaurire dicuntur. Sagum autem simile fuisse chlamydi constat, quam Müllerus Handbuch der Archaeologie der Kunst §. 337, 6 his verbis describit: ein Mantelkragen, der mit einer Schnalle oder Spange (περόνη, πόρπη) über der rechten Schulter befestigt wurde, und mit zwei verlängerten Zipfeln längst der Schenkel herabfiel. Cf. ib. §. 341, 5 et Winckelmanni Gesch. d. K. 6, 3 §. 9. (T. IV. p. 409. Eis.) Soluta igitur fibula dextrum humerum exeri et remota qua tectus fuerat, sagi parte nudari necesse erat, idque non minus facile fieri, etiam in itinere, si occasio ferret, quam infectum reddi poterat. Paulo operosior res erat in cinctu Gabino, quem a Tertulliano De pallio c. 3 extr., ubi Cato *iuridicinae suae in tempore humerum exertus* vocatur, significatum statuit Salmasius in adn. p. 254. (ed. Lugd. Bat. a. 1656.) quocum comparari potest is, quo Cethegi uti consuevisse traduntur a Silio It. 8, 587: *Ipse humero exertus gentili more parentum.* Cf. Lucan. 2, 543. Horat. Arte poët. 50. Eorum vero, qui ad pugnam exerere *humeros* dicuntur, ut milites Sertoriani apud Frontinum Strat. 2, 1 §. 3, constans quidem et proprius nudandorum modus non magis fuisse credendus est, quam Naidum illarum, de quibus canit Ovidius Fast. 1, 409: *Exerit haec humeros, vestem trahit illa per herbam: Impediunt teneros vincula nulla pedes.*

quod insigne pacatum esse consuerat] *Pacatum* per syncopen

terfecti de muro praecipitantur. Marcus Petronius, 4
eiusdem legionis centurio, cum portas excidere conatus

§. 3 de muro] Aud. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. et sqq. Reliqui cum edd. ante Ald. omittunt *de*, quod negligentia factum esse magis, quam in iis libris, qui habent praepositionem, ex interpolatione eam additam esse verisimile videtur. Cf. Alex. 31, 4: *quod periculum plerique Alexandrini fugientes acervatim se de vallo praecipitaverunt in eam partem, quae flumini erat adiuncta.* ubi unus Leid. B. *de* omittit. Contra Civ. 2, 11 §. 1, quo loco usus est Oud., in verbis *saxa — vectibus promovent praecipitataque muro in musculum devolvunt* ablativus propter verbum *devolvunt* sine praepositione sufficere scriptori potuit, neque in ullo codice addita legitur.

praecipitantur] *praecipitabantur* exceptis iis, qui *de muro* exhibent, et Dorv. reliqui Oud., Voss. A. Gott. Egm. Lov. Fabr., Pet. Confl. Bong. A. Pl. Par. A. Hav. A. Dr. A. Vrat. AB. Hamb. Gu. Vind. I. inc. sec. Elb. Cl. „adstipulantibus ei Edd. quibusdam.“ Non recte a Clarkio imperfectum praelatum est. Sive enim rem per tempus illud, quo Haedui subito visi Romanos perterruerunt, continuatam, sive solam per se tempus aliquod explentem demonstrat, nulla causa apparet, cur scriptor rem breviori tempore perfectam diuturniori tamquam comitem adiungere alteramque cum altera componere, aut quod temporis puncto totum acciderat singulis, id de cunctis referens quasi in partes divisum referre voluerit.

§. 4 Petronius] Ita plerique codices Oud., Voss. A. Lov. Fabr., Pet. Bong. C. Pal. Confl., cod. Hotom. Steph. Brant. Bong. A. Pl. Par. A. Gott. Wh. Dr. B et a m. s. A. Vrat. BC. Goth. B. Hamb. Vind. BCDEFI. cod. Turr. Petr. Hist. 18, 8. edd. ante Ald. *Petronus* Ort. Fabr. *patronus* Dr. A a m. pr. *Patronius* margo Frell. *e petronius* Vrat. A. *et Petronius* Egm. *Preterea* (omisso praenomine) Vind. A. *praetor* Leid. A. *prae* . . . Par. B. *Petreius* And. Ox. Cu. Hav. A. Ald. sqq. *Πετρέϊος* (non *Πετρήϊος*,

factum esse recte negat Nipperdeius; sed quod etiam remoto illo artificio *pacatum insigne* recte dictum demonstrari ait iis, quae Cicero scripserit Pro Sext. c. 43 (§. 93) *haurire cotidie ex pacatissimis atque opulentissimis Syriae gazis innumerabile pondus auri*, nescio, quomodo *Syriae gazas pacatissimas* interpretandas statuat: mihi *insigne pacatum* ita dixisse Caesar videtur, ut Cicero Pro Clu. c. 5 (§. 12) *quo enim ipsum nomen amantius indulgentiusque maternum (hoc illius — matris scelus maiore odio dignum esse ducetis)* dixit, quem locum in Additamentis ad Platonis Civitatem p. 40 adieci ad illustrandas Platonis dictiones *ὀνόματα οἰκεῖα* et *πρόσρημα θρεπτικὸν* vocantis nomina, quibus propinqui et nutricii appellantur. Quemadmodum enim Cicero *nomen*, quod matrem significat, praedicatis matri convenientibus ornat, ita Caesar *insigne*, quod significat conditionem pacatorum, ipsum *pacatum* appellat. Praeterea cf. adn. ad 1, 36 §. 5. Ceterum hoc insigne nisi in expeditionibus et a sociis Romanorum usurpatum non fuisse cum per se verisimile est, tum ex verbi *consuerat* tempore his demum belli Gallici annis usu receptum esse intelligitur.

esset, a multitudine oppressus ac sibi desperans multis iam vulneribus acceptis manipularibus suis, qui illum secuti erant, Quoniam, inquit, me una vobiscum servare non possum, vestrae quidem certe vitae prospiciam, quos cupiditate gloriae adductus in periculum deduxi.
5 Vos data facultate vobis consulite. Simul in medios hostes inrupit duobusque interfectis reliquos a porta
6 paulum summovit. Conantibus auxiliari suis Frustra, inquit, meae vitae subvenire conamini, quem iam sanguis viresque deficiunt. Proinde abite, dum est facultas, vosque ad legionem recipite. Ita pugnans post

ut tacite scripsit Baumstarkius) Met. de cuius auctoritate cf. Praef. Vol. I. p. XLIX, et adn. cr. ad 6, 32 §. 3. *Petreius* nomen facilius in *Petronius* mutari, quam ex hoc originem ducere potuit, neque illud prorsus a vero abhorret, ab ipso scriptore alterum in Ephemeridibus, alterum in Commentariis positum fuisse. Minus probabiliter Orellius in Onomastico Tulliano hunc centurionem fortasse M. Petreii, qui in bello civili legatus Pompeii in Hispania erat, filium fuisse dicit.

sibi] *sui* R. N. Voss. Cl. Bong. A. Voss. ABC. Carr. cod. Turr. Pet. Egm. Lov. „5 recentiores" Gott. Brant. Par. A. Bong. C. Pal. Dr. AB. Vrat. BC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BCF. edd. ante Ald. *si* Vrat. A. *suis* Vind. I. „Vi participialis nominis genitivus satis se defendere posset. nam non solum *desperare aliquam rem*, sed et *aliquem* occurrit. V. ad Front. 4, 5 §. 6." Ibi unum exemplum attulit Oud. ex Lentuli ad Cic. epistola, Fam. 12, 14 §. 3: *Rhodii nos et rem publicam quam valde desperaverint, ex litteris, quas publice misi, cognosces.* Nec deest alterum ipsius Ciceronis ad Q. Fr. 1, 3 §. 7: *sive enim restituimur sive desperamur, nihil amplius opus est.* Itaque *sui desperans* dici fortasse potest is, qui nihil sibi sperare solet, sicut *sui despiciens* apud Civ. De or. 2, 89 (§. 364) is dicitur, qui non magnam de se opinionem habet; atque id ipsum docere voluisse videtur Reisigius in Scholis gramm. p. 639 *desperans sui* ab Oud. ad h. l. defensum commemorans; sed de illo centurione id praedicari minime potuit. Cf. Ramshornii Gramm. p. 820.

§. 5 hostes] *hosteis* Ald. a. Gr. a. Turr. *hostis* Voss. B et sec. Oud. A. Egm. Par. A. Vrat. A. Oud.

inrupit] Voss. A. Fabr. (Bong. A. Par. A.) et, qui *inrumpit*, Vrat. A. non *irr.* (*irrumpit* Carr. cod. Turr. *erupit* Leid. A. Bong. C. *prorupit* Leid. C. Voss. C. Gott. Fabr. et Wh. Gu. Vrat. B. inc. Verbum ante *in med. host.* positum est in Carr. cod. Turr. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Hamb. et edd. ante Oud. praeter Ven. f. St. Gr. omnibus.)

summovit] Bong. A. Par. A. Vrat. ABC. Egm. Pet. Pal. Goth. B. Vind. AB. Ber. non *subm.*

§. 4 sibi desperans] Cf. adn. ad 3, 12 §. 3.

§. 6 suis] Cf. adn. cr. ad 2, 21 §. 5.

**paulum concidit ac suis saluti fuit. 51. Nostri, cum
undique premerentur, XLVI. centurionibus amissis de-
iecti sunt loco; sed intolerantius Gallos insequentes
legio decima tardavit, quae pro subsidio paulo aequiore
loco constiterat. Hanc rursus XIII. legionis cohortes 2
exceperunt, quae ex castris minoribus eductae cum Tito
Sextio legato ceperant locum superiorem. Legiones, 3
ubi primum planitiem attigerunt, infestis contra hostes
signis constiterunt. Vercingetorix ab radicibus collis 4**

§. 6 abite] *habite* Vind. A. *hinc abire* Dr. B. *hinc abite* And. Ox. Cu. Dorv. Pal. Vrat. C. Goth. B. cum edd. praeter inc. Ven. f. St.

paulum] *paululum* Carr. cod. Turr. Ox. Duk. Leid. AB. Voss. B. S. Vind. ACI. St. Oud.

Cap. 51. §. 2 ceperant locum] *l. c.* Leid. A. Ox. Hav. A. Vind. A. Oud. quo verbi vis debilitatur. Ceperant illae locum, quem capere eas Caesar voluerat. Cf. c. 49 §. 1.

deficiunt] Cf. adn. cr. ad 6, 16 §. 5.

concidit] Cf. adn. ad 6, 40 §. 7.

Cap. 51. §. 1 intolerantius] Hoc qui passive dictum interpretantur, Dukerus ad Flor. 4, 12 §. 36 (ubi *nihil insultatione barbarorum intolerantius* legitur) Hausius (zu frech und zu stolz, als dass es Römer ertragen konnten) Baumstarkius (unerträglich stark, heftig) Dübnerus (ita, ut tolerari non posset) eum sententiam efficiunt parum probabilem nec satis iis, quae sequuntur, convenientem, tum linguae usum si minus omnis, certe illius aetatis adversantem habent. Ii vero, qui active dictum statuunt, Dion. Vossius, Moebius, Heldius, Herzogius, *immoderate*, *immodice*, *impotenter* significari docentes notionem adverbio tribuunt alienam. *Intolerans* enim non temperare sibi aut modum statuere, sed ferre aliquid negatur, quod quid sit, ex eo, quod intoleranter facere dicitur, colligendum est. Qui *intoleranter dolet* (Cic. Tusc. 2, 9 §. 22) dolorem non fert: *intoleranter se iactans* (Cic. De or. 2, 52 §. 209) vel *glorians* (Cic. In Vatin. 12 §. 29) parem sibi dignitate vel gloria neminem fert. Similiter insequens, qui id agit, ut assequatur et capiat, si moram quo minus assequatur impedientem non fert, *intoleranter insequens* dici potest, ein hastig nachsetzender; eique convenit quod sequitur verbum *tardavit*.

§. 2 exceperunt] Tempus historicum verbi activi aliquid fecisse cohortes demonstrat et re et tempore diversum ab eo, quod *ceperant* plusquamperfecto demonstratum est. Ac tale est quod exhibent Sincerus et Wagneri, unterstützen interpretantes, quae tamen significatio in verbo non inest. Rectius Oehlerus in Lexico componit hoc cum c. 88 §. 2, ubi sublato clamore *excipere rursus* clamor dicitur, et primum ac proprie significatum statuit in die Reihe aufnehmen, deinde folgen; sed quid fecisse videantur cohortes non ostendit. Scilicet non successisse propius ad legionem decimam utque continua cohortium viginti series existeret, effecisse, sed locum superiorem, quem ceperant, tenentes eodem modo,

suos intra munitiones reduxit. Eo die milites sunt paulo minus septingenti desiderati. 52. Postero die Caesar concione advocata temeritatem cupiditatemque militum reprehendit, quod sibi ipsi iudicavissent, quo procedendum aut quid agendum videretur, neque signo recipiendi dato constitissent neque ab tribunis militum
2 legatisque retineri potuissent exposito, quid iniquitas

Cap. 52. §. 1 exposito] And. Ox. Leid. A. Par. B. Hav. A. Vind. A. Dav. Cl. Oud. *exposuit* reliqui codd. et edd. ante Dav. quod tam oratore, quam scriptore Caesare indignum est. Quid iniquitas loci posset, milites ipsi iam satis experti erant nec sine sarcasmo postridie eius diei, quo erant experti, doceri poterant. Qui si tamen docendi erant, alio loco poni doctrina, non excipere reprehensionem et desinere in eandem debebat. Et cur omnino reprehenderet eos, qui rerum naturae et ducis voluntatis ignorantia potius, quam temeritate et cupiditate aut licentia et arrogantia peccassent? quod quidem existimari deberet de iis, quibus illa etiamnum exponenda essent. In legendo autem quem non offenderit post verbum finitum *reprehendit* et *exposuit* ad tertiam scilicet partem adhibitus infinitivus *reprehendere* et *desiderare*? Neque pronominis *ipse* in verbis *quid ipse ad Avaricum sensisset* ratio satis constat. Loci enim iniquitati se ipsum opponere Caesar certe noluit; sed ne militum quidem suorum, qui sane aliter senserant, sententiae suam quasi paris alicuius digne opponere potuit: was er bei Avaricum gedacht habe, vel was *seine* Ansicht gewesen sei.

quo legio decima, tardasse Gallos cupidius insequentes atque ita illius vices, ut loquitur Iustinus 11, 5 §. 7, excepisse et operam ab illa praestitam continuasse putandae sunt.

Cap. 52. §. 1 quod sibi ipsi iudicavissent] Cf. adn. ad 1, 3 §. 3, cui ad confirmandam codicum lectionem (*sibi suscepit*) adiicio Cic. Fam. 5, 8 §. 1: *suscepique mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis.*

neque signo recipiendi dato constitissent] Hoc ne iniuste reprehendi videatur in iis, qui signum illud non exaudissent (c. 47 §. 2), ipsorum culpa factum esse iudicandum est ut exaudire non possent, quod temere longius ab imperatore processissent.

exposito] Plerique eorum, qui hanc lectionem a Gronovio primum ad Liv. 1, 41 §. 6 prolatam et commendatam sequuntur, interpunctione post *potuissent*, alii maiore, alii minore posita participium ad verbum *reprehendit* referunt, ut Caesar, postquam exposuerit, quid iniquitas loci posset, milites reprehendisse et ab illa expositione ad reprehensionem transisse dicatur. Itaque Ramshornius Gramm. p. 683 haec quasi a Caesare scripta proponens: *Caesar temeritatem cupiditatemque militum reprehendit*, *exposito*, *quid iniquitas loci posset.* interpretatur nachdem er ihnen auseinander gesetzt hatte. Cui rationi et interiectorum ambitus et maxima pars eorum obstat, quae lectionem *exposuit* incommoda sequuntur. Ea omnia felici imperitia vitavit Ad. Wagnerus, qui vertit dargethan sei worden. *Exposito* referendum est ad proxime praecedens *neque re-*

loci posset, quid ipse ad Avaricum sensisset, cum sine duce et sine equitatu deprehensis hostibus exploratam victoriam dimisisset, ne parvum modo detrimentum in contentione propter iniquitatem loci accideret. Quanto 3

§. 2 acciderel] *acciderit* Dr. A. *acciperet* Hav. A. Vind. A. Ald. et excepta St. sequentes usque ad Oud. qui *accideret* restituit, quod „Bong. Vossiani, Leidenses, Scalig. Petav. Lovan. Egmund. Duk. Carr. Gott. cum Edd. multis vetustissimis et R. Stephani“ exhibent. In Fabr. *accideret* ex Voss. A. Pet. Egm. Gott. Lbb., in Confl. ex Pet. Bong. C. neque aliud ex Bong. A. a Pl. aut ex Par. A. a Beyerlio refertur. Potest id eodem errore factum esse in his codicibus, quo in S. et Leid. A. factum videtur; et quod ad dictionem attinet, *acciperet* nullam offensionem habet, *accideret* inusitatum est. *Incommodum* quidem non solum *accipi* dicitur (5, 10 §. 2. 7, 14 §. 1. 29, 4. 30, 1. 3. Civ. 3, 10 §. 4. 73, 5. 77, 2. Alex. 40, 5. 42, 1. 43, 2.) sed etiam *accidere* (8, 24 §. 3. Civ. 1, 48 §. 1. quibus locis Oud. lectionem suam tuetur) *detrimentum*: et *retineri potuissent* et militibus tum, cum retineri non possent, expositum iam fuisse ostendit quod ad retinendos eos et ad temeritatem et cupiditatem eorum compescendam et refrenandam satis esse debuisset: primum, *quid iniquitas loci posset*, quod c. 45 §. 9 ab ipso Caesare propositum accepimus et in concione militibus expositum c. 47 §. 1 significari vidimus; deinde, *quid ipse ad Avaricum sensisset*, cuius mentionem ab eo eadem in concione factam hic demum accipimus, cum ipse eam a tribunis legatisque apud singulas legiones retinendi causa iteratam postea demum accepisset. Ac tribunorum legatorumque ex ore missum *ipse* pronomen quid sibi velit, apparet. Neque obscurum est sententiam oratoris, si ea fuit, quam Germanice enunties da ihnen doch vorgestellt worden sei, brevius simul et significantius enuntiari non potuisse, quam hoc participii ablativo, cuius usum uno certe Ciceronis in loco obtinentem (De off. 2, 12 §. 42) scriptoribus autem post Caesarem omnibus valde familiarem a Caesare abiudicare eo magis inconsultum videtur, quo facilius eo admisso Civ. 2, 10 §. 5 verba *fastigato atque ordinatim structo* explicari possunt. Sed Civ. 1, 39 (§. 5) et Reisigium Schol. p. 762 memoria fefellit, si *audito Pompeium adesse* legi putavit, neque verum est quod ibidem intra cancellos additum est: wo die Lesart schwankt zwischen *audito* und *audierat*. *Profecto* autem Civ. 1, 30 §. 3, quod nonnullis simile huic *exposito* videbatur, alius generis esse recte monuit Heldius. Denique *errato* et *recte facto* apud Cic. De lege agr. 2, 2 (§. 5) etiam si *cui* verum sit, dativi sunt, non ablativi.

§. 2 exploratam victoriam] Hoc ad hyperbolen rhetoricam spectare visum est Kranero, quia ex c. 19 §. 4 dictis victoriam non tam facilem et certam fuisse appareat. Sed facilem eam Caesar ne hic quidem appellat: exploratam et certam appellat, quia sine duce et sine equitatu deprehensi essent hostes; dubitare autem de ea ne in illis quidem videtur, quae c. 19 milites edocet: cruentam fore praevidet ideoque a pugna abstinet.

parvum modo detrimentum] Cf. 6, 35 §. 3: *manus erat nulla*,

opere eorum animi magnitudinem admiraretur, quos non castrorum munitiones, non altitudo montis, non murus oppidi tardare potuisset, tanto opere licentiam arrogantiamque reprehendere, quod plus se, quam imperatorem de victoria atque exitu rerum sentire existimarent;
4 nec minus se ab milite modestiam et continentiam, quam

mentum vero non item. Cf. 5, 22 §. 3. 52, 6. 6, 1 §. 3. 8, 18 §. 4. 19, 3. Civ. 1, 45 §. 2. 59, 3. 67, 5. 71, 1. 2, 31 §. 3. 3, 81 §. 1. 72, 3. 73, 4. Alex. 11, 3. Tamen analogiae ab Oud. monstratae aliquid tribuendum est, et sensum meliorem praebet *accideret*, quippe quod rei communi magis, quam sibi suoque commodo prospicientem et consulentem significat.

§. 4 ab milite] *in milite* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. margo Goth. B. Ald. sqq. (etiam Vasc. teste Brantio) et Oud. qui auctoritatem addit „Vrs." Is enim in Emend. lemmati *Nec minus se in milite* subscribit „*Non minus* etc. Vaticanus liber, et meus." in Notis autem haec habet: „sic habetur in V. C. *Non minus se in milite*, etc. pro *Nec minus* etc." (*non* pro *nec* etiam in Hav. A. Vind. A. et in R. legitur, ex quo temere receptum est a Cl.) Reliquos codices cum Edd. pp. Oud. pro *in* habere *ab* vel *a* testatur, quorum posterius Brantius ex Ber. refert, ego in una Ven. f. inveni: *ab milite* consensu exhibent Bong. A. Pet. Voss. A. Gott. Egm. Lov. Lbb. Fabr. Pet. et Pal. Confl. cod. Brant. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. DEF. cum edd. ante Ven. f. Si Caesar *in milite* scripsit, *desiderare* eo sensu posuit, quo nos dicimus vermissen, et modestiae continentiaeque defectum in milite non minus aegre se ferre demonstrat, quam virtutis et animi magnitudinis absentiam, eoque dicto coeptam reprehensionem absolvit. Cf. Cic. Pro Quint. c. 17 (§. 55): *Quid ad haec Naevius? Ridet scilicet nostram amentiam, qui in vita sua rationem summi officii desideremus et instituta bonorum virorum requiramus.* Id. Brut. c. 31 (§. 118): *unum excipio Catonem, in quo perfectissimo Stoico summam eloquentiam non desiderem, quam exiguam in Fannio, ne in Rutilio quidem magnam, in Tuberone nullam video fuisse.* Sin *ab milite*, verbo significationem tribuit eandem, quam nostrum habet verlangen, et propius iam ad extremae orationis lenitatem accedit. Cf. supra c. 20 §. 7: *Imperium se ab Caesare per proditionem nullum desiderare, quod habere victoria posset.* Quintil. 6, 2 §. 13: *ἦθος, quod intelligimus quodque a dicentibus desideramus, id est, quod ante omnia bonitate commendabitur.*

et continentiam] om. And. Ox. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. quod, si solum *virtutem* aut *animi magnitudinem* sequeretur,

quae parvam modo causam timoris adferret. et adn. ad 4, 25 §. 2 cum Handii Turs. 3, 638. Ceterum hoc quoque notandum putavit Kranerus ut discrepans ab eo, quod c. 19 significatum sit verbis *quanto detrimento et quot virorum fortium morte necesse sit constare victoriam;* quae tamen discrepantia nullam offensionem habet. Illic enim Caesar de interituris viris fortibus suique studiosissimis loquitur, quorum numerum, quantuluscunque

virtutem atque animi magnitudinem desiderare. 53. Hac habita concione et ad extremum oratione confirmatis militibus, ne ob hanc causam animo permoverentur, neu quod iniquitas loci attulisset, id virtuti hostium tribuerent, eadem de profectione cogitans, quae ante senserat, legiones ex castris eduxit aciemque idoneo loco constituit. Cum Vercingetorix nihilo magis in 2

haud dubie probandum esset. Atque ita Tacitus Ann. 4, 4: *nam voluntarium militem deesse, ac si suppeditet, non eadem virtute ac modestia agere, quia plerumque inopes ac vagi sponte militiam sumant.* Sed *virtutem* et *animi magnitudinem* codices consensu tuentur (in uno Leid. A. deest *atque*, et Vrat. A. pro eo habet *et*, et *multitudinem* pro *magnitudinem* Dr. A.) et alio in genere Caesarem duo nomina, Tacitum unum ponere in adn. ad 2, 19 §. 1 demonstratum est.

Cap. 53. §. 1 concione et ad extremum oratione] *oratione* (omissis quattuor prioribus) Lov. sec. Oud. *concione* (omissis quattuor posterioribus) idem sec. Heins. et Torr. Fabr. *oratione et* Hamb. *concione et ad extremum* R. Dr. B. Cl. *c. et extrema oratione* „Aicand. correxit" *c. et ad extremam oratione* Gu. *c. et ad extremam orationem* N. Voss. Clarkii, Boug. A. Voss. A. Pet. Egm. „quinque recentiores", Par. A. Gott. Wh. Dr. A. Vrat. AB. Vind. B. inc. Oud. 2. Id quamvis commendatum a codicibus ob dictionis insolentiam reprobandum est, cum ne illud quidem, pro quo positum hoc Oud. existimabat, *ad orationis finem*, usitatum fuisse videatur. *Ad extremum*, omisso vocabulo *oratione*, quam lectionem cum Clarkio probat Handius Turs. 1, 132, reprehendi non potest. Cf. 4, 4 §. 2: *qui complures annos Suevorum vim sustinuerunt; ad extremum tamen agris expulsi* etc. Afr. 90, 2: *cives autem Romanos — multis verbis accusatos et de eorum sceleribus longiore habita oratione ad extremum ut sine metu prodirent, edicit.* Sed a codicibus parum id firmum est. Addito vero *oratione*, quod addunt And. Ox. Cu. S. Leid. A. Duk. Dorv. et ut Oud. ait, Vrs. et Carr., item Hav. A. Vind. A. Vrat. C. Goth. B. et cum reliquis edd. Oud. 1, lectio et per se probabilis existit similisque illi 1, 33 §. 1: *His rebus cognitis Caesar Gallorum animos verbis confirmavit*, et ea, ex qua discrepantium origo facilius, quam ex reliquis derivari possit. (*contione* Par. A. Vind. A. Rom. a. Med. a. Ven. bcdef. — *et ab extr.* — Turr.)

§. 2 Cum] *Tum* Lov. Voss. C. Gott. Wh. Gu. Hamb.

magis] Vasc. St. Gr. b. (Frell.)Lips. sqq. neque aliud ex Vind. C. relatum accepi. *mius* Hav. A. Gott. Wh. *minus* „Bong. Vossiani, Leidenses, And. Oxon. Egmund. Lovan. Duker. Dorv. Gott. et reliqui, ut puto cum Edd. primis, item Aldi, Gryphii, Plantini."

futurus esset, non poterat non magnum existimare; hic vero ne omnino aliquis suorum propter iniquitatem loci interiret, se praecavendum sibi existimasse ostendit.

Cap. 53. §. 1 eadem — senserat] i. e. profectionem necessariam putans et in animo habens, sed eam, quae non posset nata ab timore similisque fugae videri. Cf. c. 43 extr.

aequum locum descenderet, levi facto equestri proelio
3 atque eo secundo in castra exercitum reduxit. Cum hoc idem postero die fecisset, satis ad Gallicam ostentationem minuendam militumque animos confirmandos
4 factum existimans in Haeduos movit castra. Ne tum quidem insecutis hostibus tertio die ad flumen Elaver

Egm. Lov. sec. Heins. Fabr. Parisienses sec. Achaintrium omnes, Par. A. sec. Beyerl. Bong. A. Pl. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. (Gu.) Vind. ABDEFI. Rom. a. Med. a. Ven. bcdef. Ber. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Idem legit Petrarcha Hist. 18, 16: *Vercingetorix, cui multum animi et plus erat virium, contemplatus abeuntem ipse etiam in plana descendit.* Contra Metaphrastes secundum St., ut opinor, *ἐπειδὴ οἱ πολέμιοι οὐκ ἀντεξῄεσαν* posuit, quam sententiam sequentia efflagitant. Nec videtur ea leniore mutatione, quam quae Vascosano placuit, effici posse. Certe *nihil minus*, in quod incidit Herzogius, quod *nequaquam* significet, ferri nequit. Id enim addita tantum vel audita *quam* particula illam significationem recipit, nihil minus autem quam in aequum locum descendisse Vercingetorix nisi ab inepto, nihil minus descendisse vero nisi ab infante dici non poterat.

aequum] *eum* Bong. C. Confl.

descenderet] *descenderit* Hav. A. *descendit et* Lov. Fabr. *defenderet* Ven. cd. *descenderent* Ven. f.

atque eo] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. *eo* om. reliqui et edd. ante Ald. Cf. Civ. 1, 27 §. 4: *aditus — maximis defixis trabibus atque eis praeacutis praesepit.* et adn. ad 5, 15 §. 3; et *eo* hic si minus necessarium, at aptissimum esse apparebit. Codicibus autem iis, quibus deest pronomen, tot alia non modo apta, sed etiam necessaria in hoc praesertim libro desunt, ut fides eis h. l. haberi sine scriptoris iniuria vix possit.

§. 3 movit castra] „MSS. plerique“ Voss. A. Egm. Gott. Bong. A. Par. A. Hav. A. Dr. A. Vrat. AB. Hamb. Gu. Vind. ABC. Ven. f. Cl. *c. m.* Dr. B. Vrat. C. Goth. B. et cum reliquis edd. Oud. (In Vind. A. Hamb. St. Gr. b. Frell. non hic, sed post *hostibus* punctum positum eamque distinctionem Metaphrastes secutus est.)

§. 4 Ne] om. Leid. A. S. Vind. A.

§. 4 tertio die] ab eo, ut opinor, quo habita concione legiones ex castris eduxit, cuius postridie cum idem fecisset, castra in Haeduos movit. Postero enim die movisse castra etsi disertis verbis non dicitur, acsi omnia eadem, quae pridie, fecerat, paulum modo temporis ad iter faciendum reliquum habuit, tamen, quia aliud eius rei tempus significatum non est, existimari debet. Alii, ut Petrarcha (*tertio ergo profectionis die simul illum adeunt*, sc. Eporedorix et Viridomarus. Hist. 18, 17.) et Metaphrastes (*τριταῖος δὲ πρὸς τὸν Ἐλάβερα ποταμὸν παραγενόμενος*) et Vkertus hunc locum ad situm Gergoviae definiendum adhibens (Cäsar gebraucht zwei bis drei Tage, um an den Elaver von dort mit seinem Heere zu kommen. Gall. p. 400.) tertium a motis castris diem interpretantur;

pontem reficit eoque exercitum traducit. 54. Ibi a

pontem] And. Ox. Cu. S. Leid. A. duo Vrsini („Vaticanus et meus“ Vrs. Emend.) Hav. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. *pontes* „reliqui cum Edd. Vett.“ Lbb. Bong. A. Pl. Par. A. Pet. Bong. C. Pal. Gott. Wh. Dr. B et a m. s. A (a m. pr. *potens*). Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CF. edd. ante Ald. St. Gr. b. Frell. (In Fabr. verbis *ad flumen Elaver* in margine adscripta sunt haec: *Laber. Pontes.* Pet. *Elauerporites* G. V. E. (i. e. Gott. Voss. A. Egm.) *Laber pontem* Bo. I. (Bong. A.) et *Laber* etiam Oud. ex Bong. A. et Pet., sed Pl. ex illo *Lauer* refert, quod idem in Vind. A. inveni.) Ad pluralem Oud. ipse singularem tenens videre nos iubet c. 35 et 56, quorum alterum unum pontem a Vercingetorige rescissum (§. 2) a Caesare refectum eoque traductas legiones (§. 4 et 5) ostendit, alterum, §. 1 de pontibus in Ligere perficiendis, in quibus forte periclitandum esset, cogitasse Caesarem demonstrat. Quibus locis conferendis Oud. si hoc docere voluit, non minus hic, quam c. 35, unum pontem a scriptore significatum videri, plurium mentionem illic, ubi numerus instituendorum incertus esset, aptam fuisse, plane assentior. Neque enim aut frustra satis egisse Caesarem, aut si plures ei pontes reducenti legiones, quam adducenti opus fuerunt, nullam eius rei causam commemorasse credibile est. Qua vero mente Nipperdeius, qui pluralem recepit, c. 34, 3 et 35, 2 et 56, 1 conferri iusserit, non assequor, nisi forte omnes pontes a Vercingetorige interruptos a Caesare uno die refectos et hanc Caesaris consuetudinem fuisse putavit, ut plures pontes faceret.

reficit] *efficit* Voss. B. *fecit* Leid. A. Vind. A. *effecit* Ox. Hav. A. *refecit* And. Cu. duo Vrsini et edd. praeter inc. Ven. f. St. Gr. b. Frell. (*refefecit* Ven. cde. *refficit* Hamb.)

eoque exercitum] „Bong. A. Voss. A. et 4 alii cum Ed. Inc.“ Bong. A. Voss. A. Gott. Fabr. Pet. Bong. C. Confl. Par. A. Dr. A. Vrat. AB. Vind. I. Ven. f. *exercitumque* duo Vrsini, Leid. A. Vind. A. *atque exercitum* reliqui codices et edd. tacente Pl. (*exerc.* Vrat. A.)

traducit] *traduxit* Hav. A. Vind. A. And. Ox. Cu. S. Leid. A. duo Vrsini. P. Man. Ald. b. Lips. sqq. tacente de Par. A. Beyerlio. (*transduxit* Ald. b. Lips. sqq.) P. Manutio in lectione a patre vulgata *refecit — traducit* temporum diversitatem non ferenti perfectum magis, quam praesens placuisse videtur propterea, quod *castra movit* praecessisse videret; neque id immerito. Nam magis haec *Ne tum quidem* etc. ad praecedentia, quam ad sequentia, quae si scriptoris sententia fuisset, aliquo modo cavere debuisset, ne *tertius* hic a *postero* illo proximus intelligeretur, sicut c. 11 §. 1 *biduo* interposito cautum est, ne quod §. 2 *tertio die* factum dicitur, proximo ab *altero*, qui §. 1 dictus est, factum intelligatur.

ad flumen Elaver] Cf. Civ. 1, 61 §. 4: *ad eum locum fluminis navibus iunctis pontem imperat fieri.* Hisp. 36, 2: *naves, quae ad Baetim flumen fuissent.* In his dictionibus de motu quietem praegresso cogitasse Latini non videntur. Cf. adn. cr. ad 6, 38 §. 1.

pontem reficit] unum ex iis, quos Vercingetorix interruperat, qui interruperat omnes. Hunc

Viridomaro atque Eporedorige Haeduis appellatus discit cum omni equitatu Litavicum ad sollicitandos Haeduos profectum: opus esse et ipsos antecedere ad con-

quae praesens, habent spectant. Sed tamen neque temporum diversitas illa minus erat ferenda, quam quae 4, 18 §. 3 (*respondit obsidesque ad se adduci iubet*) et Civ. 1, 87 §. 4 (*iussit eique negotio praeficit*) obtinet, neque ad praesens adiuncti temporis praeteriti exempla desunt, secundum quae etiam *reficit* — *traduxit* genuinum videri potest. Cf. 1, 24 §. 1: *Postquam id animum advertit, copias suas Caesar in proximum collem subducit equitatumque, qui sustineret hostium impetum, misit.* Civ. 2, 35 §. 2: *humerum apertum gladio appetit paulumque afuit quin Varum interficeret.* Et lectionis quoque discrepantia omnis, quae incognita erat Manutio, facillime explicari potest, si scriptor utroque tempore historico usus est. Nihilo tamen minus alterutrum utroque loco praeferre iubentibus libris praetuli praesens, ad quod scriptor ipse quasi transitum parasse videtur eo, quod *movit castra*, non *castra movit*, posuit, quod paulo commotiorem et ulterius tendentem orationem reddit. Secundum eosdem codices *atque* mutavi in *eoque* partim inconstantia motus eius generis codicum, quod non habet *eoque*, maxime vero quod qui habent, simul *pontes* habent, quocum pugnans *eoque* tamen servantes non critici alicuius iudicio factum, sed fideliter ex archetypo repetitum exhibere iudicandi sunt. Nam quae structura Nipperdeio in mentem venit, qui *eoque* et *pontes* conciliaturus illud ad flumen Elaver refert, quo Caesar traduxisse exercitum dicatur, ut 8, 27 §. 2 *nisi flumine Ligeri copias traduxisset* et Hisp. 6, 1 *copiis flumine traductis*, ea scriptor, si tam usitata ei fuisset, quam fuit inusitata (cf. 1, 12 §. 2. 31, 16. 2, 4 §. 2. 5, 4. 10, 1. 7, 11 §. 9. Civ. 1, 65 §. 4. 3, 76 §. 1.) hic certe abstinuisset, ne pontes animi causa refecisse, non exercitum iis traduxisse videretur.

Cap. 54. §. 1 discit] *dicit* Hav. A. Med. a. Ven. bc. *didicit* Carr. cod. Turr. Duk. Bong. C. Vind. C. (*dixit* Hamb.)

et ipsos] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Lips. sqq. ipsum Gott. Voss. C. Vrat. B. Gu. inc. *ipsos* reliqui codices cum edd. ante Ald. et St. Gr. b. Frell. Turr. Omisso *et* sonoque in *antecedere* verbum collato sensus efficitur is, quem Petrarchae Hist. 18, 17 sic amplificavit: *et necessarium esse ipsos praevenire, ut consiliis atque conatibus eius occurrerent.* Metaphrastes autem alio modo auxit: *δεῖν τε — πρότερον τοῦ Λιταβίκου σφᾶς σὺν τῇ πεζικῇ δυνάμει τὴν πόλιν προκαταλαβεῖν.* Maiore vero ad pronomen pondere addito sese opponunt Litavico, quasi dicant: cum ille ad sollicitandos Haeduos profectus sit, nos ad confirmandam civitatem antecedere opus est. In qua oratione

pontem, si *tertium diem* recte interpretati sumus, non longius unius diei itinere afuisse a Gergovia necesse est. Neque vero sine causa Caesar in Haeduos contendens, cum primum per hostes liceret, traiicere flumen, quod inter ipsum et Haeduos intercederet, maturavit.

Cap. 54. §. 1 Litavicum — profectum] sc. Gergovia, quo cum clientibus suis profugerat. Vid. c. 40 extr. Equitatum a Vercingetorige accepisse putandus est.

firmandam civitatem. Etsi multis iam rebus perfidiam 2
Haeduorum perspectam habebat atque horum discessu ad-

non liquet, cur antecedere potius, quam proficisci, et cur ipsos potius, quam alios antecedere opus esse dicant. Contra adiectum *et* nullam dubitationem relinquit, quin sonus in *ipsos* conferendus, profectus autem cum omni equitatu Litavicus ita dictus sit, ut qui agmen Vercingetorigis antecessisset; cuius rei significationem scriptor suo more (cf. adn. ad c. 47 §. 1) supplet, dum illos id ostendisse demonstrat, quod Germanice dicitur sie müßten ebenfalls vorausgehen. Nam ita *et ipse* non solum a Livio et recentioribus, sed etiam a Cicerone usurpatum est Pro Cluent. c. 51 §. 141): *deinde — tres et ipse excitavit recitatores*, sc. eodem conturbandi adversarii consilio, quo adversarius duobus recitatoribus constitutis ex duabus eius orationibus capita alterna inter se contraria recitanda curaverat; quo loco Zumptius Gramm. §. 698 sine idonea ratione *et* expungi iubet. Nec multo aliter pro Caecina c. 20 (§. 58): *Etiam — si tuus servus nullus fuerit, sed omnes alieni ac mercenarii, tamen et ipsi tuae familiae genere et nomine continebuntur*. quod respondet nostro auch sie. et quem Handius Turs. 2, 513 tertium his adiungit locum De or. 1, 46 (§. 202): *eius artis — cuius cum ipsa natura magnam homini facultatem daret, tamen esse deus putatur, ut et ipsum, quod erat hominis proprium, non partum per nos, sed divinitus ad nos delatum videretur*. quibus verbis ex eo, quod artis oratoriae esse deus putatur, non solum facultatem eius artis, sed etiam artem ipsam divinitus ad homines perlatam, non, id quod res erat, per homines partam esse visam colligitur.

antecedere] *procedere* Vind. D. *praecedere* Vrat. C. Goth. B. (Vind. E. Pal. Lov. Fabr.) et edd. praeter Ven. f. Vasc. St. Gr. b. (Frell.) Cl. omnes, etiam Oud. 1, qui in adn. *antecedere*, quod in Bong. A. Voss. A. Leid. A. S. Egm. Duk. et sex aliis legatur, probat et merito in ed. 2 recepit.

§. 2 Etsi] *Caesar etsi* „nonnulli" St. Ὁ δὲ Καῖσαρ καίπερ Met. Nomen *Caesar* „alii" ut Ber. ante *perfidiam*, Vind. C. et a m. s. Dr. A. post *perfidiam*, „vulgo" inde ab Ald. a. ante *perspectam* inserunt, quo loco etiam in Hav. A. Vind. A. legitur, qui praeterea *Haeduorum perfidiam* exhibent. In reliquis codd. et edd. ante Ber. item in inc. omissum et ab Oud. ut par erat, eiectum est.

admaturari] *ad mat.* Gott. Wh. *ut mat.* Dr. B. *admutarari* Hamb. *ad naturalem* Pet. sec. Fabr. et Oud. *naturalem* sec. Confl.

§. 2 Etsi] De asyndeto cf. adn. ad 5, 34 §. 2.

admaturari] De significatione huius verbi, cuius alterum exemplum exstare non videtur, interpretes alii aliter statuunt. Moebius *admodum maturari* intelligit; Herzogius verbis *adamare*, *addubitare*, *adiurare*, *advigilare* tamquam analogis commemoratis praepositioni in quibusdam aliquam, in aliis nullam vim tribuit, hoc autem significari docet es werde *beigetragen* zur Beschleunigung des Abfalls; Freundius vertit zum Reifen einer Sache beitragen, etwas zur völligen Reife bringen. His igitur *ad* praepositio aliis ad aliam, sed omnibus ad verbi simplicis notionem spectare

maturari defectionem civitatis existimabat, tamen eos retinendos non censuit, ne aut inferre iniuriam videre-

maturari Ox. Hav. A. Vind. A. *maturandi* Leid. A. S. „Fuitne *discessum maturandi* scilicet *caussa?* Vide ad l. IV. c. 1. Certe latere quid videtur.“ Oud. Is igitur non tantum *causa*, sed etiam *fieri*, forsitan *esse*, omitti potuisse vel talem ellipsin iis, qui *maturandi* scribebant, placuisse putabat. Mihi omnis h. l. scripturae varietas ab errore potius, quam iudicio originem ducere, illud autem, quod Oud. fuisse suspicatur, neque a Caesare neque a Tacito, de quo cf. adn. cr. ad 4, 1 §. 4, scribi potuisse videtur.

civitatis] *civitati* St. *civitatibus* Turr.

retinendos] *pertinendos* And. Ox. Hav. A. „quod notaret, *pertinaciter eos retinendos*. Hinc certe derivatur *pertinax;* nec temere spernendum videtur.“ Oud. Fuisse tempus cum Latinis *pertinere* verbum transitivum esse et tenendi actionem intentam (festhalten) vel perseverantem (aushalten) significare videretur, probabiliter colligas ex adiectivo *pertinax*, quod recte Oud. derivat a verbo, quocum ita coniunctum est, ut *abstinax*, *retinax*, *persequax*, *pervicax* adiectiva sunt cum verbis *abstinere*, *retinere*, *persequi*, *pervincere* coniuncta. Compositioni enim, qualis in *perpugnax* et *percontumax* cernitur, partim vocalis obstat, quam in composito integram servari oportebat, ut in *persapiens*, partim comparativi usus et substantivum *pertinacia*. Atque significationis non aliunde, quam a verbo transitivo repetitae fidem faciunt dictiones Valerii Max. et Appuleii a Forcellino commemoratae, quorum alter 6, 3 §. 3 (p. 485, 4 Kempf.) *irae*, alter *iustitiae pertinacem* eum dicit, qui iram, iustitiam usque tenet. Quid quod Appuleii altero loco in lexicis citato, ubi corvus laudatur, etiam casus instrumenti tamquam verbo apponitur: *unguibus pertinax*, mit den Krallen festhaltend. Plautini autem loci Capt. 2, 2 v. 39 *Quid tu ais? tenaxne pater est eius? PH. Immo edepol pertinax* interpretatio facillima est, si interroganti *tenetne* etiam responderi potuisse sumas *immo pertinet*. Sed ea significatione praeditum verbum, si unquam in usu fuit, a Caesaris quidem usu certe alienum, hoc vero loco, cum illi non vehementer ut dimitterentur, contendissent, ne aptum quidem erat. *Pertinendos* simili errore atque antea *maturari* in codices illatum videtur.

censuit] *sensuit constituit* Hav. A. *constituit* „Carr. et 10 mei cum Edd. pp.“ cod. Turr. „veteres nostri omnes“ Hot. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Lbb. Pet. Bong. C. Pal. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. BCDEF. Gu. edd. ante Ald. Cur

et *admaturare* vel maturandi actionem quasi addendo augere et intendere, vel aliquid ad eam perficiendam conferre, vel ad maturitatem perducere significare videbatur. Sed tamen in plerisque praepositio illa ad rem ab actione diversam spectare, in iis vero, quae actionem cum motu coniunctam significant, loci alicuius vel rei, quae loci instar sit, quo vel subiectum vel obiectum actionis tendat, admonere, locus ipse vel nominatim demonstrari vel ut ex reliqua oratione vel ex ipsa re colligendus taceri solet. Itaque *maturare* verbum actionem significans cum motu coniunctam, quippe quae faciat, ut aliquid celerius fiat, praepo-

tur, aut daret timoris aliquam suspicionem. Disceden- 3
tibus his breviter sua in Haeduos merita exposuit: quos
et quam humiles accepisset, conpulsos in oppida, mul- 4
tatos agris, omnibus ereptis copiis, inposito stipendio, obsidibus summa cum contumelia extortis, et quam in fortunam quamque in amplitudinem deduxisset, ut non solum in pristinum statum redissent, sed omnium temporum dignitatem et gratiam antecessisse viderentur. His datis mandatis eos ab se dimisit. 55. Noviodunum

Aldus et id genus codices potius, quam Bong. A. etc. sequendi fuerint, ex adn. ad 4, 6 §. 5 intelligi potest.

daret] V. C. Vrs. Not. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ven. f. et teste in Emend. Vrsino Faërnus. Vulgo *dare* legitur; quod si probamus, aut *suspicionem* causam suspicandi, aut *dare* admittere in se interpretari debemus. Nam eo sensu, quo c. 62 §. 4 *nec dubat suspicionem fugae quisquam* et 6, 7 §. 8 *quo facilius hostibus timoris det suspicionem* legimus, h. l. legere illud non possumus, quin Caesarem non ne timere, sed ne timoris suspicionem aliquam inferre videretur, cavisse statuamus. Quod cum ineptum sit, illud autem interpretandi remedium usui linguae repugnet, cum Faërno legendum est *daret*, quod etiam Baumstarkius recepit.

§. 3 exposuit] *et posuit* Pet. Fabr. *proposuit* idem Consl. *exponit* Lov. Dorv. Pal. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Hamb. Vind. EF. Rom. a. Med. a. Ven. bcde. Ber. Oud.

§. 4 conpulsos] Egm. Bong. A. Par. A. non *comp.*

inposito] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Vrat. A. Par. A. non *imp.* (*impenso* Vind. C.)

dimisit] *dimittit* Carr. cod. Turr. Leid. A. Ox. Hav. A. Vind. A. Duk. Bong. C. Goth. B. Vind. C. Oud. tacente Pl.

sitione auctum significare videtur maturando efficere, ut celerius adsit et in conspectum prodeat id, quod *admaturari* dicitur. Eadem ratio et vis est verborum *accelerare* et *appropperare*, in quibus praepositio quid sibi velit, ex intransitiva eorum significatione facilius perspicitur. — De infinitivo cf. Vol. 1. p. 154 inf. et adn. ad 3, 23 §. 7.

§. 4 omnibus ereptis copiis] *Copiae* h. l. non aliter dictae sunt, quam 1, 3 §. 5 et duobus ibi citatis, quibus quintus addatur 5, 27 §. 4: *quod non adeo sit imperitus rerum, ut suis copiis populum Romanorum superari posse confidat.* De militibus et verbum *ereptis* et ordo rerum cogitari minus patitur. Cf. 1, 31 §. 6 et 7. 6, 12 §. 3.

His datis mandatis] Quae supra discedentibus Eporedorigi et Viridomaro exposuisse Caesar dictus est, ea nunc simul perferenda ad Haeduos et in memoriam civitati revocanda eis mandasse demonstratur simili brevitate atque illa, qua 2, 5 §. 3 postquam Divitiacum docuit, quo modo distineri manus hostium possent, *his mandatis* eum ab se dimisisse dicitur. Alium eiusdem formulae usum eumque magis vulgarem c. Civ. 1, 25 §. 1.

Cap. 55. §. 1 Noviodunum erat oppidum Haeduorum] diversum ab eo, quod Biturigum vocatur c. 12 §. 1, ubi cf. adn. crit. et int.

erat oppidum Haeduorum ad ripas Ligeris opportuno
2 loco positum. Huc Caesar omnes obsides Galliae, frumentum, pecuniam publicam, suorum atque exercitus
3 impedimentorum magnam partem contulerat: huc magnum numerum equorum huius belli causa in Italia
4 atque Hispania coëmptum miserat. Eo cum Eporedorix Viridomarusque venissent et de statu civitatis cognovissent, Litavicum Bibracti ab Haeduis receptum, quod est oppidum apud eos maximae auctoritatis, Convicto-

Cap. 55. §. 4 Bibracti] „Bong. pr. Petav. Voss. pr. Egmund. et septem alii cum Ed. Inc. *Bibracti*, quo ab Accusativo distinguatur. Sed *a Bibracte* tamen retinent MSS. omnes l. l. c. 23 et c. 90. infra *Bibracte hiemare*, praeter Dorvill. l. VIII. c. 1 (2.) *ab oppido Bibracte*, ubi nulla est varietas.“ Oud. ipse tenens cum reliquis edd. *Bibracte* (ante Ven. f. erat *Libracte*) quod legitur in Hav. A. et Vind. A. Reliqui mei et Par. A. Gott. cod. Turr. Pal. alteram terminationem habent (*Hibracti* Vind. C. *Bibrati* Hamb. *Brvratti* Bong. C.) quam scriptor h. l. vitandae ambiguitatis causa videtur praetulisse. Cf. infra c. 71 §. 8 cum c. 78 §. 3. *Sauracti* pro *Soracte* ex Varrone affert Schneiderus Gramm. 2 p. 221.

Convictolitavim] „rursus MSS. *C. tabim*, *C. tavim*, *C. tavem*“ —*vim* Voss. A. —*bim* Bong. A. Pet. Gott. Par. A. (hic *n* a m. s. super *b*) Dr. A. Gu. —*vem* Egm. Pal. Dr. B. Vind. AF. Ven. f. —*veni* Goth. B. Rom. a. Ber. —*ven*. Med. a. Ven. b. —*nem* Hav. A. Vrat. AC. Vind. I. Ven. cde. Ald. sqq. (*Convinct*. Dr. A. Vrat. B. *Coniunct*. Vind. I. *Convit*. Pal. *contucto littamen* Hamb.) Cf. adn. cr. ad c. 32 §. 4, quo loco codices alteram formam commendant, et ad c. 67 §. 7, ubi eandem in ablativo, quam hic in accusativo vocalem tuentur.

ad ripas Ligeris] Non ad utramque fluminis ripam, sed ad dextram positum oppidum tamen pluribus ex partibus eam contingens et secundum Ligerem porrectum ad eius *ripas* positum dicitur. Cf. 6, 29 §. 2: *partem ultimam pontis, quae ripas Vbiorum contingebat.*

opportuno loco] Opportunitatem sequentia declarant, ex quibus apparet, cui usui oppidum fuerit Romanis. Similem usum tertio ante hoc bellum anno praebuerat Samarobriva 5, 47 §. 2.

§. 2 omnes obsides Galliae] non solum centum illos a Senonibus datos, quos ex l. 6 initio (c. 4 §. 4) citat Rhellicanus, quos tum Haeduis custodiendos tradiderat Caesar, sed etiam eos, quos Samarobrivae tenuerat, et quos postea Carnutes ib. §. 5 et Menapii ib. c. 6 §. 3 et Vellaunodunenses Senones 7, 11 §. 8 et Noviodunenses Bituriges ib. c. 12 §. 3 dederant.

frumentum, pecuniam publicam] Metaphrastes *πάντα τὰ δημόσια χρήματα καὶ πάντα τὸν σῖτον* et in eandem sententiam Franc. Wagnerus die Lebensmittel, die Kriegskasse vertit. Sed frumentum omne, quod ad huius anni expeditionem suffecturum videretur (neque enim aliter *omne* recte et non otiose dici potuit) a Caesare iam tum collatum et unum in oppidum illud collatum fuisse

litavim magistratum magnamque partem senatus ad eum
convenisse, legatos ad Vercingetorigem de pace et ami-
citia conciliandа publice missos, non praetermittendum
tantum commodum existimaverunt. Itaque interfectis 5
Novioduni custodibus quique eo negotiandi aut itineris
causa convenerant, pecuniam atque equos inter se partiti
sunt; obsides civitatum Bibracte ad magistratum dedu- 6
cendos curaverunt; oppidum, quod a se teneri non posse 7
iudicabant, ne cui esset usui Romanis, incenderunt;

§. 5 aut itineris] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. cum uno Ciacconii codice et margine Pet. Fabr. In ceteris et in edd. ante Aldum, item in Vasc. St. Gr. b. (Frell.) Turr. utrumque omissum est. Id Wassius eo factum suspicabatur, quod *aut iteris* a scriptore positum a librariis intellectum non esset. Cui suspicioni quod Oud. firmandae, ut videtur, adscripsit, certe sic *ex itere* 2, 29 in Bong. A. inveniri, id potius ad infirmandam valet. Sed quacunque de causa facta est praetermissio, errore factam esse verisimilius est, quam interpolationi additamentum deberi.

§. 7 a se] „MSS. plerique et Edd. qdd." Bong. A. Pet. Voss. A. Egm. Gott. Bong. C. Pal. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B et, cuius ob detruncationem inde a 6, 10 §. 5 usus nullus fuit, A. Hamb. Gu. Vind. CDEFI. edd. ante Ald. St. Gr. b. Frell. *ab se* Hav. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq.

cui] *quod* Leid. B. *quo* Pet. Voss. A. Lov. Egm. Carr. „5 alii" cod. Turr. Lbb. Bong. C. Pal. Par. A. Gott. Wh. Dr. AB. Vrat. AC. et a m. pr. B. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BCDEF. Rom. a. Ven. 1471 sec. Elb. inc. Ber. *quando* Petrarch. Hist. 18, 21. *Quo* Oud. in adn. non dubitat quin corrupte positum sit pro *quoi*, de

pariter a vero abhorret atque omnem pecuniam publicam eodem fuisse collatam. Nec sine causa scriptor simpliciter *frumentum*, *pecuniam publicam*, Getreide, öffentliches Geld, posuit, si hoc ostendere voluit, quod frumenti ex illis partibus colligi potuisset, id Noviodunum, unde propter loci opportunitatem exercitui subveheretur, comportatum idque negotium certis hominibus datum et ad eam potissimum rem opus fuisse pecunia publica ob id ipsum eodem collata.

§. 4 publice] Cf. adn. ad 1, 16 §. 1.

tantum commodum] *Commodum* etsi tam rei publicae, quam familiaris intelligi potest, atque illi hoc tantum commodum non praetermittendum existimantes antea de statu civitatis dicuntur cognovisse, tamen secundum ea, quae postea proxime fecisse narrantur, sui privatim commodi magis, quam rei publicae rationem habuisse putandi sunt. Itaque ab re non minus, quam ab usu linguae aliena est et Petrarchae horum verborum declaratio Hist. 18, 20: *sibi tempus audendi aliquid advenisse rati*, et Graeci metaphrasis: οὐκ ἀμελητέον εἶναι σφίσιν τοσαύτης ἀφορμῆς ἔγνωσαν, et nostrorum interpretatio qui reddunt eine gute Gelegenheit. Rectius Ad. Wagnerus posuit Vortheil.

§. 5 aut itineris causa] Hi cuius generis fuerint, ex c. 42

8 frumenti quod subito potuerunt, navibus avexerunt, reli-
9 quum flumine atque incendio corruperunt; ipsi ex fini-
timis regionibus copias cogere, praesidia custodiasque ad ripas Ligeris disponere equitatumque omnibus locis iniiciendi timoris causa ostentare coeperunt, si ab re
10 frumentaria Romanos excludere possent. Quam ad spem

quo et l. II. c. 30. conferri iubet, et alibi *quoivis* pro *cuivis* in MSS. esse dicit. Atque in adn. ad locum libri secundi, quo ipso *quod* sine idonea ratione a Scaligero in *quo* mutatum est, Oud. hunc nostrum citans *quoi esset usui* scripsit, sed in ed. utraque, ut par erat, tenuit *cui*.

§. 9 finitimis] *finitumis* Oud. 2.

regionibus] *civitatibus* Leid. A. quae temeraria est mutatio. Finitimae regiones etiam civitatum finitimarum esse possunt, sed copias illi cogentes extra fines Haeduorum egressi esse non videntur.

cogere] *cogitare* Vind. C. *quaerere cogere* Goth. B. Vind. D. edd. ante Ven. f. *cogere quaerere* cod. Turr. et *quaerere* iterum in marg. addit Goth. B. Ineptum additamentum dubitari potest utrum exaequandi verborum et nominum numeri causa illatum, an ad explicandum verbum *cogere* adscriptum sit.

equitatumque] *e. omnem* Hamb. Hoc qui addidit *omnibus locis* non, ut debebat, cum *ostentare* verbo, sed cum proximis *iniiciendi timoris causa* construxisse videtur.

iniiciendi timoris] „Locutio bona et nota, et a nostro aliquoties adhibita. Monendum tamen in Dukeriano exarari *inmittendi.* quasi iam inmitteret equitatum ipsum, vel telum in eos: quibus in rebus *inmittere* proprium esse, sciunt docti, et alibi monendum habuimus.“ *mittendi* etiam Bong. C. et Vind. C. habent, sed non sine *timoris*, quod secundum Oudendorpii iudicium deesse Dukeriano videtur, omissum fortasse propterea, quod non appareret, cui timorem iniiceret equitatus. (*inic.* Voss. A. Egm. Gott. Pet. Bong. A. Goth. B. Hamb. Vind. A. *init.* Par. A. Pal.)

coeperunt] *c. aut re* Hav. A. „Voluit fortasse *coeperunt aut coepere*“ Wh. nisi potius ad sequentia spectat, in quibus pro *ab re* alia lectio est *aut re*.

si ab re] *ut ab re* And. Ox. Cu. margo Goth. B. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. *si aut re* V. C. Vrs. Lips. lu. Gr. Dav. Cl. *si a re* Vind. D. Vasc. St. Gr. b. (Frell.) *si re* V. C. Dion. Voss. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Cf. adn. cr. ad 5, 23 §. 5.

excludere] om. V. C. Dion. Voss. Quae post hoc in codicibus et editionibus leguntur, *aut* (*atque* Dorv.) *adductos* (*aductos* Hamb. *eductos* Dr. A.) *inopia* (*inoppia* Par. A. *in inopia* Vind. I. *in inopiam* Bong. C.) *ex* (om. And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav.

§. 5 colligi potest, ubi tribunus militum iter ad legionem faciens in alio Haeduorum oppido fuisse traditur.

§. 8 frumenti quod] Cf. adn. ad 3, 16 §. 2.

§. 9 ipsi] De pronominis significatione v. ad c. 43 §. 5 adscripta.

omnibus locis iniiciendi timoris causa ostentare] Timorem equitatus iste nec legionibus longius

multum eos adiuvabat, quod Liges ex nivibus creverat, ut omnino vado non posse transiri videretur. 56. Qui-

A. Vind. A.) *provincia expellere* (*pellere* Duk. a m. pr. *excludere* Cu. S. Leid. A. Ox. „fors. et And.“ V. C. Dion. Voss. Hav. A. Vind. A. Oud.) ea neque tolerabilem sensum praebent neque probabilem admittunt emendationem. Ad provinciam enim, quam dicere scriptor solet, earum rerum, quas Eporedorix et Viridomarus fecerant, nulla pertinebat ita, ut aut expellere ex ea aut excludere Romanos voluisse videri possent. Ac de expulsione res aperta est, ut mirum sit lectionem ante Oud. vulgatam non modo a Wagneris redditam, sed etiam a Dübnero esse reductam. Exclusionem vero, de qua Dion. Vossius c. 65 §. 4 inductus et, cui Vossii interpretatio placuisse videtur, Oudendorpius et Herzogius, Moebius, Lippertus cogitandum esse putarunt, Eporedorix et Viridomarus nulla ratione efficere poterant, et si qua adiuvare potuissent, impedire potius, quam adiuvare debuissent, ut quibus nihil optatius esse poterat, quam ut Romani reliqua Gallia dimissa in provinciam se reciperent. Accedit quod haec altera ex provincia exclusio quippe rei frumentariae inopia effecta alteri ab eadem re frumentaria exclusioni non *aut* particula diversitatis indice opponi, sed copula coniungi cum ea debebat. Deinde qui inopia *adducti* dicuntur, eos non pati, sed facere aliquid exspectatur, adduci vero, ut *excludatur*, inopia nemo potest. Denique repetitio verbi *excludere* eo maiorem habet offensionem, quod nonnihil mutata cum obiecto significatione iteratum est tamen, quasi aliud verbum in lingua nullum inveniri potuisset. Non magis probari possunt emendationes, quae a criticis tentatae sunt; ex quibus ea, quae a Nicasio Ellebodio Casletano proposita et ab Hotomanno, Lipsio (teste Fabr.), Davisio, Iurinio, Heldio, Nipperdeio eiusque assectis approbata est, qui omnes pro *ex provincia* scribunt *in provinciam*, *expellere* autem plerique tenent, Davisius in *repellere*, Iurinius in *compellere* mutant, cum lectione Andina et Oudendorpiana commune vitium hoc habet, quod ne illud quidem, ut in provinciam se reciperent Romani, Eporedorix et Viridomarus, quamvis stulta spe inflati, iis, quae fecisse dicuntur, effecturos sese sperare poterant, neque vero eo consilio illa fecerant. Praesidia enim custodiasque ad ripas Ligeris disposuerant, scilicet ut Romanos transitu prohiberent, equitatum autem omnibus locis ostentare coeperant *iniiciendi timoris causa*, quo timore nihil aliud nisi frumenti subvectionem impedire poterant, legiones quidem retardatum iri tantum aberat ut sperarent, ut ne Noviodunum quidem oppidum teneri a se posse iudicarent. Paulo propius ad verum accessit Nicasius altera coniectura, qua *ex provincia* verba eiicienda suspicatur, nec reliquis ulceribus desunt emplastra, siquidem pro *aut*, quod Davisius in *et* mutabat, cum Dorv.

remotis illis nec frumentatoribus eorum, qui nondum illo adissent, iniicere ullum poterat eos, qui ex illis partibus terrere poterat frumentum, quod antea Noviodunum comportare soliti essent, incenso oppido aliis viis subvehere Romanis conarentur. Atque ad eas partes viasque referenda sunt *omnibus locis* verba, quorum significatio relativa esse consuevit. Cf. c. 25 §. 1. 45, 1.

bus rebus cognitis Caesar maturandum sibi censuit, si esset in perficiendis pontibus periclitandum, ut prius,
2 quam essent maiores eo coactae copiae, dimicaret. Nam ut commutato consilio iter in provinciam converteret, ut

atque, pro *inopia* cum Bong. C. *in inopiam*, vel pro *adductos* cum Dr. A. *eductos* vel secundum Hamb. una litterula correcta scribi potest *adactos*: nihilo tamen minus manet gravissima offensio, quod de expellendis quacunque ex parte quemcunque in locum Romanis et omnino de futuris eorum incommodis Eporedorix et Viridomarus, quales et ipsos descriptos et res ab iis gestas relatas videmus, cogitasse non videntur. Itaque restat ut omnia haec pro glossematis habeamus, quorum qui primus suspicionem movit, idem originem probabiliter demonstravit Morus his verbis: cum aliquis lector, non satis attentus, explicare vellet verba Caesaris, *re frumentaria:* adscripsit margini, *inopia coactos*, quasi sensus esset, per rem frumentariam, per eius inopiam. Cum deinde vellet ostendere, unde excludere voluerint, addidit, *e provincia*. His immissis in contextum verborum, duplicatum est *excludere*, additumque est *aut*." Cui ita assentior, ut *adductos* glossematis auctori relinquendum et *provinciam* Galliam omnem vel eam partem, in qua Caesar tum versabatur, dictam esse putem. Morum cum aliis secutus est Whittius propter ea, quae sequuntur, *quam ad spem* etc., quae sane eiectis illis planiora et commodiora fiunt, sed tamen, si illa recte haberent, toleranda et ad duplicis consilii partem priorem referenda essent.

Cap. 56. §. 2 Nam] *non* Hamb.

commutato] *commuto* Gott. Fabr. Wh. *coniuncto* Vrat. B. a m. pr.

provinciam] *provincia* Dr. A.

ut] N. Bong. A. Voss. A. Egm. Pet. Gott. Lov. „tres alii" Vrsini liber (Emend.) Ox. Hav. A. Vind. A. Par. A et a m. sec. B.

§. 10 Quam ad spem] De praepositione cf. adn. ad 5, 1 §. 3.

omnino] V. adn. ad 4, 2 §. 6.

Cap. 56. §. 1 maturandum sibi censuit] Cum dimissis Eporedorige et Viridomaro Caesar ab eo loco, ubi eos dimiserat, discessisse nondum dictus sit, per eos dies, quibus res capite superiore expositae gerebantur, ibi constitisse et quae ab illis et ab Haeduis agerentur, exspectasse iisque cognitis ad Ligerim properandum sibi censuisse et castra movisse statuendus est. Cf. 1, 37 §. 4: *Quibus rebus Caesar vehementer commotus maturandum sibi existimavit, ne, si nova manus Suevorum cum veteribus copiis Ariovisti sese coniunxisset, minus facile resisti posset. Itaque re frumentaria quam celerrime potuit comparata magnis itineribus ad Ariovistum contendit.* Civ. 3, 78 §. 6: *Pompeius — ad Scipionem properandum sibi existimabat, si Caesar iter illo haberet, ut Scipioni subsidium ferret; si ab ora maritima Oriciaque* (ita Dr. A. et Vind. B. — Ὠρικία ἡ χώρα καὶ ἡ γυνή. Stephanus Byz.) *discedere nollet, quod legiones equitatumque ex Italia exspectaret, ipse ut omnibus copiis Domitium aggrederetur.*

§. 2 ut — iter in provinciam converteret] Recte Lippertus his verbis periphrasin fieri statuit

[non]nemo tunc quidem necessario faciundum existima-

Dr. A. Vrat. AC. Goth. B. Hamb. inc. *id* reliqui Oud. V. C. Dion. Voss. Bong. C. Dr. B. Vrat. B. Goth. A. Vind. C. edd. ante Oud. Deinde *nemo tunc quidem* Vrs. Ox. Hav. A. Vind. A. *ne quidem* Vind. F. *ne tum quidem* Ald. et sqq. usque ad Oud. *ne metu quidem* edd. ante Ald. et margo Vasc. (m. Frell.) cum Par. B a m. sec. et reliquis codicibus, quamquam de Bong. A. dubitat Pl. *nemotu q.* an *nemetu q.* exhibeat. Aldinae lectioni Ciacconius hanc adnotationem adiecit: Forte, *quod illi tum quidam necessario faciendum existimabant*, vel, *quoniam*. V. C. habet, *ut nemo tunc*. ut, *nemo non*, vel, *non nemo*, legendum videatur. Ciacconium secutus Oud. *non*, quod ante *tum* excidere facile potuerit, post *nemo* inserto *ut nemo non tum quidem* edidit. Contra Davisius *id* cum prioribus tenens et maiorem post *impediebat*, quam post *existimabat* interpunctionem adhibens in Curis sec. *id minime tum quidem nec. fac. exist.* scripsisse Caesarem iudicat, in qua scriptura *cum*, quod sequitur, non ad inferius *tum* ante *maxime* positum, sed ad superius ante *quidem* referendum est, quasi Germanice dicas das glaubte er keineswegs zu einer Zeit nothwendig thun zu müssen, wo die Schande — es verbot. Atque eo sensu Daehnius etiam cum codicibus *id nemo hunc quidem* scribere potuit, cui Elberlingius nullum sensum inesse putabat, Dübnerus vero item codices sequens *id ne metu quidem* scripsit et *necessario* dans le cas le plus urgent, *cum* dans un temps où interpretatus Caesarem ne metu quidem ut iter in provinciam converteret, adductum fecit. Davisii rationi praeter usum *cum* particulae non solum *necessario* adverbium, sed etiam hoc obstat, quod non intelligitur, quam ob causam consilii commutatio et itineris in provinciam conversio cum omnino commemorata a scriptore, tum non simpliciter, sed per circuitum sit enuntiata. Praeterea codicum auctoritas *ut* servari iubet, quo facto negationem deesse patet. Itaque cum Oud. Ciacconium secutus *non*, sed id ante *nemo* inserui propterea, quod nonnullis eorum, quibuscum Caesar communicare consilia soleret, id, quod ipsi infamiam et indignitatem et magnam difficultatem habere videretur, necessario faciendum visum esse verisimilius est, quam omnibus. Similiter auctor b. Afr. ab Oud. citatus c. 3 §. 4: *Nonnemo culpae eius inprudentiaeque adsignabat*, *quod neque* etc. Deinde *tunc* ex iis codicibus recepi, qui *nemo* integrum praebent. Cf. adn. cr. ad c. 11 §. 4 et Alex. 67, 1; ubi *tunc quidem* vulgo legitur. *Ne tum quidem* certum locum habet 1, 50 §. 2 et 7, 53 §. 4. *Non nemo* et *tunc* etiam Herzogius praetulit.

faciundum] Ita Oud. „auctoritate Bong. pr. Voss. pr. Lovan. Petav. Egm. et multorum aliorum ac Edd. primarum, Vascos.

eius rei, quam infamia et reliquae causae impedire dicuntur, dissentitque ab iis, qui *ut* h. l. concedentis esse posse putant, ut Baumstarkius et Heldius, quorum alter, qui interpretatur Denn *gesetzt dass*, *für den Fall dass* er seinen Marsch zurück nach der römischen Provinz richten *wollte*, so standen ihm etc. im Wege, non *ut*, sed *si* interpretatur, imperfecto coniunctivi autem vim tribuens futuri eos locos comparat, secundum quos non dass er

bat, cum infamia atque indignitas rei et oppositus mons Cevenna viarumque difficultas impediebat, tum maxime,

Steph. et plurium" rescripsit pro *faciendum*, quod in Bong. A. Pl. *e* super *u* posita et sine correctione legitur in Hav. A. Vind. A. Goth. A. Hamb. Ven. ef. In. Gr. Dav. Cl. *facundum* habet Gott., *fecundum* Dr. A., *secundum* Vind. B. Cf. adn. cr. ad 5, 54 §. 2.

existimabat] om. Gott. „ad finem versus" Wh. in m. pro v. l. habet sec. Fabr. *existimabant* Cl. (*extim.* Dr. B.)

cum] *cum quòd* St. Etiam recentiores nonnulli, ut Heldius et Whittius, supra cum Davisio hoc dici putantes, Caesarem ut in provinciam iret, non faciendum existimasse, sed *cum* ad sequens *tum* referendum esse sentientes, *quod* coniunctionem inseruerunt, cui post *cum* certe apud Caesarem locus non magis est, quam alii. Cf. adn. cr. ad 5, 4 §. 3.

impediebat] *impediret* Vind. F. (*inp.* Par. A.)

— richten *wollte* dicere debebat, sed dass er richten *würde*, cuius dictionis vitium admonere eum erroris sui poterat; Heldius vero, qui vertit gesetzt auch, er wollte seinen Marsch nach der Provinz wenden, so hinderte ihn daran theils etc., sive iter convertentem Caesarem sive convertere volentem ponit, idem eum et facere ponit et quo minus faciat, impediri dicit, sed repugnantiam occulit eo, quod pro uno verbo, *converteret*, exhibet duo, er wollte wenden, quarum actionum alteram impediri dicens non contraria dicere videtur. Reiecta igitur hac, qua 3, 9 §. 5 et Civ. 3, 17 §. 4 utendum est, *ut* coniunctionis interpretatione ad h. l. adhibemus eam, quam plures loci requirunt, quibus *ut* cum verbo positum vel subiecto vel obiecto ita declarando inservit, ut id sola cogitatione contineri, sed non solum et per se constans cogitari appareat. Sic 1, 4 §. 1 *damnatum poenam sequi oportebat, ut igni cremaretur.* Ib. 13, 2 *cum id, quod ipsi diebus XX. aegerrime confecerunt, ut flumen transirent, illum uno die fecisse intellegerent.* Civ. 1, 7 §. 2 *novum in re publica introductum exemplum queritur, ut tribunicia intercessio armis notaretur.* Ib. 85, 8 *in se novi generis imperia constitui, ut idem ad portas urbanis praesidia rebus et duas bellicosissimas provincias — obtineat.* Neque vero ipsum ac totum verbi obiectum his significatum statuimus ita, ut si scriptum esset *infamia — impediebat, ut — converteret.* Quam quam ne id quidem idonea auctoritate destitutum vel a Caesaris dicendi consuetudine magis alienum esset, quam *impediebat ne*, aut *quo minus converteret.* Nam ita Cicero dixit Pro Roscio Am. c. 52 (§. 151) *dii prohibeant, iudices, ut hoc, quod maiores consilium publicum vocari voluerunt, praesidium sectorum existimetur.* Caesar vero ad verbum *impedire* nullam omnino coniunctionem adhibere, sed aut absolute id ponere, aut cum praepositione *ad* vel *in*, aut cum accusativo personae vel rei concretae vel, quod longe ei usitatissimum est, rei abstractae construere solet: *quo minus* Afr. 18, 2 et 35, 4 et Hisp. 30, 4 adhibitum legitur. Sed verborum collocationem et ea, quae proxime sequuntur, et inprimis locum 1, 13 respicientes *ut* scribentis animo pronomen demonstrativum vel

quod abiuncto Labieno atque iis legionibus, quas
una miserat, vehementer timebat. Itaque admodum ma- 3
gnis diurnis nocturnisque itineribus confectis contra
omnium opinionem ad Ligerim venit vadoque per equi- 4
tes invento pro rei necessitate opportuno, ut brachia
modo atque humeri ad sustinenda arma liberi ab aqua

abiuncto] S. Cu. Leid. A. Vind. A. Rom. a. m. Vasc. St. (m. Frell.) *abiuncto T.* Ven. 1471 sec. Elb. *adiuncto* „MSS. decem" Pet. Voss. A. Egm. Lov. Lbb. Brant. Carr. cod. Turr. Bong. A. Par. A. Hav. A. Dr. AB. Vrat. A et a m. s. B. Goth. A. Hamb. Vind. BDEF. Med. a. Ven. bcde. *aduicto* Dorv. *adiucto* Vrat. C. Goth. B. *adducto* Pal. *adiungi* (Gu.) Ald. ab. Gr. ab. Vasc. P. Man. (Frell.) Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. *Tito* Duk. Vind. CI. Flor. (Ven. f.) *T.* Bong. C. Ber. *a* Voss. C. *ad*... Gott. Fabr. „et vac. spat." Wh. (Oud. *ad Labienum* ex eo refert) *Agedinium* Leid. C. et a m. pr. Vrat. B. inc. *Agendico* Oud. 1. *Agedico* Oud. 2, quemadmodum a Caesare scriptum esse male coniecerat Ciacconius.

una] om. Oud. 2.

timebat] *timabat* Ox. *detinebat* Vind. A. *cupiebat* edd. eaedem, quae *adiungi.*

§. 3 nocturnisque] Hoc ab Oud. tantum ex cod. Brant. et Duk. et ed. inc. relatum etiam in V. C. Vrs. (Not.) Pet. Voss. A. Gott. Egm. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Hav. A. Dr. A. Vrat. AB. Goth. A. Hamb. Gu. Vind. A. Vasc. St. Gr. b. (Frell.) Cl. scriptum exstat pro *atque nocturnis*, quae lectio est codicum Dr. B. Vrat. C. Goth. B. et editionum reliquarum male servata ab Oud.

Ligerim] *Ligerem* Bong. A. et a m. pr. Par. A. quae forma c. 11 §. 9 tutior est. *Ligerim* c. 5 §. 4 tenent omnes.

venit] „MSS. longe plurimi Edd qdd." Pet. Voss. A. Egm. Gott. Bong. AC. Par. A. Hav. A. Dr. AB. Vrat. AB. Goth. A. Hamb. Gu. Vind. ABCEFl. Ven. f. St. Gr. b. Frell. *pervenit* Vrat. C. Goth. B. (Pal. Vind. D.) et cum reliquis edd. Oud.

solum vel cum *facere* verbo coniungendum obversatum esse putamus, quod deinde post *existimabat* inserere brevitatis studio neglexerit.

abiuncto Labieno] Quod huic uni pariter atque legionibus, quae cum eo erant, et *abiuncto* tamquam sodali vel fratri timere se dicit, amoris significationem habet, qua eum sibi devincire voluisse videtur.

§. 3 admodum] Cf. adn. ad 5, 40 §. 2.

contra omnium opinionem] Ad Ligerim venturum esse Caesarem secundum ea, quae capite superiore narrata sunt, haud dubie exspectaverant, sed opinionem eorum cum celeritas eius adventus, quam proxime praecedentia demonstrant, tum locus, ad quem venit, fefellisse videtur, fortasse longius ille a Novioduno remotus, certe parum praesidiis custodiisque eorum firmatus, siquidem primo Romanorum aspectu perturbati neque transitu eos prohibere neque loca trans flumen utcunque tueri conati sunt.

§. 4 rei] Cf. adn. ad 5, 45 §. 1.

ut brachia modo — possent] In his, quae ad opportunitatem

esse possent, disposito equitatu, qui vim fluminis refringeret, atque hostibus primo aspectu perturbatis incolumem exercitum traduxit frumentumque in agris et pecoris copiam nactus repleto his rebus exercitu iter in Senones facere instituit.

57. Dum haec apud Caesarem geruntur, Labienus eo supplemento, quod nuper ex Italia venerat, relicto Agedinci, ut esset impedimentis praesidio, cum IIII.

§. 5 his] Bong. A. Pl. Par. A. Dr. AB. Vrat. A. Goth. A. Gu. Vind. ABCFI. edd. ante P. Man. Frell. Turr. *hiis* Voss. A. Fabr. Vrat. BC. Hamb. *iis* Goth. B. P. Man. Ald. b. Lips. sqq. tacente Fabr. et Wh.

Senones] *Xenones* Dr. A. Vind. B. *Senonas* S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Oud. Idem 6, 3 §. 4 in Ox. Hav. A. Vind. A., 6, 2 §. 3 in Hav. A. Vind. A., 6, 3 §. 6 et 7, 34 §. 2 in Vind. A., sed Latina terminatione *Senones* 5, 56 §. 1 et 7, 4 §. 6 in omnibus codicibus legitur.

instituit] *cepit* Leid. C. et a m. pr. Vrat. B. Cf. adn. cr. ad c. 32 §. 2.

Cap. 57. §. 1 Agedinci] „MSS. plerique" Pet. Gott. Lov. Lbb. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Vind. A. Ven. f. *Agendici* Dr. B. Vrat. C. Goth. AB. Hamb. (Bong. C. Pal.) et edd. reliquae (*agendnici* Ber.) usque ad Oud. 2, in qua ex Voss. B. receptum est *Agedici*. *Agedini* Duk. Vind. I. et cum *ci* super *i* Voss. A. Fabr. *agedim* Vind. C. *Agedingi* Voss. C. *Agediuni* Vrat. B. a m. pr. *Agondinci* Dr. A. *Egedinci* Hav. A. *Agednici* Gu. *Agetnici* Pet. Conti. *Agedincum* Egm. *ageduncum* Vrat. A. Petrarchae cod. Hamb. 18, 26 *Agreduicum*, 29 *Ageduicum*, ed. pr. 26 *Agidvicum*, 29 *Agediacum* habet. Cf. adn. cr. ad 6, 44 §. 3.

ut esset] *in civitate sed* Egm. Vrat. A. (*ut esse* a m. pr. Dr. A. In Vind. D. et edd. ante Ven. f. utrumque cum duobus sequentibus vocabulis deest.)

inpedimentis] Par. A. (Bong. A.) non *imp*.

IIII] Bong. A. Pl. Voss. A. Egm. Gott. Fabr. In. *IIII*^{or} Vind. Al. *quattuor* Dr. B. Goth. B. Rom. a. Med. a. Ven. cdef. Ber.

vadi declarandam pertinent, *modo* non idem significare atque *tantummodo* Civ. 1, 62 §. 2, ubi pedites *tantummodo humeris ac summo pectore exstare* potuisse dicuntur, nec verti posse nur apertum est. Non inepte dixeris wenigstens, ut vertit Oehlerus; aptius etiam eben, quam Handius Turs. 3, 630, etsi exempla desint, propriam adverbii vim esse statuit; aptissime gerade noch; ac potest horum unumquodque ad principalem vocabuli significationem revocari. Tamen tutius videtur propter scriptoris usum, de quo cf. adn. ad c. 52 §. 2, interpretari wenn auch nur die Arme.

Cap. 57. §. 1 eo supplemento, quod nuper ex Italia venerat] Hoc si idem est, quod ab ipso Caesare secundum c. 7 §. 5 ex Italia adductum in Helvios convenire iussum erat, cuius deinde cogendi causa Caesar c. 9 §. 1 ab exercitu discessisse dicitur, mentionem eius in copiis Labieno traditis c. 34 §. 2 praetermissam

legionibus Lutetiam proficiscitur. Id est oppidum Parisiorum, quod positum est in insula fluminis Sequanae. Cuius adventu ab hostibus cognito magnae ex finitimis 2
civitatibus copiae convenerunt. Summa imperii traditur 3
Camulogeno Aulerco, qui prope confectus aetate tamen propter singularem scientiam rei militaris ad eum est honorem evocatus. Is cum animadvertisset perpetuam 4
esse paludem, quae influeret in Sequanam atque illum omnem locum magnopere inpediret, hic consedit nostrosque transitu prohibere instituit. 58. La-

quatuor Dr. A. in m. Vrat. ABC. Goth. A. Hamb. Vind. EF. Ven. b. Ald. a. Gr. ab. St. P. Man. Frell. Turr. *IV* (Par. A.) Ald. b. Lips. Gr. et sqq.

quod positum est] *quod est positum* Hamb. *positum* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. ut c. 58 §. 3: *id est oppidum Senonum in insula Sequanae positum.* Participio alterum praedicatum tamquam pars prioris ad perficiendam descriptionem adiicitur: *quod positum est* magis utrumque per se constans cogitari patitur. Lutetiam Parisiorum esse iam 6, 3 §. 4 dictum est: in insula Sequanae positum esse nunc docetur, ideoque distingui hoc ab illo potuit.

§. 2 finitimis] *finitumis* Oud. 2. tacente Pl.

§. 4 animadvertisset] *animum advertisset* And. Ox. Hav. A. Oud. Cf. adn. cr. ad c. 25 §. 1.

magnopere inpediret] *magno opere imp.* Hamb. *magno imp. opere* cod. Turr. Hav. A. margo Goth. B. margo Gr. a. Cf. adn. cr. ad 1, 13 §. 4. — *inp.* Par. A. (Bong. A.) non *imp.* (*m. mped.* Ven. c.)

a scriptore statuere debemus: sin aliud est, dubium reliquit, quo id duce et quo itinere Agedincum pervenerit. Superest ut supplementum c. 7 et 9 commemoratum, a Caesare inter quattuor legiones, quas Labieno in Senones Parisiosque ducendas dedit, distributum, a Labieno postea rursus ab eis seiunctum et has, quibuscum Lutetiam proficiscebatur, legiones quattuor minus plenas, quam quas a Caesare ducendas acceperat, fuisse putemus.

§. 3 Camulogeno] Hoc nomen, cuius penultimam Baumstarkius sine ratione longam facit, Beckerus, conrector Hadamarensis, in Annalibus *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft* inscriptis (1851, fasc. 2, n. 15, p. 120) a Camulo, Celtarum *deo magno*, ipsorum lingua *Comhal* vocato, ductum esse docet, qui Marti comparandus cum alibi, tum maxime apud Remos et Veromanduos et Arvernos in honore fuisse videatur. Cf. Zeuss *die Deutschen und die Nachbarstämme* p. 33.

§. 4 perpetuam esse paludem] non intermissam locis solidis, quibus transiri facilius posset. Cf. c. 26 §. 2: *palus, quae perpetua intercedebat, Romanos ad insequendum tardabat.*

quae influeret in Sequanam] ut lacus Lemannus in flumen Rhodanum influere dicitur 1, 8 §. 1. Tamen his potissimum ver-

bienus primo vineas agere, cratibus atque aggere palu-
2 dem explere atque iter munire conabatur: postquam id difficilius confieri animadvertit, silentio e castris tertia vigilia egressus eodem, quo venerat, itinere Metiosedum

Cap. 58. §. 1 cratibus] *cratibusque* Dr. A. Cf. adn. ad c. 40 §. 6.

§. 2 confieri] *cumfieri* Par. A. *cum fieri* Gott. Dr. A. Gu. Vind. BC. *fieri* Carr. cod. Turr. Brant. „8 mei" Pet. Egm. Lov. Bong. C. Pal. Dr. B. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. EFI. edd. ante Ald. margo Frell. *Confieri*, pro quo Lindenbrogius in schedis Hamburgi asservatis *confici* scribebat, agnoscit Bentleius ad Terent. And. 2, 1 v. 5 satisque tuentur exempla a Forcellino collecta, quibus addatur Taciti Ann. 15, 59 *multa experiendo confieri, quae segnibus ardua videantur.*
tertia] *de t.* Goth. A. Cf. adn. ad 5, 9 §. 1.
Metiosedum] Cum non solum h. l. et §. 6 et c. 60 §. 1, quibus locis Dav. Cl. Oud. cum Aldo et sqq. usque ad Scal. *Melodunum* et *Meloduno* scripserunt, sed etiam c. 61 §. 5, ubi cum Aldo et sqq. omnibus *Metiosedum* exhibent, unum idemque oppidum a scriptore significatum esse probabile sit, qua de re cf. adn. ad c. 61, omnibus his locis unum idemque nomen ab eo positum esse consentaneum est, idque secundum codices non *Melodunum*, sed *Metiosedum* videtur fuisse, quemadmodum Scaliger et Graevius ubique scripserunt. Ita legitur h. l. in Ox. Par. B. Vind. A. (in hoc *Meci*) et §. 6 in Ox. Leid. A. S. Cu. Pet. Hav. A. Vind. A. et 60, 1 in Bong. A. (*metio sedo* Pl.) And. Ox. Leid. A. S. Cu. Par. B Hav. A. (*mediosedo* Wh.) Vind. A. marg. Pet. et 61, 5 in Bong. A. And. Ox. Leid. A. S. Cu. Pet. Hav. A. Vind. A. Dr. A. (in hoc *Meti* inter versus.) Atque hoc extremo loco ceterorum lectiones eodem spectant: „alii *Ettosedum*, *Eliosedum* et *Glosedum*. Al. *Iosedum*." *Metlosedum* Par. A. *Medosedum* Ort. *Ettosedum* cum *i* super *o* Voss. A. *et losedum* Egm. Vrat. A. *et iosedum* Lov. Pal. Vrat. C. Goth. B. Vind. E. *et Iosedum* Vind. D. Rom. a. Med. a. Ven. b. Ber. *et liosedum* Hamb. *et losdem* Ven. cde. *Iosedum* „Cu. sed delevit ipsemet" Fabr. Brant. Ven. f. margo Gr. a. et Vasc. (et Frell.) *Elescedum* Dr. B. *Elesedum* Goth. A. Vind. F. *Edosedum* Gott. Vrat. B. Gu. *Glosedum* Bong. C. Vind. CI. *osedum* Vind B. Sed 60, 1 Oud. de reliquis praeter septem illos tacet, *Medodone* habent Voss. A. (Fabr.) Par. A. Dr. B. *Mellodone* Gott. Lov. sec. Heins. Dr. A. Vrat. B. Gu. Vind. B. *Melo-*

bis inductus Reichardus in libello *Geographische Nachweisungen* etc. inscripto p. 10 sq. hanc paludem Matronam flumen fuisse statuit, quaedam pro certis ponens quae vel falsa vel incerta sunt, ut Labienum a dextra Sequanae parte iter fecisse, qua de re cf. adn. ad c. 59, §. 5, inter Matronam autem et Sequanam confluentes atque Lutetiam paludes nullas fuisse, alia incredibilia pro verisimilibus habens, ut Labieno Matronam flumen propter lenitatem, qua flueret, vel re vera esse paludem vel interim eo nomine appellandum esse visum, Caesarem vero haud dubie flumen agniturum fuisse.

pervenit. Id est oppidum Senonum in insula Sequanae 3

done Lov. sec. Torr. Hamb. Vind. Fl. *Melledone*, a m. sec. *o* super *ed*, Goth. A. *Meodone* Bong. C. Vind. C. *Melidune* Egm. Vrat. A. *Meledone* Pal. *Meleduno* Goth. B. Vind. E. edd. ante Ald. *Meluduno* Vrat. C. *Molleduno* a m. sec. margo Vrat. B. *Melloduno* Pet. *Meloduno* Ald. et sqq. exceptis Iu. et Gr. Et 58, 6 „pro *Meloduno* habent aliqui *Melodone* et *Medodone*" *Melodone* Lov. sec. Torr. (Fabr.) Bong. C. Vind. Cl. *Meleodone* Lov. sec. Heins. *Maladone* Hamb. *Medodone* Voss. A. Vrat. C. Goth. B. *m dodone*, a m. sec. *e* super lacuna, Par. A. *Medoddone* Pal. *dodone* Gott. *Camulogeno* Dr. B. Goth. A. Vind. F. *Camulogiuno* a m. sec. margo Dr. A. *Melliduno* Egm. Vrat. A. *meleduno* Rom. a. Med. a. Ven. bf. Ber. *Meduno* Ven. cde. *Melloduno* Bong. A. Dr. A. Vrat. B. Vind. B. *Meloduno* edd. eaedem, quae 60, 1. Hac autem §. 2 Oud. praeter Ox. unum Leid. A. nominatim citat, qui *Meodunum sedum* habeat, de ceteris rursus in universum „MSS. *Mellodunum*, *Meledunum*, *Miladunum* etc." refert. Et *Mellodunum* habent Ort. (Fabr.) Bong. A. Par. A. Hav. A. Vrat. B. et a m. sec. Voss. A. et Dr. A. et ed. inc. *Melledunum* Pet. Gott. Goth. A. Gu. Vind. B. et a m. pr. Voss. A. et Dr. A. *Mellidunum* Egm. Vrat. A. *Meledunum* Lov. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Vind. EF. edd. ante Ald. *Melodunum* Ald. etc. *Meledunam* Hamb. *Meledunium* Pal. *Vellodunum* Bong. C. Vind. C. *Veledunum* Vind. I. Denique Petrarcha, qui semel (18, 24) nomen oppidi memorat, secundum cod. Hamb. *Moledunum*, secundum ed. pr. *Melodunum*, Metaphrastes autem h. l. *Νοβιόδουνον*, reliquis locis *Μελοδούνου*, *Μελοδούνῳ*, *Μετιόσηδον* posuit. Quae cum ita sint, si tantum secundum codices agendum putamus, h. l. et §. 6 *Mellodunum* et *Melloduno*, c. 60 et 61 *Metiosedo* et *Metiosedum* scribere debemus: si simul probabilitatis rationem habemus, eos libros sequemur, qui omnibus locis eandem scripturam exhibent et in quam secundo totum genus, tertio etiam alterius generis principem, quarto pene omnes simili ad verum progressu atque 1, 5 §. 3 et 6, 4 §. 1 notavimus, consentire videmus, et quam a librariis in alteram mutatam esse multo magis, quam ipsam ex altera originem ducere verisimile est. Nam *Metiosedum* nomen nusquam alibi occurrit, *Meledunum*, *Milidunum*, *Meglidunum* et his similia ab Hadr. Valesio Notit. Galliar. p. 334 congesta recentioris aetatis nomina sunt eius oppidi, quod hodie *Melun* vocatur, quod positum in insula Sequanae mirum non est si librariis et a Caesare significatum et aliquo eiusmodi nomine appellatum esse videbatur. Longissime vero a codicibus pariter atque a probabilitate aberrabimus, si omnibus locis *Melodunum* scribemus, quod Vkerto Gall. p. 477 de codicibus omnino a Davisio, Clarkio, Oudendorpio non satis edocto et Nipperdeio falsa de interpolatis opinione imbuto placuit.

Cap. 58. §. 1 vineas agere] Cf. adn. ad 2, 12 §. 3 et 5. Perperam Hausius genus aliquod fossarum interpretatur, quibus aquae ex palude deducantur.

conabatur: postquam] Cf. 5, 6 §. 4.

4 positum, ut paulo ante de Lutetia diximus. Deprehensis navibus circiter quinquaginta celeriterque coniunctis atque eo militibus iniectis et rei novitate perterritis oppidanis, quorum magna pars erat ad bellum evocata, 5 sine contentione oppido potitur. Refecto ponte, quem superioribus diebus hostes resciderant, exercitum traducit et secundo flumine ad Lutetiam iter facere coepit.

§. 3 de Lutetia] *Lutetiam* And. Ox. Ald. et sqq. exceptis Vasc. St. Gr. b. (Frell.) in quo praeter codicum auctoritatem nihil desiderandum videtur.

§. 4 Deprehensis] *deprensis* Voss. AC. Egm. Gott. Par. A. Vrat. AB. Gu. inc. et sec. Oud. Bong. A. de quo Pl. tacet. Cf. 5, 45 §. 1. 58 §. 5. 7, 52 §. 2. *depressis* Ox. (*depraeh?* Med. a. Ven. bcde.)

iniectis] *ineiectis* Leid. C. *invectis* V. C. Vrs. „ut fortasse *traiectis* legendum sit“ Vrs. Not. *impositis* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. In Hamb. a m. sec. *al. re* super *in* scriptum est. *Impositis* usitatius, sed idem ieiunius est. *Iniectis* probabat Lindenbrogius.

erat ad bellum] *ad b. er.* Ox. Leid. A. Pet. Hav. A. Vind. A. Oud. tacente Pl. Id cur Oud. praetulerit, nescio: mihi *ad bellum evocata* rectissime coniungi videntur.

§. 5 secundo flumine] *secundum flumen* N. testante ad c. 60 §. 1 Davisio.

§. 4 coniunctis] Cf. adn. ad 4, 17 §. 9. Scilicet diversis, etsi forte non multum distantibus inter se locis deprehensae erant.

rei novitate] Vel quod paulo ante secundo flumine Romanos ad septentrionem versus proficisci et se suumque oppidum praeterire vidissent, vel, si plures intercesserant dies, quod ad Lutetiam bellum cum eis geri existimarent. Nam noctu ad eos venisse Labienus non videtur, omnino autem ad se veniri aut navibus se peti novum et praeter exspectationem accidere non poterat iis, qui ad bellum essent evocati pontemque rescidissent. Cf. 6, 39 §. 3: *Nemo est tam fortis, quin rei novitate perturbetur.*

§. 5 Refecto ponte] Metiosedum item, ut Lutetiam, duo vel plures pontes habuisse verisimile est, sed unus tantummodo ad eam ripam qua ierat redieratque Labienus, pertinens ab oppidanis rescissus a Labieno per milites in naves iniectos oppido potito refectus videtur.

secundo flumine] ita, ut flumen eandem secum regionem petens suique itineris quasi comitem haberet. Quod ipsum terrestre fuisse consentaneum est. Aliter Petrarcha 18, 25: *Inde super amnem refecto ponte copias transfert atque illis terrestre iter agentibus ipse secundo fluminis alveo Lucetiam repetit.* Sic sane *naves* c. 60 §. 1 *secundo flumine progredi* dicuntur; sed hoc de Labieno dictum ita accipiendum, ut illud c. 61 §. 3: *magnum ire agmen adverso flumine.* Neque omnino verum est, quod Hotomanus putat, planius fuisse *secundum flumen.* Ita enim iter facere dicitur is, qui ipse flumen sive secundum sive adversum sequitur et ab eo non discedit. Cf. c. 34 §. 2: *sex* (legiones) *ipse*

Hostes re cognita ab iis, qui Metiosedo profugerant, Lutetiam incendi pontesque eius oppidi rescindi iubent; ipsi profecti a palude ad ripas Sequanae e regione 6

§. 6 iis] *hiis* Gott. Vrat. ABC. Hamb. *his* Voss. A. Fabr. Par. A. Hav. A. Dr. AB. Gu. Vind. ABCFI. Ven. cdef.

qui] Bong. A. Voss. A. Leid. A. „aliique" Pet. Confl. Hav. A. Dr. A. Vind. AB. St. Eius loco in Gott. vacuum est spatium, *qui de* Vrat. B. *quia* reliqui et edd. praeter St. omnes. Ferri id quoque potest, sed secundum codices pro glossemate habendum est.

Metiosedo] Cf. adn. ad §. 2.

profugerant] Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. *profugerunt* Pet. Confl. *fugerant* „MSS. plerique" Voss. A. Gott. Egm. Lbb. Bong. AC. Pal. Carr. cod. Turr. Par. A a m. sec. (*fugerent* a m. pr.) Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BCEI. edd. ante Ald. Cf. adn. cr. ad c. 40 §. 3.

incendi] *incendunt* Pet. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Oud. 2. cui sequens *ipsi* obstat.

profecti a] Cu. S. Pet. Leid. A. Par. B. Vind. A. Vasc. St. Gr. b. (Frell.) *p. ab* Hav. A. Gr. a. Turr. *profecti* And. Ox. Ald. ab. P. Man. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. *perspecta* „duo alii" cod. D. Voss. Carr. Brant. cod. Turr. Gott. Fabr. Lbb. *prospecta* „reliqui" Voss. A. Egm. Lov. Bong. AC. Pal. Par. A. Gott. Wh. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BCDEFI. edd. ante Ald.

ad ripas] „mei MSS. Bong. Vossiani, Lovan. et 5 alii" cod. Ciacc. Brant. Bong. C. Pal. Par. A. Gott. Wh. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BCDE. edd. ante Ald. Turr. *in ripas* Hav. A. Vind. AF. *in ripa* Leid. A. *in ripis* Ald. et sqq. excepta Turr. Male Ciacconius legendum putabat *protecti palude ac ripis.* Ripis enim protegi Galli omnino non poterant. Non magis iis palus illa, cuius transitu prohibuerant Romanos, cum hi in alteram Sequanae ripam transissent, munimentum praebere poterat, neque de alia sermo fuit. Tamen *protecti palude* etiam Vossio et Oudendorpio non improbabile visum est, eandemque in sententiam, sed aliquanto durius, Thomas Bentleius *obiecta palude* scribendum censuit, Nipperdeius vero *proiecta palude* scripsit, quasi paludem Galli sicut aggerem aut crates secum duxerint. Considebant enim, inquit, post paludem, ut et Sequana et palude defenderentur. Quod quomodo fieri potuerit, ut iidem *post* paludem et ad Sequanae ripas *contra* Labieni castra considerent, non apparet. Sed omnis eius disputatio talis est, ut dubium sit, utrum serio, an aliter loquatur. Non recte *profecti a palude* edi ait. „Nam ex iis, quae c. 57 et paulo ante narrantur, apparet paludem, quae hic commemoratur, aut in utraque ripa Sequanae fuisse aut in ea tantum, quae Lutetiae erat contraria." In utraque ripa palus neque propterea, quod perpetua dicitur, neque aliam ob rem, quae

in Arvernos ad oppidum Gergoviam secundum flumen Elaver duxit. Si igitur h. l. scriptum esset *secundum flumen*, ei quidem errori, in quem incidit Petrarcha, occursum, sed minus cautum esset, ne Metiosedum Labienus non secundum flumen iter fecisse, sed alia via pervenisse videretur.

Lutetiae contra Labieni castra considunt. 59. Iam Caesar a Gergovia discessisse audiebatur; iam de Haeduorum defectione et secundo Galliae motu rumores ad-

supra commemorata sit, fuisse videri potest, sed fuit haud dubie in ea, qua primum iverat Labienus. Lutetiae autem oppido in *insula* Sequanae posito utraque fluminis ripa pariter erat contraria. „Vtrum igitur verum est, id constat, hostes, cum a Lutetia in adversam ripam transirent, a palude non esse profectos. Sive enim palus in adversa ripa erat, ad paludem potius proficiscebantur, sive in utraque, a palude non discedebant.“ Hostes in adversam ripam transisse nusquam dicuntur, sed contra Romanos, qui transierant, ad ripas Sequanae e regione Lutetiae consedisse. Quem locum pariter atque eum, in quo postea proelium commissum est, in eadem fluminis parte atque paludem fuisse liquet. Iterum enim Sequanam transgressi Romani et eandem in partem, quam propter paludem cum altera commutaverant, reversi obvios hostes habuerunt. V. c. 62 §. 1. Hos igitur Nipperdeius et ipsos bis Sequanam transisse et scriptorem utrumque transitum silentio praeterisse credidit. Et tamen ex hoc, quod temere posuit, concludi id, quod voluit, nisi sublato inter paludem, quae in ripa est, et ripam, in qua est palus, discrimine non potest. Tam futilibus argumentis impugnatam scripturam eo magis mirum est Seyfferto, Doberenzio, Kranero deserendam et secundum Nipperdeium mutandam esse visam, quo aptiorem illa et planiorem sensum praebet. Quam qui exhibent libri, si interpolati sunt, certe non sunt absurde interpolati. Ac Doberenzio quidem, qui de alia palude cogitasse videtur (vertit enim *da ein Sumpf zu ihrem Schutze vorlag*, cum Seyffertus posuerit *so dass sie den Sumpf vor sich haben, der sie schützt*, Kranerus *so dass sie den Sumpf als einen Schutz vor sich hatten*) ipsam codicis optimi scripturam tenere licebat hac adhibita interpretatione: *da sie einen Sumpf vor sich sahen*, vel hac: *da sie für einen Sumpf gesorgt hatten.* Et re vera Lindenbrogius *prospecta palude ad ripas* legit. Ceterum quod Oud. *in ripis* contra codices tenens idem esse dicit, quod *ad ripas* „uti saepissime *in undis* pro *ad undas*“ hoc qua mente dixerit, ex eius adn. ad Lucani 8, 862 colligi potest: parum accurate dictum esse Handius docuit Turs. 3, 251.
Labieni castra] *L. contra* Bong. A. Pl. *Labienum* Ox.

Cap. 59. §. 1 a] om. Leid. A. Pet. Hav. A. Vind. A.

Gergovia] *Gergobia* „MSS. multi“ Voss. A. Egm. Gott. Bong. A. Par. A. Vind. B. et ante corr. ut videtur, Dr. A. Gr. b. *Gargobia* Vrat. A. *Gergonia* Bong. C. Vind. C. et a m. pr. Vrat. B et Goth. A. Ber. Ven. f. *gorgouia* Rom. a. *Gorgonia* Vind. I. et a m. sec. Vrat. B. Med. a. Ven. bcde. Cf. adn. cr. ad c. 4 §. 2.

§. 6 contra Labieni castra] Labienum, qui modo iter ad Lutetiam facere coepisse dictus est, et pervenisse eo, quo tendebat, et castra e regione Lutetiae posuisse his verbis scriptor ita docet, ut manum festinantem et a legato ad imperatorem relata corripientem non possis non agnoscere.

Cap. 59. §. 1 et secundo Galliae motu] Recte Hotomannus Nunc

ferebantur, Gallique in conloquiis interclusum itinere et Ligere Caesarem inopia frumenti coactum in provinciam contendisse confirmabant. Bellovaci autem defe- 2
ctione Haeduorum cognita, qui ante erant per se infi-

adferebantur] . . . Fabr. Par. A. (Bong. A.) Vrat. A. non *aff.* (*afferreb.* Hamb.)

conloquiis] Voss. A. Egm. Gott. Par. A. (Bong. A.) Vrat. A. non *coll. colloqui est* Vind. A.

Ligere] Bong. A. Pl. Hav. A. Vind. A. Vrat. B'. cod. Petr. 18, 26. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Lips. In. Gr. Dav. Cl. *Ligeris* Hamb. *legeri* Gott. Wh. *Ligi* Vind. F. *Ligeri* „Voss. A. Egm. 6 alii" (Par. A.) Confl. Gu. Vind. E. cum reliquis a me collatis, ed. pr. Petr. edd. rell. Cf. adn. cr. ad 3, 9 §. 1.

§. 2 autem] om. Ox. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A.

qui] *quia* „Voss. A a m. pr. Egm. Lov. quatuor alii" Gott. Egm. Fabr. (tacens de Voss. A.) Pal. Par. A. Dr. B. Vrat. AC. et a m. pr. B. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. E. „*qui quia* leg. *qui*

secundum, inquit, motum Galliae dicere videtur, non numero et ordine: sed eventu et successu. Sed quod argumenti loco addit „Nam multo plures Galliae motus, et rebelliones fuerant" nihil ad rem facit. Etiam si re vera numero secundus fuisset (et poterat alicui initio anni motum a Vercingetorige bellum primus, defectio Haeduorum secundus huius anni motus Galliae videri), tamen non eo nomine appellari, sed antecedentis ratione habita *novus* vel *auctus*, ut c. 63 §. 1 defectione Haeduorum cognita bellum *augeri* dicitur, dici debuisset. *Secundum* autem eo sensu, quem vidit Hotomannus, quo proelia saepius, rerum proventus supra c. 29 §. 3 *secundi* vocantur, Galliae motum dicens scriptor non suum de eo iudicium pronuntiat, sed qualem rumores ad Labienum allati tulerint, ostendit.

in conloquiis] quae Romani certius de rumoribus cognituri cum pacatis instituerent. Aliter Franc. Wagnerus: Auch versicherten die Gallier die, welchen sie von den Unsrigen begegneten, daß Cäsar etc. Nec melius Lippertus: dies war das allgemeine Gespräch, man versicherte allgemein.

interclusum itinere et Ligere Caesarem] Cum in provinciam contendisse Caesar diceretur, non omni itinere, ut Varro Civ. 2, 20 §. 7, *interclusus* dici poterat, sed eo, quo ad Labienum pervenire posset, in quo Liger erat transeundus. Itaque Kranerus *et Ligere* ad definiendum iter additum putare et hunc locum comparare cum 2, 22 §. 1 et similibus potuit. Sed tamen in concisa huius loci brevitate amplius quid significatum et, quoniam *itinere interclusus* incertum est, utrum ingrediendi, an conficiendi itineris facultate privatus sit, *Ligere interclusus* autem haud dubie is est, qui adire ad Ligerem eumque transire nequit, additum hoc eo consilio videtur, ut Caesar a Gergovia discedens iter ad Labienum ingressus ad Ligerem pervenire non potuisse demonstraretur. Simul Ligeris commemoratio admonet eorum, quae c. 55 §. 9 et 10 de excludendis ab re frumentaria Romanis dicta sunt, ut etiam *inopiae frumenti*, qua Caesar coactus in provinciam contenderit, ratio hoc addito reddi videatur.

deles, manus cogere atque aperte bellum parare coe-
3 perunt. Tum Labienus tanta rerum commutatione longe aliud sibi capiendum consilium atque antea senserat,
4 intellegebat neque iam ut aliquid adquireret proelioque hostes lacesseret, sed ut incolumem exercitum Agedin-
5 cum reduceret, cogitabat. Namque altera ex parte Bel-

iam H“ Fabr. „unde recte Ill. Heinsius coniecit *qui iam ante*, quomodo saepe alibi Caesar scribit cum ceteris auctoribus“. Oud. Hoc tamen loco *quia*, si errore factum est, ex sequenti *ante*, aut a critico pronomen moleste ferente, quod simili de causa 8, 4 §. 1 in *quia* mutatum est, originem ducere verisimilius videtur; et recte Oud. Heinsii coniecturam quamvis hominis causa, ut opinor, laudatam secutus non est.

§. 3 Tum] *cum* „MSS. 10“ Voss. A. Egm. Gott. Lov. Bong. AC. Par. A. Pal. Dr. B. Vrat. AC. Goth. AB. Hamb. Vind. CEFI. Et Vind. F. etiam in margine *al. cum* habet. Eodem errore §. 5 „MSS. 8“ Voss. A. Egm. Gott. Lov. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. A. Hamb. Gu. et a m. sec. Goth. A. pro *tum* exhibent *cum*, quod etiam Lindenbrogius utroque loco legit.

§. 4 adquireret] Egm. Fabr. (Bong. A.) Par. A. non *acq*. *aquir*. Vind. B.

ut] om. Dr. B.

Agedincum] „MSS.“ Bong. A. Pet. Fabr. Ven. f. *Agednicum* [illegible]t. Confl. *agendnicum* Ber. *agedu cum* Vind. A. *Agendicum* Ald. et sqq. et cum *e* super *a* Goth. A. *Agedicum* Oud. 2. *Egen-*

§. 2 qui ante erant per se infideles] De verbi modo et tempore cf. adn. ad c. 1 §. 3 et ad c. 44 §. 1. Pronomen autem relativum non ad Haeduos, qui proxime nominati sunt, sed ad Bellovacos pertinens quam habeat rationem, cum ex iis, quae ad 5, 1 §. 1 et ad 7, 44 §. 2 notavimus, tum his ex locis intelligi potest: Civ. 3, 94 §. 1: *Eodem tempore tertiam aciem Caesar, quae quieta fuerat et se ad id tempus loco tenuerat, procurrere iussit.* Ib. 2, 25 §. 6: *Interim adventu longarum navium Curio pronuntiare onerariis navibus iubet, quae stabant ad Vticam numero circiter CC., se in hostium habiturum loco qui* etc. Ib. 3, 3 §. 1: *Pompeius vacuum spatium ad comparandas copias nactus, quod vacuum a bello atque ab hoste otiosum fuerat, magnam — classem coëgerat.* Afr. 63, 1: *Caesar interim celeriter per nuntios in castris, cum opera circumiret, certior factus, quae aberant a portu milia passuum VI., equo admisso — pervenit Leptim.* Denique, qui proxime ad hunc accedit, Gall. 8, 4 §. 1: *Caesar militibus pro tanto labore ac patientia, qui brumalibus diebus — studiosissime permanserant in labore, ducenos sestertios — pollicetur.* Atque ipso hoc loco verti potest sie, die vorher auf eigne Hand ungetreu waren. Cf. Drakenb. ad Liv. 4, 58 §. 4.

§. 4 ut aliquid adquireret — cogitabat] *Vt* h. l. non solum adverbium, sed coniunctionis vi praeditum esse ex 5, 57 §. 1. colligi potest, ubi de eodem Labieno sermo est: *de suo ac legionis periculo nihil timebat; ne quam occasionem rei bene gerendae dimitteret, cogitabat.*

lovaci, quae civitas in Gallia maximam habet opinionem virtutis, instabant, alteram Camulogenus parato atque instructo exercitu tenebat; tum legiones a praesidio at-

dicum Dorv. et Gott. sec. Oud. Voss. A. et Gött. sec. Fabr. Med. a. Ven. bcde. *egendnicum* Vind. D. Rom. a. *egendincum* Dr. A. *egedincum* Par. A. Hav. A. Gott. Wh. Vrat. C. Goth. B. Hamb. Gu. *egednicum* Pal. *egedicum* Vind. F. *egediucum* Vind. I. et a m. pr. Vrat. B. *egiduncum* Dr. B. *Egedrugum* Duk. Vind. C. *et integrum* Egm. Vrat. A. Cf. adn. cr. ad 6, 44 §. 3.

reduceret] *reducere* Pet. Confl. Hav. A. Goth. A. *reduceret* cum reliquis Egm. Fabr. ex quo codice Oud. *lacesseret* refert deceptus adscripto in Fabr. *lacesceret*, quae non huius, sed proxime praecedentis verbi *lacesseret* varietas est communis codici illi cum Dr. A.

§. 5 instabant] *instabat* „MSS. 8" Voss. A. Egm. Gott. Par. A. Pet. Boug. C. Pal. Confl. Hav. A. Dr. B. Vrat. AC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. ACE. Rom. a. Med. a. Ven. bf. et ante corr. Ald. a. Singularem Caesari vitiosum non esse visum ostendit Civ. 2, 19 §. 5: *Iisdem diebus Carmonenses, quae est longe firmissima totius provinciae civitas, deductis tribus in arcem oppidi cohortibus a Varrone praesidio per se cohortes eiecit portasque praeclusit.* Sed cum per codices liceat, hic rectius posuisse indicandus est.

tum] *et* Leid. B. De aliis cf. ad §. 3 adscripta.

§. 5 alteram Camulogenus etc.] Medium igitur inter hunc et Bellovacos tum locum tenebat Labienus ita, ut ad septentrionem spectans a dextra Bellovacos, a sinistra Camulogenum sibi imminentes haberet. Ex quo secundum ea, quae in adn. crit. ad c. 58 §. 4 disputata sunt, efficitur ipsum in dextra Sequanae parte castra habuisse, Camulogenum in sinistra contra eum consedisse, primum Lutetiam petentes Romanos in sinistra fluminis ripa iter fecisse falsaque esse quae de palude c. 57 §. 4 statuit Reichardus.

parato atque instructo exercitu] Frustra Lippertus h. l. docet, quid sit *exercitum parare* et *exercitum instruere.* Nam haec participia instar adiectivorum et ablativi non absoluti sunt, sed instrumentum significant, ut apud Livium 8, 30 §. 4: *exercitu instructo paratoque profectus ad Imbrinium (ita vocant locum) acie cum Samnitibus conflixit.* Ad quid paratus et quo instructus exercitus fuerit, res ipsa indicat, nec minus perspicua haec, sed breviora tantum sunt, quam illud 5, 5 §. 2: *reliquas* (naves) *paratas ad navigandum atque omnibus rebus instructas invenit.* Cf. 3, 14 §. 2: *circiter CCXX. naves eorum paratissimae atque omni genere armorum ornatissimae.*

a praesidio] Hoc alii supplementum, quod nuper ex Italia venerat, Agedinci impedimentis praesidio relictum a Labieno (c. 57 §. 1), alii Agedincum ipsum interpretantur. Ac de militibus ut cogitemus, legionum, quae in expeditione erant, commemoratio suadere additumque *atque impedimentis* demonstrare, quo pertineat praesidium, videtur. Sed Agedincum quoque paulo ante commemoratum est, et a flumine obiecta difficultas aptius significatur, si ab hoc ipso, quam si a

que impedimentis interclusas maximum flumen distine-
6 bat. Tantis subito difficultatibus obiectis ab animi virtute auxilium petendum videbat. 60. Itaque sub vesperum consilio convocato cohortatus, ut ea, quae imperasset, diligenter industrieque administrarent, naves, quas Metiosedo deduxerat, singulas equitibus Romanis attribuit et prima confecta vigilia IIII. milia passuum secundo flumine silentio progredi ibique se exspectari

Cap. 60. §. 1 Itaque] And. Ox. Cu. S. Pet. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. om. „reliqui" Voss. A. Egm. Gott. Lbb. Pet. Bong. C. Pal. Confl. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BCDEF. edd. ante Ald. Paulo minus aegre id desideraretur, si sequentium verborum alius ordo et *convocato* participium ante *sub vesperum* positum esset: — *videbat. Sub vesperum* etc. edi a Caesare potuisse non videtur.

consilio] „Bong. A. Voss. A. Egm. Lov. et 5 alii" Lov. et Gott. sec. Fabr., quod de Voss. A. et Egm. tacet, Pet. et Pal. sec. Confl. Hav. A. (Par. A. et Gott. Wh.) Vind. F. et plerique a me collati. *concilio* Goth. A. Vind. A. inc. sec. Elb. Ald. et sqq. usque ad Oud. excepta Gr. Idem legisse videtur Met. ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν νύκτα ἐποιήσατο interpretatus. Cf. adn. cr. ad 1, 40 §. 1 et ad 2, 10 §. 4.

militibus quibusdam interclusae distineri legiones dicuntur.

maximum flumen] Spencerus, Americanus a 1850 Commentariorum de bello Gall. editor, flumen illo tempore ex nivibus crevisse dicit, idque Sequanae haud dubie item, ut Ligeri (c. 55 §. 10) accidere potuit. Sed tamen per se quoque *maximum flumen* vocari Sequana eadem ratione potuit, qua Rhenus 1, 2 §. 2 agrum Helvetium a Germanis dividens *latissimus atque altissimus* vocatur.

Cap. 60. §. 1 Itaque] Hoc non tam ad verbum finitum *attribuit*, quam ad *cohortatus* participium spectat et unde profecta sit cohortatio, demonstrat. Cf. 3, 20 §. 2: *P. Crassus — non mediocrem sibi diligentiam adhibendam intellegebat. Itaque re frumentaria provisa auxiliis equitatuque comparato, multis praeterea viris fortibus — evocatis in Sontiatum fines exercitum introduxit.*

sub vesperum] Cf. adn. crit. ad 2, 33 §. 1. Non temere Labienus sub vesperum demum et paulo ante, quam facienda essent quae fieri vellet, consilium convocasse in eoque naves equitibus attribuisse et reliqua constituisse atque imperasse dicitur. Cavebat enim quantum poterat, ne quid consilii sui hostibus enuntiaretur.

singulas equitibus Romanis attribuit] *Singulas* non cum Sincero ſammt und ſonders, aut cum Fr. Wagnero interpretandum esse alle manifestum, illud vero dubium est, num distributivum ad *naves* appositum cum *equitibus* sit communicandum, ut Heldius et Oehlerus volunt, quorum alter vertit er theilt jedes Schiff Einem eques Romanus zu, alter ante *equitibus* audiri iubet *singulis*. Quibus enim locis semel positum illud bis cogitari debet, ii fere nullam dubitationem admittunt, quin ita intelligendi sint; ut infra c. 89 §. 5: *ex reliquis captivis toto exerci-*

**iubet. Quinque cohortes, quas minime firmas ad dimi- 2
candum esse existimabat, castris praesidio relinquit;
quinque eiusdem legionis reliquas de media nocte cum 3
omnibus impedimentis adverso flumine magno tumultu
proficisci imperat. Conquirit etiam lintres: has magno 4
sonitu remorum incitatas in eandem partem mittit. Ipse
post paulo silentio egressus cum tribus legionibus eum
locum petit, quo naves appelli iusserat. 61. Eo cum**

quas] *qui* Vind. C. Vulgo additam *a* praepositionem (in Gr. sine auctoritate *è* scriptum est) secundum Bong. A. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. St. („Edd. qdd." Oud.) eadem ratione, qua c. 58 §. 6, delendam putavi.
Metiosedo] Cf. adn. cr. ad c. 58 §. 2.
singulas] *singulas singulis* Hamb.
exspectari] *exspectare* Vind. A. Turr. Cl (*exportari* Voss. B. *exp.* Bong. A. Pl. Par. A. et corr. Vrat. B.)
§. 3 imperat] *iubet* Dr. B. Goth. A. Vind. F.
§. 4 post paulo] *paulo post* Vind. A. Leid. A. Goth. A. et corr. (*pŏst páulo*) Hav. A. *post paulum* Lov. „et 3 alii cum Edd. pp. male." Pal. Dr. A. Vrat. BC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. D. edd. ante Ald. *primo paulum* Gott. *primum paulum* Leid. C. Hoc *paulum* neque adeo contemni ab Oud. neque vero praeferri et in ordi-

tui capita singula praedae nomine distribuit. et quos Gronovius ad Liv. 39, 19 §. 4 citavit. Hoc vero loco nihil obstat, quo minus naves Labienus non cunctas uni tamquam classis duci aut pluribus pari in omnes imperio tradidisse, sed singulas equitibus Romanis vel singulis vel pluribus attribuisse putetur. Cf. 3, 14 §. 3: *neque satis Bruto, qui classi praeerat, vel tribunis militum centurionibusque, quibus singulae naves erant attributae, constabat, quid agerent, aut quam rationem pugnae insisterent.* quo loco non magis in *quibus*, quam hoc in *equitibus*, audiri necesse est *singulis.* Praeterea cf. adn. ad c. 61 §. 2. Ceterum ut a Bruto tribunos centurionesque, ita a Labieno equites Romanos navibus praefectos etiam ad consilium adhibitos eumque honorem ordini haberi solitum esse verisimile est in iis equitibus, quibus certae rerum gerendarum partes obvenissent, ut Arpineio 5, 27, Trebonio 6, 40 §. 4.

§. 2 relinquit] Cf. adn. cr. ad 5, 2 §. 4, ex qua hoc quoque in consilio fieri potuisse a Labieno intelligi potest.

§. 3 reliquas — proficisci imperat] Infinitivum activa significatione praeditum non aliter nisi si passivam formam haberet, Caesari in accusativo cum infinitivo ad *imperat* verbum relato ponere licuisse statuit Madvigius probantibus in adn. ad 8, 27 §. 4 Nipperdeio et hunc ad locum Kranero. Sed formae et auribus scriptorem, qui saperet, aliquid tribuisse, quod significationi non convenire intelligeret, minime credibile est. Nec desunt activae formae in his commentariis exempla, quae ipse Nipp. affert, sed vel emendanda vel negligentiae condonanda putat.

§. 4 Conquirit etiam lintres: has — mittit] Utrumque iam non

esset ventum, exploratores hostium, ut omni fluminis parte erant dispositi, inopinantes, quod magna subito
2 erat coorta tempestas, ab nostris opprimuntur; exercitus equitatusque equitibus Romanis administrantibus, quos ei negotio praefecerat, celeriter transmittitur.
3 Uno fere tempore sub lucem hostibus nuntiatur in castris Romanorum praeter consuetudinem tumultuari et magnum ire agmen adverso flumine sonitumque remorum in eadem parte exaudiri et paulo infra milites na-
4 vibus transportari. Quibus rebus auditis, quod existimabant tribus locis transire legiones atque omnes perturbatos defectione Haeduorum fugam parare, suas quo-

nem recipi debebat ab Whittio. Nam in adn. ad c. 45 §. 5, quo *paulum* damnans Oud. lectorem ablegat, ipse *post paullo* et *post paullum* pariter probat; 50, 6 vero, quem locum conferri iubet Wh., *post paulum* codicum causa pro *post paululum* scribendum fuit, quod huius ad loci scripturam constituendam nihil momenti habet. *Post paulo* recte tuetur Handius Turs. 4, 495 sq.

Cap. 61. §. 4 tres] *treis* Ald. a. Gr. a. Turr. *tris* Bong. C. Confl. Oud. sine adn. cf. adn. cr. ad 6, 32 §. 3. (In Dr. B. *in tres partes* desunt.)

in consilio, sed illud, cum primum dimissum esset, hoc de media nocte factum a Labieno videtur.

Cap. 61. §. 1 ut] Cf. adn. ad 2, 23 §. 1.

omni fluminis parte] Cf. adn. ad 5, 15 §. 1. *Partes fluminis* intelligi possunt vel naturales eius divisiones et amfractus vel ab hominibus definitae et descriptae regiones, quarum si in unaquaque exploratores sunt sive in ripis sive in navibus stationem habentes, *omni fluminis parte* dispositi vocari possunt: an allen Theilen des Flusses. Neque vero opus est, ut cum Heldio hos exploratores in altera Sequanae parte, qua venerant legiones, versatos esse statuamus. Opprimi enim etiam sua in parte potuerunt, cum per tempestatem appropinquantes Romanos et navibus transitum tentantes animadvertere non potuissent.

§. 2 equitatusque] Huius mentionem post c. 34 §. 2 nusquam iteratam scriptor h. l. iniecisse videtur partim datae ab equitibus Romanis operae illustrandae, partim ob ipsius usum, quem infra c. 62 §. 9 praestitisse narratur.

quos ei negotio praefecerat] Haec verba in adn. ad 5, 1 §. 1 ita collocata esse docui, ut non impediant, quo minus equites illos Romanos non partem tantum eorum, qui in illo exercitu equestris ordinis essent, sed eos omnes fuisse et praeter eos Labienum nullos eidem ordini adscriptos secum habuisse statuamus. Eo minus superioris capitis §. 1 ante *equitibus* audiendum videtur *singulis*.

§. 3 paulo infra] sc. castra Gallorum sive eum locum, ubi secundum c. 58 extr. consederant, quo tertius hic nuntius *uno tempore* et simul cum reliquis duobus afferebatur ab exploratoribus, quos ipsos ex numero eorum fuisse, qui §. 1 *oppressi* a Romanis dicuntur, in huius verbi ambiguitate suspicari licet.

que copias in tres partes distribuerunt. Nam et prae- 5
sidio e regione castrorum relicto et parva manu Metiosedum versus missa, quae tantum progrediatur, quantum naves processissent, reliquas copias contra Labienum duxerunt. 62. Prima luce et nostri omnes erant

§. 5 Nam et] And. Ox. Cu. S. Ald. sqq. excepta Cl. *et* om. reliqui cum edd. ante Ald. et Cl. Eo omisso tripartitae distributionis ratio, quam exspectari *nam* iubet, obscuratur. Etenim *praesidio e regione castrorum relicto et parva manu Metiosedum versus missa reliquas copias contra Labienum duxisse* dici poterant etiam ii, qui in duas partes copias suas distribuissent, quarum in una praesidii causa relicta parva manus illa inesset: nachdem sie eine Besatzung dem Lager gegenüber zurückgelassen und eine kleine Schaar (davon) nach M. hin abgeschickt hatten. Contra *et* praepositi vis ea est, ut praesidium relictum pari atque parvam manum loco habendum esse demonstret, ut iam non possit dubitari, quin duae hae partes distributarum copiarum existimandae sint. Atque hanc Caesaris consuetudinem esse, ut rationem plus quam simplicem redditurus ad ipsum praedoceat, significasse Oud. videtur praetermissione *et* particulae commemorata verbo monens „Sed aliter solet Caesar." Cf. 4, 25 §. 2: *Nam et navium figura* etc. Ib. 31, 2: *Itaque ad omnes casus subsidia comparabat. Nam et frumentum — conferebat et quae gravissime adflictae erant naves, earum materia — utebatur et quae ad eas res erant usui, ex continenti comportari iubebat.* 5, 33 §. 5: *quod — tamen incommode accidit; nam et nostris militibus spem minuit et hostes ad pugnam alacriores effecit.* 6, 34 §. 4: *Nam et praedae cupiditas* etc. 7, 22 §. 2: *Nam et laqueis* etc. Civ. 2, 5 §. 4: *Nam et honesti* etc. 3, 67 §. 4: *Nam et pervenit prius* etc. Ib. 93, 2: *Nam et tela missa exceperunt* etc. 8, 10 §. 1: *Huius munitionis duplex erat consilium. Namque et operum magnitudinem* etc. Alex. 42, 3: *Namque et castella* etc. Hisp. 28, 4: *Etenim et natura loci* etc.

progrediatur] „B. pr. V. pr. Pet. Egm. Lov. Carr. et 4 alii. quod non displicet. (Par. A. Bong. C. Pal. Dr. B. Vrat. AC. Goth. AB. Hamb. Vind. CEI.) *progrediebatur* MSS. 3. Ed. Inc." Gott. Dr. A. Vrat. B. Gu. Vind. F. *progrederetur* Hav. A. Vind. A. et edd. praeter inc. omnes. (*progrederetur* Ven. d.) Cf. adn. cr. ad 5, 58 §. 4.

§. 5 parva manu Metiosedum versus missa] Hanc manum non secundo, sed adverso flumine missam esse cum ex eo intelligitur, quod ita tantum res, quas Galli fecisse dicuntur, ordine respondent iis, quae §. 3 nuntiata hostibus et quae c. 60 §. 2—4 facta a Romanis narrantur, tum ex ipsa re apparet, quod tantum iubetur *progredi*, quantum *processissent naves*, quae aliae esse nequeunt nisi eae, quarum sonitus remorum exaudiri supra relatus est. Quas enim Cellarius Geogr. 1, 167 significari putabat, quattuor milia passuum secundo flumine progredi a Labieno c. 60 §. 1 iussas, eas Galli neque praemissas audiverant neque, si audivissent, copias suas tantum *progredi*, quantum illae *proces-*

2 transportati, et hostium acies cernebatur. Labienus milites cohortatus, ut suae pristinae virtutis et tot secundissimorum proeliorum retinerent memoriam atque ipsum Caesarem, cuius ductu saepenumero hostes superassent, praesentem adesse existimarent, dat signum
3 proelii. Primo concursu ab dextro cornu, ubi septima

Cap. 62. §. 2 tot] Ita And. Ox. Cu. S. Pet. Leid. A. Hav. A. Vind. A. et, si Plüschkii silentio aliquid tribuendum est, Bong. A. cum Ald. et sqq. Reliquis codicibus Oudendorpii et Parisiensi A. et quindecim meis et editis ante Aldum deest perincommode. Quam enim vim habere poterat secundissimorum proeliorum memoria, si totidem vel plura minus secunda fecerant, quod detracto adverbio confiteri videtur orator?

secundissimorum] *secundis sumorum* Vind. A. *seculis summorum* Pet. sec. Fabr. et Oud. *seculis secundissimorum* idem sec. Confl. Cf. adn. cr. ad c. 3 §. 2.

retinerent memoriam] *tenerent m.* Vrat. C. Goth. B. Vind. I. edd. ante Ven. f. *m. tenerent* Vind. D. Ald. ab. Gr. ab. Vasc. P. Man. (Frell.) Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. *m. retinerent* Oud. qui sic vel inverso ordine scriptum esse dicit in cod. Vrs. Brant. Bong. A. Voss. ABC. Leid. ABC. And. Ox. S. Lov. Egm. Duk. Gott. inc. Inversum ordinem praebent Brant. Voss. A. Egm. Gott. Lov. et Pet. sec. Fabr. item Bong. A. Pl. Par. A. Dr. AB. Vrat. AB. Goth.

sissent, sed eum locum, quo appulissent, petere vel eo properare iussissent. Quod autem *parvam* manum misisse in eam partem, in qua *magnum* ire agmen nuntiatum esset, et quod *contra Labienum* reliquas copias duxisse dicuntur, eodem pertinet. Non enim adeo eos Labieni consilium fefellerat, ut etiam tum ignorarent agmen illud magnum maximam partem impedimentis constare, Labienum cum legionibus infra Lutetiam flumen navibus transire coepisse. Nam quod Reichardus, de quo ad c. 57 extr. dictum est, qui *naves* easdem, quas Cellarius, interpretatur, *contra Labienum* copias duxisse Gallos ironice dici statuit, cum re vera adverso flumine contra magnum scilicet agmen duxissent, id homini non inepto et ei, qui initium capitis sequentis ante oculos haberet, in mentem venisse mirum est. Iam vero adverso etiam flumine manus versus oppidum nondum supra nominatum mitti a scriptore potuit; qui si c. 58 et 60 in *Mellodunum*, hic autem in *Metiosedum* codices consentirent, hoc Metiosedum iudicari deberet inter Lutetiam et Mellodunum a lectore quamvis non monito collocatum iri sperasse, etsi rectius haud dubie facturus fuisset, si de Metiosedo tacuisset et tenuisset Mellodunum, cuius situm iam demonstrasset, quodque eadem in parte supra Lutetiam positum dubitationem de regione, qua manus illa missa esset, nullam reliquisset. Quoniam vero per codices, ut ad c. 58 docui, licet, hoc ipsum, quod rectius erat, fecisse et ubique unum atque idem oppidum significasse credendus est.

Cap. 62. §. 2 ipsum Caesarem etc.] Cf. 6, 8 §. 4.

§. 3 Primo concursu] Cf. adn. ad 1, 22 §. 1.

ab dextro cornu] Coniuncta verba *ubi septima legio consti-*

legio constiterat, hostes pelluntur atque in fugam coniiciuntur: ab sinistro, quem locum duodecima legio te- 4
nebat, cum primi ordines hostium transfixi pilis concidissent, tamen acerrime reliqui resistebant, nec dabat suspicionem fugae quisquam. Ipse dux hostium Camu- 5
logenus suis aderat atque eos cohortabatur. Incerto 6
etiam nunc exitu victoriae, cum septimae legionis tri-

A. Hamb. Gu. Vind. F. Ven. f., alterum, quem praetulit Oud., Bong. C. et Pet. sec. Confl. V. C. Vrs. Not. Hav. A. Vind. A. St., quae auctoritas sufficere non videtur.

§. 4 duodecima] Bong. A. Pl. Ald. a. Gr. ab. P. Man. Frell. Turr. *XII* „B. pr. Cui. Pet. And. Oxon.“ Hav. A. Vind. A. Al[illegible] b. Lips. sqq. *V* Duk. *quinta* Bong. C. Vind. Cl. „Reliqui *XV* vel *quinta decima* cum Metaphr. et Edd. pp. Vasc. Steph. aliisque.“ *XV* Brant. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Vind. F. St. *XVa* Lov. Lbb. Vind. E. *quinta decima* Voss. A. Egm. Gott. Par. A. Dr. A. Vrat. AB. Goth. A. Hamb. Vind. BD. *quincta decima* Gu. *quintadecima* edd. ante Ald. et margo Frell. quae cum in ordine verborum habeat *duodecima*, idem Vascosanam habere et Oudendorpium Vasc. pro margine Vasc. posuisse puto. *πεντεκαιδέκατον* Met. Legionem XV. Caesaris in exercitu fuisse Hirtius 8, 54 docet; sed ex iis, quae 6, 32 §. 5 leguntur, Labienum apud eam illa cohortatione, quae §. 2 relata est, uti non potuisse verisimile fit. Itaque tenenda est *duodecima*, de qua cf. adn. ad 3, 1 §. 1.

pilis] And. Ox. Cu. S. Pet. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. *telis* reliqui codices et edd. ante Ald. (*taelis* Goth. A. Med. a. Ven. cdef.) item St. et margo Frell. *βέλεσι* Met. Quod si a Caesare scriptum putamus, aut minus eum accurate, quam alibi, velut 1, 25 §. 3. 52, 2. 2, 23 §. 1. 6, 8 §. 6, scripsisse, aut iaculis quoque, sagittis, tormentis usos esse in acie pugnantes milites legionarios significare voluisse putare debemus. Quorum alterum durum, alterum ineptum est.

§. 6 Incerto etiam nunc] Vulgatam sua aetate Oudendorpius

terat legenti vix dubium esse potest, quin dextrum hoc cornu Romanorum, non hostium intelligendum sit. Accedit quod §. 6 *in sinistro cornu* haec eadem, quae §. 4 *ab sinistro*, geri dicuntur, ut iam dubitationis de loco, quem *ab* significet, relinqui nihil videatur. Ceterum cf. adn. ad 1, 52 §. 5.

§. 4 concidissent] tamquam totidem corpora singularia. Cf. ad 6, 40 §. 7 adscripta.

§. 5 suis aderat] Non videtur Caesar hoc uno loco *adesse* aliter, quam reliquis dixisse. Nam quod *suis* additum est, ex quo illud colligit Kranerus, neque dativus neque pronomen de alia significatione verbi cogitari iubet. Cf. Alex. 26, 3: *auctoritate ea, quae plerumque adest victori.* Pronomen autem ad locum, in quo tum praesens esset Camulogenus, ostendendum necessarium, ipsa vero ducis praesentia non minoris momenti, immo magis memorabilis erat, quam data ab eo opera, quae praesentiam sua sponte sequebatur, quamque deinde declarant verba *atque eos cohortabatur*.

§. 6 Incerto etiam nunc exitu victoriae] *Exitu victoriae* inso-

bunis esset nuntiatum, quae in sinistro cornu gererentur, post tergum hostium legionem ostenderunt signa-
7 que intulerunt. Ne eo quidem tempore quisquam loco
8 cessit, sed circumventi omnes interfectique sunt. Ean-

scripturam *At incerto etiam nunc* tenens *at* deesse MSS. plerisque et Edd. pp. Vasc. Steph. aliisque, *nunc etiam* iisdem in codd. legi, *nunc* abesse a Pet. testatur. Ex Bong. A. Plüschkius nihil h. l. a vulgata discrepans affert, sed deest *at* Pet. Voss. A. Egm. Gott. Bong. C. Pal. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. CDF. edd. ante Ald. St. Gr. b. (Frell.), in Gr. a. Ald. b. Turr. *ac* legitur, *at* habent Hav. A. Vind. A. Ald. a. P. Man. Lips. sqq. Iidem et praeter eos Dr. A. Goth. A. Ven. f. Ald. b. habent *etiam nunc*, Gr. ab St. Frell. Turr. *etiamnum*, Voss. A. Egm. Gott. et, ut videtur, Lov. et Lbb., item Bong. C. Pal. Par. A. Dr. B. Vrat. ABC. Goth. B. Gu. Vind. BCE. edd. ante Ven. f. *nunc etiam*: Pet. Fabr. solum *etiam*, Vind. F. solum *nunc* exhibet. *Nunc etiam* ea significatione, quam Handius Turs. 2, 580 non exemplis probatam, sed per se probabilem statuit, *hoc ipso etiam tempore*, non magis h. l. convenit, quam ea, quae a Seyfferto tamquam in vulgus nota proponitur, selbst jetzt noch; quam sive ipsam teneas sive in selbst dann noch mutes, frustra tempus, quod designatum sit, quaeras. Vna apta est continuationis significatio, quae usu recepta in *etiam nunc* ne ab inversis quidem vocabulis abiudicanda videtur. Sed inversionem inusitatam Caesari placuisse codices non evincunt, ut tutius sit vulgatam hac in parte sequi. Etiam *at* genuinum videri potest, si antecedentium ratio habetur, in quibus demonstratae rerum conditioni id, quod tribuni fecerunt, adversarium et lentius dictum esse et *exitu* potius *proelii* exspectandum fuisse arbitrantes Heldius et Kranerus, rationem dicti alter hanc reddit: Die von Cäsar gewählte ungewöhnliche Ausdrucksweise hat ihren Grund darin, dass der *exitus proelii* eben gerade in dem Siege besteht, welchen die Eine der beiden kämpfenden Parteien gewinnt. Alter interpretatur: wohin der Sieg, der auf einer von beiden Seiten sich ergeben musste, sich neigen würde. Heldius igitur genitivi significationem statuit similem atque c. 65 §. 1, ubi *praesidia cohortium* dicuntur, quae cohortibus constabant, et *exitum* intelligit *exitum proelii*. Non magis id verum, quam si quis c. 28 §. 3 in *angusto exitu portarum* non de extrema portarum parte, sed de oppidi exitu portis constante cogitaret. Et quis nescit multorum proeliorum exitus ancipites fuisse? quod idem obstat Kranero, qui praeterea parum probabiliter victoriam nunc huc, nunc illuc euntem et exitum quaerentem facit, aut verbi notionem eam, qua Horatio *urceus exire* dicitur, contra loquendi usum impertit nomini. Neque vero opus est, ut insolentius locutum Caesarem putemus. Initium victoriae, qua dictione ipse Civ. 3, 94 §. 3 et Hirtius Alex. 76, 1 utuntur, primo concursu ab dextro cornu certum fecerant Romani. Eius deinde progressum ab sinistro interpellaverat hostium virtus. Itaque exitus eius etiam nunc incertus eo sensu dicitur, quo nos dicimus noch immer war es ungewiß, ob sie auch zuletzt siegen würden, vel, quod eodem redit, wer zuletzt siegen würde.

dem fortunam tulit Camulogenus. At ii, qui praesidio contra castra Labieni erant relicti, cum proelium commissum audissent, subsidio suis ierunt collemque ceperunt neque nostrorum militum victorum impetum sustinere potuerunt. Sic cum suis fugientibus permixti, 9
quos non silvae montesque texerunt, ab equitatu sunt interfecti. Hoc negotio confecto Labienus revertitur 10
Agedincum, ubi inpedimenta totius exercitus relicta erant. Inde cum omnibus copiis ad Caesarem pervenit.

tale erat, ut in contrariam partem momentum facere posset. Nec proxime sequentia discrepant: *incerto etiam nunc exitu victoriae.* Reddunt enim facti a tribunis rationem. Cf. 2, 23 §. 4: *At totis fere a fronte et ab sinistra parte nudatis castris* etc. At discrepant quae deinde leguntur: *Ne eo quidem tempore quisquam loco cessit.* Quae si *sed* vel *tamen* particulam praefixam haberent, a re diversa transitum ad diversam facere viderentur: nunc verbis *ab sinistro, quem locum* describi coeptam rerum conditionem ita absolvunt, ut nulla contrariam in partem facta significatio praecessisse videatur. Itaque *at* melius abest.

§. 10 Agedincum] „MSS. plerique" Pet. Egm. Lov. sec. Heins. Gott. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. B et a m. pr. A. Vrat. AC. Goth. B. Vind. B. *Agedincun* cum *m* super ultima Voss. A. Fabr. *agendincum* Dr. A. a m. sec. *agendiucum* Vrat. Ba m. pr. *Agednicum* Pet. Confl. Gu. *Adgedincum* Leid. A. Lov. sec. Oud. Vind. A. *agendnicum* Ber. *agendinum* Vind. C. *Agendicum* Goth. A. Ald. a. sqq. *agedinum* Bong. C. Vind. I. *Agedicum* Oud. 2. *egedincum* Vind. DF. Rom. a. *egedinicum* Vind. E. *egenticum* Med. a. Ven. be. *genticum* Ven. cd. *egednicum* Pal. *Egendin* Dorv. *Eggidicum* Hamb. *geunium* Leid. B. Cf. adn. cr. ad 6, 44 §. 3.
inpedimenta] . . . Fabr. (Bong. A.) Par. A. non *imp.*

§. 8 Eandem fortunam tulit Camulogenus] Quemadmodum in aliis loquendi formulis, de quibus ad 4, 32 §. 1 dixi, *ferre* verbum ambiguam significationem habet, ita *fortunam ferre* vel idem, quod pati, tolerare, vel quod consequi, accipere, reportare videri potest. Illud, quod Baumstarkio placuit, tales commendant loci, qualis est 3, 22 §. 2, ubi soldurioram haec esse dicitur conditio, ut omnibus in vita commodis una cum his fruantur, quorum se amicitiae dediderint: si quid his per vim accidat, aut *eundem casum una ferant*, aut sibi mortem consciscant. 6, 40 §. 3: ut in iugo consistant atque *eundem omnes ferant casum.* Civ. 1, 75 §. 1: ut, quicunque accidisset *casus*, *hunc quieto et aequo animo ferret.* Gall. 3, 8 §. 3: inter se coniurant nihil, nisi communi consilio acturos *eundemque omnis fortunae exitum esse laturos.* Ovid. Fast. 1, 480: *fortuna viriliter — ista ferenda tibi est.* Attamen de Camulogeno ea supra relata sunt, ubi subisse eum eandem cum reliquis fortunam nec sese fugae mandasse aut vivum tradidisse Romanis vix commemorandum, sed aut luculentius aliquid de eius morte dicendum, aut simpliciter, quem ille exitum habuerit, ostendendum fuerit. Itaque re-

63. Defectione Haeduorum cognita bellum auge-
2 tur. Legationes in omnes partes circummittuntur: quantum gratia, auctoritate, pecunia valent, ad sollicitandas
3 civitates nituntur. Nacti obsides, quos Caesar apud eos deposuerat, horum supplicio dubitantes territant.
4 Petunt a Vercingetorige Haedui, ut ad se veniat ratio-

Cap. 63. §. 4 ut] om. Pet. sec. Oud. (tacente Fabr. et Confl.) Lov. Gott. Voss. C. Dorv. Lbb. Pal. Gu. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. (Vind. BDEFI.) edd. ante Ven. f. Turr. Oud. Omitti coniunctionem recte potuisse Oud. docuit ad 4, 16 §. 3, sed h. l. non omissam a scriptore esse codices quam possunt, fidem faciunt.

ctius Forcellinus hunc locum inter eos refert, quibus altera verbi significatio obtinet, et Seyffertus 1, 14 §. 3 respici iubet, ubi *impune tulisse* legitur. Eodem pertinent dictiones 6, 4 §. 5 *eadem ferunt responsa.* ib. 21, 4 *maximam inter suos ferunt laudem.* Alex. 32, 2 *dignum adveniens fructum virtutis et animi magnitudinis tulit.* Ovidii Fast. 1, 60: *illis nam Roma diebus Damna sub adverso tristia Marte tulit.* et quae similem atque haec dubitationem admittunt, Civ. 1, 84 §. 3 *satisque supplicii tulisse.* ib. 2, 21 §. 2 bona restituit iis, quos liberius locutos *hanc poenam tulisse* cognoverat.

Cap. 63. §. 2 ad sollicitandas civitates] Verborum dispositio et membrorum aequabilitas postulat, ut haec ad *nituntur* potius, quam ad *valent* referantur, etsi *valere* 6, 30 §. 4 et 7, 84 §. 4, *niti* nusquam cum *ad* praepositione sic constructum a Caesare reperitur. Sed ab Hirtio non solum *valere* 8, 29 §. 3, verum etiam *niti* ita dictum est Alex. 20, 7: *animo ad conandum nisi.* Conferas ad 1, 13 §. 4 et ad 4, 24 §. 4 adscripta et vertas das strengen sie an, um die Staaten zu bewegen.

§. 3 apud eos] h. e. eorum in finibus et oppido Novioduno, sed Romanis sub custodibus, quibus interfectis (c. 55 §. 5) *nacti* eos erant Haedui. Verbum *deposuerat* non recte interpretatus est Fr. Wagnerus: die sie vom Cäsar zur Verwahrung bekommen hatten. Rectius dicas die C. bei ihnen gelassen hatte. Cf. 2, 29 §. 3: *impedimentis — citra flumen Rhenum depositis.* 4, 19 §. 2: *liberos, uxores suaque omnia in silvis deponerent.* 6, 41 §. 1: *cum ea praeda, quam in silvis deposuerant.*

horum supplicio] Durum id ac prope incredibile visum Hotomanno „Aeduos in obsides Gallos, ad eorum civitates terrendas, saevisse“, Davisio iudice inhumanum quidem, at minime inconveniens barbaris, alii mitigant ita, ut denuntiatum, non sumptum supplicium dici statuant. Eadem sententia erat Petrarchae, quam non perspexerat Davisius, cum id, de quo dubitabat Hotomannus, diserte testari et Iulium Celsum scriberet. „*Novioduni*, inquit, *inventi erant omnium fere obsides populorum quos ibidem Caesar sub Aeduorum fide reliquerat — Horum ergo suppliciis haesitantes terrebant.*“ Addit enim (18, 29) *et nunc precando, nunc minando suam in sententiam trahebant.* Verba Caesaris utramque interpretationem admittunt; sed prior, quam in adn. ad 5, 6 §. 4 secuti sumus, magis ad ea accommodata nec minus per se verisimilis videtur, modo

nesque belli gerendi communicet. Re impetrata con- 5
tendunt, ut ipsis summa imperii tradatur, et re in con-
troversiam deducta totius Galliae concilium Bibracte
indicitur. Conveniunt undique frequentes. Multitudi- 6

§. 5 et re in controversiam deducta] *et* om. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. *et rem in c. deduci* „MSS. 10" Voss. A. Egm. Gott. Lov. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BF. inc. *et res in controversia deducitur* Bong. C. ac *deducitur* etiam in Vind. C., *deduci* in Vind. EI., in Pal. vero *reduci*, et *controversia* etiam in Vind. D. Rom. a. Med. a. Ven. bcde. Ald. a. legitur. Vulgata lectio a codicibus non satis certa, sed melior certioribus et talis est, ut acquiescendum in ea videatur. Cf. Civ. 3, 26 §. 2: *naves ex portu educit, et cum iam nostris — appropinquassent* (sc. naves), *idem auster increbuit.* In belli tamen Gallici Commentariis alterum *et* copulae exemplum huiusmodi non invenio.

§. 6 Conveniunt] „Vrs. Cu. Ox." Hav. A. Vind. A. *c. eodem* Leid. A. *eodem c.* cum reliquis codicibus edd. omnes, quod ab optimorum scriptorum et ab Caesaris usu, qualis cum alibi, tum 5, 5 §. 3 et 6, 4 §. 5 cernitur, abhorret. Eundem enim in locum, qui supra demonstratus est, neque in alium alios aut omnes ad concilium vocatos convenisse per se liquet; de aliis autem non vocatis, qui eodem, quo illi, convenerint, in *totius Galliae* concilio indicto cogitari non potest. Neque factorum congruentia loci adverbio potuit significari, in quam sententiam Fr. Wagnerus vertit: — wurden alle gallischen Stände nach Bibracte berufen. Diese fanden sich auch daselbst von allen Orten häuffig ein. Omisso vero adverbio non magis quicquam desideratur, quam 4, 27 §. 7 in verbis *principesque undique convenire — coeperunt.* Et interpolatum videtur ab aliquo, qui *frequentes multitudines*, quas codices deinde exhibent, diversas a principibus ad concilium vocatis putaret. Ceterum in *eodem* offendisse iam Hotomannus videtur, qui ad vulgatam ante Lipsium lectionem *frequentes multitudines. suffragiis* hanc notam

ne obsides omnes sine discrimine obtruncatos putemus, qua re non tam terrorem dubitantibus iniecissent, quam odium in se omnium concitassent. De nonnullis vero et earum civitatium, quas frustra sollicitassent, sumptum supplicium ad terrendos dubitantes omnes haud dubie plus valebat, quam denuntiatum.

§. 4 Haedui] Additi nominis ratio similis est ei, quam in *legati Helvetii* 1, 14 §. 1 fortasse obtinere demonstravimus. Certe non sine ratione ad *nituntur* et *territant* omissa et ad *petunt a Vercingetorige* adiecta est eorundem significatio. Ac possunt haec omnia inde a *petunt* usque ad *communicet* vel orata a legatis vel in litteris publice scripta putari.

rationesque belli gerendi communicet] Comparant hoc cum illo, quod 6, 2 §. 3 legitur, Senones ad imperatum non venire et cum Carnutibus finitumisque civitatibus *consilia communicare*, vertuntque gemeinschaftlich berathen, neque id inepte; sed comparari etiam cum 4, 13 §. 4 *consilio cum legatis et quaestore communicato* et verti potest mittheilen, quod nescio cur minus probet

nis suffragiis res permittitur: ad unum omnes Vercingetorigem probant imperatorem.
7 Ab hoc concilio Remi, Lingones, Treviri afuerunt: illi, quod amicitiam Romanorum sequebantur, Treviri, quod aberant longius et ab Germanis premebantur; quae fuit causa, quare toto abessent bello et neutris auxilia mitterent.
8 Magno dolore Haedui ferunt se deiectos principatu, queruntur fortunae commutationem et Caesaris in se indulgentiam requirunt neque tamen suscepto bello suum consilium

adiecit: „Rectissime hunc locum emendavit Vrsinus, ex Faerni lib. Eò conveniunt undique frequentes. Multitudinis suffragiis res permittitur.“ Ipse vero in Emendationibus Vrsinus adverbii, quod in Notis abesse a V. C. Faërni testatus est, ratione non habita ad eadem illa, quae ante Lipsium vulgata erant, adscripsit haec: „Quis non videt hunc locum ita scribendum, atque interpungendum esse, ut in libro Faerni scriptum animadvertimus? Eodem conveniunt undique frequentes. multitudinis suffragiis res permittitur.“ Denique in Fabr. *eodem* a Cuiac. abesse, non abesse tantum a Pet. Gott. Egm. demonstratum est.

frequentes. Multitudinis] V. C. Faërni, And. Ox. *frequentes multitudines*. „libri omnes“ Brant. reliqui Oud. Parisienses sec. Achaintr. Hav. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. (Gu.) Vind. A. Rom. a. Ven. b. sqq. usque ad Lips. *frequentes. multitudines* vel sine omni interpunctione, ut Med. a., Bong. A. Pl. Par. A. Gott. Wh. Vind. CEF.

§. 7 afuerunt] Bong. A. And. Voss. A. Egm. Par. A. Vrat. A. Goth. A. *affuerunt* Hav. A. *aufugerunt* Voss. B. *abfuerunt* reliqui Oud. Dr. B et, in quo *abfuerunt — Treviri* bis deinceps scripta sunt, A. Vrat. BC. Goth. B. Hamb. (Gu.) Vind. AB. edd. ante Oud. Cf. adn. cr. ad 1, 36 §. 5.

§. 8 Caesaris in se indulgentiam requirunt] Ox. Leid. A. Vind. A. C. *in se indulgentia requiritur* Hav. A. In Vind. E. *indulgentiam* omissum, in reliquis et in edd. ante Oud. post *Caesaris* positum est. (Pro *se* Vind. B. *re*, pro *requirunt* Ven. bcd. *requiruntur* habent.) Verborum ordinem ab Oud. receptum propter usum scriptoris tenendum putavi. Cf. 5, 5 §. 3: *perpaucos, quorum in se fidem perspexerat.* Ib. 25, 4: *pro eius virtute atque in se benivolentia.* Ib. 27, 2: *pro Caesaris in se beneficiis.* Civ. 1, 22 §. 3: *Caesarisque in se beneficia exponit.* Ib. 2, 36 §. 1:

Kranerus. *Communicare* enim verbum ad consilia et rationes relatum id, quod nobis dicitur gemeinschaftlich berathen, significare non aliter potest, nisi impertiendi pariter atque accipiendi notione adhibita, quod utrumque coniunctam consiliorum et rationum efficit communionem. Haeduos autem, etiamsi verbis uterentur nihil amplius, quam ut se de rationibus, quibus bellum gesturus esset, certiores faceret, petentibus, tamen sibi quoque consilii et iudicii aliquid reservare facile intelligitur ex eo, quod simul ut ad se veniat, petunt.

§. 8 queruntur] De asyndeto cf. adn. ad c. 40 §. 6.

ab reliquis separare audent. Inviti summae spei adulescentes Eporedorix et Viridomarus Vercingetorigi parent. 9
64. Ille imperat reliquis civitatibus obsides; denique

Uticenses pro quibusdam Caesaris in se beneficiis illi amicissimi. Item Afr. 90, 1: *gratias pro eorum erga se studio agit.* Eodem pertinent 1, 19 §. 2 *summam in se voluntatem.* 5, 4 §. 3 *egregiam in se voluntatem.* Civ. 2, 22 §. 6 *pro meritis in se civitatis.* Nec discrepat 5, 27 §. 3 *suaque esse eiusmodi imperia, ut non minus haberet iuris in se multitudo, quam ipse in multitudinem.* Nam quo *in se* referendum sit, dubium esse nequit. Vnus restat locus, qui ordinem verborum ante Oud. vulgato similem habeat, Civ. 1, 7 §. 1: *omnium temporum iniurias inimicorum in se commemorat.* Id in codicum consensu ferendum utique neque vero ad litem eorum diiudicandam adhibendum est.

§. 9 adulescentes] Bong. A. Pl. (cum *o* super *u*) et Vind. C. In Goth. A. *v* a m. s. super *o* positum, in Par. A. *adulisc.* in Dr. AB. Hamb. *adolosc.* vulgo *adolesc.* legitur.

Cap. 64. §. 1. Ille] Hav. A. Vind. A(C). Ald. sqq. *ipse* „MSS. plerique" Voss. A. Egm. Lov. Gott. Bong. AC. Par. A. Pet. Pal. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BDEFI. edd. ante Ald. item Petrarcha 18, 32; qui, postquam Eporedorigem et Viridomarum tum agnoscere potuisse dixit, quanto esset honestius sub Caesare, quam sub Vercingetorige adversus Caesarem militare, ita pergit: *Ipse autem pridem factus, nunc refectus, quodque est fortius, contentione reformatus imperator Vercingetorix suo iam de statu certior agit iam cuncta fidentius edicitque omnibus, ut equitum certum numerum conficiant, obtemperatumque illico est.* In his *ipse* recte habet non minus, quam in illis Caesaris 1, 33 §. 5: *ipse autem Ariovistus* etc., quia *autem* particula accedente et nomine proprio subsequente neque nectendae orationi neque demonstrandae personae inservit, sed locum tenet adiectivi. Hic vero pronomen requiritur idque demonstrativum, quo aptius simul atque usitatius scriptori nullum erat, quam *ille.* Cf. supra c. 12 §. 1: *obviam Caesari proficiscitur. Ille oppidum Biturigum — oppugnare instituerat.* 4, 4 §. 4: *Germanos transire prohibebant. Illi, omnia experti — simulaverunt.*

reliquis] *ceteris* Vind. A.

§. 9 summae spei adulescentes] Cf. 8, 8 §. 2: *summae spei delectaeque iuventutis* (legionem) *XI.* Cic. Phil. 2, 18 (§. 46): *adolescentem summa spe et animi et ingenii praeditum.* Idem Fam. 1, 7 extr. *Lentulum, eximia spe summae virtutis adolescentem.* Secundum haec *summae spei* adolescentes sunt, non qui ipsi sibi summa quaeque sperent, id quod humiles quoque et omni facultate destituti, si modo stulti et vani sunt, facere solent, sed iis rebus praediti atque instructi, quae virorum potentiam, dignitatem, gloriam summam futuram esse promittant, hoc est tales, quales Eporedorigem et Viridomarum c. 39 §. 1 descriptos legimus.

Cap. 64. §. 1 denique ei rei constituit diem] „Sic omnes libri. Ego magis ita probarem, siquis liber adiuvaret, Diemque ei rei constituit. Nam vox *Denique* supervacanea videtur." Hotom. Idem

ei rei constituit diem. Huc omnes equites, XV. mi-
2 lia numero, celeriter convenire iubet. Peditatu, quem

ei rei] *rei ei* Vind. C. *rei eius* Goth. A.
constituit] *constituunt* Pal. Goth. B. edd. ante Ven. f.
omnes] *omnis* Bong. C. *omneis* Ald. a. Gr. a. Turr.
equites] *tes* Ven. e.

XV. milia] *XV* Bong. A. Pl. Dr. A. *XV* Par. B. *XV* Vrat. C. $\overline{XV}$ Vind. A. *XV*ᵐ Dr. B. Vind. El. *XV*ᶜ Vrat. B. *XV* Gott. Pet. Confl. Par. A. Vind. BF. et, *milia* inter versus addito. Voss. A. Fabr. *quindecim* Vrat. A. Hamb. *quindecim milia* Hav. A. Ald. a. Gr. ab. St. P. Man. Frell. *XV milium* Voss. B. *XX milia* margo Vrat. B. a m. sec. *XX* Goth. B. *20* Pal. *viginti milia* Vind. D. edd. ante Ven. f. *.XL.*ᴹ Vind. C. *XL*... Goth. A. abscisso etiam *numero* vocabulo.

iubet] om. Vind. C. *iubet. Diemque bello constituit, equites ex sua pecunia ut singulos denarios accipiant, constituit: hos* placet Nipperdeio *denique* vocem ferri posse neganti propterea, quod una res antea posita sit et eiusmodi, quacum id, quod ea voce adiungatur, coniunctum sit. Tamen ea significatione, qua 2, 33 §. 2, dictum *denique* haud dubie cum illo loco, tum multis aliis uni rei antea positae aliam adiungit, neque apparet, cur quod translata ad cogitationem significatione fieri liceret, id non translata minus licuerit. Quod autem ea res, quae *denique* voce adiungitur, cum ante posita coniuncta est, ad ellipticum adverbii usum plane est accommodatum. Pluribus enim Vercingetorigem inter et civitates, quibus obsides imperasset, de his ipsis actum extremumque hoc fuisse statuendum est, ut dies tradendis obsidibus constitueretur. Nec mirum, si supplicio de nonnullis sumpto et Caesari aliis, aliis Vercingetorigi iam datis non statim ea res transigi potuit. Cf. Terent. Andr. 1, 1 v. 120: *Venit Chremes postridie ad me clamitans: Indignum facinus: comperisse Pamphilum Pro uxore habere hanc peregrinam. ego illud sedulo Negare factum. ille instat factum. denique Ita tum discedo ab illo, ut qui se filiam Neget daturum.*

Huc] Id est eum in locum, quo haec acta sunt; quem locum verba faciens demonstrabat Vercingetorix, ex cuius oratione *huc* traductum est in narrationem simili licentia atque Ambiorigi 5, 27 §. 5 in oratione obliqua idem, quod legitimum in recta locum habebat, pronomen demonstrativum tribuitur: *omnibus hibernis Caesaris oppugnandis* ***hunc*** *esse dictum diem.* Praepositi autem adverbii ratio haec videtur, quod obsidibus quidem ad se mittendis tempus certum definiens Vercingetorix locum incertum reliquerat, equitibus vero conventuris locum omnibus hunc constituebat, quo ipse tum versaretur. Itaque tempori opponitur locus, quasi Germanice dicas zuletzt bestimmt er dafür die Zeit. Als Ort, wo sich alle Reiter schleunig zu versammeln hätten, bezeichnet er diesen hier.

XV. milia numero] Hoc non sic simpliciter ab oratore pronuntiatum, sed a scriptore ex iis, quae ad eum relata essent, collectum videtur.

§. 2 quem antea habuerat] Hoc quoque additamentum est scriptoris, sed suo assensu id, quod

antea habuerat, se fore contentum dicit neque fortunam tentaturum aut in acie dimicaturum; sed, quoniam

omnes celeriter iubet convenire. And. Ox. Haec ad illa, quae praecedunt, *Denique — iubet*, quae And. et Ox. ita, ut reliqui libri omnes paucis, quae ostendi, exceptis consentientes scripta exhibent, neque a Caesare addi neque illorum explicandorum aut emendandorum aut ornandorum gratia ab homine sano adscribi neque vero librariorum negligentia aut errore ex iis oriri potuisse manifestum est. In Ephemeridibus vero nihil obstat quo minus ea non una cum illis, sed illorum loco posita fuisse indeque ut alia in marginem codicis Commentariorum traducta et ex margine in ordinem recepta esse suspicemur. Certe non absurdum erat reliquis civitatibus simul et obsides imperatos et diem ab imperatore bello constitutam memorare, a qua die sibi quaeque ita, ut Vercingetorigi Arvernisque et Haeduis, bellum cum Romanis gerendum et quae ad eam rem usui essent, in promptu habenda esse sciret. Cf. c. 4 §. 7: *omnibus his civitatibus obsides imperat, certum numerum militum ad se celeriter adduci iubet, armorum quantum quaeque civitas domi quodque ante tempus efficiat, constituit.* Non magis absurdum erat stipendium vel donativum memorare, quo promittendo Vercingetorix equitum adventum accelerare voluisset, quod facere eum potuisse minime a vero abhorrebat. Neque nummus Romanus in Gallorum imperatoris oratione offensionem habet, sive brevitatis causa consueto vocabulo in Ephemeridibus usum scriptorem sive ipsum Vercingetorigem quasi Romanae pecuniae possessorem ita locutum esse statuamus. Notabilis autem haec Ephemeridum discrepantia vel dictionis causa, quae paulo durior est in Commentario, vel propter rem ipsam videri collatori poterat miranti, quidnam scriptorem movisset, ut illic posita partim mutaret, partim induceret. Nec nobis decernere fas est, quid istud fuerit; sed tamen eorum, quae ex Ephemeridibus, cum recipi in Commentarios per horum indolem possent, recepta non sint, alia postmodo falsa vel parum verisimilia, alia minoris momenti cognita et cum verisimilioribus et gravioribus item postmodo cognitis permutata esse probabile videtur.

§. 2 antea habuerat] „MSS. plerique et Edd. pp." Lov. Gott. Wh. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. BC. inc. sec. Elb. Ven. f. *antea habuerit* Gott. et Egm. Fabr. Hav. A. Vind. A. *ante habuerat* Confl. Vrat. A. Goth. AB. Hamb. Vind. CDEFI. edd. ante Ven. f. Turr. *ante habuerit* (rell. Fabr. et Oud. Vind. B. Gu.) Ald. ab. Gr. ab. P. Man. St. Frell. Lips. sqq. De adverbio cf. adn. cr. ad 4, 36 §. 2.

Vercingetorix dixerat, comprobantis. Cf. adn. cr. ad 3, 8 §. 4.

sed] Qui minore ante hoc interpunctione utuntur, ut Nipp. et recentiores, exspectationem movent rei in antecedentis negatae locum substituendae, cui satisfieret, si sequeretur *prohibiturum:* er werde keine Schlacht liefern, sondern die Lebensmittel abschneiden. Sequitur vero affirmatio opposita antecedenti negationi: *perfacile esse factu prohibere*, ut *sed* vertendum sit aber et maiorem interpunctionem requirat. Cf. 1, 14 §. 1 *sed eo deceptum*, 4, 8 §. 3 *sed licere.*

abundet equitatu, perfacile esse factu frumentationibus
3 pabulationibusque Romanos prohibere; aequo modo animo sua ipsi frumenta corrumpant aedificiaque incendant, qua rei familiaris iactura perpetuum imperium
4 libertatemque se consequi videant. His constitutis rebus Haeduis Segusianisque, qui sunt finitimi provinciae, de-

factu] om. Vind. A. *factum* Leid. A. S. Dorv. Cf. adn. cr. ad 4, 30 §. 1.

§. 3 se consequi videant] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. In reliquis codicibus et in edd. ante Aldum *se* omissum, praeterea in Carr. cod. Turr. Lov. Duk. Voss. B. Dr. B. Goth. A. Vind. CFI. *videantur* pro *videant* scriptum, in Fabr. *videant* rubro notatum, sed varietatis nihil adiectum est. Recte Oud. *se* in eadem sententia omitti potuisse sentiens (cf. ipsius et nostra ad 2, 31 §. 1 adn.) tamen retinere maluit, „ne *libertas* videatur *consequi*.“ Contra Moebius, quod utravis sententia apta sit, ambiguitatem nullo modo ferendam aequo animo ferens pronomen tamquam interpolatum seclusit.

§. 4. Segusianisque] *Sebusianisque* Vasc. Gr. b. (Frell.) *Secusianisque* St. *καὶ τοῖς Σεκουσιανοῖς* Met. *Segusiavisque* Pet. Voss. A. Gott. Egm. Fabr. (tacentibus Dav. Oud. Confl. Wh.) Par. A. Vind. F. Idem Bernard in Mémoire sur les origines du Lyonnais Paris. 1846. (cf. Journal des Savans a. 1847. m. April. p. 250 sq.) in cod. Paris. n. 5766 h. l. et infra c. 75. §. 2 *Segusiavis* legi testatur, quod ibi legitur in Egm. Fabr. Pet. Confl. Vind. A., et quattuor inscriptiones affert, unam nummi argentei, in quo figurae hominis adscriptum sit SEGVSIAVS, alteram tabulae votivae: NYMPHS | CASSIA | TOVTA | SEGVSIAV | V. S. L. M., tertiam monumenti sepulcralis: | | SEGVSTAVO | |, quartam seculi secundi: | | CIVITAS SEGVSIAVOR | | , quarum auctoritate utroque Caesaris loco *N* mutandum in *V*, libro autem 1, c. 10 §. 5 pro *Segusianos* legendum censet *Sebusianos*, quod nobis propter codicum in hoc libro consensum alteri per Lipsium vulgato postponendum videbatur. Neque nunc dubitamus, quin libro primo scriptor eosdem atque hoc provinciae finitimos designaverit et secundam nominis syllabam *GV* esse voluerit, sed utrum *Segusianos* nominaverit, an *Segusiavos*, incertum esse coepit, postquam inscriptiones a Bernardo prolatae id, quod h. l. septem, infra quattuor codices exhibent, verum esse posse docuerunt. Quamquam enim nummi et lapides minime a vitiis immunes sunt, *Segusianus* autem in nummo a Mionneto (cf. Vkerti Gallia p. 320 n. 7.) memorato exstat, tamen quater in illis *V* perperam pro *N* positum lectumve a Bernardo esse vix credendum videtur, *Segu-*

§. 4 His constitutis rebus] Cf. adn. ad 5, 5 §. 1.

qui sunt finitimi provinciae] Pronomen secundum ea, quae ad 4, 6 §. 4 demonstravi, ad utrosque, qui ante nominati sunt, populos referendum, scriptor autem his verbis non tam situm illorum docere, quam rationem, cur ab his potissimum inferri bellum Allobrogibus, et qua ex parte inferri iusserit Vercingetorix, significare statuendus est.

**cem milia peditum imperat; huc addit equites DCCC. His praeficit fratrem Eporedorigis bellumque inferri 5
Allobrogibus iubet. Altera ex parte Gabalos proxi- 6
mosque pagos Arvernorum in Helvios, item Rutenos Cadurcosque ad fines Volcarum Arecomicorum depo-
pulandos mittit. Nihilo minus clandestinis nuntiis lega- 7
tionibusque Allobrogas sollicitat, quorum mentes nondum ab superiore bello resedisse sperabat. Horum princi- 8
pibus pecunias, civitati autem imperium totius provin-**

siani autem oppidi Segusiae (cf. Vkerti l. c.) incolae a populo *Segusiavorum* diversi esse potuerunt. Nihilo minus non quid scribi debuerit aut potuerit, sed quid scriptum sit a Caesare, indicantibus secundum codices verisimilius videri debet id, quod simul et analogiae convenientius est et a Strabone, Ptolemaeo, Plinio usurpatis nominibus congruit. Cf. Strabonis Vol. 1. p. 290, 4 et 5 et p. 300, 3. Kram. Ptolemaei Vol. 1. p. 105, 1 et 3 et p. 147, 6 Nobb. Plinii Vol. 1. p. 225, 9 Hard. Vol. 1. p. 322 extr. Sill. 1851.

finitimi] *finitumi* Oud. 2.

provinciae] cod. Dion. Vossii, S. Dak. Bong. C. St. Iu. sqq. *eius p.* Voss. B. Pal. Goth. B. et a m. pr. A. Vind. CD. edd. ante Ven. f. *ei p.* reliqui codd. et edd. inc. sec. Elb. Ven. f. et cet. ante Iu. cuius interpretandi causa Rhellicanus „scilicet *Heduorum*" adscripsit. Eadem opinione librarii errorem propagare, occasionem vero dare errori praecedentis nominis litterae extremae potuerunt, si in archetypo exaratum fuit *finitumei* ut 6, 40 §. 7 in Goth. B. a m. pr. fuit *traductei*. Sed Caesarem *finitimei* scripsisse, quod dedit Nipp., minus verisimile videtur. Cf. adn. cr. ad c. 25 §. 4.

§. 5 inferri] *inferre* And. Ox. Cu. S. Pet. Leid. A. Hav. A. Vind. A. (hic post *Allobrogibus*) Ald. sqq. „Scil. *fratrem Ep.*, non *his*, *iubet.*" Oud. qui non tam *iubet* verbum non esse cum dativo construendum docere, quam prodere offensionem ab activo *inferre* acceptam videtur, quod cum per usum loquendi ad fratrem Eporedorigis equitibus praefectum referendum sit, res ipsa ut ad pedestres pariter atque equestres copias antea dictas referatur, postulat. Passivum vero nullam offensionem habet.

§. 6 Volcarum] cod. Turr. St. Lips. sqq. *Volgarum* „MSS. fere omnes" (Confl.) Bong. A. Par. A. Hav. A. Gott. Wh. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Vind. CFI. (Gu.) edd. rell. ante Lips. *Volcorum* Lov. Fabr. a Torrentio collatus. *Volgorum* idem collatus ab Heinsio et Hamb. „Manus. Beroal. *ad fines Volgorum acremicorum*" Brant. *Belgarum* Voss. C. om. Vind. A. Cf. adn. cr. ad 6, 24 §. 2.

§. 5 His] sc. equitibus a Vercingetorige eorum ex numero, quos secum habebat, ad pedites imperatos additis.

§. 6 pagos] Cf. adn. ad 1, 12 §. 2.

§. 7 Allobrogas] Cf. adn. cr. ad 1, 14 §. 2.

ciae pollicetur. 65. Ad hos omnes casus provisa erant praesidia cohortium duarum et viginti, quae ex ipsa coacta provincia ab Lucio Caesare legato ad omnes

Cap. 65. §. 1 viginti] *XX* Voss. A. Gott. Fabr. Bong. A. Pl. Hav. A. Dr. A. Vrat. BC. Goth. B. Vind. F. Cf. adn. cr. ad c. 3 §. 3.

ex] *ab* Vind. A. om. Hamb.

coacta provincia] *p. c.* Vind. A. *coactae P.* Cl. Idem malle se dicit Oud., qui et ipse in ed. 2 cum aliis *P* maiusculum posuit. *coacta* om. „MSS. XVI. et Edd. pp. male.“ Voss. A. Pet. Gott. Egm. Lov. Lbb. cod. Turr. Confl. Par. A. Dr. B. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. DFI. edd. ante Ald. Id ferrem, si *quae* pronomen post *provincia* positum esset: *ex ipsa provincia opponi* neque *praesidia* neque quas Nipperdeius, qui *coacta* omittit, Quaest. p. 121 dictas putat *cohortes* dici a Caesare potuisse arbitror. Praeterea incommoda et insolita Caesari existit generis in pronomine ambiguitas.

Cap. 65. §. 1 praesidia] Propriam et maxime usitatam *praesidiorum* significationem tenens Sincerus vertit Auf alle diese Fälle hatte man schon eine Postirung veranstaltet von. Tamen *ad hos omnes casus provisa* eaque nondum opposita, sed quae tum maxime opponerentur, *praesidia* copias ipsas interpretari praestat praesidio futuras, Schutzmannschaften, quo sensu Hirtius Alex. c. 25 §. 1 *magna Caesari praesidia terrestri itinere adduci* scribit, Caesar fere singulari numero utitur, ut 1, 42 §. 5: *ut praesidium quam amicissimum haberet.*

cohortium duarum et viginti] Genitivi ratio eadem est atque 6, 7 §. 3 in verbis *praesidio quinque cohortium impedimentis relicto.* Cohortes ipsas Nipperdeius p. 121 non legionarias, sed auxiliares interpretatur duabus de causis, quod legionum in Gallia ulteriore conscriptarum mentio nusquam exstet, et quod numerus legionum, quas Caesar omnino in bello Gallico habuerit, certus et is sit, qui duarum triumve accessionem non ferat. Priori non multum tribuendum videtur, siquidem statui potest hoc ipso loco fieri mentionem, quam desiderat Nipp., Caesaremque significari initio huius anni ad tuendam provinciam ibi non auxilia cogenda, sed legiones conscribendas curasse, quarum duae confectae, tertia inchoata esset tum, cum impetus fierent. Gravius alterum est, quod harum legionum nullum amplius vestigium occurrit, neque quo numero et nomine fuerint, dici potest, cum cohortes auxiliares ad tempus coactas minime mirandum sit non amplius commemorari. Accedit illud, quo tamen Nipp. uti non potuit, quod harum praesidia cohortium ex ipsa provincia *coacta* dicuntur, quod verbum auxiliis convenit, a legionibus alienum est. Itaque probanda illa interpretatio videtur.

ad omnes partes opponebantur] Ad dictionem cf. Liv. 3, 39 §. 2: *super quam* (navem) *turrim effectam ad ipsum introitum portus opposuit.* Afr. c. 58 §. 4: *eidem autem oppido ad dextrum latus eius* (Caesaris) *cornu erat oppositum.* Ib. 59, 5: *Praeterea Numidas — ad dextram partem suae aciei opposuerat.* Partes autem *omnes* eae intelligendae sunt, quae praesidiis egere legato viderentur.

partes opponebantur. Helvii sua sponte cum finitimis 2
proelio congressi pelluntur et Gaio Val[illegible] Donotauro, Caburi filio, principe civitatis, conpluribusque aliis interfectis intra oppida ac muros conpelluntur. Allo- 3
broges crebris ad Rhodanum dispositis praesidiis magna cum cura et diligentia suos fines tuentur. Caesar, 4
quod hostes equitatu superiores esse intelligebat et interclusis omnibus itineribus nulla re ex provincia at-

§. 2 finitimis] *finitumis* Oud. 2.

Gaio] Gott. Egm. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. A. Vrat. AB. Vind. B. *G.* Hamb. Med. a. Ven. b. *C.* Hav. A. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Hamb. (Gu.) edd. rell. *cum* Vind. A.

Donotauro] „*Domnot.* vel *Donnot.* MSS. quidam et Edd. pp. al. *duum viro* Cui.“ *Domnot.* Lov. Pet. Fabr. Vrat. C. *Domno Tauro* Pet. Confl. *Donnot.* Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Par. A. Dr. A. Vrat. AB. Vind. B. *Donot.* Gu. Ven. f. *donuot.* Gott. Wh. *doninot.* Vind. E. edd. ante Ven. f. (*doninot.* Ven. d.) *dorinot.* Vind. I. *Domot.* Dr. B. Goth. A. Vind. CF. *Dovino Tauro* Bong. C. Pal. *Douino tauroc* Goth. B. *Domuo tauro* Hamb. *Dun inro*, corr. *auro*, Hav. A. *duum viro* Cu. Fabr.

Caburi filio] *duum uiro* Vind. A. om. Hav. A. *Caburri* — „al.“ Hamb. *Cabuli* — Leid. A. *Caburci* — Bong. C. Goth. A. Vind. C. In Ber. *doninotaurocaburi* — coniunctim scriptum est. Cf. adn. cr. ad 1, 47 §. 4.

conpluribusque] ... Fabr. Bong. A. Par. A. non *compl. pluribusque* Vind. A. *que* om. Dr. A. a m. pr. Ven. de.

oppida] *oppidi* Vind. A.

ac muros] Oud., qui cum Aldo et sqq. edidit *murosque*, ita in And. Ox. Cu. S., in reliquis et in Edd. pp. *ac* vel *et muros* legi, in Leid. A. a m. pr. et a Metaphraste *murosque* omissum esse docet. *ac muros* habent Voss. A. Pet. Egm. Gott. Lov. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BF. *et muros* edd. ante Ald. *muros* Vind. A. *murosque* Hav. A.

conpelluntur] ... Fabr. Bong. A. Par. A. non *comp.*

§. 3 cum] om. Bong. A. Pl. cuius collationem in adn. cr. ad 6, 36 §. 1 respicere me fugerat.

fines] Hoc in Gr. temere omissum etiam Oud. in utraque ed. omisit neque usquam eius rei mentionem fecit.

§. 2 sua sponte] Male Sincerus verae interpretationi vor (für) sich selbst adiecit ohne Noth. Cf. adn. ad 1, 9 §. 2. Helvii suis viribus confisi sine cohortibus proelium cum Gabalis Arvernisque commisisse, cohortes ipsae nihil, quod memoria dignum esset, gessisse videntur.

cum finitimis] „ut sunt Gabali, Arverni, Ruteni, Cadurci, Volcae, Aremici.“ Rhellicanus. Hunc de Rutenorum Cadurcorumque eventu silentium scriptoris fefellisse videtur, ut ab illorum, quae c. 64 §. 6 leguntur, sensu tantopere aberraverit.

que Italia sublevari poterat, trans Rhenum in Germaniam mittit ad eas civitates, quas superioribus annis pacaverat equitesque ab his arcessit et levis armaturae pedites, qui inter eos proeliari consuerant. Eorum adventu, quod minus idoneis equis utebantur, a tribunis militum reliquisque, sed et equitibus Romanis atque

§. 4 consuerant] „Bong. A. Voss. A. Egm. et 5 alii" Gott. Par. A. Hav. A. Dr. AB. Vrat. AB. Vind. DFI. Rom. a. Med. a. Ber. Ven. f. *consueverant* cum reliquis Oud. Cf. adn. cr. ad 4, 24 §. 4.

§. 5 adventu] *adventum* Bong. C.

quod] *ut* Hav. A. Vind. A.

minus] *minis* Vrat. B. a m. pr. *nimis* Goth. AB. Rom. a. Ber.

a] int. vers. a m. s. habet Goth. A.

militum] *mil' iterum* Hav. A. (*Mil.* P. Man. Ald. b. Lips. Iu. Gr. Dav.)

sed et] „Ita est in meo libro." Vrs. Emend. „MS. Cuf. et Pet. inter lin. Gott. diserte et Egm. Voss. A." Fabr. „Desunt hae voces in plerisque Codicibus." Cl. „Excusos si intellexit Clarkius, verum dicit, nam in manu exaratis codicibus tantum non omnibus exstat. In Leid. sec. deest *sed.* in Voss. sec. *sederet eq.* in Oxoniensi omnia *sed et equitibus Romanis* non comparent. Scaliger cum Vrsino ex MSto Cod. uti et Carr. primus post Ed. Incertam recepit in textum; at non agnoscit quoque Metaphrastes *τῶν τε μυριάρχων καὶ τῶν λοιπῶν Ῥωμαίων ἵππους.* Sed et ille non habet *evocatis.* Suspectus tamen est locus, et puto excidisse *praefectis* vel simile." Oud. *sedent* Par. A. sec. Dübnerum, ante correctionem sec. Beyerlium. om. (Confl.) Dr. B.

§. 5 quod minus idoneis equis utebantur] Nondum igitur effectum habebant id, quod 4, 2 §. 2 Germani omnino efficere cotidiana exercitatione traduntur, ut, quae sunt apud eos nata iumenta, prava atque deformia, haec summi sint laboris.

reliquisque] Cf. 1, 25 §. 1: *Caesar primum suo, deinde omnium ex conspectu remotis equis.* Quo loco quae a' nobis adscripta sunt, ea ad huius difficultatem minuendam defectusque suspicionem removendam sufficere possunt. Idem de sensu vulgatae scripturae, quamquam nonnihil dubitans de eius integritate, statuit Dübnerus.

sed et equitibus Romanis atque evocatis] Equos a tribunis militum, qui in decem legionibus sexaginta erant, et a reliquis, qui propter dignitatem equo utebantur, sumptos non sufficisse ideoque non ab his solum, sed etiam ab aliis sumendos Caesari fuisse facile credas, licet de numero *reliquorum* non satis, de Germanorum vero, quibus distribuendi essent, nihil constet. Atque ea ipsa significatio est dictionis ellipticae *sed et*, cuius etiamsi forte apud antiquiores et aequales scriptores certum exemplum nullum, nullum apud Caesarem alterum exstat, ratio quidem extra dubitationem posita (cf. ad *et ipsos* c. 54, §. 1 adscripta), usus autem apud recentiores frequens et certus est. Sic Sueton. Iul. 9: *Idem Curio, sed et M. Actorius Naso, auctores sunt conspirasse eum* etc. Iustin. 2, 1 §. 12: *na-*

evocatis equos sumit Germanisque distribuit. 66. In-

Vrat. C. et a m. sec. B. Goth. AB. Vind. CDE. edd. ante Lips. Ex his *sed et* a codicibus quamquam non adeo firmum, ut videbatur Oudendorpio, quem suorum ipsius rationem minus diligenter habuisse suspicor, satis tamen tutum esse apparet. Multo autem magis per se verum et ob difficultatem, quam crearet, eiectum potius, quam perspicuitatis causa additum interpolatione iudicari debet. Nam ut fuisse credamus aliquem, qualem ponit Nipperdeius, qui tribunos militum in equitum Romanorum numerum referri non posse existimaret, quid tali homini causae fuisse dicamus, cur non solum *et*, sed insuper adiiceret *sed?* Non magis probabiliter Herzogius ortum putat ex *scilicet* adverbio simplicis appositionis *equitibus Romanis atque evocatis* explicandae causa adscripto: Wahrscheinlich ist *sed et* entstanden aus *scilicet*, welches von einem Glossator dem schlichten Appositionssatze: *equitibus* etc. beigefügt wurde. Neque enim scriptoris verba eiusmodi explicationem requirebant, neque *scilicet* ita scribi solebat, ut facile in *sed et* corrumpi posset.

evocatis] *evocatos* Pal. Goth. B.

sumit] in marg. Goth. A. *summit* Ven. f. *sinunt* Hamb. *assumit* Leid. A.

turam — animalia quoque generasse, sed et arborum atque frugum — apte genera variata. Vulcatius in vita Avidii c. 9: *Antiochensibus, qui Avidio Cassio consenserant, sed et aliis civitatibus, quae illum iuverant, ignovit.* Alia contulit Oud. ad Sueton. Tib. 59. Haec neque ab Handio Turs. 2, 511 neque a Freundio in Lexico memorata Nipperdeium quoque fugisse videntur, dum *sed* particulam una interrogatiuncula eiici posse putat: „quid ita mirabilius erat ab equitibus Romanis equos sumptos esse quam a tribunis, qua una ratione adversativa particula poni poterat?" Scilicet mirabile hac in re nihil omnino erat; sed maius et insolentius videri debebat, quod etiam ab equitibus Romanis et evocatis sumebantur equi, si aut plures ab his, quam a tribunis reliquisque, aut magis proprii his, quam illis, sumebantur. Iam quod ad *equites* attinet, si de equitatu Romanorum, qui c. 26 §. 5 dicitur, sermo esset, ut Oehlerus putabat, dubium non esset, quin multo plures sumi ab iis possent; sed ordinis quoque et census equestris homines, de quibus usu linguae atque ipsa re iubente cogitandum esse post Sincerum Morus et ceteri intellexerunt, aliquanto plures apud Caesarem, quam in exercitu eius legatos praefectosque et tribunos primorumque ordinum centuriones (nam etiam his locus in *reliquis* esse potuit) fuisse ex iis colligas, quae c. 60 et 61 de equitibus Romanis relata sunt Labieno, qui quattuor legiones ducebat, adiunctis. Qui si voluntarii equo, ut consentaneum est, militabant equosque pro facultatibus alii plures, alii pauciores alebant, simul insolentiorem ab his, quam a tribunis reliquisque stipendia merentibus equorum sumptionem fuisse non negabis. De *evocatis* vero suspicari licet et numerum eorum hoc anno certe non exiguum ad Caesarem fuisse, cum iam tertio anno belli *multos* a P. Crasso ex provincia evocatos esse traditum sit 3, 20 §. 2, et hos quoque sive pedestri sive equestri, de

terea, dum haec geruntur, hostium copiae ex Arvernis equitesque, qui toti Galliae erant imperati, conveniunt.
2 Magno horum coacto numero, cum Caesar in Sequanos per extremos Lingonum fines iter faceret, quo facilius subsidium provinciae ferri posset, circiter milia passuum X. ab Romanis trinis castris Vercingetorix con-
3 sedit convocatisque ad concilium praefectis equitum venisse tempus victoriae demonstrat: Fugere in provin-
4 ciam Romanos Galliaque excedere. Id sibi ad praesentem obtinendam libertatem satis esse: ad reliqui temporis pacem atque otium parum profici; maioribus enim coactis copiis reversuros neque finem bellandi facturos. Proinde in agmine impeditos adori-

Cap. 66. §. 3 concilium] *consilium* Carr. cod. Turr. Lov. Leid. B. Vrat. ABC. Hav. A. Hamb. Flor. sec. Brut. Gr. b. Petr. Hist. 18, 34. Idem ab Hotomanno, quod de praefectis tantum et magistris rei militaris sermo sit, probatum tacite edidit Dübnerus. Contra Oud., quod barbari sint et c. 75 §. 1 *concilio principum indicto* legatur, tenuit *concilium*. Cf. §. 7 et adn. cr. ad 2, 10 §. 4.

§. 4. bellandi] *belli* „Pet. Cu. And. Ox. Leid. A." Ald. ab. Gr. a. P. Man. Lips. Oud. *bellandi*, quod secundum Fabr. in Voss. A. Fgm. Gott., secundum Confl. non solum in Bong. C. et Pal., sed etiam in Pet., item in cod. Turr. Bong. A. Par. A. Hav. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. A. reliquisque edd. exstat, usu quoque scriptoris magis commendatur. Cf. 1, 2 §. 3 *homines bellandi cupidi*. 3, 17 §. 4 *studium bellandi*. 4, 1. §. 4 *bellandi causa*. Nec aliter Hirtius 8, 1 §. 1: *cum a superiore aestate nullum bellandi tempus intermisisset*.

Proinde] *deinde iubet uti eos* And. Ox. ab eadem, nisi fallor, manu, quae 6, 17 §. 5 interpolavit.

in agmine] And. Ox. Oud. 2. *Agnine*, sup. a m. s. *m*, Dr. A. *agmine* cum reliquis codd. et edd. Oud. 1. Id Baumstarkius inter-

qua Hotomannus et Lipsius Mil. Rom. 1, 8 extr. cogitabat, militiae voluntariam operam dantes suo sumptu equos habuisse, quibus aut in itinere aut in acie uterentur. Ceterum Nipperdeius hoc nomen corruptum esse mavult et a Caesare *legatis* pro *evocatis* scriptum coniicit ideo, quod de equorum usu evocatis concesso nihil usquam significatum sit; cui rationi nihil tribuendum esse patet, Kranerus tamen tantum tribuit, ut scripturam dubiam esse pronuntiaverit.

Cap. 66. §. 4 in agmine impeditos] Breviter ii, qui in agmine seu euntium multitudine ut partes in toto versantes impedimenta et sarcinas portant, *in agmine impediti* dicuntur h. l. et 3, 24 §. 3: *impeditos in agmine et sub sarcinis infirmiore animo adoriri cogitabant*. ubi *sub sarcinis* verba ante positum *impeditos* explicant. Similiter quem Hirtius Alex. 43, 3 *in agmine dimicare coactum* dicit, iter una cum suis facientem et inter euntes versantem dicit, nec aliter

rentur. Si pedites suis auxilium ferant atque in eo 5 morentur, iter facere non posse: si, id quod magis futurum confidat, relictis impedimentis suae saluti con-

pretatur durch ihren Marsch an dem ungestörten Gebrauche ihrer Kräfte gehindert, quae sententia neque per se probabilis est neque in verbis Latinis inesse videtur. Nec magis probabiliter Metaphrastes: *ἀμφὶ τὴν ὁδὸν ἀσχολουμένοις.* Accedit quod *impeditos* impedimentorum significatione privatur, quam postulare sequentia videntur. Itaque recte et Oud. in ed. 1. *in* recipiendum ostendit, in 2. recepit, et quomodo post *proinde* excidere potuerit, secundum Drakenb. ad Liv. 37, 31 §. 4 docuit Kreyssigius.

adorirentur] Bong. A. Leid. A. Voss. B. Hav. A. Vrat. A. Goth. A. Vind. A. *adoriretur* Dr. B. *adorientur* Voss. A. Egm. Par. A. *adoriantur* reliqui codd. et edd. omnes; quod nescio qua de causa minus accurate dictum existimasse Nipp. p. 85 videtur, equidem ut non minus rectum et magis usitatum praeferrem, si per codices liceret, quorum tamen ipsorum auctoritas h. l. in dubitationem vocari potest. Ceterum cf. adn. cr. ad 5, 58 §. 4.

§. 5. pedites suis] *peditibus s.* R. Voss. Cl. Goth. AB. *p. suos* Dorv. Dr. B. Vrat. C. Hamb. Vind. E. *p. rebus s.* „nonnulli" Hotom. Vasc. St. Gr. b. (Frell.) *p. eis* And. Ox. *inpedimentis s.* Leid. A. *τοῖς σφῶν σκευοφόροις* Met.

facere] *conficiendi* Vind. A. *confici* V. C. Vrs. Not. „Vaticanus liber et meus" Vrs. Em. And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. In. sqq. *Facere* non deteriorem sensum praebere vidit rectius, quam ostendit Herzogius ampliorem appellans magisque infinitum (allgemeiner und unbestimmter) qui simplicior et evidentior dicendus erat. Clarkio vero etiam aptius cohaerere cum eo, quod sequitur (*spoliatum iri*) videbatur. Mihi *facere* tutius, sed *confici* nihilo deterius videtur.

confidat] *confidebat* Ox. Duk. Dorv. Hav. A. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Vind. ACFI. (Bong. C. Pal.) edd. ante Lips. exceptis

Salustius et Suetonius et Tacitus iis locis, quibus Gesnerus in Thesauro ipsum actum seu ductum exercitus hac dictione significatum esse putat. *Impeditos* autem adoriri iubens Vercingetorix non in equites Germanos, de quibus Rhellicanus, aut omnino Romanorum in equitatum, de quo cogitabat Oudendorpius, sed in pedites impetum facere equites suos iubere statuendus est. Hi enim impedimenta portabant, et in hos postero die impetum facere coepisse Galli dicuntur c. 67 §. 1.

§. 5 Si pedites suis auxilium ferant] Quod pedites potius, quam equites auxilium ferentes ponit iis, in quos impetus fieret ab equitibus, eius rationem §. 6 *Nam de equitibus* etc. reddit. *Suis*, in quo Clarkius *rebus*, quod desideraverat Hotomannus, vel *impedimentis* vel „quod iam praecesserat, *agmine impeditis*, subintelligi" posse existimabat, generis masculini et instar substantivi est, ut 1, 13 §. 4 et Civ. 3, 78 §. 4 (*suis auxilium ferre*) et 2, 10 §. 5 (*suis auxilium ferrent*) et ubicunque in Caesaris et reliquorum commentariis solitarium apparet.

id quod] Cf. adn. ad 4, 29 §. 3.

relictis impedimentis suae saluti consulant] sc. ii, quos in agmine impeditos adorti essent;

sulant, et usu rerum necessariarum et dignitate spo-
6 liatum iri. Nam de equitibus hostium, quin nemo eo-
rum progredi modo extra agmen audeat, ne ipsos qui-

inc. Ven. f. St. *credat confidebat* Leid. A. *contingat confidat* ante corr. Hamb. Cf. ad *habuerat* c. 64 §. 2 adscripta, quae si probas, Daehnio h. l. immerito *confidebat* placuisse mecum senties.

§. 6 ne ipsos quidem] „Sic Cu. S. Leid. A. Ox. And. et aliorum. Mei reliqui et Edd. pp. *et i. q. non.* Nec male. Graece κ'οὐκ." *et i. q.* Lov. ab Heinsio coll. *et i. q. non* Voss. A. Pet. Egm. Gott. Lbb. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. CDFI. edd. ante Ald. (*ne*) *i. q. non* Vind. B. Qua mente Oud. lectionem ante Aldum vulgatam non malam, quidve in ea simile Graecis dictionibus καὶ copulae οὐ negationem adiunctam habentibus esse statuerit, nescio, neque cur illud Iulianum esse affirmaverit Apitzius, Dübnerus idem in ordinem receperit, ipsis tacentibus dicere possum; sed eandem iis in utraque lectione sententiam inesse nec nisi propter codices alteram vel aequiparandam vel praeferendam Aldinae visam esse suspicor. Atque ita Kranerus, qui et ipse alteram praetulit, eam interpretatus est: auch sie (wenn auch mit den Verhältnissen weniger genau bekannt, als der Feldherr) dürften daran nicht zweifeln, so bekannt sei die Untüchtigkeit der römischen Reiterei. Whittius vero, qui *et ipsos quidem non* pro *ne ipsos quidem* Latine dici non posse intelligeret, hoc, quod Aldus dedit, ex infelici emendandi conatu ortum ratus ipse *et* ut ex antecedenti verbo natum delere et ab omnibus codicibus destitui, quam eos sequi maluit, quos aliis locis necessario secutus est. Denique Nipperdeius neque Aldinae scripturae auctoritatem agnoscens aut sensum perspiciens neque in eo, quod posuit Whittius, *ipsos quidem* recte dici videns non solum *et*, quod codices habent, tenuit, sed etiam alterum ei, quo codices carent, ne forte Caesar *et ipsos* ut c. 54 §. 1 dixisse videretur, in sequentibus eiecti *id* pronominis loco subiunxit hoc modo: *Nam de equitibus hostium, quin nemo eorum progredi modo extra agmen audeat, et ipsos*

qui etsi pars tantummodo essent agminis universi, tamen quod partium nulla non factura et passura videretur, id Vercingetorix communicat cum omnibus et omnes impedimentorum ac dignitatis iacturam facturos esse praedicit. Similiter ii, quos *iter facere non posse* dixerat, non solum pedites suis auxilium ferentes et ii, quibus ferrent, sed omnino Romani intelligendi sunt, quibus si semel resistere in animo esset, impetu in partem agminis sui facto consistendum omnibus esset.

§. 6 ne ipsos quidem] quamvis a nemine doctos; ita ut ne sibi quidem opus sit illud docere et argumentis ab experientia petitis demonstrare. Cf. 1, 40 §. 9: *Cui rationi contra homines barbaros atque imperitos locus fuisset, hac ne ipsum quidem sperare nostros exercitus capi posse.* quamvis et optantem et nostrorum exercituum non admodum gnarum. 6, 24 §. 6: *Paulatim adsuefacti superari multisque victi proeliis ne se quidem ipsi cum illis virtute comparant.* quamvis lubenter sese aliis praeferentes.

dem debere dubitare. Id quo maiore faciant animo, copias se omnes pro castris habiturum et terrori hostibus futurum. Conclamant equites sanctissimo iureiu- 7
rando confirmari oportere, ne tecto recipiatur, ne ad liberos, ne ad parentes, ne ad uxorem aditum habeat qui non bis per agmen hostium perequitasset. 67. Probata re atque omnibus iureiurando adactis postero die

quidem non debere dubitare, et, quo maiore faciant animo, copias se omnes pro castris habiturum et terrori hostibus futurum. Atque his verbis hanc effici dicit aptam sententiam: quin equites Romanorum progredi non auderent, ipsos quidem, etiamsi soli essent, dubitare non debere, sed quo maiore animo omnem dubitationem abiiciant, se terrorem reliqui exercitus additurum. Qua quidem sententia ego nullam minus aptam excogitari potuisse, ceterum unam veram esse Aldi lectionem puto, quam praeter codices ab Oud. significatos Hav. A. et Vind. A. praebent, in qua temere omisso *ne* imperite suffectum esse *et non* videtur.

§. 7 ne ad uxorem] Pet. Cu. S. Leid. B. (Gu. Vind. DEI.) et Oud. teste a. m. sec. Bong. A. „reliquis" et Voss. A. Egm. Gott. Lov. Fabr. et tribus Confl. et Bong. A. Pl. Par. A. Hav. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Vind. ABCF. et ed. inc. et Ven. f. deest *ne*. Cf. adn. cr. ad 6, 13 §. 5. (*uxores* And. Leid. A. Hav. A. Hamb.).

bis] „Sic Ald. et omnes, ut opinor, impressi. A Stephan. tamen abest vox *bis*. quod non puto negligendum." Hotom. „Vox *bis* non comparet in Stephanico Cod. neque in Bongars. pr. Andino, vel Oxon. rectius tamen non negligendam putat Hotomannus, et τὸ δὶς agnoscit Metaphrastes." Oud. Hotomanno non vox *bis*, sed eius vocis praetermissio non negligenda et ipsa abesse posse videbatur. Et abest etiam ab Hav. A. et Vind. A. neque agnoscit eam Petrarcha Hist. 18, 35 (*qui non Romanam aciem penetrasset*) et in Dr. B. et corr. Voss. A. Fabr. *nobis* pro *non bis*, in Leid. B. *quis habeat quin bis* legitur pro *habeat qui non bis*. Nihilominus *bis* tenendum est; nam interpolato dissimillimum et simul aptissimum est. Vt enim audax facinus, cui se obstringebant vere perfectum esse intelligeretur, perequitato agmine Romanorum eodem itinere ad suos se recipere quemque iubebant.

perequitasset] *perequitaret* Vind. A. *perequitaverit* Ox. *perequitarit* And. Hav. A. Oud. Cf. c. 61 §. 5: *quae* (manus) *tantum progrediatur, quantum naves processissent.*

Cap. 67. §. 1 iureiurando adactis] *iusiurando a.* Vind. E. *iusiurandum a.* Iu. *ad iusiurandum actis* Leid. A. *ad iusiurandum adactis* And. Ox. Cu. S. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. excepta Cl. Quod in Iu. exstat, id ante Scaligerum requisiverat Ciacconius analogia dictionum *arbitrum adigere* et *arbitrium adigere*, quibus Cicero Top. c. 10 (§. 43) et Pro Roscio Com. c. 9 (§. 25) usus est, et Caesaris usu eodemque aliorum motus, quem

Id] Cf. adn. ad 1, 1 §. 4.

§. 7 Conclamant equites] quos una cum praefectis ad concilium convocatis convenisse statuendum est.

confirmari oportere, ne] Cf. adn. ad 6, 2 §. 2 et ad 5, 6 §. 6.

in tres partes distributo equitatu duae se acies ab duobus lateribus ostendunt, una a primo agmine iter im-
2 pedire coepit. Qua re nuntiata Caesar suum quoque equitatum tripertito divisum contra hostem ire iubet.
3 Pugnatur una tunc omnibus in partibus. Consistit

pluribus docuit in adn. ad Civ. 1, 76 §. 3, ubi de Petreio verba leguntur *idem iusiurandum adigit Afranium*, et ib. 2, 18 §. 5 de Varrone *provinciam omnem in sua et Pompeii verba iusiurandum adigebat*. Ciacconii coniecturam, ut est probabilis, probans Oud. partim ob Leid. A. scripturam, partim quod *iureiurando* ab explicatione ortum putabat, nihilo minus Aldinam lectionem tenuit, de cuius Latinitate ne Ciacconius quidem dubitare potuit, quamquam praepositionem elegantius abesse existimaverit. Cf. Salust. Cat. c. 22 §. 1. Sed ablativo quoque locum in hac dictione fuisse Ciacconius ipse monstravit quattuor Livii locis allatis, quorum tribus (2, 1 §. 9. 21, 1 §. 4. 22, 38 §. 2) *iureiurando*, uno (3, 20 §. 4) *sacramento* cum verbo *adigere* constructum legitur. Nec desunt alia apud eundem, ut 10, 38 §. 9, et apud recentiores exempla. Ratio autem ablativi similis ei videtur, qua Caesar 6, 1 §. 2 *consulis sacramento rogare*, Plautus Rud. prol. 46 *iureiurando alligare* dixerunt. Itaque cum Clarkio restituendum putavi quod alterius codicum generis consensus tuetur.

tres] *treis* Ald. a. Gr. a. Turr. *tris* Oud. Cf. adn. cr. ad 6, 32 §. 3.

a primo] *a prima* Leid. A. *a* om. „MSS. multi" Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Confl. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BCDEFI. edd. ante Ald. Cf. adn. ad 1, 23 §. 3. Qui *primo agmine* omissa praepositione interpretantur vorn am Zuge, ut Seyffertus, Doberenzius, Kranerus, linguae usui adversantur.

§. 2 tripertito] Egm. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Hav. A. Gott. Wh. et per compendium Hamb. Vind. A. Vulgo *tripartito*. Cf. adn. cr. ad 6, 6 §. 1.

§. 3 tunc] Vrsini liber is, quem suum in Emend. appellat, And. Ox. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. *tum* S. Gr. a. Turr. om. reliqui codd. et edd. ante Oud. Eo omisso id, quod fieri hic ostenditur (*pugnatur una omnibus in partibus*) non ex illo, quod iubere in praecedentibus Caesar dicitur, pendere, sed aut per se constare (cf. c. 84 §. 2) aut una et pariter cum illo accidere videtur; quorum alterum falsum, alterum ineptum est.

Consistit] And. Ox. Cu. Leid. A. Dorv. (Par. A.) Hav. A. Pal. Vrat. C. Goth. B. Vind. A. *constit* Vind. C. *constitit* „reliqui" Carr. cod. Turr. Pet. Voss. A. Gott. Egm. Lov. Lbb. Bong. AC. Dr. AB. Vrat. AB. Goth. A. Hamb. Gu. Vind. FI. inc. sec. Elb.

Cap. 67. §. 3 una] Recte Hotomannus interpretatur *uno tempore*. Eadem significatione Cicero dixit Div. in Caecil. c. 1 (§. 1): *is, si mei consilii caussam rationemque cognoverit, una et id, quod facio, probabit et in hac caussa profecto neminem praeponendum mihi esse actorem putabit.* — Quod idem Ho-

agmen; impedimenta inter legiones recipiuntur. Si qua in parte nostri laborare aut gravius premi videbantur, eo signa inferri Caesar aciemque constitui iubebat; quae 4

§. 4 constitui] „Bong. A. Pet. Voss. ABC. Carr. Egm. Lov. quinque alii“ cod. Turr. Pet. Gott. Voss. A. Egm. Lov. Lbb. Confl. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BCDEFI. edd. ante Ald. *conferri* Leid. A. *converti* Hav. A. Vind. A. (Bong. A. Pl.) Ald. sqq. quamquam Oudendorpio et *converti* et *conferri* h. l. „Glossae“ esse videbantur eius, quod in Bong. A. reliquisque invenerat, quod etiam exemplorum multitudine in adn. ad 2, 19 collectorum putabat commendari. Lippertus vero *signa inferri* dictionem hoc de *acie* dicto explicari putans *constitui* damnat: *aciemque converti* erklärt *signa inferri*, darum die andere Lesart *constitui* für *converti* als unstatthaft erscheint. idemque facit Heldius verborum significatione et rei natura et *eo*

tomannus Plutarchum in vita Caesaris scribere ait „Caesarem in hoc proelio gladium amisisse, quem Arverni in fano ostentationis causa suspenderunt. Eum postea a Caesare conspectum neque passum esse tolli, cum id amici suaderent.“ sunt ista quidem a Plutarcho p. 720. E. (c. 26. Vol. 3 p. 252 Sint.) eo loco relata, ut, si gladium amisit Caesar, hoc ipso die amisisse statuendus sit: *ἐνταῦθα δ' αὐτῷ τῶν πολεμίων ἐπιπεσόντων καὶ περισχόντων μυριάσι πολλαῖς ὁρμήσας διαγωνίσασθαι τοῖς μὲν ἄλλοις καταπολεμῶν ἐκράτησε, χρόνῳ πολλῷ καὶ φόβῳ καταβιασάμενος τοὺς βαρβάρους· ἔδοξε δὲ κατ' ἀρχάς τι καὶ σφαλῆναι, καὶ δεικνύουσιν Ἀρουέρνοι ξιφίδιον πρὸς ἱερῷ κρεμάμενον, ὡς δὴ Καίσαρος λάφυρον. ὃ θεασάμενος αὐτὸς ὕστερον ἐμειδίασε καὶ τῶν φίλων καθελεῖν κελευόντων οὐκ εἴασεν, ἱερὸν ἡγούμενος*: sed hoc proelium, quod totum equestre fuit, Plutarchus non magis novit, quam illud, quod c. 68 §. 2 significatur, atque omnino hic, ut alibi, diverso a Caesare auctore est usus.

impedimenta inter legiones recipiuntur] Haec cum Baumstarkio intelligenda sunt ea, quae adhuc in agmine portaverant milites, qui ob id ipsum *impediti* in agmine vocati sunt c. 66 §. 4, tunc vero, cum agmen constitisset, sarcinis in iumenta et carros, quibus reliqua vehebantur, coniectis ad auxilium equitibus ferendum *expediti* sunt facti. Cf. 1, 24 §. 2, ubi Caesar *sarcinas in unum locum conferri*, et 7, 18 §. 4, ubi *celeriter sarcinas conferri*, *arma expediri* iubet. De carris et iumentis ipsis cogitari propterea non potest, quod haec secundum 2, 17 §. 2 et 19 §. 2 in agmine locum inter legiones vel unam et alteram vel plures et pauciores habere solebant, ita ut *recipi* inter legiones opus non esset. Neque vero probabile est Caesarem his paucis verbis novam quandam impedimentorum collocandorum rationem, qualem Guischardtus Mémoires critiques et historiques T. 1. p. 230 et Nastius Römische Kriegsalterthümer p. 223 excogitarunt, significare voluisse aut, quae Nipperdeii idem opinantis coniectura est, non *inter*, sed *intra legiones* scripsisse.

§. 4 videbantur] Id sine ratione Herzogius *conspiciebantur* vel, quod accuratius sit, *ex visu satis certe colligebatur*, *intelligebatur eos laborare* interpretatur. Cf. adn. cr. ad 4, 8 §. 1.

res et hostes ad insequendum tardabat et nostros spe
5 auxilii confirmabat. Tandem Germani ab dextro latere summum iugum nacti hostes loco depellunt; fugientes usque ad flumen, ubi Vercingetorix cum pedestribus copiis consederat, persequuntur conpluresque interfi-
6 ciunt. Qua re animadversa reliqui ne circumirentur,

adverbio adductus: Da *constituere aciem* nur überhaupt bedeutet: *eine Schlachtordnung aufstellen*, nach dem Zusammenhange unserer Stelle hingegen die Rede ist von oftmaligen Wendungen der Schlachtordnung, je nachdem der Wechsel im Erfolge der Schlacht sie erforderte, und da endlich *converti* sich an das vorausgehende *eo* richtig anschliesst, nicht aber *constitui*, so möchte wohl die gewöhnliche Lesart im Texte zu lassen seyn. Sed explicatio, quam statuit Lippertus, minime necessaria, aciei autem constitutio, quae praecedere conversionem debebat, nusquam a scriptore significata est, neque ab re quicquam obstat, quo minus eos, qui in agmine constitissent, eam in partem, qua equitatus Romanorum premi videretur, signa intulisse, deinde tantum progressos, ut equitum Gallorum impetum excipere possent, rursus constitisse et in acie constitutos esse putemus. Ad orationem vero cf. Civ. 1, 40 §. 5: *locum capit superiorem* (Plancus) *diversamque aciem in duas partes constituit*, *ne ab equitatu circumveniri posset*. qui locus *eo* adverbium non repugnare verbo *constitui* docet.

§. 5 nacti] *nancti* Voss. A. sec. Oud. *nancti* idem sec. Fabr. et Par. A. *nanti* Bong. A. Cf. adn. cr. ad c. 32 §. 1.

conpluresque] Egm. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. non *comp.* (*complureisque* Ald. a. Gr. a. Turr. *pluresque* Leid. A. *complures* Carr. cod. Turr. Leid. C. Voss. C. Gott. Wh. Dr. A. Vrat. B. Vind. B. inc. om. Vind. E.)

§. 6 circumirentur] Pet. Voss. A. Gott. Egm. Lov. Fabr. Pet. Confl. Bong. A. Pl. Par. A. Vrat. AB. inc. sec. Elb. *circum iren-*

spe auxilii] quod ipsum ferendum iis aut latum fuisse non videtur. Itaque non erat cur in his vocibus haereret Hotomannus. „Vbi res ipsa erat, spei locus esse non poterat.“

§. 5 summum iugum nacti] Ad dextram igitur Romanis loca erant edita, in iisque diu pugnatum ab equitibus fuisse videtur, cum Germani summum iugum nacti hostes loco superiori, ex quo adhuc male habuissent Romanos, depellerent.

ad flumen] Id post Rhellicanum plerique Ararim, alii iique probabilius aliud minus notum fuisse putant; de cuius tamen nomine, cum ipse scriptor nullum memoriae prodendum existimaverit, quaerere supervacaneum est. Kranerus nescio quo auctore posuit *Ouche*.

§. 6 reliqui] qui a primo agmine et ab latere sinistro Romanos adorti erant.

ne circumirentur] a Germanis, qui profligata tertia equitum Gallorum acie reversi a tergo invasuri essent reliquos. Quae fuit causa, cur hi in alias partes fugam capesserent et omnibus locis fieret caedes. Aliter haec inde a §. 5 intellexit Guischardtus Mémoires militaires T. 1 p. 285: *Le combat avoit déja duré quelque*

veriti se fugae mandant. Omnibus locis fit caedes. 7 Tres nobilissimi Haedui capti ad Caesarem perducuntur. Cotus, praefectus equitum, qui controversiam cum Convictolitavi proxumis comitiis habuerat, et Cavarillus, qui post defectionem Litavici pedestribus copiis praefuerat, et Eporedorix, quo duce ante adventum Caesaris Haedui cum Sequanis bello contenderant.

tur Dr. B. *circuirentur* Bong. C. Goth. A. Vind. C. et sec. Oud. praeter And. Ox. Cu. S. Leid. A. reliqui. *circunueiretur*, corr. *circuniretur*, Hamb. *circumvenirentur* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Dr. A. Vrat. C. Goth. B. (Pal. Gu.) Vind. A. Rom. a. Med. a. sqq.

§. 7 Convictolitavi] „*Convictolitabi* vel *avi* vel *ajo* MSS. rursus." — *tavi* Hav. A. Vind. F. — *tabi* Pet. Gott. Bong. A. Par. A. Goth. B. Gu. Dr. B, et a m. s. A. — *tabo* Egm. Vrat. A. — *tabus* Voss. A. — *tave* Rom. a. Ber. Ven. f. — *tani* Vind. C. — *tane* Goth. A. Vrat. BC. edd. rell. *Convictobali* Vind. A. *Convitolibili* Hamb. *Coniunctolittabi* Vind. I. (*Convinct.* Vrat. B. *covict.* Ven. c.) Cf. adn. cr. ad c. 55 §. 4.

proxumis] Bong. A. Egm. et sec. Oud. Voss. A. Vulgo *proximis*. Cf. adn. cr. ad c. 3 §. 2.

Eporedorix] *Eporidorix* Ven. f. *$\overset{e}{o}$poredorix* Goth. B. *Eporodorix* Gott. Fabr. Vind. B. *Eporedoris* Hamb. *Epordarix* Ven. cde. *Eboredorix* Voss. A. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. quod aut errore aut consilio eodem, quo *Epordarix* a Venetis factum videtur.

tems, quand César fit tourner par quelques escadrons de Germains, une montagne qui étoit à sa droite sur le flanc gauche des Gaulois, au-delà du lieu où étoit le fort du combat. Cette manoeuvre décida l'affaire. Les Gaulois voyant les Romains prêts à fondre sur eux, et se voyant environnés, prirent la fuite et furent poursuivis jusqu' à une riviere, derriere laquelle Vercingetorix avoit rangé son infanterie en ordre de bataille. Haec cum Caesaris verbis sive cum Ablancourtii interpretatione Francogallica comparanti minus mirum accidet, si etiam apud veteres scriptores perperam aliquid ex his commentariis relatum legerit, quorum brevitas quamvis Cicerone iudice illustris omnium temporum lectoribus quibusdam obscurasse auctoris mentem videtur.

§. 7 qui post defectionem Litavici pedestribus copiis praefuerat] Is Litavici in locum tum, cum huius et fratrum eius bona publicabantur (c. 43 §. 2) suffectus esse, deinde vero recepto Bibracti Litavico (c. 55 §. 2) rursus cessisse loco videtur.

ante adventum Caesaris] Recte Baumstarkius hoc tempus illud esse docuit, quod 6, 12 demonstratum est. Metaphrastes vero de Eporedorige adolescente sermonem fieri opinatus *ante adventum Caesaris* ὀλίγῳ πρόσθεν vertit.

68. Fugato omni equitatu Vercingetorix copias suas, ut pro castris conlocaverat, reduxit protinusque Alesiam, quod est oppidum Mandubiorum, iter facere coepit celeriterque impedimenta ex castris educi et se subse-
2 qui iussit. Caesar impedimentis in proximum collem deductis, duabus legionibus praesidio relictis secutus

§. 1 suas] om. Pet. Voss. A. Gott. Egm. Lov. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. A. Vrat. A. et a m. pr. B. Goth. A. Hamb. Gu. Vind. B. inc. sec. Elb. ante *copias* ponit a m. s. Vrat. B. *quas* Duk. Leid. B. Dorv. Pal. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Vind. EF. Ven. f. *s. quas* Vind. CI. *suas* Oud. cum edd. plerisque tenuit auctoritate codicum And. Ox. Cu. S. Leid. A., quibus Hav. A. Vind. A. accedunt: reliquos eo carere testatur.

ut] om. Duk. Bong. C. Dr. B. Vind. CFI. Ven. f.

conlocaverat] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. non *coll.*

§. 2. inpedimentis] Voss. A. (Bong. A.) Par. A. non *imp.*

proximum] *proxumum* Egm. Par. A. Cf. adn. cr. ad c. 67 §. 7.

duabus] *duabusque* Hav. A. Ald. sqq. etiam Cl. et Oud. quorum tamen alter *duabus*, quod MSS. exhibeant, veriorem esse lectionem, alter copulam, quae absit etiam a Bong. Leidd. Vossianis, Petav. Egm. Lovan. ceterisque et Edd. primis, deleri posse indicat. In Fabr. abesse *que* a Voss. A. Pet. Gott. Egm. Lbb. ostenditur, de Cu. Lov. Lb. ut in Confl. de Pet. Bong. C. Pal. tacetur. Item abest a Carr. cod. Turr. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. et, qui a m. pr. correctus *duobus* habet, ante corr. habebat *duabus*, A. Hamb. Gu. Vind. ABCEI. Itaque quin

Cap. 68. §. 1 ut] Cf. adn. cr. ad 2, 23 §. 1.

§. 2 inpedimentis in proximum collem deductis] Ex duabus verbi significationibus, inter quas optionem dat Oud. *deductis* ab loco superiore aut abductis in tutum intelligendum esse dicens, altera, etiamsi collis ille minus editus esset, quam locus is, unde agmen impedimentorum petens eum progredi coepisset, tamen, quia in collem ipsum nisi ascendendo perveniri non poterat, aliena, altera neque omnino certa et usu probata neque ad duarum legionum praesidio relictarum commemorationem satis apta neque ei, quod in *proximum* collem deducta sunt, quod celeritatis magis, quam loci muniti rationem habitam esse demonstrat, conveniens videtur. Et in adn. ad Civ. 2, 19 (§. 5) quo simul respicere lectorem iubet Oud., ubi cohortes quaedam *in arcem* oppidi cuiusdam deductae memorantur, dubitat, an ibi pariter atque h. l. *deducere* nihil a simplici *ducere* differat; quae interpretatio etiam minus est probabilis. Contra ea, quae a nobis in adn. cr. ad 4, 22 §. 6 proposita est, cum usui linguae et analogiae, de qua v. ad 6, 7 §. 6 adscripta, tum rei ipsi maxime consentanea videtur. Impedimenta enim et legiones duas illo in colle pernoctasse verisimile est, cum Caesar cum octo legionibus expeditis ad vesperum usque hostes secutus medio inter collem et oppidum loco castra fecisset. Neque aliter illud, quod Civ. 2, 19 legitur, interpretandum est.

hostes quantum diei tempus est passum, circiter tribus milibus hostium ex novissimo agmine interfectis altero die ad Alesiam castra fecit. Perspecto urbis 3
situ perterritisque hostibus, quod equitatu, qua ma-

delendum sit, dubitari nequit: illud dubitari potest, utrum hi ablativi absoluti cum prioribus propius, quam cum singulari, quod sequitur, participio coniungendi, an priores non ablativi, sed dativi esse putandi sint, quos esse pro certo ponit Apitzius. Atque haec dubitatio impedisse Oudendorpium videtur, quo minus faceret quod per codices fieri posse censeret. Sed verborum dispositio et concinnitatis ratio pariter suadent, ut Caesar impedimenta deduxisse eoque facto, postquam duas eis legiones praesidio reliquisset, cum ceteris octo legionibus secutus esse hostes intelligatur. Cui sententiae post *deductis* incidi orationem convenit.

hostes] Cu. et margo Pet. Fabr. Bong. A. Pl. Hav. A. Vind. A. (*hostem* Oud. ex Cu. m. Pet. Bong. A. atque ex Leid. A. referens in extrema littera errasse videtur.) Vulgo omissum nomen consentientibus utriusque generis codicum principibus restituendum neque vero propterea in sequentibus *hostium*, cuius loco Pet. *hostibus*, Pal. Vrat. C. Goth. B. Vind. D. edd. ante Ven. f. *hominum* habent, cum Hav. A. Vind. A. eiiciendum putavi. Cf. 6, 7 §. 3: *Labienus hostium cognito consilio sperans temeritate eorum fore aliquam dimicandi facultatem praesidio quinque cohortium impedimentis relicto cum XXV. cohortibus magnoque equitatu contra hostem proficiscitur et mille passuum intermisso spatio castra communit. Erat inter Labienum atque hostem difficili transitu flumen ripisque praeruptis: hoc neque ipse transire habebat in animo neque hostes transituros existimabat.* et quae ad 4, 29 §. 4 adscripta sunt.

§. 3 equitatu] *equitatus* „unus alterque recentior" Bong. C. Dr. B. Vind. DF. inc. sec. Elb. et reliquae edd. ante Ald. Vasc. St. Gr. b. (Frell.) *equitatum* Vrat. A. *equitatibus* Goth. A.

qua] cod. Vrsini vetustissimus, Goth. A. Ald. a. corr. et sqq. usque ad Oud. 2. *siqua* ante corr. Ald. a. om. Dr. B. *quo* „MSS.

§. 3 perterritisque hostibus] qui si minus perterriti fuissent, obsidione laboriosa supersederi et acie decertari potuisset. Nam hanc potius ad Caesaris consilium terror hostium vim habuisse videtur, quam quae a Lipperto et a Dübnero proposita est, quorum alter haec adnotavit: Caesar glaubte die Stadt um so ungehinderter umwallen zu können, als der Feind in grossem Schrecken war; daher nur schwache Versuche zur Verhinderung des beschlossenen Baues machen würde. alter in huius capitis argumento indicando his verbis usus est: il se décide à profiter de la terreur imprimée à l'ennemi et à former le siège de la ville. Ceterum sive haec sive illa causa statuenda est, aliam habent hi atque proxime praecedentes ablativi significationem, atque ob id ipsum hysteron proteron, quod ad 1, 41 §. 3 notavi, fieri potuit.

equitatu — erant pulsi] Paulo insolentius hoc dictum ita intelligendum est, ut si esset *ea parte*

xime parte exercitus confidebant, erant pulsi, adhortatus ad laborem milites circumvallare instituit. 69. Ipsum

aliorum et mei" Carr. cod. Turr. V. C. Vrs. Not. „liber meus" idem Emend. Steph. Brant. Cu. Pet. Voss. A. Gott. Egm. Lov. Confl. Par. AB. (Bong. A. Pl.) Hav. A. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. ADFI. edd. ante Ald. Oud. 2.

maxime parte exercitus] cod. Vrs. vetustissimus, St. Lips. et sqq. usque ad Oud. 2. *m. e.* Cu. Fabr. *m.* idem sec. Oud. et a m. pr. Leid. A. V. C. Vrs. Not. „liber meus" idem Emend. Steph. Hav. A. Vind. A. et a m. pr. Par. B. (*p. e.* inter versus addita habet.) *maxima p. e.* reliqui Oud. Carr. cod. Turr. Brant. Pet. Voss. A. Gott. Egm. Fabr. (Bong. A. Pl. Confl.) Par. A. (hic *maxuma*) Dr. AB. Vrat. A (*excerc.*) BC. Goth. AB. Hamb. (Gu.) Vind. I. edd. ante Lips. (excepta St.) et Oud. 2.

confidebant] And. Ox. Cu. S. Pet. V. C. Vrs. Not. „liber meus" idem Emend. Steph. Par. B. Hav. A. Dr. B. Vind. A. Ald. sqq. *confidebat* reliqui Oud. Carr. cod. Turr. Brant. Voss. A. Gott. Egm. Lov. Fabr. Bong. C. Pal. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. CDEI. edd. ante Ald.

erant pulsi] *erat p.* Vrat. C. *e. depulsi* Goth. A. *erat pulsus* „unus alterque recentior" Bong. C. Vind. D. edd. ante Gr. a. (excepta sec. Elb. inc.) Vasc. St. Gr. b. (Frell.) Scripturam huius loci a Lipsio partim secundum Ald. et Gr. a., partim secundum Vrsini codicem vetustissimum exhibitam et a sequentibus editoribus servatam Oud. in adn. non necessariam iudicatam in ed. 2 ita mutavit, ut ad codices quidem optimos totum se accommodaverit, linguae vero et sententiae non optime consuluerit. *quo maxima parte* mutandum non fuisse ait, quia Caesar et alibi per adpositionem haec verba addat, ut Civ. 1, 46: *Submotis cohortibus, ac nonnulla parte in oppidum compulsis.* Et suam ad eiusdem libri c. 61 et ad 3, 41 adnotationem conferri iubet, quorum locorum priore lectionem *quibus* (fossis) *parte aliqua Sicorem averteret* alicubi pro *q. partem aliquam Sicoris a.* repertam similem ablativi usum habere dicit, altero Hotomanno, qui pro *parva parte noctis itinere intermisso* malebat *parvam partem* — ad h. l. notata obiicit. Horum omnium rationem diversam, appositionem quidem, quam hic Oud. statuit, in nullo eorum esse manifestum est. Qua licet hic concedendum sit equitatum maximam partem exercitus vocari et pronominis relativi genere ad praecedens nomen aptato *quo maxima parte exercitus confidebant* scribi potuisse eo sensu, quo nos dicamus auf welche als den größten Theil des Heeres sie sich verließen, quamquam *qua* haud dubie usitatius erat, tamen neque equitatus maxima pars erat exercitus Gallorum, neque simpliciter illi confidere equitatu, sed maxime confidere dicendi erant. Atque id ipsum Oud. voluisse et sensum eum statuisse videtur, quem Germanice enunties auf welche sie den größten Theil ihres Vertrauens setzten. Nam etiam *exercitus, qua maxime confidebant, erant pulsi.* eamque interpretationem scriptor ipse monstrare interiectis *qua maxime parte exercitus confidebant* videtur.

erat oppidum in colle summo, admodum edito loco, ut nisi obsidione expugnari non posse videretur; cuius 2
collis radices duo duabus ex partibus flumina sublue-

legendum videri posse dicit *quo maximam partem confidebant.* Sed nominis *exercitus* genitivum ea sententia non admittit, quem ille tamen in ed. 2 non minus, quam in 1 tenuit. Restituenda igitur huius eademque Lipsii scriptura fuit, quam optimi codices ita mutatam exhibent, ut non calami, sed iudicii errore facta mutatio videatur.

circumvallare] Ante hoc, quod in Hamb. *circumvalare*, in Ven. cd. *circumvalere* scriptum est, vulgo addunt *Alesiam*, ut Pet. Fabr. Hav. A. Vind. A. vel, ut Dr. B. Vr. C. et a m. s. B. Goth. AB. Vind. CDEFI. et, quae ita solent, edd. ante Lips., *Alexiam*, quod teste Oud. in Bong. A. Voss. ABC. Egm. Gott. Lov. Leid. C., sec. Fabr. in Lov. Lbb. itemque in Bong. A. Pl. Par. A. Gott. Wh. Dr. A. Vrat. A. et a m. pr. B. Hamb. Gu. Vind. B. inc. omissum recte omitti potuisse docet Apitzius collato c. 11 initio hoc: *Altero die, cum ad oppidum Senonum Vellaunodunum venisset, ne quem post se hostem relinqueret, quo expeditiore re frumentaria uteretur, oppugnare instituit.* Illatum autem ex sequentibus suspicor, in quibus *Alesia* nomen ad *oppidum* adiectum in iisdem codicibus, qui h. l. *Alesiam* omittunt, alterius recensionis auctori ansam praebuisse videtur, ut hic potius insereret nomen, ubi et magis id requiri et facilius ad sequentia, si opus esset, posse adhiberi intelligeret.

Cap. 69. §. 1 oppidum] Huic Oud. codices omnes praeter And. et Ox. cum ed. inc. *Alesia* adiectum habere „e Glossa" tradens de codicibus falsus videtur. Adiectum illud est in Carr. cod. Turr. (*Alexia*) Pet. Gott. Egm. Lov. Lbb. et, qui *ae* super *e* habet, Voss. A. Fabr. Pet. et Bong. C. Confl. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. A. Vrat. A. et a m. pr. B. Hamb. (*helesia*) Gu. Vind. B et, qui *Alexia*, Cl. omissum vero non solum in edd., sed etiam in Hav. A. Dr. B. Vrat. C. Goth. AB. Vind. A(DEF. Cu. Fabr. Pal. Confl.) Qua codicum discrepantia cum ea, quae superioris capitis in fine apparuit, collata utrobique generum diversitatem animadvertere licet. Neque vero meliori generi maiorem h. l., quam deteriori supra fidem habere possum, et *Alesia* nomen cum Oud. ex interpolatione, sed vetustiori illatum puto.

expugnari non posse videretur] In Dr. B. *non* inter versus scriptum, in Vind. A. omissum, in And. Ox. Cu. Leid. A. Hav. A. ante *videretur* positum eoque loco ab Oud. editum est, cum in reliquis codicibus omnibus *non posse* legatur, quam ipse vulgatam scripturam esse docet, mutatae rationem non reddit. Kreyssigio pro diversa orationis structura utrumque ferri posse et eodem redire videtur, neque ego non ferendum dixerim quod placuit Oudendorpio; sed alterum accuratius dictum et scriptoris usui convenientius est. Cf. c. 55 §. 10, quem locum Kreyssigius adhibuit: *ut omnino vado non posse transiri videretur.* et 5, 51 §. 3: *quod ea non posse introrumpere videbantur.* et Civ. 1, 64 §. 5: *quorum aut animus aut vires videbantur sustinere non posse.*

§. 2 cuius] *Eius* Hamb.

3 **bant. Ante id oppidum planities circiter milia pas-**
4 **suum III. in longitudinem patebat: reliquis ex omnibus partibus colles mediocri interiecto spatio pari alti-**

§. 3 id] „Sic MSS. omnes et Edd. ante Scal. praeter Vrs. et forsan Ox. vulgo deest *id.*" Oud. „Dictio, *id*, non habetur in V. C. et certe videtur abundare." Vrs. Not. post *oppidum* Vind. C. *ad* Goth. A. a m. pr. om. Hav. A. Vind. A. Iu. Gr. Dav. Cl. tacente Fabr. Non temere Vrsino abundare videbatur pronomen, quod, si semel tantum in antecedentibus facta oppidi mentio aut

Cap. 69. §. 3 Ante id oppidum] Guischardtus Mém. milit. 1, 287 planitiem ad occidentem versus ab oppido positam statuit idque colligere potuisse ex eo videtur, quod supra duo *duabus ex partibus* flumina collis, in quo oppidum erat, radices subluere et infra ea in collis parte, *quae ad orientem solem spectabat*, omnem sub muro locum copiis complevisse Galli dicuntur. Sed *ante oppidum* ponens planitiem Caesar nihil amplius demonstrat, quam eam inter oppidum atque ipsum ad oppidum accedentem sitam fuisse. Neque propterea, quod deinde collis pars aliqua ad orientem spectare dicitur, planities non eodem spectasse putanda, sed scriptor castrorum situm Gallorum accuratius definiturus caeli regionem, cuius in planitie atque in fluminibus rationem habendam non existimasset, indicasse statuendus est. Planitiem re vera non in diversa a Gallorum castris parte fuisse ex iis, quae capite sequenti narrata sunt, apparet.

milia passuum III in longitudinem patebat] In his, quae c. 70 §. 1 et 79, 2 iterantur, propter illa, quae c. 79 scripta sunt, *longitudinem* Caesar eam dicere videtur, quae ad oppidum accedenti ab sinistra ad dextram et ab oriente sole accedenti a meridie ad septentriones spectabat; quam regionem ob id ipsum, quod *longitudinem* dicit, amplius patentem statuere debemus ea, quae ab ingressu ad oppidum versus sive ab oriente ad occidentem porrigebatur. Eadem ratione c. 46 §. 3 *in longitudinem* praeductus dicitur murus. Atque huic planitiei ab uno latere collem adiectum fuisse c. 79 docet: ab altero incertum est, utrum editis locis, an deiectis terminata fuerit.

§. 4 mediocri interiecto spatio] sc. inter ipsos atque oppidum; quemadmodum vertit Ablancourtius: à peu de distance de la place. Aliter Metaphrastes: *οὐ πολὺ ἀλλήλων διεστῶτες*, et Wagneri nostri, Franciscus: in geringer Entfernung von einander, Adolphus: in kleinen Zwischenräumen, qui numerum non mutare, sed considerare debebat. Cf. c. 73 §. 9: *mediocribus intermissis spatiis.*

pari altitudinis fastigio] Altitudinis *fastigium* cacumen est, quod altitudinem terminat eidemque metiendae inservit, ut colles *pari altitudinis fastigio* nihil aliud sint, quam *pari altitudine* colles, quam dictionem simpliciorem utique et usitatiorem scriptor partim numeri gratia amplificasse, partim quo certius colles illi altitudine non inter se, sed admodum edito ei, in quo Alesia posita erat, pares intelligerentur, commutasse cum illa videtur, in qua *fastigio* vocabulo maioris elationis notio coniuncta esset.

tudinis fastigio oppidum cingebant. Sub muro quae pars collis ad orientem solem spectabat, hunc omnem locum copiae Gallorum compleverant fossamque et maceriam sex in altitudinem pedum praeduxerant. Eius 5
munitionis, quae ab Romanis instituebatur, circuitus XI. milia passuum tenebat. Castra opportunis locis 6
erant posita ibique castella XXIII. facta; quibus in 7

initio huius capitis *oppidum erat Alesia* scriptum esset, non maiorem, quam illa, de quibus in adn. cr. ad 1, 38 §. 4 dictum est, offensionem haberet: post *ipsum erat oppidum* vel *i. e. o. Alesia*, quae verba oppidum iam notum significant, denuo demonstrari illud nihil attinebat. Tamen, cum interpolandi occasio nulla appareat et in parte tantum codicum illius generis omissum sit, tenendum est et ad descriptionem, quae praecessit, referendum, quasi Germanice dicas vor dieser also gelegenen Stadt. Cf. 2, 33 §. 5: *reliqui in oppidum reiecti sunt. Postridie eius diei refractis portis, cum iam defenderet nemo, atque intromissis militibus nostris sectionem eius oppidi universam Caesar vendidit.*

§. 6 XI. milia] Ita cod. Petrarchae Hist. 18, 37 et Cl. *undecim milia* Egm. Fabr. Vrat. A. Ber. Ven. f. et, quae *millia*, Vasc. St. Gr. b. (Frell.) *XI. m̄.* Bong. A. Pl. *XI M.* Dr. A. Vrat. B. Ald. a. Gr. a. P. Man. Turr. *XI*^{m} Voss. A. Fabr. Par. A. Vind. EF. *XI* Vrat. C. Goth. B. *XI*∞ Ald. b. Lips. In. Gr. Dav. *undecim milium* Gott. Fabr. Wh. Vind. D. *XI milium* Oud. *X mil'* Hav. A. *decem milia* Petrarchae ed. pr. *X milium* Ox. S. Leid. A. Vind. A. *quadraginta milia* Hamb. *ἐννενήκοντα ἓξ στάδια* (i. e. XII. m. p.) Met. *XI.* Pet. et Bong. C. Conf. Dr. B. Goth. A. Vind. CI. *undecim* edd. ante Ber. Genitivus, quem tacite posuit Oud., etsi neque codicum suffragiis neque exemplis caret, scriptoris usu nequaquam ita commendatur, ut praeferri accusativo debuerit.

§. 7 quibus in castellis] Ita cum aliis Pet. Voss. A. Gott. Egm. Fabr. (Par. A.) Gu. inc. sec. Elb. *in quibus* V. C. Vrs. Not.

§. 5 quae pars collis — hunc omnem locum] Simile hoc illi, quod 1, 18 §. 6 legitur, *quod proelium — initium eius fugae*, quaeque ibi contulimus. Qui h. l. verbosius Caesarem idque suo, ut dictitant, more egisse et, cum sufficeret *eam* sc. partem, abundanter *hunc omnem locum* scripsisse iudicant, quid inter *partem* et *locum* intersit, non animadvertisse neque Gallos in collocandis copiis non caeli plagam, sed loci naturam secutos esse reputasse videntur; quibus rebus observatis brevitati potius studuisse et pro *eius partis omnem locum*, ut 5, 43 §. 2 *omnem locum castrorum* dixerat, concise *hunc omnem locum* dixisse iudicandus erat.

§. 6 tenebat] Cf. adn. cr. ad 5, 13 §. 1.

§. 7 Castra opportunis locis erant posita] non illa, quae c. 68 §. 2 ad Alesiam fecisse Caesar dictus est, sed quae perspecto urbis situ et circumvallandae consilio capto opportunis ad id ipsum et ad obsidionem locis po-

castellis interdiu stationes ponebantur, ne qua subito

And. Ox. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Iu. Gr. „reliqui cum Edd. ceteris *in quibus castellis* vel potius *quibus in c*, ut etiam Beroald. Vascos. Steph. et alii: quomodo edidi." *in q. c.* Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Hamb. (Confl.) Rom. a. Med. a. Ven. bcde. Ber. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr.

ponebantur] *disponebantur* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. Singulis in castellis stationes singulae *pone-*

suisse et tum, cum munitionem illam XI. milium passuum in circuitu facere instituerct, iam posita et castellis XXIII. instructa habuisse existimandus est. Sed usitatam *castrorum* significationem cum plurali *opportunis locis* consistere non posse putans Baumstarkius perpetuas munitiones oppidum cingentes interpretatur: Der *Plural opportunis locis* deutet auf den Vmstand hin, dass Caesar sein Lager nicht zusammengedrängt an einem engen Orte aufgeschlagen hatte, sondern dass sich dasselbe *fortlaufend* um den Hügel erstreckte, auf welchem Alesia lag; also hier *castra* mehr in seiner ursprünglichen, zu I, 15 bemerkten Bedeutung: *fortlaufende*, *ununterbrochene* Verschanzung. Cui interpretationi praeter linguae usum opportunorum locorum non iam numerus, sed notio obstat. In castris enim per omnem circa oppidum locum continuatis nulla poterat esse unius loci maior, quam alterius opportunitas, nisi forte haec, quod magis editus alius alio maiorem et certiorem despectum haberet, ut, si tota opportunis locis posita erant, non summum tantum iugum tenuisse, sed usque ad summos colles perducta fuisse necesse sit. Tantum vero opus quis credat aut a scriptore tam paucis ac pene inanibus verbis significari aut, postquam perfectum esset, alii munitioni multo minus operosae et tamen multo pluribus deinde verbis descriptae locum relinquere potuisse? Itaque pluralis ille non sane cum Lipperto pro singulari accipiendus, sed ad numerum castrorum referendus est, quae plura Romanis fuisse c. 80 §. 2 apparet: *Erat ex omnibus castris, quae summum undique iugum tenebant, despectus.* quae verba male Baumstarkius *ex omnibus castrorum partibus* interpretatur; item c. 83 §. 2 et 8, ubi una eorum memorantur, opportuno haud dubie et ipsa, sed pene iniquo et leniter declivi loco facta. Quae cum duo legati duabus cum legionibus obtinuisse itemque c. 81 §. 6 aliis legatis duobus aliae quaedam partes ad defendendum obvenisse dicantur, omnia castra quinque numero fuisse, numerum ipsum, quem in Vercingetorigis castris c. 66 §. 2 significatum vidimus, ea de causa omissum suspicari licet, quod castellorum numerus ad docendum lectorem sufficeret. Quae quod *ibi*, h. e. in castris, facta dicuntur, quaterna aut quina magis inter se, quam cum reliquis coniuncta singulorum castrorum instar fuisse probabile est.

ne qua subito eruptio fieret] Cf. ad 6, 9 §. 5 de *motu* adscripta, quae ad hanc *eruptionem* adhibita Baumstarkium minus recte hoc *ne* ab illo, quod §. 70 §. 2 legitur, distinxisse et hic timoris, illi consilii significationem tribuisse docent. Eruptio ipsa non, quemadmodum putabat Hausius, castra Romanorum petitura, sed obsidionem irritam redditura erat.

eruptio fieret: haec eadem noctu excubitoribus ac firmis praesidiis tenebantur. 70. Opere instituto fit equestre proelium in ea planitie, quam intermissam collibus tria milia passuum in longitudinem patere demonstravimus. Summa vi ab utrisque contenditur. La- 2 borantibus nostris Caesar Germanos summittit legionesque pro castris constituit, ne qua subito inruptio ab hostium peditatu fiat. Praesidio legionum addito nostris 3 animus augetur: hostes in fugam coniecti se ipsi multitudine inpediunt atque angustioribus portis relictis

bantur; sed in omnibus viginti tribus diversos scilicet locos obtinentibus non modo *dispositas stationes habere* Romani, sicut 5, 16 §. 4. Britanni, verum etiam *disponere stationes*, ut 8, 12 §. 6, recte dici et codices illi probari, reliqui praetermissione, ut saepe, corrupti videri possunt. Neque officit generis illius auctoritati quod paulo post pro *tenebantur* Leid. A. Hav. A. Vind. A. habent *detinebantur*, quae inepta est recentioris critici interpolatio. Officit vero quod paulo ante pro *quibus in castellis* plerique *in quibus* exhibent; quod licet et ipsum a Caesare scriptum esse possit, tamen editum ab eo esse nec per se tam probabile nec propter codices tam verisimile est, quam alterum.

eruptio] *abruptio* And. Ox. *irruptio* Ald. et sqq. usque ad Oud.

Cap. 70. §. 2 summittit] Bong. A. Par. A. Vind. B. Rom. a. Med. a. Ven. b. Ber. Ald. a. Gr. ab. St. Frell. Turr. non *subm.* *sumittit* Vind. D. *mittit* Ven. cde.

inruptio] Voss. A. Egm. (Bong. A. Par. A.) Vrat. A. non *irr.* *erruptio* Vind. D. *eruptio* Carr. cod. Turr. Leid. AC. Vrat. B. edd. ante Ald.

§. 3 se ipsi] *se ipsos* „MSS. 2.“ Goth. A. Ven. f.

inpediunt] Voss. A. (Bong. A.) Par. A. non *imp.* (*impedidiunt* Dr. B.)

angustioribus] *augustioribus* Hamb.

portis] *pontis* ante corr. Goth. A..

relictis] Id D. Vossio ex sequentibus (*relictis equis*) irrepsisse visum uncis quasi subditivum incluserunt Iu. et Gr. non assentiente Oudendorpio: „Omnes MSS. agnoscunt. Videtur ea voce

Cap. 70. §. 1 intermissam collibus] Cf. adn. ad c. 17 §. 1.

§. 2 contenditur] Cf. adn. ad 1, 13 §. 4.

legionesque pro castris constituit] non omnes pro omnibus, sed duas, ut videtur, quibuscum ipse in castris erat, pro his ipsis. Certe sufficere ad terrendum hostium peditatum, quo minus in equitatum Romanorum irrumperet, duae legiones poterant, plures vero pluribus ex castris eductas scriptorem certius significaturum fuisse consentaneum est. Iisdem ex castris Germanos laborantibus equitibus suis submisisse Caesar videtur.

§. 3 Praesidio legionum addito] sc. nostris. Cf. 2, 3 §. 3: *hortatur, ut rursus cum Bruti classe additis suis auxiliis confligant.* Ib. 3, 64 §. 2: *quodcunque addebatur subsidio* (vel, ut legitur in Vind. A., *subsidii*).

4 coartantur. Germani acrius usque ad munitiones

Caesar significare voluisse, tota castra non tantum, sed et maiores portas, fossa et maceria obductas fuisse, ita ut hae angustiores ad redeundum fuerint relictae: quare cum hic se coartabant, quidam fossam et maceriam transilire conati sunt. *Relictum* dicitur Caesari et alibi id, quod superest. Vide ad C. V. c. 19. Immo c. 41. *duabus relictis portis*, *obstruere ceteras*." Recta hic via ad tuendum *relictis* ingressus, quod verbum Vossius, si ita, ut paulo post et vulgo, accipiendum esset, non immerito eiiciebat, in explicanda cum huius, tum comparativi significatione propius ad verum accessit, quam qui cum Lipperto, qui illum reprehendit, interpretantur die Feinde hatten in der Mauer (maceria) nur schmale Eingänge gelassen, et qui angustiores portas nimis angustas intelligunt, ut Baumstarkius. Ab iis enim, qui fecerant munitiones, portas in struendo nimis angustas relictas fuisse, quemadmodum Civ. 2, 9 §. 8 turrim exstruentes *fenestras in struendo reliquisse* dicuntur, atque hoc portarum vitium coartationis causam exstitisse equitibus eo magis perspicuis verbis docendus erat lector, quo minus utrumque per se verisimile esset. Sed pressius insistere Oudendorpius vestigiis loci ab ipso monstrati (c. 41 §. 4) debebat et maiores portas non *fossa et maceria obductas*, sed simpliciter *obstructas* a Gallis irruptionem Romanorum timentibus et ita angustiores relictas agnoscere, quae interpretatio nescio cuius viri docti est in Fabr. his verbis perscripta: forte maiores fuerunt obstructae et minores ad eos recipiendos apertae relictae.

coartantur] And. Ox. Cu. S. Leid. A. marg. Pet. Par. B. Hav. A. Vind. AF. Ald. sqq. (*coarct.* marg. Pet. Fabr. Ald. a. Gr. ab. St. P. Man. Turr. Gr. Dav. Cl.) *coacervantur* Brant. Leid. B. Lov. Duk. Dorv. Pulm. Carr. cod. Turr. Steph. sec. Hotom Bong. C. Pal. Dr. B. Vrat. C. et a m. s. B. Goth. AB. Vind. CD. edd. ante Ald. m. Vasc. (m. Frell.) *coacervati* „reliqui, in quibus Bongars. pr. Buslid. Petav. Egmond. Voss. prim. et Ed. Inc." Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Heins. Lbb. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Vrat. A. et a m. pr. B. Hamb. Gu. Vind. B. et, sup. a m. s. *l'tur*, Dr. A.

§. 4 Germani] Sic scripti editique iidem, qui *coartantur*, exceptis Vind. F. et Oud., qui *tum* praeponunt, quod in Bong. A. Pl. et Par. A. proximo *coacervati* adhaeret, in reliquis (Pet. Voss. A. Egm. Lov. Torr. Fabr. Lamb. Carr. cod. Turr. Confl. Gu. Vind. E. ceterisque a me collatis) seorsum „vel *cum*", (Steph. Ort. Gott. Fabr. Wh. et a m. pr. Vrat. B.) scriptum legitur. In Voss. A. Fabr. ante corr. erat *Germanis*.

acrius usque] *acriter usque* „MSS. 4. et Ed. Inc." Gott. Lov. Lb. Dr. A. Vrat. B. Hamb. Gu. Vind. B. *acriusque* Voss. A.

§. 4 acrius] Hoc si ita dictum est, ut audiendum sit *quam ante*, Germani initio minus acriter secuti et coartatione illa incitati esse significantur; cui sententiae *tum* ab Oud. ante *Germani* re-ceptum valde convenire in adn. [illegible] demonstravimus. Cf. 3, 26 §. 4: *Tum vero clamore ab ea parte audito nostri redintegratis viribus, quod plerumque in spe victoriae accidere consue-*

sequuntur. Fit magna caedes. Nonnulli relictis equis 5
fossam transire et maceriam transcendere conantur.
Paulum legiones Caesar, quas pro vallo constituerat,
promoveri iubet. Non minus qui intra munitiones erant 6

Egm. Fabr. Par. A. Vrat. A. *acrius* Pet. Confl. Goth. A. *acriter* Dr. B. *usque* Vind. D. edd. ante Ber. — Oudendorpius multitudine librorum *tum* vel *cum G.* exhibentium demonstrata „Quare“ inquit „Tum salten addidi. *Coarctantur coacervati* retineri utrumque posset, quo simul eorum caedes acervatim denotetur. l. II. c. 27. *coacervatis cadaveribus. Coartatio militum* apud Hirtium de B. Alex. c. 74. Aut an scribendum *Coartantur. Catervatim tum G.* etc.?“ Similis huic Lindenbrogii coniectura est in schedis Hamb. notata: *atque angustioribus portis relictis, coacervatim Germani acriusque ad munitiones.* quae verba si tolerabilem sensum praeberent, integra optimi codicis scriptura *coacervati tum Germani acrius usque ad munitiones* servari posset. Sed in hac ipsa *coacervati tum* ortum esse ex *coacervantur* et hoc genuinum esse, ut Nipperdeius putat, pariter improbabile videtur. Ut enim homines etiam vivi recte *coacervari* dicantur, quod Nipp. Livii loco 24, 39 probat, hic quidem sermo est de hominibus in equis sedentibus, quorum alii super aliorum capita ruere, ut Hennenses, quos Livius *cavea inclusos caedi coacervarique non caede solum, sed etiam fuga* narrat, *cum alii super aliorum capita ruerent atque integri sauciis, vivi mortuis incidentes cumularentur*, non possunt. Neque vero *coartantur coacervati*, ut putabat Oud., a Caesare scriptum eaque codicum discrepantiae origo videri potest, sed interpretandi verbi rarioris causa hoc illi adscribi potuit. Denique *tum*, quod Oud. recepit, etsi ad vulgarem *acrius* comparativi significationem valde aptum est, tamen propter codices cum Elberlingio omittere et integram eorum scripturam, qualem Aldus exhibuit, tenere tutius videtur.

sequuntur] *persequuntur* And. Ox. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Cf. adn. cr. ad 5, 17 §. 3. (*secuntur* Voss. A. Egm. Fabr. Par. A. Vrat. A. Goth. A.)

vit, acrius impugnare coeperunt. Sed rerum et personarum ratione habita verisimilius fit eos etiam acrius, *quam solerent*, vel *quam opus esset*, secutos significari.

§. 5 Nonnulli] sc. Galli. Guischardtus Mém. milit. 1, 291 de Germanis cogitabat, de quibus scriptorem non cogitasse vel interiecta verba *Fit magna caedes* indicio sunt.

Paulum legiones Caesar, quas pro vallo constituerat, promoveri iubet.] Videtur Germanis acrius usque ad munitiones sequentibus timuisse. De collocatione verborum dixi ad 5, 1 §. 1: ante *quas* audire licet *easdem*, non *eas*.

§. 6 Non minus] quam qui in planitie proelium commiserant equites. Male Metaphrastes μᾶλλον ἔτι vertit, Ablancourtius omisit, Franc. Wagnerus pro comparativo usus est positivo: welches die innerhalb der Schanzen befindlichen Gallier nicht in geringes Schrecken setzte. Ceterum hic locus aperte docet munitiones et castra Gallorum despectum in planitiem habuisse.

Galli perturbantur: veniri ad se confestim existiman-
tes ad arma conclamant; nonnulli perterriti in oppi-
7 **dum inrumpunt. Vercingetorix iubet portas claudi, ne**
castra nudentur. Multis interfectis, conpluribus equis
captis Germani sese recipiunt. 71. Vercingetorix,
priusquam munitiones ab Romanis perficiantur, consi-
lium capit omnem ab se equitatum noctu dimittere.
2 **Discedentibus mandat, ut suam quisque eorum civita-**
tem adeat, omnesque, qui per aetatem arma ferre pos-
3 **sint, ad bellum cogant. Sua in illos merita proponit**

§. 6 Galli perturbantur] Cu. et S., ut videtur, Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. *p. G.* „MSS. plerique“ Carr. cod. Turr. Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Bong. AC. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Vind. BCD. edd. ante Ald. eaeque, ut Carr. cod. Turr. Pet. et Bong. C. Confl. Vrat. ABC. Goth. AB. Vind. C., cum puncto ante *G. perturbabantur G.* Pal. Hamb. et cum puncto ante *G.* Vind. E. *Galli* om. Vind. I. Cf. adn. ad 4, 21 §. 4., ex qua apparet ordinem verborum ab Aldo vulgatum non solum per se probabilem, sed etiam usui scriptoris magis esse accommodatum.

veniri] Oud. in Var lect. huius verbi varietatem cum proxima coniungens „*pert. G.* MSS. plerique: item *venire* cum Edd. pp. et Scal. vulgatum servat Cuj. Scal.“ codicum Cu. et S. auctoritatem etiam ad *G. pert.* referri voluisse, editioni autem Scal. *venire* non recte videtur tribuisse. Certe In. cum reliquis edd. inde ab Aldo *veniri* exhibet: *venire* ante Aldum legebatur legiturque in Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Fabr. Carr. cod. Turr. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. B. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. BCD. Idem post *ad se* scriptum habet Dr. A. *veniri* :uentur Hav. A. Vind. A. Goth. A. Passivi exempla Oud. ad c. 36 §. 7 collegit.

inrumpunt] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. non *irr.*

§. 7 iubet portas] *p. i.* Hav. A. Vind. A. Oud. qui quam tacite discessionem a prioribus editoribus fecit, non sine ratione et auctoritate fecisse videtur.

conpluribus] . . . Fabr. Bong. A. Par. A. non *comp. compluri-mis* Vrat. C. *cumpluribus* Vind. A.

Cap. 71. §. 2 possint] *posset* Vind. F. *possent* „MSS. XI. et Edd. pp.“ Voss. A. Gott. Egm. Lov. Confl. Bong. A. Par. A.

§. 7 portas] sc. oppidi, in quod nonnulli perterriti irrumpebant, non castrorum, quo Dübnerus refert, quae postmodo commemorantur.

Germani] Plures cogitari possunt causae, cur Caesar Germanos potius, quam equites suos aut simpliciter suos sese recipientes dixerit; quarum verisimillima haec videtur, quod eorum receptui timens legiones promovisset, quam rem, cum Gallis, qui intra munitiones essent, terrorem magnum iniecisset, id ipsum, quod voluisset, secutum esse sic significaverit.

Cap. 71. §. 2 adeat] Cf. adn. ad 6, 4 §. 2.

§. 3 proponit] Cf. adn. ad 4, 17 §. 2.

obtestaturque, ut suae salutis rationem habeant, neu se optime de communi libertate meritum hostibus in cruciatum dedant. Quod si indiligentiores fuerint, milia hominum delecta LXXX. una secum interitura demonstrat. Ratione inita frumentum se exigue dierum 4

codex Haenelii, quem contulit Herzogius, Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BD. edd. ante Ald. Praesens ab Aldo et sqq. exhibitum et in Hav. A. et Vind. A. repertum eadem auctoritate et ratione, qua c. 2 §. 2 servandum putavi.

§. 3 optime de communi libertate] Hoc ordine Pet. Voss. A. Gott. Egm. Lov. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. edd. ante Ald. St. Gr. b. Frell. *de c. l. o.* Hav. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. tacente Oud.

§. 4. Ratione] *statione* Voss. B. Goth. A. *pactione* Haen. *frumentatione* And. Ox.

inita] *irrita* Vind. F. *intra* Gott. Fabr. Wh.

frumentum se exigue dierum XXX. habere] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. (hic *secum* pro *se*) Ald. sqq. a quibus Oud. Bongarsianum A. nisi eo, quod *frumentum* cum ceteris MSS. et Edd. primis ultimo loco ponat, non discrepare ostendit. Sed Plüschkio teste Bong. A. habet *exigue dierum se habere XXX frumentum.* Reliquorum codicum plerosque et nominatim Pet. et Voss. A. Oud. *exigue dierum XXX frumentum* omissis *se habere* verbis exhibere testatur, atque ita Voss. A. Egm. Fabr. Par. A. apud Nipp., Bong. C. et Pal. Confl., Vrat. A. Vind. I. cum Ber. et sec. Elb. Ven. 1471 exhibent; sed in Pet. exemplar Fabr. *exigue se dierum XXX frumentum*, Confl. vero integram lectionem Aldinam, et in Par. A. Achaiatrius et Dübnerus *exigue se* exstare tradunt. At Lov. Carr. Duk. Dorv. Gottorp. Voss. tert. Leid. tert. et Edd. vetustissimas *exigit d. XXX* (*XXV* Duk.) *frumentum* vel *exigunt* Oud. habere dicit. Et *exigit* — habent V. C. Lbb. Gott. Fabr. Dr. AB. Vrat. BC. Goth. AB. Gu. Vind. E. et, qui *frumentum* praeponere dicitur, B. Med. a. Ven. bcdef. *exiit* — Vind. D. Rom. a. *exig* . . . — Hamb. *exigunt* — Carr. cod. Turr. et, qui *XXV*, Vind. CI. Idem vitium traxisse videtur codex Petrarchae, qui Hist. 18, 38 *quoniam omni parsimonia quantumlibet exacta paulo amplius, quam triginta diebus, tolerari posset obsidio* scripsit. Paulo propius ad Bong. A. accedit Haenelii codex *exigue dierum tolerari XXX frumentum* exhibens, proxime vero is, ex quo Fabr. haec refert: „et ita: *Exiguo dierum se habere XXX m̃ frumentorum* VC“, fortasse idem, quo usus est Lindenbrogius, qui *ratione inita exigue dierum se h'e XXX mensura frumentorum, sed paulo . . . tolerari* in schedis posuit. (*XXX* Dr. B. Vind. E. *triginta* Vrat. A. Gu. edd. ante Ald. b. *treginta furmentum* Hamb.) Genuinae lectioni, quam Aldus vulgavit, in qua reprehendi nihil potest,

cruciatum] Cf. adn. cr. ad 2, 31 §. 4.

§. 4 dierum XXX.] De genitivo cf. adn. ad 1, 25 §. 4.

XXX. habere, sed paulo etiam longius tolerare posse
5 parcendo. His datis mandatis qua erat nostrum opus intermissum, secunda vigilia silentio equitatum dimit-
6 tit. Frumentum omne ad se referri iubet; capitis poe-

corrumpendae occasionem dedisse videtur in alterius codicum generis archetypo temere facta trium vocabulorum *frumentum se habere* praetermissio, quem defectum alii alio loco receptis illis, deteriores adverbio *exigue* in verbum *exigit* vel *exigunt* mutato suppleverint. Oud. vulgatam tenuit, sed locum ita refingendum esse existimabat: *Frumenti ratione inita, exigue* vel *exiguum se dierum XXX habere.* „Patet enim satis, alienum in locum inrepsisse *frumentum.* Sic saepe *pecuniae ratio, proeliorum ratio* et similia passim. *frumenti ratio* alibi et in nonnullis l. VII. c. 75. ubi vide.“ Dübnerus ex coniectura *exigue esse dierum XXX frumentum*, Nipperdeius vero id edidit, quod in Bong. A. legi credebat: *se exigue dierum triginta habere frumentum.* quod etiamsi esset ibi scriptum, propter incommodam pronominis et nominis *frumentum* posituram probari non posset.

tolerare] om. Leid. A. *tolerari* „MSS. XI. et Edd. pp.“ Voss. A. Gott. Lov. Par. A. Haen. Carr. cod. Turr. Dr. AB. Vrat. BC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. E. edd. ante Ald. (*toll.* Voss. A. Fabr. Gott. Wh. Vrat. ABC. Goth. A. Hamb.)

§. 5 qua erat nostrum opus] „*quam* vel *quia*, vel *qua opus erat* MSS. plerique et Edd. pp. sine τῷ *nostrum.*“ *quiam opus erat* Bong. A. *quam o. e.* Voss. A. Egm. Par. A. Vrat. A. *quod o. e.* Haen. et a m. pr. Goth. A. (*qua* — a m. s.) *qua o. e.* Gott. Lbb. Carr. Dr. AB. Vrat. BC. Goth. B. Gu. Hamb. Vind. CF. edd. ante Ald. *qua e. o.* cod. Turr. Bong. C. Pal. Vind. DEI. Optimorum codicum auctoritatem unice sequens *qua nostrum opus erat* a Caesare scriptum indicare et pronominis temere omissi reliquis in *m* littera ante *opus* servata agnosere debet: alteri codicum generi nonnihil tribuentes cum integro pronomine etiam ordinem verborum ibidem exstantem pro vero habere non dubitabunt.

dimittit] „*mittit* Bong. A. Voss. A. Egm. Carr. et 3 alii. *emittit* Pet. Lov. et 4 alii cum Edd. pp.“ *mittit* Voss. A. Egm. Fabr. cod. Turr. Bong. A. Pl. Par. A. Lindenbrog. Haen. Bong. C. Vrat. A. Goth. A. Vind. CFI. *emittit* Pet. Gott. Lov. Lbb. Fabr. Pet. Pal. Confl. Dr. AB. Vrat. BC. Goth. B. Gu. Hamb. Vind. D. edd. ante Ald. *demittit* Gott. Wh. Verbum simplex ea significatione, quae huic loco apta est, rerum scriptoribus inusitatum eo minus placere Caesari potuit, quo facilius post illa *his datis mandatis* de usitata eius significatione, quae h. l. inepta est, cogitari posset.

§. 5 secunda vigilia] Cf. adn. ad 5, 9 §. 1.

silentio equitatum dimittit] per eandem, ut videtur, planitiem, in qua proelium equestre c. 70 factum est. Non mirum igitur Romanos, qui collibus castra et castella imposita haberent et circumvallare oppidum instituissent, planitiem vero nondum munitionibus intersepsissent, discessum eorum vel non animadvertisse vel impedire non potuisse.

pam iis, qui non paruerint, constituit. Pecus, cuius 7
magna erat copia ab Mandubiis conpulsa, viritim distribuit; frumentum parce et paulatim metiri instituit. 8
Copias omnes, quas pro oppido collocaverat, in oppidum recepit. His rationibus auxilia Galliae exspe- 9
ctare et bellum parat administrare. 72. Quibus rebus

§. 6 iis] om. And. Ox. Vind. A. *hiis* Vrat. BC. Hamb. *his* Pet. Gott. Fabr. Hav. A. Haen. Dr. B. Goth. A. Gu. Vind. CFI. Ven. cdef.

§. 7 copia ab Mandubiis conpulsa] Sic haec disposita sunt in Pet. Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Gu. Hamb. Vind. F. edd. ante Ald. St. Gr. b. Frell. In Hav. A. et Vind. A. et ceteris edd. *copia* non primum, sed quartum locum tenet. Pro *ab*, quod Fabr. ex uno Pet. refert, in Hav. A. Vind. AFI. St. Gr. b. Frell. *a*, in Bong. A. Pl. scriptum est *ad*. Pro *Mandubiis*, quod et ipsum ex uno Pet. affert Fabr., Voss. A. Fabr. Gott. Wh. Confl. tres, Par. A. Dr. AB. Goth. B. Gu. cum edd. ante Gr. a. *Manduviis* (Med. a. *maduniis*), Bong. A. Pl. *manduuiis* cum *b* super altero *u*, Vind. I. *manduniis*, Vrat. C. Vind. C. *Manduinis*, Gott. Fabr. *Mandinuis*, Vind. F. *mandiriis*, Egm. Fabr. Vrat. A. *Manduis*, Lov. Heins. Fabr. *Mandubriis*, denique *conpulsa* pro *comp.* habent Bong. A. Pl. et Hav. A. Oud. suae eidemque Aldinae lectioni nihil nisi „*Manduviis* MSS. multi, in quibus etiam *cop. ab M. comp.*“ adscripsit, parum, ut videre licet, accurate. Nec satis causae erat, cur ordinem verborum ab Aldo exhibitum praeferret.

§. 8 recepit] „MSS. XI cum Edd. pp.“ Voss. A. Egm. Gott. Lov. Bong. A. Par. A. Haen. Pal. Dr. B. Vrat. ABC. (hic *recoepit*) Goth. AB. Gu. Hamb. (hic *reccepit*) Vind. D. Rom. a. Ber. Ven. f. *recipit* Hav. A. Dr. A. Vind. A. et cum ceteris edd. Oud. Cf. adn. ad 6, 9 §. 8; quo loco Oud. similem temporum varietatem sine offensione tulit et Caesari etiam usitatatam esse docuit, ex hoc vero praesens, quod utique et per se probari potest et a codicibus magis commendatur, eiicere noluit. Tamen Caesar non sine ratione ad hanc extremam Vercingetorigis actionem, simplicem illam atque absolutam et ad bellum ipsum pertinentem, aliud tempus adhibuisse videtur atque ad priores, quae omnes ad famem tolerandam spectant, ceterum prima cum secunda, tertia cum quarta magis coniunctae sunt.

§. 9 parat administrare] Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. et corr. (*a. p.*) A. Hamb. Gu. Vind. BEFI. edd. ante Ald. St. Gr. b. Frell. Rursus igitur minus accurate egit Oud. in Var. Lect. hanc cum proxima coniungens: „MSS. XI recepit cum Edd. pp. uti et *par. adm.*“ Ipse cum Aldo etc. edidit *admin. parat*, ut habent Hav. A. et Vind. A. (hic cum Gott. Wh. Dr. AB. Vrat. C. Vind. B. *ammin.*) Atque ita Caesar scripsit Civ. 2, 37 §. 6: *Itaque omnium suorum consensu Curio reliquas copias exspectare et bellum ducere parabat.* Similiter 6, 7 §. 1 Treviri Labienum — *adoriri parabant*. Civ. 3, 28 §. 2 naves Otacilius — *expugnare*

cognitis ex perfugis et captivis Caesar haec genera munitionis instituit: Fossam pedum XX. derectis lateribus duxit, ut eius fossae solum tantundem pateret,

parabat. quae sine numeri detrimento inverti non poterant. Sed idem Civ. 1, 83 §. 4: *Postero die munitiones institutas Caesar parat perficere*. et quod huic simillimum est, infra c. 81 §. 2: *crates proiicere — nostros de vallo proturbare reliquaque, quae ad oppugnationem pertinent, parant administrare*. Accedit quod in fine positum *parat* magis ex aequo pertinere ad utrumque infinitivum, penultimo loco magis afficere alterum videtur; quod eius significationi convenientius est.

Cap. 72. §. 1 cognitis ex perfugis et captivis] Oud. *cognitis* collocat secundum And. Ox. et, quem cum duobus aliis *profugis* exhibere docet, Leid. A., quibus accedunt Hav. A., qui *et* omittit, et Vind. A. Vulgata verborum dispositio, quam ceteri libri tuentur, ad aures gratior mihi videtur et aequabilius structum enuntiatum reddit. Cf. 5, 18 §. 4: *His rebus cognitis a captivis perfugisque Caesar praemisso equitatu confestim legiones subsequi iussit*.

pedum XX.] *latam* addunt Ald. a. Gr. a. (utraque *ped.* exhibens pro *pedum*) Vasc. Gr. b. P. Man. Ald. b. (Frell.) idque Ciacconius *pedum XX. latam* contra eos, qui *pedes* ex ingenio legendum censeant, loco Civ. 2 (c. 10 §. 1) defendens, ubi *musculum pedum LX. longum* dixerit Caesar, ex codicibus additum agnoscere videtur, quorum tamen nullus, qui nobis notus sit, non eo caret. (*viginti* Hav. A. Vrat. AC. Hamb. Vind. D. edd. ante Ald. b. Turr.) Ceterum qui *latam* adscripsit, rectius sensisse, quam Metaphrasten, qui *τὸ μὲν βάθος ποδῶν εἴκοσι* posuit, ad 5, 42 §. 1 demonstratum est. Cf. int. §. 3.

derectis] Sic Bong. A. teste Oud. (Pl. tacet) et Voss. A. sec. Oud. et Fabr. et Par. A. et Hav. A. quorum auctoritati non minus, quam 4, 17 §. 8 *derecta* exhibentibus tribuendum fuit. Cf. ibi et eiusdem cap. §. 4 adscripta. In Pet. Confl. *dirrectis*, vulgo *directis* legitur.

eius fossae] Voss. A. Pet. Gott. Lov. Fabr. Pet. et Pal. Confl. Bong. A. Pl. (hic *fosse*) Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Vind. CEF. edd. ante Ald. et Oud. 2., qui in 1. omnes suos praeter And. Ox. Cu. et, ut videtur, Leid. A. *fossae* additum habere docet, ipse cum Aldo et sqq. omittit. Et omissum est in Hav. A. Vind. A. (Bong. C. Gu.) neque a Brantio et Clarkio, qui paulo post additi eiusdem nominis ante *labra* mentionem faciunt, commemoratur. Praeterea *solum* (Vrat. A. *solium*) in Bong. A. et Pet. deest, et in Vind. C. quae inter *fossae* et *labra* leguntur omnia exciderunt. Itaque in adn. cr. ad 1, 38 §. 4 dubiam esse huius loci lectionem ostendi simulque earum rerum, quibus alibi motus scriptor verba similiter fecerit, nullam ut *eius fossae* diceret, movere eum potuisse significavi. Nam quod Oud. styli Caesariani perspicuitatem satis flagitare ait, ut aut h. l. aut paulo post ante *labra* addatur *fossae*, neque hic *solum* neque illic *labra* omisso eo nomine minus perspicue dici apparet. Tamen in re dubia codicum causa iudicium eius sequendum videtur.

quantum summa fossae labra distarent. Reliquas omnes munitiones ab ea fossa pedes quadringentos reduxit: 2

summa fossae] Leid. A. Haen. Par. A. sec. Achaintrium, cui tacite id ipsum edens fidem facit Dübnerus. *summa* And. Ox. Cu. Hav. A. Vind. A. Ald. et sqq. excepta St. *summae* libri quidam teste Lipsio Poliorc. 2, 1 p. 62 ed. Antverp. 1605. quamquam is videri potest non aliam scripturam significare voluisse, quam quae plurimorum librorum est, *summae fossae*, quam habent reliqui codices Oud. Pet. Voss. A. Gott. Egm. Lov. Lbb. R. N. Voss. Cl. Carr. cod. Turr. Brant. Confl. Bong. A. Par. A. Nipp. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BEFl. cum edd. ante Ald. et St. (*summe fosse* Bong. A. Gott. Wh. Vind. BEF. *summe fossae* Vind. F. Ven. e.) Ex his recipere *fossae* non dubitavi, cum Caesar saepius pronominis loco nomen usurpare soleat; *summae* vero praeferre non potui. Nam qua in parte fossae posita essent *labra*, ostendi non magis attinebat, quam ubi esset *solum;* ipsorum vero pars extrema, in quam desinerent superne, sine tautologia demonstrari poterat. Itaque tenui *summa;* de quo v. adn. ad 1, 22 §. 1.

distarent] Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Lbb. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Brant. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. CF. edd. ante Ald. *distinabant* Vind. A. *distabant* And. Ox. Cu. S. Pet. sec. Oud. (tres Confl.) Hav. A. Ald. et sqq. Nec aliud ex cod. Turr. et a Bruto e Carr. et ed. Flor. affertur, ex qua cum ego *distarent* relatum acceperim, quod etiam Ven. f. exhibet, Brutum hac in parte errasse et Carr. non minus, quam Flor. habere *distarent* verisimile est. Idem Oud. in suis praeter quinque nominatos omnibus et in aliorum codicibus legi testatur, ceterum utrum legatur, nihil interesse putat. Coniunctivus, quem codices commendant, scriptorem non de certa illa, quam ipse fossam pedum XX. dicens indicavit, summorum labrorum distantia, sed de quantalibet cogitari velle significat, cui quasi normae accommodantem sese et adaequantem soli latitudinem ponit. Neque in *derectis lateribus* aliter fieri poterat. Id vero necessario significandum et propterea abstinendum fuisse indicativo non videtur. Cf. 5, 19 §. 3: *Relinquebatur ut — tantum in agris vastandis incendiisque faciendis hostibus noceretur, quantum labore atque itinere legionarii milites efficere poterant.*

§. 2 pedes quadringentos] Accusativum Oud. ex Bong. A. Voss. A. Pet. Pulm. Lov. Egm. et „7 aliis" recepit pro ablativo, quem ab Aldo vulgatum seqq. edd. exceptis Vasc. St. Gr. b. (Frell.) tenuerant. Et *pedes* cum edd. ante Aldum habent Pet. Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Brant. Confl. Bong. A. Pl. Haen.) Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. et Vindobonenses praeter unum A., qui cum Vrsini libro et Hav. A. exhibet *pedibus*. *quadringentos* scriptum est in Voss. A. Egm. Fabr. Bong A. Pl. Par. A. Dr. A. Vrat. A. Goth. A. Hamb. Vind. Cl. *CCCC* in Hav. A. Dr. B. Vrat. BC. Goth. B. Vind. ADEF. edd. ante Ald. b. et Turr. *CD* in Ald. b. Lips. sqq. Hos *pedes CD.* Guischardtus Mém. milit. 1, 293 in Caesaris verbis margini adscriptis intactos relinquens in sua munitionum descriptione tacite in totidem passus mutavit: *il fit creuser à quatre cens pas de la ligne de contre-*

id hoc consilio, quoniam tantum esset necessario spa-

vallation, vers la Ville, un fossé perdu et à fond de cuve, de vingt pieds de largeur, et d'autant de profondeur, qui avoit dans sa circonférence huit mille cinq cens pas. eamque mutationem postea ut consulto factam defendere et *passus* legendum demonstrare conatus est Mém. critiques et hist. 4, 145—150. Multum tribuit Metaphrastae, qui τρία στάδια, h. e. passus CCCLXXV. posuerit, plus rei naturae et Caesaris consilio, cui tam exiguum intervallum minus satisfacturum fuisse contendit. Sed ei quidem consilio, quod Caesar ipse paulo post secutum se demonstrat, satisfacere pedes quadringenti haud dubie potuerunt. Et ea, quae c. 73 de munitionibus in hoc spatio institutis leguntur, ita comparata sunt, ut tam late id, quam vult Guischardtus, patuisse non videatur. Metaphrastes utrum legerit *passus*, an pedes temere cum passibus permutaverit, dubitari, nullo vero modo auctoritas eius cum codicum nostrorum auctoritate comparari potest. Tamen Oberlinius, Kreyssigius, Moebius, Heldius ante editionem quartam, Whittius, Spencerus, Guischardto assensi sunt et *passus* receperunt.

esset necessario spatium) *s. n. e.* Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. *e. n. spatio* Bong. A. Voss. A. Pet. Lov. Egm. „7 alii" Gott. Lbb. Carr. cod. Turr. Confl. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC.

Cap. 72. §. 2 id] Aberrasse a scriptoris mente videntur qui hoc pronomine non solum reliquarum munitionum reductionem, sed etiam fossae XX. pedum ductionem significari statuunt. Fossam illam Caesar eo consilio duxerat, ut Alesiam circumvallaret, neque alio spectabant reliquae, quas additurus erat, munitiones. Has vero fossae ipsi adiungere non poterat propterea, quod verendum erat, ne ibi opus facientes milites ab hostibus aut noctu opprimerentur aut interdiu telis peterentur, quod utrumque impedire propter spatii, quod necessario complexus erat, magnitudinem iam supra c. 69 §. 6 demonstratam et militum numerum ad cingendam fossam non sufficientem difficile ei erat. Quoniam igitur tam late praesidiis tueri munitiones, dum fierent, non poterat, fossa ducta reliquas ab ea reduxit, ut iis faciendis occupati milites ipsa fossa tutiores a subita hostium irruptione essent.

quoniam — cingeretur] Haec si in parenthesi posita statuimus, cuius signa a Clarkio adiecta tenuit Oud., simul scriptorem suo nomine hanc consilii a Caesare capti rationem reddidisse et coniunctivo ita, ut 4, 1 §. 9 in *faciant*, usum esse statuere debemus. Quod cum nisi re necessaria faciendum non videatur, parenthesis, quae certe non est necessaria, signa cum Baumstarkio amovere, coniunctivo autem, quem hic propter sequentia nescio qua ratione adscitum existimat (die Coniunctivi *esset complexus* und *cingeretur* sind durch die enge Verbindung mit *ne — advolaret etc.* bedingt.) similem significationem tribuere praestat eius, quam in oratione obliqua habet, ut, quod Caesar secum hunc fere in modum agitaverit: quoniam tantum spatium conplexus sum, nec facile totum opus corona militum cingitur, id eius ex animo tamquam ex sermone referri a scriptore putetur. Re vera enim Caesarem hoc apud eos,

tium conplexus, nec facile totum opus corona militum cingeretur, ne de inproviso aut noctu ad munitiones hostium multitudo advolaret, aut interdiu tela in nostros operi destinatos coniicere possent. Hoc inter- 3

Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BEFI. inc. quod vitium ex proximo tractum nescio cur genitivo potius, quam accusativo illatum et a Caesare non *spatium*, sed *spatii* scriptum esse cum Bruto suspicatus sit Oud.

conplexus] Egm. Bong. A. Par. A. non *compl.* (om. Vind. E.)

nec] *ne* Ox. Cu. S. Pet. Leid. AB. Duk. Dr. B. Goth. A. Vind. ACD. edd. ante Iu. ἵνα μὴ Met. *nec*, quod reliqui codd. Oud. Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Confl. Steph. Hotom. Hav. A. Par. A. (Bong. A. Pl. Haen.) Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. inc. Iu. sqq. exhibent, plerique iam ante Scaligerum critici verum esse intellexerunt.

opus] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Vind. AC. Ald. et sqq. usque ad Oud. om. Hav. A. *corpus* reliqui Oud. Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Lbb. Confl. Carr. cod. Turr. Brant. cod. Romanus Victorii, Par. A. Haen. (Bong. A.) Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. EI. edd. ante Ald. et Brantio atque Oud. testibus Vasc. (Frell. tamen *opus* habet idemque in Vasc. legi testatur Elb.) et ipse Oud. „satis gnarus *corpus* vocari posse omne id, quod ex plurimis membris in unum coaluit, unde *corpus* de Rep., exercitu, populo, libris coniunctis, et aliis rebus dici saepissime monitum est a viris Doctis.“ Idem recentioribus quibusdam et recentissimis editoribus placuit, quorum tamen nemo idoneam rationem attulit, qua Caesarem h. l. nomine hac in re certe insolito usum esse probaret. Qui si vel maxime multis et variis partibus constaturam munitionem illam, quam parabat, *corpus* appellari posse sentiret, hic quidem non de futura partium omnium coniunctione, sed de eius partis, quae iam perfecta esset, longitudine cogitandum ei erat, quam in partem corporis nomen minime quadrabat. Neque obscurum est, quod etiam Moebius vidit, *opus* sequente *corona* facile mutari in *corpus* potuisse.

ne] *neve* „Edd. qdd. et Metaph.“ St. Gr. b. Frell. μήτ' αὖ Met. *ne ue* Dr. B. Goth. A. *nec* Bong. C. Vind. C. — In Vrat. C. pro *corona*, quod eius codicis scriba post *militum* positurus erat, et quae deinceps usque ad confusa c. 75 §. 1 leguntur, vacua pagina est.

inproviso] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. Vind. A. non *impr.*

quos reducere munitiones iuberet, dixisse idque coniunctivo significatum esse minus probabile videtur. Recte vero consilii declarationem verbis *ne* — *possent* factam praecedit rationis, qua illud nitebatur, expositio: *quoniam* — *cingeretur;* neque apparet, cur coniunctivum clariorem fieri dicat Kranerus, si *ne* ante *quoniam* positum cogitetur. Ad verbi extremi significationem cf. ad 6, 35 §. 9 adscripta.

misso spatio duas fossas XV. pedes latas, eadem altitudine perduxit, quarum interiorem campestribus ac demissis locis aqua ex flumine derivata conplevit.

§. 3 XV.] Gott. Fabr. (Par. A.) Hav. A. Dr. AB. Vrat. B. Goth. AB. Vind. A. Ald. b. Lips. sqq. *quindecim* Voss. A. Egm. Fabr. Vrat. A. Hamb. Vind. DI. edd. ante St. P. Man. Turr. *quinos denos* St. Gr. b. Frell. ἑπτὰ Met. om. Bong. A. S. Cf. adn. cr. ad 6, 14 §. 3.

conplevit] Bong. A. Par. A. non *compl.*

§. 3 eadem altitudine] „Hoc Iocundus ita accipit, quasi utraque quindecim pedes etiam alta fuerit. At ego puto Caesarem dicere, fossas duas quinos denos pedes latas fuisse, et eadem quidem altitudine inter se: caeterum quanto pedum numero, hoc eum non dicere, sicut nec primae fossae altitudinem expressit: etiamsi Iucundus postea id quoque adiecerit, non Caesaris, sed suis verbis.“ Haec Glareani interpretatio pronominis usui non minus convenit: sed rei scitu minus dignae inferens declarationem magis dignae indicium aufert; quod si cum Iucundo factum sumimus, simul id, quod Glareanus vult, et illud, cuius exspectationem ipsa altitudinis commemoratio movet, accipimus. Huc accedit quod ei sententiae, quam statuit Glar., quoniam de altitudine nihil novi demonstratum esset, sed aequalis tantum utriusque fossae fuisse diceretur, quod idem de latitudine demonstratum est, *et eadem altitudine* vel *eademque* magis convenisset, quam *eadem*, quod ad rem auctiorem aptius videtur. Denique illam sententiam probabile est scriptorem verbis *eadem altitudine* ante *XV. pedes latas* positis sine ulla ambiguitate enuntiaturum fuisse, nisi eam, quam relinqui videret ambiguitatem innoxiam et rem per se ipsam facile intelligendam putasset. De fossa vero, quae §. 1 viginti pedum dicta est, Glareanus recte ab Iucundo dissentit.

perduxit] Cf. adn. cr. ad 3, 29 §. 3.

campestribus ac demissis locis] Metaphrastes: ἅτε δὴ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ πεδιάδος οὔσης. In eandem sententiam Franc. Wagnerus vertit der auf einem flachen Felde und niedrig lag, et Kranerus interpretatur „cum loca campestria ac demissa essent.“ Sed totum spatium illud, per quod fossa ducenda fuerat, campestre ac demissum fuisse secundum ea, quae supra de locorum circa Alesiam natura dicta sunt, vix credibile est, nedum quasi verisimile et per se credendum sic obiter commemorari potuerit, et aliter illud comparatum fuisse c. 86 §. 4 docemur. Recte Ablancourtius: aux endroits les plus bas, ou dans la plaine. quem sequitur Guischardtus Mém. mil. 1, 298 (dans les endroits les plus bas) et Doberenzius (an den flachen und niedrigen Stellen). Scilicet non omnem fossam Caesar, sed eas tantum partes, quibus solum eius vel aequale fluminis alveo vel humilius erat, aqua ex eo derivata complevit.

ex flumine] Duo duabus ex partibus flumina collis, in quo posita Alesia erat, radices subluebant; sed eorum ex altero aqua propter locorum naturam non potuisse derivari videtur.

Post eas aggerem ac vallum XII. pedum exstruxit. 4 Huic loricam pinnasque adiecit grandibus cervis emi-

§. 4 Post eas] corr. Dr. A. *postea* Leid. A. Vind. A. loricam] *luricam* Leid. A. Hav. A. Vind. A. *loricas* Goth. A. Cf. adn. cr. ad 5, 40 §. 6.

§. 4 Post eas] His verbis post exteriorem fossam aggerem ac vallum a Caesare exstructum significari recte docent interpretes, sed causam non ostendunt, cur ita potius, quam *post exteriorem* dictum sit; quae haec esse potest, quod fossae illae parvo intervallo inter se distarent, ut munitio, quae aggere ac vallo constabat, ad utramque pertineret et interioris quoque fossae transitum hostium impediret, praesertim turribus ut paulo post demonstratur, tote opere circumdatis.

aggerem ac vallum] h. e. aggerem, qui simul vallum erat, vallis seu sudibus terrae ac materiae, qua agger constabat, insertis. Nec sine ratione non *vallum* tantum, sed *aggerem ac vallum* dixit, si post primam quoque fossam et post secundam seu interiorem necessario terram aggestam fuisse significare voluit. Genus dicendi illud est, quo *magistratus ac principes* 6, 22 §. 2 et ibi collata pertinent; sed *aggerem ac vallum* saepius sic dici putans Heldius fallitur, et locorum ab eo comparatorum altero (Civ. 3, 63 §. 1) non vallum, sed vallus est, cuius agger dicitur, alterum (Hirt.) in Hirtii libris frustra quaeras.

Huic] non *vallo*, quod Freundius in *Lorica* de suo adiecit, sed *aggeri*, quod nomen et paulo post iteratur et secundum nostram verborum *aggerem ac vallum* interpretationem necessario audiendum est.

loricam pinnasque] Lippertus et h. l. et 5, 40 §. 6, ubi *pinnae loricaeque ex cratibus* attexi ad turres dicuntur, loricam idem atque pinnas significare statuit, inductus dictionibus, de quibus ad 2, 19 §. 1 egimus, nec reputans utrumque vocabulum artis seu terminum technicum pariter aut clarum aut obscurum videri scriptori debuisse, neutrum alterius adiectione aut indigere aut illustrari potuisse. Atque aliud esse loricam, aliud pinnas ex Curtii loco in lexicis citato apparet 9, 4 §. 30 (c. 18 Z.): *angusta muri corona erat: non pinnae sicut alibi fastigium eius distinxerant, sed perpetua lorica obducta transitum sepserat.* Indidemque et ex eo, quod infra c. 86 §. 5 Galli falcibus *vallum ac loricam* rescindere narrantur, verisimile fit loricam in summo aggere obductam, non lateri eius ad fossam vergenti tamquam crustam iniectam fuisse, pinnas autem, quas etiam in ipso aggere poni potuisse cum per se patet, tum Virgilii versus docet Aen. 7, 159 *primasque in litore sedes Castrorum in morem pinnis atque aggere cingit*, in quo non video qua de causa Servius pinnas per synecdochen pro muro dici statuat, pinnas igitur loricae coniunctas atque impositas maius etiam propugnatoribus munimentum praebuisse.

grandibus cervis eminentibus] h. e. ita, ut grandes cervi eminerent, seu, quod eodem redit, cum grandibus cervis, qui eminebant. Vulgo ante *grandibus* incidunt; sed verba haec cum antecedentibus verbis non minus cohaerent, quam cervi ipsi cohaesisse cum lorica videntur. Quae cum pluteis, id quod se-

nentibus ad commissuras pluteorum atque aggeris, qui ascensum hostium tardarent, et turres toto opere circumdedit, quae pedes LXXX. inter se distarent. 73. Erat eodem tempore et materiari et frumentari et

aggeris] *aggeres* „MSS. multi et Edd. pp.“ Voss. A. Gott. Egm. Lov. Lbb. Samb. Confl. Bong. A. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. AB. Goth. B. Hamb. Vind. CF. Med. a. Ven. bcdef. Ber. — In Goth. A. *geris* — *casus com* c. 79 §. 4 excisa sunt.

Cap. 73. §. 1 eodem] And. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. et teste Achaintrio Pariss. *eo* Lbb. Fabr. Bong. A. Pl. Gott. Wh. Par. A. Haen. (Confl.) Dr. AB. Vrat. AB. Goth. B. Hamb. Gu.

quentia docent, iisque, ut supra vidimus, summo aggeri impositis constaret, cervos cum inferiore pluteorum parte coniunctos iisque affixos statuere consentaneum est. Lipsius Poliorc. 2, 2 p. 70 eos putat „in exteriore vallo eminuisse, insertos inter loricam ligneam et aggerem ipsum, simplicis coronae in modum: et vidi agrestes nostros spineas eiusmodi proiecturas in loricis terreis eidem fini usurpare.“ Etiam Guischardtus Mém. milit. 1, 290 adiecta demum lorica insertos eos putabat: *Au bas du parapet, il ficha de gros pieux avec leurs branches, taillées en pointe et un peu baissées, pour empêcher l'escalade.* Idem Mém. crit. 4, 160: *du bas de ce parapet sortoit dans toute l'enceinte cette fraise de palissades avec leurs branches taillées en pointes semblables aux bois de cerf, dont elles tiroient leur nom.* (cuius verba citans Dübnerus pro quinque extremis nescio qua auctoritate posuit *se présentant horizontalement à l'assaillant.*) Sed de figura et partibus cervorum nihil nobis constat, nisi quod *a similitudine cornuum cervi* dictos docet Varro De ling. Lat. 5 §. 117, quod Silii locus 10, 414 confirmat: *Quaque patet campus planis ingressibus hosti, Cervorum ambustis imitantur cornua ramis.*

ad commissuras pluteorum atque aggeris] Cf. adn. ad c. 25 §. 1 *Pluteos* h. l. eos intelligendos esse, quibus lorica constaret, interpretes consentiunt. Neque aliter eo nomine uti poterat scriptor, postquam loricae mentionem fecerat, pluteos vero vallo non necessarios fuisse ipse c. 41 §. 4 ostenderat. Pertinet autem pluteorum commemoratio partim ad loricae figuram demonstrandam, partim ad cervorum locum accurate definiendum; quos ad *commissuras pluteorum* atque aggeris eminere dicens vulgarium pluteorum admonet, quos ternis rotulis instructos tradit Vegetius 4, 15, quarum loco ternas hi columellas habuisse videntur, quibus aggeri insertis ipsi niterentur et consisterent. Ac de partibus quibusdam pluteorum, quae eos cum aggere coniungerent, non tantum de locis, quibus coniuncti essent, aut de coniunctione ipsa cogitandum esse pluralis *commissuras* indicat rei concretae notionem inferens nec locum relinquens dubitationi, qua Seyffertus ambigi posse putat, utrum *ad* praepositio consilium (den Zweck), an idem, quod *apud* significet. Quamquam plura sunt, quae hanc dubitationem penitus tollant.

toto opere] Cf. adn. ad 2, 6 §. 2.

tantas munitiones *tueri* necesse deminutis nostris copiis,

Vind. CDFI. edd. ante P. Man. Frell. Turr. *uno* P. Man. Ald. b. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. „Sic quidem ediderunt Manutius, Plant. Scaliger et reliqui deinceps. Nec male, si e MSS. — Verum Edd. reliquae cum MSS. tum aliorum, quod sciam, tum meis exhibent *eo*: unde Hotomanno valde placeret *eodem:* si quis MS. adiuvaret. Hoc testari possum comparere in membranis primis Leidensibus, Oxoniensibus, et Audinis. *dein* (*dem?*) absorptum a *tem.* Rescripsi itaque *eodem* cum Gronovio (Obs. 4, 8 p. 601 Plat.), donec pateat *uno* esse in MSS." Oud. *Vno* coniecturae deberi P. Manutii, certe non in reliquis praeter Lbb. codicibus exemplaris Fabriciani exstare silentio huius contra disertum Oudendorpii de plerisque, Whittii de uno illorum testimonium credendum, sed adscripta ibidem ad *materiari* verbum, de quo nulla dubitatio est, codicum Pet. Voss. A. Egm. Gott. auctoritas huc referenda et cum Lbb. coniungenda videtur. Achaintrio vero ex Parisinis *eodem* referenti de Par. B. fidem habendam, de Par. A. plus tribuendum esse Beyerlii testimonio reliquorum codicum comparatio persuadet. *Eo*, quod Gesnerus et Forcellinus in *Materiari* corrigere neglexerunt, Metaphrastes quoque legit et tam bene, quam potuit, reddidit: *ἦν δ' ἐν τούτῳ ἀναγκαῖον τὴν τῶν Ῥωμαίων δύναμιν ἔν τε τῷ ξυλεύειν καὶ προνομεύειν τοσαῦτά τε ὀχυρώματα οἰκοδομεῖν ἐλαττοῦσθαι.*

tueri necesse] *necesse* om. And. Ox. valde probante Gronovio Obs. 4, 8 multisque exemplis ex Seneca, Valerio Maximo (1, 7 p. 148, 19 Kempf.), Salustio, Ateio Capitone, Petronio, Varrone, Livio, Plinio, Tertulliano, Virgilio, Silio, Catone collectis sensum hunc efficiente: „materiabantur, frumentabantur, munitiones fiebant: vel non licebat haec facere nisi uno tempore, vel licebat haec tantum uno tempore facere." Quem sensum si Germanice enunties man mußte gleichzeitig Holz und Getreide holen etc., non immerito probabilem dicas: sin ita convertes, ut est a Gronovio praescriptum: man konnte nur gleichzeitig etc., ei, quod res est, minus convenientem reddideris. Et tamen illud *tantum*, quod ad necessitatis significationem efficiendam adiecit Gronovius, in verbis Latinis non exstat, quae ut sunt in And. scripta, nihil aliud ostendunt, quam quod nos dicimus man konnte gleichzeitig etc. Gronovio assentitur Cortius ad Salust. Iug. 110, 3, sententiam, quam in verbis inesse putet, non demonstrans, dissentit Cellarius, nihil Andini codicis auctoritate mutans „contra ceterorum omnium consensionem, etiam Graeci, qui vertit *ἀναγκαῖον*." Oudendorpius vero Oxoniensis codicis suffragio accedente *necesse*, quod salva Latinitate abesse posse secundum Gronovium iudicaverat Davisius, et ipse deletum ibat, „nisi viderem, Cellarium

Cap. 73. §. 1 deminutis nostris copiis, quae longius ab castris progrediebantur] Si tria simul agenda erant copiis Romanorum, singula quidem non ab universis, sed a tertia quaeque parte agi necesse erat, necessitas vero agendi et coniuncta cum ea deminutio (nam tria simul agenda a paucioribus agenda erant, quam si diversis temporibus agi potuissent) etsi gravissima accidebat iis, quibus tuendae munitiones essent, tamen pertinebat ad omnes,

quae longius ab castris progrediebantur; ac nonnun-

repugnare: quia et Graecus ἀναγκαῖον addit. At is corruptis iam Codicibus usus est, ut sexcenties alibi." Recte tamen non delevit quod per se non minus, quam propter codices non deleri debebat; quamquam in reliquis Commentariorum locis inter *esse* et *necesse* aut nullum aut unum tantummodo vocabulum interiectum est. Magnam vero difficultatem creat *fieri* verbum, in quo et codices consentiunt et interpretes omnes acquiescunt, offensioni autem ab lingua passivum est ex eodem cum deponentibus duobus verbo pendens et suum idque diversum ab his subiectum habens, ab ipsa re gravius hoc, quod tantas munitiones *fieri* audimus, quas supra iam factas accepimus, et quod huius incommodi causa Caesar non magnitudinem munitionum deminuisse, sed *ad haec rursus opera addendum* putasse dicitur. Huc accedit quod servata codicum scriptura nec ratio reddi tam longe ab *erat* abiuncti vocabuli *necesse*, nec verborum *deminutis nostris copiis* interpretatio constitui satis posse videtur. Qui si ablativi sunt, ut esse post *fieri* debent, incertum est, utrum absoluti, an ad instrumenti notionem referendi, et, si absoluti, utrum cum Moebio *propterea quod deminutae erant et deminuebantur*, an cum Sincero et Moro *ut adeo deminuerentur copiae* interpretandi, an, quod Doberenzius mavult, concedendi significatione praediti putandi sint. His malis omnibus unius syllabae mutatione exigua remedium afferri videbatur, si pro *fieri* scriberetur *tueri*; quo recepto *deminutis nostris copiis* quin dativi sint, minus dubium, et ratio huc reiecti verbi *necesse* minus obscura est. Eadem dictione utitur Hirtius Alex. 2, 3: *hac multitudine disposita munitiones semotarum partium tuebantur.* Cf. Civ. 3, 111 §. 6 *quod tam late tueri tam parva manu non poterat.*

deminutis] *diminutis* Voss. A. Fabr. cum *e* super *di* (Bong. C. Pal.) Hav. A. Vind. A. Goth. B. et a m. s. Vrat. B. edd. ante Ald. b. Turr. Cl. „MSS. et Edd. qdd. non male." In Vrat. A. Vind. E. *de minutis*, in Egm. Fabr. *Deminutis* scriptum est. Nescio, qua significatione *diminutis* non displicuerit Oudendorpio; sed ea quidem, qua Comici usurpant (zersplittern, zerstückeln), h. l. iusto argutius dictum, ea vero, qua omnino divisione in partes effectam minutionem denotet, inusitatum videtur; Caesar autem dubium est num usquam *diminuere* usurpaverit. Nam Civ. 1, 52 §. 2, ubi Oud. *vires inopia frumenti diminuerat* tenuit, codices optimi in iisque Vind. A. *dem.* exhibent, et Civ. 3, 2 §. 3 et 67 §. 3, ubi iidem libri *magnum numerum diminuerat* et *diminutoque militum numero* habent, vulgatum *dem.* haud dubie praeferendum est.

nostris copiis] *c. n.* Hav. A. Vind. A.

quae] *quod* Leid. B.

omnibusque omnia illa non coniunctis, sed deminutis agenda erant. Sed longior quoque ab castris progressus, etsi non universi longius progrediebantur, tamen copiarum Romanorum progressus erat et ad eosdem, quo necessitas et deminutio, pertinebat, in commodum autem rursus iis potissimum, quibus deminutionem gravissimam accidere necesse erat, novum afferebat hoc, quod,

quam opera nostra Galli tentare atque eruptionem ex oppido pluribus portis summa vi facere conabantur. Quare ad haec rursus opera addendum Caesar putavit, 2
quo minore numero militum munitiones defendi possent. Itaque truncis arborum aut admodum firmis ramis ab-

§. 2 aut] „MSS. omnes et G(ott.) V(oss. A.) Lips. Poliorc. 77.“ Fabr. „In veteribus consensu ferè, *aut admodum*, aiente sive alternante particulâ.“ Lips. Poliorc. p. 71. „Steph. et alii nonnulli.“ Hotom. *haud* (Pet. Cons.) margo Goth. B. Ald. ab. Gr. ab. Vasc. St. P. Man. (Frell.) Turr. Lips. *στελέχεων τὰς ἀσθενεστέρας κλάδους ἀποτεμών* Met. qui et ipse *haud* legit et *truncis* pro dativo accepit cum Glareano, qui Iucundum truncos non admodum firmis ramis interpretantem reprehendens, quod *abscissis* omiserit, „neque enim“ inquit „permanebant rami infirmi, sed firmi manebant, infirmi abscindebantur.“ Lipsius retinet *aut* „hoc sensu, ut aut truncos ipsos totarum arborum captos velit, sed iuniorum; aut et maiorum ramos firmiores, qui cum suâ sobole idem praestabant. Hos enim sparsos et ad latera exstantes ramos, dolabrâ aptabant et exacuebant: quod in quibusdam veterum benè *dolabratis* legitur, non *Delibratis*.“ eumque Scaliger et reliqui editores secuti sunt, ex quibus Oud. in nullo codice suo exstare *haud* testatur. Neque ego usquam scriptum id vidi aut accepi; sed Vrat. A. ne *aut* quidem habet, idque Nipperdeius etiam sine codicibus delendum censuit propterea, quod infra ab ramis eminere stipites dicantur, quos tamen ramos habuisse supra non sit commemoratum. „Id vero“ inquit „commemorandum erat necessario, cum in iis ramis, qui eminebant, tota rei ratio verteretur: reliqua enim stipitis pars terra obruebatur.“ Id vero non magis commemoratum nec per se verisimile est; neque rami eminentes *cippi* appellari a militibus, neque ii, qui eo *intraverant*, induere se *vallis* acutissimis dici a scriptore potuisse videntur. Praeterea non apparet, cur *admodum* firmis ramis trunci illi vel arbores

quo longius illi progressi essent, eo diutius hi auxilio eorum carere cogebantur. Itaque haec sic vertenda sunt: Die Nothwendigkeit gleichzeitig nach Holz und nach Getreide auszuziehen und so große Befestigungen zu vertheidigen schwächte unsere Truppen, deren Auszüge sie weiter von den Lagern entfernten. Memorabilis ob infantiae notam, quam scriptori inurit, Oehleri interpretatio est, qui *deminutis nostris* sive dativi sive ablativi sint, separandos ab *copiis* docet his verbis: Ob *deminutis nostris* als von *necesse est* abhängiger Dativ oder auch als Ablativ. absolutus gefasst wird, so ist jedenfalls doch das festzuhalten, dass nur die zuletzt erwähnte Arbeit, das *tantas munitiones fieri*, nicht aber das *materiari* und *frumentari* auf diese *deminuti nostri* geht. Die *copiae* dagegen, um welche die *nostri* eben verringert sind, sind diejenigen, *quae materiandi et frumentandi causa longius ab castris progrediebantur*. Eandem interpretationem dubitanter proposuerat Lippertus: *Copiis* scheint nicht zur Participialkonstruktion zu gehören; sondern erst von *deminutis* abzuhängen.

conabantur] Cf. adn. cr. ad 2, 12 §. 2.

scisis atque horum delibratis ac praeacutis cacuminibus perpetuae fossae, quinos pedes altae, ducebantur.
3 **Huc illi stipites demissi et ab infimo revincti, ne re-**
4 **velli possent, ab ramis eminebant. Quini erant ordi-**

illae (nam id quoque ambiguum relinquitur) esse debuerint, neque *horum*, quod Nipp. ad ramos refert, non pari iure referri ad truncos potest.

horum] *harum* Vrat. A. post *delibratis* Hav. A.

delibratis] *deliberatis* Dr. B. inc. sec. Elb. [illegible]*bratis* Vind. D. margo Goth. B. Rom. a. Ven. 1471. sec. E[illegible] *delabratis*, vel, *dolabratis* cod. Turr. *dolobratis* V. C. Vrs. Not. Duk. Dorv. Bong. C. Pal. Goth. B. Ven. cde. *dolabratis* Leid. B. (Gu.) Vrat. B. a m. s. Med. a. Ven. bf. Ber. Iu. Gr. Dav. Cl. Oud. 1. tacente Fabr. Non temere *delibratis*, quod reliqui codices Oud. et teste Whittio Gott. et codex Gifanii et Par. A. (Bong. A. Pl. Pet. Confl.) Hav. A. Dr. A. Vrat. A. et a m. pr. B. Hamb. Vind. A. Ald. ab. Gr. ab St. P. Man. Frell. Turr. Oud. 2 habent, minus, quam *dolabratis*, placebat Lipsio, qui *horum* ad ramos sparsos et ad latera exstantes referebat; sed eo referri pronomen, si aut retinetur, non potest, nisi aut *horum* ponens scriptor non de truncis ramisque modo nominatis, sed de eorum ramis cogitasse, aut *cacumina* dixisse qui rami dicendi erant, putatur. Truncorum autem et admodum firmorum ramorum cacumina nihil impedit quo minus *delibrata* primum, deinde praeacuta dici codicibus credamus.

§. 3 ab ramis] *a. r.* Hav. A. Haen. *ab remis* Vind. E.

§. 4 Quini erant] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Ald. sqq. *Qui inierant* Vind. A. *quini* reliqui Oud. Pet. Voss. A. Egm.

§. 2 praeacutis] Cf. adn. ad 3, 14 §. 5.

perpetuae fossae, quinos pedes altae, ducebantur] parallelae, ut videtur (neque enim aliter ductae dicuntur) interiori illi, quae c. 72 §. 3 commemorata est; quae cum et ipsa, quod totum oppidum cingebat, *perpetua* dici posset et tamen dicta non sit, has, quae *perpetuae* appellantur, scrobibus illis, quas §. 5 item ad recipiendos stipites fodi videmus, oppositas cogitare et perpetuitatem propterea necessariam iis et commemoratam statuere debemus, quod stipites, qui in eas demitterentur, ab infimo revinciendi essent. Quam longe vero pertinuerint, non magis quam latitudinem earum docemur. Nimirum non eadem omnibus longitudo erat; in latitudinem vero non amplius patuisse videntur, quam stipitum crassitudo requireret.

§. 3 ab infimo revincti, ne revelli possent] Cum hoc unum, quod stipites ab infimo revincti essent (de quo verbo cf. adn. ad 4, 17 §. 7) obstitisse dicatur, ne revelli possent, demissis stipitibus fossas terra repletas esse minus verisimile videtur.

ab ramis eminebant] Relicti enim erant rami truncis et illis ramis, qui propter firmitudinem truncorum instar erant. Id vero non ex his demum verbis colligi necesse est, cum stipites, quos abscisos accepimus, sine ramis cognatis ne potuissent quidem abscidi, nisi stantibus adhuc hi rami deiecti essent, quod factum

nes, coniuncti inter se atque inplicati; quo qui intraverant, se ipsi acutissimis vallis induebant. Hos cip-

Lov. Fabr. Carr. cod. Turr. Confl. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Dr. B. Vrat. AB. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CDF. edd. ante Ald. *quin* Vind. E. *qui* Gott. Fabr. Wh. Dr. A. Vind. B.

inplicati] Par. A. (Bong. A.) non *impl.* *impliciti* Lov. Dorv. Pal. Dr. B. Goth. B. Vind. E. Hamb. edd. ante Ald. Vasc. Gr. b. (Frell.) *implicatis* Vind. I. *complicati* Leid. A. Vind. A.

intraverant] *intervenerant* Dr. A. *intrabant* Vind. F. (*in intraverant* Ald. b.) Imperfectum necessarium videri potuit alicui, qui *horum cacumina* eodem modo, quo Lipsius et Nipp., intelligeret.

vallis] om. Haen. *vallibus* Hav. A. In margine Dr. A. a m. s. posita est *p* littera, quasi alia lectio sit *pallis*.

cippos] *cipos* Pet. Egm. Palm. Bong. C. Vrat. A. Vind. C. et, in quo praecedenti *hos* adhaeret, Hamb. „Quod autem est, *Cip-*

esse neque legimus neque credere possumus, quia, si faciendum fuisset, facilius caesis, quam stantibus arboribus fieri potuisset. Sed ex eo, quod stipitum cacumina delibrata et praeacuta erant, hos, a quibus eminebant stipites, ramos inferioribus abscisorum partibus enatos esse colligendum est.

§. 4 Quini erant ordines] non fossarum, sed stipitum. Quamquam enim fossarum quoque non minus, quam scrobium, ordines quidam cogitari possunt pluribus singuli fossis constantes, tamen et proxime praecedentes stipites sunt, non fossae, et *coniuncti inter se atque implicati* stipitum ordines aliquanto facilius explicari possunt, quam fossarum. Stipitum igitur ordines erant *quini*, non singulis in fossis, sed singulis in partibus locisque, in quibus omnino huius generis munitiones essent. Has enim non ut fossam interiorem et exteriorem per totum oppidi circuitum continuatas, sed hic latius, illic angustius productas spatiisque intermissis disiunctas fuisse supra vidimus; hic vero unumquemque locorum illorum ordines stipitum quinque seu quinque fossas cum stipitibus, quarum prima fossae interiori proxima, quinta remotissima ab ea esset, habuisse docemur. Quod si distributivum ad fossas referas, quarum in singulis quini stipitum ordines fuerint, et longitudinem et latitudinem fossarum silentio praetermissam mirari et illamne an hanc an utramque quinque partitam statuas, dubitare cogaris.

coniuncti inter se atque inplicati] *Coniunctionem* h. l. sola propinquitate sine contagione effectam significari ad 4, 17 §. 9 ostendi; sed quod additum est inplicati, eius propinquitatis spatium definit ita, ut simul contigisse inter se stipitum ordines demonstret. Scilicet ramis illis, a quibus stipites eminebant, inflexis contextisque binorum propinquitate inter se coniunctorum ordinum etiam *implicatio* effecta erat, quae fossas transgressuros impediret et perrumpere nitentes falleret, quo facilius se ipsi praeacutis stipitum cacuminibus in summis fossis exstantibus induerent.

quo qui intraverant] Cf. 2, 17 §. 4: *ut instar muri hae sepes munimentum praeberent, quo non modo intrari, sed ne perspici quidem posset.*

Hos cippos appellabant] Pronomen, ut §. 8 *id*, §. 9 *quos*,

pos appellabant. Ante hos obliquis ordinibus in quincuncem dispositis scrobes tres in altitudinem pedes

pos dictos, nihil equidem muto: sine fraude tamen vacillationem optimi codicis indico, qui Torrentii antistitis fuit, in quo correctum *Cappos*. Incidebat, *Scapos*. et sanè militum lascivia hunc velut Martialem hortum habuit et consevit, et nomina etiam fortassis (ut mox *Lilia*) à re hortensi sumpsit. Alioqui *Cervos* licuisset, recepto verbo. Sed hoc in ventum dixerim." Lips. Poliorc. p. 72. „*Cappos* erat a manu emendatrice in Torrentii codice Lovaniensi." Oud. „*cappos* MS. Torr. Lips. 77. m. H" Fabr., secundum quod *cappos* in margine codicis Lov. scriptum invenisse videtur Heinsius. Lipsio *cippos* offensioni fuisse et *scapos* incidisse non miror: magis mirum est Herzogio hoc demonstranti: *das Ganze mag einem in die Erde gesteckten stachlichten Kehrbesen nicht unähnlich ausgesehen haben.* non in mentem venisse *scopas*.

§. 5 Ante hos] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Dr. A. (Carr.) Ald. sqq. *quibus* Ort. Leid. B. Bong. C. Vind. EF. edd. ante Ald. *qui* Vind. D. *quos* reliqui Oud. Pet. Voss. A. Lov. Egm. Gott. Fabr. Pet. Pal. Confl. cod. Turr. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Dr. B. Vrat. AB. Goth. B. Hamb. Vind. BCI. inc. sec. Elb. *Ante* praepositionem in optimo codice a praecedente syllaba absorptam esse, ut putat Daehnius, non a vero abhorret; sed amplius nihil in eo corruptum et *ante quos* a Caesare scriptum esse, ut Nipperdeius putat, minus verisimile est, quam *hos* vinciendae orationis causa mutatum esse in *quos*, eidemque imperitiae, cuius vestigia in illo codice non ita rara sunt, deberi *obliquos*, quod pro *obliquis* legitur in Bong. A. Voss. AB. Pet. Ox. Egm. Par. A. Vrat. A. Gu. Haen. (*ob reliquis* habent Dr. B. Goth. B. *ab reliquis* Pal. Vind. CI. *ob reliquos* Duk. Dorv.) sicut *quibus* in quinque recentioribus ad veram adiectivi scripturam vitiose accommodatum videmus.

tres in altitudinem pedes fodiebantur] *trium in alt. pedum fod.* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Ald. sqq. *fod. in alt. trium pedum*

ad nomen, quod sequitur, accommodatum, nomen ipsum ex vulgari sermone ductum proprie truncum significasse videtur, si ex eo, quod hodie Itali *ceppo* vocant, et ex Graeco κορμὸς, quae Glossarii interpretatio est, coniecturam capere licet. Apud scriptores vel columnam sepulcralem vel terminum in agro positum significat. Neque a sepulcralium similitudine abhorrebant hi militares cippi, si stipites tales erant, quales supra ostendi. Nam illi quoque a summo angustiores erant, quam ab infimo. Germanice verterim Spitzsäulen.

§. 5 obliquis ordinibus in quincuncem dispositis] Cipporum ordines recti erant: scrobes obliquis iisque in quincuncem dispositis fodiebantur. Obliqui autem ordines in quincuncem dispositi necessario duo sunt:

E   C
  B
A   D

AC et DE. Pluribus autem quincuncibus deinceps coniunctis recti ordines existunt tres:

E   C   G
  B   F
A   D   H

fodiebantur paulatim angustiore ad infimum fastigio.
Huc teretes stipites feminis crassitudine ab summo prae- 6
acuti et praeusti demittebantur ita, ut non amplius
digitis quattuor ex terra eminerent. Simul confirmandi 7

Vind. A. *in altitudine trium pedum fod.* Hav. A. *tres in alt. pedum fod.* Vind. F. *tres in alt. trium pedum fod.* Pet. Reliqui codices Oud. Voss. A. Lov. Egm. Gott. Lbb. Fabr. Bong. C. Pal. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. AB. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BCDEF. cum edd. ante Aldum *tres in alt. pedes fod.*, sed Bong. A. Leid. B. Dr. B. Vind. F. *altitudine* habent, eique *ab summo* addit Dr. B. Lectio ab Aldo vulgata *scrobes trium in altitudinem pedum* exhibens magis consuetudinem refert scriptoris, qui 1, 8. §. 1 *murum in altitudinem pedum sedecim*, 2, 5 §. 6 *in altitudinem pedum XII. vallo*, 29 §. 2 *aditus in latitudinem non amplius ducentorum pedum*, 7, 8 §. 2 *discussa nive sex in altitudinem pedum*, 69 §. 5 *maceriam sex in altitudinem pedum*, Civ. 2, 1 §. 4 *aggerem in altitudinem pedum LXXX.*, 10 §. 2 *columellae pedum in altitudinem V.*, 3, 54 §. 1 *in altitudinem pedum XV. effectis operibus*, 63 §. 1 *vallum in altitudinem pedum X.* dixit, quam quae in optimo codice exstat, in qua dictio *in altitudinem* eodem modo, quo illis in locis, qui genitivum habent, mensuram definit ita, ut, quam in partem adhibenda sit, demonstret, mensura vero non pendentem ex sese rem habere, sed ipsa pendere ex actione videtur. Tamen ne haec quidem ab eius consuetudine discrepat. Nam supra c. 23 §. 5 materia perpetuis trabibus *pedes quadragenos* plerumque *introrsus revincta* dicitur, in quibus *introrsus* idem, quod *in longitudinem* significat, participium autem verbi passivi actionis notionem adiunctam habet non minus, quam h. l. imperfectum. Hanc igitur, quam etiam Oud. non male habere iudicabat, ex optimo codice, qui ita interpolatus esse non solet, recepi. Vulgatam ex margine illatam esse inde colligi potest, quod in codices Hav. A. et Vind. A. cum alio verborum ordine traducta est.

ad infimum] Id cum plerisque Vind. A., sed *ad infi* — a m. sec. correctum exhibet. *ab infimis* Haen. *ad summum* Ox. Cu. Ald. ab. Gr. ab. P. Man. Frell. Turr. Lips. In. Gr. *εἰς ἄνω* Met.

§. 6 digitis quattuor] Bong. A. Pl. Par. A. Ven. f. Reliquae edd. nomen numerale cum Dr. B. Goth. B. Vind. FI. Hamb. ante

AH et BF et EG; quorum numerus si aliis quincuncibus insuper adiunctis augetur hunc in modum:

L K N
I M
E C G
B F
A D H

simul plures nascuntur ordines obliqui: DG, AN, EK, vel DE, HL, GK; de quibus scriptor, quia nulli eorum in quincuncem dispositi sunt, cogitare h. l. non potuit.

paulatim angustiore ad infimum fastigio] Scrobium latera non erant directa, sed ad infimum et fundum versus paulatim angustiora et contractiora fiebant. Atque hanc ipsam laterum coartationem et in unum idemque punctum inclinationem Caesar h. l. *fastigium* appellare et quod vul-

et stabiliendi causa singuli ab infimo solo pedes terra exculcabantur: reliqua pars scrobis ad occultandas in-
8 sidias viminibus ac virgultis integebatur. Huius generis octoni ordines ducti ternos inter se pedes distabant.

substantivum ponunt: Oud. *digitis IV* scripsit „sic MSS., non *IV dig.*, Ox. *dig. III.*" habere testatus. Oudendorpii scripturam Voss. A. Egm. Gott. Fabr. et quod ad ordinem verborum attinet, reliqui mei exhibent, sed pro *IV* Vind. A. *IIII^{or}*, Goth. B. Vind. Fl. *IIII*, Dr. A. Vrat. AB. Hamb. Ald. a. Gr. ab. St. P. Man. Frell. Turr. *quatuor*, pro *digitis* Med. a. Ven. b. habent *digytis*.

§. 7 pedes terra] *pedestres* Leid. AB. et *l'tres* in Dr. A. a m. sec. super *terra* scriptum est. *p. in terra* Duk. Vind. Cl. et teste Whittio Hav. A., qui Elberlingio dubium est *in* an *III* habeat. *p. tres terra* Ox. S. Par. B. (Confl.) R. Dr. B. Goth. B. Vind. AD. edd. ante Ald. (excepta sec. Elb. inc.) Gr. ab. Vasc. St. (Frell.) Turr. *p. terrae tres* Pet. sec. Oud. *terrae tres*, omissis *solo pedes*, ut videtur, Pet. Fabr. *τρεῖς πόδας γῆς* Met.

exculcabantur] *exculcabatur* Hamb. *culcabantur* Lov. ab Heinsio coll. Fabr. *occulebantur* Leid. B. *excultabantur* Rom. a. Ven. 1471 sec. Elb. et ante corr. Ald. a. *exocultabantur* Bong. C. *occultabantur* „Edd. qdd." Vrat. B a m. s. Med. a. Ven. bcdef. Ber. Gr. ab. Vasc. sec. Brant. (Frell.) Turr. *ἐπεχώννυε* Met.

virgultis] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. *iunculis* Carr. cod. Turr. Pulm. *vinculis* Bong. A. Pet. et rell. Oud. („vel *vinctis*") Confl. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Gott. Wh. Dr. A. Vrat. AB. Hamb. Vind. BCDI. edd. ante Ald. *vinclis* Voss. A. Egm. Gott. Lbb. Fabr. Dr. B. Goth. B. Vind. E. *vindis* Vind. F.

integebatur] iidem, qui *virgultis*. *tegebatur* Bong. A. Pet. *impediebatur* reliqui Oud. Voss. A. Egm. Gott. Lbb. Fabr. Pal. Par. A. (hic *inp.*) Haen. Dr. A. Vrat. AB. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CDF. Rom. a. Med. a. Ber. Ven. f. *impediebantur* Bong. C. Dr. B. Vind. E. Ven. bcde.

§. 8 ducti] iidem, qui *integebatur*. *vincti* reliqui Oud. („vel *iuncti*") Voss. A. Pet. Egm. Gott. Fabr. Haen. Gu. Vind. D. edd.

go ascendentibus lateribus tribui solet, descendentibus tribuere videtur.

§. 7 terra exculcabantur] *Exculcare* Gesnerus calcando seu inculcando explere rectius, quam Forcellinus calcando firmare interpretatur; sed propria calcandi significatio, quamvis ad rem, de qua agitur, aptissima, tamen ad explendi notionem sola praepositione traduci et proprie dictum *exculcare* cum ablativo construi posse non magis videtur, quam nostrum ausſtampfen, quo usus est Sincerus: So wurde von dem ünterſten Grunde auf ein jedwedes spatium von einem Schuhe mit Erde wieder ausgeſtampfet. Itaque adscita illa spissandi et densandi significatione, quae in *culcita* apparet, *exculcare* potius interpretandum est ausſtopfen. Cf. c. 23 §. 2: *intervalla grandibus in fronte saxis effarciuntur*.

§. 8 octoni ordines] recti illi, ut pluribus quincuncibus inter se coniunctis exstiterant; quorum ordinum in altero quoque scrobium numerus uno minor, in sin-

Id ex similitudine floris lilium appellabant. Ante haec 9
taleae pedem longae ferreis hamis infixis totae in terram infodiebantur mediocribusque intermissis spatiis omnibus locis disserebantur; quos stimulos nominabant.

ante Ald. *iuncti* Carr. cod. Turr. Lov. Lbb. Fabr. Confl. Bong. A. Pl. Par. A. Gott. Wh. Dr. AB. Vrat. AB. Goth. B. Hamb. Vind. BCFI.

§. 9 taleae] *taliae* „MSS. quidd.“ Voss. A. Lov. Dr. B. Goth. B. Vind. A. et a m. pr. Vrat. B. *talie* Bong. A. Pl. Hav. A. Gott. Wh. *aliae* Dr. A. *et aliae* Egm. sec. Oud. et Fabr. quamquam in Fabr. *ae* an *a* in extrema sit, ambiguum est. *et alia* Vrat. A. *talia* Hamb. et a m. s. Par. A. *tala* Par. A. a m. pr. *talae* Ber. *tale* Haen. Cf. adn. cr. ad 5, 12 §. 3.

infixis] And. Ox. Cu. S. Hav. A. Vind. A. Carr. cod. Turr. Ald. sqq. *infixae* reliqui Oud. Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Lbb. Fabr. cod. Faërni et quem suum appellat Vrs. Emend. Confl. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. AB. Goth. B. Gu. Vind. DI. Rom. a. Med. a. Ven. bc (haec *ifixae*) f. Ber. *infissae* Hamb. *infixe* Bong. A. Pl. Gott. Wh. Vind. CEF. Ven. de.

stimulos] *timulos* Bong. A. *famulos* Lov. Brant. Hamb. *Stimulos* approbans Lipsius Poliorc. p. 73 „quid tamen“ inquit „ita longè abit et divertit optimus Torrentii codex, qui *Famulos?* An *Hamulos?* nam hamis infixas dixit. An *Flamulas?* quod genus Violae Latinis est, ut non abeamus ab horto. An nugas ago? cùm Caesar ipse mox, cùm adsultasse Gallos castris facit, ita scribat: *Galli dum longiùs ab munitione aberant, plus multitudine telorum proficiebant. posteaquàm propiùs successerant, aut se ipsi Stimulis inopinantes induebant; aut in Scrobes delapsi transfodiebantur.* Stimuli ecce repetuntur, nec vacillat ibi liber.“ Qui si *hamis infixas* in terram taleas intellexerit eaque mente in verbis Caesaris p. 62 propositis non cum Aldo *infixis*, sed cum prioribus *infixae* scripsit, non tam in *stimulorum* appellatione, quam in eo haerere debebat, quid omnino hostibus nocere hae taleae possent, quae totae essent in terram defossae. Sin, id quod magis verisimile est, *hamis infixas* eas intellexit, quae hamis infixis instructae essent, ab linguae usu aberravit, ceterum quid hamis commune esset cum *stimulis*, demonstrare

gulis vero pro ipsorum longitudine non omnibus locis eadem diversus erat. Nam distributivi h. l. significatio alia esse nequit atque ea, qua §. 4 *quinos* cipporum ordines dici statuimus. Ordinum autem ipsorum numerum octonarium et parem potius, quam novenarium aliumve imparem proditum esse non mirabere, si eum secundum rectos ordines initum reputaveris.

ternos inter se pedes distabant] Sic totius spatii illius, quod lilia tamquam cingulum obtinebant, latitudinem et simul quantum inter singulos scrobes intercederet, docemur.

§. 9 mediocribusque] Cf. adn. ad 5, 44 §. 6.

omnibus locis] Hoc igitur stimuli differebant a liliis et cippis, qui non omnes primi et secundi cinguli locos partesque muniebant et impediebant.

74. His rebus perfectis regiones secutus quam potuit aequissimas pro loci natura XIIII. milia passuum conplexus pares eiusdem generis munitiones diversas ab his contra exteriorem hostem perfecit, ut ne magna quidem multitudine, si ita accidat eius discessu, munitio-

supersedit. Scilicet non tantum uncis, sed etiam aculeis hamos ad modum eorum, quibus piscatores utuntur, instructos fuisse credendum est.

Cap. 74. §. 1 XIIII.] Voss. A. Gott. Fabr. Bong. A. Pl. Dr. B. et, sup. *o*, A. Vrat. B. Goth. B. Vind. AFI. *quatuordecim* Vrat. A. Hamb. Vind. D. Ald. a. Gr. ab. St. P. Man. Frell. Turr. *quattuordecim* Rom. a. Med. a. Ven. bef. Ber. *quattuordecima* Ven. cd. *XIV* (Par. A.) Ald. b. Lips. sqq.

conplexus] Egm. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. non *compl.* (In Dr. A. a m. pr. omissum a m. sec. in margine scriptum est *complexus.*)

pares] *pari* „Bong. A. Voss. A. Pet. Lov. Egm. et 6 alii cum Ed. Inc. forsan pro *paris* accus.“ Pet. Voss. A. Egm. Lov. Gott. Lbb. Fabr. Pet. Pal. Confl. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. AB. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. EF. *paris* Gott. Wh. *parari* Vind. CI. *partes parari* inducto *parari* verbo cod. Turr. Alterum accusativi exemplum apud Caesarem non inveni: Alex. 8, 4 et 18, 3 libri in *pares* consentiunt, quod h. l. Hav. A. et Vind. A. cum reliquis praeter inc. editionibus tuentur. Neque Oudendorpius, quo auctore Nipperdeius se *paris* edidisse ostendit, tantum tribuisse coniecturae suae videtur.

generis] *generi* Goth. B.

munitiones] *munitione* Voss. B.

accidat] *accedat* Lov. Fabr. *accideret* „Lov. Gott. Voss. C. Duk. Dorv. Edd. pp. aliaeque.“ Gott. Lb. Fabr. Pal. Dr. AB.

Cap. 74. §. 1 pares eiusdem generis munitione] His verbis sunt qui non solum fossas et cippos et lilia et stimulos, sed etiam aggerem ac vallum turresque significari statuant; quibus adversatur quod pares hae munitiones contra exteriorem hostem eo consilio perfectae dicuntur, ut ne magna quidem multitudine *munitionum* praesidia circumfundi possent. Munitiones enim, quarum tutandarum causa novae factae esse dicuntur, non ipsae novae diversaeque ab illis, quae c. 72 descriptae sunt, sed eaedem videri debent. Earum vero praesidia ne ab hoste circumfundi possent, non eiusmodi munitionibus effectum dici potuit, quae ipsae praesidiis indigerent (sine praesidiis enim agger ac vallum turresque nullo usu erant) quibus praesidiis prius ne ipsa circumfunderentur, caveri deberet, quam aliis ne id accideret, caverent. Quae munitiones igitur ne illarum praesidia circumfunderentur, effecisse dicuntur, eae non aliae esse potuerunt, quam quae sine praesidiis se ipsae tueri possent, hoc est fossae, cippi, lilia, stimuli. Sed ne has quidem omnes omnino pares interioribus fuisse ex iis, quae c. 81 §. 2 et c. 82 §. 1 leguntur, apparet.

ut ne magna quidem] Cf. adn. ad 1, 48 §. 3.

si ita accidat eius discessu] Antiquiores interpretes a Graeco

num praesidia circumfundi possent; neu cum periculo 2

Vrat. B. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CDEF. Rom. a. Med. a. Ven. be. Ber. St. Frell. *accederet* Ven. cd. *acciderit* Carr. cod. Turr. Voss. B. Bong. C. Vind. I. Ven. f. *accidisset* Pet.

eius discessu] *per eius discessum* cod. Turr. Duk. Voss. B. Bong. C. Vind. CI. Ven. f.

munitionum] *munitionem* Voss. A. Fabr. Vrat. A. Haen. (*munt.* Ven. c.)

circumfundi] *circumdi* Vind. A.

§. 2 neu] Med. a. Ven. bcdef. Ald. sqq. „MSS. fere o. et Edd. pp. *aut*. Male iunxerunt praecedentibus." *aut* habent Pet. Voss. A.

inde, qui *αὐτοῦ ἀπελθόντος* posuit, usque ad Guischardtum non dubitarunt, quin Caesaris hic intelligendus sit discessus; neque aliter intellexerunt nostrates Wagneri. Guischardtus vero Caesarem discedere in animo habuisse negans et hostes absente eo non secus, quam praesente circumfusuros fuisse munitionum praesidia affirmans *eius* ad *hostem*, quod praecedat, referendum et *discessum* equitum, quos Vercingetorix c. 71 §. 5 dimisisse dictus est, interpretandum esse contendit Mém. milit. 1, 299: Assurément César n'avoit pas envie de quitter ses lignes, et l'ennemi ne les auroit pas moins investies avec une grande multitude, en son absence, qu'en sa présence. Voici ce que César dit: *Afin que s'il arrivoit, qu' après le départ de la cavalerie de Vercingetorix, l'ennemi vînt en grand nombre investir les lignes de tous côtés. Si ita accidat eius discessu* ne regarde donc pas César, mais le mot *hostis*, qui a précedé. *Si ita accidat*, dit-il, *hostis discessu.* Recentiores Guischardti argumentis commoti alii, ut Morus, Hausius, Moebius, Heldius, Lippertus, Dübnerus, in eius interpretatione acquieverunt, alii ferri eam per linguam non licere sentientes haec verba vel non intelligere se confessi sunt, ut Elberlingius, vel corrupta esse indicaverunt, ut Whittius, qui omnia „ut primo in margine ad enuntiationem sequentem (*cogantur*) adscripta, deinde male h. l. invecta" eiecit, et Nipperdeius, qui pro *discessu* a Caesare scriptum fuisse existimat *accessu*, et Kranerus, cui *eius discessu* glossema pravum ad *si ita accidat* adiectum videtur. Vnus Baumstarkius et pronomen ad Caesarem referri et Caesaris discessum vel in alteram partem seu oppidum versus profectionem vel aliam in partem eruptionem eius intelligi posse animadvertit, sed simul pro *eius* legitime *suo* dicendum fuisse censens a linguae usu aberravit, in *discessu* autem id, quod res est et in oculos incurrit, non magis, quam alii, vidit, scilicet Romanis frumentandi et pabulandi causa necessario discedendum ab Alesia fuisse, frumentationem autem et pabulationem in dies longiorem et difficiliorem fieri oportuisse, exteriore vero hoste accedente, si magna pars copiarum discessisset, praesidio relictos utrinque circumfusos facilius opprimi et munitiones perrumpi potuisse, his de causis Caesarem ab utraque parte ad munitiones addidisse eoque opere perfecto tutius et minore cum periculo discedi a castris potuisse, etiamsi accideret quod accidere utique poterat, ut facta discessione hostes magna multitudine hominum coacta ad libe-

ex castris egredi cogatur, dierum XXX. pabulum frumentumque habere omnes convectum iubet.

Gott. Lov. Egm. Lbb. Confl. Carr. cod. Turr. Bong. A. Par. A. Haen. Dr. A. corr. et, qui *Imperat* praeponit, B. Vrat. A. et a m. pr. B. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. AF. Rom. a. Ber. *ut* Hav. A. Herzogius *aut* probari posse non minus, quam *neu* contendens et c. 72 et Zumptii §. 337 commemorans haec ad praecedentia referre et hanc alteram partem consilii, quo Caesar diversas munitiones contra exteriorem hostem perfecerit, intelligere videtur, ne cum periculo ex castris egredi milites cogantur, scilicet ob nimis deminutum egredientium numerum. Cui interpretationi primum sententiae inanitas atque obscuritas, tum illud, quod sequitur, *dierum XXX. — iubet*, quod protasi carere nequit, denique ipsum obstat *aut*, cuius loco ponendum erat *neu*. Nam *ne*, quod legitur §. 1, comparari non potest cum eo, quod c. 72 §. 2 legitur, cui recte succedit *aut*. Herzogius igitur non ferre *neu*, sed praeferre, tum autem non maiore ante id, sed minore, quam ante *dierum* interpunctione uti debebat. Caesarem vero, si scripserit *neu*, alia id mente scripsisse et disiungendi significatione neglecta copulae vim tribuisse enclitico ad coniunctionem adiecto statuendum est; id quod Ovidius locis a Lipperto et ab Handio Turs. 4, 179 adhibitis haud dubie fecit. Velut Metam. 4, 800: *aversa est et castos aegide vultus Nata Iovis texit; neve hoc impune fuisset, Gorgoneum crinem turpes mutavit in hydros.* Ac ne quis putet hunc aliosque poëtas mera licentia et quod *neque* longa penultima ponere non possent, pro eo *neve* et *neu* dixisse: saepe etiam scriptoribus solam negationem suffecisse videmus, ut res natura coniunctas minimeque diversas sic disiungerent: qua de re cf. int. 4, 17 §. 10; et quam prope iisdem enclitica *ve* et *que* contingere inter se sint visa, consimilis *neve* et *neque* dictionum iteratio monstrat, de qua in adn. cr. ad huius libri c. 14 §. 8 expositum est. Atqui *neu* in *aut*, quod codices exhibent, corrumpi vix potuit: *aut* facile potuit ex coniectura in

randos obsessos venirent. Ac re vera Caesarem perfectis contra exteriorem hostem munitionibus frumentandi et pabulandi causa discedere voluisse ex eo apparet, quod dierum XXX. pabulum frumentumque habere omnes convectum iussit. Id enim iubere sana mente praeditus non poterat, nisi aut ipse eos pabulatum et frumentatum educeret, aut a legatis educendos curaret. Ipsum vero sibi eam rem suscipere, quam aliis committere maluisse non magis mirandum est, quam quod hanc suam fore operam non verbis expressis demonstrat, sed tamquam notum et ab ipsis lectoribus facile intelligendum ponit. Discedere autem Caesarem statim perfectis munitionibus et prius, quam exterior hostis advenisset, constituisse cum per se verisimile est, tum verba docent *si ita accidat*, scilicet ut magna cum multitudine venirent, quibus verbis multitudinem illam nondum adfuisse, sed his ipsis diebus exspectari potuisse ac debuisse significatur. Ad dictionem cf. 5, 23 §. 3: *Ac sic accidit, uti* etc. et de ablativo *discessu* vid. adn. ad 5, 3 §. 6.

§. 2 neu cum periculo ex castris egredi cogatur] Cum periculo egressurus erat Caesar, si

75. Dum haec apud Alesiam geruntur, Galli concilio principum indicto non omnes hos, qui arma ferre

neu mutari ab aliquo, qui haec ad praecedentia referret, sed linguae magis peritus esset; et Med. a., ex qua *neu* in ceteras transisse videtur, etsi non sine codice facta editio est, hic quidem ab omnibus destituitur, nisi forte Dr. A. ante corr. habuit *neu*, aut de Vind. B. reliquisque silentium anonymi non fallit. Itaque coniecturae locum dant codices, quam alii aliter fecerunt. Oudendorpius *At ne*, Lippertus *ac ne*, idem vel *neu* vel *et ne* Nipperdeius, solum *ne* Whittius, *ne autem* Handius l. c. p. 178 et Dübnerus proposuerunt; quorum postremum simplicissimum est et sensum aptum efficit, sed dictionem insolitam praebet, primum a sensu minus probabile reliquis videtur. Etiam *ut ne* probari posset, quod non discreparet ab illo Civ. 3, 56 §. 1: *tantumque a vallo eius prima acies aberat, uti ne telo tormentove adigi (adtingi?) posset.*

cum] om. Vind. A.

cogatur] *cogerentur* Dr. B. et a m. s. Vrat. B. cum edd. ante Oud. (*congerentur* Ven. cde.) *cogantur* N. Voss. Cl. Leid. B. et sec. Elb. cum punctis sub *n* Hav. A. Atque hunc pluralem a Clarkio commendatum Oudendorpius praetulit alteri, qui in nullo sit MSto codice, omnes praeter Leid. B. exhibere testatus *cogatur*, quod exhibent Pet. Voss. A. Gott. Egm. Lov. Lbb. Fabr. Pet. et Pal. Confl. Carr. cod. Turr. Bong. A. Pl. Hav. A. Wh. Par. A. Haen. Dr. A. Vrat. A. et a m. pr. B. Goth. B. Gu. Hamb. Vind. A.

Cap. 75. §. 1 apud] *ad* And. Ox. Cu. S. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. *apud*, quod exhibent „reliqui et Edd. pp." Voss. A. Egm. Gott. Confl. cod. Turr. Bong. A. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. AB. Goth. B. Hamb. Vind. CDF. edd. ante Aldum, item locorum nominibus praepositum legitur 2, 7 §. 3: *paulisper apud oppidum morati.* et Civ. 3, 57 §. 1: *Haec cum in Achaia atque apud Dyrrhachium gererentur.* et Afr. 46, 4 et 53, 1: *apud Thapsum.* Itaque h. l. optimum codicem sequi non dubitavi, etsi *ad* in ea significatione multo est frequentius. Sic supra c. 37 §. 1 et 42, 1: *Dum haec ad Gergoviam geruntur.* Civ. 1, 56 §. 1: *Dum haec ad Ilerdam geruntur.* Ib. 24, 1: *rebus — quae erant ad Corfinium gestae.* 23, 5: *VII. omnino dies ad Corfinium commo-*

post exterioris hostis adventum egrederetur, et tamen egredi etiam tum cogebatur, si pabulo frumentoque careret. Itaque hoc ne accideret, ut cum periculo egredi ex castris cogeretur, ante hostis adventum tantum pabuli frumentique convehi iussit, ut omnes convectum haberent quod dies triginta sufficeret, si tam diu permanendum in castris esset. Ceterum haec in consilio fuisse Caesari dicuntur: quem eventum res habuerit, incertum relinquitur, et Civ. 3, 47 §. 6 milites eius *ad Alesiam magnam se inopiam perpessos* meminisse narratur. Incaute igitur Guischardtus et simul parum convenienter iis, quae de *discessu* statuit, l. c. haec scripsit: Après avoir fini tous ces ouvrages, César fit de grands fourages et ramassa des provisions et des vivres pour environ un mois.

possent, ut censuit Vercingetorix, convocandos statuunt, sed certum numerum cuique civitati imperandum, ne tanta multitudine confusa nec moderari nec discernere
2 suos nec frumenti rationem habere possent. Imperant

ratus. (unus Leid. A. *apud* habet.) 3, 62 §. 8: *quasque ad Dyrrhachium naves longas habebat.* ut alios locos omittam, qui pariter a codicibus firmi non minus *apud* praepositionem admittebant. Haec enim latius patens, quam *ad*, et cum propinquitatem omnino, tum eam, quae appropinquando effecta est, sed hanc remota actionis efficientis notione significans ubique pro illa propinquitatem motu effectam unaque motum ipsum significante adhiberi, distantiae autem, quae in propinquitate vel maior vel minor est, rationem nullam habens de rebus etiam non proximis dici potest, quibus *ad* ob motus ad finem perducti notionem minus est apta. Itaque et h. l. si *haec*, quae geri dicuntur, non modo ad munitiones, sed etiam ad frumentationem referenda sunt, *apud* etiam magis, quam *ad*, convenire et Civ. 3, 47, ubi de inopia sermo est, *ad Alesiam* recte habere, de utriusque vero discrimine Ruddimannus Instit. gramm. 2, 282 Stallb. *ad* in eiusmodi exemplis proprie *iuxta* sive *in loco proximo*, *apud* vero *circa* vel *prope* significare statuens rectius, quam Handius Turs. 1, 90 prorsus illud contrarium esse docens statuere videtur.

hos] om. And. Ox. Cu. S. Pet. Carr. et a m. pr. Duk. Hav. A. Vind. A. Hamb. Ald. sqq. habent „reliqui cum Edd. pp.“ Voss. A. Egm. Gott. Lov. Lbb. cod. Turr. Confl. Bong. A. Par. A. Dr. B et, qui *hos* — *pos*(sent) in fine versus a m. s. addita habet, A. Vrat. AB. Goth. B. Gu. Vind. FI. edd. ante Ald. *homines* Haen. Cf. adn. cr. ad 5, 7 §. 6.

civitati] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. (Bong. C.) Ber. Ald. sqq. *ex civitatibus* Duk. a m. pr. et Lindenbrogius. *ex civitate* „ceteri et Edd. pp.“ Carr. cod. Turr. Pet. Voss. A. Gott. Egm. Lov. Lbb. Pet. et Pal. Confl. Bong. A. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. AB. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. DEF. edd. ante Ber. Ven. f. Huic id, quod Duk. exhibet, similius est, quam quod a Beroaldo editum vulgavit Aldus; quod qui codicum causa improbandum putarunt, Nipperdeius, Seyffertus, Doberenzius, Kranerus, consultius egissent si cum illo potius, quam cum ceterorum scriptura commutassent, in qua alii *principi*, alii *populo* ad pronomen et ad verba *ex civitate* et *sua* et *conficiendum* audiri iubentes non solum dictionem infuscant, sed etiam sententiam inutili onerant additamento. Vnde enim illi sive populi sive principes imperatum numerum, nisi ex sua quisque civitate conficerent? Multo minus Caesarem sic scripsisse credibile est, quam homini alicui indocto ut c. 64 §. 4 Haeduorum civitatem *provinciam*, ita h. l. Galliam universam *civitatem* appellari visam esse, ex qua cuique scilicet populo certus esset numerus imperatus.

frumenti rationem] Cu. Pet. „ni excerpta fallunt.“ Vind. A. Ald. ab. Gr. ab. Vasc. sec. Brant. P. Man. (Frell.) Turr. Lips. *frumentandi rationem* And. Ox. V. C. Vrs. Not. Hav. A. Iu. sqq. „*frumentandi* Faernus legit, et ita habet liber meus.“ Vrs. Em. *frumentationem* „reliqui cum Edd. primis, item Vascos. Steph.

Haeduis atque eorum clientibus Segusianis, Amblua-

aliisque." cod. Steph. Brant. Carr. cod. Turr. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Lb. Confl. Bong. A. Par. A. Haen. (hic *habere* omittens) Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. (hic *furm.*) Gu. Vind. BCDEFI. edd. ante Ald. St. margo Vasc. sec. Brant. (m. Frell.) *ἱκανὴν προνομὴν ἔχειν* Met. *Frumentationem habere* dictionis causa ferri et simili modo atque c. 20 §. 7 *imperium habere* (victoria posse) de iis, qui frumentari possunt, vel ut *disputationem*, *quaestionem*, *dilectum habere* de iis, qui frumentantur, dici potuisse videtur; sed Gallis Gallorum et amicorum in agris res frumentaria subvectionibus et comportationibus sociorum expedienda, non, ut Romanis, frumentatione utendum et, si tamen, multitudo hominum adiumento potius, quam impedimento futura erat. Iisdem vero de causis Scaligerana quoque lectio improbanda et restituenda Aldina est etiam Oudendorpio probata et a Moebio et Herzogio et Dübnero recepta, quae pari fere codicum auctoritate nititur et facilius, quam Scaligerana corrumpi in *frumentationem* potuit. *Frumenti rationem habere*, proprie animi actionem et considerationem ad frumentum pertinentem significans, ut *providere frumentum* (4, 29 §. 4) et nostrum für Getreide sorgen h. l. et quo Oud. usus est, 8, 34 §. 1, ubi Lucterius Vxellodunenses *frumenti rationem esse habendam* monet, ad ea translatum est, quae secundum illam actionem facienda sunt et fiunt.

§. 2. Segusianis] *Secusianis* Pal. Goth. B. St. *Σεκουσιανοῖς* Met. *segutianis* Ber. Cf. adn. cr. ad c. 64 §. 4.

Ambluaretis] „MSS. mei omnes, quod sciam, constanter cum Edd. primis" Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Lbb. Confl. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CFI. Rom. a. Med. a. Ven. bf. Ber. *Ambularetis* S. *sambluaretis* Vind. A. *amluaretis* Hav. A. *ambluatetis* Vind. E. *ambulartis* Ven. cde. *Ambruaretis* Ald. a. Gr. ab. Frell. *Ambivaritis* Pulm. *Ambivaretis* St. Lips. Iu. sqq. *Ἀμβιβαρίτοις* Met. *Ambinaretis* alius sec. Vossium. *Ambuaretis* Carr., ut videtur, P. Man. Ald. b. *ambaretis* Haen. *Ambarris*, ut coniecerunt Glareanus et Ciacconius, margo Frell. *Amberris* al. sec. Oud. Hos Haeduorum clientes Vkertus Gall. p. 322 eosdem esse statuens atque illos, in quos infra c. 90 §. 6 C. Antistius cum legione mitti a Caesare traditur, utroque loco scripturam a Stephano exhibitam et a Lipsio sequentibusque editoribus servatam tenuit et *Ambivaretos* a septentrio-

Cap. 75. §. 2 clientibus] De populis clientibus cf. ad 1, 4 §. 2 adscripta. Hotomannus h. l. *vicinis ac finitimis* subaudiendum dicit, quia alios multo plures in Haeduorum fide et clientela fuisse alibi demonstratum sit. Id cum aliis locis, tum 6, 12 factum est, et 6, 4 §. 2 Senones quoque antiquitus in Haeduorum fide esse traduntur. Neque a vero abhorret Ambluaretos et reliquos duos non longius, quam Segusianos a finibus Haeduorum afuisse. Tamen significatio eius rei nulla h. l. exstat, neque id, quod Hot. putabat, audiendum relinquere scriptor potuit, sed inter Haeduorum clientes his quattuor non singulatim, sed quasi accessioni illorum milites imperatos esse dicit. Itaque comma post *clientibus* sustuli.

retis, Aulercis Brannovicibus, Blannoviis milia XXXV; parem numerum Arvernis adiunctis Eleuteris, Cadurcis, Gabalis, Vellaviis, qui sub imperio Arvernorum

nibus confines Haeduis fecit. Et confines Haeduis fuisse qui Haeduorum clientes essent, eos vero, in quos Antistius c. 90 missus dicitur, iam ante a scriptore memoratos esse, et ipsos finitimos Haeduorum fuisse, et codicum scripturae utroque loco discrepantiam ex Stephaniana ortam esse satis probabiliter coniecisse Vkertus videtur. Neque nimis ei coniecturae obstant *Ambivariti* trans Mosam Belgae 4, 9 §. 3 memorati, qui si forte homonymi his Haeduorum clientibus erant, quamvis exiguo penultimae vocalis discrimine, tamen cautum erat ne cum his confunderentur. Sed gravius est quod nihil impedit, quo minus duorum nominum, quae codices exhibent, alterum genuinum et utroque loco aut *Ambluaretos* aut *Ambibaretos* a Caesare nominatos esse putemus, et quod tutius semel, quam bis peccasse librarios iudicabimus.

Brannovicibus] *Blannovicibus* Lov. Heins. Lbb. Fabr. et Bong. A. (hic Plüschkio teste, ut Ald. a. Gr. a. et aliae edd., commate utrinque apposito.): *Britannovicibus* Ven. f. *Brannonicibus* Vrat. B. *Brannonucibus* Vind. C. *Brannonocibus* Bong. C. Vind. I. *bramuovotis* Haen.

Blannoviis] „*Blannoviis* vel *Blamnoviis* MSS. 10 meliores et Vrs." *Blannoviis* Egm. V. C. Vrs. Not. Pet. et Pal. Confl. Bong. A. Par. A. Dr. B. Vrat. AC. Goth. B. Vind. AEF. *Blañoviis* Voss. A. Pet. Fabr. *Blannoniis* Hav. A. *Blanoviis* Hamb. *Blantioviis* Vind. B. *Blantioniis* Gott. Fabr. Wh. *Blancioniis* Dr. A. *Blantionis* Gott. Oud. Voss. C. Leid. C. Vrat. B. inc. *Blanticuiis* Gu. *Blennoviis* Vind. I. *Blennoniis* Bong. C. Vind. C. *blanimoniis* Haen. *brannouis* Ven. cf. *branouis* Ven. de. *Baronnoviis* Turr. *Brànnoviis* Oud. cum reliquis edd., ex quibus Iu. et Gr. secundum Ciacconium, qui alterum ex his abundare credebat, hoc tamquam subditivum includunt. *Βραννοvίοις* Met.

Eleuteris] Bong. A. Pl. Par. A. *elueteris* Haen. *Euleteris* Hamb. *heleuteris* Vind. F. St. Gr. b. Frell. Ald. b. Turr. Lips. *καὶ τοῖς Ἐλευτέροις* Met. *heluteris* Vind. E. *Eleutetis* „MSS. plerique" Pet. Voss. A. Gott. Egm. Pariss. sec. Achaintr. Vrat. A. *Eliutetis*, ut videtur, ante corr., *Eleuctetis* corr. Dr. A. *cleutetis* Vrat. B. *Eleuthecis* vel *— tis* Hav. A. *Eleuotetis* Bong. C. Vind. CI. *elueticis* Vind. B. *elonocis* inc. *heleutetis* (Pet. Pal. Confl.) Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Vind. AD. edd. ante St. P. Man. *Helvetetis* Leid. A. *Eleutheris* Iu. sqq. idque sine commate, quasi epitheton sit Cadurcorum. Recte improbat hoc Vkertus p. 265 et proprium populi nomen a Caesare positum arbitratur; quod cum optimi codicis scriptura praebere videretur, in ea acquiescendum putavi.

Vellaviis] Bong. A. Pl. Par. A. Haen. (Pet. et Pal. Confl.) Goth. B. Hamb. Vind. E. edd. ante St. P. Man. Turr. *Vellabiis* Vind. A.

qui sub imperio Arvernorum esse consuerunt] Cf. 1, 31 §. 7: *neque recusaturos* (Haeduos), *quo minus perpetuo sub illorum* (Sequanorum) *ditione atque imperio essent.* 5, 39 §. 1: *di-*

esse consuerunt; Sequanis, Senonibus, Biturigibus, 3
Santonis, Rutenis, Carnutibus duodena milia; Bellovacis X; totidem Lemovicibus; octona Pictonibus et

Velaviis VV. CC. sec. Voss. Lov. Heins. Fabr. Ald. b. *Velavis* cod. Casaub. ad Strab. p. 290. Amst. *Vellaniis* Bong. C. Dr. AB. Vrat. AC. Vind. CF. *Velaniis* Vind. I. *Vellanis* Vrat. B. inc. *Vallaniis* Gott. sec. Oud. *Vallanus* sec. Fabr. *Vallaniis* vel *Vell.* sec. Wh. *Vellauniis* Cu. S. Vasc. St. Gr. b. (Frell.) *Βελαυνίοις* Met. *Vellaunis* Hav. A. *Velaunis* (And. Ox.) Lips. sqq. tacente de reliquis Fabr. „*Vellaviis* vel *Vellavis* ceteri et Edd. primae, nisi quod nil notatum inveni ex Oxon. et Andino.“ Oud. Cf. Vkertus p. 268.

§. 3 Sequanis, Senonibus] „MSS. plerique“ Voss. A. Egm. Gott. Bong. A. Par. A. Haen. Hav. A. Vrat. AB. *Seq. Xenonibus* Dr. A. Vind. B. Gu. *Senonis Seq.* Dorv. Lov. Fabr. Bong. C. Vrat. C. Goth. B. Hamb. *Senonibus Seq.* Vind. A. (reliqui Fabr. et Confl.) cum omnibus edd. Cf. infra de *Ambianis* adnotata

duodena] „Sic MSS. plerique, non *XII.* quod male defendit Davis. *XXII.* Ald.“ *XII* Hav. A. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. cum Pet. Voss. A. Egm. Gott. Fabr. quorum tamen auctoritas non ad scripturam numeri, sed ad numerum ipsum, qui ante Lipsium *XXII* erat, referenda videtur. Certe *duodena* testimonium Confl. in Pet., in Gott. Whittii silentium scriptum esse significat, neque aliter scriptum est in Par. A. et Vrat. A. qui cum Voss. A. et Egm. consentire solent. *XII al. duodena* Vind. F. *duo dena* Ven. d. *XV* Vind. A. *XXII* Ald. b. *viginti duo* margo Goth. B. Ald. a. Gr. a. P. Man. Turr. om. Vind. B.

milia] om. Hav. A. Vind. (A)B.

Bellovacis — Cenomannis totidem] om. Vind. D. (*Bellonacis* Hamb. *Bellovagis* Haen. Vind. A. *Belovacis* Turr.)

X.] *decem* Bong. A. Pl. Dr. A. Vrat. A. Hamb. Rom. a. Ber. Ald. a. Gr. ab. St. P. Man. Frell. Turr. *dena* Med. a. Ven. bcdef.

Lemovicibus] *Lemonicibus* Vrat. AB. Vind. I. *Lemovocibus* Ven. bcde. *Lemovitibus* Egm. Fabr. *Lemovibus* Vind. A. *Lernovicibus* Hamb. *Λεμοβίκοις* Met.

missis nuntiis ad Ceutrones, Grudios, Levacos, Pleumoxios, Geidumnos, qui omnes sub eorum (Nerviorum) *imperio sunt.* 6, 10 §. 1: *Suevos — copias cogere atque his nationibus, quae sub eorum sint imperio, denuntiare, ut auxilia mittant.* Afr. 77, 1: *Thebenenses interim, qui sub ditione et potestate Iubae esse consuessent.* Significari videtur antea tempus fuisse, cum hi aut sui iuris ditionisque, aut aliorum sub imperio essent, illo vero tempore iam assuetos Arvernorum imperio et eiusdem atque quattuor populos, qui Haeduorum clientes nominati sunt, conditionis fuisse. Ceterum cf. adn. ad 6, 2 §. 3 et ad 4, 6 §. 4.

§. 3 Bellovacis X; totidem Lemovicibus] Sic potius, quam *Bellovacis et Lemovicibus dena* scripsisse Caesarem non variandae orationis, sed ea causa credibile est, quod Bellovacis non maiorem, quam Lemovicibus numerum imperatum esse in eorum potentia, quae 2, 4 §. 5 demonstrata est; mirum et notabile

Turonis et Parisiis et Helvetiis; Ambianis, Medioma-

Turonis] *Turonibus* Cu. S. Leid. AB. Haen. (Pet. Confl.) Ven. f. Gr. ab. Vasc. St. (Frell.) Turr. *Τούρωσι* Met. Cf. adn. cr. ad c. 4 §. 6. (*Turronis* Dr. A. *Tutonis* Dr. B. *Thurenis* Vind. F. *conturonis* Bong. C. Vind. CI. qui *et*, quod praecedit, cum Med. a. Ven. bcdef. Gr. a. Turr. omittunt.)

Helvetiis] Ita „vel *Elvetiis* MSS. omnes." Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Confl. Bong. A. Par. A. Dr. B. Vrat. B. Hamb. Vind. ABCEFI. Rom. a. Ber. Ald. ab. Gr. ab St. P. Man. Frell. *Ἑλβητίοις* Met. *Helveciis* Hav. A. Gott. Wh. Dr. A. Vrat. AC. Goth. B. *Helviciis* veteres codd. sec. Vossium. *Elvetiis* Med. a. Ven. bcdef. *eluctiis* Haen. *Heleuteris* cod. Steph. ed. Lips. *Eleutheris* Iu. Gr. Dav. Cl. *Helviis* Pulm. „L" Fabr. Turr. Oud. om. Cu. Pet. Fabr. Helvetios iniuria hoc loco expulsos esse recte iudicavit Nipperdeius de reparatis eorum viribus idem sentiens, quod pridem sensit Glareanus ad Lucani Phars. 1, 481. Nec sine ratione Helvios negat eorum in locum substitui debuisse, quippe quos illo tempore nondum provinciales fuisse, ut statuit Vkertus p. 293, propter ea, quae supra c. 65 narrata sunt, minus verisimile videatur.

Ambianis] Haen. *Senonibus* Vind. A. *Senonibus, Ambianis* Oudendorpii codices plerique, Steph. Cu. Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Heins. (hic *Senanonibus*) Confl. Pariss. sec. Achaintr. Bong. A. Par. A. Hav. A. Dr. A. (hic cum Vind. B. *Xenonibus*) Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. BECI. (hi duo *Ambranis*) Rom. a. Ber. Ald. ab. P. Man. *Bis sena milia Ambianis* Leid. B. Dr. B. et a m. s. margo Vrat. B. *bis sena millia. Ambianis* Ven. f. Gr. a. Turr. *bis sena millia Senonibus: ambianis* Med. a. et cum puncto post *milia* Ven. bcde. *Bis dena millia Ambianis* Vind. F. *bis dena Ambianis* cod. Samb. *Suessionibus, Ambianis* Vasc. St. (Frell.) Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. (hae quinque sine interpunctione ante *Suess.*) Oud. 2. *Σουεσσίωσιν, Ἀμβιάνοις* Met. *Suessonibus, Ambianis* Oud. 1. Cum Senones aut hic Ambianis, aut supra Sequanis perperam coniunctos esse necesse sit, hic autem unus codex isque bonus eos omittat, supra libri tantum in loco, quem iis tribuunt, dissentiant, quae dissensio ibi ob homoeoarcton facile existere potuit, hic potius, quam supra in codicibus erratum et errorem delendo potius, quam mutando nomine corrigendum esse verisimile est, ut sex populis maioribus duodena totidemque minoribus quina milia imperata esse dicantur. Ac Suessiones quidem, quos Glareanus h. l. positos a Caesare coniecit, ab hac expedi-

putaret. Ipsum autem illud quomodo factum sit quaerens Hotomannus verisimile esse ait eis propter dignitatem gratificatum. Itaque mox subiungi ne hunc quidem numerum misisse, sed duo tantum milia. Verum ex eo non quantum eis reliqui Galli tribuerint dignitatis, sed quantum ipsi sibi sumpserint, intelligi potest; honoris autem causa aut magnum aut certum omnino nullum imperare numerum magis conveniebat, quam parvum. Fortasse propius ad verum accedimus, si iam in concilio aliquid iactum de bello, quod suo nomine cum Romanis gesturi essent, eiusque ratione habita minorem eis ad liberandam Alesiam numerum imperatum statuimus.

tricis, Petrocoriis, Nerviis, Morinis, Nitiobrogibus quina milia; Aulercis Cenomannis totidem; Atrebatibus IIII; Bellocassis, Lexoviis et Aulercis Eburonibus

tione afuisse probabiliter statuit Nipperdeius, cui et ipsi, ut numerorum ratio constet, Senonum nomen supra tenendum, hic ut in margine Parisiorum nomini adscriptum ab eo, qui utrumque populum in insula Sequanae habitare aut ipse sciret, aut ex huius libri c. 58 §. 3 cognosset, delendum videtur. Magis crediderim negligentia librarii factum, ut *Senonibus* supra in archetypo forte eadem in versus parte, in qua *Ambianis*, scriptum hic iteraretur.

Mediomatricis] *Mediomatrites* Haen. *Mediomaticis* Hamb. *Mediomatelicis* Vind. I. *Mediomatricibus* Vind. E. St. Gr. b. Frell. *Μεδιομάτριξι* Met. Cf. adn. cr. ad 4, 10 §. 2.

Nitiobrogibus] „plerique Codd.“ Voss. A. Gott. Egm. Bong. A. Par. A. Hav. A. Dr. B. Vrat. AB. Hamb. Vind. CF. edd. ante St. P. Man. Ald. b. Lips. Iu. *Nithiobrogibus* Vind. A. *Nitiobregibus* Vrat. C. *Aritrobragibus* Haen. *Nitiobrigibus* Dr. A. Goth. B. St. Gr. b. Frell. Turr. Gr. Dav. Cl. Oud. *Νιτιόβριξι* Met. Cf. adn. cr. ad c. 7 §. 2.

Cenomannis] Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. AB. Vrat. AB. Goth. B. Vind. AE. *Senomannis* Vrat. C. *Cenonianis* Bong. C. Vind. C. *Coenomanis* St. Gr. b. Frell. *Cenomanis* (Hav. A. Haen.) Hamb. et cum rell. edd. Oud. tacens. *Καινομανοῖς* Met. Scripturam, quam codices h. l. tuentur, etiam Plinii 4, 32 (Vol. 1. p. 322) Silligius ex codicibus restituit. Eandem Cluverius apud Drakenb. ad Liv. 5, 35 §. 1 pariter probabilem statuit atque alteram, quae apud Livium et Graecos scriptores obtinet; Vkertus vero Gall. p. 327 nullam eius rationem habens minorem in his, quam in *Marcomanis* Germ. p. 396 diligentiam praestitit.

IIII;] Voss. A. Gott. Fabr. Bong. A. Pl. Vrat. C. Goth. B. Vind. FI. *IIII*^{or} Dr. B. Vrat. B. *quatuor* Haen. Dr. A. Vrat. A. St. Gr. b. Frell. *quattuor* edd. ante Ald. a. $\overline{IIII}$ Vind. A. *quatuor milia* Hamb. Ald. a. Gr. a. P. Man. Turr. *IV millia* Ald. b. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. „In MSS. omnibus, si forsan Oxon. excipias, non compareret vox *millia*, uti nec in Edd. Vett. quare eam delevi, utpote satis intellectam e superioribus.“ Oud. qui *IV;* scripsit. Abest etiam a Cu. Pet. Egm. Fabr. Confl. (Par. A. Hav. A.)

Bellocassis] „MSS. multi *Belliocassis* vel *Bajocassis*.“ *Bellio-*

Nerviis] Cf. adn. ad 2, 28 §. 1 p. 191 et ad 5, 38 §. 2.

Aulercis Cenomannis totidem] Seorsum hos ideo numerari dicit Glareanus, ne viderentur duo populi, cum sit unus. Cui ita assentior, ut simul *Aulercis Brannovicibus*, qui supra dicti sunt, quos Glareanus duos populos esse putabat, certiorem unius significationem addere voluisse scriptorem existimem eodem consilio, quo paulo post *Aulercis Eburonibus* tertio loco positis *et* copulam adiecit. Certe hoc seorsum facta horum mentione docemur. Causae vero eius etiam aliae cogitari possunt, veluti

4 terna; Rauracis et Boiis [MM;] X. universis civitati-

cassis Voss. A. Egm. Par. A. Vrat. A. *Bellioccasis* Pet. Fabr. *Belliocasis* Pet. Confl. *Bajocassiis* Lov. Fabr. *Bellocasis* Hamb. *Bellicasis* Haen. *bellionisis* Bong. C. Vind. C. *belionisis* Vind. I. *Bellovacis* Vind. B. *velliocassis* Vind. A. *Velliocassiis* Hav. A. *Veliocassis* margo Vasc. (m. Frell.) de qua scriptura idem, quod supra de Stephaniana *Ambivaretis*, iudicandum est, si hi iidem sint, qui 2, 4 §. 9 *Velocasses*, et qui 8, 7 §. 4 *Velliocasses* in codicibus appellantur, *Veliocassis* hic et *Veliocasses* l. 2 et 8 scriptum a Caesare atque Hirtio videri, ex quo varietas codicum facillime explicari possit. Ut enim fieri potuerit quod Nipperdeius credit, non summa constantia Caesarem in scribendis populorum nominibus esse usum et *Velliocassos* h. l. eosdem atque l. 2 *Velocasses* appellasse, id tamen vere factum esse sine idonea ratione credere non debemus, neque si factum in hoc nomine credimus, propterea *Bellocassis*, quod optimus codex praebet, mutare cogimur, quippe in quo inconstantia certe non maior, quam in *Velliocassis* appareat. Sed hos, quibus in illo Gallorum concilio tria milia imperata sunt, eosdem illos fuisse, quos anno belli Gallici secundo cum Veromanduis decem milia pollicitos a Remis audiverat Caesar, neque nobis pro certo ponere licet et ipsi Caesari vel dubium vel incognitum esse potuit. Itaque h. l. optimi codicis scripturam tenere et populum hunc ab illo, qui l. 2 memoratur, diversum ponere, ut in adn. ad 5, 12 §. 1 feci, nunc quoque tutius puto.

et Aulercis] „MSS. plerique et Edd. pp." Pet. Voss. A. Egm. Gott. Bong. A. Par. A. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Rom. a. Ber. *et alercis* Med. a. Ven. bcdef. *et aluercis* Haen. *et caulercis* Hamb. *et anlectis* Bong. C. Vind. C. *Aulercis* Ald. et sqq. partim cum commate, ut Iu. Gr. *alercis* Vind. D. *anlectis* Vind. I. *duo et* Dr. B. Vind. F. *duo* cod. Samb. om. liber Vrsini in Em. Cu. Leid. A. Hav. A. Vind. A. De copula, qua cavetur, ne duo sequentia nomina non unum populum, sed duo significare videantur, cf. adn. cr. ad 6, 2 §. 3.

Eburonibus] *Aburonibus* Pet. Confl. *Eburovicibus* Cl. ut Valesio Not. Gall. p. 66 scribendum videbatur propterea, quod et l. 3 (17 §. 3) a Caesare Aulerci Eburovices cum Lexoviis coniungantur, et in MSS. Plinii (4, 32) in Gallia Lugdunensi seu Celtica non ut in libris impressis legatur, Aul. Eburones, sed Aulerci Eburovices dicantur, Eburones vero in provincia Germania II. seu inferiore sint, Tungri notiore nomine appellati. Valesio assentitur Vkertus p. 328 et, qui *Eburovicibus* edidit, Nipperdeius. Sane de Eburonibus Ambiorigis, quos lectione vulgata significatos putabat Valesius, h. l. propter ea, quae l. 6 relata sunt, sermo esse nequit; sed ea de causa lectio codicis Vrsiniani et quattuor cognatorum, qui *et Aulercis* omittunt, minime vero vulgata reiicienda est, quae genus quoddam Aulercorum *Eburonum* cogno-

quod de numero Aulercis Cenomannis imperando controversia in concilio exstitisset, quod de proximis sex populis coniunctim, de his separatim actum esset, vel quicquid eodem pertinens in Ephemeridibus scriptum fuit.

bus, quae Oceanum attingunt quaeque eorum consue-

mine ab Aulercis Brannovicibus et Cenomannis distinctum exhibet. At enim Aulerci *Eburones* nusquam nisi hic, *Eburovices* autem cognominati non solum a Caesare et Plinio, sed etiam ab Orosio 6, 8 Caesaris librum 3 respiciente p. 394 Hav. (ubi *Eburonies* ut in quibusdam Caesaris codicibus scriptum est) et a recentioribus, quos citat Valesius, commemorantur, et Caesaris l. 3 codex Hamb. et Plinii l. 4 codex Roberti apud Silligium *Eburones* habent, quod corruptum et *Eburovices* scribendum esse ceterorum librorum consensus docet. Nihilo minus tamen h. l. propter eundem omnium consensum *Eburonibus* tenendum et aut Eburones quoque Aulercos illo tempore, quorum memoria deinde ut Brannovicum interierit, in Gallia fuisse, aut hoc nomine dictum populum ex illius concilii actis ad Caesarem relatum ab eoque vel eundem vel alium atque illum, quem l. 3 commemoraverat, existimatum et, si erratum est, ab ipso erratum esse statuendum videtur.

terna] „*trina*, *tria* nonnulli MSS. et Edd.“ *trina* Lov. Pal. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Vind. DEF. edd. ante Ald. *trina milia* Hamb. om. Hav. A. Vind. ACl.

XXX] *triginta* Steph. Vrat. AC. Goth. B. Vind. D. Rom. a. Ber. Ald. a. Gr. a. P. Man. Turr. *trigena* Med. a. Ven. bcdef. *XXX* Vind. A. *treginta milia* Hamb. *CXXX* Vrat. B. *IXXX* a m. pr. Gott. Wh. *bina* MSS. quidam sec. Cl. Vasc. Gr. b. (Frell.) *bina: XXX* St. *δισχιλίους· τριάκοντά τ' οὖσαις* Met. Rauracis et Boiis triginta milia imperata esse cum propter ipsorum infirmitatem tum vero propter locum, quem in enumeratione secundum copiarum magnitudinem instituta occupant credi non potest. Eandem ob causam Armoricis quoque civitatibus, extremum locum tenentibus, etiamsi plures fuerint, quam nominatim significatae sunt, triginta milia parum conveniunt, is vero, qui vulgo imperatus iis fertur, sex milium numerus codicum auctoritate caret. Itaque emendandi necessitate imposita optimum visum est numerum unum, quem libri meliores h. l. praebent, ita dividere, ut prioribus duobus *X* in *M* mutatis, tertio relicto Rauracis et Boiis *bina*, Armoricis autem civitatibus *decem* milia imperata dicantur. Caesarem *MM. X.* variata numerorum significatione scribere potuisse ex iis, quae in adn. cr. ad 6, 14 §. 3 dicta sunt, apparet, nec mirum est, si ita scripsit, librarios *MM.* in *XX* mutasse. Cf. adn. ad §. 5 extremam. Quo minus pro *XXX* cum anonymo

§. 4 quae Oceanum attingunt quaeque] Haec non ita interpretanda esse, ut illa Civ. 2, 21 §. 4: *ipse iis navibus*, *quas M. Varro*, *quasque Gaditani iussu Varronis fecerant*, *Tarraconem — pervenit*, sed ut illa 1, 28 §. 4: *quibus illi agros dederunt quosque postea — receperunt* et 5, 29 §. 2: *naves*, *quibus Caesar exercitum transportandum curaverat quasque in aridum subduxerat*, Hirtii verba docent 8, 31 §. 4: *ceteraeque civitates positae in ultimis Galliae finibus*, *Oceano coniunctae*, *quae Armoricae appellantur*.

eorum consuetudine] His verbis significatur Gallos illas civitates, quae plures erant et suum quaeque nomen habebant, cunctas communi nomine appellare

tudine Armoricae appellantur; quo sunt in numero Curiosolites, Redones, Ambibarii, Caletes, Osismi,

in Fabr. *MMM*, aut cum Vkerto p. 323 *III* seu *tria* scribamus, etiam hoc impedit, quod coniunctis pluribus imperati numeri iudicium, quale in Haeduis et Arvernis et in Armoricis (*universis*) factum videmus, in Rauracis et Boiis nullum exstat; neque quod Nipperdeius de h. l. iudicat, qui Armoricis XXX. tribuit, Rauracis et Boiis imperatum numerum excidisse statuit, maiorem veri speciem habet.

§. 4 eorum] *earum* Duk. Bong. C. Vind. CI. Quod si consulto scriptum est, subiecti oblivione longiuscule remoti (*Galli* §. 1) scriptum videtur.

Curiosolites] *Coriosolites* „MSS. plerique" Voss. A. Egm. Gott. Lov. Lbb. Pet. sec. Confl. Bong. A. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. CDE. edd. ante Ven. f. *Corrosolites* Pal. *Coriosolitos* Vind. A. Cf. adn. cr. ad 2, 34 et ad 3, 7 §. 4. 11 §. 4. quibus locis omnibus etiam Hav. A. *Cor.* habet, qui secundum Whittii silentium h. l. *Cur.* tueri videtur.

Redones] Bong. A. Pl. Par. A. Gott. Wh. Dr. B. Vrat. ABC. Ven. f. Ald. a. Gr. ab. St. Frell. Turr. *rodones* Lov. Fabr. Haen. Goth. B. Hamb. Vind. DE. Rom. a. Med. a. Ven. b. Ber. *rodanes* Ven. cde. *reddenes* Bong. C. *Roddenes* Vind. C. *rodenes* Vind. I. *Rhedones* (Gu. Hav. A.) Dr. A. Vind. ABF. P. Man. Ald. b. Lips. sqq. tacente de reliquis Fabr., de omnibus Oud. Cf. adn. cr. ad 2, 34.

Ambibarii] „plurimi Codd. et Edd." Bong. A. Par. A. Hav. A. Gott. Wh. Haen. Dr. B. Vrat. ABC. Hamb. Gu. Vind. BCEF. Ald. a. Gr. ab. St. Frell. Turr. *'Αμβιβάριοι* Met. *Ambiarii* Dr. A. *Ambarii* Leid. A. S. Vind. A. *Ambibavii*, ut videtur, Lbb. Fabr. *Ambilintes* margo Vasc. (m. Frell.) ut scribendum putabat Glareanus. *Ambibarri* Goth. B. *Ambibari* edd. rell. praeter Cl. in qua hoc nomen omissum est, rursus tacente de plerisque Fabr. Oudendorpius mentionem facit *Ambarrorum*, qui 1, 11 commemorantur, qui longe ab Armoricis remoti sunt. Vkertus p. 332 nihil praeter nomen, ut ab Oud. contra codices editum est, affert. Valesius Not. Gall. p. 16 non dubitat, quin h. l. mendose a Caesare *Ambibarii* vocentur qui l. 3 (c. 9 §. 8) ab uno eodem memorati sint *Ambiliates*, sed quam ob rem hic potissimum aut Caesarem aut librarios errasse putet, non ostendit. Nipperdeius, ut par erat, restituit *Ambibarii*.

Osismi] Par. A. Hav. A. Vind. B. *Ossismi* Bong. A. Pl. Gott. Wh. Vrat. AB. Gu. *Ossisini* Dr. A. *Ossissini* Voss. A. Egm. Lov. Gott. Fabr. Dr. B. Vind. F. *Ossissimi* Vrat. C. Goth. B. *Osissimi* Vind. AE. Rom. a. Med. a. Ven. bf. Ber. Ald. a. Gr. a. St. P. Man. *Osissini* Ven. cde. Gr. b. Frell. Ald. b. Turr. *'Οσισσίνοι* Met. *osimi* Haen. *Ossini* Bong. C. Vind. C. *assini* Vind. I.

consuevisse. Male Sincerus *lingua consueta*, Lippertus in der Sprache der Gallier überhaupt interpretantur.

Armoricae] h. e. maritimae. Cf. Vkerti Gall. p. 332. et adn. ad 5, 53 §. 6.

Lemovices, Veneti, Unelli. Ex his Bellovaci suum

Ossisimille Hamb. *Osismii* Lips. sqq. „De *Osismiis*, qui varie in MSS. corrumpuntur, vide ad l. III. c. 9.“ Cf. adn. cr. ad 2, 34.

Lemovices] *movices* Hamb. *Lemonices* Bong. C. Haen. Dr. AB. Vind. CDFI. edd. ante Ber. Ven. f. Ald. a. *Lemonites* Vrat. B. *Diablintres* margo Frell. quod nomen Glareano reponendum videbatur. [*Lemovices*] Iu. Gr. Lemovices Ciacconius non magis, quam Senones, qui duo non fuerint, bis commemoratos ferens aut hic, aut supra, ubi iterum cum Bellovacis et Pictonibus numerentur, mendum continere censet. Contra Davisius duo esse potuisse Lemovices monet, quorum hi in Armorica fuerint siti, alii non item, eique assentitur Oudendorpius omnino Valesium Not. Gall. p. 269 tamquam illius sententiae auctorem consuli iubens, qui propterea, quod a recentioribus scriptoribus Lemovices inter Armoricas civitates referuntur, hoc loco idem a Caesare factum atque hos Lemovices a maioribus et mediterraneis diversos partem non contemnendam Osismorum et postea Leonenses dictos esse existimat, ut de tollenda post *Osismi* interpunctione cogitasse videatur. Sed Osismos Caesar 2, 34 et 3, 9 §. 8 simpliciter dixit et h. l. certius, si hoc cognomen illorum esse voluisset, eius rei indicium facturus fuisse videtur, ipsos vero Lemovices eo, quod Armorici essent et Oceanum attingerent, satis ab alteris, quibus per se solis X. milia imperata essent, et qui secundum Hirtium 8, 46 §. 4 Arvernorum finitimi erant, distinctos arbitrari potuit. Itaque in eo, quod codices consensu tuentur, acquiescendum puto. Nipperdeius autem Lemovices in eadem atque Senones causa esse putans pro *Lemovices* hic *Lexovii*, pro *Lexoviis* supra *Lemovicibus* scribendum, Bellovacis vero alteros, quibus X. milia imperata sint, nullos adiungendos, sed verba *totidem Lemovicibus* illinc, ubi codices ea exhibent, eiicienda et inter *Bellocassis* (ipse *Velliocassis* scribit) atque *et Aulercis Eburonibus* (*Eburovicibus*) ita interponenda iudicat, ut Bellocassis pariter atque Atrebatibus quattuor, Lemovicibus et Aulercis terna milia imperata dicantur; quae omnia Kranerus pro veris amplexus est et in ordinem recepit. Ceterum cf. adn. ad c. 4 §. 6 et c. 88 §. 4.

Veneti] Vrsini liber in Emend. Lips. sqq. In S. et Hav. A. *Veneti* ante *Lemovices*, in Vind. A. *Venetes* ibidem legitur: in reliquis codd. Oud. et meis, item in Gott. Wh. (Fabr. tacet) et Haen. et Par. A. et in edd. ante Lips. omissum eamque ob causam eiectum est a Nipperdeio, qui Venetos eo magis omitti potuisse demonstrat, quod Caesar quattuor annis antea omni senatu eorum necato reliquos sub corona vendidisset, ut ipse 3, 16 rettulit. Scilicet omitti non minus potuerunt, quam Andi, qui supra c. 4, et alii eiusdem generis populi, qui 3, 9 §. 8 et 2, 34 nominantur, et nomen eorum h. l. ex margine receptum esse codicum, qui illud exhibent, discrepantia arguere videtur. Sed tamen Venetorum summam inter Armoricos auctoritatem fuisse 3, 8 traditum est, poenam autem, qua Caesar debellatos affecerat, minime ad tollendam gentem valuisse Strabonis et Plinii memoria locis ab Vkerto p. 334 significatis docet. Itaque verisimilius est nomen Venetorum h. l. librariorum negligentia, praesertim proxime sub-

numerum non compleverunt, quod se suo nomine atque arbitrio cum Romanis bellum gesturos dicerent neque cuiusquam imperio obtemperaturos; rogati tamen ab Commio pro eius hospitio duo milia una miserunt.

sequente *Unellorum* nomine, quam scriptoris consilio omissum, in margine vero non temere illud, sed antiquioris codicis auctoritate appositum ab aliis alio loco esse receptum.

Vnelli] *Veneli* Vrsini liber in Emend. „*Venelli* scribendum, pro quo V. C. habet *Veneti.*" Vrs. in Not. cuius notae vitium ex Emend. corrigendum est. *tmelli* Dr. A. *et Vnelli* Med. a. Ven. bcde. Post *Vnelli* in plerisque edd. legitur *sena*, cuius loco Cl. *sex* legendum censebat, Oud. *sex* sive *VI* reposuisse ait „auctoritate Leid. sec. Lovan. Duk. et Dorv. A reliquis MSS. et Edd. primis exsulat numerus, qui excidit per voces *Unelli Ex. Sena* Aldi, Gryph. et seqq. fere." quae non omnino vera sunt. Nam *VI* legitur in Rom. a. ut in Vrat. C. Goth. B. (Vind. CD.) *sex* in St. Gr. b. Frell. ut in (Hav. A. Wh.) Dr. B. Vind. EFI. *seni* in Ber. *sena* non modo in Ald. et reliquis ante Oud. edd. sed etiam in Med. a. Ven. bcdef. ut in margine Samb. et a m. s. in Vrat. B. omissus autem numerus est teste Fabr. in Lov. ab Heinsio collato ut in Pet. Voss. A. Egm. Gott. Bong. A. Par. A. Haen. Dr. A. Vrat. A et a. m. pr. B. Hamb. Gu. Vind. AB. Ceterum dandum est Oudendorpio ante *ex* facile excidere potuisse *sex*, eumque numerum conciliari posse cum universo, qui cap. sq. proditus est. Tamen nunc quoque, etsi pluribus in libris repertus, codicum causa improbandus et ad pravam scripturam *XXX* §. 3 extr. sustentandam ex coniectura h. l. illatus videtur.

§. 5 compleverunt] *impleverunt* R. *complerunt* Vind. DI. *contulerunt* And. Ox. Cu. S. Par. B. Hav. A. Vind. A. (hic *contuler̃*) Ald. sqq. Id Oud. his verbis praeferens: „Non enim antea iam numerus aliquis eorum, qui imperabantur, aderat, ut l. I. B. Civ. c. 25. *legiones ex novis dilectibus confecerat*, *atque in itinere compleverat.* et *explere* l. III. c. 4." pronominis *suum* rationem non habuit (*conpl.* Bong. A. Pl.)

dicerent] Hav. A. Vind. A. (Bong. A. Pl.) Ald. sqq. *credebant* Dr. B. Vind. F. *dicebant* „Carr. et X mei cum Edd. pp." cod. Turr. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Confl. Par. A. Haen. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BE. edd. ante Ald. Cf. adn. ad 1, 39 §. 3.

duo milia una] *bina milia* Oud. „ita bene Hotom. e MS. *una;* uti et in B. pr. Petav. in MSS. decem *XXI* vel *XXI una.* in Edd. R. M. V. *viginti duo* inepte. vulgo *II m.* vel *duo m.*" Hotomannus in MS. Steph. *una* an *una milia* invenerit, dubium

§. 5 suo nomine] Cf. adn. ad 1, 18 §. 4.

pro eius hospitio] Cf. adn. ad 1, 31 §. 7.

una] sc. cum reliquis, quibuscum facere initio recusaverant neque quicquam commune habere in hoc negotio voluerant. Cf. 6, 36 §. 3: *circiter trecenti sub vexillo una mittuntur.* et quem locum adhibuit Nipp., 7, 56 §. 2: *Labieno atque iis legionibus, quas una miserat.*

76. Huius opera Commii, ita ut antea demonstravimus, fideli atque utili superioribus annis erat usus in Britannia Caesar; quibus ille pro meritis civitatem eius inmunem esse iusserat, iura legesque reddiderat atque

reliquit: in Bong. A. Pl. et Pet. Fabr. tantum *una* legitur. Quod autem Oud. in MSS. decem *XXI* vel *XXI una* esse tradit, pro altero *XXI* scribere voluisse videtur *XX*. Nam *XXI una* equidem nusquam vidi aut commemoratum inveni, sed *XX una* habent cod. Turr. Voss. A. Gott. Conll. Par. A. Dr. B. Vrat. C. et a m. pr. B. Goth. B. Gu. Vind. I. *XXona* inc. sec. Elb. *XXI* Lov. Lbb. Haen. Dr. A. Vind. B. *viginti una al' milia* Hamb. *viginti milia una* Egm. Vrat. A. Atque secundum haec verisimile est Caesarem scripsisse *MM. una*, in quibus librarii *MM.* alii temere omiserint, alii mutaverint in *XX.* (cf. adn. ad §. 3 extr.) nonnulli pro *una* adverbio numeri signum *I.* posuerint. In reliquis codd. et edd. adverbium omissum et *duo milia* in Hav. A. Vrat. B a m. s. Vind. AE. Ven. f. Ald. a. Gr. ab. St. P. Man. Frell. Turr., *II millia* in Ald. b. Lips. ceterisque ante Oud., *XX milia* in Vind. C., *viginti duo milia* (vel *millia*) in Vind. D. Rom. a. Med. a. Ven. bcde., *XXII milia* in Samb. Vind. F. Ber. scriptum est.

Cap. 76. §. 1 ita] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. (Fabr.) Ald. ab. Gr. a. P. Man. Lips. sqq. om. reliqui codd. et edd. non sine sensus detrimento. Cf. 2, 1 §. 1: *Cum esset Caesar in citeriore Gallia in hibernis, ita uti supra demonstravimus, crebri ad eum rumores afferebantur.* Similiter *id quod* amplius significat, quam solum *quod.*

antea] om. Leid. A. *ante* Haen. edd. ante Ven. f. St. Gr. b. Frell. Cf. adn. cr. ad c. 64 §. 2. et ad 5, 6 §. 1.

Britannia] *Britania* Par. A. Dr. B. Vrat. AC. Ald. a. P. Man. *Brittania* Bong. A. Pl. *Brittannia* Goth. B. Vind. A. *Bertania* Hamb. Cf. adn. cr. ad 3, 8 §. 1.

quibus ille pro meritis] *ille* om. St. et, qui *pro* ante *q. m.* ponunt, And. Ox. Cu. S. Leid. A. Par. B. Hav. A. Vind. A. Ald. a. et rell. ante Oud. Cf. adn. ad c. 20 §. 2. Oudendorpius id, quod nos quoque ex optimo codice recipiendum putavimus, etiam multo suavius altero esse arbitrabatur. Caesar tamen Civ. 1, 32 §. 7 *pro quibus rebus* non insuave putasse neque alibi *pro* interposuisse pronomini et nomini videtur. Quod ipsum fefellit anonymum, qui in Fabr. adscripsit *ut Lucret. Nec bene promeritis capitur.*

inmunem] . . . Fabr. Par. A. (Bong. A.) Hamb. Vind. F. non *imm. in munem* Goth. B. *in munere* Dr. B.

Cap. 76. §. 1 superioribus annis] Cf. 4, 21 §. 6. 27 §. 2. 35 §. 1. cum 5, 22 §. 3 et nostra ad eum locum adnotatione.

atque ipsi] Recte Nipperdeius p. 69 pronomen a Metaphraste (καὶ ἐκείνῃ) ad civitatem relatum referendum esse ad Commium statuit; sed quae civitati et quae ipsi Commio acciderint, discerni, quod idem statuit, non videntur. Nam priora duo non minus ad Commium pertinent, cuius de se merita Caesar tribus beneficiis

2 ipsi Morinos attribuerat. Tamen tanta universae Galliae consensio fuit libertatis vindicandae et pristinae belli laudis recuperandae, ut neque beneficiis neque amicitiae memoria moverentur, omnesque et animo et
3 opibus in id bellum incumberent. Coactis equitum VIII. milibus et peditum circiter CCXXXX. haec in

§. 2 Tamen tanta] „MSS. plurimi et Edd. pp." Voss. A. Egm. Gott. Bong. A. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. AC et, qui *tante*, B. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. CEFI. edd. ante Ald. *tanta tamen* (Hav. A.) Vind. A. Ald. sqq. quod Oud. ad 5, 35 §. 5 mutare voluisse videtur: „Solet Caesar hac voce incipere periodum: sic MSS. plerique l. VII. c. 76. *Tamen tanta:* ubi vulgo *tanta tamen.* — L. I. c. 7. *Tamen, ut spatium intercederet.* B. C. (I.) c. 45 *Tamen virtute* etc." Sed hanc adnotationem suam conferri iubens h. l. vulgatum ordinem tenuit, fortasse quod ita quoque solere Caesarem meminisset. Cf. 1, 20 §. 3 *Sese tamen*, 4, 4 §. 2 *ad extremum tamen.* 26 §. 1 *Nostri tamen.* 5, 12 §. 6 *haec tamen.* 7, 17 §. 3 *nulla tamen.* Nihilo minus codicum causa mutandus erat.

§. 3 VIII. milibus] Dr. B. Ald. a. Gr. a. P. Man. Cl. Oud. *IIX m.* Ald. b. Lips. Iu. Gr. Dav. *octo m.* Hamb. Vind. F. Ven. f. *m. VIII* Hav. A. St. Gr. b. Frell. *octo m.* Egm. Fabr. Vrat. A. Vind. E. *III VIII* Vrat. B. *militibus VIII* Vind. A. *VIII* Voss. A. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. A. Vind. B. Gu. *VII m.* Dorv. cod. Turr. et a m. s. margo Vrat. B. *septem m.* Vind. D. edd. ante Ven. f. *VII* Vrat. C. Goth. B. *septem* Pal. *VI m.* Duk. Vind. I. *sex m.* Bong. C. *XIII m.* Ox. *uni* Gott. Fabr. *uni*, corr. *VIII*, Gott. Wb.

CCXXXX.] Bong. A. Pl. et altera *C* a m. s. addita Par. A. *CCXL* Voss. A. Gott. Fabr. Vrat. BC. Goth. B. (Gu. Bong. C. Pal.)

remuneratus esse dicitur, quorum seriem in hoc tertio eoque maximo finem habere *atque* copula indicat. Cf. adn. ad c. 40 §. 6.

§. 2 tanta universae Galliae fuit consensio libertatis vindicandae] *Consensionem* Herzogius idem esse dicens atque *in quo omnes consensere consilium* et ex consilii significatione genitivum *libertatis vindicandae* repetens adiectivi *tanta* rationem non habuit; Heldius vero in codice Leid. A. ad *recuperandae* inter versus adscriptum *causa* non necessarium esse iudicans et 4, 17 extr. *deiiciendi operis*, Civ. 1, 82 *impediendae rei* comparans e longinquo petit quod proximum est. Nam *consentire* verbum item ut *sentire* accusativum cum infinitivo regit, ideoque iis, qui libertatem vindicandam esse consentiunt, recte consensio libertatis vindicandae tribuitur.

omnesque] Hoc Oehlerus *et toti* interpretatur eamque notionem additis *et animo et opibus* definiri docet. Scilicet poëta dicit *Non omnis moriar:* Caesar *totus et mente et animo in bellum insistit.* (6, 5 §. 1.) *Omnes* ad *universae* Galliae consensionem, *et animo et opibus* ad *tantae* consensionis vim declarandam spectare manifestum est.

§. 3 Coactis — CCXXXX.] Male haec usque ad Nipperdeium

Haeduorum finibus recensebantur, numerusque inibatur, praefecti constituebantur. Commio Atrebati, Viridomaro et Eporedorigi Haeduis, Vercasivellauno Arverno, consobrino Vercingetorigis, summa imperii traditur. His delecti ex civitatibus attribuuntur, quorum consi- 4

edd. ante et post Ven. f. omnes. *CC. X̃L* Dr. A. *CC. XL. millibus* Ven. f. *ducenta quadraginta milia* Egm. Fabr. Vrat. A. Hamb. *CCXXX* Pet. sec. Fabr. et Conß. *CCLX* Samb. Dr. B. et pro v. l. Vind. F. *CCL* Ox. S. Leid. A. Hav. A. Vind. D. *CCL* Vind. A. Eundem numerum ab Orosio exhibitum (*Itaque absque eo numero, quem infinitum ante contraxerat, equitum circiter octo millia, peditum ducenta quinquaginta millia contracta sunt.* 6, 11 p. 404.) ut suae de catalogo opinioni convenientem recepit Nipp. Quem numerum si verum esse volumus, reliquis quidem civitatibus totidem, quot supra posita sunt, Armoricis vero non X. sed XX. milia imperata faciamus, quae summa aequaliter inter omnes distributa, si modo omnes plures, quam X. erant, singulis paulo tamen minorem, quam Rauracis et Boiis imperatum numerum efficit. Sed nihil est, quod optimi codicis auctoritatem deserere nos cogat. Unum dubium relinquitur, *milibus* nomen utrum ad *VIII.* an ad *CCXXXX.* addidisse scriptor putandus sit.

Vercasivellauno] „*Vercasianeuno*, *Vercassiauno* et similiter MSS. multi et Edd. Vett. et Celsus. Sed Gr. *Βεργασιλαύνῳ*, et sic Cuj. L. pr. Scal. Ox. And. c. 83, 85, 88. MSS. fere o. et Edd. pp. *Vercasivellaunus*, et L. pr. *Cassivellaunus*. At in nummo etiam *Vergas*." Hic nummus ab Haverkampio ad Oros. p. 403 repraesentatus VERGA exhibens capiti muliebri adscriptum a Bouteroco ad Vercingetorigem pertinere existimatur. Scriptura autem codicum And. Ox. Cu. S. Leid. A., si accurate dixit Oud., *Vergasilauno* est, quemadmodum in Hav. A. legitur, non *Vergasillauno*, quod ab ipso cum Aldo et sqq. editum exstat in Vind. A. *Vercassiauno* habet Pet. Fabr. (*Vercassiauno* Pet. Conß.) *Vercasianeuno* vero, quod in multis esse dicit, ego in uno Dr. A. inveni: *Vercassianeuno* habent Gott. Voss. A. Egm. Lbb. Fabr. (*Vercasstanvuno?* Gott. Wh.) Bong. A. Pl. Par. A. Dr. B. Vrat. AC. Hamb. Gu. Vind. BEF. *Vercassiaueuno* Goth. B. Vind. D. Rom. a. Med. a. Ven. b. Ber. *Vercassiaverno* Ven. cde. (in m. Ven. c. ut b. habet *Vercassiaueunus*.) *Vercassianenno* Vrat. B. *Vercassianemio* Lov. Fabr. *Vercassialleuno* Vind. CI. *Vercassiallae uno* Bong. C. *Vercassidueuno* Pal. *Vercassiameno* Haen. *Vercasivellano* Ven. f. Petrarchae 18, 43 sec. cod. Hamb. *Vercasivelanus*, sec. ed. pr. *Vercasianenus* vocatur. Quod ad reliquos tres locos attinet, quibus Oud. item cum Aldo et sqq. *Vergasill.* scribens nihil nisi suam ad h. l. adnotationem conferri

prioribus coniuncta ferebantur ob ignorationem, ut opinor, eius ablativorum absolutorum usus, de quo dictum est ad 4, 21 §. 6; quibus non modo accusativum pronominis demonstrativi, sed etiam nominativum recte succedere posse hic locus monstrat.

5 lio bellum administraretur. Omnes alacres et fiduciae
6 pleni ad Alesiam proficiscuntur, neque erat omnium quisquam, qui aspectum modo tantae multitudinis sustineri posse arbitraretur, praesertim ancipiti proelio, cum ex oppido eruptione pugnaretur, foris tantae copiae equitatus peditatusque cernerentur.

77. At hi, qui Alesiae obsidebantur, praeterita die, qua auxilia suorum exspectaverant, consumpto omni frumento inscii, quid in Haeduis gereretur, concilio coacto de exitu suarum fortunarum consultabant.
2 Apud quos variis dictis sententiis, quarum pars dedi-

iubet, 83, 6 *Vercasivellaunum* habent edd. ante Ven. f., *Vercasivellanum* Ven. f., *Vercassivellaunum* Voss. A. Egm. Lov. Lbb. Fabr. Pal. Bong. A. Pl. Par. A. Hav. A. Vrat. AC. Goth. B. Vind. BD. Gu. (?) *Vercassi ullaunum* Gu. (?) Vrat. B. Gott. Fabr. (*Vercassiullanum* Gott. Wh.) *Vercassivellanum* Haen. Dr. B. et corr. A. Vind. EF. *Vercassivelanum* Goth. A. *vercassinelanum* Hamb. *Vercassilaunum* Vind. A. Pet. Confl. (*Vertassilaunum* Pet. Fabr.) *vercasillanum* Vind. I. *vercasillarum* Vind. C. *Vergasilaunum* Lips. *Cassilanum* Bong. C. itemque 85, 4 et 88, 4 editiones et Bong. A. Par. A. Voss. A. Vrat. A. cum pluribus eiusdem generis codicibus idem, quod 83, 6 exhibent (*Vergasill.* Lips.), sed priori loco in Hav. A. *Vercassilaunum*, in Vind. A. *Vercasilaunum*, posteriori vero in utroque et in Lov. Fabr. *Cassivellaunus*, in Haen. *Vercassuillanus* legitur. Itaque probabiliter Nipperdeius Aldinam scripturam cum ea commutandam iudicavit, quae hoc nomen eadem ratione atque *Vercingetorix* compositum faciat ex communi *Ver* (cf. adn. ad 1, 16 §. 4) et proprio *Cassivellaunus* vel *Casiv.*, ut libro 5 codicum causa scribendum fuit. Cf. adn. cr. ad 5, 11 §. 6. Hoc igitur recepi.

Cap. 77. §. 1 hi] Egm. Gott. Lov. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Hav. A. Dr. AB. Gu. Vind. ABCFI. Ven. cdef. *hii* Voss. A. Fabr. Vrat. ABC. Hamb. *illi* Haen. *ii* Goth. B. Rom. a. Med. a. Ven. b. Ber. Ald. sqq. Cf. adn. cr. ad 5, 7 §. 6.

auxilia suorum] „MSS. plurimi" Voss. A. Egm. Gott. (tacente Wh.) Bong. A. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. FI. edd. ante Ald. *s. a.* (Hav. A.) Vind. A. Ald. sqq.

suarum fortunarum] „MSS. plurimi." Voss. A. Egm. Gott. Lov. Bong. A. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BI. edd. ante Ald. *f. s.* (Hav. A.) Vind. A. Ald. sqq.

§. 2 Apud quos] And. Ox. Cu. Leid. A. Voss. C. Par. B. Hav. A. Vind. A. *et* Leid. B. Haen. *ac* reliqui (Pet. Gott. Egm. Fabr.) cum edd. ante Oud. quasi aut sententiarum dictionem non Critognati oratio, sed scriptoris de ea iudicium exceperit, aut sen-

§. 6 ancipiti proelio] Cf. adn. ad 1, 26 §. 1.

Cap. 77. §. 1 suarum fortunarum]. Cf. adn. ad 3, 12 §. 3.

§. 2 Apud quos] Hoc ponens scriptor cogitasse videtur de *habita* in concilio, postquam variae sententiae dictae essent, a Cri-

tionem, pars, dum vires suppeterent, eruptionem censebat, non praetereunda oratio Critognati videtur propter eius singularem et nefariam crudelitatem. Hic 3 **summo in Arvernis ortus loco et magnae habitus auctoritatis Nihil, inquit, de eorum sententia dicturus sum, qui turpissimam servitutem deditionis nomine appellant: neque hos habendos civium loco neque ad consilium**

tentiae non a Gallis in concilio, sed a scriptore in Commentario sint dictae, ut factum est a Petrarcha 18, 44: *Dicuntur sententiae pro animorum varietate dissimiles: his deditio, his placet eruptio; his vita pacifica, his honesta mors. Erat inter consiliarios vir unus, magnae inter suos opinionis: origo illi Alverna, clarum genus, durus animus, inflexibile propositum; nomen viro Tritognatus.* Quibus ille praemissis recte subiicere potuit haec: *Propter quae non ab re fortasse fuerit, auditis aliorum sententiis, quid iste suaserit, audire.* Ac remoto etiam et utcunque explicato anacolutho, quod neque ab antiquioribus criticis et interpretibus neque ab Oud. neque a Nipp. et recentissimis editoribus, qui *ac* revocarunt, animadversum esse miror, tamen inconcinna manet partium orationis iunctura: *consultabant, ac variis dictis sententiis non praetereunda oratio Critognati videtur.*

censebat] „MSS. XI." Voss. A. Egm. Gott. Lov. Confl. Bong. A. Par. A. Hav. A. Dr. A. Vrat. ABC. Hamb. Gu. Vind. ACFI. inc. sec. Elb. Ven. f. Vasc. sec. Oud. St. *censebant* Haen. Dr. B. Goth. B. Rom. a. Med. a. Ven. bcde. Ber. Ald. ab. Gr. ab. P. Man. Frell. Turr. (haec, ut Haen., adiecto puncto) Lips. sqq. Cf. adn. cr. ad 5, 45 §. 1.

oratio Critognati videtur] „Iidem MSS." Voss. A. Egm. Gott. Haen. (hic *Titognati*) Bong. A. Par. A. Hav. A. (hic *ecritogn.*) Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. (hic *Oritogn.*) Gu. Vind. BF. edd. ante Ald. St. Gr. b. Frell. *v. o. C.* Vind. A. Ald. sqq. (*cirtognati* Vind. E.)

et] „Iidem MSS." Voss. A. Pet. Egm. Gott. Bong. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Hamb. Gu. edd. ante Ald. *ac* (Par. A.) Goth. B. Vind. A. Ald. sqq.

§. 3 consilium] „MSS. 5 et Edd. pleraeque male." Gott. Hav. A. Dr. B. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. (Gu.) edd. ante Ald. P. Man. Ald. b. Lips. Iu. Gr. Cl. *concilium* (Bong. A. Pl. Par. A.

tognato *oratione*, quam propter singularem eius crudelitatem integram proponendam putabat. Deinde vero sententiis illis summatim relatis ita facit verba, ut eas non dictas tantum a Gallis, sed etiam relatas a se dixisse, *apud quos* autem nisi cum *dictis* construi noluisse videatur. Quo minus enim *oratio* cum illo construatur, partim omissum *habita* participium, partim praepositum *non praetereunda* impedit. Quibus rebus anacoluthon effectum est, sed nec ratione carens illud nec perspicuitati officiens nec sicut id, de quo in adn. cr. diximus, partium iunctura laborans.

§. 3 habitus] Cf. adn. cr. ad 4, 21 §. 6.

4 adhibendos censeo. Cum his mihi res sit, qui eruptionem probant, quorum in consilio omnium vestrum consensu pristinae residere virtutis memoria videtur.
5 Animi est ista mollitia, non virtus, paulisper inopiam ferre non posse. Qui se ultro morti offerant, facilius
6 reperiuntur, quam qui dolorem patienter ferant. Atque

Confl.) Dr. A. Vind. A. Ald. a. Gr. ab. St. Frell. Turr. Dav. Oud. Qui iam adhibiti ad concilium essent in eoque sententiam dixissent, eos Critognatus non adhibendos fuisse vel eiiciendos esse censere poterat: non adhibendos esse frustra censebat. Ad consilium vero non adhibendos et quamvis consultandi causa venissent, tamen non consulendos recte censebat eos, qui ne civium quidem loco habendi essent. Ad dictionem cf. 1, 40 §. 1: *omnium ordinum ad id consilium adhibitis centurionibus.* 6, 13 §. 1: *plebes nullo adhibetur consilio.* Ex recentioribus unus Whittius discessione ab Oud. facta scripsit *consilium* conferrique iussit, quae sequuntur, *cum iis mihi res sit*, *quorum in consilio.* quibus tantum tribuendum non videtur.

§. 4 his] Voss. A. Pet. Gott. Lov. Lbb. et inter versus Egm. Fabr. Hav. A. et int. vers. Gott. Wh. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. B et corr. A. Vrat. A. Gu. Vind. ABCFI. Ven. cdef. St. *hiis* Vrat. BC. *in hiis* Hamb. *iis* Goth. B. et edd. rell.

§. 5 mollitia] And. Ox. Pet. sec. Oud. (*mollicia* Fabr.) Leid. A. et sec. Oud. a m. emendatrice Bong. A. Par. B. Hav. A. Vind. A. et a m. s. Vrat. B. Med. a. Ven. bcde. (hae quinque *mollicia*) Ven. f. Oud. 2. *mollities* Carr. Duk. Dorv. Leid. B. „forsan et in Cuiac. ac Scalig.“ (Pet. et Bong. C. Confl.) Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Vind. C. (hic *molicies*) Rom. a. Ven. 1471 sec. Elb. Ber. Ald. a. Gr. a. (hae tres *mollicies*) et sqq. usque ad Oud. 2. *molestia* „MSS. octo et Bong. a m. pr.“ Steph. Hot. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Lbb. Bong. A. Pl. (qui de manu emendatrice tacet) Par. A. Pal. Haen. Dr. A. Vrat. A et a. m. pr. B. Hamb. Gu. Vind. B. Inc. sec. Elb. Cf. Schneideri Gramm. 3, 483.

paulisper inopiam] „MSS. plerique“ Pet. Voss. A. Egm. Bong. A. Par. A. (hic *inoppiam*) Gott. Wh. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. F. edd. ante Ald. (Ven. e. *paulis i.*) St. Gr. b. Frell. *i. p.* (Hav. A.) Vind. A. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq.

reperiuntur] *reperiantur* „Lov. V. pr. Egm. et 7. recentiores cum Edd. pp.“ Voss. A. Gott. Egm. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC.

§. 6 Atque] Lippertus in hac particula simili modo, quo in *neque* c. 45 §. 4, inesse *tamen* statuens scriptoris usum, ut in adn. cr. ad 4, 25 §. 3 demonstratum est, adversantem habet, nec quae praecedunt, qua mente dicta sint, perspexisse videtur, dum *omnium vestrum consensu* interpretatur *wie ihr alle mit mir einverstanden seyn, wie ihr alle zugestehen werdet,* ante *ista* autem desiderat *et* seu *etiam*: *doch auch das ist Schwäche des Geistes, beweist einen unmannhaften Sinn.* Critognatus nequaquam illius consilii auctores pristinae virtutis memores esse consentit, sed ab animi mollitia potius profectum illud indi-

ego hanc sententiam probárem (tantum apud me dignitas potest) si nullam praeterquam vitae nostrae iacturam fieri viderem; sed in consilio capiendo omnem Galliam respiciamus, quam ad nostrum auxilium concita-

Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BE. edd. ante Ald. Gr. b. Frell. (*repp.* Voss. A. Egm. Fabr. Par. A. Hav. A. Vrat. A.) Coniunctivus a Dübnero tacite receptus certo et confirmato orationis generi, quo uti coepit Critognatus, minus convenire et quoniam optimus Bong. A. cum altera codicum parte indicativum tenet, librariorum negligentia e vicinia irrepsisse videtur.

§. 6 tantum apud me] *nam apud me multum* And. Ox. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. *tamen apud me multum* Bong. C. *nam tantum apud me* Vrat. A. *nam apud me tantum* Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Oud. „Maxima MStorum turba *Tantum* exhibent sine *nam.*" *tantum apud me* Gott. *apud me tantum* Vind. D. *tantum apud me* Samb. cod. Turr. R. N. Voss. Cl. Pet. Voss. A. Egm. Lbb. Pal. Haen. Bong. A. Par. A. Dr. AB. Vrat. BC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BCEFI. edd. ante Ald. St. Gr. b. Frell. Lectionem a se receptam Oud. iusto confidentius haud dubie veram pronuntiat. „Ex hac enim lectione alii *nam* eiiecerunt, alii *multum* pro *tantum* finxerunt. Gr. *τοσοῦτον γὰρ* l. V. c. 54. *Tantum apud barbaros valuit.* Ita quoque *Tam* ponitur. V. ad l. I. B. Civ. c. 47. Nec enim hic, credo, usu venire potest locutio ista *tantum non*, id est, fere, propemodum." *Nam* ita comparatum est, ut aliena manu adiectum potius in iis codicibus, qui habent, quam ex iis, qui non habent, eiectum videri debeat. *Multum* probabiliter statuit factum ex *tantum*, quod ipsum recte intelligit ita, ut libri 5 loco eo, quem confert, non esse intelligendum vidimus. Sed *tantum non* dictionem hic adhiberi non potuisse tam manifestum est, ut mirer, quid eius mentionem fecerit.

cat. Deinde vero facilius reperiri dicens qui se ultro morti offerant, quam qui dolorem patienter ferant, simul causam significat, qua factum sit, ut haec sententia omnibus placuerit, *atque* eam se dignitatis causa probaturum fuisse demonstrat, si nullam praeterquam vitae suae iacturam fieri videret.

tantum apud me dignitas potest] sc. quantum ad illam probandam sententiam vel sufficit vel requiritur, ut in adn. ad 5, 7 §. 1 explicitum est. *Dignitas* optime a Sincero et Fr. Wagnero redditur die Ehre; quo sensu Cicero Att. 2, 19 §. 1, cum contentiones quasdam vel subire se summa cum dignitate vel declinare nulla cum molestia posse dixisset, Atticum *Dignitatis ἅλις tamquam δρυός: saluti, si me amas, consule* respondentem facit. Eodem sensu contrarium supra c. 56 §. 2 *infamia atque indignitas rei* vocatur. Recentiores alii eorum, qui ita senserint, alii sententiae ipsius dignitatem interpretantur, quarum neutra sic absolute dici poterat.

respiciamus] Primae personae vim rectius Metaphrastes, qui *πάσης τῆς Γαλατίας φείδεσθε*, quam Lippertus, qui *respicere debemus* interpretatur, declaravit.

7 vimus. Quid hominum milibus LXXX. uno loco interfectis propinquis consanguineisque nostris animi fore existimatis, si paene in ipsis cadaveribus proelio de-
8 certare cogentur? Nolite hos vestro auxilio exspoliare, qui vestrae salutis causa suum periculum negle-

§. 7 hominum] „Bong. pr. Voss. pr. Petav. Leid. pr. Egmund. Lovan. et quatuor alii cum Ed. Inc. *In hominum.* Vt ponatur pro erga, propter, circa eos mortuos ita animatum, et ob caedem inflammatum esse. Certe non putem esse de nihilo istud *in.* Adi omnino ad l. I. c. 6. *Bono animo in populo Romano esse.*“ In Bong. A. teste Pl. scriptum est *inominum*, *in hominum* praeter ceteros ab Oud. indicatos habent Gott. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. AB. Hamb. Gu. Vind. BEF. Id ea significatione, qua putabat Oud., nec dici potuisse videtur nec si poterat, huic loco conveniebat, cum ob caedem inflammatos eo fortius proelio decertaturos esse consentaneum esset. Non magis ad linguae usum probabilis est Dübneri opinio, qui illud, quod ex Par. A. ascivit, idem esse statuit atque *in caede hominum milium LXXX.* quod si scriptum exstaret, rursus interpretatione indigeret. Neque quod Petrarcha 18, 45 posuit, *inter suorum tot cadavera*, a Caesare *in* praepositione significatum esse potest. Quae quo errore in illam codicum partem venerit, nunc retecta optimi eorum scriptura minus obscurum est.

existimatis] *existumatis* Voss. A. Fabr. Par. A. *existumatis* Bong. A. Pl. (*extim.* Hamb.) Cf. adn. cr. ad 5, 28 §. 3. 6, 1 §. 3. 11 §. 8. 7, 40 §. 5.

§. 8 hos — qui] *hoc* — *eos qui* Cu. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. (*hoc* etiam Vrat. B. a m. s. habet.) Cf. adn. cr. ad 5, 7 §. 6.

§. 7 Quid hominum — animi fore] Similis huius loci conformatio est atque eius, quem in Mantissa significavit Oberlinus, Ciceronis De imp. Cn. Pomp. c. 5: *maiores nostri saepe mercatoribus aut naviculariis nostris iniuriosius tractatis bella gesserunt: vos tot milibus civium Romanorum uno nuntio atque uno tempore necatis quo tandem animo esse debetis?* Similis item ab Herzogio adhibitus eiusdem locus est Pro rege Dei. c. 2 (§. 7): *tuum est, Caesar, qui pro multis saepe dixisti, quid nunc mihi animi sit, ad te ipsum referre.* et hic, quo usus est Lippertus, Ovidii Met. 1, 358: *Quid tibi, si sine me fatis erepta fuisses, Nunc animi, miseranda foret?* et Livii 22, 59 §. 16: *cum ii pro nobis proque iis, qui absunt, ita suspensi ac solliciti sint, quem censetis animum ipsorum esse, quorum in discrimine vita libertasque est?* Quibus tribus pariter atque hoc Caesaris loco Latinae dictioni Germanica respondet wie zu Muthe.

si — cogentur] id quod interfectis ipsis futurum ponit. Cf. Cic. Att. 5, 20 §. 7: *vereor enim, ne, cum de provincia agetur, si Caesar resistet, nos retineamus.*

§. 8 suum periculum neglexerunt] Cf. Cic. Fam. 14, 4 §. 2: *qui periculum fortunarum et*

xerunt, nec stultitia ac temeritate vestra aut animi inbecillitate omnem Galliam prosternere et perpetuae servituti addicere. An quod ad diem non venerunt, de 9 eorum fide constantiaque dubitatis? Quid ergo? Romanos in illis ulterioribus munitionibus animine causa

neglexerunt] „MSS. et Edd. qdd.“ Pet. Voss. A. Egm. Gott. Carr. Pal. Hav. A. Bong. A. Par. A. Dr. B. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. ABDEF. edd. ante Ald. St. Gr. b. Frell. *neglexere* Haen. *negligerunt* Dr. A. *neglexerint* cod. Turr. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. Secundum haec Oud. indicativum non quibusdam MSS., sed simpliciter MStis et quibusdam editionibus aut debuisse aut voluisse tribuere aut re vera tribuisse videtur, coniunctivum quidem quamvis tolerabilem, si genus hominum cogitatione comprehensum significet, tamen non maiori, quam compluribus libri 6 locis, ratione et iure tenuisse iudicandus est. Cf. adn. cr. ad 6, 16 §. 5 et 28 §. 2. E recentioribus Dübnerus et Whittius et Nipperdeius et in quarta ed. tacens Heldius indicativum receperunt.

animi inbecillitate] Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BDE. edd. ante Ald. St. Gr. b. Frell. *cum i.* Vind. F. *i. a.* (Hav. A.) Vind. A. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. tacente Oud. (*inb.* Egm. (Bong. A.) Vrat. A. Vind. A., non *imb.*)

addicere] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. *subiicere* reliqui codd. Oud. Steph. Carr. cod. Turr. Pet. Egm. Lov. Lbb. Fabr. Bong. C. Haen. Gu. Vind. BCDEF. edd. ante Ald. *subicere* Voss. A. Gott. Fabr. Pet et Pal. Confl. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vtrumvis bonum, sed *subiicere* magis vulgare, *addicere* magis proprium, codicum autem, quales cum in toto hoc libro, tum in hoc capite se praebeant, ratione habita verisimilius videtur *addicere*, cum tres primae litterae casu excidissent, in *subicere* mutatum, quam temere in huius locum esse substitutum. Iterum legitur Civ. 2, 18 §. 5: *eorum bona in publicum addicebat.*

§. 9. Romanos] And. Ox. Cu. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. *romanorum* Vind. I. *Romanorum animus* Vind. D. *Romanos animos* Gu. *Romanorum animos* reliqui codd. et edd. ante Ald. et a m. s. correctus Par. B.

in] om. Bong. A. „et Leidenses.“

animine] And. Ox. Cu. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. *animi* Vasc. sec. Brant. et Oud. *animos sine* Vind. I. *sive animi* Samb. *sine* iidem, qui *Romanorum animos*, et Steph. Gu. Vind. D. cum edd. ante Ald. et marg. Vasc. (m. Frell.) et correcto a m. s. Par. B. Pro *Romanorum animos*, quod ferri non posse liquet, Oud. *Romanorum manus* scribendum suspicabatur ita, ut *animine causa* ex altero codicum genere retineretur, Dübnerus vero et *Romano-*

capitis sui prae mea salute neglexit. Idem Pro Cael. c. 22 (§. 54): *an ille vir — illius ipsius periculum, quem propter haec ipsa studia diligebat, negligere potuisset?*

§. 9 ad diem] Cf. adn. ad 2, 5 §. 1.

**10 cotidie exerceri putatis? Si illorum nuntiis confirmari
non potestis omni aditu praesepto, his utimini testibus
adpropinquare eorum adventum; cuius rei timore ex-
11 territi diem noctemque in opere versantur. Quid ergo
mei consilii est? Facere quod nostri maiores nequaquam pari bello Cimbrorum Teutonumque fecerunt; qui in oppida conpulsi ac simili inopia subacti eorum cor-**

rum manus scripsit et *sine causa* ex iisdem libris, qui *animos* habent, recepit, *animine*, credo, coniecturae acceptum referens alicuius critici, qui *Romanorum animos*, quod vitiosum esse intelligeret, licentius partim mutaverit in *Romanos*, partim ad comendam et ornandam orationem transtulerit. Sed *manus*, quod Oud. ita, ut c. 84 §. 3 *Romanorum manus tantis munitionibus distinetur* dictum putabat, a scriptore ambiguitatis osore positum et a librariis in *animos* corruptum esse iuxta a vero abhorret. Iustius de Caesare et de criticis iudicabimus, si *animos* ex margine, ubi *anim* lacunae inter *munitionibus* et *ine* explendae adscriptum fuerit, immigrasse eoque admisso *Romanos*, quod unus Gu. intactum reliquit, in *Romanorum* conversum esse statuemus. *Animi causa*, quo Caesar etiam 5, 12 §. 6 de Britannis utitur, quos *animi voluptatisque causa* alere gallinas et anseres dicit, h. l. tam aptum et *animine* tam scitum est, ut ab eo abiudicare et emendatori addicere nefas sit.

§. 10 his] Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Lbb. Fabr. Par. A. Hav. A. Haen. Dr. AB. Vrat. A. Vind. ABCFI. Gu. Ven. cdef. *hiis* Vrat. BC. Hamb. *hys.* inc. sec. Elb. *iis* (Confl. Bong. A. Pl.) Goth. B. et cum rell. edd. tacens Oud. Id Morus propterea, quod ad Romanos referatur, in *his* mutandum censebat, mutaruntque Elberlingius, Whittius, Dübnerus, Nipperdeius suffragantibus, ut nunc videmus, codicibus longe plurimis. His utique obsequendum fuit, quamquam *iis* quoque de Romanis dici potuisse videtur: nehmet sie als Zeugen.

adpropinquare] Voss. A. Egm. Fabr. (Bong. A. Pl.) Par. A. Vrat. A. non *appr.*

§. 11 mei] *ei* Bong. A. Pl. Cf. adn. ad 1, 21 §. 2 et quae Ciacconius adhibuit D. Bruti verba in Cic. Fam. 11, 1 §. 3: *Quid ergo est, inquis, tui consilii?*

conpulsi] . . . Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Goth. B. non *comp.* *inpulsi* Vrat. A.

§. 11 Cimbrorum Teutonumque] Cf. adn. ad 2, 4 §. 2. Ceterum nescio, qua mente Horkelius Die Geschichtschreiber der deutschen Urzeit p. 228 exposita Germanorum opera, qua Caesarem in bello Vercingetorigis demeriti sint, hunc, ut opinor, locum respiciens haec scripserit: Bei einer so wunderbaren Umkehrung der Verhältnisse mag es kaum befremden, wenn die nie erlöschende Erinnerung an die Cimbern und Teutonen jetzt so gewendet erscheint, daß ein Gallier den Angriff der Römer mit dem Andrängen jener wilden Heerhaufen vergleicht. An Cimbrorum Teutonumque mentionem non cum fide ex Critognati oratione relatam, sed fictam a Caesare existimavit?

poribus, qui aetate ad bellum inutiles videbantur, vitam toleraverunt neque se hostibus tradiderunt. Cuius rei 12
si exemplum non haberemus, tamen libertatis causa instituí et posteris prodi pulcherrimum iudicarem. Nam 13
quid illi simile bello fuit? Depopulata Gallia Cimbri magnaque inlata calamitate finibus quidem nostris aliquando excesserunt atque alias terras petierunt: iura, leges, agros, libertatem nobis reliquerunt. Romani 14
vero quid petunt aliud, aut quid volunt, nisi invidia adducti quos fama nobiles potentesque bello cognoverunt, horum in agris civitatibusque considere atque his aeternam iniungere servitutem? Neque enim umquam

ad bellum inutiles] Pet. Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. edd. ante Ald. Gr. b. Frell. *i. ad b.* (Hav. A.) Vind. A. edd. rell. (tacente Oud.)

§. 13 inlata] . . . Fabr. (Bong. A. Pl.) Par. A. Vrat. A. non *ill.*
petierunt] *petiverunt* Ox. Leid. AB. S. Hav. A. Vind. A. St. Cf. adn. cr. ad 4, 27 §. 4 (*potierunt* Rom. a.)

§. 14 umquam] „Sic Cui. Scal. L. pr. Ox. And. *illi* Pet. Reliqui et Edd. pp. *u. ulla.* Sed Metaph. *ἄλλως οὐπώποτε.*“ In his non solum *ó*, sed etiam *u.* ante *ulla* errore operarum positum est. Non *umquam ulla*, sed solum *ulla* pro *umquam* legitur in Carr. cod. Turr. Voss. A. Egm. Lov. Gott. Lbb. Bong. A. Par. A. Haen.

vitam toleraverunt] Cf. adn. ad 1, 28 §. 2. „Plura eorum sunt exempla, quos bellorum ultima, casus extremi, longae dira obsidionis egestas, ut de Vasconibus Iuven. XV, 95. carne humana vitam tueri coëgerunt. De Celtis, Iberis aliisque id adfirmat Strabo L. IV. p. 39. Idem Critognati consilium apud Caes. b. G. L. VII. c. 77. *κατά τινα πικροτάτην συμφορὰν* sic fieri dicit Athenag. de resurr. mort. p. 63.“ Rhoer. ad Porphyr. de abst. 2, 57.

§. 13 Nam quid illi simile bello fuit?] *Illi bello* dativus pendet e verbo substantivo, is vero, ad quem referatur adiectivum *simile*, audiendus relinquitur, ut apud Cic. Att. 12, 18 a §. 2: *sed tamen quid simile?* et ib. 40 §. 2: *sed quid simile?* eademque sententia dici poterat *Nam quid illud bellum simile habuit huic?* quemadmodum Cicero dixit Fam. 9, 21 §. 1 *Quid enim simile habet epistola aut iudicio aut concioni?*

quidem] Cf. adn. ad 5, 43 §. 6.

§. 14 adducti] Cf. adn. ad 1, 9 §. 3.

civitatibusque] Sincerum an hoc uno loco *civitates* Caesar pro *oppidis* dixerit dubitantem *agrorum* mentio ad eam opinionem adduxisse simulque fefellisse videtur non de uno quodam populo sermonem esse, sed de omni Gallorum natione pluribus illa civitatibus constante, in quibus considere volentes Romani iura et leges civibus ita, ut in agris considere volentes possessoribus bona eripere velle significantur. Non magis 3, 20 §. 2 *Tolosa, Carcaso et Narbo civitates* cum Davisio, aut 2, 34 *maritimae civitates* cum Oehlero urbes interpretandae sunt.

15 alia conditione bella gesserunt. Quod si ea, quae in longinquis nationibus geruntur, ignoratis, respicite finitimam Galliam, quae in provinciam redacta iure et legibus commutatis securibus subiecta perpetua premitur servitute. 78. Sententiis dictis constituunt, ut hi, qui valetudine aut aetate inutiles sunt bello, oppido excedant, atque omnia prius experiantur, quam
2 ad Critognati sententiam descendant: illo tamen po-

Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BCDEF. edd. ante Ald. *umquam* praeter eos, quos nominat Oud., Vind. A. et Hav. A. atque Ald. et sqq. (hae usque ad Ald. b. *unq.*) exhibent. Hoc tenens Oud. illud, quod ante Aldum edebatur, non argumentis, sed sola Metaphrastae auctoritate, qui *ἄλλως γὰρ οὐπώποτε ἐπολέμησαν* vertit, impugnat. Ac poterat hic locus silentio tramitti, nisi Nipperdeius *ulla* pro vero haberi et ad *bella* referri iussisset, eique Heldius et Kraucrus in utroque, Seyffertus et Dobenzius in priore dicto audientes fuissent. Scilicet *ulla alia conditione* bellasse Romanos negans orator non modo honestiore, sed ne turpiore quidem, quae cogitari tamen posset, conditione bella gessisse affirmaret. Quod cum alienum ab eius mente sit, ita dicentem facere scriptor non potuit. Sin autem adiectivum non ad proximum, sed ad remotius substantivum referri voluisset, haud dubie aut *aliis conditionibus*, aut *ullum bellum* scripturus fuisset.

§. 15 finitimam] *finitumam* Oud. 2.

Cap. 78. §. 1 hi] „vel *ii* MSS. 10. et Edd. pp. aliaeque.“ Pet. Voss. A. Egm. Gott. Bong. A. Par. A. Haen. Dr. B. Gu. Vind. I. Ven. cdef. *hii* Dr. A. Vrat. ABC. Hamb. Vind. E. *ii* Goth. B. Vind. D. Confl. Rom. a. Med. a. Ven. b. Ber. St. Gr. b. Frell. om. Hav. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. Cf. adn. cr. ad c. 75 §. 1.

valetudine] Par. A. a m. pr. Ven. f. et sqq. usque ad Oud. qui *valit.* scripsit, quemadmodum etiam in Hav. A. et a m. s. in Par. A. et in edd. ante Ven. f. scriptum est. Ceterum cf. adn. cr. ad 5, 40 §. 7.

sunt] Cf. adn. cr. ad 5, 11 §. 2.

ad Critognati sententiam descendant] Ald. sqq. (Carr.) *ad C. s. discedant* Ox. *ab C. sententiam discedant* Gott. Wh. („si recte descripsi“ *ab C. sententia (descendant)* Vind. I. *(ad) C. sententia discedant* Vind. F. *ab C. sententia discedatur* And. *a C. sententia discedant* Samb. *ab C. sententia discedant* reliqui codices, etiam Gott. Fabr., cum edd. ante Aldum, praeterquam quod in Cu. et Hav. A. *discedant* ante *sententia* vel, ut Hav. A. sec. Wh. habet, *sentia* positum, et pro *Crit.* in Hav. A. Goth. B. Bong. C. Pal. *ecritognati*, in Bong. A. Pl. Voss. A. Fabr. Par. A. *egritognati*, in Hamb. *Orignatognati*, in Haen. omissa praeposi-

§. 15 securibus subiecta] Cf. Tac. Ann. 12, 34: *quorum virtute vacui a securibus et tributis intemerata coniugum et liberorum corpora retinerent* (Britanni).

tius utendum consilio, si res cogat atque auxilia mo-
rentur, quam aut deditionis aut pacis subeundam con-
ditionem. Mandubii, qui eos oppido receperant, cum 3
liberis atque uxoribus exire coguntur. Hi, cum ad 4
munitiones Romanorum accessissent, flentes omnibus
precibus orant, ut se in servitutem receptos cibo iuva-
rent. At Caesar dispositis in vallo custodibus recipi 5
prohibebat.

tione *acci cognati* scriptum est. De crebra verborum *discedere* et *descendere* commutatione cf. Garaton. ad Cic. Planc. c. 14 p. 85 ed. Orell.

§. 2 tamen] And. Ox. Cu. S. (Voss. A. Fabr.) Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. *tempore t.* Vind. I. *t. tempori* Lov. sec. Oud. *t. tempore* reliqui Oud. Samb. Conſl. Carr. cod. Turr. Pet. Gott. Egm. Lov. Heins. Fabr. Lbb. Bong. A. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BCDEF. edd. ante Ald. Cuius glossematis sensus non fugisse videtur Petrarcham, qui 18, 47 sententiam Critognati dilatam dicit *in tempus ultimae necessitatis.*

§. 4 orant] *orabant* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. Id nec rationem, quam alibi, velut 4, 11 §. 1, 16 §. 5, habet et propter sequentia imperfecta magis suspectum est. Praesens, quod reliqui codices et edd. ante Aldum tuentur, etiam a Dübnero receptum a Nipperdeio nescio quare non admissum est.

§. 5 At] *ac* Carr. cod. Turr. Gu. *tunc* cod. Steph. *hos* Dr. B. Ald. a. et sqq. usque ad Oud.

custodibus] *custodiis* codices iidem, qui *orabant*, et Lov. cum Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. tacentibus de Bong. A. Pl. et de Gu. et Vind. BCEFI. anonymis Dresd. et, cui minus tri-

Cap. 78. §. 2 utendum] Cf. adn. ad 2, 10 §. 4.

§. 5 recipi prohibebat] De pronominis ellipsi cf. adn. cr. ad c. 68 §. 3 et adn. ad 6, 43 §. 1. Nam ita hoc dictum interpretari, ut si Germanice dicatur das Aufgenommenwerden, aliquanto durius videtur. Imperfectum autem prohibendi actionem tam diu continuatam significat, quoad illi id, quod agere instituerant, ut reciperentur, agebant. Ceterum quem illi exitum habuerint, neque in Ephemeridibus scriptum fuisse neque postea cur inquireret, satis causae putasse Caesar videtur: a neutris receptos fame perisse Dio significat 40, 40: *ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοπέδου μηδετέρων σφᾶς δεχομένων οἰκτρότατα ἀπώλοντο.* Idque verisimilius est, quam quod Hotomannus opinatur, qui sapienti aposiopesi usum scriptorem, quod dictu gravius esset, occisos a Caesarianis reticuisse dicit. Iniquiora vero et quid inter commentarios atque historiam intersit, parum curantis ea sunt, quae Leopoldus Vaccà Berlinghieri in *Examen des opérations et des travaux de César au siége d'Alesia*, qui liber a. 1812 post mortem auctoris editus est Luccae apud Bertinium, ad hunc locum adnotata reliquit p. 142: *On ne dit point quel fut le sort de ces malheureux; c'est une des circonstances qui donnent à ce*

79. Interea Commius reliquique duces, quibus summa imperii permissa erat, cum omnibus copiis ad Alesiam perveniunt et colle exteriore occupato non lon-

buendum Vind. *costodibus* Voss. A. Fabr. *custodibus* reliqui Oud. Pet. Egm. Gott. Fabr. Confl. Carr. cod. Turr. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. D. edd. ante Ald. St. Gr. b. Frell. Davisius et Oud., qui abstractum pro concreto ut elegantius a scriptore positum et a librariis imperite mutatum putabant, nullam significationis differentiam statuisse videntur. Sed tamen abstractum de pluribus coniunctis, concretum de singularibus potius militibus in vallo ad prohibendos oppidanos dispositis ut cogitemus, efficit. Cf. 1, 20 §. 6 *Dumnorigi custodes ponit.* Ib. 53, 5 *cum a custodibus in fuga trinis catenis vinctus traheretur.* 7, 55 §. 5 *interfectis Novioduni custodibus.* De utris vero cogitari scriptor voluerit, secundum codices diiudicari neque id, quod aliis locis, ut 4, 4 §. 4. 5, 58 §. 1. 7, 19 §. 2. 27 §. 1. 55 §. 9, intactum a librariis relictum est, hoc loco temere ab iis mutatum existimari debet.

Cap. 79. §. 1 reliquique] „MSS. plurimi et Edd. pp.“ Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Bong. A. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Gu. et *que* inter versus a m. pr. adscripto Hamb. edd. ante Ald. Cl. *et reliqui* Hav. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. ab. P. Man. St. Frell. Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. Oud.

récit un air fabuleux. Une ville, qui peut recevoir à l'improviste 80 mille hommes, et qui a de quoi leur assurer la subsistance pendant un mois, doit contenir une grande population; on chasse les hommes, les femmes et les enfans, c'est — à dire, tout le monde, et cette multitude reste entre la ville et le camp des Romains. On annonce ce fait, et on ne parle plus de ce qui s'ensuit. Certes, si la population de Bordeaux, de Marseille, ou seulement même de Grenoble, se trouvait aujourd'hui obligée de mourir de faim, ou de se frayer un chemin à travers une contrevallation, je pense que l'historien de cet événement aurait quelque chose de plus à dire que „Caesar, hos, dispositis in vallo custodiis, recipi prohibebat.“ Qui quod inopinantibus Mandubiis et re frumentaria non provisa Vercingetorigem venisse Alesiam putat, rem in huius diligentia vix credibilem et scriptoris partim silentio, partim testimonio c. 71 §. 7 de magna pecoris a Mandubiis compulsa copia prodito contrariam ponit neque alio certiore fundamento magnam illam eiectorum multitudinem instruit, quam miraculi causa monstratam et subito e conspectu remotam indignatur.

Cap. 79. §. 1 ad Alesiam] Cf. adn. ad 1, 7 §. 1.

colle exteriore] abiuncto illo ab iis collibus, qui secundum c. 69 una parte excepta reliquis ex omnibus partibus oppidum quasi interiore cingulo ambiebant, quorum ratione habita hic *exterior* dictus planitiem interioribus collibus intermissam ab uno latere terminabat. Baumstarkius, cui Lippertus et Heldius assentiuntur, eum unum ex his ipsis fuisse et exteriorem vocari putat, quia extra munitiones Romanorum positus esset. Sed munitiones, ca-

gius mille passibus ab nostris munitionibus considunt. Postero die equitatu ex castris educto omnem eam pla- 2
nitiem, quam in longitudinem III. milia passuum patere demonstravimus, complent pedestresque copias

mille] *D* Aud. Ox. Ald. b. Lips. sqq. *quingentis* Ald. a. Gr. a. P. Man. Turr. et margo Frell. *millibus* Gu. *quam mille* S. et post verba *a nostris munitionibus* Vind. A. *mille* reliqui Oud. Samb. cod. Turr. Confl. cod. Ciacc. (hic ꝏ) Cu. Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lbb. Pariss. sec. Achaintr. Bong. A. Par. A. Hav. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Vind. CDEFI. edd. ante Ald. margo Gr. a. Vasc. St. Gr. b. (Frell.) ὀκτὼ στάδια Met. Atque huic numero propter codices utique pro vero habendo Guischardtus *Mém. crit.* 4, 168 etiam locorum adumbrationem, quam ipse secundum Cassinii tabulam exhibuit, cui similem Moebius suae editioni adiecit, ad amussim respondere dicit. Nimirum non difficile erat Romanorum munitiones ita delineare, ut aliquo loco mille passus a colle aliquo exteriori abessent. Sed ille collis, quem Caesar a Gallis occupatum dicit, qua in parte positus fuerit, incertum est, neque Guischardtus, qui eum ab oppido ad occidentem, a planitie ad meridiem versus collocavit, argumentum certius aut aliud, quam in planitie c. 69 §. 3 secutus videtur.

§. 2 III. milia passuum] Pro *III.* Oud. *IV.* in B. pr. Pet. Lov. Egm. Ox. et aliis 9 cum Samb. et Edd. pp. esse dicit, et *IV. M.* ex V. C. refert Samb. Sed in Bong. A. Pl. Egm. Fabr. Vind. I. edd. ante Ven. f. *quattuor* —, in Dr. A. Vrat. A. Hamb. Vind. BC. *quatuor* —, in Vind. E. *IIII*or —, in Gott. Fabr. Dr. B. Vind. F. Gu. *IIII* —, in Vrat. C. Goth. B. *IIII p.*, in Pet. Fabr. Vind. D. *quatuor milium p.* scriptum, in Pal. et Rom. a. *milia* omissum est. *tria m. p.* habent (Par. A.) Ven. f. Ald. a. Gr. ab. P. Man. St. Frell. Turr. *mil' pass. III* Hav. A. *mille passus tres* Vind. A. Numerum ternarium codicum c. 69 §. 3 et c. 70 §. 1 consensus, verborum dispositionem vulgatam optimorum h. l. auctoritas satis tueri videtur.

stra et castella, Romani etiam in illis habebant, et collem a Gallis occupatum non intra munitiones Romanorum fuisse lector docendus non erat.

ab nostris munitionibus] in planitie factis, quae c. 81 §. 1 et 83, 8 *campestres* dicuntur. Ad planitiem enim pertinuisse collem, in quo Galli consederant et castra posuerant, ex sequentibus intelligitur. Inter haec castra et exteriorum munitionum campestrium partem extremam mille passuum spatium interiectum erat.

§. 2 omnem eam planitiem — complent] scilicet non usque ad oppidum, inter quod et castra Gallorum munitiones illae erant, quas perrumpere eos oportuisset, sed usque ad contrariam et collis exterioris radicibus oppositam partem extremam planitiei, cuius longitudo si ita dicta est, ut ad c. 69 §. 3 statuimus, neque iterata eius significatio h. l. inutilis est, et recte ea planities, quae quantum patebat, equitatu complebatur, *omnis* compleri dicitur.

paulum ab eo loco abditas in locis superioribus con-
3 stituunt. Erat ex oppido Alesia despectus in campum.
Concurrunt his auxiliis visis; fit gratulatio inter eos,
4 atque omnium animi ad laetitiam excitantur. Itaque
productis copiis ante oppidum considunt et proximam

paulum] *paulo* Bong. A. Duk. *paululum* Haen. S. Leid. A. et *lu* inter versus super *lum* posito Vind. A. (Oud., ut solet, *paullum* scripsit et *ll* tribuit quattuor illis codicibus, quorum primus teste Pl. habet *l*.) Cf. adn. cr. ad c. 45 §. 5.

abditas] *additas* „MSS. septem" Voss. A. Gott. Egm. „LD" (an Lov. Torr?) Fabr. Par. A. Dr. AB. Vrat. AC et a m. pr. B. Goth. B. Gu. Pal. *adductas* Pet. Bong. C. *auditas* Vind. C. *editas* „frustra coniiciebat Vir Doctus, ad sui libri marginem." Eam Lipsii coniecturam fuisse litteris LC significat Fabr.

§. 3 Concurrunt] *c. omnes* Pet. *contutundunt* Hamb. *concurritur* And. Ox. Cu. S. Hav. A. Vind. A. cum edd. excepta inc. et Ven. f. omnibus. Sic supra c. 4 §. 2 *cognito eius consilio ad arma concurritur*, et infra c. 84 §. 2 *quae minime visa pars firma est*, *huc concurritur*. quae exempla Oudendorpio sufficere ad condemnandum activum visa sunt. Etiam 2, 20 §. 1 *ad arma concurri* et ib. 33, 3 *eo concursum est* legimus, activo autem reliquis in locis (1, 48 §. 6. 3, 22 §. 4. 5, 39 §. 3. 55, 4. 6, 13 §. 4. 7, 3 §. 1. 24, 5. 38, 8. 43, 1.) subiecti significationem additam videmus. Hoc tamen loco sermonem esse de iis, qui Alesiae obsidebantur, facile intelligitur, et scriptorem de his cogitasse sequentia docent. Itaque *concurrunt* nihilo deterius iudicari et propter codices praeferri debet.

§. 4 proximam] „*proximam* B. pr. V. pr." Oud. „an *proxumam?*" Nipp. Sed Pl. et Fabr. tacent. (*in pr.* Dr. A.)

paulum ab eo loco abditas] Oudendorpius commate, quod vulgo post *loco* ponebatur, recte sublato *abditas* minus recte seiunctas, abstractas interpretatur remota *occulti* significatione, quae reliquis in locis huic verbo, praesertim participio coniuncta est. Quidni ex eo loco Gallos, unde equitatum in planitiem eduxerant, peditatum vel partem peditatus eductam in locis superioribus sive consulto, ut Romanos fallerent, sive casu ita constituisse putemus, ut ex planitie et munitionibus Romanorum conspici non possent, ex Alesia vero, unde despectus esset in campum, possent conspici? De adverbio cf. adn. ad 4, 17 §. 3.

§. 3 omnium animi] Cf. adn. cr. ad 6, 41 §. 3.

§. 4 proximam fossam] Eam Guischardtus *Mém. milit.* 1, 302 et Berlinghierius *Examen* etc. p. 144 illam esse putant, quam Gallos castris suis praeductam habuisse c. 69 §. 5 demonstratum est. — At remotiores fossae, quas Caesar *proximam* dicens in animo habebat, haud dubie ab ipso factae erant, neque hanc, quam Gallis quo modo liberet, transire licitum esset, in eodem genere atque illas ponere potuit. Non magis eos, qui sub muro oppidi intra castra in parte collis ad orientem spectante versarentur, productis copiis ante oppidum consedisse dicere potuit.

fossam cratibus integunt atque aggere explent seque ad eruptionem atque omnes casus comparant. **80.** Caesar omni exercitu ad utramque partem munitionum disposito, ut, si usus veniat, suum quisque locum teneat et noverit, equitatum ex castris educi et proelium committi iubet. Erat ex omnibus castris, quae summum 2
undique iugum tenebant, despectus, atque omnium mi-

Cap. 80. §. 1 munitionum] *munitionem* Voss. A. Fabr. Vind. C. P. Man. *munitionis* Leid. A. Hav. A. Goth. B. Vind. AD. edd. ante Ven. f.

disposito] *disposita* Voss. A. a m. s. Fabr. Dr. B. *exposito* Vind. A.

si usus veniat] *si usu v.* Haen. *suis subveniat* Leid. A.

noverit, equitatum] *moveri eq. et* Samb. Leid. B. Dr. B. Vind. F. et, de quo cf. adn. cr. ad c. 72 §. 4. Goth. A.

educi] *educit* Hav. A. Vind. A.

§. 2 omnium militum intenti animi] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. *o. m. intentati a.* Carr. *o. m. i.* Lov. Heins. Lb. Fabr. Vind. E. *omnes milites i. a.* Lbb. Fabr. *omnes milites i. animis* Vasc. St. Gr. b.

Illae vero fossae, quas Galli c. 82 §. 3 explere dicuntur, quas Berlinghierius ab hac diversas statuebat, non impediunt, quo minus h. l. eam, quae c. 72 §. 1 descripta est, significatam putemus.

seque ad eruptionem atque omnes casus comparant] Cf. Terent. Eun. 1, 1 v. 2: *an potius ita me comparem, Non perpeti meretricum contumelias?* Afr. 14, 1: *simulque ad circumeundum comparare se coeperant.* quod ad huius loci exemplum factum, hoc autem loco *comparant* pro *parant*, quod Caesari usitatum est, numeri causa positum videtur. Cf. adn. cr. ad c. 71 §. 9.

Cap. 80. §. 1 ad utramque partem munitionum] Videntur alii ad oppidum, alii ad exteriorem hostem versus constituti, utrique vero in aggere ac vallo c. 72 §. 4 descripto suum quisque locum cepisse. Dispositio ipsa non tam ad proxime instantem pugnam, quippe quae equestris futura esset, quam ad eruptionem, quae ab interioribus parabatur, et ad irruptionem exterioris hostis spectabat.

si usus veniat] Cf. adn. cr. ad 4, 2 §. 3.

teneat et noverit] Non magis hoc ὕστερον πρότερον est, ut Moebius putat, quam illud, quod comparat, Ciceronis De leg. 1, 22 (§. 59): *quantaque (homo) instrumenta habeat ad obtinendam adipiscendamque sapientiam;* sed *noverit* additum est ad *tenendi* significationem, quod ad *locum* vulgo aliter adhiberi solet, definiendam. *Noscere locum*, cuius consequens est *nosse*, Livius ita dixit 22, 5 §. 3: *tantumque aberat, ut sua signa atque ordinem et locum nosceret miles, ut vix ad arma capienda aptandaque pugnae competeret animus.*

§. 2 ex omnibus castris] Cf. ad c. 69 §. 7 adscripta.

omnium militum] Si omnis exercitus ita, ut §. 1 demonstratum est, dispositus erat, ea tantum pars eius, quae locum in campestribus munitionibus cepe-

litum intenti animi pugnae proventum exspectabant.
3 Galli inter equites raros sagittarios expeditosque levis armaturae interiecerant, qui suis cedentibus auxilio succurrerent et nostrorum equitum impetus sustinerent: ab his conplures de inproviso vulnerati proelio
4 excedebant. Cum suos pugna superiores esse Galli confiderent et nostros multitudine premi viderent, ex omnibus partibus et ii, qui munitionibus continebantur, et

(Frell.) *omnes milites* i. R. N. Voss. Cl. plerique Oud. Confl. Pet. Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Steph. cod. Turr. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. (hic *intēpti*) Gu. Vind. BCDFI. edd. ante Ald. Usum scriptoris in adn. cr. ad 6, 41 §. 3 expositum respicienti et codicum hoc in libro indolem consideranti dubium esse vix potest, quin Aldina scriptura genuina et praetermissione primum, qualis in Lov. Lb. Vind. E. apparet, deinde emendatione rudi in optimo codice sit corrupta.

§. 3 conplures] Egm. Fabr. Bong. A. Pl. non *compl.* (*cum plures* Dr. A. *quam plures* Pet.)

inproviso] Egm. Par. A. (Bong. A.) Vrat. A. Vind. A. non *imp.*

§. 4 pugna] *pugnae* And. Leid. A. Par. B. Hav. A. Vind. A. Oud. 2. In Gott. Fabr. Dr. A. Vrat. B. Gu. Vind. B. *pugna* post *superiores* positum est. Ad commendandum genitivum pro ablativo positum adhibitae ab Oud. dictiones Virgilii Georg. 4, 491 *victusque animi*, Statii Silv. 5, 3 v. 109 *famaeque obscura iaceres*, Silii 11, 26 *veteresque doloris*, Velleii 1, 3 *acer belli iuvenis* et 2, 5 *disciplinae clarissimus*, Flori 3, 17 *aegrumque rerum temere motarum* vel a poëtis vel a scriptoribus recentioribus usurpatae de Caesare fidem facere non possunt, et tamen in nulla earum comparativo coniunctus est genitivus. Neque *dubius animi*, quod ex Alex. c. 56 affert, aut *furandi melior* apud Tacitum Ann. 3, 74, *fati melior* apud Silium 5, 333, *melior dextrae* ib. 7, 619, *aevi floridior* ib. 12, 482, et quae his similia proposuit Ruddimannus Inst. 2, 76, aut certam eandemque omnia rationem aut ullam ad hunc Caesaris locum constituendum auctoritatem habent. Cf. 5, 26 §. 3: *cum — nostri — equestri proelio superiores fuissent.* ib. c. 34 §. 2: *erant et virtute et numero pugnando pares nostri.*

ii] *hii* Gott. Egm. Fabr. Vrat. ABC. Hamb. *hi* Pet. Voss. A.

rat, prospicere in planitiem poterat: qui ex castris eodem despectum haberent, nulli esse poterant, nisi qui necessario praesidio in iis relicti essent; quos, si omnis exercitus extra castra versabatur, admodum paucos fuisse, neque eorum causa mentionem castrorum despectum habentium factam esse consentaneum est. Ut igitur recte *omnium militum* intenti animi pugnae proventum exspectare dicantur, maximam exercitus partem in castra reductam statuere, castra ipsa autem iis locis posita existimare debemus, ut ex omnibus despici in planitiem posset.

§. 3 sagittarios expeditosque levis armaturae] qui secundum c. 18 §. 1 inter equites proeliari consueverant.

ii, qui ad auxilium convenerant, clamore et ululatu suorum animos confirmabant. Quod in conspectu omnium 5
res gerebatur, neque recte ac turpiter factum celari poterat, utrosque et laudis cupiditas et timor ignominiae ad virtutem excitabat. Cum a meridie prope ad 6

Lov. Fabr. Haen. Dr. B. Goth. A. Vind. ACFI. Ven. cde. om. Vind. D.

ii] *hii* Vrat. ABC. Hamb. *hi* Lov. Fabr. Par. A. Haen. Dr. B. Goth. A. Vind. ABFI. Ven. cde. om. Vind. C.

convenerant] *venerant* Hamb. *convenerunt* Par. A. idque tacite recepit Dübnerus.

§. 5 recte] *recti* Voss. AC. Gott. Par. A. Vrat. B. Hamb. Gu. *regi* Ber. *tegi* Egm. Duk. Bong. C. Vrat. A. Goth. A. Vind. CI. Ven. 1471 sec. Elb. Ven. f.

ac] „est e B. pr. V. pr. L. pr. Lov. Egm. et aliis et Edd. pp. vulgo *aut.*" om. Vind. I. *aut* Hav. A. Gott. Wh. Haen. Vrat. B. inc. sec. Elb. Ald. et sqq. usque ad Oud. qui non nisi codicum causa *ac* praetulisse et significationem utriusque particulae h. l. eandem statuisse videtur. Whittius vero, qui *aut* restituit, quod etiam in Gott., de quo Oud. et Fabr. tacent, legatur, non nihil codicibus, sed plus tribuisse videtur usui, cui post negationem convenit *aut*, quod praeterea saepe a librariis perperam in *ac* mutatum esse constat. Tamen et Hirtius 8 praef. §. 8 *atque* similiter dixit: *mihi ne illud quidem accidit, ut Alexandrino atque Africano bello interessem.* et Caesarem 3, 14 §. 3 insolentius *neque satis Bruto vel tribunis militum constabat* posuisse vidimus. Atque h. l. si scripsit *ac*, recte facti et turpiter facti rationem eandem fuisse, ut illud pariter atque hoc celari non posset, significasse videtur; quam particulae vim in affirmatione notavit Handius Turs. 1, 462, 4, similem illam Graecae *καὶ*, de qua in adnotationibus ad Platonis Civitatem Vol. 1 p. 304 dixi.

factum] „*actum* Lov. *quidquid* Egm. deest MSS. 9. et Edd. pp. uti et *poterat* in MSS. 7." *actum*, idque ante *ac turpiter*, . . . Fabr. *aut* Vind. I. om. Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Bong. C. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Vind. CDEF. edd. ante Ald.

poterat] *quicquid p.* Egm. Fabr. Vrat. A. om. Voss. A. Gott. Fabr. Haen. Bong. A. Pl. Par. A. Dr. AB. Vrat. C et a m. pr. B. Goth. B. Gu. Vind. BEFI. Ex eo, quod in Par. A. *factum* et *poterat* omissa sunt, Dübnerus non valde dubiam huius loci scripturam, sed de codicum bonitate aliter iudicandum esse, quam ipse iudicavit, colligere debebat.

excitabat] Bong. A. Pl. Hav. A. Vind. A. Goth. A. Ven. f. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. In. Gr. Dav. Cl. *incitabat* Voss. B. *excitabant* „MSS. plerique et Edd. Vett." Voss. A a m. pr. Egm. Gott. (Par. A.) Bong. C. Pal. Gu. Vind. F. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. edd. ante Ven. f. St. Gr. b. Freil. Oud. Cf. c. 23 §. 5: *quod et ab incendio lapis et ab ariete materia de-*

§. 4 clamore et ululatu] Cf. adn. ad 5, 37 §. 3.

§. 6 Cum a meridie] De asyndeto v. adn. cr. ad 5, 33 §. 3.

solis occasum dubia victoria pugnaretur, Germani una
in parte confertis turmis in hostes impetum fecerunt
7 eosque propulerunt; quibus in fugam coniectis sagit-
8 tarii circumventi interfectique sunt. Item ex reliquis
partibus nostri cedentes usque ad castra insecuti sui col-
9 ligendi facultatem non dederunt. At ii, qui ab Alesia
processerant, maesti prope victoria desperata se in op-
pidum receperunt. **81.** Uno die intermisso Galli atque
hoc spatio magno cratium, scalarum, harpagonum nu-
mero effecto media nocte silentio ex castris egressi
2 ad campestres munitiones accedunt. Subito clamore
sublato, qua significatione qui in oppido obsidebantur,
de suo adventu cognoscere possent, crates proiicere,
fundis, sagittis, lapidibus nostros de vallo proturbare

fendit. 2, 26 §. 5: *quantoque in periculo et castra et legiones et imperator versaretur.* qui locus singularem magis placuisse scriptori demonstrat. Eodem usus est Hirtius Alex. 7, 3: *cum vero uno tempore et natio eorum et natura cognoscatur.* Pluralem vero, quem Caesar 5, 27 §. 2 posuit, *quodque ei et filius et fratris filius ab Caesare remissi essent*, propter sequentia *quos Aduatuci obsidum numero missos apud se in servitute et catenis tenuissent posuit.*

§. 9 maesti] Par. A. P. Man. Ald. b. Lips. In. *mesti* Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Vulgo *moesti.* Cf. Vossii Etym. p. 303. Cellarii Orthogr. ed. Harl. 1, 281. Schneideri Gramm. 1, 54 not. et 56. Varro De l. L. 6, 50 verbum *a marcere* dictum dicens, *quod etiam corpus marcesceret*, etiamsi in notatione falsus sit, tamen scripturae illa aetate receptae testis idoneus est.

Cap. 81. §. 1 harpagonum] Voss. A. Fabr. (Hav. A. Gott. Wh. Haen. Vind. CD. Gu. Confl.) Med. a. sqq. *harpagoum* Rom. a. *arpagorum* Hamb. *arpagonum* „MSS. fere o.“ Pet. Egm. Gott. Lov. Bong. A. Par. A. Dr. B. et corr. A. (*ac pag.* ante corr.) Vrat. ABC. Goth. AB. Vind. ABEFI. Civ. 1, 57 §. 2 et Hisp. 16, 2 vulgatam scripturam tacite ab Oud. servatam ex meis Vind. A. et priori loco Goth. A. tuentur: Plaut. Trin. 2, 1. v. 13, Liv. 30, 10 §. 16, Curt. 4, 2 §. 12, Plin. N. h. 7, 56 extr. (Vol. 2 p. 66 Sill.) codices de aspirata dubitare non sinunt.

§. 2 proturbare] V. C. Vrs. Brant. Bong. A. Voss. A. Egm. Leid. B. Par. A. Hav. A. Vind. A. *perturbare* Leid. A. (hic adscripto cum punctis *ceperunt*) Pet. Lov. „sex alii“ Gott. Bong. C. Pal. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. F. Rom. a. Med. a. Ven. bf. Ber. *derturbare* Ven. c. *deturbare* And. Ox. Cu. S. Ven. de. Ald. sqq. Sic 5, 43 §. 7: *tum ex*

turmis] Cf. adn. ad 4, 33 §. 1.

§. 8 sui colligendi] Cf. adn. ad 3, 6. §. 1.

Cap. 81. §. 1 Galli] De collocatione nominis cf. adn. ad c. 17 §. 1.

§. 2 crates proiicere] Hinc apparet exteriorum munitionum, quas c. 74 §. 1 interioribus pares atque eiusdem generis fuisse dictum est, ordinem tamen alium

reliquaque, quae ad oppugnationem pertinent, parant

omni parte lapidibus coniectis deturbati, turrisque succensa est. et, quos Oud. adhibuit locos, c. 86 §. 5: *multitudine telorum ex turribus propugnantes deturbant.* Civ. 3, 21 §. 1: *eum de tribunali deturbavit.* ib. c. 67 §. 4: *Pompeianos ex vallo deturbavit.* Afric. 39, 2: *ad proximum collem propere occurrerent praesidiumque inde dèturbarent.* Sed 2, 19 §. 6 de equitibus suis verba faciens Caesar *his facile pulsis ac proturbatis* scripsit, et h. l. conatum Gallorum, qui sibi Romanos non solum de vallo deiecturi, sed etiam perturbatos propulsuri viderentur, eodem verbo significare potuit.

reliquaque, quae] *reliqua quaeque* Lov. Fabr. Par. A. Vind. C. *reliqua queque* Vrat. ABC. Goth. B. *reliqua quae* Dr. B. Hamb. Vind. E. *relique quaeque* Haen. *reliqui quoque quae* Vind. A.

parant] *parent* „Buslid.“ Lbb. Fabr. *parat* Hamb. *pararent* Leid. A. *pariter* Ox. om. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. sqq. Oudendorpius, ut *parant* ex interpolatione accessisse existimaret, praeter codicum discrepantiam, quae tanti non erat, maxime hoc movebatur, quod illud non posse ad praecedentia referri putaret. „Non enim parant Romanos deturbare, sed deturbant.“ Atque hunc (*deturbare*) et *proiicere* infinitivos absolute seu elliptice dictos statuenti solum *administrare* magis placere debebat. Nam infinitivo historico verbum finitum coniungere ut belli Africi scriptor, de quo ad eius c. 25 §. 5 monuit Oudendorpius, Caesar non solet, neque si h. l. coniungere voluisset, *parant administrare*, sed aut *parant* aut *administrant*, quod ipsum Haen. post *parant* puncto interposito exhibet, scripsisset. *Crates* autem *proiicere* scribentem rem fieri coeptam potius, quam quae pararetur, in animo habuisse a vero non abhorret; ac fundis quoque et sagittis et lapidibus deturbari iam tum a Gallis ii, qui in munitionibus excubabant, dici non minus poterant, quam reliqua, quae ad oppugnationem pertinerent, administrari, scalae ad ascendendum vallum, harpagones ad detrahendam loricam pinnasque expediri et adhiberi. Sed eadem omnia etiam *parari* dici poterant, et Romani postea demum ad munitiones accedere dicuntur, et custodias eorum primo statim impetu Gallorum de vallo esse deturbatas, ut c. 86 §. 5 ex turribus propugnantes multitudine telorum deturbati sunt, minus verisimile videtur. Quare coepta harum rerum descriptio recte paulum mutari et ita absolvi potuit, ut *parant* verbum, etsi proxime coniunctum infinitivo *administrare*, quemadmodum c. 71 §. 9, simul ad *proturbare* et ad *proiicere* referretur; idque factum esse codicibus credendum atque hoc exemplum ex numero eorum, quae in adn. cr. ad 3, 21 §. 1 significata sunt,

et fossas, quae in his secundum c. 72 §. 3 proximae vallo erant, in illis longius ab eo, quam lilia et stimulos remotas fuisse. Ad haec enim Galli c. 82 §. 1 postmodo venisse, hic vero crates primum vel proiicere parasse vel proiecisse dicuntur, quae nisi ad fossas integendas nullum praebere usum potuerunt. Fossae ipsae cipporum loco, quorum etiam nulla deinde mentio fit, fuisse, certe ab ramis eminentes truncos, si cratibus integi potuerunt, non habuisse videntur.

3 administrare. Eodem tempore clamore exaudito dat tuba signum suis Vercingetorix atque ex oppido edu-
4 cit. Nostri ut superioribus diebus suus cuique erat locus attributus, ad munitiones accedunt, fundis libri-

eximendum, addenda vero eodem duo sunt ab Oud. ad h. l. monstrata, Civ. 3, 12 §. 2 (*negare*) et ib. 17 §. 5 (*recipere*).

§. 4 ut] om. Vind. B. inter versus habet Dr. A. *sicut* Dr. B. Goth. A. Metaphrastes *ut* — *attributus* vertere omisit.

suus] And. Ox. Cu. St. Leid. A. Egm. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. *sicut* R. *ut* N. Bong. A. Voss. A. Pet. „6 alii" Gott. Par. A. Bong. C. Haen. Dr. AB. Vrat. AB. Goth. A. Gu. Vind. BCFI. inc. om. Lov. Heins. Fabr. Pal. Vrat. C. Goth. B. Hamb. edd. ante Ald. Secundum optimum codicem Romani et superioribus diebus ita, ut cuique locus attributus erat, ad munitiones accessisse et hac nocte idem fecisse superiorumque dierum consuetudinem servasse dicuntur; quorum neutrum ferri potest. Superioribus enim diebus, ut ex c. 80 §. 1 intelligitur, suus cuique locus nondum attributus et notus fuerat, sed id ipsum agebatur, ut suum quisque teneret et nosset, si usus veniret, neque haec nocturna ob subitos hostium impetus facta ad munitiones accessio cum illa superiorum dierum consuetudine locum in iis capiendi comparari debebat. Itaque *ut* errore iteratum et pronominis forte omissi loco positum videtur.

cuique] *cuiusque* S. *unicuique* Dorv. et Lov. et reliqui, qui *suus* omittunt.

erat locus] Bong. A. Pl. Par. A. Hav. A. Haen. Dr. B. Vrat. C. Goth. AB. Hamb. Vind. C. edd. ante Gr. *l. e.* Gott. sec. Elb. et Wh. Dr. A. Vrat. AB. Gu. Vind. A. inc. Gr. sqq. tacente Oud. et Fabr.

attributus] *definitus* And. Ox. Dav. Cl. Oud. ut auctoritate codicis Andini scribi iusserat Gronovius ad Liv. 35, 7 §. 3.

librilibus] *librilibusque* Vind. A. Hamb. *libralibus* Ald. ab. Gr. ab. P. Man. St. Frell. Turr. Lips. *librilibus* inc. sec. Elb. om. Cu. Hav. A. fortasse quod in archetypo scriptum esset idem, quod in Vind. A.

§. 3 educit] De praetermissione obiecti cf. adn. ad 5, 17 §. 3.

§. 4 superioribus diebus] proximis duobus, ut videtur, quorum unus c. 80 §. 1, alter huius cap. verbis primis significatus est. Ceterum cf. ad 4, 35 §. 1 adscripta.

librilibus] Primum tenendum est hoc nomen secundum auctoritatem et analogiam pro substantivo haberi oportere. Ex Festo Paulus ed. Müll. p. 116: *Librile scapus librae. Librilia* (ita legendum esse quod in codd. scriptum est *librilla*, viri docti inde a Ciacconio consentiunt) *appellantur instrumenta bellica, saxa scilicet ad brachii crassitudinem in modum flagellorum loris revincta.* Gellius 20, 1 ed. Conr. p. 497 (§. 34): (*ut talionem*) *in librili perpenderent.* Glossarium Labbei: *Librile*, ῥοπή. Ut igitur *hastile* ab *hasta* et *cubile* a *cubando*, ita a *libra* ducitur *librile*, a *librando* autem plurale hoc *librilia*. De significatione vero ita statuendum videtur, neque sola saxa sive tela neque sola instrumenta, quibus illa mitte-

libus sudibusque, quas in opere disposuerant, ac glandibus Gallos proterrent. Prospectu tenebris adempto 5
multa utrinque vulnera accipiuntur, conplura tormentis tela coniiciuntur. At Marcus Antonius et Gaius Tre- 6
bonius, legati, quibus hae partes ad defendendum ob-

ac glandibus Gallos] „*ac* deest MSS. 9. et Edd. pp. leguntque *Gallos gl. grandibus* Ed. V. M.“ *et G. gl.* Dr. B. Vind. F. *et gl. G.* Ven. f. *G. grandibus* Rom. a. Med. a. Ven. bcde. *G. gl.* Voss. A. Egm. Gott. Bong. A. Par. A. Haen. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. AB. Gu. Vind. CDEF. Ber. *gl. G.* Hamb. et, quibus certe *ac* deest, Pet. Pal. Confl. Vind. B. Lectionem ab Aldo vulgatam tuentur Hav. A. et Vind. A. in eaque acquiescendum videtur, quamquam alterum *ac* particulae ante *g* positae exemplum, ut ad 1, 44 §. 4 dictum est, apud Caesarem non exstat. Sed ex Cic. Fam. 12, 7 *dignitati ac gloriae* attulit Handius Turs. 1, 458.

proterrent] V. C. Vrs. Bong. A. Voss. ABC. Egm. Gott. Dorv. Lov. Pulm. Pal. Pariss. sec. Achaintr. Par. A. Hav. A. Dr. A. Vrat. AC. Goth. B. Vind. AE. *proterunt* Pet. Confl. *Pterrent* (*propert.* vel *perprot.*) Hamb. *perterrerent* Vind. I. *perterrent* (reliqui Oud. Bong. C. Gu.) Haen. Dr. B. Vrat. C. Goth. A. Id cum ceteris editionibus tenuit Oud., quod e seqq. pateat Gallos non recessisse hoc terrore, quae vis sit verbi *proterrere*, et non modo tenuisse locum, sed et magis adpropinquasse, et sub lucem demum se ad suos recepisse. Verum non de universis h. l. Gallis, sed de prioribus et iis, in quos tela ex vallo missa incidissent, cogitandum est, quos sequentia non impediunt quo minus territos etiam pedem retulisse credamus. Magnum vero aut repentinum illum terrorem fuisse, qualem *perterrere* verbum significare solet, nihil est quod credere nos cogat. Ceterum cf. adn. cr. ad 5, 58 §. 4.

§. 5 adempto] *ademto* Oud.

conplura] Egm. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. non *comp.* (*cumplura* Vind. A. *cum plura* ante corr. Dr. A.)

§. 6 At] om. Hav. A. Vind. A.

hae] Voss. A. Egm. Lbb. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Dr. A. Vrat. A. Goth. A. Vind. ABF. Ven. cdef. St. Gr. b. Frell. *hee* Gott. Fabr. Vrat. BC. Hamb. *hec* Dr. B. *eae* Goth. B. (Hav. A. Gott. Wh. Gu. Pet. et Pal. Confl.) edd. rell. *eas* Leid. A. om. Dorv. Bong. C. Vind. CF.

rentur, sed utraque coniuncta proprie dicta esse *librilia*, instrumenta autem fundis similia proprium hoc habuisse, quod complura simul saxa excuterent.

sudibusque] Cf. adn. ad 5, 18 §. 3.

§. 5. tormentis] maioribus, quam quibus sudes coniiciebantur. Pertinere autem hoc pariter atque id, quod de multitudine vulnerum quamvis utrinque acceptorum dictum est, ad significandam difficultatem videtur, qua Romani premerentur, ut omnibus machinis pugnandum iis esset. Itaque minore post *accipiuntur* interpunctione utendum. De tormentis cf. adn. ad c. 41 §. 3.

§. 6 At] Hoc indicatae in superioribus difficultati allatam sublevationem demonstrat.

venerant, qua ex parte nostros premi intellexerant, iis auxilio ex ulterioribus castellis deductos summittebant. 82. Dum longius ab munitione aberant Galli, plus multitudine telorum proficiebant; posteaquam propius successerunt, aut se ipsi stimulis inopinantes induebant, aut in scrobes delati transfodiebantur, aut ex vallo

iis] *hiis* Vrat. BC. Hamb. *his* Pet. Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Par. A. Hav. A. Haen. Dr. AB. Vrat. A. Gu. Vind. ABCFI. Ven. cdef. St. Gr. b. Frell. In Vind. E. *iis — summittebant* omissa sunt.

summittebant] Bong. A. Pl. Par. A. Vrat. AB. Vind. B. Rom. a. Med. a. Ven. bcf. Ber. Ald. a. Gr. ab. St. Frell. Turr. non *subm.* (*summi tenebant* Vind. A. *sumitt.* Goth. B. *summiteb.* Ven. bc. Ald. a. *sumiteb.* Ven. de.)

Cap. 82. §. 1 posteaquam] Cf. adn. cr. ad 5, 3. §. 5.

ipsi] Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. om. codices decem Oud. Carr. cod. Turr. Pet. Voss. A. Gott. Egm. Lov. Lbb. Fabr. Confl. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BCDEFI. edd. ante Ald. Cf. c. 73 §. 4: *quo qui intraverant, se ipsi acutissimis vallis induebant.* quo quidem loco nemo non aegrius, quam hoc, *ipsi* desideraret. Ac potest pronomen ex illo in hunc interpolatione illatum videri, siquidem huius quoque generis additamenta in illis libris reperiuntur. Tamen ineptum ne hic quidem videtur. Actionis enim paulo plus impertit his, qui se stimulis induebant, quae a secundis tertiisque prorsus remota est, ad eamque quadrat quod *inopinantes* induere se dicuntur. Temere praetermissa autem ab optimi codicis scriba hac in parte haud pauca deprehendimus. Itaque *ipsi* cum dubitatione tenendum tamen putavi.

delati] *delapsi* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Par. B. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. Id Oudendorpius partim quinque codicum, partim Metaphrastae, qui *καταπεσόντες* posuit, auctoritate tenens *delati*, quod in reliquis exaretur, suas habere veneres concedit eademque significatione in improviso progressis aliquo et delapsis dictum a Curtio

ulterioribus] quae non ad ipsorum, sed ad aliorum legatorum castra pertinerent. Cf. adn. ad c. 69 §. 7.

Cap. 82 §. 1 proficiebant] Cf. adn. cr. ad 4, 19 §. 4. Hoc autem loco *plus proficere* idem est, quod c. 80 §. 4 *pugna superiores esse.*

aut ex vallo — interibant] Qui fieri potuerit, ut cipporum h. l. mentio nulla iniecta sit, in adn. ad c. 81 §. 2 ostendi. Ac re vera cippos, quales c. 73 descripti sunt, in his exterioribus munitionibus fuisse nullos verisimilius est, quam eos, qui ibi essent, aut scrobium nomine, quemadmodum Berlinghierius *Examen* p. 94 statuit, comprehensos aut, quod magis placere alicui possit, propterea non commemoratos esse, quod Galli inter stimulos et scrobes ab his incolumes versati ad cippos tamen non pervenissent, sed prius ex vallo ac turribus traiecti pilis muralibus interissent. Haec enim pila, si manu coniiciebantur, id quod ipso nomine verisimile fit et

ac turribus traiecti pilis muralibus interibant. Multis 2
undique vulneribus acceptis, nulla munitione perrupta,
cum lux adpeteret, veriti, ne ab latere aperto ex superioribus castris eruptione circumvenirentur, se ad
suos receperunt. At interiores, dum ea, quae a Ver- 3
cingetorige ad eruptionem praeparata erant, proferunt,
priores fossas explent, diutius in his rebus administran- 4

demonstrat 5, 4 §. 18: *praeter invias rupes — nix cumulata vento ingredientes fatigabat; quippe velut in foveas delati hauriebantur*. Neque vero Caesaris usus discrepat. Cf. 6, 42 §. 3: *maxime admirandum videbatur quod Germani ad castra Germanorum delati optatissimum Ambiorigi beneficium obtulerant*. Ceterum in Bong. A. Pl. scriptum est *deluti*, quod adhibita licentia Aldinae scripturae occasionem dare potuit.

ac] „Sic MSS. vetustiores al. *et* vel *aut*.“ *et* Bong. A. Pl. edd. ante Oud. exceptis St. Frell. et, quae om., Ald. b. *aut* Haen. *a* Hamb. et a m. pr. Goth. A.

§. 2 adpeteret] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. non *app.* (*appareret* Carr. Leid. AB. Duk. Dorv. „et alii“ Haen. Dr. B. Vrat. C et a m. s. B. Goth. B. Hamb. Vind. C. edd. ante Lips. exc. inc. sec. Elb. et St.).

§. 3 At interiores] om. Vind. A. *ac* i. Duk. Voss. B. Goth. A. Vind. CI.

a Vercingetorige] *ad Vercingegorem* Hamb.

praeparata erant] *sperata erant* Goth. A. *praeparabantur* Ven. e. *praeparaverant* Bong. A. Leid. ABC. Voss. AC. Egm. Gott. Lov. Duk. Dorv. Confl. Parisienses sec. Achaintr. Par. A. Hav. A. Dr. A. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. ABCDEI. Rom. a. inc. Med. a. Ven. bcd. Ber. Mirum id Oudendorpio et an *a Vercingetorige* notet *a parte eius*, *ubi is erat*, ut in dictionibus *ab labris* 6, 18, *ab ramis* 7, 73, *a porta* 2, 24, *a populo R.* 5, 54, *ab utrisque ducibus* Afr. 29 §. 1, dubium est visum. Sed a qua parte aut in quo loco *interiores* aliquid praeparassent, demonstrare supervacaneum, ea vero, quae haud dubie iussu Vercingetorigis facta essent, *ab eius parte* facta dicere ineptum erat. Neque lenius aut melius menda corrigi posse videtur, quam in c. 81 §. 4 et 5 dictis nec non iis, quae 5, 40 §. 6 leguntur (alia exempla desunt) convenit, non facile tam longe adigi et cipporum ramis protectos attingere et traiicere poterant; neque tam mirum casum scriptor minus memoria dignum existimaturus fuisset, quam illum, de quo c. 25 multa verba fecit.

§. 2 ex superioribus castris] non unis et certis quibusdam, sed aliquibus vel pluribus vel omnibus. Omnia enim, ut c. 80 §. 2 demonstratum est, superioribus locis posita erant, et ex omnibus ii, qui campestres munitiones oppugnabant, ab latere aperto sive dextro sive sinistro sive utroque eruptione poterant circumveniri.

§. 3 priores fossas explent] *Priores* nominativum esse primus, quod sciam, docuit L. Schmitz., editor Edinburgensis a. 1847, cuius adnotationem Spencerus hanc refert: a nominative,

dis morati prius suos discessisse cognoverunt, quam munitionibus adpropinquarent. Ita re infecta in oppidum reverterunt. **83.** Bis magno cum detrimento repulsi Galli quid agant, consulunt; locorum peritos adhibent: ex his superiorum castrorum situs munitiones-

codicibus Voss. B. Dr. B. Vind. F. Haen. et in archetypo Gothani A. et in ed. Ven. f. et sqq. correcta est.

§. 4 his] Bong. A. Pl. Par. A. Hav. A. Gott. Wb. Haen. Dr. AB. Goth. A. Hamb. Gu. Vind. ABCl. edd. ante P. Man. Turr. *hiis* Vrat. ABC. *iis* Goth. B. P. Man. Ald. h. sqq.

adpropinquarent] Voss. A. Egm. (Bong. A.) Par. A. Vrat. A. non *appr.*

Cap. 83. §. 1 ex his] *ab his* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. *Cognoscere* verbum Caesar in personis significandis promiscue cum *ex* atque *a* praepositionibus construxisse videtur. Cf. 2, 17 §. 2: *ut postea ex captivis cognitum est.* item 5, 9 §. 1. 48 §. 2. 52 §. 4. 6, 39 §. 4. 7, 18 §. 1. 72 §. 1. 4, 23 §. 5: *quae ex Voluseno cognosset*, 5, 6 §. 2: *id factum ex suis hospitibus Caesar cognoverat.* et 2, 5 §. 4: *neque iam longe abesse* (omnes Belgarum copias) *ab his*, *quos miserat*, *exploratoribus et ab Remis cognovit.* 4, 19 §. 1: *haec ab iis cognovit.* item 5, 21 §. 2. 45 §. 4. 7, 38 §. 3. 58 §. 6. Civ. 3, 18 §. 5. 5, 18 §. 4: *his rebus cognitis a captivis perfugisque.* 57 §. 2: *a Cingetorige atque eius propinquis oratione Induciomari cognita.* Itaque h. l. *ab his*, quod in parte

before which *et* must be supplied. *Et*, quo Clarkius et Hausius non sine ratione desiderabant, Schmitzius supplere non debebat: *priores* accusativum esse recte negavit. Quod qui statuunt, ii primum res diversas quasi eiusdem generis sint, simul ab eisdem administratas faciunt, deinde aut comparativo cum Sincero et Hausio significationem tribuere superlativi, aut trium, quas Caesar duxerat, fossarum unam tollere et cum Hotomanno in c. 72 §. 3 haerere simulque *priores fossas* interpretari prioris fossae partes, aut hostes eosdem, qui paulo post appropinquasse munitionibus negantur, valde eis propinquos factos et spatium illud pedum quadringentorum, quod inter fossam primam et secundam interiectum et stimulis, liliis, cippis consitum erat, transgressos sumere coguntur. Si vero nominativus est, interiores sive obsessi in duas partes dividuntur, alii praeparata proferre, alii iique *priores* et illos antegressi fossas explere dicuntur. Cf. 2, 11 §. 4: *cum ab extremo agmine ad quos ventum erat, consisterent —, priores, quod abesse a periculo viderentur —, — omnes in fuga sibi praesidium ponerent.* *Fossas* autem iam non cum ceteris interpretibus unius eiusque primae seu proximae partes duriter et obscure dictas scriptori imputabimus, sed omnes, quotquot erant, explendi negotium his, qui antecesserant, mandatum ab iisque administrari coeptum intelligemus. Cuius operae initium cum necessario ut c. 79 §. 4 in prima esset factum, ipsorum tarditate et auxiliorum discessu ad finem perduci non potuit.

que cognoscunt. Erat a septentrionibus collis, quem 2
propter magnitudinem circuitus opere circumplecti non potuerant nostri, necessarioque paene iniquo loco et

codicum legitur, verum esse potest: *ex his*, quod ceteri praeeunte Bong. A. (*hiis* Vrat. BC. Hamb. *iis* Pet. Fabr.) et edd. ante Ald. exhibent, pro vero haberi debet.

§. 2 quem propter] *q. quia p.* Vrat. B. (hic *quia* inter versus a m. s. adiecto) et edd. ante Oud. Hoc iis, qui in sequentibus legunt *necessario*, commendamus. *Quem quia* etiam Hirtius 8, 23 §. 4 scripsit, *quia* Caesar Civ. 3, 30 §. 4, scriptor B. Afr. bis posuit, 71, 3 et 72, 1. Et post *quem* excidere illud potuisse quis negabit?

opere] om. Pal. Goth. B.

circumplecti] *circumpleti* Bong. A. Pl. Hamb. Ber. *circumpleri* Haen. *complecti* Leid. A.

potuerant] *potuerunt* Lov. Heins. Fabr. Dr. B. Vrat. C. Goth. AB. Hamb. Vind. I. edd. ante Ald. et quattuor MSS. Oud. qui perperam iis *potuerant* tribuit. *poterant* Leid. AB. Haen. Hav. A. Vind. A. inc. sec. Elb. Gr. b. Frell.

necessarioque] And. Ox. S. Leid. A. Hav. A. sec. Elb. Vind. A. Oud. *necessario* reliqui codd. et edd. ante Oud. Cf. adn. cr. ad c. 43 §. 5 et Civ. 1, 48 §. 3: *castra cum essent — inter flumina duo, — neutrum horum transiri poterat, necessarioque omnes his angustiis continebantur.*

iniquo] *in quo* ante corr. Dr. A.

loco] om. cod. Turr. Haen.

Cap. 83. §. 2 a septentrionibus] De praepositione cf. adn. ad 1, 1 §. 4.

opere circumplecti] i. e. vallo fossaque circumdare, quae usitata castrorum munitio erat, qua ne illa quidem castra carebant; sed cum reliquorum in collibus positorum munitiones simul collium, in quibus posita erant, superiores partes circumplecterentur, ut nulla ex parte desuper impetus in ea fieri posset, horum castrorum munitiones tanto collis circuitu undique circumduci atque ipsa superiori collis parti exaequari non potuerant. Plerique *opere* ad exteriores munitiones referunt c. 74 significatas, ut Sincerus, qui vertit in die Circumvallation mit einschließen, Guischardius Mém. crit. 4, 171: *une colline, qu'on n'avoit pas renfermée dans les lignes à cause de sa vaste étenduë*, Berlinghierius Examen p. 151: *une colline qui n'avait pû être environnée par la ligne de circonvallation, à cause de l'immensité du circuit qu'il aurait fallu parcourir pour l'y comprendre*, Heldius: *Dieser nördlich gelegene Berg war von zu weitem Umfange, als dass die Römer ihre Verschanzungslinie um denselben hätten herumziehen können*: quae interpretatio cum ob ea, quae supra c. 69 §. 7 de situ castrorum et 74, 1 de munitionum ratione dicta sunt, tum ideo improbanda est, quod, si hunc collem unum circumvallatum esse negantem scriptorem de exterioribus munitionibus cogitasse statuimus, reliquos colles, in quibus castra erant, illis munitionibus cinctos statuere debemus; quo sumpto nec ratio mensurae

8 leniter declivi castra fecerant. Haec C. Antistius Reginus et C. Caninius Rebilus, legati, cum duabus legio-

lèniter] *leviter* „MSS. Urs. (V. C. Not.) Brant. et 11 mei cum Edd. quibusd.“ Voss. A. Egm. Lov. Conf. Bong. A. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. Cl. inc. sec. Elb. St. Gr. b. Cf. 2, 8 §. 2. 29 §. 2. 7, 19 §. 1.

fecerant] And. Ox. S. Leid. A. Hav. A. Oud. *fecere* Haen. *fecerunt* reliqui codd. in iisque Vind. A. (*fecer̃* Bong. A. Pl.) et edd. ante Oud. Has Nipperdeius ut in *necessario* secutus in *quia* tamen deseruit et integram optimi codicis scripturam sic interpunctam exhibuit: *collis*, *quem propter — nostri: necessario paene — fecerunt*. Quae si ita intelligenda sunt, ut interpretes eius Seyffertus et Kranerus ipso tacente demonstrant, hanc necessitatem Romanis eo impositam esse, quod collem illum opere circumplecti non potuissent, idque asyndeto significari, primum non apparet, cur in colle quamvis magni circuitus iniquo loco poni castra necesse fuerit; quod ipsum facit, ut *quia* inter *quem* et *propter* insertum probari nequeat; deinde temporis mutatio, cuius vim recte declarat Kranerus *fecerunt* enuntiationi absolutae magis convenire docens (für die selbstständige Fassung des Satzes ist auch das Perf. *fecerunt* angemessener, als *fecerant*) in re, quae minime per se constaret, sed aliunde penderet, inepta, et hac ex parte editionum ante Oud. scriptura probabilior est hac, quae *quia* coniunctione caret. Neque vero alius sensus melior ex optimi codicis lectione erui potest, cum is, quem alterius generis lectio ab Oud. recepta praebet, optime et rebus et verbis respondeat. Vide int.

§. 3 duabus] *II* (Par. A.) Ald. b. Lips. sqq.

69, 6 et 74, 1 definitae constare videtur, nec circumvallationis istius pars ea, quae ad oppidum spectaret, quem usum Romanis adversus exteriorem hostem praebere potuerit, intelligitur. Nam quod Guischardtus p. 172 *opere circumplecti collem* rursus interpretatur per summum eius iugum sive cacumen munitiones perducere (faire passer les retranchemens au-dessus de son sommet) nec verbi *circumplecti* nec nominis *circuitus* significationi convenit.

necessarioque] partim collis natura, partim castrorum ponendorum ratione ita ferente. Quae si despectum in planitiem et interiores munitiones non habuissent, opportuno loco posita dici c. 69 §. 7 non potuissent; cum vero summus collis despectum eiusmodi non haberet, paulo inferius et ob id ipsum *paene iniquo loco* ponenda fuerant. Iniquitas autem loci non eo, quod in plano poni non potuissent, id quod cum reliquis castris commune habebant, sed eo continebatur, quod desuper oppugnari poterant, quod reliquis propter munitiones collibus circumdatas timendum non erat. Cui vitio etsi plane mederi castrorum metatores non potuerant, tamen quantum posset, occursum ab iis esse consentaneum est. Itaque *paene* iniquo loco fecisse castra dicuntur; quod adverbium Clarkius male adiecto commate ad proxime praecedens retulit, Berlinghierius immodice auxit: *Les Romains avaient donc fait passer*

nibus obtinebant. Cognitis per exploratores regionibus 4
duces hostium LX. milia ex omni numero delegunt ea-
rum civitatum, quae maximam virtutis opinionem habe-
bant; quid quoque pacto agi placeat, occulte inter se 5
constituunt; adeundi tempus definiunt, cum meridie esse
videatur. His copiis Vercasivellaunum Arvernum, unum 6

§. 4 delegunt] Voss. A. Egm. Par. A. Haen. Vrat. AC. Goth. B. Hamb. Vind. E. Oud. non *delig.* *diligunt* Bong. A. sec. Oud. P. Man. *dilegunt* Bong. A. Pl. *delegerunt* Leid. B. Cf. adn. cr. ad 3, 18 §. 1 et ad 7, 16 §. 1.

§. 5 meridie] Bong. A. Voss. A. Lov. And. Leid. A. S. quattuor recentiores Oud. Gott. Par. A. Pet. Conf. Pal. Hav. A. Vrat. C. et a m. pr.–B. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. AB. inc. Oud. 2. *meredie* Dr. A. *meridiei* Voss. B. Dr. B. Goth. A. a m. s. *meridiem* Ox. *meridies* Haen. (Egm.) Vrat. A et a m. s. B. Goth. A. a m. pr. (Bong. C. Vind. CDEF.) Rom. a. Med. a. et sqq. usque ad Oud. 2. *Meridie*, quod ab utriusque generis codicibus antiquissimis oblatum non temere abiiciendum esse intelligebat Oud., pro genitivo tamen, quem esse statuebat, Caesar in eius terminationis insolentia et ambiguitate h. l. ponere vix potuit. Cf. adn. cr. ad 2, 23 §. 1 et 7, 11 §. 5. Sed ablativo tamquam adverbio ad tempus meridianum significandum uti eumque cum *esse* verbo construere potuisse videtur ita, ut B. Afr. scriptor c. 70 §. 1 *cum iam ad solis occasum esset* eodem sensu dixit, quo nos da es bereits gegen Abend war. Etiam Plauti Most. 3, 1 v. 119 codices omnes habent *iam adpetit meridie*, non *meridies*, idque verum puto.

§. 6 His] Bong. A. Pl. Hav. A. Gott. Wh. Haen. Dr. A. Vrat. A. Goth. A. Gu. Vind. ABF. Ven. cdef. St. Gr. b. Frell. *hiis* Vrat. BC. Hamb. *hi his* Vind. CI. *hi iis* Bong. C. *iis* Goth. B. (Fabr. Par. A. Pet. Pal. Conf. Vind. DE.) Rom. a. Med. a. Ven. b. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. sqq. tacente Oud. om. Dr. B. cum *copiis*.

Vercasivellaunum] Cf. adn. cr. ad c. 76 §. 3.

leurs lignes au pied de cette colline dans un endroit légèrement incliné et très désavantageux: insuper falsus ille in eo, quod in collis radicibus castra ponit; quod Dübnerus quoque in epitome capitis facit.

§. 4 Cognitis per exploratores regionibus] Ab locorum circa oppidum peritis incolis castrorum omnium situs munitionesque edocti Galli, cum una eorum ad oppugnandam maxime opportuna esse iudicassent, per exploratores suos etiam regiones, per quas aditus ad ea castra esset, cognoscendas curaverant, iisque cognitis duces consilium captum exequi parant, magnam manum deligunt, partes cuique agendas distribuunt, tempus agendi commune constituunt. De *regionibus* cf. adn. ad 6, 23 §. 5.

ex omni numero] cuius haec quarta pars erat. Cf. c. 28 §. 4 Qui numerum *earum civitatum* dictum putant, eum sine ratione *omnem* dictum faciunt. Genitivus ille pendet ex nomine *milia*.

§. 5 quoque pacto] Cf. c. 4 §. 7 *quodque ante tempus*.

ex quattuor ducibus, propinquum Vercingetorigis, prae-
7 ficiunt. Ille ex castris prima vigilia egressus prope confecto sub lucem itinere post montem se occultavit
8 militesque ex nocturno labore sese reficere iussit. Cum iam meridies adpropinquare videretur, ad ea castra, quae supra demonstravimus, contendit; eodemque tempore equitatus ad campestres munitiones accedere et reliquae copiae pro castris sese ostendere coeperunt.
84. Vercingetorix ex arce Alesiae suos conspicatus ex oppido egreditur; a castris longurios, musculos, falces reliquaque, quae eruptionis causa paraverant, profert.

quattuor] Bong. A. Pl. Par. A. Rom. a. Med. a. Ven. def. Ber. *quatuor* Dr. A. Vrat. AB. Goth. A. Hamb. Vind. A. Ven. bc. Ald. a. Gr. ab. P. Man. St. Frell. Turr. *IIIIor* Dr. B. Vind. F. *IIII* Gott. Fabr. Vrat. C. Goth. B. Vind. I. *IV* Ald. b. Lips. sqq.

§. 8 meridies adpropinquare] *meredies appr.* Dr. A. *ad meridiem propinquare* And. Ox. S. Leid. A. *ad meridiem approp.* Hav. A. Vind. A. (*adpr.* Voss. A. Egm. [Bong. A.] Par. A. Vrat. A. non *appr.*)

Cap. 84. §. 1 a castris] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Ald. a. Gr. ab. Vasc. (Frell.) Oud. *a castri* Vind. A. *e. c.* P. Man. Ald. b. Lips. et asterisco praefixo Io. Gr. Dav. *c.* „plurimi“ Voss. A. Egm. Gott. Lov. Lbb. cod. Glareani, Brantii, Lipsii Pol. 1, 9 (qui optimum vocat) Confl. Bong. A. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BEI. edd. ante Ald. Turr. *rastros* margo Vasc. (m. Frell.) ut voluerat Glar. *ac rastros* St. *ἁρπαγῶνάς τε* Met. *ac crates* Parisiensis liber sec. Ciacconium et Cl. *et crates* Vrsinus sec. Vossium, *crates* Lipsius (Pol.) *cratis* Nipperdeius, praeeunte ut perhibet, Ursino. De castris, quae Glareano hic nihil ad sensum facere, Ciacconio autem nulla Vercingetorigi fuisse videbantur, meliora secundum c. 70 §. 7 docuit Morus: praepositionem, de qua minus recte idem vir doctus sensit nihil differre ratus, sive *castris* sive *a. c.* sive *e. c.* legatur, cum exempla tuentur, velut Civ. 1, 78 §. 1: *quod dierum XXII. ab Ilerda frumentum iussi erant efferre.* ib. 3, 42 §. 2: *eo — frumentum commeatumque ab Asia atque omnibus regionibus, quas tenebat, comportari imperat.* et quae Handius Turs. 1, 12 ex Livio contulit, tum evidentia commendat descriptionis, si, id quod rei maxime convenit, omnia illa in castris parata et ad portas castrorum locata sumimus, unde ea egressus ex oppido Vercingetorix secum abduxerit et in campum protulerit.

paraverant] *paraverat* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Pet. Hav. A. Vind. A. cum edd. excepta inc. omnibus. (*paiav.* Med. a.) Pluralis et a codicibus tutior et exquisitior et, si *a castris* verum est, huic accommodatior videtur.

§. 7 prima vigilia — sub lucem] De his dictionibus cf. int. 5, 9 §. 1 et adn. cr. ad 2, 33 §. 1.

**Pugnatur uno tempore omnibus locis, atque omnia ten- 2
tantur; quae minime visa pars firma est, huc concur-
ritur. Romanorum manus tantis munitionibus distine- 3
tur nec facile pluribus locis occurrit. Multum ad ter- 4**

§. 2 uno tempore omnibus locis] *o. l. u. t.* Vind. A. *u. t. o.* Vind. D. *u. t. o. l. occurrit* S. *u. t. o. l. acriter* Leid. A. quod recepit Oud. sine idonea ratione. Nam quod *occurrit* in S. corruptum ex *acriter* statuit, quidni illud *occurrit*, quod §. 3 item post *locis* legitur, quod in eiusdem generis codice Vind. A. omissum est, in margine alicuius libri positum ab eo, qui codicem S. exaravit, perperam huc relatum vel temere hic iteratum statuatur? Ac si ipsum *acriter* in S. legeretur, tamen duo codices instar omnium illius generis haberi non deberent. Quod autem Graecum *ὡς ἠδύναντο* addidisse dicit, neque accurate dictum est, cum metaphrasis haec sit: *ἐμαχήθη δὲ ἐν τἀυτῷ χρόνῳ πάντοθεν, πάντων τε, ὧν ἠδύναντο, ἀμφότεροι πεῖραν ἐποιήσαντο*, neque ulla illi interpreti auctoritas tribui debebat. Denique aliquoties ita loqui Caesarem vere docet, sed h. l. minus id aptum et ad rem satis erat *uno tempore omnibus locis* pugnatum demonstrare. Neque vero *acriter* in *atque* abisse et *ἀσύνδετος* fuisse oratio, ut idem suspicabatur, videri potest. Remota enim copula tam inaequalia fierent membra orationis, ut *acriter* potius ad sequentia, quamvis adversante horum sententia, referendum videretur. Itaque temere interpolatum in uno codice vel ex male in altero iterato *occurrit* correctione factum iudicari debet.

quae] *qua* Pet. *ᾗ τε* (*τοὺς σφῶν ἀσθενεστέρους ἑώρων*) Met. cui rursus nimis tribuens Oud. *qua* recepit. Cf. adn. cr. ad 5, 44 §. 4.

Cap. 84 §. 2 uno tempore] Cf. adn. ad c. 67 §. 3.

omnibus locis] qui §. 1 et c. 83 §. 8 singulatim sunt significati.

omnia tentantur] non ab utrisque ut Metaprastes vertit, sed a Gallis iisdem, quos modo demonstratum est uno tempore omnibus locis pugnare coepisse, cuius pugnae quidem Romani necessario participes fiebant, sed tentandum his nihil erat, nisi ut impetus Gallorum repellerent. Galli vero nihil intentatum relinquebant, quo perrumpi munitiones posse viderentur. Ad *omnia* cf. adn. cr. ad 4, 35 §. 3.

quae minime visa pars firma est] sc. Gallis. *Pars* autem munitionum Romanarum, non cum Metaphraste copiarum utrarumque intelligenda est.

huc concurritur] Ad haec interpretes alii aliud addendum putaverunt: Graecus *ταύτῃ πάντες ἐβοήθουν*, Sincerus darauf geschahe der stärckeste Anlauff, Franc. Wagnerus zu dem lief man am stärksten, Adolphus läuft alles herbei. Sed *concurritur* nihil amplius significat, quam Gallos communi omnium, qui impetum faciunt, commodo usos iis copiis, quae ad perrumpendam munitionem aliquam aggressae essent, coniunctis firmioribus eius partibus omissis impetum in minime firmam visam fecisse.

§. 3 pluribus locis] quam qui singulis erant attributi; quod tamen faciendum eis erat, quoties hostes coniunctis copiis unam in partem impetum faciebant, cui parti auxilium ferri debebat ab his, qui aliis in partibus statio-

rendos nostros valet clamor, qui post tergum pugnantibus exstitit, quod suum periculum in aliena vident virtute constare. Omnia enim plerumque quae absunt,

§. 4 valet] om. Vrat. A. *valuit* And. Ox. Cu. et edd. praeter inc. omnes.

exstitit] *existit* cod. Ciacc. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Gr. Praesens eidem exaequandorum temporum studio, cui perfectum *valuit*, acceptum referendum, Caesar *valet clamor*, *qui exstitit* simili modo scripsisse videtur atque 4, 18 §. 3 *legati veniunt, quibus pacem atque amicitiam petentibus liberaliter respondit.* Civ. 1, 3 §. 3 *multi ex duabus legionibus, quae sunt traditae a Caesare, arcessuntur.* Hirtius Alex. 10, 6 *naves, quas potuit, Caesar ad terram detrahit.* scriptor Afr. cum alia, tum 21, 2 *Labienus saucios suos, quorum maximus numerus fuit, iubet — deportari.* Hisp. 40, 7 *complures nando ad naves, quae in salo fuerunt, se recipiunt.*

in aliena vident] *in* om. Haen. *v. i. a.* Vrat. A. *i. a. videunt* Ven. b. *i. a. videant* Leid. A. Ven. cde. *i. a. videtur* Leid. B. *i. a. viderint* Bong. C. Pet. Cons. *i. a. viderit* Vind. Cl. *i. a. salute* Ven. f.

virtute] *salute* Bong. A. Voss. ABC. Leid. AC. S. Lov. Pet. Egm. Gott. Duk. Steph. sec. Hotom. Lbb. Bong. C. Par. A et a m.

nem habebant, quam alio conversis hostibus relinquere et modo huc, modo illuc longius saepe discurrere in tantis munitionibus cogebantur. Metaphrastes πάντῃ, Sincerus an so vielen Orthen, Franc. Wagnerus an mehreren Orten zugleich interpretati neque significationem tenuerunt comparativi neque probabilem sententiam effecerunt.

§. 4 quod suum periculum in aliena vident virtute constare] In aliqua re *constare* seu *consistere* ea dici solent, quae aliquo tamquam fundamento nituntur, quo deficiente vel summoto ipsa tollantur vel concidant. Cf. Civ. 3, 89 §. 3: *monuitque eius diei victoriam in earum cohortium virtute constare.* Gall. 2, 33 §. 3: *cum in una virtute omnis spes salutis consisteret.* et quae ibi ex 3, 14 et 7, 86 et Civ. 3, 111 exempla adscripsi, quae omnia res *consistere* dictas laetas et optabiles habent. Sed etiam incertae res et ancipites consistere et positae esse et poni in item incertis ita dicuntur, ut non una et pariter cum his aut esse aut non esse, sed exitum et eventum ex his pendentem habere significentur. Cf. Civ. 2, 5 §. 4: *neque erat quisquam omnium, quin in eius diei casu suarum omnium fortunarum eventum consistere existimaret.* et Gall. 3, 14 §. 8: *reliquum erat certamen positum in virtute.* et Civ. 1, 70 §. 1: *erat in celeritate omne positum certamen, utri prius angustias montesque occuparent.* et, quem Herzogius citavit, Liv. 7, 8 §. 1: *vulgus aliud armatorum velut delegata primoribus pugna eventum suum in aliena virtute ponit.* Similiter h. l. quorum pugnantium periclitantiumque eventus incertus ex aliorum virtute incerta pendebat, eorum *periculum* in aliena dicitur virtute *constare.*

§. 5 Omnia enim plerumque] In his adverbio affici notionem

vehementius hominum mentes perturbant. 85. Caesar idoneum locum nactus quid quaque ex parte geratur,

s. B. Haen. Dr. AB. Vrat. AB. Hamb. Gu. Vind. BCI. inc. Ber. *vident* Ven. f. *Salute* ineptum videtur propterea, quod salus etiam fuga quaeri et parari potest, ut, si vel maxime post tergum illis pugnantes alii salvi evaderent, illorum tamen periculum ea re affici et mutari non necesse esset. Accedit quod *salus* ex fortuna non minus, quam ex virtute pendet et in pugna necessario periclitatur. Itaque non erat cur illi terrerentur eo, quod suum periculum in aliena potius, quam in sua fortuna constare viderent.

constare] codd. Oud. exceptis And. Cu. Lov. Dorv., cod. Urs. Em. Pet. Voss. A. Gott. Egm. Fabr. Bong. C. Hav. A. Par. A. (Bong. A.) Haen. Dr. A. Vrat. AB. Gu. Vind. ACFI. inc. sec. Elb. Oud. 2. *consistere* (And. Cu. Lov. Dorv.) Dr. B. Vrat. C. Goth. AB. Hamb. Rom. a. Med. a. sqq. usque ad Oud. 2.

Cap. 85. §. 1 quaque ex parte] Oudendorpius *qua* in MSS. undecim et ed. inc., *ex* in MSS. tredecim et Edd. pp. legi testatur, ipse ab Aldo vulgata *quaque in parte* tenuit, quibus favere And. Ox. Cu. S. Leid. A. dicit. Eadem Hav. A. et Vind. A. et omnes post Aldum editiones exhibent. Ante Aldum *quaque ex parte* legebatur, quod est in Bong. C. Pal. Dr. B. Vrat. C. Goth. AB. Vind. DEFI. *qua ex parte* habent Pet. Voss. A. Gott. Egm. Lov. Lbb. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Dr. A. Vrat. AB. Gu. Vind. B. *ex qua parte* Hamb. *qua* (*i. p.*) Pet. Conf. *Quaque* errore in optimo codice decurtatum ab altero genere ex integro fonte ductum videtur. Nam quod Dübnerus, qui codices, ut ait,

adiectivi et *plerumque* idem, quod *paene* significare in adn. cr. ad 2, 30 §. 2 docentem me corripuit Nipperdeius p. 54 nihil impedire causatus, quo minus *plerumque* pervagata significatione verbo coniungatur. Impedit vero et vocabulorum positura et quod adverbio ad verbum relato adiectivum aut inutile aut ineptum fit: inutile, si hoc docemur, nullam rem absentem esse quin plerumque vehementius praesente nos perturbet: ineptum, si hoc, omnes ita comparatas esse, ut neque raro neque semper, sed plerumque id efficiant. Etiam Handio Turs. 4, 473 *plerumque omnes*, cuius exemplum ex Lucretii 4, 1045 citat, coniungendum et linguae vulgari proprium visum est. Ceterum *omnia quae absunt* ea, quae terribilia sint, intellige et hac sententia rationem reddi puta, cur clamor iste post tergum pugnantibus ortus *multum* ad eos terrendos valuerit.

Cap. 85. §. 1 quaque ex parte] Cum tribus maxime locis uno tum tempore pugnaretur (c. 84 §. 2) Caesari idoneum ad cognoscendum, quid in unoquoque gereretur, locum nancisci non tam difficile fuisse videtur, quam Berlinghierius *Examen* p. 153 putat. In munitiones enim contra interiores atque exteriores hostes perfectas ex omnibus castris despici potuisse c. 80 §. 2 demonstratum est. Horum igitur castrorum ea, quae simul in castra Antistii et Caninii prospectum haberent, et ex quibus facillime et celerrime auxilium laborantibus summitti posset, delegisse et ibi in castello vel magis edita parte locum cepisse Caesar putandus est.

2 **cognoscit, laborantibus summittit. Utrisque ad animum**

secutus *qua parte* edidit, Latinis pariter ac Graecis duo pronomina relativa coniungere et verbi causa *Exposuit mihi, quid qua ratione invenerit* dicere licuisse ostendit, non modo id a Caesaris usu, sed etiam ab hac sententia abhorret, cum ad cognoscendum, qua in parte aliquid geratur, idoneus locus quaeri non soleat, neque quid geratur, cognoscens facile non simul eademque opera ubi id geratur, cognoscat. In praepositione vero optimum codicem sequendum putavi, quamquam *in* non minus bonum et multo magis usitatum est. Cf. 4, 32 §. 1: *pulverem maiorem, quam consuetudo ferret, in ea parte videri, quam in partem legio iter fecisset.* 7, 15 §. 2: *in omnibus partibus incendia conspiciuntur.* 61, 3: *sonitumque remorum in eadem parte exaudiri.* 67, 3: *pugnatur una tunc omnibus in partibus.* ib. §. 4: *si qua in parte nostri laborare aut gravius premi videbantur, eo signa inferri — iubebat.* 80, 6: *Germani una in parte confectis turmis in hostes impetum fecerunt.* Et *ex* huic nomini praepositae alia adiungi verba solent, ut ex adn. cr. ad 5, 17 §. 2 intelligi potest, *geri* adiunctum nusquam inveni. Nihilo minus *clamore ab ea parte audito*, quae verba 3, 26 §. 4 leguntur, cum illis conferenti, quae ex 7, 61 §. 3 citavi, dubium esse nequit, quin Caesar h. l. *ex* scribere eadem significatione potuerit, sicut Iustinus ab Handio Turs. 2, 632 adhibitus 4, 4 extr. *ex utraque parte summis viribus dimicabatur* scripsit. Et alibi quoque codices, qui *quaque* servarunt, genuinis falsa admiscent.

summittit] *subsidium s.* Pet. sec. Oud. *s. subsidium* idem sec. Fabr. *auxilium s.* Brant. Ox. Lov. sec. Oud. (in Fabr. *perfringerent s.* referri ex Lov. a Torrentio collato videtur.) Egm. Vrat. A. Cl. Oud. quemadmodum Davisius secundum Brantii codicem scribendum censuerat, cum Ciacconio *subsidia* ante *laborantibus* inserendum, Cortio vero ad Salust. Iug. 54 extr. et Drakenborchio, quem in Add. citavit Oud., ad Liv. 6, 6 §. 4 *submittit* sufficere visum esset. Equidem, si per codices liceret, *auxilium* tenerem, non quod plenus ubique, ut Oud. dicit, Caesaris stylus sit, sed quod aures aliquid desiderant, cuius tamen absentia facilius fertur, si artius hoc *laborantibus summittit* cum antecedente *cognoscit* coniungitur. *Praemittere* eadem brevitate usurpatum Kranerus monstravit 4, 11 §. 2: *uti ad eos equites, qui agmen antecessissent, praemitteret:* ipsum *summittere* Drakenborchius attulit ex Cic. Verr. 2, 1 c. 41 (§. 105): *iste, tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillae matrem summittebat.* (*summ.* Bong. A. Par. A. Vind. B. non *subm. summit* Ven. e.)

§. 2 Utrisque] *utrimque*, sed ab eadem manu correctum *utrisque*, Par. A. *u. quae* Ven. b. *Utriusque* Frell.

animum] *omnia* Aud. Ox. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr.

§. 2 Utrisque ad animum occurrit] In his *animum* loci instar habendum, non cum Sambuco *dandum et excitandum* supplendum esse extra dubitationem positum est: illud dubitari potest, *ad* praepositio motumne, an, sicut *apud*, quietem, sed quae motum excipiat, significet. Sed prius magis convenit verbo *occurrere*,

occurrit unum esse illud tempus, quo maxime contendi conveniat. Galli, nisi perfregerint munitiones, de omni 3 salute desperant: Romani, si rem obtinuerint, finem laborum omnium exspectant. Maxime ad superiores 4 munitiones laboratur, quo Vercasivellaunum missum demonstravimus. Exiguum loci ad declivitatem fasti-

esse illud] Pet. Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BCEFI. edd. ante Ald. *i. e.* Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. tacente Oud.

tempus] *t. praedicat* Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr.

§. 4 Vercasivellaunum] Cf. adn. cr. ad c. 76 §. 3.

Exiguum] And. Ox. Hav. A. Vind. A. Ald. ab. Gr. a. margo Vasc. (m. Frell.) P. Man. Turr. Lips. sqq. *linquum* Vind. C. *iniquum* „reliqui omnes" cod. Ciacc. Brant. Turr. Carr. Steph. Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lbb. Fabr. (tacet de Cu. et Lov.) tres Confl. Parisienses sec. Achaintr. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. BDEF. edd. ante Ald. Vasc. St. Gr. b. (Frell.) Quod qui nuper reduxerunt, Dübnerus et Nipperdeius, quia credibile non est scriptorem hoc, quod nemo ignorat, docere voluisse, loci iniquitatem in oppugnationibus magni esse momenti, *habet* praesens historicum et sententiam hanc statuere debent, loci illius iniquitatem multum valuisse, ut ibi maxime laboraretur. In qua sententia nec satis apte ad repraesentandam rem factam electum *habere* verbum est, nec recte rei iniquae et detrimentosae simpliciter magnum tribuitur *momentum*, quod tribui rebus ancipitibus et in utramque partem valentibus solet. Cf. Civ. 3, 70 §. 2: *ita parvae res magnum in utramque partem momentum habuerunt*. Praeterea *fastigium* eadem significatione *iniquum* dici atque *locum* usus et ratio vix patiuntur, neque vero aut per se solum aut illo epitheto auctum cum *ad* praepositione construi potuit eo sensu, quo Seyffertus et Doberenzius et Kranerus volunt, qui vertunt *die ungünstige Neigung des Hügels (Ortes) zur Abschüssigkeit*. nec magis ad linguae et ad Caesaris loquendi usum probabilis est Dübneri interpretatio *ad declivitatem* idem esse docentis, quod *praeter declivitatem*: *se joignant à la pente*, *outre cette pente*. Denique ipsa sententia, quam hac lectione utcunque interpretantes efficimus, talis est, ut praecedenti potius verbis usitatis *propter loci iniquitatem* vel *declivitatem* vel similibus inseri, quam per se poni debuisse videatur.

declivitatem] Huic omnium editionum scripturae Fabr. nescio qua de causa auctoritatem adiecit Voss. A. Egm. Gott. Oudendor-

cui Caesar etiam adverbia motum significantia *eo* et *quo* (3, 4 §. 2 et 7, 24 §. 4) Livius eodem sensu *ad* iungit 31, 29 §. 2: *Atheniensium quoque legati ad id concilium occurrerunt*. Itaque similis locutio videtur ei, qua vox alicui *ad aures* accidere vel advolare (Plaut. Amph. 1, 1, 169. Rud. 2, 3, 2) dicitur, optimeque Ad. Wagnerus vertit Beiden tritt es vor die Seele.

§. 4 Exiguum loci ad declivitatem fastigium magnum habet

5 **gium magnum habet momentum. Alii tela coniiciunt, alii testudine facta subeunt; defatigatis in vicem inte-**

pius vero Egmondanum eius loco *adscensus* habere dicit, quod infra §. 6 tacente de Egm. Oudendorpio pro *adscensum* legitur in Egm. Fabr. et Vrat. A., cuius ipsius loco quod Oud. in Ox. scriptum notat *decliviam*, id huc referendum videtur. (*eclivitatem* Vind. A. *aclivitatem* Pet. Confl.)

momentum.] Haec sententia cur pro communi habenda sit, in adn. crit. ostendi. Neque vero non continuat rei gestae declarationem, sed quod tale fastigium semper et ubique habeat momentum, id tum quoque et illo in loco apparuisse ideoque rem ita, ut evenerit, evenisse significat. *Ad declivitatem* verba vel propter collocationem alio, quam ad definiendum *exiguum loci fastigium* referri non possunt et comparanda sunt cum illis, quae 2, 26 §. 5 (*nihil ad celeritatem sibi reliqui fecerunt*) et Civ. 1, 85 §. 2 (*ut quam integerrima essent ad pacem omnia*) et 3, 85 §. 2 (*insolitum ad laborem Pompei exercitum*) leguntur, quod genus Handius Turs. 1, 106 tractavit, falsus ille in his, quae ib. p. 119 *habet* cum ceteris interpretibus pro tempore historico accipiens vertit *die bei der Abschüssigkeit geringe Höhe*. Similiter erraront Sincerus et Hausius, quorum alter post *ad declivitatem* supplens *adiectum* die geringe Höhe über dem abhängigten Terrain, worauf das oberste Lager befindlich war, alter *ein kleiner Hügel, der sich auf der abhängigen Seite des Berges erhob*, explicandi causa adscripsit. Egebat autem *fastigium exiguum* definitione. Illius enim loci, cuius genus hic describitur, quem ipsum respiciens et non de quovis loco declivi, sed de tali, qualis ille esset, cogitans scriptor pro *exigua loci declivitas*, quod erat simplicius, *exiguum loci ad declivitatem fastigium* posuit, illius igitur loci fastigium cum subiecta planitie collatum haud dubie magnum, quia vero descensum non praeruptum, sed mollem ac leniter declivem (c. 83 §. 2) habebat, ad declivitatem erat *exiguum:* eine in Hinsicht auf Abschüssigkeit unbedeutende Erhebung des Bodens: et tamen magnum habebat momentum, quod habere eiusmodi fastigium quamvis exiguum in oppugnatione ad impetum faciendum et defendendum solet. *Exiguum* et *magnum* inter se opponi etiam Heldius statuit, et tamen cum Baumstarkio non declivitatem quamvis exiguam, sed ipsam eius exiguitatem magno momento praeditam dici putat: *Dass die Abschüssigkeit des Hügels nur gering war, das hatte einen grossen Einfluss auf den Kampf, indem sie den Galliern das Herankommen an das Röm. Lager leichter machte, als dies bei einer steilern Höhe würde gewesen seyn.* Qua interpretatione non solum rem per se improbabilem poni, sed etiam oppositionis illius vim frangi apparet.

§. 5 Alii tela coniiciunt] in vallum castrorum et ipsa in castra, quae, si in aequo loco posita fuissent, nisi aggere exstructo telis peti non potuissent, declivitate autem tribus ex partibus locum hostibus superiorem praebente sine labore impugnabantur.

alii testudine facta subeunt] quarta ex parte eaque inferiore; quod cum per se probabile est, tum verbo *subire* et testudinis usu (cf. 2, 6 §. 2 et 5, 9 §. 6) probatur; qua una in parte decli-

gri succedunt. Agger ab universis in munitionem coniectus et ascensum dat Gallis et ea, quae in terra occultaverant Romani, contegit: nec iam arma nostris nec vires suppetunt. 86. His rebus cognitis Caesar Labienum cum cohortibus sex subsidio laborantibus 6

§. 6 Agger] *ager* Vrat. A.
munitionem] *munitione* Hav. A. Goth. A. Vind. ACI.
coniectus] *coniectis* Haen. et ante corr. Dr. A. *convectus* Gu.
dat] *dant* Vind. A.
in terra] *interea* Hamb. *in terram* Rom. a. et sqq. exceptis Ber. Ven. f. St. Gr. b. Frell. et de quibus Elberlingius dicit, Ven. 1471 et inc., quae ablativum habent cum „MSS. praeter Pet. Cu. And. Ox. omnibus" Voss. A. Gott. Egm. Lbb. tribus Confl. Bong. A. Par. A. Hav. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Gu. Vind. ABCF.

vitas oppugnatis utilior, quam oppugnantibus tamen ne hos quidem impediebat, quominus castra adorirentur.

§. 6 Agger ab universis in munitionem coniectus] Hanc munitionem non castrorum vallum fossamque, sed exteriorum, quae c. 74 §. 1 significatae et c. 87 §. 4 hoc ipso nomine appellatae sunt, munitionum aliquam intelligendam esse partim ex eo, quod coniectus in eam agger in terram a Romanis occultata contexit, partim ex iis, quae c. 86 §. 1 et 2 et quae c. 87 §. 5 tradita sunt, inter se collatis efficitur. Itaque *universi*, a quibus in eam coniectus est agger, si ii sunt, qui cum Vercasivellauno missi erant, aut castris iam potiti aut repulsi ab iis in aliam partem se contulisse statuendi sunt. Quorum cum neutrum in silentio scriptoris credibile sit, et utrumque cum praecedentibus et sequentibus pugnet, de illis Gallorum copiis cogitandum est, quae sub Commio reliquisque ducibus remanserant. Qui quod c. 83 §. 5 occulte inter se constituerant, hoc ipsum fuisse videtur, ut eam partem munitionum exteriorum aggrederentur, quae ad Antistii et Caninii castra pertineret atque his eodem modo, quo Antonio et Trebonio illa, de qua c. 81 sermo fuit, tuenda obvenisset. In hanc igitur, quae quodammodo pars erat castrorum illorum ideoque singulari numero a *superioribus munitionibus* §. 4 ut pars a toto distinguitur, non alii alium impetum faciebant, sed *universi*, qui quidem eo missi essent, aggerem coniiciebant eoque magis, ut laborarent legiones, quibus simul et castra et munitionem defendere necesse erat, efficiebant.

Cap. 86. §. 1 subsidio laborantibus mittit] Ad superiores munitiones et Antistii et Caninii legionibus subsidio missum esse Labienum ex praecedentibus liquido apparet, sed utrum castris an munitioni exteriori ad castra pertinenti auxilium ferre iussus sit, incertum est. Ipsius iudicio imperator id permisisse, in castra vero a sexaginta milibus hominum undique oppugnata legatus cum sex cohortibus neque per portam decumanam, ut Heldius statuit, neque alia via pervenisse, sed mox quod imperatum erat, si sustinere hostium illo in loco impetum non posset, facere coepisse videtur.

2 mittit: imperat, si sustinere non possit, deductis cohortibus eruptione pugnaret: id nisi necessario ne faciat.
3 Ipse adit reliquos: cohortatur, ne labori succumbant: omnium superiorum dimicationum fructum in eo die
4 atque hora docet consistere. Interiores desperatis campestribus locis propter magnitudinem munitionum loca praerupta ex ascensu tentant: huc ea, quae paraverant,

Cap. 86. §. 2 possit] *posset* Lov. Pal. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Hamb.

pugnaret] *pugnet* V. C. Vrs. And. Ox. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Cl. Oud. Cf. adn. cr. ad 5, 58 §. 4. De *ut* coniunctione, „quam suprascripsit quidam in Bong. pr." Pl. tacet.

§. 3 Ipse] om. And. Ox. Hav. A. Vind. A.

adit] *addit* Voss. B. Dr. A. Vind. B. Ven. bcdef. *ad id* And. S. Leid. AB. Haen. *At id* Vind. A. *ad hoc* Ox. *id* Hav. A.

reliquos:] sine interpunctione Vind. A. et teste Elb. Hav. A. (*alios* Leid. C. Vrat. B. inc. sec. Elb.)

§. 4. praerupta] *perrupta* Dr. A. Vind. B. *p. atque* V. C. Vrs. Pal. sec. Fabr. et Oud. (tacet Consl.) Hav. A. Vind. A. et *atque* inter versus a m. s. posito Goth. A.

§. 2 deductis cohortibus eruptione pugnaret] Primum deducere ex loco, qui teneri non posset, cohortes, quae ibi praesidio essent, deinde omissa loci defensione erumpere iubetur. Quod si fieret, etiamsi ipsi salvi discederent, tamen ex illa parte irrumpentibus hostibus obsidionem Alesiae ad irritum cadere necesse erat. Cf. c. 69 §. 7. Itaque nisi necessario id facere vetatur.

§. 3 reliquos] qui in munitionibus contra interiores atque exteriores hostes item summa contentione pugnabant. De interioribus plura §. 4 dicuntur; quibus collatis cum iis, quae c. 83 extr. et c. 81 §. 1 dicta sunt, verisimile fit exteriores, quorum tantus numerus erat, praeter eam partem, quo Labienus missus est, etiam campestres munitiones impugnasse.

§. 4 desperatis campestribus locis propter magnitudinem munitionem] Haec igitur loca interiores aliquamdiu frustra tentasse et a propugnatoribus in vallo constitutis magnitudine munitionum auxiliante repulsi esse putandi sunt. Quae magnitudo quibus rebus contineretur, ex c. 72 §. 3 et c. 73 §. 2 et 4 et 8 et 9 colligi potest. Scilicet ibi fossa interior aqua ex flumine derivata completa, cipporum ac liliorum ordines densissimi, stimuli plurimi dissiti erant.

loca praerupta ex ascensu tentant] Campestria loca quasi ex itinere tentari ab interioribus ex oppido egressis potuerant: haec praerupta prius ascendenda eis erant, quam ad munitiones ibi factas pervenirent. De dictione *ex ascensu*, quam Morus in Indice et Baumstarkius ad *praerupta* referunt, quibus et verborum collocatio et sententiae inanitas adversatur, cf. ad 2, 6 §. 1 adscripta. Handius Turs. 2, 640 eam idem, quod *ascendendo*, Lippertus, quod *ascensu* significare parum accurate docent. Quod autem Heldius propter haec cippos et lilia et stimulos in illa parte munitionum nullos fuisse

conferunt. Multitudine telorum ex turribus propugnan- 5
tes deturbant, aggere et cratibus fossas explent, falci-
bus vallum ac loricam rescindunt. 87. Mittit primo

§. 5 deturbant] *perturbant* „L.“ Leid. A.? Cf. adn. cr. ad c. 81 §. 2. (*deturbent* Ven. bcde.)

aggere] *aggeri* Vind. A.

fossas explent] *f. implent* Steph. sec. Hot. *f. replent* ed. Flor. sec. anonymum Vind. *f. expediunt* Pet. sec. Fabr. et Oud. *aditus explent* Lov. Heins. sec. Fabr. *aditus expediunt* And. Ox. Ald. ab. Gr. a. margo Frell. P. Man. Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. *fossas explent*, *aditus expediunt* Oud. Etsi ad codicum discrepantiam explicandam commodissimum est cum Hotomanno et Oudendorpio, cui etiam Dübnerus tacite suffragatur, a Caesare utrumque, *fossas explent, aditus expediunt*, vel potius *ad. exp. f. expl.* positum statuere, quorum deinde alterum aut ut abundans a criticis vel exquisitius vel simplicius suo more praeferentibus eiectum sit, aut librariorum negligentia exciderit, tamen tutius est cum ceteris edd. alterutrum tenere. Nec sine ratione Elberlingius et Whittius ab Aldo exhibitum tenuerunt, quippe quod non solum exquisitius, sed etiam argutius et glossemati minus simile altero videri debeat. Sed si semel expungi alterutrum necesse est, rursus tutius cum Nipperdeio et recentioribus alterum tenebimus, quod maiorem haud dubie auctoritatem habet et ad sententiam reprehendi nequit. Ceterum cf. int. §. 4.

vallum ac loricam] *v. ac luricam* Leid. A. Vind. A. Cf. adn. cr. ad 5, 40 §. 6. (*v. ac lorica* Dr. B. *v. et l.* Vrat. B. *v. alloricam*, corr. —*can*, Hamb. *v. adorti iam* Bong. C. Goth. A. Vind. Cl. *adorti v. iam* Leid. B. Voss. B.)

Cap. 87. §. 1 Mittit] *Caesar mittit* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq. Aptius *mittit* primum, ut *adducit* extremum locum tenet.

primo] *primum* Bong. A. sec. Oud. (tacet Pl.) S. Leid. A. Vind. A. *promo* cum *i* super *pro* Voss. A. Fabr. Cf. adn. ad c. 48 §. 1.

existimat, sane nominatim turres tantum et fossae et vallum ac lorica commemorantur, de reliquis siletur; sed huic silentio non tantum tribui debet, quantum tacito c. 73 §. 2 testimonio, quo non ad partem quandam operum, sed *ad haec rursus opera*, quorum circuitus XI. milia passuum tenebat, addendum putasse et addidisse cippos et reliqua Caesar traditur. Quae si in locis praeruptis, ut consentaneum est, rariora et pauciora erant et impetum hostium minus retardare potuerant, ob id ipsum silentio praetereunda videri scriptori poterant. Heldio vero, dum auctam ab Oud. lectionem *fossas explent, aditus expediunt* tenebat, eo minus causae erat dubitandi, quo probabilius Oud. *aditus* ad eas res retulerat, quae praeter fossas aditum ad vallum impedirent.

Cap. 87. §. 1 Mittit] eodem ex loco, ut videtur, ex quo cum ceteris laborantibus, tum Antistio et Caninio auxilium miserat, in quem ab cohortatione reliquorum se recepisset, ut porro quid quaque ex parte gereretur, cognosceret.

Brutum adulescentem cum cohortibus Caesar, post cum
2 aliis Gaium Fabium legatum: postremo ipse, cum
vehementius pugnaretur, integros subsidio adducit.
3 Restituto proelio ac repulsis hostibus eo, quo Labie-
4 num miserat, contendit: cohortes. IIII. ex proximo ca-

adulescentem] Voss. A. Egm. Par. A. Vrat. A. et cum *o* super *u* Bong. A. Pl. non *adol.* (*adolosc.* Dr. AB. Hamb.)

cohortibus] *c. sex* Ald. a. Gr. ab. P. Man. St. Frell. Turr. *c. VI* Ald. b. Lips. sqq. ἐξ σπείραις Met. „deest numerus MSS. tantum non omnibus." Deest vero Pet. Voss. A. Gott. Egm. Lov. Lbb. Fabr. tribus Consl. Samb. Carr. cod. Turr. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Hav. A. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. ABCDEFI. editisque ante Aldum omnibus.

Caesar] „MSS. et Edd., qui supra nomen omiserant, hic inculcant." Pet. Voss. A. Egm. Lov. Lbb. Fabr. Carr. cod. Turr. Gott. Wh. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. (hic littera singulari *C.*) Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. CDF. edd. ante Ald. (om. And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. sqq.)

aliis] *a. septem* Ald. a. Gr. ab. P. Man. St. Frell. Turr. *a. VII* Ald. b. Lips. sqq. ἄλλαις ἑπτὰ Met. „*VII* abest a MSS. et Edd. pp." et ab omnibus, quibus *VI* post *cohortibus* deesse demonstratum est. Numeros ab Aldinae recensionis auctore Iucundo ex coniectura adiectos non credo, neque in codicem, quem ille eundem atque in *Caesaris* nomine collocando secutus videtur sine auctoritate receptos puto, sed a scriptore in Ephemeridibus positos deinde ut scitu minus necessarios inductos esse suspicor. Cf. 5, 58 §. 4: *summittit cohortes equitibus subsidio.* quarum numerus item incertus est.

§. 2 pugnaretur] *pugnaret* Haen. *pugnarent* Oud. Qui cum adnotaverit nihil, non videtur ab omnium edd. et quantum constat, codicum scriptura discedere voluisse.

§. 4 IIII.] . . . Fabr. Bong. A. Pl. Vrat. C. Goth. B. Vind. I. *IIII^or* Dr. B. Vind. AF. *quattuor* Goth. A. Rom. a. Med. a. Ven. bcdef. *quatuor* Dr. A. Vrat. AB. Hamb. Ber. Ald. Ald. a. Gr. ab. St. P. Man. Frell. Turr. *IV* (Par. A.) Ald. b. Lips. sqq.

Brutum adulescentem] Cf. 3, 12 §. 5.

§. 2 integros] Hinc suspicari licet illis, quos cum Bruto et cum Fabio miserat, iam pluribus locis occurrendum et vires minus integras et ab labore intritas fuisse. Quamquam si quis *ipse* pronomen maiore ictu pronuntiandum putat, aeque integros illos statuere licet. Sed suae adducentis personae Caesarem plus, quam militum adductorum integritati ponderis tribuisse non tam probabile videtur.

§. 4 ex proximo castello] quod contendenti ab eo loco, quo hostes repulerat, ad eum, quo miserat Labienum, proximum erat, ex quo quidem deduci cohortes possent. Minime enim omnia XXIII. castella illo tempore suum cohortium numerum integrum habebant. Eo ipse adisse atque cum cohortibus inde deductis et cum parte equitatus se sequi iussa rursus ad munitiones descendisse et per campum recta contendisse ad Labienum existimandus est. *Deducit*

stello deducit, equitum partem se sequi, partem circumire exteriores munitiones et ab tergo hostes adoriri iubet. Labienus, postquam neque aggeres neque fossae vim hostium sustinere poterant, coactis undequa-

partem se] Hav. A. Vind. A. *se p.* And. Ox. Cu. S. Leid. A. Ald. sqq. *sese p.* V. C. Vrs. Reliquis et editis ante Aldum deest pronomen, quasi pars equitum sequi exteriores munitiones, pars circumire iubeatur. Nec satis apte illud inter *equitum* et *partem* instar enclitici delitescit, et ante *sequi* excidere facillime potuit. Idem visum est Apitzio.

§. 5 vim] *v. una* Hav. A. Vind. A.

coactis] *coactus* Pet. sec. Oud. et Confl. (tac. Fabr.)

undequadraginta] Ber. sec. Brant. Vasc. St. Gr. b. (Frell.) Oud. 2. *unde XL* Boug. A. Pl. *una de quadraginta* Boug. A. sec. Oud.

enim cohortes, non *deduci iubet*, et per *declivia et devexa* eo, quo tendebat, venit c. 88 §. 1. Iisdem vero in castris, quo proximum illud castellum pertineret, aut inde ab initio aut illo die iussu Caesaris vel omnem Romanorum equitatum vel partem eius fuisse non magis a vero abhorret, quam ubicunque castrorum equites essent, inde et sequi Caesarem et alium quemlibet locum petere iuberi et iussa facere potuisse. Tamen Berlinghierius p. 163 inter incredibilia, quae huius pugnae descriptioni fidem derogent, hoc primum notat, quod non appareat, quomodo Caesar equites suos in unum locum cogere potuerit.

circumire exteriores munitiones] Aliter hoc dictum esse patet atque *circumitis hostium castris* 3, 25 §. 2. Non omnem illi munitionum circuitum emetiri, sed partem circumire eam iubentur, quae inde, unde egrederentur, usque ad hostes, quos adorirentur, pertineret. Cum vero exteriores munitiones XIV. milia passuum in circuitu tenentes (c. 74 §. 1) tribus ex partibus collibus Alesiam cingentibus, quarta ex parte planitie continerentur, locorum distantia, etiamsi is, quem peterent, ex diametro oppositus eis esset, nihil impediebat, quo minus in tempore illic adessent. Ab hostibus autem, qui alibi occupatissimi et paulo ante (c. 80) magna equitatus clade affecti essent, iter eorum vel non animadversum vel non impeditum iri, iure sperare Caesar poterat. Itaque ne haec quidem recte notavit Berlinghierius p. 165; quem etiam reliquis interpretibus maxime hoc fefellit, quod equites collem ab Antistio et Caninio occupatum ascendere et ibi hostes a tergo adoriri iussos esse putarunt.

§. 5 neque aggeres neque fossae] castrorum atque exteriorum munitionum ad castra ita pertinentium, ut c. 85 §. 6 significatum est. De solis castris cogitari neque pluralis numerus neque id, quod facere et fecisse Labienum accipimus, patitur. Sed castra quoque vim hostium sustinere non potuisse res ipsa docet, quam scriptor non dissimulans tamen expugnata castra non ostendit, sed ita verba facit, ut vel eiectae vel eductae a legatis legiones coniunxisse se Labieno videantur. Illud vero dubium est, quo erga legatos animo Caesar mentionem eorum post c. 83 §. 3 omnino nullam fecerit.

poterant] Imperfectum ex *postquam* coniunctione pendens ad

draginta cohortibus, quas ex proximis praesidiis deductas fors obtulit, Caesarem per nuntios facit certiorem,

Vind. B. Ald. ab. Gr. a. (haec *una*) P. Man. Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. Oud. 1. *una de XL* Lov. Heins. Lbb. Fabr. Dr. A. *una quadraginta* Bong. C. Pal. cod. Ciacc. Vrat. A. Hamb. Gu. Vind. D. edd. ante Ven. f. *una XL* Voss. A. Egm. Gott. Fabr. cod. Brant. cod. Turr. Par. A. Vrat. BC. Goth. B. Vind. E. *una et LX* Goth. A. *una sexaginta* Samb. Ven. f. *una LX*^{a} Dr. B. Vind. F. *una LX*. Voss. B. Duk. Vind. C. *cum quadraginta* Pet. sec. Fabr. et Oud. qui *una* a S. Ox. Leid. A., *de* a MSS. reliquis, tum aliorum tum suis et Edd. primis abesse tradit. *de XL* Hav. A. *de LX* . . . Confl. (Pet.?) *XL* Vind. A. *LX*. Vind. I. Probatam ab Oud. in ed. 1 et in 2 receptam lectionem non solum linguae usus in huiusmodi numero unum vocabulum requirens, sed etiam codicum auctoritas minus accurate illa ab eo proposita tuétur. Nam *una*, quod in alterius generis archetypo non omissum, sed alieno loco (post *vim*) positum fuisse videtur, ab *unde*, quod optimus exhibet, originem ducere verisimillimum est. Pro adverbio vero illud ponere et *una XL* scribere, ut Nipperdeius et recentiores scripserunt, Caesar, si intelligi voluit, non potuit. Neque enim *una*, sed *in unum locum* cogi copiae, legiones, naves, eaeque diversis et longius inter se distantibus locis versantes dici solebant. Cf. 2, 5 §. 4. 6, 10 §. 1. 7, 9 §. 5. 3, 16 §. 2. Ac ne id quidem h. l. aptum erat.

initium referendum est status eius, in quem perducta res erat; quod simul atque Labienus animadvertit, cohortes coëgit et ad Caesarem nuntios misit. Similiter Civ. 3, 58 §. 5: *Sed postquam non modo hordeum pabulumque omnibus locis herbaeque desectae, sed etiam fructus ex arboribus deficiebant, corruptis equis macie conandum sibi aliquid Pompeius de eruptione existimavit.* Magis ad continuationem eius spectat ib. c. 60 §. 5, quem locum Kranerus adscripsit, et Afr. 78, 3 (*postquam diutius in uno loco Scipio commorabatur*) et 79, 1 (*postquam nulla conditione cogere adversarios poterat*).

quas ex proximis praesidiis deductas fors obtulit] Has non sua sponte stationes reliquisse, ut Guischardtus opinabatur, sed ipsius Labieni iussu deductas esse probabiliter statuit Berlinghierius p. 169. Nec fugere eum potuit alias aliarum legionum fuisse, Labienum eas cogentem nullam nisi propinquitatis rationem habuisse; sed aliud illum in deducendis, aliud in cogendis spectasse non animadvertit. Denique haec quoque ut fide indigna notat p. 170, quibus recte intellectis nihil ad fidem faciendam deest. Scilicet Labienus, postquam munitiones, quo missus erat, teneri non posse vidit, potestate a Caesare data usus non solum ex Antistii et Caninii castris, sed etiam ex aliis, quae ab his minime longe aberant, eruptionis causa deduci cohortes iussisse, deinde mutato consilio undequadraginta earum coëgisse et sibi adiunxisse, ut omnino XLV. secum haberet, putandus est. Plurium castrorum significatio inest in verbis *ex proximis praesidiis;* quae verba etsi ad munitionum praesidia, quae c. 74 §. 1 dicta sunt, referri possunt, quorum partem deduci Labienus iussisset, tamen cohortium ab eo coacta-

quid faciendum existimet. Adcelerat Caesar, ut proelio intersit. 88. Eius adventu ex colore vestitus cognito, quo insigni in proeliis uti consuerat, turmisque

faciendum] *faciundum* Hamb. Ald. a. Gr. a. Oud. Cf. adn. cr. ad 5, 54 §. 2.

Adcelerat] Voss. A. Par. A. (Bong. A.) non *acc. adceleret* Egm. Fabr. *ad celeret* Vrat. A. *acceleret* Leid. A. Egm. sec. Oud. *accederat* Dr. B. *accellerat* Hamb.

Cap. 88. §. 1 insigni] *insignis* Voss. A. Fabr. *in signa* Hamb. in proeliis] *in* om. Ox. *in pilis* idque ante *insigni* Haen.

consuerat] „MSS. 9. et Edd. pp.“ Voss. A. Egm. Gott. Bong. A. Par. A. Dr. B. Vrat. ABC. Goth. B. Gu. Vind. EF. Rom. a. Med. a. Ven. f. *consueverant* Lov. Heins. Fabr. Hamb. *consueverat* Haen. Hav. A. Dr. A. Goth. A. Vind. A. Ven. bcde. Ber. Ald. sqq. Cf. adn. cr. ad 4, 24 §. 4.

rum numerus maior est, quam qui hinc deductis et ad eas, quae in castris Antistii et Caninii fuissent, additis effici potuisse videatur. Et munitiones non adeo nudatas praesidiis fuisse infra docemur. Mutati autem consilii significationem habet id, quod coactis cohortibus fecisse Labienus traditur. Cui quod eas, quas ipse deduci iussisset, *fore obtulisse* dicitur, de qua locutione cf. adn. cr. ad 2, 21 §. 1, ad numerum cohortium et ad legiones, quarum eae essent, pertinet et forte factum demonstrat, ut tot potissimum, nec plures nec pauciores, et has potius, quam alias item deductas cogeret.

quid faciendum existimet] Recte Kranerus ab Heldio hoc elliptice dictum putante et quaesitum ex Caesare, quid faciendum existimaret, interpretante dissentit; sed quod ipse putat ad c. 86 §. 2 respici et Caesarem de eruptione iamiam facienda certiorem fieri, etsi ad linguae usum magis, quam illud probabile est, tamen verba ita comparata sunt, ut aliud potius, quam quod postremum fieri Caesar voluisset, faciendum existimasse Labienus videatur. Et sicut multis locis, quibus imperator quid fieri velit, ostendere dictus est, id ipsum quid sit, non ostenditur, sed ex sequentibus colligendum relinquitur, ita h. l. Labienum non eruptione, quam Caesar extremam salutis viam tentari iussisset, sed proelio et acie de victoria contendendum existimasse idque Caesari nuntiasse ex sequentibus apparet, quorum proxima probatum esse imperatori legati consilium significant, reliqua quemadmodum res gesta sit quemque eventum habuerit, exponunt.

Cap. 88. §. 1 quo insigni in proeliis uti consuerat] *Quo* non masculinum est, sed neutrum, ut *insigni*, et color vestitus insigne fuisse dicitur, quo utens in proeliis agnosci et a ceteris distingui voluerit imperator. Id iam pridem docuit Henr. Stephanus Schediasm. 5, 5; quem neque Frotscherus in Herzogii ed. priore citans satis intellexisse videtur, cum interpretationem eius (quo colore vel cuius coloris vestitu uti in proeliis consueverat, *ut insigne esset*) ad amussim respondere Caesaris verbis negat, neque iure reprehendit Dukerus ad Liv. 24, 5 §. 3: *qui per tot annos Hieronem filiumque eius Gelonem nec vestis habitu nec alio ullo insigni differen-*

equitum et cohortibus visis, quas se sequi iusserat, ut de locis superioribus haec declivia et devexa cernebantur, hostes proelium committunt. Utrinque clamore

2

hostes] „Iurinius vult *nostri.*" Oberlinus in Mantissa. Eo probato Caesaris adventum a Romanis ex colore vestitus cognitum turmasque et cohortes, quas se sequi iusserat, ab iisdem de locis superioribus visas incitasse eos ad proelium committendum statuere debemus. Cui repugnat primum quod per nuntios potius de suo et copiarum adventu Caesarem suos certiores facturum atque hos adventum eius exspectaturos fuisse consentaneum est; deinde quod loca superiora a Gallis tenebantur, contra quos proelium commissuris Romanis despectus in declivia et devexa nullus esse poterat. Huc accedit quod *nostri*, si h. l. legitur, §. 3 male iterari videtur. Tamen Nipperdeius Iurinii coniecturam probavit et *nostri* scripsit, *hostes* damnavit, primum quod incredibile sit adventum Caesaris et auxilium Romanis additum hostibus causam committendi proelii fuisse, deinde, inquit, hostes nequaquam tum demum proelium commiserunt, sed id longe antea fecerant, cum munitiones Romanorum oppugnare incipiebant, neque ex eo tempore impetum remiserant. Quid vero magis credibile esse potest, quam Gallos, quibus res prosperrime cessisset, cum Labienus omissa munitionum defensione cohortes cogeret, Caesar alias et

tes a ceteris civibus vidissent: quo ille loco vestem quoque *insigne* vocari, quo rex a ceteris civibus differret, verissime dixerat. Quodsi pro adiectivo accipias *insigni*, non solum verborum collocationem, de qua Frotscherus monuit, adversantem habeas, sed etiam *quo* pronomen, quod iam non neutrius, sed masculini generis sit, dubites utrum ad colorem vestitus, an ad vestitum referas, deinde, si colorem insignem appellari velis, hoc ipsum adiectivum abundare, sin vestitum, ut Berlingh. p. 156 (*ayant été reconnu à la couleur de son habit, qu'il était en usage de porter très magnifique dans les batailles*) aut colorem aut totum hoc *quo insigni in proeliis uti consuerat* parum apte commemorari sentias. Ipsum colorem coccineum fuisse Lipsius De mil. Rom. 2, 12 ex Plinio, a quo Nat. hist. 22, 3 *coccum imperatoriis dicatum paludamentis* praedicatur, multisque aliis auctoribus probabiliter docuit. Causam vero, qua ductus Caesar hoc se insigni uti consuevisse monendum putaverit, quam idem vir doctus in Analectis p. 384 nullam dari potuisse existimans haec verba eius germana esse negabat, si quis eam, quam ad 2, 20 §. 1 sufficere videri ostendimus, minus probandam censeat, ab Herzogio in ed. pr. propositam substituat et quo insigni alii imperatores, velut Scipio B. Afr. c. 57, omni tempore belli uterentur, id Caesarem *in proeliis* gestare solitum significari putet.

ut] Cf. adn. ad 5, 43 §. 5.

haec declivia et devexa] per quae sequi se iussas a Caesare turmas et cohortes visas esse ab hostibus modo dictum est. Eo enim spectat pronomen. De adiectivis pro substantivis positis cf. adn. ad 2, 19 §. 4. Quo minus enim *loca* ex *locis superioribus* supplendum putemus, cum delitescens in his genus neutrum, tum duorum adiectivorum coniunctio obstat, et quod Caesar hoc substantivum supplendum re-

sublato excipit rursus ex vallo atque omnibus munitionibus clamor. Nostri omissis pilis gladiis rem gerunt. 3

turmas adduceret, impetum in munitiones, quas defenderet nemo, facere destitisse et id, quod Romanos in animo habere viderent, ut proelium committerent, praeoccupasse? Ceterum tam parvo momento antecessisse Galli tamque parati ad confligendum Romani fuisse videntur, ut mirum non sit, si fuerunt qui hos, non illos proelium commisisse traderent. Quorum fortasse aliquem auctorem habuit Polyaenus barbaros multitudine fretos Romanorum impetum cum risu excepisse narrans Strat. 8, 23 §. 11: *τῷ πλήθει θαῤῥοῦντες γελῶντες ἐδέχοντο.*

§. 3 omissis] *obmissis* Goth. A. Vind. E. *omnibus* Haen. *commissis* Dr. B. Vind. C. *missis* Vasc. St. (Frell.) *emissis* And. Ox. Cu. S. Leid. AC. Hav. A. Vind. A. et a m. pr. Vrat. B. inc. sec. Elb. Ald. ab. Gr. ab. P. Man. Turr. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. Id Oudendorpius improbat propterea, quod Caesar, si ita scripsisset, nihil singulare adnotasset. Cui reponi potest aut nihil hanc pugnam singulare habuisse, aut quod haberet, id non hoc, sed quod sequitur, quod ad equitatum pertinet, fuisse, praeterea mirandum esse, si Romani in Gallos de loco superiore in se incurrentes pila non emiserint. Nam quod Sambuco id in loco angusto absurdum videbatur, adeo angustum hunc fuisse nec reliqua credi patiuntur, nec credi ab eo debebat, qui *omissis* probaret, quod ipsum suadet, ut pila etiam non omitti, sed emitti potuisse putemus. Quod autem Herzogius *emissis* ideo nihili facit, quod Caesar *integros* adduxerit, obscurum est, qua vi praeditum id existimaverit, nisi forte cum Sincero *emittere* h. l. idem esse putavit, quod nos dicimus verschießen. Horum igitur nihil impedit, quominus cum Daehnio et Elberlingio *emissis* teneamus. Impedit vero quod additum est *gladiis rem gerunt*, quod pilis eos ad rem gerendam non esse usos significat. Qui si essent usi, emissis iis *gladios stringere* vel *ad gladios redire* dicerentur, ut Civ. 3, 93 §. 1 in proelio Pharsalico Caesariani *pila miserunt celeriterque gladios strinxerunt*, §. 2 Pompeiani *pilis missis ad gladios redierunt*. Itaque recte Oud. *omissis* praetulit apteque comparavit Salust. Cat. 60, 2 *pila omittunt; gladiis res geritur.*

linquere non solet. Cf. Civ. 3, 45 §. 4: *Caesar, cum suos ex omnibus partibus vulnerari videret, recipere se iussit et loco excedere. Erat per declive receptus.* Ib. 51, 6: *Nam ex iniquo progressi loco in summo constiterant: si per declive sese reciperent, nostros ex superiore insequentes loco verebantur.* in quibus *summo* eiusdem generis est ac *declive.*

§. 2 ex vallo atque omnibus munitionibus] Haec verba ab Heldio ad castra Antistii et Caninii et proxima iis castella referuntur, quorum neutris satis conveniunt. Cum Vercingetorix secundum §. 5 post caedem demum et fugam suorum copias a munitionibus reduxerit, de vallo circum oppidum ducto et de Romanis in vallo dispositis deque Gallis munitiones interiores denuo aggredientibus sermonem esse consentaneum est. Parum accurate Berlingh. l. c. *des cris s'élèvent de tous côtés*, lepide vero Sincerus vertit gab es von Seiten des Walls und aller Schanzen ein Echo.

Repente post tergum equitatus cernitur; cohortes aliae adpropinquant: hostes terga verterunt. Fugientibus
4 **equites occurrunt: fit magna caedes. Sedulius, dux et**

adpropinquant] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Hav. A. Goth. A. Vind. A. Ald. sqq. *appropinquabant* „reliqui" Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lov. Confl. Bong. A. Par. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. E. edd. ante Ald. (*adpr.* . . . , Fabr. [Bong. A.] Par. A. Vrat. A. non *appr.*)

verterunt] „plerique" Pet. Egm. Gott. Lov. Steph. Bong. A. Par. A. Hav. A. Dr. A. Vrat. AB. Goth. A. Hamb. Gu. Vind. B. inc. sec. Elb. *verterant* cum *u* a m. s. super *a* Voss. A. Fabr. *verterent* Haen. *vertunt* (Bong. C. Pal. Confl.) Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Vind. A(CDEFI). Rom. a. Med. a. sqq. Nimirum inter bina praesentia interiectum praeteritum non videbatur ferendum. Sed et aliis locis Caesar utrumque coniungit (cf. adn. cr. ad c. 71 §. 8) et hic rei gravitas erat respicienda, cui tempus absolutam rem significans maxime convenit. His tribus enim verbis pene summa continetur belli Gallici. Nec sine causa etiam alterius generis codices Hav. A. et quod ex Oudendorpii adnotatione suspicari licet, Leid. A. praeteritum tenuerunt. Itaque cum Dübnero *verterunt* recepi: *appropinquabant*, quod idem recepit, ab re, quantum video, nullam, ab codicibus non tantam commendationem habet. Praeterea interpunctio mutanda fuit. Dübnerus post *verterunt* pariter ac post *cernitur* colon posuit.

§. 4 Sedulius] „MSS. et Edd. quidd. *Asedullus*, *Ascedullus*, *Asedulus*. *Sedillus* L. pr." *Asedullus* Pet. Voss. A. Egm. Bong. A. Par. A. Vrat. AC. *Ascedullus* Gott. Ort. Gu. *Asedulus* Pal. Goth. B. Vind. D. edd. ante Ald. *Asudullus* Lov. Heins. et Torr. *Asedulius* Hamb. *Ascedulus* Vind. B. *Astedullus* Vrat. B. *Assedulus* Samb. Bong. C. Haen. Dr. AB. Goth. A. Vind. CFI. Secundum haec *Asedullus* scripsisse Caesar iudicandus esset, nisi codicum illorum auctoritati derogaret quod in *Lemovicum* nomine aperte corrupti sunt, quod nomen ex coniectura positum ab iis-

§. 3 cohortes aliae] Argute Lippertus in Append. ad c. 87 *alios*, *alias partes exercitus*, *et quidem cohortes* interpretatur easque simul et equitatui repente a tergo conspecto et iis, qui in fronte rem gladiis gererent, opponit. Et cohortium quoque circumire munitiones exteriores et ab tergo hostes adoriri iussarum vestigium cernitur apud Polyaenum Strat. 8, 23 §. 11, secundum quem Caesar *νύκτωρ ὁπλίτας τρισχιλίους καὶ τοὺς ἱππέας πάντας, διελὼν ἐκ πλαγίου μέρους ἑκατέρωθεν ἐκέλευσεν ἀναχωρήσαντας τῆς ὑστεραίας ἀμφὶ δευτέραν ὥραν κατόπιν τῶν πολεμίων ἐπιφανέντας ἔργου ἔχεσθαι.* Sed quae a Caesare c. 87 §. 4 relata sunt, et quae h. l. de fugientibus dicuntur, quibus *equites* occurrerint, a tali eius consilio pariter abhorrent; cohortes autem *alias* appropinquare dicens nihil amplius, quam ab illis, quas ex proximo castello deductas cum parte equitum sequi se iussisset, distinguere et has quoque, sed post illas, deductas ex castellis et se secutas esse significare videtur. Itaque rectius, quam Lippertus interpretatur Berlinghierius l. c. *d'autres cohortes viennent renforcer César de l'intérieur du camp.*

**princeps Lemovicum, occiditur; Vercasivellaunus Ar-
vernus vivus in fuga comprehenditur; signa militaria
LXXIIII. ad Caesarem referuntur; pauci ex tanto nu-
mero se incolumes in castra recipiunt. Conspicati ex 5
oppido caedem et fugam suorum desperata salute co-
pias a munitionibus reducunt. Fit protinus hac re
audita ex castris Gallorum fuga. Quod nisi crebris 6
subsidiis ac totius diei labore milites essent defessi,**

dem, qui *Sedulius* habent, non videtur. Hos igitur in utroque sequendos putavi, etsi Latini nominis speciem critico, qui etiam apud Britannos *Carvilium* nomine regem fuisse ex 5, 22 §. 1 nosset, arridere potuisse, ob codicum discrepantiam autem *Asedulius*, ob nominis formam *Sedillus* magis probabilia esse, denique populi, cuius hic dux et princeps fuerit, nomen aliud in optimorum codicum scriptura latere posse non nego.

Lemovicum] And. Ox. Cu. S. Leid. A. Voss. C. margo Pet. Par. B. Vind. A. (Hav. A. Wh.) Ald. sqq. *Lemonicum* Hav. A. sec. Elb. *Remorum* Samb. „MSS. 6" N. Par. A. sec. Achaintr. Gott. Bong. C. Pal. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BCEF. *Remotum* Par. A. sec. Beyerl. *rhemorum* Vind. I. Ven. f. *Remorum tum* Voss. A. „*Remustum* Bong. Egm. Petav. et alii" *remus tum* Pet. Egm. Fabr. Bong. A. Pl. Vrat. A. Goth. A. *Rhemiis tum* Haen. *Remis* Pet. Consl. *Remurum* Dr. A. *Sequanorum* „MSS. duo" Ort. Vrat. B. inc. *Germanorum* Vind. D. edd. ante Ven. f. Cum *Remorum* propter c. 63 §. 7 et c. 75 improbandum sit, Lemovices autem secundum c. 75 §. 3 et 4 alii maiores, alii minores fuerint, Caesarem *Lemovicum Armoricorum* scripsisse, librariis autem *A* litteram in archetypo ancipiti loco inter versus positam (*caedes sedul.* perperam ad ducis nomen pertinere visam
vicum ^{a}*rmor.*)
et hoc et populi nomen corrumpendi occasionem praebuisse, *Lemovicum* vero ab iisdem temere omissum ab alterius recensionis auctore solum receptum, alterum ut corruptum deletum esse suspicor.

Vercasivellaunus] Cf. adn. cr. ad c. 76 §. 3.

§. 4 signa militaria] Cf. adn. ad 4, 15 §. 1.

§. 5 Gallorum] qui in castris remanserant, cum reliquarum, quae c. 83 §. 8 dicuntur, copiarum pars ad exteriores munitiones, quae ad castra Antistii et Caninii pertinerent, adisset. Hi nunc cum paucis illis, qui ex proelio incolumes se in castra receperant, fugam capessunt.

§. 6 Quod nisi] Cf. adn. ad 3, 23 §. 7.

totius diei labore] Hinc ductum esse potest quod apud Polyaenum post illa, quae ad §. 3 adscripsimus, legitur: αὐτὸς δὲ ἀρχομένης ἡμέρας ἐξῆγε τὴν στρατιὰν ἐς μάχην. Totius enim diei labore defessi nisi qui a primo mane pugnassent, dici non potuisse videbantur. Tamen meridie demum ad superiores munitiones pugnari coeptum et Vercingetorigem quoque, cum ex oppido egrederetur, suos, qui usque ad meridiem partim post montem latuissent, partim castris se te-

7 **omnes hostium copiae deleri potuissent. De media
noctę missus equitatus novissimum agmen consequitur:
magnus numerus capitur atque interficitur: reliqui ex
fuga in civitates discedunt. 89. Postero die Vercin-
getorix concilio convocato id bellum se suscepisse non
suarum necessitatum, sed communis libertatis causa
2 demonstrat, et quoniam sit fortunae cedendum, ad
utramque rem se illis offerre, seu morte sua Romanis
3 satisfacere seu vivum tradere velint. Mittuntur de his
rebus ad Caesarem legati. Iubet arma tradi, principes
4 produci. Ipse in munitione pro castris consedit: eo**

Cap. 89. §. 1 concilio] *consilio* „MSS. 5. Edd. pp.“ Voss. A. Egm. Bong. AC. Pet. Confl. Par. A. Hav. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Hamb. Vind. F. edd. ante Ber. Gr. Cf. adn. cr. ad 2, 10 §. 4.

id] *et* Hav. A. Vind. A. quo probato *et se illis offerre* §. 2 sine ellipsi dicta, sed nec apte collocata nec ea, quam habent, vi praedita reddideris.

bellum se] Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Dr. A. Vrat. AB. Gu. Vind. BEF. Hamb. et a m. s. Goth. A. Ven. f. *b. non se* Vind. I. *b.* Dr. B. et a m. pr. Goth. A. *se* Vrat. C. Goth. B. In Hav. A. Vind. A. *se* post *suscepisse*, in edd. praeter Ven. f. omnibus ante *bellum* positum est. Oud. tacet. Cf. adn. cr. ad c. 87 §. 4.

suscepisse non] *n. s.* Goth. A. a m. pr. Ven. f. *s. nisi* Dr. A. Vind. B. *suscoepissent* ante corr. Voss. A. Fabr. *s.* a. m. pr. Par. A.

necessitatum] *necessitatium* Voss. A. Par. A. quae auctoritas sufficere visa est Nipperdeio. Cf. adn. cr. ad 4, 3 §. 1.

§. 2 offerre] *offert* Pet. Confl. Goth. A. Hamb. *obfert* Vind. F.

nuissent, iam conspicatum esse c. 83 §. 8 et c. 84 §. 1 clare demonstratum neque ullum aliud pugnae antemeridianae aut loci, ubi eam commissam putes, indicium a Caesare factum est. Hunc igitur *totius diei laborem* duplicem potius dixisse, a mane usque ad meridiem milites in opere versatos et munitionibus faciendis reficiendisque exercitos significasse credas. Cf. c. 77 §. 9 et 10.

Cap. 89. §. 1 suarum necessitatum] sive ullius rei sibi necessariae, quam bello impetrare voluerit.

§. 2 se illis offerre] Haec eum locum tenent, ut infinitivus non ex ipso verbo *demonstrat*, cuius obiectum est *se suscepisse*, sed ex similis actionis notione inde supplenda pendere et alterum verbum dicendi omissum esse videatur. Cf. adn. ad 6, 42 §. 1. Item omissum *se* subiectum et hoc, quod adest, pro obiecto habendum est, ut 2, 3 §. 2.

Romanis satisfacere] Cf. adn. ad 1, 41 §. 2.

§. 4 in munitione] Nescio, qua ratione Heldius interpretatus sit *in dem inneren Raume seiner Belagerungswerke, vor seinem Lager*. *Munitio* nihil aliud nisi vallum castrorum significat, castra vero ipsius Caesaris una ex pluribus c. 69 §. 7 demonstratis intelligenda sunt.

duces producuntur. Vercingetorix deditur, arma pro-
iiciuntur. Reservatis Haeduis atque Arvernis, si per 5
eos civitates recuperare posset, ex reliquis captivis
toto exercitui capita singula praedae nomine distribuit.
90. His rebus confectis in Haeduos proficiscitur; civi-
tatem recipit. Eo legati ab Arvernis missi quae impe- 2
raret, se facturos pollicentur. Imperat magnum nume-
rum obsidum. Legiones in hiberna mittit; captivorum 3

§. 5 recuperare] *reciperare* Bong. A. Pl. et, in quo *u* a. m. sec. super *i* scriptum est, Par. A. *recipere* Duk. Bong. C. Vind. C. Cf. adn. cr. ad 3, 8 §. 3 (*recuperari* Vind. A et, qui deinde cum Egm. Vrat. A. *possent* exhibet, Leid. A. — *possit* Gott. Voss. C.)

toto] *toti* Vrat. B.

exercitui] *exercitu* Ox. Voss. C. Gott. Wh. Pet. Conf. Dr. B. In. Gr. Dav. Cl. Oud. *Toto exercitu* Scaliger ex coniectura, ut videtur, ponens haud dubie ablativos esse voluit, quod reliquis in locis Caesarem dativum adiectivi non minus, quam genitivum legitime flectere videret (*toti Galliae* 1, 30 §. 2, ubi unus Vind. F. *tote*, et 7, 66 §. 1, ubi Ox. Cu. Leid. A. Par. B. Hav. A. Vind. A. *tota Gallia*, et *toti bello* 5, 11 §. 7, ubi Vind. E. *toto bello*, Vind. F. *toti belli* habent.) et ablativum idem, quod *per totum exercitum* significare statueret. Oudendorpius vero in adn. ad c. 66 Scaligeranam scripturam, sive ablativi sive dativi sint, mutari opus esse negat. Sed codices *exercitui* a Scaligero non debuisse mutari probant, neque certae dictioni praeferri ambigua debebat. Cf. adn. cr. ad c. 29 §. 6. *Toto*, quem dativum Oud. secundum auctores a Vossio De anal. 2, 3 et 4, 6 citatos etiam apud Lucanum 2, 383 (*toto genitum se credere mundo*) probari posse putabat, quo loco ita scribendum esse docuit Cortius, quemque apud Propertium 3, 11, 57 (*toto quae praesidet orbi*) vulgo omnes probant, etsi codex Groninganus *toti* exhibet, Caesar analogiae causa item, ut alia minus iam usitata semel pro *toti* ponere potuit.

Cap. 90. §. 3 Legiones] *legionem* Leid. A. Hav. A. Vind. A.
mittit] *mitti* Vind. A.

Vercingetorix deditur] De hac deditione plura narrant Plutarchus Caes. c. 27, Dio Cassius 40, 41, Florus 3, 10 §. 26 et ex Floro Petrarcha Hist. 18, 52; quorum nihil propterea, quod a Caesare in Commentarios relatum non sit, pro falso et ficto habendum, et quod apud Plutarchum legitur, satis verisimile videtur: quae Dio habet, minus per se verisimilia sunt; quae vero Florus verba facientem Vercingetorigem producit, *Habes. Fortem virum, vir fortissime, vicisti* (Petrarcha *Habe haec*, sc. phaleras et arma ante Caesaris genua proiecta) moribus eius a Caesare propositis minime conveniunt.

§. 5 praedae nomine] Cf. adn. ad 3, 2 §. 5.

Cap. 90. §. 3 Legiones in hiberna mittit;] Hoc illi, quod sequitur de captivis, antepositum non alia de causa videtur, quam

4 circiter XX. milia Haeduis Arvernisque reddit. Titum Labienum duabus cum legionibus et equitatu in Sequanos proficisci iubet: huic Marcum Sempronium Rutilum attribuit.
5 Gaium Fabium legatum et Lucium Mi-

reddit] *redit* Hamb. *reddidit* S. Leid. A. Hav. A. Vind. A. Ald. a. Gr. a. Turr. *restituit* Dr. B. Goth. A.

§. 4 equitatu] *equitatum* ante corr. Goth. A. *parte equitatus* Egm. Fabr. Vrat. A.

Rutilum] *Ruptilum* Hamb. *Ruttilum* Dr. B. *Rutulum* Vind. A. *Rutilium* „MSS. uno alteroque excepto, et Edd. Vett. ac Metaph.“ Pet. Voss. A. Egm. Confl. Par. A. Hav. A. Haen. Vrat. AC. Goth. AB. Vind. CD. Petr. Hist. 18, 54. Rom. a. Med. a. Ber. Ven. f. St. Gr. b. Frell. Turr. ʽΡουτίλιον Met.

§. 5 legatum] Non sine ratione Oud. hoc nomen, quod in „Cu. Sc. pr. (S. et Leid. A?) And. Ox. Dorv.“ et edd. plerisque omissum et Labieni aliorumque item legatorum nominibus propriis non adiectum videret, in ordinem recipere dubitavit. Nec mihi non dubia res esset, si ad illorum librorum, quibuscum Hav. A. Vind. A. Dr. B. Vrat. C. Goth. B. (Pal. Vind. DEF.) et Flodoardus a Nipp. citatus editionesque praeter inc. (Elb.) St. Gr. b. Frell. omnes consentiunt, auctoritatem accedere Bong. A. satis ex Plüschkii silentio constaret. Nam Caesari Fabium, quem et supra aliquoties et proxime c. 87 §. 1 legatum nominasset, a Minucio, qui non esset legatus, distinguere non minus, quam quo munere Minucius fungeretur, demonstrare supervacaneum videri potuit. Sed quoniam „reliqui“ teste Oud. *legatum* habent, in iis autem, qui non habent, temere omissum potius, quam in reliquis interpolatum iudicari debet, cum Pet. Voss. A. Egm. Gott. Par. A. Bong. C. Haen. Dr. A. Vrat. AB. Goth. A. Gu. Hamb. Vind. BCI. inc. St. Gr. b. Frell. et Petrarcha, qui Hist. 18, 54 Fabium et Minucium *legatos* appellat, recepi. Idem fecit Nipperdeius.

quod tempore hoc prius, illud posterius fuisset; coniunctum vero utrumque ideo est, quod nisi receptis Haeduis et Arvernis fieri neutrum potuisset. Itaque post *mittit* neque minima cum Oud. neque maxima cum Nipp. interpunctio facienda videbatur.

§. 4 Titum Labienum etc.] Haec omnia Caesarem postquam legiones in hiberna misisset missionemque eis concione habita indicasset et Haeduis atque Arvernis captivos reddidisset, legatis praefectisque in consilio proposuisse et constituisse verisimile est.

cum equitatu] non omni, sed duarum legionum, quibuscum in Sequanos mittebatur. Etiam reliquos legatos cum equitatu missos esse per se intelligi potest.

attribuit] Cf. 8, 48 §. 1: *Erat attributus Antonio praefectus equitum C. Volusenus Quadratus, qui cum eo hibernaret.* Eodem munere, quo apud Antonium item duabus, ut credibile est, legionibus praepositum Volusenus, apud Labienum Sempronius, apud Fabium functus esse Minucius videtur, quorum uterque binarum legionum turmis praeesset proximumque a legato dignitatis locum teneret. Ac Minucium equitum praefectum fuisse Nipp. probabiliter ex 6, 29 §. 4 collegit: Orellius Onom. Tull. p. 401 legatum Caesaris appellat.

nucium Basilum cum legionibus duabus in Remis col-
locat, ne quam ab finitumis Bellovacis calamitatem acci-
piant. Gaium Antistium Reginum in Ambibaretos, Ti- 6

Minucium] *Minutium* Voss. A. Egm. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Goth. B. Hamb. Gu. Gott. Wh. Med. a. Ven. bcdef. Ber. Ald. a. Gr. ab. P. Man. St. Frell. Turr. *Minuti** Gott. Fabr. *Mimitium* Rom. a. *Munitium* Vind. C. *municium* Hav. A. *minicium* a m. pr. Vrat. B. *numitum* Vind. I. *M.* Vrat. A. In Goth. A. nomen cum praenomine abscisum, in Gott. Fabr. Dr. A. Vind. B. Gu. praenomini antepositum, in Gott. Wh. praenomine destitutum est.

Basilum] *Basilium* „multi" Gott. Fabr. (Wh. *basilum* ex eo refert) Haen. Dr. AB. Vrat. C. Goth. B. et, in quo duae priores syllabae abscisae sunt, A. Hamb. Vind. CD. Petr. edd. ante Lips. *Βασίλιον* Met. om. And. Ox. Hav. A. Vind. A. Flod. Cf. adn. cr. ad 6, 29 §. 4.

legionibus duabus] Hoc ordine Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Hav. A. Haen. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. AB. Hamb. Gu. Vind. AE. Flod. St. Gr. b. Frell. *d. l.* Rom. a. Med. a. Ven. bcdef. Ald. a. Gr. a. P. Man. Turr. *II. l.* Ald. b. Lips. sqq. tacente Oud.

finitumis] Bong. A. Egm. Oud. 2. non *finitimis*. Cf. adn. cr. ad 6, 43 §. 1.

§. 6 Ambibaretos] Voss. A. Egm. Gott. Fabr. Bong. A. Pl. Dr. AB. Vrat. BC. Goth. B. Vind. ABCEF. (Gu. Bong. C. Pal.) Rom. a. Med. a. Ven. bcdef. Ber. Ald. ab. Gr. ab. P. Man. Turr. *Ambibatetos* Vrat. A. *Ambibaredos* Hamb. *Ambibractos* Pet. Consl. et Fabr. *Ambibarcos* Petrarchae cod. Hamb. 18, 54. *Ambibaricos* eiusdem ed. pr. *Ἀμβιβαρήτων* Met. *Ambivaretos* (Hav. A. Gott. Wh. Haen.) St. Lips. Iu. sqq. In Goth. A. nomen una cum praecedentibus *tium Reginum in* abscisum, in Dr. A. una cum sequentibus usque ad *Rutenis* in margine a m. s. scriptum est. *Ambilaretos*, quod Oud. in Var. Lect. e MSS. et Edd. Vett. et Nipperdeius ex Par. A. referunt, ab Oud. falso relatum esse Fabr. et Pl. et ipsae edd. vett. arguunt. Ceterum cf. adn. cr. ad c. 75 §. 3, in qua scripturam huius loci incertam esse docui eo, quod eundem populum hic atque illic a Caesare nominatum esse verisimile sit, nomen ipsum autem utrum hic an illic in codicibus corruptum et quo modo corrigendum sit, constitui nequeat. Neque enim novo Caesar et inaudito nomine, quale *Ambibaretorum* erat, si c. 75 *Ambluaretis* scripserat, quo missus esset Antistius, docere potuit, sed hunc populum ut ceteros, quos hic nominat, aliquatenus certe notum lectoribus sumpsisse et, si supra eundem in clientela Haeduorum iisque adiunctum esse ostenderat, sumere potuisse videtur, etiamsi qua ex parte finitimus Haeduis esset, incertum reliquisset. Ac re vera hos, in quos Antistius missus est, non longe ab Haeduis remotos fuisse ex 8, 2 §. 1 colligi potest. Nam quae ibi memoratur legio undecima, quae proxima fuisse dicitur decimae tertiae in Biturigibus collocatae, eam non, ut Kranerus putat, in Rutenos cum Caninio missam, sed Antistio traditam significari cum propter Rutenorum maiorem, quam Haeduorum a Biturigibus distantiam probabile est, tum ex 8, 24 §. 2

tum Sextium in Bituriges, Gaium Caninium Rebilum
7 in Rutenos cum singulis legionibus mittit. Quintum Tullium Ciceronem et Publium Sulpicium Cavilloni et Matiscone in Haeduis ad Ararim rei frumentariae causa
8 conlocat. Ipse Bibracte hiemare constituit. His rebus

verisimile fit, quo loco Hirtius Caninium non cum una, sed cum duabus legionibus in hiberna missum statuisse videtur.

§. 7 Cavilloni] Leid. A. Hav. A. *Cavillonni* Vind. A. *Cabilloni* „MSS. plerique“ Egm. Fabr. Pal. Haen. Dr. B. Vrat. AC. Goth. B. Vind. EF. Rom. a. Med. a. St. Frell. Oud. *Cabillonii* Ber. *Cabillonni* Voss. A. Gott. Fabr. Bong. A. Pl. Par. A. Gu. et corr. in *—onni* Dr. A. *Cabiloni* „al.“ Pet. Fabr. et Consl. Hamb. Vind. D. Ven. bcdef. P. Man. Ald. b. Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. *Cabilonni* Ald. a. Gr. a. Turr. *Cabillonem* Bong. C. Vind. B. *Cabilonem* Vind. I. *Cabillone* Vind. C. et a m. pr. Vrat. B. Petr. 18, 54 *in Cabillone* Vrat. B. a m. s. *ἐν Καπιλῶνι* Met. In Goth. A. *Ciceronem — Ma* abscisa sunt. Cf. adn. cr. ad c. 42 §. 5.

conlocat] Par. A. (Bong. A.) non *coll.* *colocat* Hamb.

§. 8 His rebus litteris Caesaris cognitis] „ita se reperisse in antiquo libro notavit Faernus.“ Vrs. Emend. „Extrema verba huius libri Faernus ex V. C. ita legebat: *His rebus litteris Caesaris cognitis*, *Romae dierum XX supplicatio indicitur.*“ Vrs. Not. „Placet Faerni liber: *His rebus Caesaris literis cognitis.*“ Hotom. Ut Faerni liber antiquus apud Vrsinum, ita Aldo nepote teste Gryphii liber ad oram et (Vind. D.) a m. s. Vrat. B. Rom. a. Med. a. Ven. bcdef. Ber. Oud. *H. r. C. l. c.*, quam Hot. Faerni lectionem esse dixerat, Lips. Iu. Gr. Dav. Cl. *H. r. l. C. cogitur* cod. Turr. *H. r. c.* Voss. B. *H. C. l. c.* Duk. *Harum rerum l. c.* Dr. B. Vasc. Gr. b. (Frell.) *His l. c.* „Bong. pr. sec. (cuius excerpta hic rursus incipiunt) Petav. Voss. pr. Egm. Lovan. Scalig. et 6 alii; ut et Braut. ac Samb. et Hotom.“ Bong. AB. Pet. Voss. A. Egm. Gott. Lbb. Fabr. Consl. Bong. A. Pl. Par. A. Haen. Steph. sec. Hot. Dr. A. Vrat. AC. et a m. pr. B. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. BCEFI. inc. St. (*hiis* Vrat. BC. Hamb. *iis* Goth. B.) *Huius anni r. c.* And. Ox. Leid. A. Par. B. Hav. A. Vind. A. margo Goth. B. Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. In Goth. A. *constituit — Romae di* abscisa sunt. *Hisce per litteras senatui nunciatis dierum viginti supplicatio Romae fuit.* Petr. 18, 54. *ἔκ τε τῶν αὐτοῦ γραμμάτων οἱ Ῥωμαῖοι ἐπ' εἴκοσιν ὅλας ἡμέρας ἔθυσαν, ὃ ἐπ' ἄλλῳ οὐδενὶ οὐδέποτε ἐπεποιήκεσαν.* Met. Optimi codicis scripturam *His litteris cognitis* corruptam esse intelligens Nipperdeius cruce praefixa notavit, emendandam aliis reliquit. Atque Kranerus in *his litteris*, quae verba Dübnero idem, quod *his per litteras*, Seyfferto et Doberenzio quod *harum rerum litteris* significare posse videbantur, *litteris* abundare putans et ex libri 2 extremis illatum suspicans uncinis circumscripsit; cui suspicioni optimi codicis indoles non minus, quam Dübneri et Seyfferti interpretationibus dicendi genus adversatur. Propius ad verum accedit quod Voss. B. exhibet, *His rebus cognitis*, quod placebat Apitzio, qui tamen *litteris* et *Caesaris* non magis probabili, quam cui Kranerus indulsit, coniectura ex initio Civ. 1 ducta opinabatur.

litteris Caesaris cognitis Romae dierum XX. supplicatio *e*ditur.

Neque ex eo, quod Aldus secundum codicem, ut videtur, edidit *Huius anni rebus cognitis*, quod et ipsum minime ineptum est, qui *litteris* oriri potuerit, intelligitur. Itaque cum Oud. acquiescendum in Faërni lectione putavi. In qua si *Caesaris* nomen, fortasse littera singulari ut c. 87 §. 1 in Haen. notatum, per librarii negligentiam exciderat, ab Aldinae recensionis auctore *rebus*, quod temere ut multa in alterius archetypo omissum esset, ut magis necessarium servatum, *litteris* eiectum, denique *his* ut minus aptum ad praecedentia licentius ut permulta in *huius anni* amplificatum esse verisimile videtur. In Ephemeridibus quidem locus his non erat.

editur] *reditur* Haen. Ven. cde. *redditur* Steph. et alter antiquissimus sec. Hotom. Samb. Bongt. Cu. Bong. AB. Pet. Voss. A. Gott. Egm. Fabr. Confl. cod. Tur. Hav. A. Par. A. Bong. A. Pl. Dr. AB. Vrat. ABC. Goth. B. Hamb. Gu. Vind. ABDFI. Rom. a. Med. a. Ven. bf. Ber. *redditus* Vind. C. *indicitur* (Carr. Vind. E.) Ald. a. sqq. (*inciditur* St.) In Goth. A. una cum sex praecedentibus syllabis abscisum est. „*Indicitur* inveni pro varia lectione in solo Leidensi secundo, ut testatur in suo esse Faërnus: atque etiam Vascos. Basil. et deinceps reliqui ediderunt. In ceteris omnibus ac Edd. primis exstat *redditur*. Sed debuisse saltem addi videtur *Diis* sive *Dis*.“ Oud. qui de Faërno non quod res est, dixisse et codicis eius auctoritatem, quam proxime praecedens adnotatio nostra demonstrat, iusto longius ad hoc extremum, in quo Faërnus Aldum sequebatur, extendisse, ceterum Aldinam scripturam iure praetulisse ei, quam codices praebent, videtur. Nam *reddere supplicationem* non solum inusitatum, sed etiam ineptum est, si redditae gratiae significationem habere putatur, quippe quam gratiam Caesar aut rebus a se gestis aut litteris suis aut sibi ipsi quasi iam inter deos relato redditam dixisse statuendus esset. *Indicitur*, si in illo Faërni libro aut in pluribus eius generis, quo Aldina recensio nititur, exstaret, teneri posset, etsi qua ratione in *redditur* corruptum esset, non intelligeretur. Nam quod Apitzius hoc quoque ex Civ. 1, 1 petitum existimat, minime verisimile est. Ad coniecturae vero, cui deberi videtur, probabilitatem non melius comparatum est, quam *decernitur* aut *edicitur*, quae Oud. proposuit. Itaque cedere illud iussimus ei, quod ad codicum scripturam proxime accederet et linguae usui in dictionibus *ludos*, *gladiatores*, *munus gladiatorium*, *spectaculum edere* conspicuo convenire et a Suetonio eadem significatione usurpatum in eius codicibus eodem modo depravatum videretur Domit. 4: *collegium instituerat*, *ex quo sorte ducti magisterio fungerentur redderentque eximias venationes et scenicos ludos superque oratorum ac poëtarum certamina.*

CORRIGENDA ET ADDENDA.

Libri quinti capita non tot, quot Iungermannus numeris distinxit, sed rerum ratione habita haec esse volueramus: 1—7. 8—11. 12—14. 15—23. 24—37. 38—58.

In verbis scriptoris p. 41, 2 dele 2 et versui tertio appone. || 66, 2 scribe esse, pro esse (item cum commate 185, 5 possent, 190, 4 numero, 228, 3 redditur, 258, 5 ducuntur, 297, 3 locum, 299, 6 duce, 307, 2 periculo, 5 praecipiatur, 317, 5 ut, 428, 6 existimavit, 429, 2 esset, 450, 7 dubitamus, 455, 1 iussisset, 536, 3 pacaverat, 612, 4 fundis,) || 101, 5 impulsi pro inp. || 106, 6 dele 9 et v. 5 appone || 123, 1 scr. impedimentis pro inp. || 125, 2 accedant, et pro accedant et, || 183, 10 finitimarum pro finitum. || 200, 6 Gaio pro Caio || 208, 7 miserant, pro miserant; || 225, 1 marg. appone 5 || 243, 3 scr. finiunt, pro finiunt; || 244, 8 inlustriore pro ill. || 255, 1 ne pro ne, || 263, 2 sedibus pro aedibus || 269, 5 existit pro exsistit || 274, 2 interficiunt. pro interficiunt || 275, 1 marg. appone 6 || 276, 9 scr. Gaium pro Caium || 297, 2 militibus pro militibus || 298, 5 morantur. pro morantur || 300, 8 siquidem pro si q. || 301, 4 mittit pro misit || 303, 1 dele 3 et v. 2 app. || 7 dele 6 et v. 6 app. || 9 scr. castra iam pro i. c. || 304, 1 pronuntiat pro pronunc. || 308, 3 paucitate pro paucitate, || Paginae 311 inscribe 41 pro 40 (item 313 42 pro 41, 339 5 pro 4, 395 22 pro 21, 499 55 pro 54, 509 58 pro 57, 519 61 pro 60, 521 62 pro 61, 537 66 pro 65, 559 72 pro 71) || 315, 3 scr. tran-sierant pro trans-ierant || 318, 3 dele 5 et v. 2 app. || 326, 2 dele 5 et v. 1 app. || 333, 3 scr. civitate pro civitato || 330, 3 marg. app. 8 || 5 marg. app. 9 || 343, 1 scr. itinere pro int. || 351, 3 pervagentur: pro pervagentur; || 359, 5 dele 6 et v. 4 app. || 365, 2 scr. instituerat. pro instituerat, || 10 post civitatem insere Biturigum || 368, 5 scr. periculo pro pericula || 380, 4 i-nopiam pro in-opiam || 390, 6 nullum pro nullam || 399, 4 sunt: pro sunt. || 415, 7 dele 3

et v. 6 app. || 425, 2 dele 2 et v. 3 app. || 428, 5 dele 2 et v. 6 app. || 465, 7 post esse insere eius || 503, 1 scr. Liger pro Liges || 508, 8 inpedimentis pro imp. (item 546, 5) || 545, 3 perducuntur: pro perducuntur. || 555, 7 intellegebat pro intellig. || 614, 4 proficiebant: pro proficiebant; || 615 in marg. dele 4.

In adnotatione critica p. 1, 11 a f. scr. *ut* pro *uti* || 5, 4 *multum*, Hamb. pro *multum* Hamb. (item cum commate 12, 7 a f. et, 33, 6 a f. posset, 34, 5. 47, 10. 73, 15. 75, 7. 98, 8. 120, 27. 123, 2. 146, 8. 156, 18. 157, 7. 169, 20 potius, 42, 12 consentiunt, 43, 10 frequentiorem, 52, 6 a f. 153, 4 a f. 156, 4 a f. maiorem, 67, 19 *Ateguam*, 71, 7 a f. *conflixerunt*, 78 ult. contra, 82, 3. 103, 4. 120, 12 magis, 82, 5. 180, 6 a f. 630, 19 videtur, 82, 20 Pal., 9 a f. meliorem, 85, 11 plura, 22 fuerint, 88, 2 nescio, 103, 3. 109, 10 scripti, 104, 6 bona, 111, 6 h., 113, 24. 157, 3. 312, 11 sit, 113, 30 fonte, 115, 16 esset, 123, 1 secundo, 130, 4 librariis, 147, 10 constat, 149, 14 a f. longius, 150, 8 ante, 154, 5 a f. Plüschkii, 165, 2 faciendum, 13 aut, 172, 17 hibernorum, 178, 8 *quia*, J. 179, 10 *nihil*, 206, 1. 576, 10 omissum, 213, 10 *Samuloccnis*, 226, 6 Reliqui, 267, 6 Caesar, 280, 7 *sicut*, 302, 1 Fabr., 307, 21 contraxit, 317, 5. 5, 330, 11. *dumno*, 359, 17 est, 415, 7 occurrere, 429, 20 regione, 434, 15 tenuisse, 439, 2 *quantis*, ib. *castris*, 444, 10 *perspeculatus*, 447, 1 iidem, 473, 21 *qui*, 541, 27 obstringebant, 587, 14 a f. infirmitatem, 13 a f. occupant, 604, 1 buendum, 620, 18 praeeunte, 641, 15 a f. hic,) || 8, 13 A. pro A., (item sine commate 20, 2 sunt, 67, 9. 124, 7 a f. 358 17), 81, 9 a f. *observabat*, 105, 10 Accedit, 110, 4 utitur, 164, 8 putaverint, 179, ult. Cod., 184, 13 a f. *id*, 12 a f. *necessario*, 196, 14 praesens, 205, 2 adscribens, 205, 4 a f. Contra, 210, 19 A, 277, 4 facit, 317, 14 *hominum*, 361, 30. 35. 55, 374, 9, 33, 416, 8 a f. infra, 495, 13 alterum. 582, 9 discrimine, 597, 20 fere) || 10, 7 *mitium* pro *initium* || 8 A. pro A || 11, pen. efficit pro effecit || 16, 4 *finitimi* pro —*me* || ante v. 10 a f. insere possent] Pluralem And. Ox. Cu. Leid. A. et ed. Ven. f. cum sqq. habent; in reliquis est *posset* (quod tamen Pl. ex Bong. A. non enotavit) quod facili lapsu invectum teneri potuit ab iis, qui hoc de Induciomaro dictum putarent. || 19, 3 a f. scr. A pro A. (item 66, 1. 102, ult. 104, 14. 109, 15. 112, 4. 178, 7. 268, 5. 271, 6. 290, 11. 402, 2. 404, 3 a f. 435, 15 a f. 476, ult. 549, 13. 28) || 20, 8 189 pro 189. || 32 4. 6, pro 5. 6, || 25, 11 aliquanto pro —do || 28, 13 a f. Lov. pro Liv. || 31, 11 a f. Convictolitavis pro —tanis || 36, 1 *neglexerunt* pro —*rint* || 41, pen. 98 pro 97 || 44, 11 Cl. pro et Cl. || 46, 7 *anchoram* pro *ancoram* || 52, 10 Vind. B. inc. pro inc. || 53, 10 *ut hi* pro *ut* || 56, 13 *Belgis* pro *Belgio* || 61, 1 14 pro 4 || 62, 3 B pro B. (item 158, 9. 177, 12. 178, 3 a f. 203, 8. 254, 4 a f. 331, 15. 451, 10. 458, 11.

481, 17. 546, pen. 576, 4. 594, 5. 610, 18) || 63, 23 De pro de (item 243, 7. 251, 12. 258, 4 a f. 261, 8 et 7 a f.) || 7 a f. D pro D. || 65, 2 dele; || 66, 2 scr. (Frell.) P. pro Frell. || 68 post v. 11 insere a]. Cf. adn. cr. ad 6, 28 §. 5. || 71, 4 scr. Cf. pro cf. || 73, 8 adde Cf. adn. cr. ad 7, 23 §. 2. || 76, 8 a f. scr. $\overset{es}{\text{.III.}}$ pro $\overset{es}{\text{III.}}$ || 79, ante v. 7 a f. insere §. 2. animum advertit] Cf. adn. cr. ad 7, 25 § 1. || 81, 8 scr. *paullulumque* pro *paulul.* || 7 a f. *adficiebat* pro *aff.* || 85, 27 auctoritas pro auctoribus || 28 *Sē magni* pro *Sēmagni* || 86, 3 *Crassi* pro *Cassi* || 87, 3 6 pro 5 || 88, 14 BC. pro Pel. || 29 *Lugotorix* pro *Lugat.* || 6 a f. margo pro margo. || 5 a f. C pro C. (item 156, 10. 178, 8. 218, 10. 297, 6 a f. 307, 16. 319, 1. 10. 425, 3. 461, 9. 501, 3 a f. 515, pen. 537, 1. 549, 9. 591, 5. 619, 6. 642, 19 a f.) || 90, 11 a f. A et pro A. et (item 95, 3 a f. 315, 20. 318, pen. 331, 3. 424, 7 a f. 443, 9 a f. 449, 5 a f. 546, 2. 554, 11 a f. 570, 12. 578, 2. 579, 14 a f.) || 92, 7 tran-siret pro trans-iret || 8 *faciat* pro *faciant* || 9 *habet* pro *habent* || pen. omnes. pro omnes: || 94, 11 a f. .) pro). (item 97, 5. 196, 7) || 95, 6 *q*. Vind. F. pro *q*. Vind F. || 98, 18 CF pro CF. || 100, 7 a f. poëtico pro poet. (item 137, 12 poëtarum, 141, 15 a f. 142, 5 et 4 a f. 143, 15. 25 bis. 643, 19 Faërnus, 142, pen. 170, 11. 17 Faërni, 145, 7 *coëgerant*, 157, 7 *coëgisse*) || 101, 4 B et pro B. et (item 133, 15. 281, 16. 19. 340, 8. 533, 12. 545, 8. 559, 10 a f. 641, 9) || ib. Med. a. pro Med. A. || 13 A a pro A. a || 16) pro). || 102, 13 *convenerunt.* pro *—runt:* || 103, 6 (§. pro §. || 104, 8 probabilis pro tuta || 107, 7 antedictorum pro ante d. || 12 ex. pro ex (item 323, ult.) || 108, 9 a f. *orta est* pro *orta — est* || 109, 17 Hotomannum Copias pro Hotomannum || 110, 6 ſeyn pro ſein || 19 adietivi *magnus* pro adiectivi || 112, 4 Gu. pro Gr. (item 274, pen.) || 14 *contemptione* pro *contempt.* || 5 a f. *spectarem.* pro *spectarem* (item cum puncto 124, 5 periodus. 197, 4 *pe-racto.* 200, 5 IIII. 204, 14 a f. *centurionibus.* 249, 6 Mss. 263, 1 3. 6 BC. 281, 7 a f. Basilus. 295, 11 a f. videantur. 298, 14 BEF. 299, 11 32. 305, 10 a f. X. 315, 4 a. 7 191. 17 3. 320, 3 a f. 37. 368, 1 1549. 386, 12 a f. al. 416, 3 a f. CC. 430, 3 a f. Clarkii. 446, 15 *adolosent.* 465, 1 *m.* 510, 21 *Meci.* 554, 16 a f. Hotom. 583, 14 adnotata. 597, 18 *γάρ.* 615, 8 vetustiores.) || 4 a f.) pro). (item 128, 19. 450, 13) || 123, 11 adde infra c. 57 §. 2: *equitesque undique evocat.* || 127, 3 a f. scr. ea pro *ea* || 128, 20 interpretem. Vt pro interpretem, ut || 131, 3 L.) pro L. || 132, 4 *inprudentiam* pro *impr.* || 133, 17 Dedicat. pro dedicat. || 4 a f. post *Garumnae* adde et *Garumnorum* 3, 27 §. 1 || 137, 3 post 4 adde Leid. A. Hav. A. Vind. A. || pen. scr. ad pro in || 144, 18 parte pro parte. || ult. adde Cf. 6, 41 §. 2. || 147, ult. scr. *accerime* pro *accerrime* || 148, 8 irreptitium esse, pro irrepticium

esse || 151, 17 *u.* pro *ut* || 152, 13 a f. „oeteri pro ceteri || 155, 7 a f. a pro a. || 156, 12 *faciundum* pro *faciendum* || 158, 3 adde Cf. adn. cr. ad 7, 14 §. 6. || 160, 8 scr. 2 pro 2: || 162, 4 Whittium pro Nipperdeium || 169, 1 Pulm. pro Palm. || 170, 15 Goth. pro Gott. || 171, 7 a f. Declination pro Decl. || 172, 16 6 pro 7 || 19 *Samorobrivam* pro *Samar.* || 173, 2 Bong. A. pro Bong. || 175, 6 post *faciundo* adde 7, 56 §. 2 *faciundum,* || 173, 3 a f. scr. belli pro bell. || 179 post v. 14 adde allicere] Cf. adn. cr. ad 7, 31 §. 1. || pen. scr. Glossemate pro gloss. || 185 ante v. 1 insere summittit] Bong. A. Pl. Par. A. Vrat. ABC. Goth. B. edd. ante Oud. non *subm.* (*sūmit* Ven. d. *summit* Ven. e.) || 186, 3 et 7 scr. Dr. A pro Dr. A. || 7 est pro *est* || 190, ult. adde ab proximis] Cf. adn. cr. ad c. 21 §. 3. || 191, 9 a f. post possum adde Praeterea cf. adn. cr. ad 7, 75 §. 3 *et Aulercos.* || pen. adde Cf. Lucret. 5, 47: *Quidve superbia, Spurcitia ac petulantia? quantas Efficiunt clades?* || 193, 5 a f. scr. BE pro BE. || 196, 9 *virtute* pro *salute* || 198, 8 *vetus* pro *retus* || 10 ob pro ab || 199, 12 agitur; pro agitur, || 18 *lacesceret* pro *lacesseret* || 19 *lacescerat* pro *lacesserat* || 20 Brantius, pro Brantius. || 200, 11 E pro C || 203, 16 *equitatum* pro *equitatum* || 205, 1. AB. pro A. B. || 10 a f. Labienus pro Lav. || 209, 13 B. pro R. || 24 In pro Ju. || 3 a f. reliquae edd. pro sqq. || 210, 2 *Ubi i* pro *Ubii* || 14 2 pro 3 || 215, pen. . pro ‡ || 217, 12 *institutum* pro *antiquitus* || 218, 5 *duas* pro duas || 220, 10 dele et a m. pr. Dr. A. || 221, 1 scr. adaequare pro ada quare (222, 11 prior pro priori (13 sq. (Hav. A.) Ald. et sqq. praeter St. Gr. b. Frell. Id pro ab Aldo — editum || 224, ult. BC. pro BI. || 226, 7 post Hav. A. adde et pro v. I. margo Vrat. C. a m. pr. || 19 scr. 5 al. pro Gal. || 23 reliqui pro reliqui. || 227, 11 sequi pro se qui || 228, 10 Vrat. pro Vratt. || ante v. 4 a f. adde aut] *at* And. Ox. (Par. B.) Ald. ab. Gr. a. P. Man. Turr. Lips. et sqq. || 231, 7 a f. adde Cf. adn. cr. ad. 7, 72 §. 3 et 75 §. 3. || 5 a f. scr. *re..* pro *r...* || 234, 5 D. pro S || 237, 6 a f. 18 pro 20 || 238, 19 „MSS. duo" pro MSS. duo „ || 239, 6 1. 7, pro 17, || 241, ult. 1 pro 7 (item 298, 19. 300, 19. 319, 16.) || 243, 1 Par. A pro Par. (item 246, 27) || ult. *ass.* pro ass. || 244, 7 post Vind. C. adde (*in vita superarit* legendum censet Vrs. Not. et ita habere Vett. CC. dicit.) || pen. scr. inlustriore pro ill. || 246, 18 cerimonias pro cerem. || 20 Leichenbegängnisse pro Begräbnisse || 22 wurden pro würden || 27 *aud f.* pro *audef.* || pen. Huc pro Huic || 247, 10 Vrat. C. pro Vrat. || 251, 5 dele et || 12 scr. l. pro L. || 14 *ut* pro *ut* || 16 Salustii pro Sall. (item 22) || 17 383 pro 383. || 27 ῥῆνες· pro ῥῆνες, || 8 a f. *agri culturae* pro *agric.* || 253, 2 Egm. pro Egm. || 258, 4 plerosque pro pierosque || 8 AD. pro Ad. || ib. ABCFI. pro AB. CFI. || 11 a f. §. 5 pro §. 5. || 259, 9 a f. *santos* pro *sanctos* || 3 a f. rell. pro sqq. || 262, 18 a f. Bouq. pro Bong. || 6 a f. N. H. pro NH. ||

3 a f. *x* pro k || 263, 3 consederunt] pro consid. || 265, 8 a f. *Paullatimque* pro *Paulat.* || 266, 6 Goth. pro Gotb. || 267, 7 a f. post *Nasartium* adde ut Lipsii coniectura || 268, 2 scr. consuerat Faërnus. pro consuerat. Faërnus || 270, 14 23 pro 25 || 271, 5 F pro F. || 272, 2 *mutilaequae* Ald. a. pro *mutilae quae* Ald. || 4 *multilaeque* pro *mut.* || 7 a f. s. pro S. || pen. cod. Turr. pro cod. || 274, 4 Dr. A. Vrat. B. pro Dr. A. || 7 20 pro 21 || 275, 6 a f. dicit pro dixit || 5 a f. dele colon (item 347, 25. 359, 15. 436, 4 a f.) || ib. scr. *Germanis* pro *Germanis* || 276, 3 *CCorum* pro *CCorum* || 8 *IIIIor* pro *IIIIor* || 8 a f. *adoloso.* pro *adolesc.* || 278, 15 τετρακισχιλίων pro τετρακισχ. || 279, 10 ACI. pro ACF. || 280, 2 Aic. pro Acc. || 282, 15 *eredis* pro *credis* || 17 conprehensis pro compr. || 283, 11 *x* pro X || 284, 10 respiciendus pro —dum || 285, 11 Caussam pro Causam || 7 a f. *insulis.* pro *insulis;* || 3 a f. *effusi* pro *effugi* || 286, 4 24 pro 25 || 5 *Catavolcus* pro *Catavulcus* || 6 *Catavulcus* pro *Catuvolcus* || 7 *Catavoleus* pro *Catavolcus* || 287, pen. adde Quamquam 7, 9 §. 2 *omnis partes* cum Oud. scribendum videtur. || 288, 5 scr. Ἀτουάκουτον pro Ἀτουάκοντον || 289, 16 *XIIIIam* pro *XIIIIam* || 290, 4 *attingit* pro attingit || 291, 1 a pro a. || 5 post Met. adde: cui iusto plus tribuit Bruiningius Comm. de rebus Belgicis p. 177. || 18 scr. Wh. pro Wch. || 292, 2 A a pro A. a. || 293, 14 a f. (*considerat* pro *cons.* || 12 a f. ode.) pro ode. || 295, 6 Id pro Id. || 4 a f. 4 pro 4. (item ult. 312, 13. 533, 3) || 296, 6 *VItus* pro *VItus* || 10 *afferrat* pro *afferat* || ult. adde Cf. 7, 3 §. 2. || 297, 12 a f. scr. XXX pro XXX. || 9 a f. Gott." pro Gott. || 6 a f. *inp.* pro *imp.* || 298, 2 §. 2. pro §. 1. || 4 praepone §. 8. || 6 scr. *libet* — pro *libet* (item 358, 18 *qui* — 376, 7 *continente* — 438, 1 hatte, — 602, 15 *ullum* —) || 9 *fortunatissimis* pro —*mus* || pen. Pro pro pro (item 308, 5. 380, 9. 416, 1. 497, 14) || 299, 2 AEF. pro AEF, || ib. III pro III. || 6 *Varutam.* pro *Varutam,* || ib. Gr. pro Gu. || 18 *murus* pro murus || 300, 18 *Sine varietate* corrige secundum adn. cr. ad 7, 65 §. 3 || 19 scr. *suos fines* pro suos || 23 *VIIo* pro *VIIo.* || ib. VII pro VII. || 301, 5 *V* pro V. || 4 a f. CCC pro CCC. || 305, 6 *e-tiam* pro *et-iam* || 308, 7 6 pro 5 || 3 a f. *ab* pro (*ab* || pen. dele). et adde de quo cf. adn. cr. ad 7, 12 §. 1. || 309, 7 scr. *et* pro et || pen. *ut* pro ut || 310, 7 *ante* pro *ante* || 311, 11 *demiser̄* pro *demiser* || 3 a f. *traductei* pro traductei || ult. a. pro a.) || ib. B.) pro B. || 312, 24 Antwerp. pro Antverp. || 313, 3 5: pro 5. || 315, 3 a pro a. || 4 *indicarint* pro *iud.* || 17 *iudicare* pro *iudicare.* || 25 dele §. 4. || 316, 3 scr. *b* pro *b.* || 317, 13 §. 1 pro §. 1. || 318, 3 a. pro *a.* || 319, 4 inlata] pro inlata || 320, 3 IIII pro IIII. || ib. IV pro IV. || 3 a f. de pro De || 321, 5 MXXXI. pro MDXXXI. || 17 a pro a. || 24 Ἀγηδικὸν pro Ἀγεδικὰν || ult. 42 pro 42. || 327, 12 adde 71, 2. || 328, 8 scr. *posset* pro *possit* || 329, 13 Cerimonien pro Cerem. || 15 *cerimoniae* pro *cerem.* ||

331, 3 *Citan* pro *Citani* || 5 a f. *rem* pro *rem.* || 332, 18 CL pro CL. || 23 *Vercingentorix* pro *Vercinget.* || 332, 2 3, 7 pro 3. 7. || 334, 9 a f. l. pro 1. || 335, 13 *Gabannitione* pro *Gob.* || 10 a f. bode. pro hode. || 9 a f. *Vircingentorix* pro *Verc.* || pen. 5 pro 5. || 337, 15 35, pro 35. || 18 Voss. A. pro Voss. || 334, ult. *narbonem* pro *narbonem* || 345, 1 *Volcis* pro *Volcis* || ib. *x* pro k || 347, 17 Civ. pro Liv. || 18 *nix* pro nix || 349, ult. affert, pro affert. || 357, 6 dele ( ) || 16 scr. AC pro A. C || 358, 4 a f. *tunc* pro tunc || 359, 6 (§. pro § || 360, pen. *multitudini* pro *multidutini* || 361, 20 sq. Biturigum—Noviodunum] initio versus novi pone. || 364, 3 a f. scr. *CCCC^{os}* pro *CCCC^{v3}* || 367, 11 a f. *aboia* pro *abvia* || 368, 8 a f. *passuum* pro *possuum* || 370, 13 a f. 53 pro 53. || 379, 4 a f. 1, pro 1. || 381, 11 pecuniaria) pro pecuniaria (|| 3 a f. *incoeptam* pro *in coeptam* || pen. Voss. AB. pro Voss. A. || 382, 4 *paterentur* pro *paterentur.* || 386, 3 *recusasent* pro *recusarent* || 396, 15 *quae ab* pro *ab* || 399, ult. casuum pro casum || 401, 5 *hee* pro *hec* || 12 Carrariensis pro Carraniensis || 402, 5 a f. dele A || 404, 8 a f. scr. *cùm* pro *cum* || 7 a f. .] pro). || 3 a f. BEI pro BCI || 405, 12 dele And. || 13 praepone Leid. A. || ib. scr. *cohortabatur* est *hortabatur* pro *hort.* est *cohort.* || 4 a f. *eodem* pro eodem || 407, 4 demonstret pro —strat || 410, 17 F pro I (item 430, 7. 495, 10 a f. 556, 7. 557, 21) || 414, ult. tuendum h. l. pro tuendum || 416, 19 *delegunt* pro *deligunt.* || 9 a f. *Haeduos* pro *Haeduas* || 417, 7 *sic* pro *sic.* || 419, 9 A a pro A. a || 420, 5 *arbitrabantur.* pro —*tur,* || 424, 5 a f. *initio* pro *Mitio* || 428, 16 dele §. || 430, 3 scr. B et pro Bet || 435, 6 a f. P. pro p. || 437, 7 fiebat ut pro fiebant, ut || 438, 3 indigno pro —gne || 10 *defenderet* pro —*rat* || 440, 3 *agendum*) pro *agendum* || ult. et pro et et || 442, 10 a f. om. pro *om.* || 446, 16 Hamb.) pro Hamb. || 447, 17 *detineri* et pro *detineri* || 449, 13 *Virdomárus* pro *Vind.* || 6 a f. cod. Turr. cod. pro cod. || 451, 13 Dr. pro Gr. || 16 P. Man. pro Man. || 452, 9 a f. *a* pro *a.* (item 474, 16. 620, 22. 638, 5 a f. 639, 1) || 456, 1 ABCF. pro AB. CF. || 461, 8 6 pro 5 || 13 quem ablativum pro quem || 15 dele §. 6 || 462, 12 scr. positum, pro positum (|| 13 est.) pro est. || 472, 4 *paulum* cum *lu* super *m* pro *paululum* || 473, 10 *à* pro *á* || 27 Voss. A. pro Voss. || 476, 4 a f. *Τουτόμανος* pro *Ταυτ.* || 477, 11 *agnoscant* pro —*scunt* || 481, pen. Pl.) pro Pl. || 488, 2 XLIX. pro XLIX, || 11 BEF. pro BCF. || 21 Cic. pro Civ. || 490, 4 experti pro exp. || 492, 16 dele Bong. A. || 17 scr. Lbb. et Bong. A. pro Lbb. || 495, 7 *Pontes* pro *Pontes.* || 8 a f. *excerc.* pro *exerc.* || 6 a f. Vrsini, pro Vrsini. || 496, 1 praesens habent, pro praesens, habent || 10 a f. *ipsum* pro ipsum || 7 a f. Petrarcha pro —chae || 497, 9 (§. pro §. || 500, 6 a f. —*ven* pro ven. || 505, 20 *tunc* pro *hunc* || 25 *cum* particulae usum pro u. c. p. || 5 a f. 1, pro 1; || 507, 9. *Agedincum* pro —*dinium* || 509, 1 A in pro A. in || 510,

11 *de̤* pro *de* || 5 a f. a pro a. (item 541, 12) || pen. et *Medodone* pro *Med.* || 511, 3 *Meledeno* pro *Meledone* || 513, 4 spatium. pro spatium, || 5 *qui a* pro *quia* || 514, 7 a f. *contra* pro *contra* || 516, 1 *ante.* pro *ante,* || 521, 14 id pro ad || pen. *progrederteur* pro *progrederetur* || 525, 14 B a pro Ba || 530, 7 addito, pro addito. || 534, 6 maiusculam pro —lum || 535, 8 *Dōnot.* pro *Donot.* || 538, 10 Egm. pro Fgm. || 541, 12 Reliquis pro rel. || 17 Bis pro bis || 26 Nihilo minus pro Nihilom. || 546, 6 a f. indicat pro ind. || 549, 8 *circunualere* pro *circumvalere* || 554, 5 l. pro C. || 15 a f. C et pro C. et || 6 a f. Samb. pro Lamb. || 555, 4 *Tum* pro Tum || pen. dele cr. || 557, 12 scr. I pro F (item 561, 11. 573, 2. 613, ult.) || 28 E pro E. || 558, 14 a f. reliquias pro reliquis || 559, 20 *ad* pro *ad* || 13 *maduuiis* pro *maduniis* || ib. *manduuiis* pro *manduuiis* || 560, 9 *cognitis* post *captivis* pro *cognitis* || 561, 10 a f. (Bong. pro Bong. || 563, 4 a f. *confusa* pro confusa || 567, 23 fieri pro *tueri* || 570, 11 *aut* pro aut || 574, 7 *pedes tres* pro *pedestres* || 575, 11 a f. *successerunt* pro —*rant* || 8 a f. intellexit pro —xerit || 578, 6 a f. *disiungerent;* pro —*rent:* || 580, 18 a f. quod pro quòd || 587, 5 *ronices* pro *ronies* || 588, 2 indicium pro ind. || 17 a f. *Ambiliates* pro —*lintes* || 592, 10 *tamen.* pro *tamen,* || 593, 23 Bouteroeo pro —roco || 28 *Vercassianno* pro —*auno* || 595, 8 *auditis* pro *auditis* || 597, 11 *tantam* pro *tantum* || 600, 19 *hys* pro *hys.* || 601, 4 a f. *οὐπόποτε* pro *οὐπώπ.* || 602, 8 a f. ") pro " || 605, 4 ꝏ pro ꝏ || 607, 8 4, pro 4. || 610, 8 posuit pro *posuit* || 612, 3 a f. *libribus* pro *librilibus* || 613, 9 a f. *ademto* pro *adempto* || 616, 13 *cognosset.* pro —*set,* || 619, 8 et 9 A a pro A. a || 620, 7 ( ) pro [ ] (item 636, 4) || 620, 10 et 23 *e* pro *e.* || 624, 16 *confertis* pro *confectis.*

In interpretatione p. 5, a 19 scr. *poterat.* pro *poterat* || 8, a 5 4 pro 1 || 10, a 5 a f. portum pro Portum || 3 a f. *ἐστὶ* pro *ἐστι* || 12, b pen. 13 pro 12 || 14, b 7 ſeyn pro ſein || 25, b pen. esset, pro esset (item cum commate 41, a 8 ferebat, 59, a 3 a f. *κατασταθμεύουσιν*, 65, a pen. possit, 66, a 9 a f. noctes, 67, b 7 a f. rectius, 80, a 20 etiam, 89, a 3 invenit, 96, b 2 quoque, 105, b 7 a f. 161, a 4. 162, a 9. 182, a 12 a f. potius, 115, b 4 assignaverit, 130, b 6 a f. eo, 142, b 3 a f. minus, 153, b 4 *certamen,* 155, a 4 potuit, 161, a pen. ea, 162, a 1 omnes, an 167, b pen. accidit, 168, a 16 6, 182, b 11 noceretur, 223, b 25 *futura,* 233, a 10 scriptorem, 249, a 2 hominum, 252, b 8 dicit, 285, b ult. *qui,* 294, a 7 ita, 10 videtur, 297, b 3 esset, 300, a 2 eorum, 307, b 8 32, 308, a pen. autem, 316, a 1 beneficium, b 9 ea, 319, b 2 quam, 366, a 4 qualitatis, b 2 causa, 369, b 11 mulosque, 489, b 7 a f. cohortes, 512, a ult. ripam, 565, a 14 turribus, 598, b 2 *miseranda,* 621, a 7 que, 627, b 21 castris,) || 27, b 9

omnium pro *omnis* || 30, a 16 a f. *perequitasset* pro *—tarit* || 32, a 17 2 pro 3 || 7 a f. quo minus pro quom. (item 627, a 3) || 37, b 20 est pro est. || 38, a 6 a f. contemptus pro comt. || 47, b 5 erant. pro erant || 48, a 14 4, pro 5, || 60, a 4 a-dirent pro ad-irent (item 65, a 2 i-deoque, 166, a 8 praete-rea, 181, a 4 praete-ritum, 221, b 6 *a-daequare,* 240, b 19 i-nitia, 242, a 9 *supe-resse,* 243, b ult. i-nitium, 255, a 21 i-nest, 275, b 3 i-nopia, 296, b 13 *tran-sisse,* 302, b 14 *supe-ressent,* 455, a 2 i-nusitate, 461, a 4 i-nesse, 515, b 4 a f. *i-nopiae,* 579, b 3 *i-nopiam*) || ult. fluminis pro lum. || 61, b 9 9 pro 10 || 62, a pen. promuntorium pro promont. || 65, b 17) pro). || 66, b 8 a f. 32 pro 31 || 68, b 4 a f. *druides* pro *Dr.* || 72, a 5 *summotis* pro *subm.* || 78, b 3 a f. 41 pro 42 || 79, a 11 dele comma (item 182, b 15. 300, b 1. 305, b 4. 310, b pen. 324, b 3. 355, b 3. 379, a 16. 390, b 1. 456, a 10 a f. 515, a 12. b 18. 524, a 8 a f. 631, b 7) || 80, b 5 a f. scr. cf. pro Cf. || 81, b 6 *adtribuit* pro *attr.* || 87, b ult. Handius pro Hand. || 91, a 6 *peterent* pro *petant* || 96, a 5 dele comma post) (item 131, b 3) || 101, b 5 scr. *moritur.* pro *—tur:* || 105, b 3 adde Cf. adn. ad 7, 64 §. 1. || 108, b 3 dele dicere || 109, a 2 scr. De pro de (item 151, a 7. 217, a 11. 223, b 15. 224, b 20. 33. 260, a 23. 265, a 5 a f. 270, b 7. 314, a 11. 318, b 5 a f.) || b ult. adde Cf. adn. ad c. 49 §. 6. || 111, a 4 scr. *Eburones* pro *—nes,* || 112, a 4 etiam tum pro etiamtum (item 465, a 5) || b pen. De inv. p. 5 pro de Inv. p. 5. || 124, b 6 *impediebat* pro *inp.* || ult. adde Cf. Wopkensii Lect. Tull. I, 8 p. 64 Hand. || 126, b 4 et pen. scr. poëtis pro poetis (item 158, b pen. *coëgisses,* 160, a 3 poëtae, 223, b 27 *δρυΐδαι*) || 127, a ult. *apud* pro *ad* || 132, b 2 internicionem pro —nec. || 133, a post v. 1 adde 2, 17 §. 2: *neque esse quicquam negotii — hanc* (legionem) *sub sarcinis adoriri.* || 134, b 5 a f. adde Cf. Senec. Epist. 9, 6: *ut habeat — quem ipse circumventum hostili custodia liberet.* || 136, a 3 a f. scr. proterruisse pro pert. || 137, a 10 nocte dixit pro nocte || b 8 a f. adde quo refert Nipperdeius p. 114. || 143, b post v. 2 adde falces testudinesque] Hae falces eiusdem generis atque arietes et sub testudinibus ad scindendos muros adhiberi solitae fuisse videntur. Cf. adn. ad 7, 22 §. 2. || 145, b 9 scr. *nonnullos Gallos* pro *nonnullos* || 146, a 12 post ita adde infra 6, 42 §. 2 *paene ab ipso vallo* et || 148, b pen. scr. Cf. pro cf. || 151, a 7 Lat. pro lat. || 160, a 6 gramm. pro Gramm. || 161, b ult. *ultro,* pro ultro || 163, b 15 3 pro ib. || 165, a 9 *vix erat* pro *vixerat* || 170, a 6 post ut adde 3, 9 §. 3: *hoc maiore spe, quod multum natura loci confidebant.* || 176, a 13 a f. scr. *reperiebatur.* pro *—tur* || 177, b pen. adde De tempore cf. adn. cr. ad 7, 35 §. 5. || 178, b 5 a f. scr. *Viriati* pro *—thi* || 181, b 2 adde Cf. adn. cr. ad 6, 13 §. 7. || 185, a 4 dele cr. || 6 scr. ad pro in || 192, a 7 a f. *Eleuteris,*

pro —*theris* || b ante v. 3 a f. adde §. 3. rursus — reduxit] Cf. adn. ad 7, 9 §. 6. || 194, b 13 a f. scr. 4 pro 7. || 195, a 10 a f. videatur. Velut pro videatur, velut || b 8 a f. Haeduis pro —is. || 196, b 8 1 pro 7 (item 203, b 7. 228, a 5. 243, a 16. 248, b 10 a f. 249, a 9. 287, b 12 a f. 295, b 4) || 197, b 11 insistit pro institit || 203, a 6 a f. dele colon (item 253, a 25. 303, b 5. 313, b 7. 526, a 12) || 204, a 2 scr. 21 pro 21, || 206, a 2 *sequi* pro *sequi,* || b 1 9: pro 9, || 208, a 10 Treviris pro —ros || b 14 *re publica* pro *rep.* (item 247, b 5) || 210, b 3 *ἀθῶοι* pro *ἀθῷοι* || 6 a f. nostrum pro nostrum, || pen. adde et ad 7, 43 §. 5. || ante v. ult. adde pro nocentibus] Cf. adn. ad 3, 18 §. 3. || 213, b ult. scr. malet pro — lit || 217, a 7 dicitur pro *dicitur* || 224, b 23 appellat, pro —lat; || 225, a 9) pro), || b 5 praepositione pro praeposit one || 16 l. 4 pro 4 || 227, b 5 *communicet.* pro —*cet* || 228, a 3 *consueverat* pro *consuererat* || 232, b 3 a f. ad pro *ad* || pen. *fere.* pro *fere* || 233, b 8 a f. adde et 7, 11 §. 8 *perpaucis ex hostium numero desideratis.* || 234, b 10 scr. *Κελτῶν.* pro —*τῶν·* || 235, a 6 a f. impediunt pro —unt, || 237, a 4 a f. int. pro int || 239, a 13 statuere pro statuae || 240, b 14 *Alabandenses* pro —*danses* || 31 praesens pro praes ens || 241, b 4 a f. dele bello || 242, a 11 scr. inprimis pro impr. || 243, a 20 12 pro 13 || 25 auctores pro ductores || b 2 7 pro 7. (item 292, b 2) || 244, a 12 a f. *τάρων* pro *ἀρων* || ante v. pen. adde §. 3. sicuti in liberos] Gaius Instit. I, 55: *nec me praeterit Galatarum gentem credere in potestate parentum liberos esse.* || b ult. scr. *plurimis* pro —mi || 246, b 5): pro). || 247, b 5 haud — pro haud (item 289, a 10 *ὀχυρώσεις* — 316, a 7 Germanen — 463, a 16 *quod* —) || 248, b 5 *per* pro per || 249, a 9 *suorum* pro *suarum* || 250, a 16 ubi pro *ubi* || 18 Germanis pro germ. || 252, a 11 dixerit. pro — rit || 253, b 6 *principes* pro —*pem* || 254, b pen. *conloquantur;* pro —*tur,* || 256, a 7 differrent pro differunt || 261, b 5 a f. 5 pro 55 || 263, a ult. *αὔτως* pro *αὐτ.* || b 4 1 pro 57 || 265, b ult. Pro pro pro (item 385, b 8) || 266, a pen. a u ch pro auch || 269, b 10 existit pro exs. || 276, a ante v. pen. adde §. 2. ripas] Cf. adn. ad 7, 55 §. 1. || 279, a 4 a f. scr. fiat pro fiat: || 285, a 3 *proxumi* pro —*imi* || b 4 vidimus pro —emus || 290, a 3 praepone Cap. 33. || 292, b 12 scr. 2 pro 2. || 294, b 5 ad pro ad. || 295, a post v. 3 adde §. 7. ut potius] Cf. adn. ad 7, 16 extr. || 296, b 5 scr. das ist, es gieng pro dasist, es ging || 298, a 9 *venerant,* pro —*runt;* || b 3 4 pro 4. (item 325, b 7 a f.) || 299, a ult. *opus* pro *corpus* || b pen. qui] De pro De || 300, a 2 33 pro 33. || 303, a 18 Sed pro *Sed* || 4 a f. pronuntiantem pro pronunc. || ib. alium pro *alium* || 305, a 7 commemoratur; pro —tur, || 307, b 8 Petr. pro Petr, || 311, a 6 3. pro 3: || b 9 a f. dele *glebas —proiiciebat;* || 313, a 5 a f. scr. Vid. pro Vind. || 316, b 3 6 pro

6. || 7 a f. *reliquias* pro *reliqiuas* || 3 a f. *incendit,* pro *—dit,,* || ult. adde Cf. adn. ad 7, 11 §. 1. 68, 3. 78, 5. || 318, a 6 a f. dele ,, || 320, a 3 a f. scr. *reducere* pro reducere || b 9 *εἰς θάνατον* pro *εἰς* || 324, a 12 dele ib. || 328, b 16 scr. l. 1. pro l. l. || 7 a f. c. pro c, || 330, a 5 a f. *volui?* pro *volui;* || b 11 Cavillono pro Cab. || 332, b 3 a f. quam pro quum || 333, b 3 dicitur pro dicatur || 342, a 7 a f. huiusmodi pro huius m. || 343, b 4 a f. vel pro *vel* || 351, b 18 Reiterey pro Reiterei || 357, a 2 Walckenaerium pro Valck. || 360, a 5 a f. 51 pro 55 || 363, a 10 a f. *reliqua* pro *requa* || 366, b 1 posset, pro posset; || 369, a 3 *inpedimentis* pro *imp.* || 376, b 7 a f. declarandae pro *declarandae* || 377, b 15 a f. Andere pro Andere || 378, b 9 illam aut pro illam || 379, b 1 (§. pro §. || 6 *reo* pro *res* || 382, a 5 adde Similiter Catullus 64, 82: *Ipse suum Theseus pro caris corpus Athenis Proiicere optavit potius, quam talia Cretam Funera Cecropiae nec funera portarentur.* || 4 a f. scr. quos pro quod || b 3 adde Cf. c. 80 §. 3 et 7. || 384, a 7 scr. ut nunc distinguere, pro ut || b 6 eam pro eum || 385, a 8 *Marte* pro *marte* || 388, a 4 3, pro 3. || 390, b 5 a f. *poenitet,* pro *—tet:* || 396, a 1 praepone Cap. 22. || 399, a 3 scr. uniuscuiusque pro unius c. || b 7 repente pro —tae || 400, b ult. 322 pro 322. || 405, a 3 a f. caverent pro caverat || b 7 *intermittere* pro *—retur* || 407, a 1 *absidis* pro *obs.* || 410, b 1 ad pro ad. || 419, a 2 ipsos pro psos || 424, b ult. Hoc pro Hos || 433, a 1 uterque utrique pro uterque || 444, b 8 4. pro 4 || 452, a ante v. 1 insere in equitum numero convenerant] Caesarem omnem equitatum Haeduorum sibi celeriter mitti iussisse c. 34 §. 1 dictum est. Horum igitur equitum in numero et inter eos Eporedorix et una cum Eporedorige Viridomarus ad eum convenerant. Male Lippertus *convenerant* interpretatur *erant* (*hatten ihren Dienst bei der Reiterei, hatten sich bei ihr eingefunden*) itemque male alii *waren mitgekommen.* || 454, a 6 scr. *φρονεῖδι·* pro *—δι.* || 457, b 7 a f. *wiederum* pro *wieder* || 470, b 5 quarum pro quorum || 17 clitellis pro clitelis || 482, b pen. retulit pro re tulit || 483, a 6 *primò,* pro *primo,* || 485, b 14 Unsern pro unsern || 486, b 10 a f. quidam pro —dem || 494, a 7 ac si pro acsi || 499, b 6 a f. v. pro c. || 503, a 1 earum pro eorum || 2 sq. poterat: terrere poterat eos, qui ex illis partibus frumentum pro poterat eos, qui ex illis partibus terrere poterat frumentum || 506, a 5 a f. *confecerant* pro *—runt* || b 10 Quamquam pro Quam quam || 507, a ult. hostes secundum pro secundum || 516, b 3 a f. *timebat:* pro *—bat;* || 518, b 13 samt pro sammt || 524, a 11 alter pro Alter || 525, b 8 a f. ut pro ubi || 526, b 7 a f. *sententiam* pro *—tiam* || 533, b 2 4. pro 2. || 534, b 12 a f. Civ. pro Liv. || 536, b 6 a f.) pro), || 538, a 2 cogitabant pro —bat || 544, a 4 : pro . || b 5 a f. *omnibus locis* pro omnibus locis || 545, a 12 *poursuivis* pro *pour suivis* || 546, a 1 dele cr. || 547, a 3 a f.

scr. , pro ; ‖ b 5 siége pro siège ‖ 550, a 11 a f. III. pro III ‖ 558, b 8 Civ. 2, pro 2, ‖ 568, b 3 incommodum pro in c. ‖ 571, b 8 quinquepartitam pro quinque p. ‖ 16 *implicati* pro inplicati ‖ 576, a 2 munitiones pro —ne ‖ 577, b 3 ascripta pro adscr. ‖ 578, b 4 a f. dele vid. ‖ 592, a 7 scr. consensio fuit pro f. c. ‖ 597, b 5 *tamquam* pro tamquam ‖ 598, b 4 a f. *retineamur* pro —mus ‖ 600, b 6 Andringen pro Andrängen ‖ 606, b 9 dele — ‖ 610, a 3 scr. 6 pro 6. ‖ 615, b 3 a f. Schmitz pro Schmitz. ‖ 616, a 2 quod pro quo ‖ 619, a 5 a f. oppugnandum pro —dam ‖ b 9 4. pro 4 ‖ 621, a 10 ; pro ,.

HALIS,

FORMIS EXPRESSUM ORPHANOTROPHEI.